

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

MARCUS RUBINS BREVVEKSLING

FØRSTE BIND

1870—92

ROSENKILDE OG BAGGER

MARCUS RUBINS
BREVVEKSLING
1870—1922

udgivet ved
LORENZ RERUP

FØRSTE BIND
1870—1892

ROSENKILDE OG BAGGER
KØBENHAVN
1963

Udgivet med støtte af
CARLSBERGFONDET
ALFRED GOOD'S PERSONALHISTORISKE FOND
DANMARKS NATIONALBANK
og
UNDERVISNINGSMINISTERIET
af
UDGIVERSELSKAB FOR
DANMARKS NYESTE HISTORIE

TILSYN
POVL BAGGE
EINAR COHN

Printed in Denmark by
Bogtrykkeriet Antikva A/S
Copenhagen

INDHOLD

FORORD	⟨ 7- 8 ⟩
INDLEDNING	⟨ 11-94 ⟩
BREV 1- 314 (1870-1892)	BD. I
BREV 315- 713 (1893-1906)	BD. II
BREV 714-1094 (1907-1922)	BD. III
BREVFORTEGNELSE, KOMMENTAR, REGISTER	BD. IV

Hansen, Schou & Weller's fot.

I syttenårsalderen

Marcus Riebski.

FORORD

Denne brevudgave rummer et fyldigt udvalg af Marcus Rubins brevveksling, som den er bevaret i offentlige og private arkiver.

Princippet for udvælgelsen af brevene har været kun at medtage det brevstof, som skønnedes at have almen betydning. Breve, som er udnyttet i udgavens kommentar eller som behandler emner, der fyldestgørende dækkes af medtagne breve, er udeladt. Enkelte særlig omfattende korrespondancer med forholdsvis ensartet emnevalg er blevet beskåret. Dog tilsigtedes, at udvalget i enhver henseende skulle være repræsentativt for det bevarede brevstof.

Det var tanken, at dr. Lis Jacobsen – Marcus Rubins ældste datter – og jeg skulle udgive brevene sammen. Det varede imidlertid ikke længe, før mit arbejde med udgaven antog et sådant omfang, at Lis Jacobsen overdrog mig hele udgivelsen. For den tillid, hun herved viste mig, samt for utallige timers berigende og inspirerende samarbejde er jeg Lis Jacobsen meget taknemmelig. – I udgivelsesarbejdet har hun deltaget ved at bistå mig med sin rige erfaring; hun har hjulpet mig med tilrettelægningen af udgaven, med en lang række kommentaroplysninger (særlig af familiær art) og med udvælgelsen af brevstoffet, den eneste del af udgaven, hun nåede at godkende inden sin død.

Jeg takker de mange institutioner og personer, der har hjulpet mig ved arbejdet, har stillet breve til rådighed eller har tilladt offentliggørelse af breve. Jeg har særlig grund til her at nævne Det kgl. biblioteks håndskriftafdelings leder, førstebibliotekar Kåre Olsen, der tålmodig har vejledet mig, førstebibliotekar dr. Rafael Edelmann, leder af bibliotekets jудаistiske samling, som har set

udgavens jødiske stof kritisk igennem, og cand. mag. Allan Karker, der har læst en kontrolkorrektur på udgavens svenske breve.

En tak rettes endvidere til Carlsbergfondet, Undervisningsministeriet, Nationalbanken og Alfred Goods personalhistoriske Fond, der har bekostet udgivelsen, og til Udgiverselskab for Danmarks nyeste historie, der har medtaget udgaven blandt sine publikationer.

Professor Povl Bagge og departementschef Einar Cohn har ført tilsyn med udgaven, som også har været gennemset af Marcus Rubins anden datter, fru Inger Diemer. Jeg takker dem for kyndig kritik, for opmuntring og altid redebon hjælp. Denne tak gælder tillige min kone, Anne Rerup, hvis medhu og medvirkning afgørende har fremmet udgiverarbejdet.

Lorenz Rerup

INDLEDNING

Hjemmet

Marcus Rubin mente, at skæbnen havde været ham god. I 1920 skriver han: »Jeg har af offentlig og privat Anerkendelse og af ydre Medbør faaet meget mere, end der var sunget om for min
5 Vugge, og end jeg har haft Ret til at vente og haabe«. Dette er rigtigt forsåvidt han fødtes i ret beskedne kår som den sidste af en søskendeflok på syv. Men han kom ikke fra bunden. Hjemmet tilhørte middelstanden; der var »netop saa liden Overflod og saa stor Nødvendighed for nøje at sætte Tæring efter Næring, som en Dreng
10 har godt af at se for sig«. Den trange lejlighed i Grønnegade, siden i Skindergade, gav rum for et rigt og harmonisk familieliv, der nærrede sansen for åndelige og offentlige anliggender og heller ikke manglede social opdrift. Når hertil lægges Rubins evner – hans usædvanlige arbejdskraft og hans hurtige og skarpe hjerne –
15 var udgangspunktet ikke så ringe, særlig ikke i den opgangstid, som Danmark gennemlevede fra 1864 til 1914.

Faderen, David Rubin, stammede fra Gnesen (Gniezno) og havde en vis boglig uddannelse, bl. a. havde han beskæftiget sig med hebraiske og talmudiske studier, der kvalificerede ham til en plads som
20 menighedslærer i Fürstenberg/Mecklenburg. Herfra indvandrede han 1833 til Danmark for at tiltræde en stilling som huslærer hos overrabbiner A. A. Wolff i København, hvor han mødte den unge københavnske pige Caroline Cohen, der var jomfru i huset. Hun roses for sit frie, lyse humør, for sin fermhed, omgængelighed og
25 gode forstand. David Rubin synes at have haft et tungere sind, han skildres som ærekær og let sårbar. Marcus Rubin, der umiddelbart gør indtryk af mest at ligne sin mor, hentyder måske til en beslægtet streng i sin egen natur, når han frygter, at mennesker af hans

art ikke bliver større i modgang. Og når han taler om »en Art Ufriskhed i noget af Følelseslivet« og om sin »Forfængelighed og for store Vurdering af det ydre« og betegner begge dele som en »Slægtsarv«, er man fristet til også at henføre denne til den indvandrede faders usikre og trange position. 5

1839 satte David Rubin bo, og året efter giftede han sig med Caroline Cohen. Han ernærede sig som talmudlærer i Det mosaiske Trossamfund, drev desuden en boghandel i forbindelse med et lejebibliotek og gav en del privatundervisning.

David Rubin døde 1871 – i sønnens rusår. Vi kender ham bedst 10 gennem Nogle Erindringer; dog findes i brevene en ytring om, at faderen har lært ham »at være human«, hvilket efter Brøchner, Rubins foretrukne lærer til filosofikum, tør udlægges som sans for en harmoni mellem alle åndslivets kræfter. Ytringen tager sigte på hjemmets ejendommelige religiøse klima, som karakteriseredes ved 15 overholdelse af det jødiske ceremoniel med spiselove, helligdage og synagogebesøg, men hvis ortodokse praksis stod i bevidst modsætning til en mere yderliggående observans. Rubin går så vidt som til at hævde, at der i hjemmet mærkedes en »svagt liberaliserende-skeptisk Understrøm«, muligvis en udløber af den mendelsohnske 20 reformbevægelse sidst i det 18. årh., hvis rationalistiske tendens og kritik af ceremonialvæsenet kan have påvirket faderen i hans læreår, der førte ham bl. a. til Berlin; Wolff havde også en snert deraf, ved sin ankomst til København kaldtes han for mere forstandig 25 end gudfrygtig.

Marcus Rubin mistede allerede som dreng al interesse for positiv jødisk religion. I denne frigørelse blev han bestyrket af den unge filosof Kristian Møller, der døde 1870, året efter sin konferens, men da havde været hans lærer i seks år. Rubin beundrede hans lødige og stiltfærdige personlighed. Møller, der var skeptisk empiriker, 30 udtalte sig aldrig direkte om trosspørgsmål; hans undervisning behandlede alle religioner lige upartisk, men derved gav han den en grundtone, som Marcus Rubin kalder »destruerende«. – Overensstemmende med sin »humane« synsmåde vedbliver Rubin at overholde formerne over for sin mor, senere over for sin kones slægt, 35 og det falder ham ikke ind at bruge sabbaten til at skrive til en

ortodoks ven; han hverken konverterer eller melder sig ud af Trossamfundet, skønt han selv betegner sig som agnostiker.

Faderens et og alt var ikke det jødiske trosliv i dets forskellige ytringsformer, men derimod jødedommen, den fra fædrene nedarvede stolte jødiske nations historie. Ofte gik han tur med drengen på Volden og fortalte halvt legendariske historier fra »Josefinertiden« – som farfaderen måske har oplevet – om kejserens tolerancebestemmelser til fordel for de undertrykte jøder i Østrig og om hans personlige indgriben i enkelte tilfælde; hyppigere var det fortællinger til jødernes forherligelse. »De vedrørte ikke Biblens Fortællinger, der forudsattes bekendte, men spanske Jøders fremragende Stilling hos mauriske Fyrster, Jøder, der havde gjort en betydelig almenmenneskelig Indsats i Videnskabens Tjeneste som Filosofer, Læger o.s.v. eller der havde Digternavn, deriblandt danske, og her tænkte der saa langtfra paa, om de var 'ortodokse', at ogsaa de, der døde som Ikke-Jøder, toges med, thi den jødiske Nation havde de dog tilhørt. Saa fortalte Fader om, hvad Jøderne havde lidt og stridt, og dog levede Folket i den hele Verden«, beretter Marcus Rubin og tilføjer: »Denne Side af Jødedommen optog mig meget«. – Det er heller ikke svært at skimte forbindelsen mellem denne påvirkning og Rubins senere offentlige virksomhed, selv om han ikke fortrinsvis baserer den på det jødiske grundlag.

Også den ældste bror, Gottfred Rubin, øvede stor indflydelse på udviklingen af den tolv år yngre Marcus Rubins interesse for offentlige anliggender. Han var vekselerer af uddannelse og erhverv, hans erfaringer herfra har rimeligvis udvidet den småborgerlige families synskreds. Desuden læste han meget, bl. a. Søren Kierkegaard. En artikel fra 1865 i et tysk-jødisk ugeskrift bevidner hans begejstring for danske samfundsforhold. Gottfred Rubin skriver: »Ligesom Danmark var den første Stat, der ophævede Bondetrældommen i Moderlandet og Slaveriet i sine Besiddelser, saaledes er det nu sikkert i Besiddelse af den frieste Forfatning i Europa. En Forfatning, som hos et oplyst Folk har haft den lykkelige Følge, at hverken Penge- eller Fødselsaristokrati er fremherskende, og at Trosfrihed i dette Ords egentligste Betydning er trængt igennem i alle Folkets Lag«. Man tager næppe fejl i, at denne

varmhjertede følelse – efter juli-grundlovens skuffelse – har måttet føre Gottfred Rubin til den politiske oppositions lejr; han var senere kendt som venstremand og er blevet kaldt venstres bankier. Men samtidig må disse anskuelser have gjort et dybt indtryk på Marcus Rubin, der beundrede sin storebror og ligefrem kalder ham »det Medium, gennem hvem jeg tidligt blev interesseret i, hvad der skete i Verden«. Hjemmet var iøvrigt konservativt, altså anti-nationalliberalt, det delte fuldtud det jævne folks sorg og ængstelse ved Frederik VII's død.

Familiens sociale stode var som sagt beskedent. »Vi tilhørte ikke Patriariatet. En indvandret Huslærer, gift med en Husjomfru, en 'antikvarisk' Boghandler, en Talmudist af Fag, d. e. for ortodoks til at være moderne, en Familie, hvis Indtægter var lige til Øllet, og først og sidst, en Familie, der nu engang ikke var i de gamle Familjers Række, tilhørte ikke den fine Kreds«, skriver Rubin i erindringerne. Men hjemmets påvirkning indadtil resumerer han i disse ord: »I Hjemmet blev der indpræntet Godhed og Kærlighed, Hæderlighed, Taalmod og Flid, Agtelse for Næstens gode Navn og Rygte, Sysselsættelse med aandige og med almene Ting«, hvilket ikke var nogen ringe arvelod. I forbindelse med drengens flid og evner mere end opvejede det, hvad der manglede af gods og guld, også når henses til at han som medlem af et mindretals-samfund måtte overvinde større barrierer end andre for at gøre sig gældende.

Skolen

Skolegangen underbyggede hjemmets påvirkning. Da familien havde besluttet, at den opvakte dreng skulle studere, blev han 1864 indmeldt i Mariboets skole, hvis sociale niveau lå adskilligt over hjemmets. Eleverne var for størstedelen børn af højere embedsmænd og af velstillede købmænd, omtrent en tredjedel af dem kom fra jødiske hjem. Vigtigt var, at skolens bestyrer, J. C. S. Neve, et gemytsmenneske, der dyrkede musik og poesi, havde greb på at omgås børn; hans milde væsen gennemstrømmede den hele institution, der kun talte et par hundrede elever, som undervistes i ret

Marcus Rubin og hans søskende.

(Fotografi fra beg. af 1860'erne).

Fra venstre til højre sidder i forgrunden: Marcus (f. 1854), Flora (f. 1844),
Eva (f. 1841) og Gusta (f. 1846). Bagved står: Susanne (f. 1852), Gottfred
(f. 1842) og Adolph (f. 1849).

små klasser. De fire foregående år havde Rubin været elev i Melchiors borgerskole, hvor den noget rå tone og spanskkrørets hyppige brug mishagede drengen; han hørte dog til de skikkelige, der gik ram forbi. Da han kom til Mariboets skole, kunne han
5 knapt vænne sig til den frihed og åbenhed, som rådede her med et halvt kammeratligt forhold mellem lærere og elever, skole og hjem. Eleverne blev behandlet som børn, ikke som rekrutter.

Neve havde formået at knytte en række begavede unge lærere til skolen, hvoraf Kristian Møller allerede er nævnt; han fik ikke
10 blot ved sin religionsundervisning betydning for Rubin, men hans stilfærdige væsen evnede også at vække elevernes sans for selvkritik. Andre lærere var den senere skoledirektør K. Theisen, den senere biskop Fredrik Nielsen, den ansete sproglærer Carl Michelsen, forfatteren Sophus Schandorph samt Harald Høffding
15 og Vilhelm Thomsen. En imponerende flok, som tilmed havde de gunstigste undervisningsvilkår. Schandorph giver Neve det skudsmål: »Neppe har nogen Skolebestyrer ladet sine Læreres Individualitet friere Spillerum i deres Gjerning«. Dette bekræftes af Høffding, der bl. a. fortæller, at Neve under et sammenstød
20 mellem lærerkollegiets ortodokse og liberale kræfter ingenlunde tog de ortodokses parti, skønt han – der selv var teolog – plejede at fremhæve, at den kristelige ånd skulle gennemtrænge skolen. Han erklærede ved denne lejlighed, at han ved kristen ånd nærmest tænkte på monoteisme og moralitet.

25 I denne skole kom Marcus Rubin ind i en klasse, hvor de andre elever var et par år ældre end han; blandt disse var Kristian Erslev. Ligesom Rubin var han boghandlersøn. De boede i nærheden af hinanden, blev snart nære venner, og venskabet holdt livet igennem.

Umiddelbart virker de forskellige. Rubin forekommende og venlig, glad for at meddele sig; Erslev, der i tiårsalderen havde mistet
30 sin mor, tillukket og kølig, lejlighedsvis humørsyg. I skoletiden, hvor det endnu spiller en rolle at Erslev er fem fjerdingår ældre end vennen, er han selvsagt den mere modne og villende, men man kan ikke frigøre sig for det indtryk, at denne rollefordeling
35 varer ved, i hvert fald i den forstand at det i reglen er Rubin, der støtter sig til Erslevs faste og sluttede karakter.

Det er dog muligt at påvise ligheder hos dem. Allerede 1874 kan Rubin over for en anden ven karakterisere sit forhold til Erslev således: »dag for dag knyttes jeg nærmere til ham – hans karakter er i en mærkværdig grad både lig og forskellig fra min, eller rettere vi have sommetider de mærkværdigste 'tankesæt' fælles, men han har – jeg véd ikke, hvad jeg skal kalde det, noget nobelt, absolut, gentlemanly i sin karakter, som jeg ligefrem ser op til og som jeg savner hos mig selv«. Vel er denne bedømmelse af vennen og venskabet endnu farvet af aldersforskellen, men i 1908, da denne ingen rolle mere spiller, er vurderingen væsentlig den samme: 5
»Jeg kender ingen saa saglig Forfægter af en Sag som han, og jeg kender ingen saa retfærdig Bedømmer, ingen, der søger at gøre sig saa uhildet som han. Desuagtet mangler han hverken dyb Følelse eller Lidenskab, men han holder dem i Ave«. Til denne karakteristik, der med sin fremhævelse af Erslevs saglige dyder, hans suverænitet og viljestyrke rammer i pletten, føjer Rubin nogle kritiske ord, som viser, at venskabet ikke var tilbedelse. De gælder Erslevs mesterskab i begrænsningens kunst, »den Klarhed, der udelukker Halvlys, Halvstemninger, det vibrerende eller a. l.«, hvilket godt nok peger på en mangel ved vennens forstandsprægede og tørre sprog. Denne kritik udspringer antagelig af deres divergerende forhold til historien. 10 15 20

Erslev og Rubin har begge forskrevet sig til Klio, som de allerede dyrkede i skoletiden i et sådant omfang, at det gik ud over lektierne. Erslev turde gå i lag med et historisk studium, han havde faderens forlag i ryggen og var vel mere sikker på sine evner. Rubins stilling var ulig vanskeligere. Også han ville helst studere historie, men faderens død og hans økonomiske forhold nødte ham til at vælge et kort studium. Edvard Holm, der syntes, at man manglede historikere med økonomisk og statistisk uddannelse, rådede ham til at tage statsvidenskabelig eksamen. Dette var et fremsynet råd og blev til nytte både for Rubins karriere og for hans virksomhed som historiker; hans hovedværker »1807–14« og »Frederik VI's Tid« er netop ejendommelige ved den forening af nationaløkonomisk indsigt og historisk forståelse, der prægede 25 30 35
forfatteren. Men Rubin følte det dog, som var han halvt, hvad

andre var helt: »halvt praktisk Mand, hvor andre havde meget mere Haandelag og Indsigt, halvt Videnskabsmand, hvor andres Viden var saa meget mere omfattende, Flid og Forskning saa meget mere stadig og indgaaende end min.«

- 5 Forskellen i deres forhold til historien stikker imidlertid dybere end i deres valg af studieretninger. Den kan udtrykkes således, at Erslev først og fremmest er forsker, mens Rubin af natur er skribent. Naturligvis udtømmer denne formulering ikke deres ejendommelighed. Erslevs bind i Danmarks Riges Historie eller især
- 10 slutningsafsnittet af Valdemarenes Storhedstid er fornem historieskrivning, mens Rubins tre store afhandlinger i Historisk Tidsskrift er udprægede forskerpræstationer. Selv i disse afhandlinger er Rubins stil dog mere smidig og fængende end det var Erslev forundt at udtrykke sig. Dette var Erslev klar over: »de Sider af
- 15 Historieskrivningen, hvori denne skiller sig fra Videnskaben, ligger mine Evner fjernere«, udtalte han i 1911. Rubin derimod mente, at da arbejdet med »1807–14« var afsluttet, har hans følelser mere lignet en kunstners, når hans værk står færdigt, end videnskabsmandens. I en dedikation i Lis Jacobsens eksemplar af
- 20 værket minder han datteren om barndomshjemmet, »hvor denne Bog blev skrevet under ubrudt Lykke.«

- Ved læsningen af Erslevs skrift om dronning Margrete kunne A. D. Jørgensen få en forestilling om, »at denne forfatter, om han vilde lægge sig efter det dramatiske, vilde skrive énaktsstykker«. Den metodiske analyse, der kræver skarpsindighed, og den klare redegørelse, byggende på evnen til at kunne overskue et
- 25 indviklet sagforhold, har ligget bedst for Erslev, måske betinget af, at hans hukommelse ikke var bemærkelsesværdig god. Rubin havde klæbehjerne, han huskede alt, hvad han havde oplevet og det
- 30 meste af, hvad han havde hørt eller læst. Dette kommer hans fremstilling til gode, gør den fyldig og levende; han dvæler gerne ved menneskeskildringer, hvori han når det ypperlige. Den historiske teknik har kun i mindre grad interesseret Rubin. Han, der som historiker arbejdede fortrinsvis i nyere stof, har ifølge sagens
- 35 natur haft mindre brug for den. Han hævder, betegnende nok netop med henblik på »en bred, indrehistorisk Skildring af en

Periode, der laa 70 til 20 Aar« forud for hans tid: »Jo mere en Opgave hører 'Aandsvidenskaberne' til, des mere maa der, foruden de Betingelser, der iøvrigt kræves, fordres den Indsigt, der kun erhverves gennem Livserfaring.«

En »kunstners følelser«, »lykke«, »livserfaring« – denne tre- 5
klang kunne friste til at udstyre Rubin med et digtersind, der grelt kontrasterer mod forstandsmennesket Erslev. Det er naturligvis ikke tilfældet. Erslev har menneskelige kvaliteter, som hverken ytrer sig i hans breve eller i hans produktion. Først og fremmest en eminent pædagogisk begavelse – forøvrigt en slægtsarv – der- 10
næst den side af hans væsen, der må have udfoldet sig under de fodture, Rubin omtaler i erindringerne, og ved de aftensamvær, der hyppigt nævnes i brevene. Og Rubin havde overmåde megen realitetssans, hans historiske værker bygger på et omfattende kildestudium og røber en højt udviklet kritisk sans. Klios »strenge 15
Slægtstræk« er ingenlunde udviskede i hans arbejder. Erslev og Rubin havde også som historikere meget at være fælles om. Den forskel mellem vennerne, som her er ridset op, har været af den art, der uddyber et venskab og gør det til en rigdom for begge parter. 20

Berigende var utvivlsomt også deres senere samarbejde i Carlsbergfondet, hvortil Rubin blev knyttet som kvæstor kort efter at Erslev var blevet direktionens formand. Her fik Erslev råderum for sine betydelige administrative evner, og når A. B. Drachmann bevidner, at Erslev, der meget samvittighedsfuld forberedte enhver 25
forhandling, også i detaljer var fortrolig med bogholderi, og med forkærlighed og færdighed tumlede tal, der kunne underbygge hans opfattelse af en sag, henledes tanken uvilkårligt på Rubin, om hvem det samme kunne siges.

Drachmann bruger i sin karakteristik af Erslev den vending, at 30
»naar Erslev interesserer sig for Sagen er det først og fremmest fordi han ikke interesserer sig for sig selv«. Denne iagttagelse bekræftes af Erslevs brevskrivning, der ganske overvejende er saglig, mens det personlige holdes i baggrunden. Det ville dog være forkert af denne kølighed i Erslevs stil at drage den slutning, 35
at hans sind var koldt. Hans kølighed og saglighed synes tværtimod

at udspringe af, at han tøjlede et ret lidenskabeligt temperament. I brevene giver dette sig hist og her udtryk, og i 1897 noterer Rubins ældste datter – da 15 år gammel – i sin dagbog, idet hun også omtaler historikeren J. A. Fridericia, der senere stødte til

5 Rubins vennekreds: »I Aften har Erslev og Fridericia været her. Det er morsomt at iagttage den Modsætning, der er mellem de to. Fridericia er trods en næsten fanatisk Lidenskabelighed fuld af Omsvøb og Forbehold – han naar først til Emnets Centrum gennem Indledninger, der er lige saa lange og snørklede som hans

10 snoede Ben, mens Erslev altid gaar lige løs paa Sagen. Og saa fremstiller Erslev, hvad han vil sige, med en, hvad jeg vil kalde, glødende Klarhed. Ja, det er netop det rigtige Udtryk. Og aldrig har jeg hørt ham (i øvrigt heller ikke Fridericia) tilføje det fruentimmeragtige: det skal I nu ikke fortælle. Jeg er overbevist om,

15 at han holder mandfolkeagtig Mund med, hvad der ikke skal meddeles, og i øvrigt helt stoler paa sine Venners Evne til at tie. – Det var meget paa sin Plads, at Ordet 'mandfolkeagtig' faldt mig i Pennen; det er et godt Ord, naar det tages i god Betydning. Og Erslev er et helstøbt Mandfolk. Det er for Resten ogsaa ganske

20 i sin Orden, at han aldrig siger et Muk til mig, fordi det er det eneste naturlige, at han ikke har noget at tale med et 15-Aars Pige-barn om, mens Fridericia jo altid er chevaleresque og konverserer mig, som om jeg var en ung Dame, og kalder mig 'Frøken Lis'. Derfor kan jeg grulig godt lide Erslev.

25 Det kan Fader ogsaa. Ikke blot saadan, som man holder af en meget god Ven. Hvis jeg rigtig skulde betegne Faders Følelser over for Erslev, maatte jeg bruge et saa højtideligt Udtryk som *varm Højagtelse*, men jeg er ganske sikker paa, at Udtrykket ikke er for stærkt. Jeg kan tydeligt mærke det, naar Fader taler med

30 Erslev. Han har da ogsaa sagt det direkte. – Det var en Dag, vi sad og snakkede om X., saa gled Talen over paa andre af Faders Venner og blandt dem Erslev. Og saa sagde Fader med en Højtidelighed, som om det var et Testamente, hvilket gjorde et saa stærkt Indtryk paa mig – især fordi saadanne kategoriske Udtalelser aldeles ikke ligner Fader – at hvert Ord endnu staar prentet i mig:

35 'er der nogen, der vil sige, at Erslev er utilnærmelig eller dog

kølig (og det er der Folk, der vil), saa kan du hilse fra mig, at de Folk kender ham ikke; jeg kender Erslev; jeg har kendt ham i mere end 30 Aar; og i alle de Aar har min Dom om ham været uændret: Jeg vil sige dig, Lis, der eksisterer ikke mere trofast Menneske, ikke mere retsindigt Menneske, ikke mere varmtfølende Menneske end Erslev'.«

Studietiden

Det statsvidenskabelige studium ved Københavns universitet var i 70'erne en ørkenvandring, men ikke svært at forcere, også tidsmæssigt overkommeligt. Statsvidenskabelig eksamen kaldtes dengang spottende »den kongelig privilegerede godsejereksamen«; det gjordes for alvor gældende, at det var rart at have en sådan eksamen for unge adelige m. fl., der skulle ind i diplomatiet, ellers tog de slet ingen eksamen. De juridiske fag læstes hos manu duk t ø r e r; professorer i nationaløkonomi var den solide, men kedelige William Scharling og N. C. Frederiksen, der ikke var kedelig, desværre heller ikke solid. Falbe Hansen kom først til universitetet i slutningen af 70'erne, Harald Westergaard flere år senere.

I sine erindringer bruger Rubin de noget hårde ord om Scharling, at han som lærer var uskikket til at indgyde studenterne nogen interesse for faget. Brevene kunne tyde på, at der ligger gammelt nag bag denne dom, men den bekræftes af Adolph Jensen, der kalder Scharlings forelæsninger et ærligt og samvittighedsfuldt, med største omhu udført kompilationsarbejde, som i mærkelig grad manglede evnen til at fænge. Hertil bør dog føjes, at Scharling som forfatter var en anden end som docent. Han var mere gengivende end skabende, men tidligt var der liv og fart over hans afhandlinger. Udgået af en højt kultiveret embedsslægt, praktisk anlagt og uhyre flittig, ydede Scharling betydningsfulde bidrag til fremme af dansk økonomisk videnskab.

Politisk tilhørte Scharling højre, som han 1876–98 repræsenterede i folketinget; i det sidste højreministerium inden systemskiftet var han finansminister. Af en partifælle betegnes han som »en aldeles utvivlsom og ubønhørlig Modstander af Venstres storpoli-

tiske Doktriner ... han er aldeles paalidelig og har sluttet sig ubetinget til Regeringen i Kampen mod Venstre«. På visse områder indtog han dog særstandpunkter, således var han oprindelig liberalist og førtes først efterhånden i beskyttelsesvenlig retning.

5 Han stod heller ikke ubetinget på arbejdsgivernes side og var f. eks. modstander af den store lockout i 1899. Imidlertid betvivler Rubin, at Scharling, der var »for hygget og hæget fra Vugge til Grav«, havde noget stærkt opladt sind for den verden, der er tagløs. Forholdet mellem ham og Scharling var sikkert så tynget af politiske

10 modsætninger, at det ikke har kunnet udvikle sig til andet end en vis gensidig faglig respekt.

Scharling beklædte sit professorat i over 40 år, og hans støttearbejds måde skaffede ham naturligt nok et stedse mere vægtigt navn som videnskabsmand. N. C. Frederiksen, rigt udrustet og

15 charmerende, men med tydelige psykopatiske træk, var kun professor i 10 år; i de 30 år, der fulgte, nåede han at sætte alle de forventninger over styr, som hans kometagtige karriere i ungdomsårene havde vakt. Knap 27 år gammel var han blevet professor ved Københavns universitet, beleven og belæst, rig på praktisk erfaring

20 især på landøkonomiens område, et glimrende hoved med en bestikkende, om end springende og usystematisk fremstillingsevne. Rubin bemærker i sin nekrolog over Frederiksen, at han rent læremæssigt ikke var af de bedste. »Alt lyste og slukkedes, der var ingen Tid til at fænge«. Men »en mere elskværdig, hjælpsom, fordrings-

25 løs, demokratisk og kammeratlig Lærer og Eksaminator end Frederiksen kunde ikke tænkes«, og Rubin glemte aldrig, at det var Frederiksen, der havde sat ham »paa Rendebanen« ved at gøre C. E. Fenger opmærksom på ham. Heller ikke, da Frederiksens vidtspændende private forretningsforetagender i 1877 brød sammen, og han måtte nedlægge sit folketingsmandat (mellempartiet, senere venstre), opgive sit professorat og forlade Danmark. »Han

30 maatte ud i Livets Malstrøm, men den var stærkere end han; thi det var jo hans Tragedie, at her blev han Professoren, der holdt Tale til Bølgerne, og de slog haanleende sammen over ham«.

35 Frederiksen indlod sig siden på store jordspekulationer i U.S.A., men måtte efter et nyt krak også forlade dette land. Selv anså

han sig for miskendt; det er dog nok rigtigst at sige som Rubin, at han var sig selv værst. – Videnskabeligt var Frederiksen, allerede i sin professortid, passé; kom aldrig ud over vesteuropæisk nationaløkonomis standpunkt omkring 1870.

Den statsvidenskabelige eksamen var let, og Rubins udbytte af universitetslærerne var begrænset. Han fremhæver dog, at studietiden gav den, der blot med nogenlunde alvor gav sig af med arbejdet, et indblik i økonomiske foreteelser i fortid og nutid, i ind- og udland, som der ellers intet lærtes om på universitetet, »og som hos ikke helt faa gav en frisk og ejendommelig Forstaaelse af det politiske og sociale Liv omkring en, en Mulighed for at bygge videre, ud fra en Maade at se og tænke paa, som var forskellig fra den almindelige.«

Brevene viser Rubin som en særdeles ihærdig student. Alligevel fandt han tid til at dyrke en højtbegavet vennekreds. Hertil hørte – foruden skolevennen Kr. Erslev – de to jævnaldrende unge jøder David Simonsen og Julius Salomon, begge tilhørende årgangen forud for Rubins, begge studenter fra v. Westens institut 1870.

Bekendtskabet mellem Rubin og David Simonsen var af gammel dato. Rubins far havde undervist Simonsen i hebraisk og i talmudkundskab, og Gottfred Rubin havde fået sin uddannelse hos Simonsens far, i vekselererfirmaet I. S. Hahns Enke, hvor han forblev til han i 1872 etablerede sig sammen med M. J. Meyer, den senere nationalbankdirektør Emil Meyers far.

Dette forklarer venskabet familiære karakter. Skønt de første breve, Rubin sender til David Simonsen, der 1874–79 studerede i Breslau, synes at vidne om flammende følelser, tør de to knap nok benævnes venner; ilden i denne esse er snarest Rubins forælskelse i Salomons yngre søster Cora, der var forlovet med Simonsen. Venskabet med David Simonsen er ikke frit for at være et quid pro quo, selv om det har spillet ind, at Rubin, der befandt sig vel med en pen i hånden, har følt trang til en art skriftefar på afstand, til hvem han kunne betroe sine ungdomsårs storme og stemninger. Deres forhold kan bedst lignedes ved forholdet mellem to slægtninge. Denne opfattelse støttes bl. a. af et brev, som Rubin 27. juli 1874, da han efter veloverstået eksamen er på rejse i Tysk-

land, sender til sin mor. I Dresden havde Simonsen sluttet sig til ham, og herom hedder det: »Den fornøjelse, jeg har af turen overtræffer endog mine forventninger, og det vil sige noget. At jeg fra nu af skal trække omkring med David, kan jo ganske
5 vist være drøjt, men også jeg må finde mig i ham. Jeg skal forøvrigt også nok holde det ud«. Unægtelig en noget betinget venskabsytring, der finder sit modstykke i Simonsens mistænksomhed over for Rubins takt i religiøse spørgsmål, da han bebrejder Rubin at have skrevet til ham på en lørdag. En blyantsnotits på
10 Rubins svarbrev viser, at Simonsen har sammenholdt vennens indsigelse med poststemplerne på det pågældende brev.

Hvad vægt man nu end vil tillægge sådanne spredte ytringer, havde Simonsen og Rubin så lidt til fælles, at deres venskab formentlig også uden det ulykkelige trekantsforhold var gået i stykker. »Forklaringen« og »scenen« i 1879, ved hvilken
15 Cora Salomon rimeligvis for første gang åbent konfronteredes med Rubins følelser for hende, kom kun til at dramatisere en afslutning, som ellers var kommet peu à peu. Ikke blot var de politisk af forskellig opfattelse, også i væsen og sind var afstanden enorm mellem den tørre og lidet produktive, noget stive Simonsen og den af
20 Heine'sk selvironi gennemsyrede, spillevende Rubin, der i sine yngre år kunne være en slem spilopmager. Afgørende var endelig deres religiøse uoverensstemmelse.

Hovedproblemet i deres brevveksling er deres forskellige syn på
25 jødernes emancipation, »den store civilisatoriske spørgsmålskæde, som beskæftiger os alle«. Denne emancipation ønsker Rubin fremmet, en synsmåde, som er en naturlig følge af, at jødedommen for ham i første række er et historisk-socialt fænomen. Det skorter ikke på solidaritetsfølelse over for »medjøder« eller pietet over for jøde-
30 folkets ældgamle levevis. Men Rubin vil ikke være bundet. Han vil selv klargøre sig livsforholdene – uafhængig af den tro, hvori han er opdraget, og udelukkende stolende på sin egen tanke og den hjælp, fortidens store ånder yder. Simonsen derimod er af den opfattelse, at en afsondring, en skinsyg vågen over alt hvad der
35 er jødisk, er nødvendig, om den jødiske religion skal kunne bestå. Hans ideal er ganske vist den faste vedhængen ved den religiøse

lære samtidig med, at man er på højde med tidens dannelse, men han betegner »den Periode, hvori vi nu leve« som en tid, da kundskaber er ensbetydende med frafald fra religionen, og dermed er afstanden til Rubin givet.

Historisk set kæmpede Simonsen på en håbløs post. Mosaisk 5
Trossamfund havde næppe eksisteret i dag, hvis ikke pogromerne
i Rusland efter århundredskiftet havde tilført det nye medlemmer.
Emancipationen lod sig ikke standse. For en mand med David
Simonsens trossikkerhed fandtes der imidlertid ingen anden vej.
Han fulgte her sit hjemms traditioner, hans far overholdt strengt 10
det jødiske ceremoniel og var dybt religiøs. Ligesom den gamle
Rubin holdt han den yngste søn til bogen, dog har det sikkert
voldt ham færre pekuniære vanskeligheder, han var ret velstillet.
Derfor kunne David Simonsen, efter et tiårigt virke som over-
rabbiner i København, 1902 trække sig tilbage til en omfattende 15
filantropisk virksomhed, til lærde sysler og til sin enorme bog-
samling, hvis judaistiske del nu er samlet på Det kgl. Bibliotek som
Bibliotheca Simonseniana.

Den tredje i Rubins ungdomsvennekreds er Julius Salomon, der
gennem søsteren Cora blev besvogret med David Simonsen; hans 20
yngre bror, Eskild, der – følgende faderens erhverv – blev manu-
fakturhandler og indlagde sig fortjeneste ved den københavnske
detailhandels organisation, blev gift med Simonsens yngre søster
Louise. Ligesålidt som David Simonsen omtales Julius Salomon i
Rubins erindringer, men i en vita fremhæver Rubin, at Salomon 25
– ligesom Gottfred Rubin – har haft væsentlig betydning for hans
liv. Mens Erslev ansporede Rubins historiske interesse og var ham
et eksempel på stringent arbejde, og mens forbindelsen med Simon-
sen – bortset fra Cora-konflikten, der jo i hvert fald har modnet
Rubin – hjalp ham til at gennearbejde sit brud med ortodoksien, 30
har Salomon nok virket stærkest ved, at han mere end nogen anden
af rusen i sin person konkretiserer et – ganske vist diffust – oprør
mod samtiden.

Desværre kan vi kun gisne herom, da brevvekslingen mellem
Rubin og Salomon først begynder 1877, men nogle spor findes. I 35
1914 bemærker Salomon, at deres samliv i 70'erne »var saa dagligt

og fortroligt som det formodentlig overhovedet kunde være mellem to unge Mænd«, og hvor hans udtalelser refereres i de tidligste breve, ses det, at de ligger adskilligt til venstre for Rubins anskuelser. De lærte hinanden at kende i efteråret 1870, og Salomon, der 5 åbenbart var mere moden end Erslev og Rubin, imponerer straks ved sin belæsthed og uafhængige tankegang. Det må formodes, at Salomon, der fra 1871 var stenograf i rigsdagen, meget tidligt blev optaget af politik.

I studiemæssig henseende fik Julius Salomon en krank skæbne. 10 Han magtede ikke begrænsningens kunst og hans ånd var urolig. Han studerede nationaløkonomi og havde endnu i sommeren 1876 planer om at gennemføre studiet, men et halvt år senere er dette definitivt opgivet. Derefter blev han ansat i kommunen, hvor han 1894 avancerede til fuldmægtig; herved – som ved besættelsen af 15 rådhusbibliotekarstillingen i 1896 – havde Rubin en finger med i spillet.

Religiøst stod Salomon i sin ungdom til venstre for Rubin og kunne lejlighedsvis fremkomme med ret krasse udtalelser. Senere kalder han sig religionsløs jøde. Denne betegnelse kan også hæftes 20 på Rubin, men i den videre nuancering er der stor forskel. Skønt Rubin føler dyb pietet over for sit barndomsmiljø, irriteres han ved alle forsøg på at gøre jødedommen til andet end en række ved særlig miljøpåvirkning frembragte fællestræk, som forholdsvis let kan udviskes eller tilsløres, eksempelvis af det fællespræg, der 25 karakteriserer folk i samme erhverv. For at sige det med Rubins egne ord: »Forskellige Litteraturers Skildringer af Bondeliv, af Fiskerliv, af Købmandsliv har et saa stærkt Fællespræg for hvert af disse Sæt af erhvervsdrivende, at jeg synes den nationale Afstand bliver det underordnede; der er en betydelig Forskel mellem schwa-

30 biske Bønder og parisiske Bankdirektører, men er disses Lighed med berlinske ikke større end med franske Bønder, og er der større Forskel i Tankegang, Temperament osv. mellem jødiske og ikke-jødiske Købmænd paa Københavns Børs end mellem sidstnævnte og en Fisker fra Harboøre?«

35 Med Salomon er det anderledes fat. Hans forhold til barndoms-hjemmet var ikke harmonisk, efter at han havde giftet sig med en

kristen tjenestepige, hvilket blev betragtet som en religiøs og social mesalliance, der forøvrigt også påvirkede venskabet med Rubin efter dennes forlovelse med Kaja Davidsen, som tilhørte det ortodokse jødiske samfund. Over for Rubins bebrejdelse, at han skulle have »zionistiske Anfægtelser«, siger han ganske vist klart 5 fra. Ligesom Rubin har han kun eet fædreland: Danmark. Men samtidig har han »Hjerte« for de trængsler, hans forfædre har gennemgået. Han føler en art skæbnefællesskab med jødefolket, ønsker blandt ikke-jødiske landsmænd at bidrage til bedre forståelse af jøderne og deres udvikling i Danmark. Man kan lægge ham de 10 ord i munden, som Jacob Bendixen bruger om sig selv i Goldschmidts »En Jøde«: Mit blod elsker jøderne, men min ånd kan ikke leve mellem dem.

Vennekredsen tilfredsstillede ikke altid Rubin. Han kunne længes ud i en større verden og sammenligne sig med en karuselhest, 15 der må løbe med åbne øjne i samme rundkreds og dog havde så godt af at få bind for øjnene. Sådant tager det sig ud, når ungdomsårenes bevægelser bliver for overmægtige. Sidenhen må Rubin have set tilbage på disse år som en tid, der udvidede hans horisont, modnede hans karakter og bragte hans rige anlæg til udfoldelse. 20

Statistisk Kontor

I 1860'erne og 1870'erne oprettede en lang række europæiske hovedstæder og storbyer kommunale statistiske kontorer, tilskyndet af den stærke vækst, der prægede byerne i denne periode. Her i landet, hvor især København blomstrede op, rejstes kravet om en 25 særlig kommunalstatistik første gang 1873 af en kommission, der skulle gøre forslag om en bedre ordning af medicinalstatistikken. I forlængelse heraf fremsatte William Scharling, der 1873–81 var medlem af borgerrepræsentationen, i et møde i denne 30. nov. 1874 forslag om oprettelse af et kommunalt statistisk bureau for 30 København, idet han bl. a. henviste til, at byen med hensyn til befolkningsstatistikken år for år blev uheldigere stillet, fordi det for statens statistiske bureau blev mere og mere uoverkommeligt at opfylde de krav, der måtte stilles fra kommunalbestyrelsens side.

- Mens der endnu på grundlag af folketællingen 1850 var blevet udarbejdet en udførlig statistik angående byens befolkning, havde man ved tællingerne 1855 og 1860 måttet nøjes med en meget summarisk behandling i Statistiske Meddelelser, og for 1870 forelå
- 5 aldeles intet. Til statsbureauet stillede regeringen stedse stigende krav navnlig på grund af landbrugets voksende interesser, desto mere var der anledning til på særlig måde at sørge for København. Forslaget resulterede i, at byens budgetudvalg udtalte, at det ville
- 10 finde det hensigtsmæssigt, »om dels Indsamlingen af alle de statistiske Data, der have Betydning for den kommunale Administration – hvilken Indsamling bør ske efter en samlet Plan –, dels den sagkyndige Bearbejdelse af det saaledes fremkomne Materiale henlagdes under en særlig Embedsmand, og det forventer, at Magistraten vil have sin Opmærksomhed henvendt derpaa.«
- 15 Det var her, Rubin slap ind, da han 1. maj 1875 mod et månedligt honorar af 40 kr. blev knyttet til magistratens 2. afd., formelt som sekretær ved udvalget for fæstningsterrænets realisation, et hverv, han følte sig utryg ved, da han aldeles manglede forudsætninger til at bestride det. Det lærte ham dog ikke at give op over
- 20 for vanskeligheder og har sikkert også skolet hans forhandlings-evne. Ansættelsen skete »med expectance på noget større«, og dette indfriedes ved årsskiftet 1875/76, da Rubin blev antaget »til Medhjælper ved de statistiske Arbejder, der skulle udføres for Kjøbenhavns Kommune.«
- 25 Vejen til et selvstændigt kommunalt kontor var imidlertid lang. Det første skridt var en bevilling på 6.500 kr. på budgettet for 1876 »til statistiske Arbejder for Kommunen«. For denne bevilling udsendtes i september 1876 det første hæfte af Statistiske Oplysninger om Staden Kjøbenhavn, som Rubin med rette var stolt af.
- 30 Han havde været ene om arbejdet, af udenlandske forbilleder fandtes kun få, noget ordnet materiale for København, han kunne bygge på, eksisterede ikke. Dette hæfte – ligesom det samtidig udsendte Tabelværk nr. 1, der fremstiller forskellige forhold vedrørende kommunens faste ejendomme – blev af betydning for hans
- 35 karriere. Nyttår 1877 fratrådte Rubin stillingen som sekretær ved fæstningsterrænuudvalget for nu udelukkende at arbejde som kom-

munens statistiker. Han fik kontor i en opmuret vinduesniche i en af rådhuskældrene på Nytorv, hvor han sad med to medhjælpere, hvoraf den ene snart blev Salomon. Disse – som Rubin selv – var dog stadig kun lønnet ved årlig fornyede bevillinger på kommunens budget, kontoret var endnu ikke anerkendt som et fast led i byens 5 administration.

Af de publikationer, kontoret udsendte i tiden før dets egentlige oprettelse, lægger Rubin særlig vægt på tabelværket vedrørende folketællingen 1880 (nr. 6, maj 1882). 1879 havde magistraten truffet aftale med Statistisk Bureau om, at den bearbejdelse af 10 folketællingslisterne, som tidligere var blevet foretaget i statsbureauet, blev overdraget til kommunen, og i forbindelse hermed opnåedes, at der på tællingsskemaerne blev indført en række særlige rubrikker for København, dels om bolig-, dels om ægteskabsforhold. De herved tilvejebragte oplysninger, der for ind- og 15 udland var ganske nye, blev senere af værdi for Rubins og Westergaards fællesarbejde om ægteskabsforholdene (1890). Rubin blev angrebet for disse innovationer, men red stormen af ved borgmester Fengers støtte. Fenger havde selv dyrket statistik og bl. a. givet en skarpsindig og længe benyttet redegørelse for, hvordan en rationel 20 dødelighedstavl. skal udarbejdes. Af Rubins første arbejder var han så levende optaget, at han trods alder og omfattende embedsvirksomhed gennemgik og reviderede hver eneste tabel og beregning. Rubin taler i erindringerne om, at Fenger vel meget var præget af nationalliberal alvidenhed. I sin nekrolog 1884 påpeger 25 han imidlertid, at Fenger – ligesom Monrad – hørte til de »Gammel-Liberale«, og, vistnok i højere grad end disse, til åndsfrihedens mænd. »Han var for bevægelig og kritisk en Natur – skaanselløs kritisk – til at betragte det bestaaende som tabu og Kritiken deraf som en Forbrydelse. Han var en kraftig, men stille Skeptiker«. 30 Dette viste Fenger ved denne lejlighed. Til skattekontorets chefs påstand, at de nye folketællingspørgsmål var upassende, nærgående og unyttige, svarede Fenger: »Hvis man aldrig vover sig til noget nyt, sker der intet nyt. Følg Deres Vej, Rubin, jeg vil ikke være den, der lægger Dem Hindringer i Vejen.« 35

Trods den påskønnelse, Rubins arbejder mødte, trak oprettelsen

af et egentligt statistisk kontor i langdrag. Dette skyldtes, at Fenger, der var en ret egenrådig mand, tabte terræn i magistraten, som ikke ønskede at udvide hans magtområde med flere kontorer. Forslag om oprettelse af et statistisk kontor, som Fenger fremsatte 5 både 1879 og 1882, mødte derfor magistratens modstand og kunne ikke gennemføres. Først efter Fengers afgang 1883 var der mulighed for at oprette et normeret kontor. Da magistraten nærede frygt for, at udsendelsen af forskelligartede statistiske publikationer i længden ville falde uden for byens opgave og at det måske også 10 ville være svært at finde nye emner, henlagdes til kontoret en række permanente opgaver, hvis voksende omfang var begyndt at genere magistratens 1. afdeling. Disse opgaver havde strengt taget ikke med statistik at gøre. Således den årlige udarbejdelse af valglisterne til rigsdags- og borgerrepræsentationsvalgene, tilsynet med de af forskellige mester- og svendeforeninger og af sygekasserne indsendte regnskaber, og bearbejdelsen af de årlige lister over skolepligtige børn. En ny opgave, som dog havde en forløber i den undersøgelse om konsumenten i København, som Rubin udarbejdede 1882 for hærens forplejningskorps, var fremskaffelse 20 af oplysning om og oversigt over stadens omsætningsforhold. Hermed var der skabt formentlig tilstrækkelig basis for oprettelsen af Staden Kjøbenhavns statistiske Kontor, som fandt sted 1. juli 1883. Kontoret henlagdes under magistratens 1. afd. og dennes myndige borgmester H. N. Hansen, der havde været virksom for dets endelige 25 oprettelse. Denne skete under den forudsætning, »at dette Kontor i lige høj Grad skal staa til Disposition for samtlige Magistratens Afdelinger med Hensyn til Oplysning m. m. af statistisk eller anden lignende Natur«. Kontoret normeredes med en kontorchef, en assistent og en skriver, desuden stilledes et beløb til rådighed 30 til aflønning af yderligere medhjælp. Rubin, hvis værk her fik sit officielle stempel, var selvskreven til at lede det nye kontor, og et heldigere valg kunne næppe være truffet.

Heldig var også Rubin med sin nye foresatte, borgmester H. N. Hansen, en bourgeois-høvding, jævn, fordomsfri, forretningskyndig, men også hæftig. Karakteristisk er Rubins skildring af deres første og sidste sammenstød. Endnu før oprettelsen af det

statistiske kontor opsøgte Rubin borgmesteren med et færdigt tabelværk for at interessere ham for kontoret. H. N. Hansen tog bogen i hånden, holdt den et øjeblik og kylede den så fra sig med det råb: »Tror De, der er tre Mennesker i hele Byen, der bryder sig om saadan en Samling Tal?« Rubin fik sagt: »Nej, men selv om der er flere Spækhøkere i Byen end Folk, der studerer Sanskrit, hører de sidste jo ogsaa til«. Så tav H. N. Hansen, gik stuen rundt, »kom tilbage, saa' paa mig med det ejendommelige Drag af Blødhed, han kunde have over sine storskaarne Træk, og sagde: 'Jeg havde Uret, kom nu og sæt Dem ned og lad os tale om Tingene.' Fra den Dag og i de tredive Aar, der fulgte, havde jeg hans Ven- skab og Støtte.«

Samarbejdet med H. N. Hansen har kun affødt få breve, men været af overordentlig betydning for Rubin. H. N. Hansen nåede som Københavns førsteborgmester 1873-97 en indflydelse som næppe nogen borgmester før ham, hvilket ofte har været til hjælp for Rubin, ikke mindst i 1895, da han søgte embedet som chef for Statistisk Bureau. Endnu mere betydningsfuldt er deres politiske samarbejde, som ganske vist ikke kan oplyses i enkeltheder, men som til tider viser sig at være bemærkelsesværdigt dybtgående.

H. N. Hansen var højremand, men rigtignok af en særegen støbning. Da han 1876 af Københavns 6. kreds valgtes ind i folketinget, var det som en kærkommen anledning for højre til at undlade at indvælge Henning Matzen, hvis skarpe ytringer om muligheden af provisoriske finanslove dengang syntes partiet at rumme en fare for arbejdet i rigsdagen. 1879, da forfatningskonflikten, som H. N. Hansen fordømte, var en kendsgerning, stillede han sig ikke til valg. Det er betegnende for radikaliseringen af højres politik i denne periode, at Henning Matzen samme år vælges ind i landstinget. Heraf blev H. N. Hansen kongevalgt medlem, men først i 1895, rimeligvis som en indrømmelse over for venstre efter forliget. Heller ikke her holdt han partilinién. Da ministeriet Sehested i juni 1900 pukker på, at højre står enigt bag ministeriet, demonstrerer H. N. Hansen ved omgående at udmelde sig, i november samme år fulgt af 8 andre højre-landstingsmedlemmer. Tilsammen danner de den frikonservative gruppe, der skabte for-

Lauritz Olsen & Co. fot.

Kaja Rubin og dotrene

udsætningen for systemskiftet 1901. Ved affattelsen af både H. N. Hansens udmeldelseserklæring og de frikonservatives manifest 20. dec. 1900 medvirkede Rubin, der også deltog i en række af de forhandlinger, som gik forud for systemskiftet.

- 5 Efter H. N. Hansens afgang som borgmester var det naturligt for regeringen at udnævne ham til formand for arbejderforsikringsrådet af 1897, der byggede på ulykkesforsikringsloven af samme år, i hvis forarbejder han ivrig havde deltaget, både som medlem af arbejderkommissionen af 1875 og som formand for arbejderkommissionen af 1885. Det er ikke umuligt, at han i sin opfattelse af sociale spørgsmål har været påvirket af Rubin, der i højrepressen er blevet betegnet som »Borgmester Hansens onde Aand«. Denne påvirkning, som Rubin antyder i sine erindringer, har dog rimeligvis været af indirekte art, for nok respekterede H. N. Hansen enhver ret til at tænke og føle anderledes end han, men han ville regere selv. Dette illustreres bl. a. af følgende:

Da kemikeren Julius Thomsen 1892 retter en forespørgsel til magistraten angående ortografien i Statistiske Oplysninger, hvis 4. hæfte var affattet i en lempelig moderniseret retskrivning, svarer H. N. Hansen i borgerrepræsentationen: »I det Hele maatte han forbeholde de Mænd, der i Embeds Medfør skulle skrive for Kommunen, Hospitalernes Overlæger saavel som Chefen for det statistiske Kontor, Frihed paa det Omraade, her er Tale om. Dersom de skulde gaa saa vidt som til at skrive Hovedord med 25 smaa Bogstaver, vilde han bede dem om at ophøre dermed. Tøjlesløshed vilde han frabede sig, men han kunde ikke finde det rigtigt at paatvinge dannede, selvstændige Mænd en bestemt Retskrivning, thi Sproget skal ikke lægges i stive Lænker.«

Tøjlesløshed vilde den myndige mand frabede sig, derimod kunne han tolerere at stave Kjøbenhavn uden »j«. Dette viser i en nøddeskal H. N. Hansen som en – trods sin fordomsfrihed – dybt konservativ mand.

Under Rubins ledelse herskede der travlhed i det nye kontor. Kort efter dets oprettelse udsendtes den første håndværks-, industri- og arbejdsløshedsstatistik for København, hvortil Rubin havde hentet vejledning i Berlin. Tilvejebringelsen af materialet voldte ad-

skillige vanskeligheder, da de befolkningskredse, man henvendte sig til, havde svært ved at forstå de mange nye spørgsmål. Men offentlighedens interesse for statistik var ved at vågne. Da kontoret i 1893 udsendte en tilsvarende undersøgelse for året 1892, var det arbejderne og deres organisationer, som i modsætning til 1882 lå inde med hovedparten af de oplysninger, der var brug for. De havde indset værdien af at kunne underbygge deres krav med statistisk materiale. – Af større opgaver må endvidere nævnes – foruden den almindelige folketælling i 1890 – de lokale folketællinger af 1885 og 1895, som Rubin – trods modstand – fik gennemført såvel i hovedstaden som i nabokommunerne. Fremhæves må også undersøgelsen vedrørende indkomstforholdene i København samt det store arbejde, kontoret lagde i ordningen af valglisterne, jf. den oversigt Rubin giver i br. 330. Endelig blev kontoret af H. N. Hansen benyttet til afgivelse af responsa vedrørende mange forskellige administrative problemer. Alt dette – såvel som Rubins literære virksomhed iøvrigt – skabte respekt om Statistisk Kontor. Den nuværende leder af kontoret, direktør Kj. Johansen slutter sin vurdering af Rubins 20-årige virke for kommunen med det træffende citat: »Die städtischen Statistischen Ämter und ihre Leistungen sind in nicht geringem Masse das, was ihre Leiter aus ihnen zu machen vermögen«. Rubin efterlod sig ved sin overgang til statstjeneste i 1895 en anset og effektiv institution, som i høj grad var præget af hans arbejdsindsats og opfindsomhed. Under hans efterfølger, den faglig velkvalificerede men personlig usmidige Cordt Trap kom kontoret til at stagnere. Rubin havde skummet fløden og taget de opgaver op, som tiden krævede. Arbejdet bestod nu for en årrække i at fortsætte de løbende publikationer. Stagnationen viste sig ikke blot i den aftagende opfindsomhed, også kontorets konsultative virksomhed svandt ind.

Kamptiden

Forholdsvis sent blev Rubin optaget af politik, og aktiv politiker blev han aldrig, skønt han 1890 blev opfordret til at lade sig opstille som folketingskandidat for venstre i Odense, hvor han dog

ikke havde nogen chance for at blive valgt, og 1895 fik tilbudt Slagelsekredsen, hvor hans valg ville have været sikkert. Han mente, han ikke var i besiddelse af den hensynsløshed, handlekraft og tiltrækningsevne, der måtte kræves af en politisk fører; til at
5 være menig eller løsgænger følte han ikke lyst. Men trods sin tilbagetrukne stilling fra aktiv politik stod Rubin fra 1880'erne i nær forbindelse med politiske kredse.

Rubin oplyser selv, at han i 70'erne ikke var særlig politisk interesseret, »jeg fik Sympati for Venstre, fordi jeg ikke havde det
10 med Højre«. Han fremhæver dog, at han i hvert fald ikke var nationalliberal. Her havde oplevelserne fra 1864, som han aldrig glemte, virket som en kraftig vaccine. En stærk påvirkning fra Georg Brandes har sikkert bestyrket ham i hans anti-nationallibere-rale holdning.

Skønt Rubin siden oplyser, at han fra første færd har fulgt Brandes' gerning, var han ikke blandt tilhørerne ved dennes første forelæsninger i november 1871, for Georg Brandes var æstet og æstetik var ikke Rubins fag. For alt i verden ville han ikke ligne den hostrupske studentertype; han ville først og fremmest bestille
20 noget. »Men saa sagde en eller anden til mig, at det var ikke Æstetik, det var ny Forkyndelse under vidunderlig Form. Ja, saa maatte jeg naturligvis med, og jeg mødte«, hedder det i erindringerne. Rubin nævner ikke, hvem det var, der henledte hans opmærksomhed på gennembrudsforelæsningerne. Vi ved ganske
25 vist, at Erslev var til stede allerede ved den første, men det ligner ikke ham at tale om forkyndelse under vidunderlig form. Snarere Julius Salomon.

Det varede noget, før det gik op for Rubin, at Georg Brandes prædikede oprør. Først omverdenens reaktion gjorde dette klart for
30 ham, jordbunden må altså have været godt forberedt. Han stod heller ikke ukritisk over for Brandes og hans arbejdsmåde, metoden stred for meget mod, hvad Rubin var vant til. »Den, der baade tidligt kommer ind i offentlig Administration og tidligt kommer til at give sig af med Statistik, søger at gøre sit Grundlag saa stort,
35 som det lige er nødvendigt for at drage Slutninger, men saa smalt, at han kan overse det, altid véd, hvor han sætter Foden«. Ud af

et stort og rigt materiale at danne »hovedstrømninger« hører den store og rige ånd til, »selvfølgelig er der Farer forbundet hermed, som særlig den vil blive opmærksom paa, hvis Arbejde kræver en saa vidt mulig uomtvistelig 'Hjemmel'.« Rubin ville da også kun kaldes »brandesianer«, hvis dette ord betød krav på den frie forsknings ret, beundring for den mand, der modigt og genialt bragte stadig nye impulser, ny kundskab, nyt syn ind i vort åndsliv, og endelig hvis det indbefattede: harme over den krigsførelse, man anvendte over for Georg Brandes. Ikke mindst dette sidste har bestyrket Rubin i hans aversion mod de nationalliberale. 5 10

En bestemt side af Brandes' gerning tiltalte ikke Rubin. Over for Erik Skram – der i 80'erne nærmede sig det moderate venstre og i hvis hjem Rubin havde vakt forargelse ved en udtalelse om, at han ikke kunne se den literære sædelighedsdiskussions »enorme Samfundsbetydning« – bemærker han, at han ingenlunde føler sig »kaldet til at træde i Skranken for den Maade, som Brødrene Brandes skriver om det kønslige Forhold paa«. Drillende foreholder han langt senere Skram, at han heller ikke var glad ved dennes eneste roman, fandt »det ikke nødvendigt at have Fri-tænkeriet og Ægteskabet uden Kærlighed og Kærligheden uden Ægteskab og Brudenat og Barselseng og det hele med paa én Gang«. Men til Edvard Brandes, som Rubin gennem politisk og journalistisk samarbejde kom til at stå nær, kan han om Georg ganske uforbeholdent sige: »Sædelighedsspørgsmaalet er jeg forsaavidt ikke enig med ham i, som han aldrig har sagt noget positivt Ord derom, hvad der er beklageligt, naar man vil reformere. Og med Hensyn til, hvad jeg kan tænke mig, han mener, er jeg ogsaa uenig med ham«. Rubin reagerede naturligvis også mod den forlorne puritanisme, der tog anstød af ord som »børne-avl« og »tobørnsægteskab« i en befolkningsstatistisk afhandling, og den bør for resten huskes som den baggrund, mod hvilken brødrene Brandes' lejlighedsvis frivolitet havde sin berettigelse. Men for sit eget vedkommende tog Rubin anderledes praktisk fat på kvindeemancipationen. Når Georg Brandes i Arne Garborg-anmeldelsen ligger ud efter den askese, »som den for Øjeblikket næsten alene øves af det store Flertal blandt de højere Stænders 15 20 25 30 35

ugifte Kvinder«, så slår Rubin til lyd for at give bourgeoisiets kvinder en uddannelse, der muliggør deres ligestilling med manden ved deltagelse i arbejdsprocessen. Fordringen om retten til arbejde burde efter Rubins mening stilles i spidsen for alle andre på kvindefrigørelsens område. Ægteskabet som institution ønskede Rubin ikke at røkke ved. I en tid, da i hvert fald i litteraturen erotikken i ægteskabet dyrkedes til grænsen af det hysteriske, turde han tilmed være bekendt at holde på ægteskabet uden erotik. »Ti Kærligheden har mange Former. Selv hvor Erotiken svinder, holder Moderens Kærlighed til Barnet sig; selv hvor Erotiken kun lidet kendtes fra Begyndelsen af, bindes Forældrene sammen af Børnene og af det daglige Livs fælles Arbejde, Hvile, Glæder og Sorger, der kan skabe en gensidig, stærk og uselvvisk Æmhed- og Trokabsfølelse; 'bar er broderløs Bag', men det fælles Blod er altid tykkere end Vand, og i Nøden knytter det Søskende og den nærmeste Slægt sammen i de smaa Kredse, der tilsammen tagne blive til smaa Samfund og til Slut til Nationer.«

Den første kontakt med politisk-literære kredse har Rubin sandsynligvis opnået gennem Julius Salomon – ligesom bekendtskabet med Erik Skram må skyldes denne; de var begge rigsdagsstenografer. Sammen med Salomon og Erslev optræder Rubin i november 1874 som medlem af »den radikale forening«, der var en art yderkreds for en virkelig politisk venstresindet oppositionsgruppe inden for Studenterforeningen under ledelse af Niels Neergaard; denne yderkreds synes først og fremmest at have været en kulturoppositionel forening.

Det er ikke let at skønne, hvor megen alvor der har ligget bag dette medlemskab: i protest mod Hoffory-affæren udmelder Rubin sig af foreningen, i protest mod »theologernes« forsøg på at slå affæren op som en principalsag indmelder han sig igen. En bevidst politisk stillingtagen tør næppe afledes heraf, men medlemskabet udtrykker dog en placering i den kommende hovedstadsopposition. Noget lignende gælder for de mere eller mindre »røde« anmeldelser, Rubin i denne tid skriver til Nær og Fjern. De kan ikke tages som et engagement for arbejderen i dennes kamp mod det borgerlige samfund, men kun som et vidnesbyrd om Rubins sociale

interesse og som et forvarsel om hans indsats på sociallovgivningens område. Her som der har den fremmelige student en fin næse for, hvor i tiden tampen brænder.

Ganske vist identificerer Rubin sig i december 1874 med Studenterforeningens venstre; han føler det som om han ved omgangen med en ældre kreds nu rykker situationens kerne nærmere og det ses, at han på denne tid sammen med Erslev og Salomon er blevet »en slags appendix til et ældre 'venstreparti' med E. Brandes i spidsen«, men arbejdet med at få fodfæste inden for byens administration har troligt nok for en årrække afledt Rubins opmærksomhed fra den politiske udvikling, eller dog gjort ham tilbageholdende i sin optræden. Selve det at han er rykket en så fremtrædende nationalliberal politiker som Fenger på nært hold, turde have virket pacificerende. At denne var nationalliberal med et stænk til venstre må have virket forsonende. I brevene som i Rubins bibliografi har politisk virksomhed i de nærmest følgende år sat sig forbavsende få spor. Brev 88 af 22. dec. 1881 til Skram viser endog en uengageret, nærmest blaseret holdning over for et af højre fremsat toldlovsforslag. Dette kan hænge sammen med, at Rubin i 1880 ved broderens hjælp var blevet sekretær for børsforsamlingsudvalget, der var organ for den mod Estrups erhvervspolitik rettede børsopposition. Rubin har vel næppe følt større begejstring for at slå for dennes krav.

Et omslag i Rubins politiske interesse spores fra begyndelsen af året 1883, fra den tid, han siden kaldte »den Kamptid, der gik forud for Provisoriet . . . Det var dengang, Studentersamfundet dannedes . . . da Hovedstaden fik sit politiske Venstre, og da Berg, Hørup og E. Brandes udgav 'Morgenbladet' med Fælleskamp imod den politiske og Aandsreaktionen, da Alliancen med Socialdemokratiet forberedtes, da Bonde og Akademiker og Lønarbejder dannede Kile for at gøre Bresche mod det og dem, der vilde holde dem ude«. Særlig betydning for Rubin fik oprettelsen af Studentersamfundet i foråret 1882, hvori han indmeldte sig og hvis virksomhed han støttede ikke blot ved et tiår igennem at komme til dets lørdagsmøder og deltage i diskussionerne, men også som virksomt medlem af dets udvalg til udgivelse af oplysende småskrifter. For-

uden i brevet af 6. jan. 1883 til Erslev i anledning af et møde om Studentersamfundets aftenundervisning for arbejdere, ser vi hans nye stilling i et indlæg i Morgenbladet for 3. febr. 1883. Artiklen, et causeri under titlen »Amerikanske Tal«, beskæftiger sig med
5 U.S.A.s befolkningsstatistik og oplyser, at der i en enkelt stat, Minnesota, lever over 100.000 mennesker, der er født i Skandinavien. Hertil bemærker Rubin: »Ikke sandt? der er . . . noget brutalt ved de amerikanske Tal, thi enten maa der være noget fejlt ved den smukke svenske Vise, med Slutningsstrofen: 'Ja, jeg vil
10 leve, jeg vil dø i Norden!' eller ogsaa maa Tallene være fejle. Men Tallene ere rigtige«. Brodden i denne udtalelse er ganske vist vendt mod Sverige, hvilket ogsaa var naturligt, eftersom Sverige havde stillet langt det største kontingent udvandrere, men den aggressive undertone, det tilbundsgående angreb på samfundet kan
15 ikke overhøres. Rubin er nu i færd med at blive personlig engageret i den politiske strid.

Ejendommeligt nok er det ikke den sociale side af udviklingen, der mest har fanget Rubin, skønt netop han senere bidrog til løsningen af påtrængende sociale opgaver. Karakteristisk for begrænsningen af hans sociale forståelse er en ytring, han fremsætter i
20 Dagbladet 10. okt. 1883 i anledning af en misvisende artikel om Københavns industristatistik. Heri pointerer Rubin, »at der er Grunde nok til at ønske, at Samfundet . . . vederlægger det aandelige Arbejde saaledes, at Vedkommende ikke aandelig stagnerer
25 paa Grund af en altfor bitter Kamp for Tilværelsen (d. e. Opretholdelsen af en standard of life, der er og selvfølgelig maa være langt dyrere end Arbejderens)«. Som rimeligt er, havde de arbejdere, Rubin holdt foredrag for i Studentersamfundets arbejderundervisning, ikke sans for hans syn på den standard of life, der
30 tilkom åndsarbejderen, og undervisningen blev en fiasko. Mere sympati end for den frembrydende arbejderbevægelse har Rubin nok haft for den bevægelse, som fandt sin organisation i den forenede liberale vælgerforening, der samlede de borgerlige oppositionelle kræfter, og som hans bror Gottfred havde kontakt med.
35 Rubin, der lejlighedsvis bebrejder H. N. Hansen dennes fronde-
rende stilling i dansk politik, var selv i mange henseender frondør.

Det skulle imidlertid ikke vare længe, før den »storpolitiske« udvikling radikaliserede Rubins politiske anskuelser. Udstedelsen af den provisoriske finanslov 1. april 1885 vakte en umådelig harme, som også gav genlyd i ham. Desuden havde den radikale fløj i venstre, efter at Berg havde fjernet Hørup og Edvard Brandes fra Morgenbladet, fra 1884 fået sit eget organ i dagbladet Politiken, hvilket gav denne fløj friere hænder. Rubin, der fra første færd var medarbejder ved bladet, kom netop i 1885 – rimeligvis i kådhed – til at begå en streg, der kunne have ødelagt hans karriere og medført hans afskedigelse, hvis han i en bredere offentlighed havde været kendt som ophavsmand til den. Under et ophold på Taasinge havde kongen først i august 1885 som svar på en konservativ hyldest advaret imod venstrepolitikerne, »der udsaar Splid og Uenighed i Folket, de vil ikke dets Vel, men kun deres egen Fordel«. Uden redaktionens vidende fik Rubin 15. aug. i Politikens juridiske brevkasse optaget et spørgsmål og et svar, hvori der bl. a. står: »Naar en Mand . . . ligegyldig om han indtager den aller laveste eller aller højeste Stilling i Landet, benytter et Lovbud om, at han ikke staar til Ansvar for sine Handlinger, til at udtale sig fornærmende om mig eller andre, vilde dette saa være en formildende Omstændighed, naar jeg blev anklaget for at have taget en Hasselkæp og dermed varmet hans Rygstykker?« Svaret lyder: »Juridisk næppe, moralsk i høj Grad«. Der rejstes tiltale mod bladets ansvarshavende redaktør, og Hørup idømtes 6 måneders simpelt fængsel ved en kommissionsdomstol, men højesteret frifandt ham. Det er ejendommeligt, at Hasselkæp-sagen – hvis rette sammenhæng kendtes eksempelvis af Frede Bojsen – overhovedet ikke har sat sig spor i Rubins arkiv.

Gennem talrige artikler i Politiken i det følgende femår deltager Rubin i den politiske kamp mod Estrup-regeringen. De fleste artikler er veldokumenterede indlæg om økonomiske bevægelser i ud- og indland og om sociale spørgsmål m. v., men der findes også lidenskabelige agitationsartikler, der viser den vrede, provisoriestyret kunne fremkalde selv hos en så relativ borgerlig mand som Rubin. Kulminationen nås i nogle valgartikler i anledning af folketingsvalget i januar 1887. De er usignerede og står i Politiken den

12., 22. og 26. januar, særlig den sidste artikel er skarp. Situationen, som højrestyret har kastet landet ud i, karakteriseres sådan: »I heldigste Tilfælde en Fantast i Spidsen for Ledelsen, Fanatikere som Livgarde, uensartede, uvidende og bornerte Skarer som Hærens
5 Masse og saa Hajer, kredsende omkring Toget – saaledes ser vore Modstanderes Parti ud«. Det forestående valg skal tage de sidste »Støtter, skal tage Jorden bort under Fødderne fra vore sørgelige Modstandere – sørgelige for sig selv, sørgelige for os, sørgelige for Fædrelandet!« Denne sidste salut er da ogsaa artiklens kierke-
10 gaardsk inspirerede overskrift. Den overmåde skarpe udtryksmåde må forstås som reaktion på forfatningsbruddet, og den må ogsaa ses på baggrund af, hvad man bød hinanden på prent i firserne. Rubin falder med sin voldsomme sprogføring ikke ud af tidens ramme. Men når indignationen en sjælden gang koger i ham, har
15 han en tilbøjelighed til at lade pennen tage magten fra sig, så hans tankegang føres længere ud end rimeligt er og formålet kræver. Netop i denne artikel møder vi et eksempel herpå, når Rubin med henblik på Københavns befæstning skriver, »at Hovedstadens Omegn gør det Indtryk paa en stor Del af Befolkningen,
20 at vi allerede er i Fjendehaand.«

Normalt hører Rubin ikke til de mest yderliggående. I en offentlig brevveksling med den konservative læge og socialstatistiker Th. Sørensen, som han samarbejdede med i arbejderkommissionen af 1885 og senere karakteriserede som en »social Demokrat med
25 dybtgaaende Interesse for de arbejdende Klassers Ve og Vel«, foreslår han et forretningsministerium, måske under Monrads ledelse, altså ingenlunde et rent venstreministerium på parlamentarisk basis. I det hele taget indskrænker Rubins lidenskabelige uvilje mod højre sig til det »ny Højre«, der fra 80'ernes begyndelse er
30 ved at vinde frem. »Folk, som har alt at tabe, hvis vi kommer bort fra den nuværende Situation«. Der sigtes her til det Matzenske højre, for Rubin særlig personificeret i Julius Schovelin, der – oprindeligt medstifter af Studentersamfundet og medarbejder hos Rubin i Statistisk Kontor – fra midt i 80'erne udviklede sig til
35 yderliggående og udæskende højremand. Det er bl. a. af frygt for, at en yderligere tilspidsning af forfatningskampen skal give dette

højre våben i hænde, at Rubin fra 1887 reagerer stærkt mod Hørups fortsatte visnepolitik; en væsentlig grund er dog også, at netop Rubins statistiske arbejde gav grundlaget for de sociale reformer, som trængte sig på. Visnepolitikken måtte derfor blive særlig pinagtig for ham.

5

Alderdomsunderstøttelsesloven

Da de politiske forhold i december 1890 muliggjorde, at Marcus Rubin kunne formå Berg og Hørup til at indbringe et lovforslag om alderdomsforsørgelse for ubemidlede, havde han allerede i en række år beskæftiget sig med alderdomsforsørgelsesspørgsmålet og 10 var på dette felt en af de mest kyndige mænd i landet.

De første offentlige spor af denne beskæftigelse møder vi 22. jan. 1884, da der i Nationaløkonomisk Forening fandt en forhandling sted, hvis emne var det af Estrup i samlingen 1883/84 forelagte forslag til lov om en anstalt for billige alderdomsforsørgelser. Ho- 15 vedtanken i dette forslag var oprettelsen af en statsalderdomsforsørgelsesanstalt med en foreløbig kapital på 2 mill. kr.; ved frivillig forsikring skulle enhver ubemidlet mand eller kvinde kunne tegne en alderdomsforsørgelse af 200 kr. årlig, at udbetale fra det 55. år. Staten skulle gennem den nævnte kapital betale $\frac{1}{3}$ af forsørgel- 20 sen, mens den forsikrede gennem årlige tilskud fra tidligst det 18. og senest det 45. år skulle betale resten. Forslaget var af Estrup kun tænkt som »første Skridt henad Vejen«; det ville blive efterfulgt af flere, dersom det viste sig, at man havde grebet det rette.

Forslaget udsattes for hård kritik i folketinget, hvor der fra 25 venstres side bl. a. ankedes over, at det højst betød en alderdomsforsørgelse for 9.000 trængende; men der lød også røster om, at det var det »første Skridt paa et Skraaplan, hvis nederste Ende er Kommunismen«. Hovedindvendingen var imidlertid, at forslaget mere ville gavne de velhavende klasser end arbejderne. Dette sidste 30 argument optoges også i den sønderlemmende kritik, der i Nationaløkonomisk Forening fra alle sider blev det til del. Her udtaltes, at fortrinsvis »den ubemidlede Del, af det, man hos os med et mindre heldigt Ord kalder den dannede Klasse, [vil] benytte

Anstalten som Alderdomsforsørgelse for deres Døtre«. Indvendingen var rammende, thi det springende punkt var, om arbejdere i 18 års alderen eller derefter havde lyst til – og frem for alt evne til – at afse et årligt kontingent til en forsikring, hvis goder dels først opnåedes i en fjern fremtid, dels – på grund af den høje dødelighed dengang – næppe ville nydes af mere end en brøkdel af arbejderbefolkningen.

Den ublide behandling, forslaget fik i Nationaløkonomisk Forening, var forsåvidt bemærkelsesværdig, som dets politiske skæbne var givet på forhånd med den tiltagende forfatningspolitiske spænding. Folketinget henviste det til finansudvalget, hvorfra det ikke vendte tilbage. Nationaløkonomisk Forening var dengang nærmest konservativ, og dog faldt forslaget igennem her; en del af indvendingerne udsprang ganske vist af frygt for »statssocialisme« og for, at det ville hemme »den Individet iboende Trang til Selvstændighed og Uafhængighed«. – I diskussionen deltog også Rubin, der mente, at spørgsmålet om en alderdomsforsørgelse ikke kunne løses, uden at tvangsmomentet kom ind. Som tidligere bragt på bane af »vore nationaløkonomiske Professorer«, kunne statens bidrag tænkes givet ud af brændevinsafgiften, »der passende kunde deles mellem Kommunerne, for at disse kunde faa Interesse af Sagen, og Arbejderne, der saaledes selv fik umiddelbar Del i og godt af den Brændevinsafgift, det dog unægtelig navnlig var dem, der maatte erlægge.«

Denne diskussionsaften fik særlig betydning ved en ytring af nationalbankdirektør Moritz Levy om, at han ville skaffe pengene, hvis nogen ville påtage sig at tilvejebringe statistisk materiale som grundlag for en behandling af de sociale spørgsmål, der var oppe i tiden. Rubin sad under mødet tilfældigvis ved siden af den fremragende statistiker Harald Westergaard, der var få måneder ældre end han, og som han havde kendt i nogle år. Rimeligvis havde han hjulpet Westergaard med materiale til hans banebrydende besvarelse af universitetets prisopgave om de forskellige samfundsklassers dødelighed, der 1881 belønnedes med guldmedalje. Westergaard var under en rejse til England 1877/78 blevet dybt grebet af en social-kristelig bevægelse, som søgte at råde bod på de mangler, der klæbede ved den liberalistiske samfundsform. Spon-

tant accepterede de to unge nationaløkonomer Levys tilbud, og som
 frugt af deres samarbejde udkom 1886 »Landbefolkningens Dødelighed i Fyens Stift«. Bogen vakte Estrups opmærksomhed, så den
 kunne følges op af en anden fællesundersøgelse »Ægteskabsstatistik
 paa Grundlag af den sociale Lagdeling« (1890), der fik statsstøtte. 5
 Disse to bøger og Københavns erhvervsstatistik af 1885, hvori der
 findes en kombineret gruppering af befolkningen efter alder, ægte-
 skabelig stilling og erhverv, danner det statistiske grundlag for det
 Berg-Hørupske alderdomsforsørgelsesforslag af 1890. En summa-
 risk bearbejdelse af dette materiale netop med hensyn til omkost- 10
 ningerne ved en alderdomsforsørgelse for danske arbejdere, offentliggjorde
 Rubin i Nationaløkonomisk Tidsskrift 1888 som svar på
 en forespørgsel fra den purunge venstredaktør Vilh. Lassen om,
 hvor meget en sådan forsørgelse ville koste. Endvidere er materialet
 benyttet og hovedtanken i det Berg-Hørupske forslag angivet i 15
 et foredrag, som Rubin holdt på købstadmødet i Randers i 1889,
 dette foredrag er også interessant derved, at det indledes af en
 historisk redegørelse for det sociale spørgsmåls opståen.

Rubin udtaler her bl. a.: »Det er senere blevet sagt og hyppig
 gjentaget, at de Love, som i 50erne og 60erne, ja, endog i Begyn- 20
 delsen af forrige Decennium skabte Arbejdernes »Freizügigkeit«,
 Kontraktsfrihed m. m. vare til Arbejdsgivernes Fordel, at de store
 Fabrikvirksomheder, vor Tid avlede, ikke havde kunnet trives, om
 ikke enhver Fabriksherre havde kunnet faae til sit Arbejdermarked
 Kræfter fra alle Verdens Hjørner, at de store Fortjenester, der 25
 skulde indhøstes, trods den stigende Konkurrence, ikke havde
 kunnet realiseres, om ikke Arbejderne gennem deres indbyrdes
 uhindrede Konkurrence havde kunnet underbyde hverandre til
 Arbejdsgivernes Fordel. Jeg vil blot i Forbigaaende sige, at det
 forekommer mig, man her gjør hin Tids Lovgivning en stor Uret. 30
 Der synes mig ingen Tvivl at være om, at den er fremkommen
 i en god Mening, og naar den viste sig i Virkeligheden at fremme
 Arbejdsgivernes Interesse nok saa meget eller maaske mere end
 Arbejdernes, hidrører dette fra en overdreven Tillid til ensidige
 økonomiske Theorier og fra Mangel paa Erfaring. Det har været 35
 skæbnesvangert, at man i sin Iver, i sit Stormløb mod det for en

stor Del Faldefærdige og Raadne i Fortiden, ikke passede at grave nye Kanaler, skabe nye Veie, kort sagt, opbygge noget nyt Positivt, samtidig med, at man med Rette fjernede det af det Gamle, som kun stod til Skade og ingen Gavn. Havde man kunnet undgaa en senere Reaktion, vilde det have været at foretrække; men det er et stort Spørgsmaal, om Rejsen til det forjættede Land nogensinde bliver anderledes end ved tre Skridt frem og to tilbage.« Videre hedder det: »Den Opdagelse, om man tør bruge det Udtryk, vor Tid gjorde om Manglerne ved det frie Arbejdssystem, var, at den Frihed, som stillede den enkelte Arbejder frit lige overfor den enkelte Arbejdsgiver, tillige havde løsnat ham fra hans Kammerater. Han var vandret ud af det Laug, som tidligere havde fastsat Priser, støttet de Syge, skaffet Arvetagere, ja, Ægtemænd for Enkerne, og han stod nu afmægtig i sin Frihed lige overfor de mægtige Arbejdsgivere. – Naar Frihedssystemet er i fuld Glorie, naar Atomismen er fuldført, bestemmes Arbejdslønnen ved Konkurrence mellem alle Arbejderne, henhørende til denne eller hin Virksomhed, en Konkurrence saa meget farligere for den Enkelte, som Udbudet af Arbejdere jævnlig er ubegrændset; og ophører saa Arbejdsevnen, staar Arbejderen fuldstændig hjælpeløs, han og hans ere prisgivne Nøden. Dertil kommer, at netop paa Grund af den uhindrede Vandring fra Sted til Sted og paa Grund af hele den nyere Produktionsform, fremskyndes jo til Tider Produktionen i uhyre Grad, hidkalder store Arbejderskarer, og pludselig standser saa Virksomheden, Konsumenten kan ikke sluge mere, og Arbejderne ere arbejdsløse og brødløse. Manglen er altsaa med ét Ord: en Mangel paa Sikkerhed for Arbejderens Existens.«

Rubin er allerede i dette foredrag inde på den tanke at lade staten fuldtud betale alderdomsforsørgelsen. Han gør opmærksom på, hvor urimeligt det er ved tvang at lade en befolkning pensionere sig selv, når forholdene er således, at her i landet kun halvdelen af den mandlige befolkning vil blive 65, kun fjerdedelen 75 år, og at forholdene stiller sig langt ugunstigere for arbejderbefolkningen alene.

Marcus Rubin var altsaa godt forberedt, da den politiske situation i efteråret 1890 tilskyndede ham til at gå til Hørup med et

fuldt udarbejdet forslag til lov om en alderdomsforsørgelse for ubemidlede. På dette tidspunkt havde det moderate venstre, træt af forfatningskampen mod højre, frygtende socialdemokraternes stigende indflydelse og klemmt af valget i januar 1890, som havde styrket Berg og Hørup, indledt forligsforhandlingerne ved, gennem Frede Bojsen, i folketinget at indbringe et forslag, der i hovedsagen tilsigtede næsten helt at ophæve sukkerafgiften mod at der til gengæld blev indført en skat på bajersk øl. Forslaget blev godt modtaget af Estrup, der længe havde ønsket at indføre en ølbeskatning, og som ikke var uvidende om, at ølforbruget var i hastig vækst, mens sukkertoldens provenu var stagnerende. Det måtte derfor forudses, at forslaget, skønt det kun gik ud på at ombytte den ene skat med den anden, ville være en god forretning for statskassen. Berg og Hørup derimod kastede sig voldsomt imod forslaget, som de med rette anså for en løftestang til forhandling, og som de mente var usocialt. Sukkerforbrugerne var jo fortrinsvis de mere velstillede, mens ølforbrugets tyngdepunkt lå i den københavnske arbejderbefolkning; på landet blev der endnu mest drukket brændevin. Den forskellige opfattelse af dette forhold genspejler forskellen i venstregruppernes sociale sammensætning.

Rubin kunne samtykke i Berg og Hørups betragtninger over ølskattens sociale virkninger. Han anstillede en beregning, der viste, at det Bojsenske forslag ville medføre, at den indirekte beskatning af den københavnske arbejderbefolkning ville stige med 1½ mill. kr. årlig. Men han kunne ikke følge dem, når de blot afviste kompensationsforslaget, men – støttende sig til den traditionelle venstrepolitik på dette punkt – i det hele afviste enhver form for ølbeskatning. For Rubin var øllet tværtimod et »fortrinligt, jomfrueligt Skatteobjekt«, og i overensstemmelse med et forslag, der første gang synes fremsat i 70'erne af Falbe Hansen, ønskede han det anvendt til løsning af sociale opgaver og ikke til en skatteomlægning, som rimeligvis kun ville komme sukkerroedyrkerne og de syltende landhusholdninger til gode. Situationen indbød ligefrem til et kompromis. Den Berg-Hørupske gruppes afvisning af skatteomlægningen var begrundet med, at den var usocial, mens højre og de moderate var utilbøjelige til at yde statshjælp

til sociale formål uden at modtagerne af denne ydede selvhjælp. Højre krævede desuden fra gammel tid en alkoholbeskatning.

Rubins forslag gik i hovedtræk ud på, at der skulle udbetales enhver ubemidlet dansk statsborger en bestemt årlig understøttelse
5 fra det 62-tyvende år. De til dette formål nødvendige midler skulle fremskaffes ved en fordobling af den bestående, ret lave brændevinsafgift – dette var altså et novum – endvidere ved en ølskat, der sattes noget lavere end den af Bojsen foreslåede; hertil føjedes senere forslag om en forhøjelse af vintolden. Sukkerafgiften be-
10 rørtes ikke af Rubins forslag og forudsattes uforandret. Denne alderdomsforsørgelse, som helt betaltes af staten og som ikke havde fattiglovsvirkning – men tænktes finansieret ved en indirekte skat, der i hovedsagen ville blive udredt af den befolkningsgruppe, som senere ville nyde godt af forsørgelsen – skulle kunne suppleres med
15 en frivillig ordning, der muliggjorde tegning af begrænsede livrenter til halv pris, mens staten skulle betale den anden halvdel, altså en genoptagelse af det Estrupske forslag, omend på et noget bredere finansielt grundlag.

Hørup blev mildest talt gnaven, da Rubin prøvede at få ham
20 til at gå ind for en ølskat. Han mente både politisk og reelt at have ret, når han afviste ølskatten og modsatte sig sukkerafgiftens ophævelse. Rubin fremhævede heroverfor, at dette ville give modstanderne vind i sejlene. At man havde en skat på brændevin og ikke på det dyrere bajerske øl, og at man skulle beholde en høj
25 sukkerafgift, men ingen skat skulle have på alkoholen i øllet, ville befolkningen have svært ved at forstå. Hørup, der skal have modtaget selve alderdomsforsørgelsesforslaget med megen varme, var længe om at beslutte sig; forståeligt nok kviede han sig ved at gå ind for en ølbeskatning, han i samme samling så skarpt havde
30 afvist. Br. 275 viser, hvor pinagtig situationen er for Rubin. For ham som statistiker var Hørups taktiske politik efterhånden blevet uudholdelig. Han frygter, at Hørups parti skal sættes helt ud af spillet. Endnu 8. december erklærer Hørup over for Edvard Brandes, at han ikke vil. Tre dage senere skifter billedet totalt. Rubin
35 har tabt tålmodigheden og meddelt Hørup, at han vil offentliggøre sit forslag. Da svarer Hørup, at det om kort tid vil blive

fremSAT i folketinget. Svarets sprogføring tyder dog på, at det mere er den taktiske effekt end løsningen af en påtrængende social opgave, der ligger Hørup på sinde. »Sagen brænder af . . .«.

Berg og Hørup fremsatte forslaget 17. dec. i folketinget. Det havde da i forhold til Rubins udformning undergået en del forandringer, hvoraf den vigtigste var, at forhøjelsen af brændevinsafgiften bortfaldt til fordel for en yderligere beskatning af øllet. Hørups mening med forslaget var vist nok den, at det skulle drive en kile ind i det begyndende samarbejde mellem højre og det moderate venstre. Disse afparerede imidlertid forsøget ved et modstød, som først gik ud på at nedsætte sukkerafgiften til 2½ mill. kr., hvilket svarede til et indtægtstab for statskassen på 5 mill. kr., som skulle udlignes ved, at staten skulle få 5 mill. af den planlagte ølskat, mens resten af dens provenu skulle lægges op til en alderdomsfond til fremtidig anvendelse – unægtelig et noget ubestemt program. Et mere virkningsfuldt modstød bestod i, at man derefter omformede en paragraf i et lovforslag om det offentlige fattigvæsen til et selvstændigt forslag, der siden blev til loven af 9. april 1891 om alderdomsunderstøttelse til værdige trængende uden for fattigvæsenet.

Rubin fremhæver, at loven havde den fordel fremfor hans forslag, at understøttelsen skulle bestrides dels af kommunerne, dels af staten, hvorved man sparede både den særlige statslige centralanstalt og det tillidsmandssystem, som Rubin havde opereret med for at forebygge, at de kommunale uddelingsråd skulle gå ud over lovens rammer. Som mangler anfører han:

a) at alderdomsforsørgelsen, der af ham opfattedes som statens sociale pligt, som burde ydes med takstmæssige udbetalinger til normal udfyldning af den svigtende arbejdsevne, i stedet for blev til en udbetaling af »det fornødne«, altså en art fortsættelse af fattighjælpen og i hvert fald hverken mere eller mindre end denne.

b) at det Berg-Hørupske forslag måtte opfattes som et led i arbejderlovgivningen, mens loven blev et led i den almindelige understøttelseslovgivning.

c) at man »slagtede Hønen, der vilde have besørget ÆgforSyningen« ved at anvende ølskatten til nedsættelse i forbrugsafgif-

terne. Dette havde ikke været nødvendigt, da disse afgifter fulgte forbrugsevnen.

Hertil kan føjes, at mens forslaget regnede med, at ca. 78.000 personer skulle få alderdomsforsørgelse, og at denne ville koste
5 ca. 8,6 mill. kr., modtog efter loven kun ca. 44.000 mennesker aldersrente, og den samlede udgift hertil androg 1892/93 2,6 mill. kr.

Loven af 1891 indfrie således kun i begrænset udstrækning de forventninger, hvormed Rubin havde udarbejdet sit forslag.
10 Men det må understreges, at loven på et vigtigt punkt var påvirket af hans forslag, idet både forsørgelsesforslaget og understøttelsesloven gik ud fra, at støtten helt og fuldt skulle ydes af det offentlige uden bidrag fra arbejder- eller arbejdsgiverside, modsat det princip, som var blevet knæsat i Tyskland i Bismarcks forsikrings-
15 lovværk af 1889. Og Rubin udtaler selv, at man må have levet »ganske uden at se sig om og høste Erfaringer, naar man ikke vil erkende, at selv som Loven af 1891 affattedes, har den gjort usigelig megen Gavn, været Haab og Trøst, Hjælp og Tilflugt for Tusinder og Titusinder gamle Mennesker i uforskyldt Trang.«

20 Historieskrivning

Da slaget om alderdomsforsørgelsesforslaget stod på, var Rubin allerede langt inde i forberedelserne til sit vægtigste historiske arbejde: skildringen af dansk historie i første tredjedel af det 19. århundrede.

25 Som nævnt nærrede Rubin gammel kærlighed til historien. Allerede i sommeren 1870 havde han forfattet en omfangsrig afhandling om Innocens III, som han forsøgte at afsætte først til Historisk Archiv, så til Fortid og Samtid og endelig til Fædrelandet; her bortkom manuskriptet, hvorefter Ploug generøst betalte 12 Rd.
30 for det. Året efter var Rubin på pletten med en ny afhandling om den vældige pave – mon hans interesse for denne via investiturstriden hænger sammen med den »store civilisatoriske spørgsmålskæde«, d.v.s. statens emancipation? – men afvises igen af Historisk

Archiv. Heller ikke denne afhandling er bevaret, men omtales i to breve fra Rosalie Rosenfeld, som har haft den til gennemlæsning. Den forekommer hende at være en addition af kendsgerninger, hvor hun dog gerne havde set lidt ånd og begejstring. Det fremgår af hendes andet brev, at Rubin netop har ønsket at være præcis og at ophobe kendsgerninger; dette er hende vedvarende et tegn på, at han mangler »begejstring« – in nuce den samme indvending, Rubin senere møder fra konservativt hold.

Sin første virkelige indsats i dansk historieforskning yder Rubin med undersøgelsen »Bidrag til Kjøbenhavns Befolkningsstatistik i Hundreåaret 1630–1730«. Den fremkom i samme bind af Historisk Tidsskrift som Erslevs afhandling om kilderne til dronning Margretes historie, og begge arbejder vakte betænkelighed i tidsskriftets redaktion. For Rubins vedkommende var det statistikken, det var galt med; den alderstegne historiker Schiern brød sig ikke om at besmitte tidsskriftet med nationaløkonomi, desuden gjorde han indvending mod enkelte formentlig anstødelige udtryk. De ved undersøgelsen indvundne resultater er først i nyeste tid blevet draget i tvivl.

Rubins to digre værker om begyndelsen af det 19. århundrede fremkom på tilskyndelse af Komiteen for den Hvidtske prisopgave, der til minde om L. N. Hvidts indsats for København ønskede en skildring af byens historie fra 1807–57. Da forsøget på at opnå en besvarelse to gange var slået fejl, opfordredes Rubin til at forfatte skildringen. Den udsatte pris blev tilbudt ham som honorar. Lige efter nytår 1890 gik han i lag med arbejdet, allerede i april 1892 kunne han udsende første del af værket under titlen »1807–14. Studier til Københavns og Danmarks Historie«. Det spændte kun over en syvendedel af den periode, som opgaven lød på, men gav i omfang mere, end nogen havde tænkt sig. Ikke blot er tidsrummets forhistorie, slutningen af det 18. århundrede, udførligt behandlet, men skildringen er udvidet til den hele indenrigske finansielle og økonomiske udvikling. Man forbavses over Rubins evne til at tumle det tunge økonomiske stof, men lige så meget over bogens mylder af småtræk, som med held anvendes til levendegørelse af fremstillingen.

Forarbejder fandtes der kun få af, alt måtte bygges op på skrifter m. v. fra datiden og især på arkivstudier. For dansk historieforskning betød »1807-14«, at hidtil ubetrådt jord blev draget ind under forskningens plov, og Rubin kunne med rette være stolt af, at samtidens største historieskriver, A. D. Jørgensen, takkede for bogen med udtalelsen: »den skærper fordringerne til os alle«. Dette gælder også fortsættelsen »Frederik VI's Tid. Fra Kielerfreden til Kongens Død. Økonomiske og historiske Studier«, som udkom 1895 og i endnu højere grad end første del har løsgjort sig fra 10 prisopgavens emne. Heller ikke er denne del så tynget af tal og redegørelser for økonomiske tilstande som »1807-14«. Rubin mener, at »vigtigt og uvigtigt er bleven fordelt bedre og under rettere Belysning.«

Rubin blev forbavset over den gode modtagelse, bøgerne fik. 15 Han havde været så fordybet i sit arbejde, at han knap havde haft stunder til at tænke over denne side af sagen. Alt det, som havde optaget ham fra han blev voksen, frugten af historiske, økonomiske og statistiske studier havde han lagt i sit værk, desuden de erfaringer, offentlig virksomhed havde fyldt ham med. Arbejdet på 20 værket var »en af de kærester Sysselsættelser, jeg har haft i mit Liv«. – Trods bøgernes realitetsfylde er fremstillingen imidlertid ikke fri for tendens, og det er ganske morsomt, at netop Erslev – uden at være opmærksom derpå – fremhæver denne tendens, da han efter vennens død vurderer hans indsats for dansk historisk 25 forskning. Erslev anfører, at Rubin ynder at sammenfatte resultatet af et afsnit i en prægnant slutningssætning. »Undertiden kan det ske, at han kan benytte en Samtidigs Udtalelser dertil, som naar han citerer den Finansdeputerede Birchs udmærkede Karakteristik af, hvorledes det lille Land havde faaet 'et Tilsnit af et stort Monarki' med for stor Hærmagt, for stor Sømagt o.s.v. Rubin gentager Birchs sidste Ord: 'Det var for meget for vore Kræfter og dog for lidet til Øjemedet', men han lægger til: det lille Lands evige Tragedie«. Og for at der intet skal mangle i tydelighed, fremdrager Erslev endnu et citat, hvori det hedder: »1807-14 35 gjorde København til Hovedstad for en udmattet Nation, der var saa optaget af økonomisk Slid, og saaledes sat i Knæ, at den

glemte sit Tab og uden Klage lod sig udelukke fra det offentlige Livs Affærer, men der til Gengæld hengav sig til en Sammen- digtning af Fortid og Nutid, Æventyr og Virkelighed, hvis Fanta- sterivirkninger bleve kommende Slægtleds farlige Arvelod.«

Som nævnt modtoges værket velvilligt, anmelderne kappedes 5 om at understrege bøgernes videnskabelige betydning og frem- hævede Rubins flid, skarpsindighed og fremstillingsevne. Men imod tendensen rejstes der – i iøvrigt anerkendende anmeldelser – indsigelse af principiel karakter. Den konservative historiker Joh. Steenstrup taler i sin anmeldelse af »1807–14« om, at »der gaaer 10 et Skjær af Pessimisme hen over Bogen. Danmark er et lille Land og som saadant henvist til en sørgelig Skjæbne«, åbenbart det samme, som han i sin franske anmeldelse kalder mangel på »un certain idéalisme«. Og Falbe Hansen, der trods sin ubeslutsomme striden sig frem gennem indbyrdes modsatte argumenter ejede en 15 forbløffende evne til at slå ned på kærnen i en sag, siger i sin anmeldelse af »Frederik VI's Tid«: »Men naar jeg saaledes ind- vender mod Rubins Bog, at den seer for mørkt paa Frederik den Sjette og hans Tid, saa er det ikke, fordi der i den findes Urigtig- heder eller Ufuldstændigheder, tværtimod; hans Fremstilling af 20 Forholdene er rigtig, men 'det Sete afhænger af Øinene, der see', og Rubin er en saa modernt anlagt Forfatterpersonlighed, han er saa vant til at see fremad mod Frihed og Fremskridt, at der ligesom kastes en Skygge for hans Blik, naar han seer tilbage.«

Med udtrykkene »Pessimisme« og »en Skygge for hans Blik« 25 røres ved det centrale punkt i Rubins historieskrivning, men Falbe Hansen fejler i sin forklaring. Menneskers syn bestemmes ikke af, hvad de ser forude, tværtimod formes fremtidsmålet af deres fortid, deres oplevelser. Det, som hilder Rubins blik, er hverken det tilstundende systemskifte eller den kommende skatte- og told- 30 reform, men derimod reaktionen på nederlaget i 1864, – sårfeberen fra Dybbøl, om man vil. Gang efter Gang dukker denne oplevelse op som det bestemmende grundlag for Rubins søgen efter og ud- talen af »den nøgne og usminkede Sandhed«. Før krigen havde hans forventning været højtspændt; han sang, så det skingrede 35 gennem hjemmets stuer:

Nu skal vi nok atter med Preusserne slaaes
og vise, vi er ikke bange!

Vi har jo dog viist, vi tør byde dem Trods,
skønt vi vare faa mod saa mange!

5 Nederlagets sviende skuffelse synes for bestandig at have gjort Rubin mistænksom over for enhver overspændt nationalfølelse.

I foråret 1893 begyndte A. D. Jørgensen, efter opfordring af forlægger Gustav Philipsen, Erslev og Fridericia, udarbejdelsen af sin del af Danmarks Riges Historie. Han skulle skrive om perioden
10 1814–64, men nåede inden sin død kun at føre skildringen op til 1852. Første »bog« af denne skildring, omfattende tiden 1814–38, anmeldtes af Rubin i Tilskueren 1897. Anmeldelsen affødte et kort brevsfifte mellem Rubin og A. D. Jørgensen, hvoraf kun sidstnævntes breve er bevaret.

15 Rubins og A. D. Jørgensens behandling af det samme tidsrum i Danmarks historie kan ikke umiddelbart sammenlignes. Rubin kunne tillade sig en dokumenteret fremstilling, hvor A. D. Jørgensen måtte tænke på, at hans skildring skulle være tilgængelig for hvermand. Hertil kommer, at Rubin lægger hovedvægten på
20 tidens sociale og økonomiske forhold, der kun kort behandles af Jørgensen, som til gengæld især udpensler åndslivet. Men en iøjnefaldende forskel træder frem i deres vurdering af tiden. Rubin havde været skarp i sin dom, mørk i sin skildring af tidens misere. A. D. Jørgensens syn har Erslev udtrykt således: »Helt igennem er
25 Jørgensen højlydt i sine Lovord, mild i sin Dadel«. Om den tilgrundliggende forskel i historiesynet skriver Rubin i sin anmeldelse: »For ham [A. D. Jørgensen] er et videnskabeligt Resultat ikke i sig en Afslutning paa noget eller blot et Led i en endeløs videnskabelig Kæde, dets Værdi vil i høj Grad afhænge af, hvad Nytte
30 det kan gøre i Folkevækkelsens, Folkeopdragelsens Hverv, den Vækkelse og Opdragelse, han nu en Gang har gjort sig til Tjener for, og det Folk, han elsker, vredes paa, glæder sig ved, sørger over, som han fremfor alt tror saa umisteligt paa som paa sit eget Selv«. Det er en fin iagttagelse, Rubin her har gjort, den peger på midtpunktet i A. D. Jørgensens historikergerning: dens bundethed til
35

folket. Eller for at sige det med A. D. Jørgensens egne ord, udtalt over for en forsamling af lærere i tilknytning til Johannes Helms' vers »Hver glans, hver plet vil jeg bære . . .«: »Det er dette, som gennem historien knytter os sammen med fortiden og knytter os sammen indbyrdes, til trods for alt, hvad der kan skille: at vi selv lærer, og at vi lærer vore børn at stille sig ind under denne fællesfølelse, der har været vort lands bedste styrke i al modgang, så det er vor glæde at have lod og del i alle dets minder, dets hæder og dets skam. Overfor dette fælles svinder alle granskningers ny oplysninger ind til noget såre ubetydeligt, de føles kun som berigelse og en uddybning af det gammel kendte, det, som knytter os til vore fædre, og som med Guds hjælp også skal knytte vore børn og børnebørn til os.«

Dette standpunkt var ikke Rubins. 1864 havde ikke indviet ham til at være Danmarks historieskriver, men indgydt ham harme og bitterhed mod de nationalliberale, den »fine portion«, der havde bragt landet i ulykke. Sikkert foretrak Rubin at se sine historiske værker som »Led i en endeløs videnskabelig Kæde«. Imidlertid er heller ikke han ubundet. At objektiv historieforskning ikke findes, er han helt klar over. »Historieskrivning uden Personlighed bag [er] Intet værd, og – hvad endnu værre er – da Ingen *kan* gaa ud af sit gode Skind, da man i Materialets Indsamling, Gruppering, Behandling, om man vil eller ikke, er med til sin yderste Finger-spids, bliver Historieskrivning, der paastaaer sig fuldt objectiv, Forfalskning, og det ikke blot i den almindelige Betydning, at man sandsynligviis kun faaer meddeelt en Brøkdeel af Sandheden, men ogsaa i den, at man narrer Læseren til at troe, at man staaer heelt kjøligt overfor sit Emne, hvad der er og maa være usandt«. Dette synspunkt uddyber Rubin med et tankeeksperiment: »Naar jeg skulde skrive om Spaniens Historie i Renaissancetiden, vilde min Sympathi paa Forhaand mere være paa Kjætterens Side, der blev brændt, end paa Inqvisitorens, der brændte ham, og man vilde mærke det af min Bog. Jeg staaer ikke kold overfor Spørgsmaalet, kan og bør, efter min Mening, ikke gjøre det, saavidt bør jeg være subjectiv. Spørgsmaalet er nu: har Inqvisitoren brændt Kjættereren? eller er det Løgn, eller halvt Løgn? Paa dette Punkt er jeg pligtig til

at være saa objectiv som muligt, Intet skjule. Endelig maa jeg give Tiden, hvad Tidens var, og ikke i en Tidsalder, hvor et Menneskeliv ikke ansaaes mere værd end en Flues, græde over et Drab som en Kvæker. Men fremfor Alt, jeg maa ikke disculpere Inqvisitoren ved
5 at brede mig om, at han var god imod Smaaabørn, naar Pointen i Sagen er, om han gav Ordre til at antænde Baalene, ikke heller fortælle, at den Bonde, som Ingen kjendte, ikke blev brændt, naar Spørgsmaalet dreier sig om de Maurer og Jøder, man baade kjendte og brændte, endelig heller ikke kundgjøre, at hver Tid har sine
10 gode og sine daarlige Sider – hver Tid 'kan være god for sig' – thi det, som det dreier sig om, er, hvor Tiden gik frem, og hvad dette kostede den paa andre Led, hvor den gik tilbage, og hvor langt dette rakte.«

Heraf tør udledes, at Rubin som historiker er bundet til en fore-
15 stillingsverden, hvori frihedstrang, medfølelse med den undertrykte og retfærdighedssans indgår som væsentlige led. Det kan i denne sammenhæng kun fremføres som en formodning, at dette atter bundet i, at Rubin i sin synsmåde står oplysningstiden nær og stort set forbliver uberørt af det 19. århundredes romantisk prægede
20 nationale rørelser. Hans tendens i de store historiske arbejder til- sigter at rive illusioner ned og skabe en klar opfattelse af fortidens forhold – hvorved underforstås, at kun derved kan Danmark be- vares – men han henvender sig snarere til den dannede læser i almin- delighed end til et folk. Han er patriotisk i dette ords gammeldags
25 betydning, ikke national; idolet er fædrelandet, eller for at bruge et mere moderne udtryk: samfundet, ikke folket.

To afhandlinger i Historisk Tidsskrift afrunder Rubins primære forfatterskab: »Folketal og Fødselshyppighed, historisk-statistisk belyst« (1900), der ligesom den første afhandling i tidsskriftet er
30 bygget på hans statistiske indsigt, og »Sundtoldens Afløsning« (1906), som Rubin forelagde i Videnskabernes Selskab, hvoraf han 1902 på initiativ af Erslev og Fridericia var blevet medlem. En planlagt fortsættelse af »Frederik VI's Tid«, omhandlende Chri- stian VIII's tid, blev derimod ikke fuldført, dels på grund af da-
35 værende rigsarkivar Brickas pedantiske embedsopfattelse, dels fordi andre opgaver lagde beslag på Rubins kræfter. En arbejdspræsta-

tion som de to bøger om begyndelsen af det 19. århundrede, var selv for Rubin kun mulig, fordi kontorchefstillingen i kommunen efterhånden ikke udfyldte hverken hans tid eller hans tanker.

Statistisk Bureau

I brevene behandles udførligt de vanskeligheder, Rubin havde at 5
overvinde, før han 24. sept. 1895 kaldtes til »som Kontorchef at forestaa Ledelsen af det statistiske Bureau«. Fra 1. jan. 1896 til 31. marts 1902 var han direktør for den i 1896 stærkt udvidede institution.

De betænkeligheder, som ministeriet Reedtz-Thott nærrede mod 10
Rubin, var vel fortrinsvis politiske, men konfessionelle synspunkter har også spillet ind. Da den tvivlsomme udvej at lade den moderate venstrepolitiker Niels Neergaard overtage ledelsen af bureauet var spærret ved udfaldet af folketingsvalget april 1895, der bragte 15
forligspartierne i mindretal, måtte Rubin imidlertid anses for selvskreven til stillingen. Hans kandidatur fandt fortalere i H. N. Hansen, P. Vedel, C. F. Tietgen, de statsvidenskabelige professorer o. a. Selv gjorde Rubin de pågældende ministre opmærksom på, at de i 20
to ting kunne regne på ham: »jeg vilde nu saa lidt som nogensinde før indlade mig paa, direkte eller indirekte, at lade mig engagere i privatøkonomiske Selskaber o. l., men vedligeholde den Uafhængighed og Arbejdsraadighed, som desværre ikke er almindelig 25
under vor Embedsstands Samling paa Bierhverv, og jeg vilde ikke deltage i aktiv Politik, da det stedse havde syntes mig lige forargeligt at være offentlig-politisk Advokat for eller imod en Regering, hvis Embedsmand man var.«

Rubin afløste Marius Gad, der 1878 havde efterfulgt Falbe Hansen som leder af bureauet ved dennes overgang til universitetet. Gad fik som folketingsmand (mellempartiet, fra 1876: højre) 30
det skudsmål, at han var »en meget brav Mand, agtet og afholdt af Alle, og skjønt han næppe vil komme til at indtage nogen betydelig Stilling paa Thinge, vil han dog altid være et meget nyttigt og brugbart Medlem, som enhver Valgkreds kan være bekendt at sende til Rigsdagen.«

Denne karakteristik lader sig også anvende på Gad som bureau-
chef. Han var her en nyttig og brugbar mand, hvis administrative
kyndighed kom bureauet til gode, og som ikke blot fremmede
landbrugs- og finansstatistikken, men også vedligeholdte de tidlige-
5 re publikationsrækker, så den for statistikken så vigtige kontinuitet
ikke blev brudt. Hans ulykke var, at samfundet og de krav, der
stilledes til dets talmæssige kortlægning, udviklede sig langt hurti-
gere, end han evnede at følge. Bureauets omdømme sank, mange
publikationer fremkom med forsinkelser, og ofte var de ude af
10 trit med tidens krav. Mens Gad endnu virkede som chef for finans-
ministeriets 2. revisionsdepartement, skrev Rubin om hans tid i bu-
reauet: »Hvad der mest vil savnes, er det Præg, som alle Parters
personlige Iver og Interesse og det videnskabelige Arbejde frem-
byder, et Præg, uden hvilket den officielle Statistik let i for høj
15 Grad faar Mærke af den officielle Uniform, i for ringe Grad af
det stadig og friskt pulserende Liv.«

I disse forhold ligger formodentlig forklaringen på, at det ikke
lykkedes Gad at forbedre bureauets organisation, hvor der 1870-95
ved siden af chefstillingen kun fandtes een normeret overordnet
20 embedsstilling. Et forslag, der skulle råde bod på dette uheldige
forhold, forelagde han allerede 1879 finansministeriet, men det
nåede først i samlingen 1889-90 frem til rigsdagen. Her blev det,
i Gads tid, forelagt seks gange uden at kunne føres igennem; heller
ikke den storpolitiske tilnærmelse mellem højre og det moderate
25 venstre øgede folketingets tilbøjelighed til at lægge udførelsen af
reorganisationen i Gads hænder. Endog Estrup, der som finans-
minister fremsatte forslagene, kunne finde på i folketinget at skose
bureauet for dets sendrægtighed og urigtige oplysninger.

Med Rubins udnævnelse faldt disse vanskeligheder bort, og på
30 få måneder gennemførtes reorganisationsloven, der trådte i kraft
1. jan. 1896. Herefter kom bureauets embedsstab til at omfatte 1
direktør, 2 kontorchefer og 4 fuldmægtige; endvidere fikseredes et
beløb til lønning af medhjælp. Medhjælpen omfattede i Rubins
tid 9 assistenter og 1 skriver, desuden beskæftigede bureauet et
35 varierende antal ekstraarbejdere. Også den indre reorganisation af
bureauet blev hurtigt ordnet. En del af det gamle personale kunne

ikke bruges under de nye forhold og blev – med megen hensynsfuldhed – overført til andre embeder. I stedet fik Rubin samlet en flok yngre medarbejdere, der var på det rene med, at det nu gjaldt om at lægge sig i selen. Michael Koefoed, der siden efterfulgte ham som leder af bureauet og i 1913 som generaldirektør for skattevæsenet, var en af dem; en anden Adolph Jensen, der i sine erindringer har givet en drastisk beskrivelse af den slendrian, han forefandt ved sin tiltrædelse januar 1896. Men om Rubins ledelse af bureauet udbrød han over for Lis Jacobsen: »For mig er det en Fryd at tænke paa den Tid. Hvor havde vi travlt, og hvor var vi betagne af vor Gerning! Deres Faders Iver og Utrættelighed smittede os unge, det var en herlig Tid.«

Rubin fik bragt bureauet på fode og mere end det. Publikationsvirksomheden florerede og de enkelte offentliggørelser underkastedes tildels dybtgående forandringer, i vid udstrækning blev de mere koncentrerede. Desuden kom de langt hurtigere frem. Betegnende er, at bureauet gik over til at udsende de enkelte hæfter af Statistiske Meddelelser efterhånden som de fremkom, hidtil havde man ladet dem ligge, til de udgjorde et samlet bind. En fornyelse var Statistisk Aarbog, som første gang udkom 1896. Den var ikke blot en praktisk håndbog, men bidrog også til hurtigere offentliggørelse af de indvundne resultater. Endelig kastede bureauet sig over en lang række opgaver, hvoraf især industri- og socialstatistikken bør fremhæves. Hertil kom et stigende antal besvarelser og betænkninger, som bureauet afgav på forespørgsler fra administrationen samt fra forskellige institutioner og private i ind- og udland. Disse betænkninger kunne være særdeles omfattende, eksempelvis fremskaffede bureauet i januar 1898 oplysninger vedr. skatteforhold m. m. i hver enkelt af landets kommuner til brug for landstingets skatteudvalg, – i det foregående finansår havde bureauet efter konseilpræsidiets opfordring påtaget sig udførligt at undersøge statsarbejdernes lønningsforhold. – Det liv, der pulserede i bureauet, kan også aflæses på dets driftsomkostninger. Mens de årlige udgifter i Gads tid havde ligget på ca. 50.000 kr., nåede de i det første finansår efter reorganisationen 58.000 kr. og steg derefter år for år for i finansåret 1902/03 at kulminere med ca. 119.000 kr.

Derefter falder udgifterne for først i 1907/08 at nå en tilsvarende højde.

I en diskussionsforening for tjenestemænd ansat i Statistisk Departement gav Adolph Jensen kort efter Rubins død et rids af
5 Rubin som statistiker. Han udtalte her bl. a.: »De to store Opgaver, Rubin løste som Statistiker, var meget forskellige. Opbygningen af den kommunale Statistik skete paa bar Bund. Det var at lægge Sten paa Sten, og det er næppe for meget sagt, at hver eneste af
10 Statistik var en Opgave af organisatorisk Art; det var en gammel Bygning der skulde gøres meget større og meget meget bedre. Rubin viste sig – for at blive i Billedet – som den habile Arkitekt, der kunde bygge det nye op i organisk Forbindelse med det bestaaende, nænsomt bevarende det der duede af det gamle.

15 Jeg vil dog tro, at Rubins Evner og Person passede bedst til den første af de to Opgaver. Den varme Interesse, han havde for Statistikken, var jo i væsentlig Grad litterær. Der er ikke mange tilstede her, som har kendt Rubin personlig som Statistiker, men jeg tror ikke, at jeg vil blive modsagt, naar jeg udtaler, at Rubin havde
20 svært ved at interessere sig for en Sag, før den laa paa hans Bord og han havde Pennen i Haanden. Men *saa* slap han den heller ikke, før Arbejdet var færdigt til hans Tilfredshed. Derfor er de statistiske Publikationer fra hans Tid *saa* personligt prægede som hverken før eller senere.

25 Rubin sagde engang: Statistik gør man med en Fændrik og 6 Menige. Derfor var det ham fremmed at skulle arbejde med et Kontorapparat af sædvanlig Type, med en Række af over- og underordnede Tjenestemænd. Egentlig betragtede han det som unødigt Omsvøb, og i det reorganiserede statistiske Bureau var Forholdet da ogsaa *saa* nogenlunde det, at vi alle arbejdsmæssigt stod
30 paa lige Fod – herunder indbefattet Fændrikken, Michael Koefoed. Om denne Arbejdsordning vilde kunne have holdt i det lange Løb, er vel tvivlsomt, men *saa* længe Rubin var Chef, gik det godt; og een Ting er givet: for os, der var hans Medarbejdere, var det
35 en uhyre Fordel at komme ham nær baade i Arbejdet og i personlig Henseende.

I personlig Henseende, ja der var det ved Rubin, at det var ham umuligt at skille Embedsmanden fra Mennesket. Han var ikke Hr. Direktøren, han var Marcus Rubin; jeg var for ham ikke Fuldmægtigen men Adolph Jensen. Han vilde være en Ven for alle sine Arbejdsfæller, og han var det. Hvis noget gik os imod – det være sig i Kontoret eller i Hjemmet – saa kunde han straks spore det, og han var altid rede til at hjælpe det bedste han kunde. Bedre Chef kunde man ikke ønske sig.«

Skatte- og toldreformen

Systemskiftet styrkede Rubins stilling i centraladministrationen; 10
Fridericia skriver 25. juli 1901 herom til Erslev: »Rubin bliver jo en mægtig Mand, Ministeriets eneste fuldtro i den røde Bygning«. Der gik heller knapt et år, før Rubin fik overdraget dobbeltembedet som chef for skattedepartementet og som generaltolddirektør, fra 1905 med embedstitel: generaldirektør for skattevæsenet. Hermed stod han i spidsen for det embedsapparat, der administrerede størsteparten af statens indtægter, og som skulle gennemføre to af venstres hovedkrav: reformen af de direkte og reformen af de indirekte skatter. 15

Det var ikke med let hjerte, Rubin tog afsked med statistikken. 20
Det første venstreministeriums finansminister Christopher Hage måtte rette en »indtrængende« opfordring til ham, og kun efter »megen Betænken og Betænkelighed« forlod han en virksomhed, som han fuldtud kunne sætte sit stempel på. »Sligt er naturligvis umuligt, hvor Centraladministrationen vel kan give Ordre, men hvor den egenlige praktiske Gærning udøves af hundrede Lokalautoriteter med deres underordnede, umuligt ogsaa, hvor man vel er Part i Lovgivningsarbejdet, men hvor Minister, Ministerium og Rigsdag har Ret og Vilje baade til at bestemme Grundlaget og til at foretage Omkalfatringer i Helhed og i alle Enkeltheder«. Når 25
Rubin alligevel slog til, har en væsentlig tilskyndelse nok ligget i, at oprydnings- og igangsættelsesarbejdet i Statistisk Bureau var tilendebragt, og der for en årrække måtte regnes med opgaver, som

bestod i at »vende Bunken«. Her gentager sig situationen fra 1895, da Rubin længtes bort fra Statistisk Kontor.

Ved århundredets begyndelse var både den direkte og den indirekte beskatning baseret på forældede grundlag, og der var siden 5 1870'erne gjort mange forsøg på at skabe mere tidssvarende beskatningsformer, særlig for toldens vedkommende. For statsfinancerne var indtægten fra toldafgifterne langt den vigtigste; når man efter systemskiftet foretrak at reformere de direkte skatter først, var det sikkert fordi urimeligheden her var mest iøjnefaldende for 10 skatteyderne, og fordi de bestående skatter især gik ud over den klasse, der havde overtaget den politiske ledelse: landbrugerne fra gårdmændene og opefter – som tilmed tyngedes af dårlige konjunkturer.

Skattelovene af 1903 skabte grundlaget for nyere dansk skattepolitik ved at indføre en indkomst- og formueskat (et gammelt 15 venstrekrav) og en ny ejendomsskat. Herved afløstes de tildels århundredgamle hartkornsskatter, som landbruget betalte af jorden uanset dens daværende værdi, og den lige så utidsmæssige bygningsafgift, der svaredes med forskellige beløb pr. kvadratalen 20 af etagearealet i byerne, på landet af de huse, der ikke beboedes af landbrugere. Set fra statens side var disse skatter utilfredsstillende på grund af deres ubevægelighed; hartkornsskatterne forandrede sig ikke, bygningsafgiften steg kun med etagearealets forøgelse. For skatteyderne var de gammeldags skatter urimelige, fordi skattebyrden var ulige fordelt; den hvilede tungere på land end på by, og mellem landboerne ramte den – da hartkornsansættelsen var forældet – meget uensartet. Når man så længe affandt sig med denne 25 ubillige tilstand og gang på gang lod forfatningskampens taktiske manøvre kvæle forsøgene på at reformere skatte- og toldvæsenet, 30 hænger dette utvivlsomt sammen med, at skatternes andel i nationalindkomsten i forhold til vore dage var ret lav i tiden 1870–1914 og tilmed viste svagt faldende tendens. Rubin udtaler i 1906: »Skatterne er ikke af knugende Art, de hviler ikke med et saadant Tryk, at de blot tilnærmelsesvis virker bestemmende for Befolkningens økonomiske Liv i nogen Samfundsklasse.«

Der er ingen grund til her at gå nærmere ind på de nye skatter,

men det må fremhæves, at mens de indbragte godt og vel samme beløb som de afløste skatter, blev forholdet mellem land og by forrykket til gunst for landbefolkningen, og mere for gårdmændene end for husmændene. Imidlertid bevirkede indkomstskatten, der var lempelig progressiv med en skala, der steg fra 1,3 til 2,5 %, og formueskatten, der udskreves med 0,6 %, at den direkte skattebyrde som helhed var langt retfærdigere fordelt end tidligere. 5

Reformen omfattede også de kommunale skatter. Kommunerne havde stærkere end staten følt nødvendigheden af en mere bevægelig beskatning, da deres stigende udgifter til skole-, vej-, kloak- og forsørgelsesvæsen ikke kunne bestrides af de løbende indtægter. Ved lov om den kommunale beskatning af 1903 fik kommunerne mulighed for at anvende det samme skattegrundlag, som gjaldt for statsskatterne; et samtidigt indført statstilskud gjorde det muligt at begrænse den kommunale skatteudskrivning. For Københavns vedkommende nedsattes den for indkomstskatten i 1861 fastsatte grænse fra 3 til $2\frac{1}{2}$ % af den samlede skatteindtægt. Denne bestemmelse, som Rubin forsvarede i Politiken, satte ondt blod hos københavnske kommunalpolitikere, der holdt på, at reformen ikke øgede byens indtægter tilstrækkeligt. 15 20

Det er vanskeligt at bestemme Rubins andel i skattereformen. 5. marts 1897 oplyser han over for ordenskapitlet, at han har haft lejlighed til »at bistaa Regeringen ved Udarbejdelsen af forskellige Lovforslag m. v. Navnlig gælder dette det nu forelagte Indkomst- og Formueskattelovforslag, til hvilket ogsaa Affattelsen af Motiverne har været mig overdraget«. Daværende finansminister Chr. Lüttichau mindedes 15 år senere med glæde Rubins assistance, »da de Lovforslag forberedtes og fremsattes, der senere under deres Virkeliggørelse have faaet en saa fyldig Udvikling, at jeg antager, at Højdepunktet – specielt for Indkomst- og Formueskattens Vedkommende – nu er naaet!«. Foruden denne direkte medvirken ved lovforslagenes udarbejdelse har Rubin naturligvis i embeds medfør fremskaffet beregninger og statistisk materiale som grundlag for skattelovens politiske udformning. Det må antages, at han ved sine forbindelser til den frikonservative gruppe, hvis stemmer var nødvendige for skattereformens vedtagelse i landstinget, også 25 30 35

på det politiske plan har spillet en rolle. Enkelte breve fra og til H. N. Hansen peger tydeligt i denne retning. – Endelig har det byrdefulde arbejde med udførelsen af de nye skattelove påhvilet Rubin.

- 5 Selv advarede Rubin imod at overvurdere, »hvad Generaldirektøren kan fremme eller hæmme paa Lovgivningsomraadet«. Han har kunnet gøre sin indflydelse gældende, men »at samtlige Love har været efter mit Hjerte, vilde være urigtigt at sige«. 1909 skriver han: »Ikke mindst paa Grund af Hastværket blev de direkte
- 10 Skattelove mildest talt ikke ideelle«. Dog er der med dem »givet et fortrinligt Grundlag til en Videreførelse af Reformen baade i Art og Omfang«. Og under alle omstændigheder var han glad for, at de direkte skatters betydning blev øget gennem skattereformen. Herom udtaler han i 1906: »Naar jeg skulde sige min Mening
- 15 om de indirekte og direkte Skatter . . . kan jeg kortelig udtale, at jeg mener, vi skal have en direkte Personskat som den, vi har, fordi den er rationel, mere rationel end de indirekte Skatter, og vi skal have saa megen direkte Skat, at naar den ene Fløj af Repræsentationen forlanger 30 Million Kroner til Forsvarsudgifter, den
- 20 anden Fløj 30 Million Kroner til sociale Formaal og Midterfløjen 30 Million til Næringsvejens Trivsel, maa Regeringsmagten i et parlamentarisk Land kunne svare: »Ja, kære Børn, I kan faa det altsammen, men det koster saa og saa mange Kroner pr. Hoved, direkte at erlægge. Vi maa have en Skat, der begrænser Repræsen-
- 25 tanternes Krav. Tingmændene maa vide, at Vælgerne vil spørge dem: Hvorfor lyder Skattebilletten paa et langt større Beløb end før?«

Det »rationelle« hensyn indbefattede for Rubin, at indkomst- og formueskatten for så vidt var demokratisk, som den især tog

30 penge fra dem, der kunne betale. Han var også ganske på det rene med, at reformen af 1903 kun var en begyndelse. Derimod var tanken om gennem denne beskatningsform at nå en velstandsudjævning ikke aktuel for Rubin. Han fastholdt energisk forbrugsafgifternes uundværlighed som hovedpart af statsindtægterne og

35 som moderat beskyttelsesforanstaltning for industrien, og udtalte om muligheden af at lade indkomst- og formueskatten udvikle sig

til den grænse, hvor en yderligere forhøjelse vil standse kapitalopsparingen, at en »saadan Skats Forudsætning, hvis den ikke skal synes helt utaalelig, maa være, at én sejrrig Teori med Hensyn til Skattepaaligningens Formaal og med Hensyn til den Maade, hvorpaa dette Formaal gennem selve Beskatningen skal realiseres, har erobret alt Folket.« 5

Toldloven af 1908 afløste loven af 1863, som allerede året efter sin vedtagelse var forældet ved hertugdømmernes afståelse. I de 45 år, den havde gyldighed, blev der 17 gange gjort forsøg på at erstatte den med en mere tidssvarende toldlov, men alle forsøg strandede – bortset fra nedsættelsen i 1891 af sukker- og petroleumstolden – på højres ønske om, at toldreformen skulle »hvile i sig selv«, d. v. s. at nedsættelse af nogle todsatser skulle modsvares af forhøjelse af andre, mens venstre principielt nærede modvilje mod forbrugsafgifter og derfor krævede toldindtægterne nedsat; en sådan nedsættelse skulle udlignes ved indførelse af en indkomstskat. Under påvirkning af den udenlandske toldlovgivning og af dårlige konjunkturer føjedes hertil fra 1880'erne et andet moment: striden om frihandel eller beskyttelse. Her gik grænserne groft tegnet sådan, at venstre ønskede en liberalistisk toldlov, mens højre, og særlig regeringen, tenderede i retning af protektionisme. Denne frontstilling gav sig klart udslag i den parlamentariske toldkommission af 1895, der bestod af 7 medlemmer af hvert ting samt 4 embedsmænd. Kommissionen indsamlede et fyldigt materiale til belysning af toldforholdene, men delte sig på de fleste afgørende punkter i et protektionistisk højreflertal og et liberalistisk venstremindretal. De på flertalsindstillingen opbyggede forslag, som finansministrene Lüttichau og Hørring fremsatte i årene inden systemskiftet, kunne da heller ikke accepteres af folketinget, men det toldlovsforslag, der forelå efter folketingets sidste afstemning i 1899, blev det grundlag, hvorpå Rubin – sammen med nogle praktiske toldembedsmænd – fra maj 1904 udarbejdede forslaget til den toldreform, som Vilh. Lassen, der i januar 1905 havde afløst Hage som finansminister, 2. okt. 1906 forelagde i folketinget. Hovedlinierne i dette forslag var en nedsættelse eller ophævelse af tolden på fornødenhedsartikler og råvarer m. m., 35

- en mådeholden formindskelse af industribeskyttelsen og en forhøjelse af tolden på luksusvarer. Nedsættelserne var beregnet til at ville medføre en indtægtsnedgang på ca. 12 mill. kr., heroverfor skulle de foreslåede forhøjelser give ca. 3,5 mill. kr.; som kompen-
5 sation foresloges yderligere en stempelafgift på spiritus på 4 mill. og en forhøjelse af arveafgiften med 2,5 mill. kr. Resten af indtægtsnedgangen – ca. 2 mill. kr. – skulle være udækket, hvad der var des lettere at foreslå som toldindtægterne i tiden 1901/02–1906/07 var steget støt fra 29,9 mill. til 39,2 mill. kr. årlig.
- 10 Rubin karakteriserede toldlovsforslaget som »ikke et Tilbud til en enkelt Side om efter 40 Aars Ørkenvandring at naa det forjættede Land, kun i al Jævnhed et Tilbud til alle Parter om efter endeløs Navigering at naa Land«. Modtagelsen af forslaget bar præg af denne intention, den var kølig. I folketinget fandt både
15 socialdemokraterne og det radikale venstre at det ikke var tilstrækkelig frihandelsvenligt, det samme gjaldt for dele af venstre, særlig for det moderate venstre. Det var derfor et kup af regeringen at gøre den moderate venstrepolitiker Neergaard til ordfører også for regeringspartiet i denne sag. Da forslaget omsider nåede lands-
20 tinget, omkalfatrede dettes højre det i protektionistisk retning. I denne form var det uacceptabelt for folketinget; derfor nedsattes i februar 1908 et fællesudvalg. De brydsomme forhandlinger førtes for folketinget af Neergaard, for landstinget af den frikonserverative Hey, til sidst i selve generaltolldirektoratet. Resultatet – loven
25 af 5. maj 1908 – svarede i det store og hele til de synspunkter, der havde givet sig udtryk i det oprindelige lovforslag, dog var der forskydninger til højre. Som protest mod nedsættelsen af beskyttelsestolden stemte landstingets højre imod, det samme gjorde folketingets radikale, fordi forslaget ikke var dem liberalistisk nok.
- 30 Socialdemokraterne stemte i begge ting for forslaget.
- Som nævnt var den samlede indtægtsnedgang som følge af det oprindelige forslag beregnet til 2 mill. kr., for loven forudsattes en nedgang på 2,5 mill. kr., og Rubin mente, at beregningen – inden for en fejlmargen af 1 à 2 mill. – ville holde stik. Det gjorde
35 den næsten, forsåvidt som beregningsgrundlaget var gennemsnittet af toldindtægterne i femåret 1902–06: 35½ mill. kr., men det var

næppe forudset, at toldindtægten fra det sidste finansår under den gamle toldlov til det første hele finansår under den ny ville falde med 11½ mill. kr. fra 41,5 til godt 30 mill. kr., dels på grund af spekulationsindkøb i den forudgående tid, dels som følge af en verdensomspændende kreditstramning, der også gav sig udslag i danske bankkrak i foråret 1908. Meget rigelige udgiftsbevil- 5
linger øgede statsfinansernes vanskeligheder og medførte i en årrække for datiden betydelige underskud på finansloven. Først i finansåret 1912/13 nåedes atter overskud, da krisen var afløst af stigende konjunkturer, og satserne i indkomst- og formueskatte- 10
loven både i 1909 og i 1912 var blevet forhøjet.

For Rubin betød toldreformen opfyldelsen af længe nærede ønsker. Har der end været detaljer, som ikke var efter hans hjerte, så svarede den dog i det store og hele til, hvad han i 1888 udtalte i Politiken: at en toldreform »bør ændre Tarifsatserne, hvor de ved 15
rene Meningsløsheder gør megen Skade og ingen Gavn. Endvidere bør Industriens Raaprodukter saavidt muligt befries for Tynge, fordi man da saameget des bedre kan lette Beskyttelsen paa de færdige Produkter. Dernæst bør man tage saameget Hensyn som muligt til det lille Haandværk. Og endelig . . . overfor Storindu- 20
strien erindre, at selv om det er et lille Mindretal, det her drejer sig om, har dette nu engang sin økonomiske Eksistens i Kraft af den bestaaende Lovgivning, og gør som Bærere af den industrielle Kulturform sin Nytte. Man bør derfor sikkert foreløbig vedligeholde en rimelig Beskyttelse, men det maa da samtidig undersø- 25
ges, om ikke denne Beskyttelse kunde ophøre med i saa ringe Grad at komme Arbejderne, i saa høj Grad kun Arbejdsgiverne til Gode.«

Generaldirektøren

I sit nye embede stod Rubin på en uriaspost. P. Vedel, der selv i 30
sin tid havde foretrukket praktisk embedsgerning for videnskabelig syssel, lykønsker til udnævnelsen med den kloge bemærkning: »De maae jo være beredt paa at de rolige Dage som De havde da De sad i Deres hyggelige Bureau nu ere forbi og at Deres stille Ar-

beide der, som altid var vis paa at møde almindelig Anerkjendelse, nu afløses af det urolige Liv, hvor De ikke kan undgaa uretfærdig Kritik, hvor klogt og retfærdigt De end deler mellem de modstaaende Interesser«. Dette kom Rubin til at sande, thi hans vægtige
5 indsats ved forberedelsen og udførelsen af de store reformlove ufortalt, blev han – særlig som chef for toldvæsenet – en upopulær mand. Selv trøstede han sig med, at en mand i den stilling »jo aldrig kan haabe paa en Borgerkrans af sine Medborgere, Skatteyderne. Det gælder blot om at faa den Utak, der venter ham,
10 begrænset, bl. a. gennem en Belysning af de Angreb, der rettes.«

De angreb, Rubin udsattes for som leder af det samlede skattevæsen, kan deles i to grupper; de havde dels deres oprindelse i den forældede toldlov og i toldetatens administrationsforhold, særlig ved Københavns toldbod, dels fremkaldtes de af den resolutions-
15 virksomhed, der udgik fra generaltolddirektoratet til udfyldning og fortolkning af toldloven.

Angrebene af den første gruppe har Rubin kunnet tage sig let. Han kaldte selv toldloven af 1863 »mølædt«, og det måtte være rigsdagens sag at tilvejebringe en ny lov. Allerede i 1880'erne havde han ivret for en toldreform, og det forslag, Vilh. Lassen i
20 oktober 1906 fremsatte i folketinget, havde i september 1905 med fuldt trykt lovtæst, motiver og statistisk materiale ligget på finansministerens skrivebord. Selv efter forslagets fremsættelse skyndede Rubin på politikerne. I december 1906 skriver han om toldlovens
25 revision: »Den bør ske for at regulere baade Beskyttelses- og Finansstolsatserne i Overensstemmelse med Tidens, Folkemajoritetens Krav, men trods al Antikvering af Loven hviler Manglerne paa disse Omraader ikke som et saadant Aag paa Befolkningen, at vi har Kniven paa Struben. Hvad der derimod gør en Tøven
30 uforsvarlig er, at Loven i mange Henseender er praktisk uhandeligt, at Administrationen, der skal anvende den, enten maa tilsidesætte den eller resolve utidsmæssigt, at de tusinder af næringsdrivende, der er Statens Mellemmænd ved Skattens Opkrævning, staar overfor ildesete Lovbestemmelser, der ingen Interesse fremmer og er
35 urimelige, fordi Lovens Ord og Tanke, der maaske var godt Latin for halvtreds Aar siden, nu paa Grund af Udviklingens Fart delvis

er blevet Kaudervælsk«. – Dette var et offensivt defensorat; det kunne næppe siges tydeligere, at det var den forældede toldlov, der bar skylden for miseren, ikke administrationen.

Noget anderledes forholder det sig med de angreb, der rettedes mod generaltolddirektoratets resolutionsvirksomhed, der udfyldte og fortolkede de bestående toldlove ved administrative kendelser, som vakte handelsstandens misnøje. Formelt havde Rubin utvivlsomt retten på sin side; han anfører i 1913, at kun i to af ca. tyve sager, der i de senere år var blevet indanket, havde appelinstanten underkendt resolutionerne. Men det synes som om Rubin har været en ret nidkær embedsmand. Dagbladet Børsen udtalte en udbredt misstemning, da det ved Rubins overgang til Nationalbanken bemærkede: »Som Chef for Skattedepartementet har Rubin siden 1902 staaet i nær Berøring med Erhvervslivets Udøvere, og han har i denne sin Egenskab – vel navnlig fordi han saa ensidigt har følt sig som Vogter for de *fiskale* Interesser – Gang paa Gang set sig i skarp Modsætning til den betalende Part i Forholdet. Generaldirektoratets Resolutionsvirksomhed i de vanskelige Aar efter den ny Toldlovs Ikrafttræden har vakt baade Usikkerhed og Modvilje, og fra Købmandsside har man haft et stærkt Indtryk af, at enhver Indrømmelse – t. Eks. ved Toldappellens Oprettelse – skulde *fravristes* ham.«

Denne misstemning var ikke nogen tilfældighed, omend den måske har haft lettere ved at hæfte sig til Rubin, fordi han som generaldirektør fik en dårlig start. Den gamle toldlov måtte efter systemskiftet være dobbelt odios og under den stigende udenrigshandel i den første del af Rubins generaldirektørtid virke stedse mere generende. Misstemningen bunder imidlertid i Rubins strenge embedsopfattelse, som allerede giver sig udslag i den beklagende bemærkning om »vor Embedsstands Samling paa Bierhverv«, Rubin fremsatte over for konseilspræsident Reedtz-Thott og finansminister Lüttichau i august 1895 forud for sin udnævnelse til statseembedsmand. Dette synspunkt efterlevede Rubin så nøje, at han afslog at overtage stillingen som kvæstor for Carlsbergfondet, mens han var i statens tjeneste. Også som formand for den kommission, som ministeriet Zahle nedsatte i kølvandet af Alberti-skandalen til

undersøgelse af statsemployerens indtægtsgivende bivirksomhed m. v., red han denne kæphest. Kommissionen afgav betænkning i december 1910; heri udtales generelt, at statstjenestemænd ikke må påtage sig nogen bivirksomhed, der er uforenelig med eller egnet til at fremkalde tvivl om den samvittighedsfulde og uhildede opfyldelse af deres tjenestepligt eller er i strid med den agtelse, der skyldes deres kald. Men for visse kategorier af højere embedsmænd, herunder generaldirektører, foreslås forbud mod, at de »træde i Tjenesteforhold som Bestyrelsesmedlem eller paa anden Maade til erhvervsdrivende Interessentskaber, derunder Aktieselskaber, samt Sparekasser«. Rubin ønskede åbenbart også på dette område »at skærpe fordringerne«. Spørgsmålet kan imidlertid også ses ud fra det synspunkt – der ikke kommer til orde i betænkningen – at heller ikke en vidtdreven isolation af embedsstanden er af det gode.

15 Utvivlsomt ville det netop for Rubin have været værdifuldt, om han havde været vant til at betragte en sag også fra erhvervslevets side.

Et andet moment i denne embedsopfattelse fremgår af nekrologen over Vilh. Lassen, hvori Rubin fremsætter en bemærkning, som ganske vist er polemisk rettet mod den dengang endnu mægtige justitsminister Alberti, hvis vilkårlige embedsførelse vakte Rubins ubehag. Rubin taler her om »Kancellierne«, som nok kan være opbevaringssted for meget »Støv«, men at »Grundforholdet, Overvejelsen i hierarkisk Række for at naa til det rette, er Betingelsen for, at Beslutninger, der skal virke for vide Kredse og for lange Tider, tages paa forsvarlig Maade, og at dernæst Sagerne 'Akter' betyder det Hensyn til Fortiden og den bestaaende Ret, der vel kan overdrives, men som normalt giver 'de regerede' den Tryghedsfølelse, at lige Tilfælde behandles ens, altsaa giver dem Værnet imod Uret, imod Forfordeling, mod Overraskelser og Vilkaarlighed«. Også her gælder, at et tiltalende synspunkt i praksis kan få en uheldig udformning. »Overvejelsen i hierarkisk Række« er næppe altid fornøden; Rubin omtaler, at større toldsager skulle gennem 4-5 instanser, og det har i hvert fald ikke fremmet ekspeditions- hurtigheden, vel knap nok behandlingens grundighed. I Statistisk Bureau, hvor Rubin var på hjemmebane, havde han sikkert ikke

fundet sig i en sådan sagernes gang. Man kunne fristes til at tro, at etaten havde overmandet ham, men det forekommer mere sandsynligt, at Rubin har følt sig ganske godt tilpas ved her at få anvendelse for den grundighed, historisk og statistisk videnskab havde vænnet ham til. Herved kom han til kort over for det uhyre antal opgaver, hans dobbeltembede frembød; han havde vel heller ikke kræfter til både at forberede og gennemføre de store reformlove og samtidig modernisere det praktiske skatte- og toldvæsen.

Rubins syn på forretningsliv kan yderligere have accentueret hans spændte forhold til handelsstanden. I erindringerne fortæller han om en krise, der i efteråret 1885 ramte firmaet Rubin & Bing, hvorunder han hjalp firmaet ved at råde til at standse forretningen, mens firmaet endnu var solvent; der var mulighed for at det ville blive insolvent, hvis det fortsatte. Standsningen varede imidlertid kun 48 timer, og siden blomstrede firmaet op. Dette giver Rubin anledning til at reflektere over, om hans råd var »forretningsmæssigt« eller om de folk har ret, der har bebrejdet ham, at det var »akademisk«. Heroverfor indvender Rubin: »Jeg tror, at mit Raad saa langt fra var 'akademisk', at det netop var i høj Grad præget af de konkrete Forhold. Hvis det hørte med til Storkøbmandsskab at fortsætte – og jeg indrømmer, at jeg har baade hørt og læst om vanskeligere Situationer end Firmaets, som dristige, energiske og koldblodige Købmænd har klaret i Stilhed –, saa var min Broder ingen saadan Storkøbmand. Følelsen af, at Formue, Navn, Ære stod paa Spil, vilde, som hans Liv nu engang havde formet sig, have lammet hans Forretningsevne og let netop fremmet en virkelig Katastrofe«. Her må det ikke glemmes, at erindringerne er skrevet efter Rubins generaldirektørtid. Netop dette giver den maliciøse bemærkning om storkøbmandsskab relief. Rubin var ikke fri for at tiltro repræsentanter for denne stand, at de lejlighedsvis overtrådte i hvert fald uskrevne love, som var ham dyrebare. Lægger man hertil, at Rubin følte det som sin pligt i tvivlstilfælde at tage statskassens parti, og at hans hurtige hoved kunne gøre ham utålmodig som forhandler, er der intet forunderligt i, at han gik erhvervslivet på nerverne. Over for en forsamling

af kritiske købmænd og fabrikanter udbød han: »Jeg ordner mig ikke for een, uden at jeg kan ordne mig for alle. De maa gjerne kalde det Doktrinarisme, Bureaukratisme eller hvad De vil. Jeg tror, det i det lange Løb holder længst«. – Sikkert, men det kostede

5 Rubin hans popularitet, som han havde god brug for, da han for regeringen førte handelsforhandlinger i Berlin og siden skrev artiklen om Tyskland, Nordslesvig og Danmark i Preussische Jahrbücher. Begge dele gav anledning til politiske og personlige angreb.

Nogle finansministre

- 10 I sine 18 embedsmandsår kom Rubin til at arbejde under 9 forskellige finansministre. For en enkelts vedkommende var samarbejdet dog af perifer art: J. C. Christensen var i nogle måneder efter Vilh. Lassens død konstitueret som finansminister og deltog kun i en enkelt fiskal konference under toldlovsforhandlingerne i 1908.
- 15 Ministrene tilhørte alle politiske afskygninger, fraregnet socialdemokratiet. Af de tre højrefinansministre var Lüttichau og Hørring moderate, højres sidste finansminister, Scharling, var derimod til det sidste modstander af systemskiftet og særlig ked af Hørups optagelse i det første venstreministerium.
- 20 I Hage, en »sirilig, reserveret Mand«, der gemte på megen ilterhed, fik Rubin endnu engang en chef, der var »født i Hjertet af Nationalliberalismen, tilhørende en af dens førende, højest begavede Slægter . . . men medens han er en utvivlsom Sen-Type af Arten, er han samtidig til den Grad naaet ud over den . . . at han
- 25 netop er karakteristisk ved, hvad hin Art manglede, Udviklings- evnen, Sansen for, hvad der fører videre eller andetsteds hen, end hvad han blev lagt i Vugge til«. I ministeriet Deuntzer var han efter Hørups tidlige død den eneste repræsentant for hovedstadens gammelradikale venstre. Skønt oprindelig højremand, var hans
- 30 deltagelse i politik »saa fuld af Lidenskab, at Ministeriet Estrup ikke har haft nogen mere ætsende Modstander«. Som Chef var han efter Rubins mening fordringsfuld, havde »maadeholden Respekt« for sine medarbejders tid og var »lidet tilbøjelig til at lade sig nøje med halv Besked«. Men han stillede også krav til

sig selv, ønskede at beherske de emner, der sysselssatte ham, »indtil den mindste Detail«. Hans ministervirke »var baaret oppe af Nætternes Flid. Hvis han har gemt sine Lovforslags Korrekturer, vil man paa hver enkelt finde Datoen, og man vil paa det nøjeste kunne følge hver Ændring paa dens Vej – til Liv eller Død.« 5

Da J. C. Christensen i januar 1905 dannede ministerium, gjorde han Vilh. Lassen til finansminister. Lassen havde i 1880'erne været under indflydelse af Bjørnbak og Hørup, siden af Berg, og stod også som minister på venstrereformpartiets venstre fløj »med en Haand halvt udrakt til den radikale Gruppe«. Men netop af 10 denne gruppe, der i 1905 udskilte sig fra venstrereformpartiet og dannede et eget parti, det radikale venstre, behandledes Lassen med bitterhed og systematisk opposition. Rubin derimod, der selv i kampens hede af P. Munch fik at høre: »alle Deres Betragtninger vilde forekomme mig helt naturlige i Munden paa en moderat- 15 konservativ Finanspolitiker«, kom til at nære stor veneration for Lassen, der var praktisk, klar, resolut og ikke veg tilbage for at påtage sig et ansvar. Hans valgprog »Imod Vrøvlet« kunne også Rubin skrive under på, og selv om Rubins politiske udvikling ikke var samfaldende med Lassens, så kunne de finde sammen i arbejdet 20 på reale reformer. Det var Lassen, der i 1888 havde foranlediget undersøgelsen om, hvad en alderdomsforsørgelse for ubemidlede ville koste; herom – og om Lassens kamp for gennem husmands-sagen at skaffe arbejdsmuligheder for landproletariatet – skriver Rubin: »Ad denne Vej forandredes efterhaanden Grundakkorden i 25 hans politiske Færd. Han afsvor intet, og naar han angreb og slog, var det ikke blidere end før, men til Reformer hører det saglige Arbejde, der ikke hekses frem, men kræver Tid, og hvor der skal Tid, bringer Tiden Overvejelse, og hvor der er Overvejelse, viser en Sag mere end én Side, og naar Ensidigheden hører op, begynder 30 Forhandlingen, først for ens eget Forum og saa for deres, man skal have i Tale. Sandt nok, saa er vi betænkeligt langt inde i den 'moderate' Politik, men ogsaa inde i den, der forbereder til at tage Ansvaret.«

Kun på eet punkt synes Rubin at have følt en dyberegående mod- 35 sætning til Lassen. Rubin mener, det havde været ønskeligt, »at han

- i højere Grad havde gjort sig til Brobygger mellem Provins og Hovedstad, end Tilfældet blev. Det er en Ulykke, naar et helt Land skal regeres ud fra Hovedstadsopinionen, men at regere paa Trods af denne vil, selv naar det parlamentariske Regime i og for sig muliggør det, ogsaa i Længden blive misligt«. Netop Lassen, der havde været betaget af Hørup, og som var en »vidunderlig« agitator, havde haft forudsætninger for at slå bro. Berg, »en virkelig Folkefører med mærkelige Betingelser for at vide sig ud og tage meget i Favn«, nåede i så henseende videre.
- 10 Efter Lassens død og den korte periode, hvori konseilspræsidenten var konstitueret som finansminister, overtoges porteføljen af Neergaard, der ogsaa i nogle måneder i 1909 og i Berntsens ministerium 1910–13 beklædte denne post. Rubin havde desuden i Neergaards første konseilspræsidenttid 1908–09 et nært samarbejde med ham
- 15 og den unge stiftamtmand Charles Brun, der ret overraskende blev udpeget til finansminister og som Rubin kom på »meget fortrolig Fod« med; åbenbart fandt de hinanden i fælles ærgrelse over reformpartiets politik.

Rubin havde kendt Neergaard allerede da de var studenter, men

20 trods deres fællesskab i interesser og studier udviklede bekendtskabet sig aldrig til venskab. Rubin siger det sådan, at han personlig holdt af Neergaard, »og vi har altid staaet hinanden nær (om end ikke i intimest Forstand)«. Efter Rubins mening manglede Neergaard væsentlige forudsætninger som politiker, han har aldrig

25 »villet gøre de sidste Skridt; heller aldrig har han ret villet vove Trøjen«, og det punkt, hvor deres veje skiltes, er åbenbart Neergaards tilslutning sidst i 80'erne til Frede Bojsens moderate venstrefløj, som bød Rubin imod. Hvad der her var afgørende, har Rubin med stor ensidighed udtrykt i nekrologen over Lassen, hvori han

30 stiller 80'ernes Hørup i spidsen for kampen ikke mod national-liberalismen, som var døende, men »Grundtvigianismen, den hvis Helt var 'Holger Danske'. Det var mod den, Hørup gjorde 'Politiken', ikke imod en kirkelig Retning – kirkelige eller ukirkelige Retninger lod han gaa deres Veje, han krydsede dem ikke, – men

35 mod den 'nationale' Grundtvigianisme, mod den, der vilde og vilde ikke, mod den vatterede Del af Venstre, mod den Del, hvis

Pels var Esaus, men Røsten Patriarkens«. At Neergaard gjorde fælles front med disse kredse har Rubin udlagt som mangel på politisk lidenskab hos ham. Neergaard, mente han, hørte hjemme i et studereværelse; dog er han heller ikke som historiker efter Rubins smag. »Under Junigrundloven« omtaler han over for Erslev 5 som »ærligt og tiltalende fortalt, men uden 'Glans'.«

Af de finansministre, der 1895–1913 var Rubins foresatte, var Edvard Brandes utvivlsomt den, der personlig og politisk stod ham nærmest. Brandes er en af de mærkværdigste politikere, Danmark har haft, modsætningsrig som få, kynisk og følsom, et knivskarpt intellekt med megen politisk lidenskab, og et stort stykke 10 af en kunstner. Georg Brandes har i sin bog om gennembruddets mænd givet et billede af ham, som i alt væsentligt bekræftes af brevvekslingen med Rubin: »en kritisk-nervøs Natur, halvt æstetisk, halvt praktisk og mere kunstnerisk end digterisk anlagt, fornemt-magelig uden Flegma, frugtbar uden Frodighed, agresiv uden Forfængelighed; en Aand med et realistisk Hang til at sé tværs igjennem Vrøvlet og splitte det, med levende politisk Sans for Nødvendigheden af Parti-Tagen og Parti-Sammenhold, med et agitatorisk Hang til at sætte Ild paa, snart hist, snart her, men med 20 døde Punkter i sin Stræben, med intermitterende Hang til et Stilleliv udenfor det Hele i Samkvem med Bøger, Musik og Kunst og nogle Udvalgte; kort sagt, for at anvende et Udtryk, han selv har brugt om en Kunstner, 'ingen Stjerne, men et Lys', og intet Lys med rolig ensartet Flamme, men brændende som et Blinkfyr, der i 25 regelmæssigt tilbagevendende Perioder synes slukt og saa paany skinner klart.«

Rubin var som student kommet i forbindelse med Edvard Brandes, endnu før denne tænkte på at deltage aktivt i det politiske liv. Han har utvivlsomt set op til Georg Brandes' bror, og denne respekt 30 tabte sig aldrig helt, selv om de fra 1887 i deres brevveksling bortlægger titlerne, og Rubin ikke så få gange må formane Brandes til i Politiken at holde en mindre udæskende kurs. Rubin og Edvard Brandes havde berøringspunkter i deres stilling til jødedommen, i deres syn på politiske forhold (skønt Brandes nok var mere af 35 en aristokrat) og i deres kærlighed til pennen; det kendes på begges

breve, at de nød hinanden som ligemænd i brevskrivningens kunst, og særlig Brandes' virtuose, tilsyneladende skødesløst henkastede linier viser, hvor megen samfølelse han kunne forudsætte hos den otte år yngre Rubin.

- 5 Når bortses fra verdenskrigens tid ligger Edvard Brandes' væsentligste betydning som politiker i hans bidrag til omformningen af den offentlige mening i København, som han ved sit forfatter-
 skab og ved talløse artikler først i Morgenbladet, siden i Politiken, hvis ophavsmand han var, vendte fra højre til venstre. Hans ar-
 10 bejdsgrundlag er ikke ueffent blevet kaldt »Emancipationen in abstracto«, selv kunne Brandes med en af sine skuespilfigurer have sagt: »Jeg har kun søgt at fjærne, hvad der skadede. Det er Lægens hele Kunst. Det Øvrige raader Naturen for«. Rubin var mere positiv og konkret, hertil bragtes han allerede af sit fag, men
 15 begge følte de lede ved de »usle smaa Forhold«, der affødte et kampfællesskab, som aldrig svækkedes.

For Rubin fik Brandes i sin anden ministerperiode skæbnesvan-
 ger betydning ved i eftersommeren 1913 at spørge, om han ville indtræde i Nationalbankens direktion. Rubin afslog i første om-
 20 gang, men siden ombestemte han sig, bl. a. under indtryk af, at generaldirektørembedets omfang stadig øgedes, og at de fleste af reformlovene skulle forelægges rigsdagen til revision i 1916. Brandes skrev herom til Lis Jacobsen i 1924: »Jeg *kan* ikke fortryde at jeg var med til at opfylde Deres Fars Ønske, da han vilde gaa
 25 over Gaden til Nationalbanken; han havde ikke nogen Glæde mere af Departementet, og hvis Tiden ikke var bleven saa græsselig, saa havde hans og mit Samarbejde formet sig overmaade formaals-
 tjenligt – takket være hans Initiativ ikke mit. Men hvem kunde regne med Verdenskrig?«

30 Preussische Jahrbücher

Der er noget tragisk i, at Rubins navn, der fortrinsvis burde være knyttet til hans betydelige indsats som embedsmand og forsker, den dag i dag i vide kredse med en art herostratisk berømmelse er hæftet til nogle løsrevne udtryk fra en artikel, han på

opfordring af det danske udenrigsministerium offentliggjorde i det ansete, moderat konservative tyske tidsskrift *Preussische Jahrbücher*, efter at artiklen var blevet gennemset og godkendt af flere af regeringens medlemmer samt af nordslesvigernes leder, H. P. Hanssen. Rubins ord om, at »kun Taaber i Danmark og Folk uden 5 Indflydelse tænker paa en Genopvaagnen af Artikel 5 eller lign.« var – selv om de kun tog sigte på hjemlige brushoveder, ikke på Nordslesvigs danskhed – unødigt udæskende, men man må holde sig for øje, at en stor del af den senere kritik udspringer af bagklogskab; det kan ikke på nogen måde bebrejdes Rubin, at han i 10 1911 ikke forudså Nordslesvigs genforening med Danmark. På baggrund af den daværende magtpolitiske situation i Europa havde han utvivlsomt ret såvel i sin påstand som i sin intention, for ikke blot var den pågældende artikel i Pragfreden, der tilsagde dele af Nordslesvig en selvbestemmelsesret, blevet ophævet 1878, 15 hvilket den danske regering 1879 og påny 1907 havde anerkendt, men det måtte også anses for en farlig leg med ilden i et uroligt og spændingsfyldt Europa at tirre den overmægtige tyske nabo med grænsepolitiske krav. Alligevel kom Rubin til kort over for realiteten i det sønderjydske spørgsmål. Nok følte han harme over 20 den undertrykkelsespolitik, Nordslesvigs danske blev udsat for fra preussisk side, men han forstod ikke det sønderjydske spørgsmåls mangtfacetterede spil.

Baggrunden for artiklens fremkomst må søges i det nære samarbejde, som særlig efter systemskiftet fandt sted mellem H. P. 25 Hanssen og den danske politiserende historiker Aage Friis, skolekammerat til og nær ven af P. Munch og Rubins svigersøn, religionshistorikeren J. P. Jacobsen. Friis, der via Deuntzer havde fået indflydelse på udenrigsministeriet, blev 1907 knyttet til dette som regeringens rådgiver i sønderjydske anliggender, 1910 udnævntes 30 han desuden til udenrigsministeriets konsulent i pressesager, indtil han 1913 overtog det efter Fridericias død ledige professorat i historie. H. P. Hanssen søgte med Friis som mellemlid at bringe danske venstre-regeringer til direkte aktion til fordel for Nord- 35 slesvig, idet den danske og den tyske regerings ønske om en udenrigspolitisk tilnærmelse skulle benyttes til at fremkalde en mildere

tysk kurs i grænselandet. Det mest håndgribelige resultat af denne delikate politik blev optantbørnkonventionen af 1907, der skabte ordnede retsforhold for tusinder af sønderjyder, som indtil da havde været udleveret til den lokale, hårdhændede tyske administrations 5 forgodtbefindende. Konventionens pris var imidlertid et fornyet – offentligt udtalt – dansk afkald på artikel V, samt et tilsagn fra den danske regering om, at embedsmænd ikke måtte støtte sønderjydernes politiske arbejde. Regeringens politik vakte både i Nord-slesvig og i Danmark utryghed og modstand. Man talte om dens 10 »tyskerkurs«, også H. P. Hanssen udsattes for nærgående angreb. Den tyske rigsregering evnede heller ikke varigt at mildne klimaet i grænselandet, og i takt med tyske indenrigspolitiske forandringer – særlig rigskansler v. Bülow's afgang 1909 – og den tilspidsede udenrigspolitiske situation i Europa blev den tyske politik i Nord-slesvig atter skærpet; desuden formodedes, at aggressive tyske kredse, 15 de såkaldte »altyskere«, i stigende grad vandt rigsregeringens gehør for deres imperialistiske synspunkter. Rubins artikel i Preussische Jahrbücher var et forsøg på at modvirke denne udvikling. Allerede i marts 1910 havde Aage Friis – muligvis efter tilskyndelse af den tyske udenrigsminister v. Schoen – haft kontakt med 20 redaktøren af den officielle Kölnische Zeitung om muligheden af at påvirke den tyske offentlighed ved artikler, der fremstillede de dansk-tyske relationer ud fra et besindigt dansk synspunkt. I efteråret 1910 ansås altyskernes indflydelse på rigsregeringen for at 25 være så stærk, at en dansk aktion var påkrævet. Samtidig havde liberale kredse i Tyskland søgt at mane offentligheden til fornuft. Hovedmændene i de bestræbelser, der særlig følte sig kaldet til at formidle uhildet kundskab om nordslesvigske forhold, var den hjemmetyske præstesøn Johannes Tiedje og udgiveren af det frisindede ugeblad Die christliche Welt, Martin Rade; den sidste var svoger til den tyske rigsdagsmand Fr. Naumann, der lejlighedsvis samarbejdede med H. P. Hanssen, som også havde kontakt med Tiedje.

Rade offentliggjorde 1. sept. 1910 i sit blad en artikel, hvori 35 han slog til lyd for dannelsen af en forening »zum Schutze der deutschen Ehre in der deutschen Nordmark«. Bag den svulstige

titel lå et reelt og tiltalende program. Rade betegner den tyske tvangspolitik i Nordslesvig som »selbstmörderische Praxis« og opfordrer patriotiske tyskere til at slutte sig sammen for at modvirke denne kurs. I det følgende hæfte af Christliche Welt uddyber han sine planer. Foreningen skal bestå af tyskere, som ikke bor i »Nord- 5 mark«, men hvis samvittighed berøres af de derværende tilstande. Foreningen skal fortrinsvis beskæftige sig med at give den tyske offentlighed »upartisk, hensynsløs og udtømmende« oplysning om, hvad der går for sig. Enhver regeringsbestemmelse, der er »god og retfærdig« vil den hilse med glæde, men den vil »med smerte og 10 ud af ren kærlighed til det tyske folk og fædreland tilforladeligt fremstille forløbet af og baggrunden for forholdsregler, som er vilkårlige og uretfærdige, med det ene mål, at disse fejlgreb og det system, de udspringer af, omsider må ophøre«. Formålsparagrafferne afsluttes med den vigtige bestemmelse: »Die Diskussion 15 über § 5 des Prager Friedens bleibt ausgeschlossen.«

Rades forening blev ikke til noget, derimod udsattes han for voldsomme altsyske angreb, som atter førte til en modaktion fra hans side. Med støtte fra handels-, universitets- samt politiske kredse startede han udgivelsen af det informative organ »Grenzmarken- 20 Korrespondenz«, der gratis blev sendt til over 300 tyske aviser og desuden blev bilagt en række tyske tidsskrifter, bl. a. Preussische Jahrbücher og Naumanns socialpolitiske tidsskrift Die Hilfe. Grenzmarken-Korrespondenz for 1. dec. 1910 indeholdt et opråb, undertegnet af 48 tyske politikere, universitetsfolk o. a., om peku- 25 niær støtte til Rades blad. I opråbet stemples kampen mod danskheden i Nordslesvig som »eine der peinlichsten Erscheinungen in unserem öffentlichen Leben«. Der tales om, at den tyske kurs i grænselandet så langt fra at skabe ro og fredeligt samliv, har forværret tilstandene. »Megen skyld heri har, at den nationalistisk 30 opgejlede offentlige mening, når regeringen besluttede sig til forstandige forholdsregler, stillede sig i vejen og skræmte den«. Store dele af den tyske presse har ved at opdigte og forvrænge meddelelser og påstande båret ved til striden, skærpet den og derved skadet Tysklands anseelse i udlandet. »Denne vildførelse 35 af det tyske folk er desto værre, som den gør krav på at være

nationalt fortjenstfuld. Vi ser i dens systematiske bekæmpelse en ligeså alvorlig som nødvendig opgave. Den kompliceres ved, at også dansk chauvinisme er på spil og vanskeliggør vor vilje til retfærdighed ved at bagtale vort folk, hvilket finder vej til
5 hele udlandet.«

Der er ingen grund til her at gå nærmere ind på tyske nationalistes modstød, koncentreret i en erklæring, som 27. jan. 1911 blev offentliggjort i Hamborg. Udgiven af Preussische Jahrbücher, den tyske historiker Hans Delbrück, der var en stærkt
10 socialt interesseret frikonservativ politiker, sammenfatter striden i hovedsagen korrekt, når han betegner Rades retning som den, der ser danskernes forsvarskamp for bevarelsen af deres modersmål og kultur som det bevægende moment i grænsekampen, mens modpartiet konstaterer: »Der Kernpunkt der dänischen Bewegung ...
15 ist vielmehr *rein politischer* Natur.«

Det ville sikkert have været af værdi for Rade, om Rubins artikel – som det havde været planen – var blevet offentliggjort i Kölnische Zeitung i februar 1911; den støtter på væsentlige punkter Rades argumentation. Bladet, der nu stod under indflydelse af v. Schoens efterfølger Kiderlen-Wächter, som i sin gesandt-
20 tid i København havde støttet den berygtede Köller-politik, afviste imidlertid artiklen. Den forsinkede fremkomst i maj 1911, tilmed i et tidsskrift, der i forvejen var kendt for at ligge på linie med Rades anskuelse, har afgjort svækket dens virkning, som
25 yderligere forflygtigedes ved den voldsomme opposition, den mødte i Danmark. Endelig overskyggedes den dansk-tyske problemverden ganske af den tysk-franske Marokko-konflikt, der tilspidsedes fra maj 1911. Aktionen blev således et slag i luften. – Rubins artikel må ses i sammenhæng med det Radeske røre;
30 Rade byder da også den og Edvard Brandes' anmeldelse »hochwillkommen« som et eksempel på, at der fra dansk hold arbejdes i »samme ånd«.

Rubin går i sin artikel ud fra det spørgsmål, hvorfor sårene efter 1864 endnu ikke har »sat Ar« i Danmark, og giver Tyskland
35 skylden herfor. Tysklands holdning har imidlertid en forklaring. 1864 var for tyskerne det første led i den begivenhedsrække, der

førte til rigets oprettelse omkring Preussen som kærne, og heri ligger årets betydning for Tyskland, »men ikke i den tyske Nationalitets Udvidelse fra Elben nordpaa«. I national henseende var erobringen af hertugdømmerne tværtimod et tab for Tyskland; den øgede ganske vist dets indbyggertal med 1,5 mill., men til gengæld lukkedes 10 mill. østrigske tyskere ude af riget. »Dette sidste var et Offer, og det opnaaede har rigeligt været Offeret værd, men, som sagt, selvfølgelig kun naar Sagen ses med Synspunktet det enige og derved det store og stærke Tyskland for Øje, ikke ud fra Synspunktet 'alle' tyske Nationalitetets Samling under én Ledelse.«

Rubin er helt på det rene med, at denne opfattelse ikke er den almindelige danske, »hvor de Ønsker, der er eller har gjort sig gældende angaaende Nordslesvig, fremhæver, at Tyskland i hvert Fald ikke burde have mere end, hvad der nationalt tilkommer det«. Den er heller ikke den almindelige tyske opfattelse, som går ud fra, at »Schleswig-Holstein ungedeelt« var det gamle tyske krav, og »at det er en tysk Opgave at *nationalisere* hvad der endnu er dansk, for at Fortidens Ideal kan blive til fuld Virkelighed«. Rubin anser dog sin opfattelse for den rette og pointerer, at Tyskland ud fra den ikke har nogen »Mission« i Nordslesvig. »Spørgsmaalet bliver kun, om det har noget politisk Formaal med at ville denationalisere Nordslesvig, om det har nogen Nytte deraf, og hvis ikke, om det har nogen Skade deraf.«

En politisk grund for et tysk ønske om at denationalisere Nordslesvig, kan Rubin kun finde i den tankegang – der også hyppigst anføres fra tysk side – »at lærer man ikke Nordslesvigerne med Magt, at de er tyske, saa vedbliver de at tro, at de er danske, ogsaa statsretsligt; de vil tilbage til Danmark, og kun ved at denationalisere dem udrydder man Haabet om og Bestræbelserne for at vende tilbage«. Her står vi »vistnok ved 'des Pudels Kern'«.

Ser man imidlertid nøjere til, mister også dette argument sin betydning, thi hvad der vedligeholdte uroen i befolkningen, var Pragfredens artikel V, der med uomtvistelig juridisk føje 1878 var blevet udslettet af det europæiske traktatsystem. Rubin mener, at man ikke kan undre sig over, at de nordslesvigske bønder »følte

sig dybt skuffede, ja moralsk forurettede« ved denne udvikling, og at man må holde dem til gode »hvor vanskeligt det er med Rode at oprive Følelser, der – oprindeligt dybtliggende, sandt patriotiske – Aar ud og Aar ind holdes vedlige, at oprive dem og ændre dem til det modsatte«. At der i en befolkning, af hvilken endnu en femtedel er født under »et andet Regimente«, er ønsker om at »komme tilbage«, er forståeligt, men det må fastholdes, at der efter 1878 ikke er foretaget nogen handling for at realisere disse ønsker, »og aldrig bliver nordslesvigske Bønder saadanne Fantaster, at de ikke véd, at enhver saadan Handling maatte blive til ingen Nytte, men til ubodelig Skade. Det nuværende Slægtled og dets offentlige Repræsentanter har jo ogsaa atter og atter og med stigende Bestemthed givet dette til Kende. Nordslesvigerne er tyske Undersaatter, er og har været tyske Soldater i Krig og i Fred, er tyske Borgere; hvad de forlanger er, at der ikke øves Vold mod deres Sprog og Kultur, at de faar Lov til at pleje disse, som de vil, paa samme Maade som Millioner af Tyskere gør det udenfor det tyske Riges Omraade –, hvorfor skal det ikke være Ret for den ene, hvad der er billigt for den anden?« Derfor nærer Rubin den opfattelse, at den ufred, der findes i Nordslesvig, ikke vil tabe sig »saalænge der styres en Kurs, for hvilken der ikke kan findes noget fornuftigt Grundlag, som intet Hensyn tager til Landets og Befolkningens Historie, som ægger istedetfor at blødgøre.«

Denne ufred kan heller ikke undgå at sætte sine mærker nord for Kongeåen. Ganske vist mangler den danske regering ret til at blande sig i nordslesvigske anliggender, og den benytter sin indflydelse i videst mulig udstrækning til at gøre befolkning og presse opmærksom på, at Nordslesvig statsretsligt er et tysk, ikke et dansk land, og at kritikken af hvad der foregår i et fremmed land »navnlig naar det er ens Naboland, bør holdes indenfor sømmelige Grænser«, idet dansk-chauvinistiske udtalelser er »skadelige ikke blot for Nordslesvigerne men ogsaa for Danmarks vitaleste Interesser«. Imidlertid kan en regering i vor tid ikke hindre fri tale og fri presse, og selv om »kun Taaber i Danmark og Folk uden Indflydelse tænker paa en Genopvaagnen af Artikel 5 eller lign.«,

så er uviljen over forfølgelserne af dansk sprog og kultur i Nordslesvig og over den åndelige grænsespærring, der søges gennemført ved Kongeåen, meget udbredt.

Den bitterhed, som herved fremkaldes i Danmark, modarbejder »de alvorlige Bestræbelser, der fra store og betydende Kredse i det danske Folk er for at komme i et uforstyrret godt Forhold til Tyskland«. Der skal så lidet til for at skabe misforståelse, og Rubin nævner enkelte konkrete eksempler, hvoraf det vigtigste er optantbørnkonventionen af 1907, til hvis gennemførelse selve den tyske kejser havde bidraget. Konventionen påskønnedes ikke tilstrækkeligt i Danmark, fordi man ikke forstod dens reale betydning, men blev skræmt af det fornyede afkald – en »hjertelig overflødig Tilføjelse« – på artikel V; denne danske misforståelse fremkaldte atter en skuffelse i Tyskland over dansk utaknemmelighed.

Der er meget konfliktstof mellem Danmark og Tyskland – Rubin henviser bl. a. til den tyske toldpolitik – men hvis Tyskland ønsker, »at vi skal staa paa en god Fod med hinanden – helt ud, fuldt ud –, saa maa man dog engang høre op med at give Anledning til det modsatte«. Han spørger: »hvortil skal det haarde Landraadsregimente i Nordslesvig nytte? Hvad vil man opnaa, hvad frygter man, hvorfor vil man ikke give den Fred, hvorved man tilsidst endog snarere vilde naa sit Maal end ved Ufreden? Hvorfor vil man krænke ogsaa Følelserne hos Befolkningen nord for Kongeaaen, i det Danmark, som i saa høj Grad er henvist til Tyskland og blot ønsker, at dets Bestræbelser for et godt Forhold ikke hvert Øjeblik krydses . . . Ikke i 'Sentimentalitetens' Navn, men i al sund Fornufts Navn spørger vi: hvorfor?«

Ribbet for de omsvøb, hensynet til den tyske almenhed har pålagt forfatteren, går Rubins argumentation i hovedtræk ud på: 1) det er den tyske undertrykkelsespolitik i Nordslesvig, der hindrer en forståelse mellem Danmark og Tyskland, 2) denne politik bygger på en fejltagelse, thi danskheden i Nordslesvig er ikke irredentistisk. – Taktisk kan det siges, at artiklen søger at udspille rigsregeringens udenrigspolitiske interesser mod de preussiske lokalautoriteters indenrigske politik. Den nærmer sig Rade-kredsens

argumentation så meget, som det overhovedet er muligt, når henses til, at Rades udgangspunkt er en moralsk forargelse over den tyske politik, mens Rubin går ud fra et udenrigspolitisk synspunkt. I hovedpunktet stemmer argumentationerne overens: den nord-

5 slesvigske danskhed kæmper kun, fordi man har påtvunget den en kulturel forsvarskamp; der ligger ikke statsretslige motiver bag denne. Det er da også på dette punkt, at såvel Rade som Rubin tager fejl. De ligger under for fristelsen til at tænke i rene kategorier, og dermed kommer de til kort over for den nordslesvigske

10 virkelighed. Danskheden i grænseegnen var hverken en ren politisk eller en ren kulturel bevægelse, men rummede begge motiver, ikke blot adskilt i de store grupper af H. P. Hanssen-tilhængere og de protestfolk, der bekæmpede hans forhandlingspolitik, men også i den enkelte nordslesviger, hvad enten han hørte til den

15 ene eller den anden fløj. Ganske klart træder dette frem i H. P. Hanssens kommentar til en dansk regeringserklæring i anledning af optantbørnkonventionen, hvori regeringen – efter tysk ønske – endnu engang havde understreget, at artikel V var ude af verden. H. P. Hanssen bemærker herom i sit blad Hejmdal: »I Kongeriget saavel som i Nordslesvig har vi altid skelnet skarpt og klart

20 mellem Danmarks og den nordslesvigske Befolknings Stilling overfor Pragfredens § 5 og alle dermed i Forbindelse staaende Forhold. Den nordslesvigske Befolknings nationale Ret berøres selvfølgelig ikke af de Erklæringer, den danske Regering har afgivet i 1879, og disse Erklæringer vil, for at citere, hvad Gustav

25 Johannsen i 1879 skrev i 'Flensborg Avis', heller ikke 'kunne fratage os vort Haab om, at den store Tanke, som det er det 19. Aarhundredes Hæder at have fremdraget, og som er uadskillelig fra den borgerlige Frihedssag i al Almindelighed, vil sejre, naar

30 den betimelige Tid er kommen'.« Lidenskabeligere siger H. V. Clausen, Hanssens ven og rådgiver, det samme, da han bebrejder Hanssen, at han havde godkendt Rubins artikel, før den gik i trykken: »Det, at Taaber alene tænkte paa Nordslesvigs Genvindelse, var en Usandhed; det var ikke blot Nordslesvigerne, men

35 Hanssen selv, der drømte derom; han har selv gjort Gambettas Ord til sine: 'Tænk altid derpaa, men tal aldrig derom,' . . . Han

har tydeligt nok ved Lejlighed fremstillet Genforeningen som sit yderste Formaal. Hans Optræden ved denne Lejlighed kan vist bedst forklares ud fra nogle Ord af Faderen, han i første Bind af Tilbageblikket har gjort til sine: 'Det er vor Slægts Svaghed, at vi har saa svært ved at sige Nej'.«

Rubins fejltagelse bestod i, at han for det udenrigspolitiske formåls skyld undervurderede den nordslesvigske danskhed og udæskede de nationale lidenskaber i Danmark. Dette sidste skete sikkert fuldt bevidst. For Rubin var nationale følelser så nært knyttet til højres politik, særlig i forsvarsspørgsmålet, at han anså dem for demagogi. Når han giver udtryk for, at hans »inderste Mening er langt til venstre for«, hvad han har skrevet i artiklen, sigter han til dette, og med rette ironiserer han over, at »vore konservative er så uvillige mod 'Folkesuveræniteten', hvor det gælder om at tage indrepolitiske Bestemmelser, men kræver vor Udenrigspolitik ført umiddelbart af 'Folket', mod hvis Følelser intet maa foretages«. Disse følelser måtte man sætte sig ud over, når de skadede forholdet til Tyskland, som jo ingenlunde blot af Rubin og Det radikale Venstre ansås for at være af den mest vitale betydning for Danmark. — Med den nordslesvigske danskhed forholder det sig lidt anderledes. Rubin har nok manglet dyberegående kendskab til den, men ikke følelse for den. Da han ved en bestemt lejlighed kom til at »decouragere« en repræsentant for denne, fortrød han det og pålagde sig selv tilbageholdenhed. Men allerede 1897 giver han udtryk for sin usikkerhed i spørgsmål om nordslesvigske forhold. Han frygter, »at denne evige Krigstilstand fra vor Side en Dag kan blive faretruende for os«. Måske kan vi nærme os Rubins anskuelser gennem et temperamentsfuldt angreb, hans ældste datter retter mod ham i et brev, hun 1899 sender fra Slesvig, hvor hun besøger sin mors slægtninge. I et tabt brev til hende synes Rubin at have afslået selv at gæste Sønderjylland, fordi han »baade er for lidt og formeget Patriot« dertil. Heroverfor bemærker datteren: »at Du er for lidt Patriot til at rejse hernede, tror jeg er det eneste, der kan holde en borte. Du vil kun have historisk Interesse af at se Grave og Mindesmærker fra Krigen og af at tale med Sønderjyderne om

'64' og '48' og om Forholdene nu; men denne Interesse hjælper Dig ikke over Smærten ved overalt at se tyske Vejvisere, Postkasser, Plakater, Flag o.s.v., høre tyske Embedsmænd, Kurgæster, Opvartere; – for ikke at vige tilbage herfor, maa man have en
 5 meget hjerteligere Følelse end den historiske ved at se et Glimt ind i Livet hernede, og den Følelse er det, jeg tror, Du mangler«. Den 17-årige pige har her lagt fingeren på et centralt punkt i faderens nationale opfattelse. Rubin udtrykker selv noget lignende i et brev til Skram 1888 i anledning af dennes skildring af Sønder-
 10 jylland, hvorom han bemærker: »lidt vel megen Danskhed synes jeg, der var. Men jeg nærer forøvrigt ikke Tvivl om, at havde jeg oplevet det, Du har oplevet, og været omkring derovre, havde jeg følt det samme som Du. Historiske Minder betager mig altid med stor Magt, hvor jeg har truffet dem, endsige i saadanne Forhold.«
 15 Her – som i datterens udfald – bider man mærke i to ting: den magt, historiske minder har over Rubins sind, og en utilbøjelighed til for stærkt at gå op i det nutidige nationale liv. »Lidt vel megen Danskhed« kaldes det afværgende i brevet til Skram, mangel på »hjerteligere« følelse end den historiske i Lis Rubins
 20 attack.

Forklaringen må sikkert søges i, at Rubin havde afskrevet Nordslesvig. Som statistiker var han så godt som nogen på det rene med Tysklands enorme magt, der uafbrudt øgedes i hans manddomsår, og som måtte gøre enhver forestilling om Nordslesvigs
 25 tilbagevenden til en illusion. Hertil kom ydermere: »sikkert er det, at en væsenlig medvirkende Grund til, at Nordslesvig nu er under Fremmedherredømme, er en højroset og vildledt Opinion baade under Trearskrigen og i 64 ... I modsat Retning blev det Danmarks Redning, at ikke 'Opinionen' men Regeringen be-
 30 stemte, hvad vi skulde foretage i 1870.«

Har man det stærke indtryk, sammenbruddet i 1864 gjorde på Rubin, in mente, er det ikke svært at se, hvad der bestemte hans opfattelse af Nordslesvigs danskhed. Den nationale opinion havde medført amputationen af 1864. Den samme nationale opinion var
 35 1870 parat til at styrte landet i ulykke ved på Frankrigs side at lade det indtræde i krigen mod Preussen. Hvad det gjaldt om,

var at stække denne opinion, så Danmark kunne bevares. Hertil knyttede Rubin sine »hjerteligere« følelser, dette viede han sine dage og nætters flid. Den »evige Krigstilstand« i forhold til Tyskland tog sig for ham ud som en leg med ilden, som han efter evne søgte at neddæmpe. At han derved ofrede Nordslesvigs danskhed – hvis undertrykkelse han jo misbilligede, og hvis kår han ved sin artikel søgte at lindre – har han rimeligvis forsvaret ud fra det synspunkt, at det er bedre at miste et af sine lemmer end at hele kroppen fordærves. Det lettede denne stillingtagen, at Rubin tænkte ud fra staten (samfundet), ikke ud fra folket.

Her skal ikke forsøges en vurdering af, om der var mening i denne form for udenrigspolitisk virksomhed. Umiddelbart er det svært at se, at en anonym artikel væsentlig skulle kunne påvirke forholdet mellem Danmark og Tyskland. I diplomatiske kredse har man imidlertid næret tro herpå, og allerede 1908 blev Rubin i Berlin ved »indsigtsfulde Udtalelser« bestyrket i den opfattelse, at det ville være tilrådeligt, om der ved tid og lejlighed kunne gives »publicistiske Udtryk for, at der ogsaa udenfor Regeringsmagtens officielle Faktorer herskede andet end tyskuvenlige Følelser.«

Selv forudsat at artiklen var – eller kunne være blevet – et virksomt led i dansk udenrigspolitik, kan det spørgsmål rejses, om udenrigsministeriet ikke kunne have fundet en anden forfatter end en i forvejen upopulær generaldirektør, der også i henseende til sin afstamning var lavt gærde. Et forsøg herpå blev gjort ved en henvendelse til Høffding, der afviste opgaven. At man valgte Rubin, kan ikke undre. Som praktisk statistiker nød han europæisk anseelse, som forhandler for den danske regering ved handels-traktatmøderne i Berlin 1907–08 havde han ikke blot udvist snilde, men erhvervet førstehåndskendskab til de kredse, det gjaldt om at påvirke, som historiker havde han ved sin fremstilling af Tysklands og Østrigs historie fra 1848 til 1911 dokumenteret en udstrakt viden om tyske politiske og åndelige strømninger.

Rubin var rimeligvis for selvfølende til at ville tage hensyn til de personlige angreb, aktionen kunne afføde. De har dog i 1911

afficeret ham dybere end i 1918, da angrebene atter blussede op i forbindelse med Tysklands nederlag og den forestående genforening af Danmark og Nordslesvig. Den aften i Studenterforeningen, da Aage Friis efter demonstrationerne mod Rubin afslørede, at artiklen i Preussische Jahrbücher havde været gennemset og godkendt af Ahlefeldt-Laurvig, Appel, Neergaard, H. P. Hanssen og Frederik VIII, kunne Rubin tage angrebene med godt humør. Det genspejler sig i et åbent brevkort, Lis Jacobsen 24. nov. 1918, kl. 1½ nat, sendte til en ven. Lige hjemkommet fra »et meget interessant Møde« giver hun følgende referat af aftenen: »1. Spektakel fra Nationalist-Bøller. 2. Udsmidning. 3. Fars (ret) gode Foredrag. 4. Helt godt Smørrebrød. 5. Diskussion: Starcke (umulig), Friis (særdeles god), Rotznecki (ikke helt daarlig), Reventlow (ligeledes + lidt til), With-Knudsen (som det var at vente). 6. Episode af personlig Art. 7. Fortsat Diskussion: West (udmærket), Fabricius (ikke udmærket), Far (Finale). 8. Kaffe. 9. Dejlig Cykeltur hjem. 10. Small hours i Seng.«

Nationalbanken

Rubin indtrådte 1. nov. 1913 i Nationalbankens direktion, et femmandskollegium, hvori han mødtes med Jens Winther, Johannes Lauridsen, Westy Stephensen og snart også med Carl Ussing, som januar 1914 blev valgt ind i bankens ledelse som juridisk medlem; han kom fra Landsover- samt Hof- og Stadsretten, hvor han havde været justitiarius. Rubin havde i 1908 stået i forbindelse med den energiske mand, der lidenskabeligt trådte i skranken for renere linier i det offentlige liv. De mest fremtrædende og aktive medlemmer af direktionen var utvivlsomt Ussing og Rubin; i de første krigsår var det i reglen Rubin, der var bankens talsmand over for offentlighed og regering, og som blev anset for at være dens ledende kraft; senere overtog Ussing begge roller. Sidstnævnte karakteriserer i store træk arbejdsfordelingen således: »Mine to Meddirektører, Winther og Stephensen, var mest optaget af hver Dags praktiske Gerning. Min Kollega Rubin og jeg var ifølge vor tidligere Livsbeskæftigelse og teoretiske Træning i højere Grad indstillede paa abstrakte Drøftelser.«

Den fornyelse af direktionen, som fandt sted i årene umiddelbart før den første verdenskrig, ser ud som et bevidst forsøg på at hæve Nationalbankens synkende prestige, der var truet af dristige og initiativrige private storbanker, særlig af Landmandsbanken. Efter Rubins valg, som under købmændenes modstand kun gennemførtes med et meget knebent flertal, skrev dagbladet Børsen, at der tilførtes bankens ledelse »højest værdifulde Egenskaber« ved ham, »og det lader sig jo heller ikke nægte, at der indenfor Nationalbankens Ledelse nok i nogen Grad kan tiltrænges nyt Blod og et noget mere levende Initiativ end det, der i de senere Aar har manifesteret sig. Nationalbankens Stilling som Landets ledende Pengeinstitut er ikke blevet lettere med Aarene – tværtimod stiller de senere Aars stærke økonomiske Udvikling og Erhvervslevets hastigere Pulsslag i vore Dage stadig øgede Krav til denne Banks Evne og Elasticitet.«

Sikkert har også regeringen hilst valget med tilfredshed. Direktionen havde længe bevaret en stærk konservativ sammensætning, og finansminister Brandes havde i sin første ministerperiode haft vanskeligheder med banken og ligefrem beklaget sig over, at den »overfor Staten ikke staar mere virksom, end den gør«. Rubin, der havde planer om en nærmere forbindelse mellem finansministeriet og banken, og som iøvrigt synes at have haft en forestilling om, at direktørhvervet skulle være en retrætepost, i det mindste en stilling, det var lettere at bestride end det opslidende dobbeltembede som chef for både skatte- og toldvæsenet, blev dog i begge henseender skuffet. Verdenskrigen brød ud og stillede enorme krav netop til Nationalbankens ledelse, krav, der affødtes af problemstillinger, som var nye og overraskende for nationaløkonomerne. Det er ingen tilfældighed, at Rubin ikke anvender udtrykket »inflation« i sine breve, men må benytte sig af omskrivninger; ordet kom først i brug efter krigen.

I denne anspændte situation lå ledelsen af Nationalbanken i hænderne på en mand, hvis produktive kraft var ved at være udtømt. Endnu i 1912 udtalte Rubin om sin »timeplan«: »min 'Embedstid' er i Reglen 10 Form. til 5 Efterm., min 'litterære' Tid 8 Aften til 1 Nat«, men Lis Jacobsen beretter: »allerede fra

Aarene 1915, 16 var Skrivebordet ombyttet med en Sofa, Pennen med en Bog. Han slugte uhyre Mængder af Litteratur – engelsk og tysk og fransk – historisk Litteratur og (især lidt ældre) Skønlitteratur, men Ungdoms- og Manddomsaarenes frugtbare Reception, 5 der nyskabte det modtagne, var tabt. Skønt Far, indtil han i Januar 1922 maatte gaa til Sengs, aldrig havde været egentlig syg, saa havde de, der stod ham nærmest, adskillige Aar i Forvejen med Smerte følt, at han var ældet. Selv mærkede han det næppe dengang; men at han allerede i Krigsaarene ikke stod i sin fulde 10 Kraft, er der ingen Tvivl om«. Rubins virke i Nationalbanken tåler derfor ikke at sidestilles med hans tid som statistiker eller med den reformvirksomhed, han iværksatte som embedsmand. Carl Thalbitzer, Rubins modkandidat ved direktørvalget i 1913, udtalte siden: »I en fremskreden Alder flyttedes han fra Tolddirektør- 15 embedet over i Nationalbankens Direktion. Selv havde han ventet i denne at finde en behagelig, rolig Stilling, der kunde berige hans store Erfaring, men godt et halvt Aar efter hans Tiltræden brød Krigen ud, og nu stillede Begivenhederne snart de største Krav til hans Arbejdsevne og Dømmekraft. Det er et Spørgsmaal, 20 om han havde turdet paatage sig Ansvaret for Ledelsen af Landets Seddelbank, saafremt han i Forvejen havde vidst, hvad han gik ind til. Ukendt med praktisk Bankvirksomhed, vistnok allerede dengang svækket i sin Kraft, blev det ham, som kom til at staa som Direktionens egentlige Leder. Hans overlegne Evne til at 25 dissekere Tidens Problemer fornægtede sig ikke, men han fortabte sig efterhaanden for meget i deres teoretiske Udredning og blev ikke istand til at hævde en saadan Autoritet indenfor den danske Finansverden, som Forholdene krævede. Maaske var det i Følelsen heraf, at han nærede en for stor Beundring for de Mænd, 30 som netop brillerede ved Initiativ og dristige Planer.«

Ansvaret for, at den almindelige prisstigning, fremkaldt af verdenskrigens vareknaphed og kombattanternes flittige brug af seddelpressen, forplantede sig til Danmark, må sikkert nok formelt placeres i Nationalbanken. Men dette er kun rigtigt, når der tilføjes, »at i en Verdenskrig som den nærværende er Handels- og 35 Pengepolitik i højere Grad end nogensinde ellers et Led i Lande-

nes indre og fremfor alt ydre Politik, og at dette selvfølgelig ogsaa gælder de smaa neutrale Stater«. Dette synspunkt, der under og efter krigen blev bestridt af bankteoretikere, bekræftes af nyere undersøgelser, som ikke levner den daværende bankledelse mange muligheder, hvormed den effektivt kunne have dæmmed op for prisstigning, pengeregighed og den indtægtsforskydning, der i stort mål kom eksporterhvervene til gode. Man har særlig hæftet sig ved, at Nationalbanken straks ved krigens begyndelse mistede sit greb på udviklingen ved at skabe pengeregighed gennem en finansiering af eksportoverskuddet ved lån og køb af guld og valuta. Herved fik erhvervslivet lov til »at smage paa Krigskonjunktoren og vilde ikke gaa med til en Valutapolitik, som berøvede det en væsentlig Del af dets Fortjeneste derved, at Valutakurserne blev holdt langt under Pari«. En sådan valutapolitik – det eneste pengepolitiske middel, der tillægges betydning – ville sikkert have virket inflationshemmende, men det ses ikke, hvorledes den skulle være gennemført dels under en neutralitetspolitik, der med den største forsigtighed måtte balancere mellem vest- og centralmagterne, dels over for eksporterhverv, som kunne støtte sig til et formidabelt flertal i landstinget. Det må heller ikke glemmes, at krigens varighed, særlig i de første krigsmåneder, overhovedet ikke blev forudset, og at man således for en nationaløkonomisk teori skyld skulle have ofret en håndgribelig øjeblikkelig indtægtsforøgelse. – Selvfølgelig kunne en mere klartseende Nationalbankledelse have rejst faresignaler. »Naar dens Mangel paa Effektivitet saa var blevet klart bevist, havde der maaske været Mulighed for, at Statsmagten i højere Grad havde følt sit Ansvar«. Et sådant ansvar burde regeringen imidlertid under alle omstændigheder have følt, og den har da ogsaa gjort, hvad den kunne for at mindske dyrtidens ulemper for den mindre velstillede del af befolkningen. På baggrund af regeringens svage politiske stilling må det dog anses for tvivlsomt, om den havde mulighed for effektivt at gribe ind over for krigstidens profitinflation, selv hvis den havde haft konkrete planer i så henseende. Den største vanskelighed var nok den, at man savnede erfaringer for, hvordan krigstidens ekstraordinære pengepolitiske problemer skulle gribes an. I sin i 1930

udgivne skildring af dansk valutapolitik 1914-27 giver Nationalbankens hårdeste kritiker, Axel Nielsen, Ussings fremstilling af forholdene det skudsmål, at den »let hos Eftertiden kan fremkalde det Indtryk, at man i Danmark under Verdenskrigen stod
5 ganske uden Kendskab til Tidens Penge- og Kreditteori.« Herom bemærker en senere nationaløkonom: »I og for sig er denne Kritik ikke helt uberettiget. Ussing har næppe været velbevandret i Wicksells og andre dengang moderne Teorier. Men det afgørende maa formentlig være, at 'Tidens Penge- og Kreditteori' ikke
10 slog til over for de Omvæltninger i det økonomiske Livs Udvikling og Struktur, som kendetegnede den første Verdenskrig og ikke mindst de første Efterkrigsaar.«

Den første efterkrigstid stillede endnu større krav til banken end krigsårene. Genopbygningen af det udslidte produktionsapparat, et ugunstigt bytteforhold over for udlandet, Nordslesvigs genforening med Danmark samt vare- og valutaspekulationer opbrugte på få år landets udenlandske tilgodehavender, samtidig med at den løninflation, der fra 1918 havde afløst krigstidens profitinflation øgede befolkningens forbrug. Nationalbanken, der burde
20 være optrådt mere resolut over for erhvervslivet og staten, søgte ved lempelige kreditrestriktioner, dernæst ved oprettelsen af et valutaråd at dæmpe udviklingen, men disse forsøg viste sig frugtesløse, bl. a. fordi de offentlige finanser stillede store krav til lånemarkedet, og fordi hverken ministeriet Zahle eller ministeriet
25 Neergaard fulgte Nationalbankens og hovedbankernes ønske om at medvirke i valutapolitikken gennem en lovgivning, der åbnede mulighed for at begrænse indførslen. Da det internationale prisfald nåede Danmark i efteråret 1920, blev følgerne katastrofale. Banksammenbruddene i 1922 og Landmandsbankens rekonstruktion falder imidlertid uden for denne fremstilling, da Rubin var
30 for svækket til længere at kunne gøre sig gældende. »De sidste Par Aar gled Marcus Rubin, efterhaanden som hans Helbred svigtede mere og mere, i Baggrunden, og til de Begivenheder, der nu i saa høj Grad optager Sindene, synes han ikke at have
35 haft videre Tilknytning«, skrev Børsen i 1923.

Mennesket

En af Rubins medarbejdere i toldetaten, daværende assistent A. C. Johnsen, har i sine noget bidske erindringer givet et nærgående, men veltruffet portræt af sin foresatte. »Rubin var klein af Vækst, en lille ivrig Mand med mørke Øjne og stridt 5 Haar, tyndt Fuldkæg og stor Næse. Han bar en gammeldags Pince-nez med Metalstel, der var trykket skødesløst ned over Næsen, med Underkanten hvilende paa Kinderne og Overkanten staaende skraat ud i Luften, paa tværs af Synsfeltet. Da den sad daarlig fast, var den tøjret med en Snor. Med sin Paaklædning var Rubin lige- 10 som med alt andet økonomisk. Som Regel bar han Diplomatfrakke, købt færdigsyet hos Zachariæ paa Kultorvet, den sad hverken for eller bag; dertil nedfaldende Flipper og et stort fast Slips, der var syet saaledes, at det dækkede over, at han ikke bar Manchet-skjorte. Rubin var helt igennem fordringsløs, hvad ogsaa var 15 paakrævet, da hans Indtægt som Generaldirektør kun bestod af den nøgne Lønning uden Emolumenter af nogen Art. Dette generede ham paa ingen Maade; han kom fra et Smaakaarshjem og vilde næppe have fundet sig til Rette, hvis han med eet havde set sig omgivet af Luksus. I hans historiske Bøger er intet skildret 20 saa troværdigt som den jævne Borgerlighed paa Frederik den Sjettes Tid. Her følte han sig hjemme, han forstod denne Redelighed i Livsførelsen, denne Uselvskhed og denne Dyd.«

Johnsen peger på fordringsløsheden som et centralt element i Rubins væsen og det var den godt nok ogsaa; man kunne kalde den 25 hans ydre klædebon. Men ser man på Rubins embedsvirke, literære produktion eller på brevene, der kun sjældent er skrevet efter koncept, er det snarere flersidigheden, man forundres over, den viden, han lægger for dagen, og den lethed, hvormed han tumler selv emner, der i og for sig måtte ligge ham fjernt. Også brev- 30 stilen viser stor variation. Brevene til den politiske literat Erik Henriksen eller filologen A. B. Drachmann nærmer sig i sprog og form kulturpolitiske og historisk-filosofiske essays. Nogle af brevene til den svenske økonom og historiker Eli F. Heckscher, der har betegnet Rubin som sin læremester, er små nationaløkono- 35

miske afhandlinger. Men det falder Rubin lige så let at ryste vittige replikbreve ud af ærmet eller at skrive veloplagte, belærende og inderlige familiebreve.

Denne rigdom udspringer af, hvad Adolph Jensen kalder »hans
5 Overflod af Temperament« og nærmere skildrer i en omtale af
Rubin som formand i Nationaløkonomisk Forening, et hverv, som
han bestred fra 1900–1916 og høstede megen anerkendelse for.
Foreningens »vist nok ret enestaaende Trivsel i de senere Aar
skyldes i væsentlig Grad Formandens ejendommeligt vækkende
10 Forhandlingsledelse. Rubin tager selv gerne Ordet i denne For-
samling – især under den tvangfri Diskussion 'ved Kaffen'. Hans
Indlæg er ofte brede, men altid livfulde; Foredraget er fængslende
og billedrigt, men undertiden saa springende, at det f. Eks. er
en sand Lidelse at skulle referere det. Men en behændig Debattør
15 er Rubin; især naar han kommer lidt i Affekt, kan det knalde og
futte som et helt Fyrværkeri, og da kan hans Replikker være
hvasse nok. Een Ting kan man være sikker paa: har Rubin først
talt, er der ingen Fare for, at Diskussionen skal gaa i Staa; der vil
altid være dem, der føler sig provocerede«. Schovelin, der ikke led
20 Rubin – og vice versa – graver lejlighedsvis dybere. I forbindelse
med en kritik af Rubins stil – »det skorter ham paa stilistisk Evne«
– bemærker han, at »denne ejendommelige Brist hang sammen
med, var Bagsiden af det Bedste hos ham: en Rigdom af Indfald
og Synsmaader, som tumler afsted i rivende Tankeflugt. Naar et
25 Emne optager ham stærkt, kommer Indskydelserne hos ham saa
stærkt vældende frem i Flok og Følge, at der stadig er Trængsel paa
hans formende Bevidstheds Tærskel, – den ene Tanke maa ligesom
skubbe den anden til Side, for ogsaa at *komme til*. Derfor kommer
de ofte vaklende og snublende ned paa Papiret – men til Gjen-
30 gjæld i en saadan Fart og Fylde, at man helt glemmer Formen og
lader sig overvælde som af et pludseligt Kavalleri-Choc. Og endnu
mere gjælder dette hans Tale end hans Skrift.«

Vi er her på nært hold af Rubins naturgrundlag: en letflydende,
sprudlende rig bevidsthedsstrøm, som ganske svarer til nogle af de
35 ungdomsbreve til David Simonsen, der synes at gengive en kæde
af associationer. På denne baggrund skal man læse hans udtalelse

om, at han »søger at gøre sit Grundlag saa stort, som det lige er nødvendigt for at drage Slutninger, men saa smalt, at han kan overse det, altid véd, hvor han sætter Foden«. Denne resignerede begrænsning er karakterstyrke, ikke armod på fantasi eller ånd.

Et bestemt træk i Rubins åndelige fysiognomi har lettet ham denne resignation. Revsende kaldte han det selv sin »forfængelighed«, »selvglæde« o. lign. Selvglæde i banal forstand lå dog Rubin fjernt, han havde for megen humor til det og alt for stor en selv-erkendelse. Herom skriver han til Kr. Erslev: »Jeg, der kender mig selv fra Barn til nu, min Kundskabsfylde og mine Horisonter, 5 befinder mig i en uafbrudt Forundring over, at Tingene gaar. Spørg engang Kaja, hvis Dom jeg tror, Du sætter Pris paa, hvad jeg atter og atter siger om mine Kundskaber, Evner og Arbejder. Jeg er saa langt fra selvglad, at det er mit eneste Haab og min eneste Trøst, at udenforstaaende vel bedre kan bedømme min Virksomhed end jeg selv«. Men han indrømmer, at han »har Udseende af en selvglad Personnage«, der taler for meget og taler for meget om sine egne sager. Han er klar over, at det gør et »narsigtigt Indtryk« og et trættende indtryk, fordi det »udelukker Vederparten fra at tale om, hvad der ligger ham mest paa Hjerte«. 10 Folk revancherer sig derfor ved »Halvsmil«, »men fuldt saa seriøst som Du tager det, kan jeg dog ikke tage det. Til syvende og sidst er jeg jo nemlig ikke til for at takkes 'Folk'. Hvis det, jeg præsterer, naar jeg sidder ved mit Arbejdsbord, har Værdi, saa har det selvstændigt Liv udenfor mig, og hvis jeg, med gode og daarlige Egenskaber tilsammen, er noget for mine nærmeste, deriblandt mine nærmeste Venner, saa maa jeg bære Skumlerierne«. Og understreget bemærker Rubin i brevet: »Vil Du overfor andre forsvare mig, saa sig dem, at hvis jeg ikke var saa talende og saa selvoptaget af de til enhver Tid foreliggende Arbejder, vilde de heller 15 ikke fylde mig med den Energi, der overhovedet sikkert er Nøglen til, hvad jeg faar udrettet«. Denne evne til at sætte de sager, der optog ham, i centrum, medførte ikke blot at han formåede at arbejde selv under ugunstige forhold og til sine medarbejderes fortvivlelse bogstaveligt kunne glemme mad og drikke, men resulterede også i en udpræget utålmodighed. »Han har engang sagt 25 30 35

om sig selv, at det, der drev ham til strængt og vedholdende Arbejde (som da han skrev sine store historiske Bøger), i Grunden ikke er Flid, men det uudholdelige i ikke at være færdig.«

Foruden at kaste lys over Rubins arbejdsøkonomi, giver det ofte
5 citerede brev til Erslev et indtryk af en anden betydningsfuld side af Rubins karakter. Han mener, at selv en »stor Hoben Naragtighed« ikke skader det mindste, når man samtidig er noget for andre. Hvad der derimod er utåleligt er »en Kombination af Forfængelighed og Hensynsløshed, der ikke blot fremkalder maliciøse
10 Skumlerier, men som – naar Blottelsens Stund kommer . . . – fælder sin Mand«. Rubin var noget for andre. Dette gælder i de nærmeste livsforhold, hvor utallige vidnesbyrd fremstiller ham som en sparsommelig og nidkær, men kærlig og omsorgsfuld pater familias; i forhold til vennerne, hvor især den livslange brevveksling med den stærkt depressive Isidor Heckscher aftvinger respekt;
15 i forhold til de supplikanter, han kommer ud for, – og ganske særlig i offentlige spørgsmål.

I sine erindringer fortæller Rubin, at da han havde været oppe i sit første artiumsfag, gik der mere end et kvarter, før gamle
20 Neve kom ud: »Staar Du her min Dreng og venter, Du har naturligvis faaet ug; vi faldt i Snak derinde«. Rubin bemærker om den triste ventetid, at han senere aldrig glemte, når han var indenfor, at der også var nogen udenfor. Dette efterlevede han såvel i sine embeder som i sin offentlige indsats. Den havde i
25 social henseende sin begrænsning, for Rubin var borgerlig. Men hans retfærdighedssans tillod ham ikke at affinde sig med, at borgerskabet havde sit på det tørre, mens arbejderbefolkningen, det datidige samfunds stedbørn, levede i en bestandig utryghed for sin eksistens. Hans medvirken ved arbejderkommissionen af 1885
30 og hans forslag til en alderdomsforsørgelse for ubemidlede er nok det mest iøjnefaldende udslag af denne sociale retfærdighedssans, men på langt sigt vejer tungere til, hvad Social-Demokraten skrev ved hans død: at han var en »Mand, som – uden at høre os til – rakte Arbejderne det Vaaben i Kampen, som klare Tal er.«
35 Rubin sociale forståelse – der ingenlunde er uden forbindelse med hans deltagelse i det politiske liv på gammelradikal side –

turde have sin oprindelse i de historier, David Rubin fortalte sin søn, når han spadserede på Volden med den opvakte dreng. Vi finder motivet igen i en bordtale, Rubin holdt ved nogle nevøers konfirmation. Her udtaler han: »Vær trofaste som Jøder. I er jo idag konfirmerede som Jøder. Angriber man Jøderne, møder I 5 Fordomme, Had, Misundelse, fordi I er Jøder, da gaa uden om eller slaa fra jer, alt som Forholdene er til. Dog, I véd jo godt, at ad de lange Veje, gennem Aarhundreder og Aartusinder er Eders Forfædres Vandringer gaaet fra Land til Land, og her i Landet er nu Eders Hjemsted. Men den langvejsfarende Vandrings- 10 mand kan ikke undgaa, at noget af Vejens Dynd hænger ved hans Fødder – sligt har heller ikke Jøderne undgaaet. Til Gengæld har alt, hvad de har lært og lidt, mens de stred sig frem, skærpet deres Intelligens og givet dem Hjerte for de undertrykte, der var Trælle som de. Alle Mennesker, alle Racer kan have lige- 15 som to Slags Ansigter, et plumpt og dyrisk eller et fint og gudbeaandet. Skal man kende paa jer, at I er Jøder, saa lad det ikke være paa Mærkerne fra Vejdynet, men paa Skærpelsen af Tanken, der bruges i det godes Tjeneste, til Menneskenes Frigørelse.«

Rubin døde dagen efter sin 69. fødselsdag af en hjertelidelse 20 i forbindelse med åreforkalkning. Trods den strid, der stundom havde stået om hans navn og hans tanker, var der ingen tvivl om, hvad slags ansigt han havde båret. Talrige, stort opsatte nekrologer hyldede hans indsats. Og ved hans grav blev der sagt: »Faa har fortjent Hvilen som han efter Arbejdet for sit Land og for dem, 25 han holdt af. Han brugte sig i Arbejdet med hele sit muntre Sind, og Arbejdet gav ham ny Munterhed tilbage. Han hadede Fusk og gav aldrig op, før han havde faaet Bund under Fødderne. Han var redelig, han lod sig ikke narre eller blænde af ydre Glans. Faa var som han i Stand til at skelne mellem falske og ægte Værdier.« 30

1870—1892

brev 1—314

1. Fra Kr. Erslev.

Kbhvn. 15/11 70. kl. 10.

Det gør mig ondt, at jeg ikke kan gå med dig i thetret imorgen. F. Nielsen kommer hjem til min fader, for at holde en konference om historiske lærebøger, og da min fader »har glemt hele historien«, som han siger, må jeg være tilstede for at hjælpe ham. Hvis du gider vente til engang i næste uge, så jeg det naturligvis gerne. Hvis ikke, så — god fornøjelse.

Forresten kan jeg meddele dig, at jeg idag skal begynde på Thomsens mønter og fremdeles hver tirsdag, torsdag og lørdag.

Din

Kr. Erslev

2. Til Kr. Erslev.

1872. d. 1ste Avgust middag.

15 Alsmkæreste ven!

Så du tror, fordi Du har regnvær på Møen, og intet andet at bestille, at være berettiget til at fordre, at jeg skal læse 8, er otte, sider rejseerindring! Glemmer Du da Damkier? Husker Du ikke min historie? Aner Du ikke, jeg idag skal begynde hos Tiemroth? Véd Du ikke, at jeg informerer 2 timer daglig? Tænker Du da ikke på — a nej, vist ej, Du tænker slet ikke, Du skriver kun! De skønne tanker gemmer Du — til damerne! og så hvilke damer! Pebermør! Nej, kære ven! så træffer man andre damer i København, fra solens opgang til dens nedgang! I morges fra badet — forleden aften hos Simonsens — lige nu hos Salomons. (Skade, at Du ikke kan træffe » « på Møen). Igår aftes var jeg i akvariet og vogtede mig

vel for at give naturhistoriske oplysninger højrøstet; dér var fuldt op af fisk, »amfibier« og — damer: jeunesse, beauté — nok sagt!

I formiddags talte jeg Tysk hos Salomons og sagde pr. morsom men uvillig (ingen hørte det) fejltagelse theologischer (zoologischer) Garten! Lignede tilfældet ikke en tanke? — I efterm. tager Simon- 5 sen, Salomon og jeg en tur som sidst.

(Stakkels Graa døde i Mandags morges. Jeg ved intet, mig for- øvrigt fjerntstående dødsfald, der har gjort mig så ondt. Jeg véd intet så forfærdelig håndgribeligt memento mori som en sådan jævnaldrendes pludselige død. Ære være hans minde!) — 10

Nebst andren Sachen har jeg i disse dage læst Orla Lehmanns efterl. skrifter I, den er ligeså interessant som livlig skrevet — i et glimrende sprog.

Jeg går idag omkring med en tanke, som, fordi den formodenlig ikke kan blive til noget, ikke skal betros til papiret; men husk mig 15 på den, når vi ses.

Alle Dine kommissioner, mundlige og ikke-mundlige skal jeg besørge, men tiden går af på brevets længde! Man kan ikke få både i sæk og i — konvolut!

Jeg er og bliver

Din

Marcus R.

Til

stud. mag. (enten den der studerer mag, d.e. driveriet el. i mag, med ro — Møn) Kreslev, af de Kastenskjolders (!) æt!! — lige 25 henad Køge landevej!

E.s. Jeg kan ikke finde — hverken i *egenlig* el. overført betydning det religiøse i dets enhed med det humane.

3. Til David Simonsen.

[15. april 1874] 30

Kære David! når tror Du, jeg tage fat på dette brev? — da jeg kom hjem fra Dig. Det fortrød mig næsten, at jeg havde sagt, jeg ikke vilde komme ud på jernbanen, jeg havde lyst til endnu engang at hilse på Dig, men — så fandt jeg på et råd; jeg vilde sætte mig hen

og skrive til Dig, jeg synes, der endnu var såmeget, jeg skulde sige Dig . . . Og som jeg sagde til Erslev den aften — jeg gik jo hen til ham lige fra jer — jeg sagde spøgende, ironisk, som min reflekterte måde er at tale på, men snart blødgjort og bøjet ved selve ordene, der
5 kom fra mine læber: at kunde jeg hin Mandag aften blot en eneste gang, blot i et eneste kys have udåndet hvad jeg følte og hvad jeg led, havde hendes hoved blot en gang fået lov at hvile ved mit, eller hendes hånd engang hjertelig været trykt i min, mens øje havde hvilt i øje — jeg tror virkelig, at jeg var gået bort i en stem-
10 ning, som havde været fred med gud og verden. Nu var det ikke så, det kunde ikke være det, og gud véd, min stemning var den bitreste, jeg mindes at have været i — eller stop! ikke bitter, det véd Du! men sørgmodig, nedtrykt, elendig, forknyt og forkuet. Da gik jeg hen til Erslev: Du forstår, jeg sagde ikke alt, hvad jeg her har
15 skrevet, men det var min stemning, vi gik en tur og tilsidst — ned til Ginderup. Jeg nævner dette, fordi jeg den aften var lige ved at gøre et ejendommeligt skridt. Du véd, jeg bryder mig ikke om de jødiske ceremonier; men jeg har, her i byen i det mindste, for moders skyld, strængt overholdt alt. Men den aften — Erslev og
20 jeg havde samme tanke — var jeg lige ved — som på trods — at ville spise et eller andet stik imod, hvad jeg burde. Men den tilfredsstillelse havde jeg dog, at jeg tog mig i det: så pjaltet var jeg ikke, at jeg krævede et stykke træfe bøf til forsoning og jeg gik hjem i ro — uden excesser og gik til ro, om jeg end ikke sov (Det
25 var der nok to om den nat). Ja, kære D., jeg tror nok, jeg går op og ned på Købmagergade forbi Hertz's og allendels med Dig: jeg bliver ved at prate, og Du ser hverken ende eller med . . . — jeg er en nar, men når det bliver mellem os, kan jeg jo derfor være en meget forstandig fyr for de øvrige mennesker. — Min tandpine er
30 gået bort, hvorledes véd jeg ikke. Jeg befinder mig i sådan en underlig stemning, og jeg véd igunden ikke om jeg behøver at overfalde Dig med mine efterårsstorme, når der dog »er forår i luften«. Men, ikke sandt, jeg må jo skrive til Dig, som det falder? Du skal se, mine breve til Dig skal blive som en hel komedie af Shakespeare,
35 jeg vil græde og le side om side, jeg vil fortælle hver lille ubetydelighed, om hver nål, der falder på gulvet lige til alt det, der lever

og rører sig i mig. Jeg spørger ikke, om Du bryder Dig om det, jeg véd, at Du vil leve i det med mig, som i hendes breve med hende, som i de andres med dem. Sig mig, går det Dig som mig: kan en melodi, et ord, en tanke bringe Dig et minde og en situation lyslevende for dagen, og kan Du næsten græde ved tanken derom? så-
dan går det mig, det behøver ikke at være nogen glad situation, men selve det, at den var der uden ulykke, det er, som jeg tidligere har sagt Dig, nok til at glæde mig, og gøre mig vemodig, når jeg tænker på, at den er forbi, og ingen borger mig for den næste. Julius plejer at sige, vi ere alle sangvinikere — nej, jeg tror virkelig, jeg er pessimist, jeg har tidt et så dybt vemod i mig, som om der engang måtte komme en ulykke, der tvang mig til at græde — uh, buh! D. hvor jeg sidder og roder mig og Dig ind i for et sørgeligt humør! Det er en skam af mig, det er jo mig, der er hjemme, og Dig, der er ude: mig, der skal sætte godt humør i Dig, og ikke Dig, der skal sættes i dårligt humør ved mine griller. Og dog skinner solen så smukt, og dog skal der være rejsegilde i aften på stedet ligeoverfor — og dog, og dog — nej i dette øjeblik bliver jeg nu ikke lystigere, men en anden gang — ja der må være langt til, for jeg har jo dog virkelig ingen tid — en anden gang skal jeg le så højt, når jeg skriver, at det skal give ekko i Breslau, jeg skal udånde en jubel, så det skal tone gennem Dig, jeg skal alvorligt tale om alvorlige ting, om viden- skab og studier, om vorherre og menneskene, om tro og viden, om statsret og økonomi — men for idag, nøjes med dette stemningsud- brud, det er som farvellet endnu lyder i mit øre! farvel D.! hav det rigtig godt derovre, hvor Du er ankommet, når Du får mit brev — og ikke sandt, dèr vil Du jo ikke glemme Din M. Rubin, derfra vil Du jo også skrive til mig, når Du får stunder og hine breve — de andre — ere skrevne, dèr vil Du jo ikke forbauses over, at M. Rubin, den tåbe, tror, at fordi Du rejste i April, det så er April hele året, at han græder og ler og græder, som han ikke burde det — men at han med alt det vil huske, at er der regn i April, er der også sol- skin, når D. er hans ven, og at han vil ønske denne sin ven, at han skal leve im wunderschönen Monat Mai sit hele liv — tag det ønske fra mig, D.! skønt jeg nylig var tysk, vil jeg ende på fransk: jeg kysser Dig tusinde gange D., jeg omfavner Dig, jeg trykker Dig

til mit bryst, ejegode, kære D.! hav tak for hvad vi levede sammen, lad os leve længe sammen endnu, lad os mødes i glæde og lykke og til velsignelse!

Marcus. —

5 — — Kl. 3–4 eftermiddag, den dag, D. rejste, som er den 15de April 1874 — —

Skrevet i den stad København, Tornebuskegade 9, 1ste sal — i Klausværelset, på den sofa, hvor D. plejede at sidde — den til ære! — Levvel! Farvel!

10 4. Fra David Simonsen.

Breslau 22/4 74.

Kjære M. Rubin!

Tak for Din Venlighed at Du saa hurtigt betænkte mig med et Brev fra den gamle Sæbekjælder hvor de ægte gamle Sæbekjælder-
 15 folk bo, jeg mener et Brev, hvori man kan se M. Rubin som han gaaer og staaer (eller i det Øjeblik da han skriver Breve — sidder). Grätz's Datter her læste Brandes's Emigrantlitteratur og var efter Stilen kommet til den Slutning at han maatte være en pur ung Mand, endnu langt yngre end han er. Jeg troer at fik hun Dit Brev at læse,
 20 vilde hun ogsaa sige: Frantz Knivsmed, Du est en ung Mand. Du spørger mig, om et enkelt [ord] kan frembringe en paa een Gang glad og vemodig Stemning o.s.v. o.s.v. (Jeg antager at Du endnu erindrer hvad Du har skrevet). Jeg fik det netop at føle i Lørdags
 25 Dage siden havde opgivet den. Om mit Levnet og min Rejse og min Stilling paa Seminariet kan Du ikke med Rette forlange at jeg skal give Dig Oplysninger. Jeg har jo som Du kan tænke allerede flere Gange maattet beskrive det.

...

30 Men for dog at komme tilbage til det Du har skrevet tror jeg at Du tager Fejl i at antage at Du vilde være gaet bort i Fred med Gud og Mennesker under den givne Forudsætning. Tvertimod. Din egen Sindsro som Du vilde tro at kunne tilfilutere Dig (for at bruge I. C. Levvysohns Udtryk) vilde jo dog kun bero paa at hun bevarede

et stadigt Indtryk af dette Minut og vel at mærke kun et højst sørgmodigt. Hvis hun glemte det var det jo saa godt som ikke sket og huskede hun det saadan peu à peu, so mittels, var det endnu ærgerligere. Nej! hele Din Fred vilde kun bero paa en voldsom Rift i hendes Organisme. Men (for nu at tale med Prof. Brøchner) dette er en Selvmodsigelse thi det strider imod enhver kjærlig Natur at vinde Fred for sig paa Basis af en Andens som vel at mærke er hin, er denne Andens Uro. Har jeg ikke Ret? Kan man se roligt paa den, der gaar med forvildede Øjne, fordi man har vist ham at en Afgrund truer under hans Fødder. Sikkert ikke. Sikkert ikke naar denne er »den eneste«.

Kan Du huske vi talte engang om de tyske Damer vare saa dannede som de i Almindelighed skildres i Romanerne? Det synes virkelig at være saa. Ikke blot er Grätz's Datter (der har været forlovet i 5-6 Uger) formelig lærd i den danske Litteratur; hun kjender foruden Brandes ogsaa Bergsøe, Goldschmidt, Henrik Hertz og især Damernes Yndling Andersen, men hun hører endog Shakespeare givet i italiensk Oversættelse. Hun er in Parenthesi sagt meget styg. Faderen ebenfalls en ikke høj Mand, slet ikke saa høj som han kunde være men meget mindre (dog ikke ganske lille) med stridt, halvgraat Haar, Kopar i Ansigtet, en stor Næse og paa denne throner et Par Brillor. Desuden er han ganske lidt skjæv. Men (refererer sig til »ikke blot«) ogsaa Rosins Kone som forresten er en særdeles behagelig Dame idetmindste for en Gangs Skyld er godt belæst, og Frdthl.s dito skal være den mest dannede af dem alle. Du kan tænke Dig en Naches jeg kan have hvert Øjeblik paa Dagen ved at gaa og rode i hendes Faders Bogsamling (5000 Bind), som Frdthl. har arvet. Da der sidst var Tale om Damedannelse bem. Frdthl. at hans Datter ikke skulde plages med alle de forskjellige Videnskaber der ellers proppes ind i slige Børns Hoved; han fortalte jeg veed ikke om det er Spøg eller Alvor, at det ikke var ualmindeligt at Børn i hendes Alder (3½) havde lært at tale Fransk.

Her har man endnu ikke kvindelige Studenter. Jeg fortalte ham om R. R. Men Tiden iler, han kommer strax at afhente mig for at vi tilsammen kunne gaa ud paa Banegaarden for at Brevene kunne

afgaa endnu iaften med Iltoget. Vær da hilset kjære Marcus og hils ogsaa hele Din Familie undtagen Gottfred (ikke fordi jeg ikke hilser ham men jeg har anbragt en saadan Indretning i et Brev til min Fader som vel ikke glemmer at overbringe den). Hils ogsaa
 5 mange Gange Erslev

fra Din ogsaa paa en Sopha siddende

Eder hjertelig hengivne

D.

5. Til *David Simonsen*.

d. 24de April 74.

10

Bliv ikke forskrækket, kære David! jeg har ikke isinde at overfalde Dig med breve, men da jeg har fået at vide, at examenen først skal være 9de og 11te Maj, hvilket er en uge senere end jeg havde tænkt mig, vil jeg skrive et par ord til Dig i flugt med Dit venlige
 15 brev. I mit næste brev håber jeg at kunne meddele Dig om et heldigt udfald af min skriftlige examen, men inden den tid har jeg vel nok hørt fra Dig.

Jeg har mange nyheder at fortælle Dig, men jeg vil først rette en misforståelse fra Din side. Jeg vil sandelig ikke vise nogen nogen
 20 afgrund; husk dog på, jeg ikke vilde have »det« måtte siges; husk på, at jeg har kaldt det en fejl hos »Siney Carton« at han taler til Darnays hustru—husk på, at når Du læser Turgénjews »Et overflødig menneskes dagbog« — og har Du ikke læst den, så skynd Dig at læse den, vil Du opdage, hvor lidet det kan falde et men-
 25 neske som mig, der er sig så fuldkommen sin »udenforstående« stilling bevidst — noget, jeg allerede den allerførste aften, vi talte om disse ting, sagde Dig, at jeg allerede i foråret havde nedskrevet — hvor lidet det kan falde mig ind at give den »olykkelig forelskede«
 30 alias Pjerrot, vanvittig af kærlighed til ingens gavn, om end — tillad mig! — heller ikke til nogens (andre end min) skade! Nej, D.! der skød Du over målet! Jeg læser mellem linierne i Dit brev — og jeg dechiffrerer med velberåd hu, hvad jeg læser, for ikke senere at behøve at have det in mente til omtale — jeg læser altså, at Du mener, jeg har overtrådt det 10^{ende} bud, hvilket er utilladeligt — jeg véd

det nok, men Du må indrømme, at Du har ingen grund til at overtræde det, og at økonomien dog virkelig har ret når den hævder toldfriheden i almindelighed, men i første række tankernes toldfrihed. Hvorfor jeg tilskrev Dig disse tanker? fordi mit hjerte var fuldt, og den rejste, som kun kunde forstå af hvad og hvorfor — ak at de salte tårer ere så få imod Østersøens bølger: drukner deri! drukner! og tror ikke, at I alene kunne stå jer mod vandenes magt. (Jeg mener ganske simpelt, at Du har glemt den stemning, jeg var i, da jeg skrev : Østersøens bølger slugte mine tårer — er Du med?) — jernbaner og dampskibe, tror jeg D.! ere dårlige budbringere af elegier og hjerteudgydelser — — — — jeg kommer til at le, når jeg læser det foregående; hvor vil jeg ikke komme til at le, når jeg læser det første brev, jeg sendte til Dig, om 10 år, når »den eneste« har fået efterfølgere, og jeg holder ved »uigenkaldelig sidste gang«, men det beviser ikke, at jeg *nu* har været en ung mand, for det sete afhænger af øjnene, der se: første gang jeg læste mit eget brev igenem havde jeg måske tårer i øjnene, så fandt jeg det rørende skønt (men dog mig vel bevidst, at det f. ex. i frøken Grätz øjne ikke kunde være det) — næste gang har jeg måske latter og smil i øjnene (en slem paralel!) så finder jeg sådan et brev pudsigt — men kan man da kun græde når man er 20 år? — Hvis så er »om så meiet desto bedre!« — Dermed denne sag abgemacht, punctum, dixi — und weiter zu sagen nix! —

...

Din inderligt hengivne

M. Rubin.

25

6. Fra David Simonsen.

Breslau 20/5 1874.

Sig mig

kjære M. Rubin!

er Du baade død og begravet eller er Du kun levende begravet i Bøger og Collegiehæfter? Der meldes mig om Dig at Du efter Susannes Sigende læser fra Kl. 7 Morgen til 2 Nat eller rettere sagt Formiddag men denne Galskab fortsætter Du da ikke nu efter skriftlig Examens Afslutning. Om dine Opgaver har jeg kun hørt at Du var

vel fornøjet med de to første og jeg venter altsaa af Dig endnu Resultatet af de to sidste og nøjere Beretning om det Hele.

I mit forrige Brev anmeldte jeg at jeg skulde sende Dig en Fremstilling af hvor ordentlig hele min Indretning var. Saa hør! Om 5 Morgenens i Tidsrummet fra 5^{1/2}–6 gjøres forskjellige Forsøg paa at vække mig ved Hjælp af en Stormklokke og de føre da ogsaa saagodt som uden Undtagelse til det forønskede Resultat. 6–7 i Kirken eller som man her siger Templet, hvor Alt undtagen den egentlige Schammastjeneste udføres af Seminarister (i disse Dage afholdes der større Prøver paa en ny מִי כְּמִכָּה til Helligdagene). Kl. 7 10 begynder man her allerede at læse paa Univ. Vi (3: en Deel Semin. + 1 christen Sjæl) høre der daglig arab. Encyclopædie og Litteraturhistorie hos Prof. Schmölders. Jeg havde slet ikke noget imod at den gode Mand sparede lidt mere paa sine Kræfter da Forelæsningerne 15 (som varer 2 Semestre) uden videre Snak skal læres til Doctorexamen. —

...

Der fortsættes nu paa Univ. og Semin. hele Formiddagen (for at spare Opregning af Forelæsninger sender jeg Dig en Plan for 20 Semin. Paa Univ. hører jeg foruden det nævnte hos Schm. 3 Timer arab. Forf., hos Magnus Samarit. og More Nebuchim, hos Graetz hebr. Grammatik). Middagspisning c. 1^{1/2}, et eller andet efter Bordet til 2^{1/2}. Forberedelse i Talmud og Arab. 2–3 Timer sammen med en anden nomine Werner. 1 Times Spadseren, naar jeg ikke 25 har faaet noget gaaet tidligere. Forberedelse til et kommende eller Læsning af et hørt Colleg. Aftenspisning 7^{1/2} undertiden Underholdning til Kl. 10 i modsat Tilfælde enten Fortsættelse af det Foregaaende, Brevskrivning eller Læsning af et eller andet. Kl. 11 i Seng.

30 Saaledes og ikke anderledes er Mønsteret for min Dags Anvendelse.

Hvis 7–2 Historien skulde være tilforladelig vil jeg indstændig opfordre Dig til at opgive en saadan Læsemaade da Du jo kun opnaaer at blive aldeles tummelumsk i Hovedet, især hvis Du vil læse 35 Statistik efter samme Maalestok. Brentano er Prof. her i Økonomie.

Paa Jak. Erslevs Forlag seer jeg af Aviserne at der udkommer et Atlas; det er vel det længe forberedte.

Hils Din Familie og Kr. Erslev (ogsaa Olsen og A. Levin mindes med Velvillie) sold ikke for meget naar Du tager i Skoven i Pintse- dagene og spis heller ikke for meget Butterkuchen i de forestaaende 5
Helligdage og lad snart Bud om Examen bringes

...

Din hengivne D.

7. Fra Kr. Erslev.

[Jægersborg] 30/5 74.

Kære ven!

10

Tak for dit brev! Det er ret morsomt, således at få budskaber fra den kgl. hoved- og residensstad Kbhvn.; man synes uvilkårlig, at man er umådelig langt borte, man véd, at man kun får post én gang om dagen, at det koster fulde fire skilling at sende nyheder herud. Først nu, efterat jeg har været flere dage i træk herude, begynder 15
jeg at føle mig hjemme; Københavnsturene har hidtil ikke tilladt mig at komme til ro. Jeg tilstår ærlig, at jeg egenlig befinder mig bedre herude, end jeg havde ventet; jeg trængte temmelig stærkt (hvad du vist forstår bedre end jeg selv) til en fuldstændig rolig tilværelse; arbejdet i byen blev hvert øjeblik afbrudt af gadeture; 20
aftenerne gik ude, hos dig, på Caféeer, i Studenterforeningen, og alt bragte mig i en vis let-febrilsk tilstand . . .

— Også mod forventning — får jeg meget godt bestilt herude, og vel at mærke, uden at det anstrænger mig. Om morgenen kl. 6 har jeg drukket morgendrikke og arbejder så temmelig stadigt ligetil kl. 4, 25
da min fader kommer hjem fra byen; kun når vejret er særlig indbydende, driver jeg en times tid op i skoven, hvor en nysopdaget bæk yder en glimrende hvileplads. Men også i dette tilfælde har jeg inden middag arbejdet en 8–9 timer; om eftermidd. eller aftenen får jeg altid læst én time eller to, og topmålet (for en ikke-examenslæsende), 30
10 timer nemlig, er således fuldt nået. Men det meste af eftermiddagen har jeg helt fri; driver hjemme i mit vindu, hvorfra der er en god udsigt, eller oftere oppe i Ermelund eller Dyrehaven, i almind. i forening med mine kusiner. Tiden går mærkværdig hurtigt. Du kan

vist midt i statistiken og juraen vanskelig tænke dig denne idylliske tilstand; den må i alt fald stå for dig som en ny udgave af paradiset eller elysium. Dertil kommer at mine arbejder i denne tid ere meget tiltrækkende, især fordi de ere frivillige; og Thomsens mønter har
6 jeg foreløbig intet at gøre med, og historisk atlas optager kun ringe tid. Det er derfor mit egenl. historiske studium, der sysselsætter mig, og dør har jeg endda gjort de kedeligste og åndløseste forarbejder i tidligere tid, og har nu kun det mere forenende og klarende over-
sigtsstudium tilbage, hvor læsning af Eddaen og sagaerne spiller
10 en nok så stor rolle som specielle undersøgelser om årstal og tørre uddrag af diplomer. Kort sagt: tilstanden er så fuldkommen, — som den kan være med mit betydelige hang til misanthropi og pessimisme, hvilket jeg imidlertid forsigtigvis her udelader, for ikke at formind-
ske den lyst hos dig, der forhåbenl. ellers bliver bestyrket af dette
15 brev, nemlig om 14 dage (tænk, lykkelige sjæl, om 14 dage kun) at kaste bøger, statistik, de 411 gifte damer osv. osv. over bord, og sige Kbh. farvel, i alt fald for at leve et par dage herude i den oven-
omtalte fredelige tilværelse.

Det eneste øjeblik, hvori jeg føler et vist savn herude, er min
20 formiddagsspadseretur i Bernstorff; her i en skov, der ligner en have, trænger man til at se mennesker; man vil gerne i det mindste have muligheden til at møde et eller andet smukt ansigt (*ikke* af en herre), der kan sætte én i godt humør for resten af dagen og som man kan søge at fremmane for sig, når man ligger og glor op i træer-
25 nes løv. Det er den væsenligste mangel herude, thi de Jægersborgdamer og det Kbh.' publikum i denne egn er ualmindelig kedsommeligt og grimt (og det vil sige noget!). Når jeg derfor om eftermiddagen kommer ind til Kbh., er min aftentur altid til Langelinie eller endnu bedre til Frederiksberg (hvor min nuværende stjerne har sin
30 jordiske plads); det gælder mig, ærlig talt, mere om at se mennesker end om at møde venner og bekendte.

Men nok om mig selv! Farer du ikke med ønskets jernbane ud i denne tilværelse! Om 14 dage! kun 14 dage, hver rigtignok på 14–15 læsetimer, nætterne endda ej medregnede!

35 Nu, alt har en ende, som bekendt, og 14 dage går vel også.

Dine efterretninger om examen lide af en uvished, der endog

slår mig, som dog for øjeblikket er midt inde i den uvisse sagnhistorie. Når har Frederiksen mon egentlig tænkt sig at læse eders opgaver?

Hvad David angår, så rører du dér ved et punkt, som jeg flere gange har havt på læberne. Julius mener, at D.s breve til ham er korrespondanceartikler, men det samme gælder vel egentlig også om hans breve til dig, når undtages den lille episode om »den eneste«. Hvad siger ej den gml. Edda:

Ej er man ven med en mand, hvem ej andet,
sige man tør end han helst gider hørt.

Det glæder mig derfor at se at du *måske* vil røre ved det religiøse spørgsmål »efter examen«. *Måskeet* kunde godt være udeladt. Det er for D. det vigtigste og eneste spørgsmål, hvor han kan få at føle at han har virkelige venner, der ikke alene fortæller dagsnyt, men som have den stærkeste interesse af hans udvikling. Dog derom mere mundlig. Hele spørgsmålet, og især kampmåden derimod, må efter [min] mening ændres, nu da man ser at den julienske opfattelse af Grätz er helt falsk; her er ikke tale om »dum orthodoxi, løglugtende og smudsige polske jøder«, men om et meget rationalistisk standpunkt, og en meget åndig opfattelse af Jødedommen. — — Hvorl. 20 kan D. ligge på landet?

Hvad J. H. S. selv angår, så synes han i det hele i betydelig dekadence, om ikke af anden grund så efter den gml. sætning, at den, der ikke går frem, går tilbage, og når er J. H. S. gået frem? Det tilhører en næsten antediluviansk periode. Jeg har sagt til ham om at komme herud, men han var meget mopset dengang.

Nu farvel, god lykke til examenslæsningen, thi inden examen ser jeg dig vistnok oftere.

Din Kr. E.

Hils Adolf og din ganske høje familie! Præterea censeo: Om 14 dage.

Du kan glæde J. H. S. med at jeg læser Goethes Aus meinem Leben herude. Heine studerer jeg også, men er noget træt af manden, hans vittighedsstil, hvor let den end falder for ham, er trættende i længden og han spiller dog stedse på de samme, temmelig få ideer.

8. Fra David Simonsen.

Breslau 31/5 74.

Kjære Markus!

Vore respektive Skrivelser synes at have krydset hinanden i Berlin Onsdag Nat, da mit Allarmskrig afgik Onsdag Aften, og Din Besvarelse af det deri stillede Spørgsmaal med ønskeligste Hast ankom Torsdag Morgen. Forøvrigt tvivler jeg nu om Din Evne til Lovfortolkning, da jeg fra anden Side hører, at Du har fortolket mit Brev, som om deri stod at jeg havde særdeles meget at bestille. Før jeg glemmer det maa jeg meddele Dig den nyeste Brander i Kjbhvn. eller rettere i Taarbæk (Gottfred maa sikkert have kunnet mærke den svedne Lugt). Jeg havde til Dr. Wolffs Fødselsdag for en 3 Uger siden skrevet ham et Par Ord til, en Tak for hans Henvendelse til Grätz, en Oversigt over mine Forelæsninger og en Lykønskning. Derpaa faaer jeg igaar Svar, hvori Cateketsagen blandt Andet omtales, og her siger han at »skjøndt Etatsraad Weis (Du erindrer Departementschefen i Cultusminist.) for længe siden er død, er Sagen endnu undervejs!!« For at betage Dig den ilde Smag anfører jeg et udmærket sagt Ord af Friedrich Rückert, som jeg har hørt af Fru Freudenthal: Ein gebrochnes Versprechen ist ein gesprochenes Verbrechen (Jeg husker igrunden ikke, om jeg ikke allerede tidligere har afsendt det til Kjbhvn.).

...

Saavidt jeg kan forstaa af Dit Brev, er Du meget godt fornøjet med Dine Opgaver, da man jo altid ved Examinen udtaler sig med Ultra-Pessimisme. Forhaabentlig sender Du mig snart gunstige Meddelelser fra højere Steder. Dit Brev kan jeg desværre ikke brænde, da jeg ikke bruger Fidibusser; efter min Faders Bortrejse har jeg nemlig igjen aldeles opgivet Rygningen.

Du spørger om mine Læreres aandelige Beskaffenhed i Almindelighed og i religiøs Henseende i Særdeleshed. For at begynde med Grätz, kan jeg ikke underskrive Erslevs Mening, at han er Rationalist. Han udtaler sig nemlig i sit første Bind aldeles troende om Lovgivningen paa Sinai og søger endog ad historisk Vej at hævde Prophetiens Sandhed mod Rationalisterne. (Du veed maaske, at Eichhorn har søgt at gennemføre den Mening, at ethvert Udsagn hos

Propheterne, der stemmer med Historien, er prophetia ex eventu). Derimod kan man maaske sige om ham, at han ikke er orthodox i sin Bibelopfattelse, da han med Hensyn til Texten tillader sig store Friheder saasom at flytte enkelte Vers om, rette o. l. Undertiden har han virkelig geniale Indfald, da han understøttes af en overordentlig Lærdom og i det Hele har en livlig og skarp Forstand. Om hans Lærdom kan Du gjøre Dig en Forestilling, naar Du veed, at jeg hos ham hører *Historie* (og hans Præstationer i denne Retning er jo uomtvistelige) *Bibelexege* (og hvad man saa vil sige om ham, er det sikkert, at han kan hele Bibelen paa sine Fingre, som det viste sig for et Par Uger, da en af Semin. læste en Afhandling om de gamle Hebræeres Krigsret, hvor han ved ethvert Bibelcitater, der blev anført, kunde sige hele Sætningen udenad, paavise dens Sammenhæng med det Foregaaende og Efterfølgende og endda knytte lærerige hist. og sproglige Bemærkninger dertil. Idag var han ligesaa sikker i Sadelen ligeoverfor en hist. Afhandling, som han hørte ganske uforberedt, da egentlig en anden skulde være læst). *Indledning i den hellige Skrift*, en Forelæsning som jeg, naar jeg lærer ham nærmere at kjende, vil bede ham at udgive, da den sikkert vil gjøre Opsigt ligeoverfor de christne Exegeters mangelfulde »Leistungen«, *Talmud*, hvor han viser sig at være særdeles vel bevandret i Archæologi (hans egentlige statariske Talmudforel. hører jeg ikke, da Timerne falde sammen med Frankels), og endelig hører jeg paa Univ. *det hebr. Sprogs* højere Syntax, hvor han kun beskæftiger sig med de Phænom., som ere udeladte eller rettere ikke optagne i de forhaandenværende Lærebøger. Du har jo seet hos mig, hvilket Omfang de have, saa Du kan udregne, at der hører en ikke ubetydelig Flid og Aand til at frembringe Noget, der mangler i disse Bøger, men dog aldrig ere de bekjendte Smaaligheder, som Enhver, der vil gjøre sig Ulejlighed, jo altid kan efterhøste, men saa klare og indlysende Ting, at man undrer sig over, at Slægt efter Slægt har kunnet overse dem. I sit Hus lever han strengt orthodox. Med sin Bibelkritik staaer han alene mellem Lærerne. Saaledes saarer det naturligvis Frankel, der i forskjellige Skrifter har paavist den masorethiske Text's Correcthed fremfor Septuaginta, at Gr. ikke saa sjeldent bygger en Conjectur foruden paa Meningen alene paa Septuagintas Text. Frankels kritiske Aand ud-

lader sig derimod paa det Omraade, han uden Tvivl for Øjeblikket er een af de dygtigste paa: Mischnatexten og dens Forhold til de lignende Samlinger af Halacha, og paa Onsdag ventes en Tordentale af ham mod een af hans tidligere Elever, der i Grätzes Maanedsskrift
 6 har paastaet rigtignok endnu uden Bevis, at de Lærde, der forekomme i den babyloniske Talmud, de saakaldte Amoraim, have rettet paa den oprindelige Mischnatexts Form. Frankels Undersøgelser har nemlig næsten overalt ledet til at antage dens fuldstændige Authenticitet. Hvad jeg bedst kan lide ved ham er hans Smil. Naar
 10 nemlig een siger noget Godt eller omvendt siger noget reent ravgalt, og saadant hænder ogsaa, kan hans Ansigt, som ellers er rynket og gnavent (skjøndt han er en højst venlig gammel Snegl) blive aldeles som et lille Barns der smiler.

Da jeg maa slutte paa det tiloversblevne Rum, da jeg seer, at jeg
 15 ikke besidder mere Brevpapir kan jeg ikke give nogen udførligere Beretning om de andre. Zuckermann kjender jeg endnu meget lidt, da jeg intet hører hos ham. Han er forøvrigt tiltrods for sin mathem. og naturvidensk. Dannelse aldeles gammeldags orthodox. Rosin er et Mønster paa »ein braver Mann«. Jeg har faaet meget mere Respekt for hans Bibelexegese, end jeg havde efter de første, tørre
 20 Timer. Han hævder som ovenfor omtalt Bibelens Correcthed og Reenhed overalt; i det Hele har hans Anskuelse temmelig megen Lighed med Heinemanns (jeg tror dog ikke, at han har været hans Lærer), skjøndt han neppe i sit Hus lever saa gjennemført orthodox
 25 som denne. Om Freudenthal, hans fortræffelige Kone og de andre Spørgsmaal ved en anden Lejlighed. Nu kun mange kjærlige Hilsener til Din Familie og Dig

fra Din
 D.

30 9. Til David Simonsen.

Kbhvn. d. 15de Juni 74.

Vor candidatlige gunst som tilforn!

Kære D.!

Dags dato kl. 2^{1/2} absolveret statsvidenskabelig examen med
 35 hovedkarakter Laudabilis og specialkarakterer 7 Lauder og 3 Hau-

der. Nærmere details om tiden før, under og efter examen —
imorgen.

Din M. Rubin,
cand. polit.

Til vitterlighed

Kr. Erslev
stud. mag.

Julius Salomon
stud. polit., Stenograf
i Rigsdagen.

5

10. Til *David Simonsen*.

Kbhvn. d. 16de Juni 74. 10

Kære, rare D.!

I en fin stol, stråstol med elegant ryg, med expectance på et broderi, man ikke vilde forfærdige (jeg havde forbudt alle forberedelser), før man så manden, skriver jeg til Dig. Jeg savner Dig nu, da jeg har tid at snakke med Dig endnu mer end før; men det er min pligt før jeg begynder at snakke om mine egne sager at overbringe Dig de tordnende hurraråb, der af Julius, Erslev, Ad. Levin, Olsen, Gottfred, Adolf og mig (& sødskende og moder) på en igår aftes improviseret meget gemytlig Klampenborgstur ledsagede en af Gottfr. udbragt toast for Dig. — Du leve! 15

Hvad min examen angår, er jeg *skidt* tilfreds med den. Jeg har aldrig i mit liv læst såmeget og jeg vil ønske »alle jedsche kinder« sådan »en kloren kop«, som den jeg må have for efter fra Torsdag middag til Mandag middag kun at have sovet 12 (tolv) timer 3: hver af de 4 døgn fra 12–3, at være så frisk som en nyslået 25 toskilling og befinde mig i bedste velgående . . .

Da kom igår. I en grusom luvslidt kjole tog jeg fat. Tscherning elegant. Julius, Erslev m. fl. tilhørere. Højtidelighed. Det begyndte med statslære (filosofi) hos Goos, hvor jeg fik laud. Derefter folkeret hos den samme, da jeg gik ud af stuen, var jeg vis på laud, 30 men som jeg hører, har det, at jeg ikke faldt ham i talen, men ventede til han havde snakket helt ud (han docerer selv mere end han hører) og kun gav svar på positive spørgsmål gjort indtryk af, at jeg var usikker. Første ærgrelse. Dernæst (à propos der kommer også fornøjeligheder) hos Frederiksen i finansvidenskab, hvor jeg 35 glemte nogle positiviteter, vrøvlede i forskell. retninger, overhove-

det havde fortjent haud, men så kommer Frederiksen i bifaget — encyklopædi — ind på de humane forbedringer i dette årh., derved ind på fabriklovgivning, derved ind på spørgsmålet om hvad *økonomisk* indflydelse kvindernes arbejden eller ikke arbejden har:

5 »Der er et spørgsmål, de store engelske økonomer er meget uenige om. Hvad indflydelse har det, at kvinderne arbejder med. Hvad mener De?» (Hvad mener Du, midt i et bifag om Europas forfatninger et stort, vældigt økonomisk spørgsmål). Da kom jeg med. Jeg svarede ud af min læste Ricardo og af min tænken over arbejderspørgsmålet. »Vel« sagde Frederiksen. Det hævdede, latterlig

10 nok, hovedfaget til Laud, og haudet kom i encyklopædi. Hos Scharling i økonomi forstod jeg ikke hans spørgsmål, og kunde ikke hæve mit skriftlige haud. Som Du vil se, havde jeg efter 5 fags forløb 3 hauder, hvoribl. det ene i — økonomi (hvilket, fraset alt

15 andet, vil blive en pind til min ligkiste, og ærgrer mig voldsomt). Så vendte det sig — En glimrende statistisk præstation fulgtes af 2 Lauder og — forresten Historie er, som Du ved, et bifag. Men gammel kærlighed ruster ikke og jeg havde ofret det forholdsvis uhyre tid i repetitionstiden, og som jeg sagde, før jeg gik ind, får

20 jeg ikke nu laud, er der ingen himmelsk retfærd til. Jeg kom op i den »oplyste absolutismes« tid. Har jeg skældt mig selv ud, skal jeg også rose mig selv. Det var en ligefrem udmærket smuk præstation. Den ellers så alvorlige, og navnlig ved vor examen strænge Holm, vidste ikke hvor venlig han skulde være. Vi gik på rejse

25 sammen fra Spanien pludselig op i Rusland, ned til Tyrkiet, til Østrig, Europa rundt, strejfede om i Amerika, og jeg holdt magelig skridt med ham, indtil han endelig sagde »Nu får det være nok!« Erslev og jeg vare, jeg tror med rette, enige om, at havde jeg haft lutter Lauder i forvejen, havde jeg fået præ. Nu havde jeg

30 dog den tilfredsstillelse — ligesom ved artium i hist. — idet jeg var gået ud af døren, at blive kaldt ind og af sekretæren smilende at vinkes i møde »Laud«. Derefter kom jeg i de 2 juridiske hovedfag op i fordømt svære spørgsmål, men fik laud i begge. Navnlig et pænt laud i statsretten; dette var jeg særlig glad for, fordi det

35 sluttede festen, og var »extra oven i købet«.

Således og ikke anderledes . . .

Jeg var oppe hos Neve, hos Din fam., Salomons osv. Gratulation m. m. Navnlig var Neve henrykt over den 20årige kandidat (første kandidat fra hans skole); og når alt kommer til alt, mener jeg selv, at da min examen gennemgående var passabel, i visse retn. er endog smuk, og jeg kun er 3 år gammel student — så er det dog 5 ret godt gjort, i hvert fald har jeg ikke dovnet. Nu vil jeg efter nogen rekreation tage fat på noget stenografi og økonomi, for at opretholde mit ry. — Ludvig Cohen sidder nu [i] min stol, som jeg fik af moder og mine søstre. Af Adolf et cigarrør, af Erslev et cigarfederal. Af Gottfr. et visitkort, hvor bag på står »God for 10 lidt til hjælp til din rejse til Blocksbjerg«. Det bliver måske bogstaveligt; måske tager jeg andetsteds hen; foreløbig vil jeg være lidt ude hos Erslev, der rejser med.

...

I mine næste breve vil jeg, forsåvidt det ikke bliver rejsebrev, 15 gå ind på mine fremtidsplaner, og — tillad mig også på Dine — vil Du være præst eller professor. Det er et spørgsmål, som Julius neppe har skrevet til Dig om, hvilket ikke for anden gang (mens Du var her i byen) skal hindre mig i at omtale det, hvad jeg heller ikke håber, Du har noget imod. Men for idag må jeg slutte ... 20 vær kærligst og inderligst hilset af

Din

Marcus.

11. Fra David Simonsen.

Breslau 17/6 74. 25

Kjære M. Rubin!

Til Lykke! (for at bruge Din Terminus) Gratulerer! מול טובה og alt andet Godt og Glædeligt som det vilde tage for megen Plads at skrive, ønskes Dig af ganske Hjerte.

Du befinder Dig vel i den 8de Himmel over at Examen er endt og 30 er vel ogsaa ret vel tilfreds med dens Udfald. Idetmindste melder Beate mig at Du kom »fusende« ind ad Døren og var »straalende glad«, om Du allerede i Dit Overmod over at være »hvidklædt« havde bortkastet den sorte Studenterhue beretter hun intet. Dine nærmere Oplysninger om Examen og hvor mange 1000 Gange Du 35

har bandet Statistiken faaer jeg vel samtidig med at dette indtræffer til Kbhvn.

...

Endnu engang en hjertelig Lykønskning og Hilsen til Dig og Din
6 Familie

fra Din D.

Til

Hr. CAND. POLIT. M. Rubin.

12. Til *David Simonsen*.

Kbhvn. d. 18de Juni 74.

10

Kære David!

Jeg kommer lige fra en familiefrokost hos Tschernings. Jeg havde den ære at drikke med obersten osv., at træffe den ganske familie, hvorimellem blomstermalerinden; man talte uafbrudt om
15 rejser m. m., og jeg sad ligeoverfor den ganske unge frøken Tscherning. Ser Du kære D., denne vistnok 17 årige unge pige overgår alt hvad jeg hidtil har truffet — hvori tror Du? Ikke i skønhed. Det er — som hos den øvrige familie — et ansigt med mørk teint, en ejendommelig noget firkantet pande, skælmske mørke øjne, en
20 lille mund, smilehuller, og — en stemme, jeg forsikrer Dig (Du kan nok mærke, jeg er komplet skudt), jeg har aldrig hørt noget så blødt, melodisk og yndefuldt, barnlig, leende, af og til blandet med dybere toner; kan Du huske, vi hørte frøken Larsens stemme på Esplanaden, i samme maner, men ikke så omfangsrig (så stor
25 og dyb), men til gengæld så uendelig bøjelig, så jeg var aldeles henrykt. Hun serverede kaffen i nedskåren kjole med hvidt fichu el. hvad det kaldes og en overordenlig smuk hals og lille hage — voilà. Jeg havde hørt, at tonen mellem familiens medlemmer var tvungen: en sort usandhed, da der uafbrudt herskede latter og liv-
30 lighed: fortrolige og muntre stemmer, hvoriblandt naturligvis frøkenens (min Donnas) kærlige (det er ordet) dominerede. At jeg giver en så uforbeholden beskrivelse ligger i, at jeg med Heine til — sans comparaison — opvartningspigen kan sige: »meine schöne

ich gestehe dreist, dass ich Dich liebe, gestehe es nur auch — — — ich komme niemals wieder! — Ich komme niemals wieder!

Det var ikke for at levere Dig dette kåde stemningsudbrud, jeg tog pennen i hånd. Just ikke heller for at meddele Dig, at jeg har fået satisfaction for mine hauder til examinen; jeg talte dagen efter med Frederiksen, der forsikrede mig, at det ikke havde noget at betyde med min uheldige præstation i finansvidenskab, da han vidste, det var forvirring, jeg ikke svarede på hans spørgsmål, hvorfor han havde sat mit laud igennem, særlig da min finansvidenskabelige opgave var særdeles god. Og i økonomi (som han hørte 10 Scharling høre i) havde han ikke kunnet svare bedre end jeg! så elendigt vare Scharlings spørgsmål stillede; Falbe Hansen har til Gust. Hansen sagt han af samme grund havde holdt ivrig på laud, men Sch. vilde ikke (bl. a. også til Tiemroths forbavselse). Cas[t]berg har til Gottfr. udtalt, at jeg vel var noget befippet den 15 dag, men at de dog i det hele betragtede det som en smuk examen (navnlig i historie), og at han for sin part vilde ønske, jeg vilde studere videre. — Om mine fremtidsplaner enten en anden gang eller i sin tid mundlig, jeg véd naturligvis endnu ikke, hvad jeg vil. Frederiksen komplementerede min viden som helhed: han 20 kunde vel mærke på det hele, at jeg havde meget inde osv. Men hvad jeg vil gøre i retning af stenografi eller lærervirksomhed — i retning af bankvirksomhed eller eksklusiv teoretisk studium osv. skal jeg først have yderligere konferencer med alle vedkommende om. At hvert eneste menneske spørger om, hvad jeg nu vil være, 25 véd Du så godt som jeg. Forøvrigt kan jeg ikke gå på gaden på grund af gratulationer, folk er meget henrykte over mit laud til 20 år, og jeg er ikke mere så ked af mit knappe laud (hvis knaphed jo kun vedkommer avtoriteterne) efter Frederiksens og Falbe-Hansens udtalelser. 30

...

Din

Marcus.

13. Til David Simonsen.

Kbhvn. d. 24/6 74.

Kære David!

...

6 Jeg kommer så tidt til at tænke på Brandes ytring, at man til 20 år
piller det psykeapparat op, man senere skal spille på. Jeg tror
også, det ligger i, at man (eller jeg) til 20 år beskæftiger sig con
amore med sit eget velsignede jeg mer end til andre aldre. I mine
ledige timer reflekterer jeg over mig selv, sammenligner mig med
10 den og den i den og den bog, bygger luftkasteller eller er cholerisk,
kort sagt er til den grad barnagtig, at jeg ikke vilde skrive derom,
når det ikke var for at forberede Dig på, at Du vil i mig træffe
fuldstændig den samme, som da Du rejste: et barn. Jeg har nu
forelsket mig i dette nomen appellativum for mig; jeg tror ganske
15 sikkert, at denne beskæftigen sig med sig selv er mangel på blik for
ens ubetydelighed i verden, ergo en slags umodenhed eller barn-
agtighed. Du må derfor — og det gør mig mest ondt for Dig — også
belave Dig på at finde et komplet »romantisk« længselsfuldt, anel-
sesfuldt, forhåbningsfuldt (el. bekymret, som det træffer sig),
20 overspændt gemyt; jeg holder først ved århundredets begyndelse,
og realismen har slet ingen rod i mig; kort sagt tror jeg min til-
stand er lidt sygelig: men Du og bjergluften kan jo forsøge at hel-
brede mig. Med Din fader talte jeg om selve rejsen. Han rådede
mig, og vil positivt anmode Dig om ikke at gå på »de ubanede
25 veje«, (Mindes Du »Christiane« på det kgl. theater?) i bogstavelig
forstand. Han spurgte, hvorledes vi vilde få noget at spise i bjerg-
egnene, men jeg antager, vi kommer let ud derover. Du kan jo
forøvrigt i eventuelle breve tilskrive mig Din mening derom til
beroligelse for Din fader.

30 ...

I dag har jeg været ifærd med bl. a. at skrive en anmeldelse til
»Nær og fjern« af en pjece af Scharling om guldopdagelserne og
af 3^{die} bind af nat. øk. tidsskrift. Men forøvrigt ligger sparekas-
serne mig i hovedet — jeg tager fat på dem på Mandag, og dernæst
35 hele min fremtidige bane. Jeg vil hos prof. Frederiksen forhøre,
om han tror, det kan nytte, jeg spørger Falbe-Hansen om en plads

i statist. bureau, hvis ikke vil jeg måske se at få en bankplads. I hvert fald vil jeg også forsøge at få nogle skoleinformationer (f. ex.: historie), hvorimod jeg vistnok opgiver stenografien, da den er overordenlig tidsspildende og enerverende, med et ringe virkeligt udbytte (og end ikke et så mageløst økonomisk el. finansielt, som det ved første øjekast synes). Derpå mener jeg at have praktiske eksempler. 5

Når jeg i et tidligere brev omtalte de religiøse spørgsmål, er det nu noget, jeg vil forbeholde vore samvandringer.

...

I betragtning af, at det er efter midnat, tror jeg virkelig at have været tilstrækkelig interessant; og denne side har også endnu kun plads til at rumme en hjertelig hilsen til Dig fra Din 10

Marcus.

14. Til David Simonsen. 15

København. Lørdag nat mellem d. 7^{de}
og 8de November 1874. Kl. 1,40'.

Kære David!

Læs den lille billet først — — — —

— Jeg skal hilse Dig fra Din kæreste! 20

Jeg kommer nemlig via Studenterforeningen, Salomons, Ginderup og en svinkage hjem for at skrive et par ord til Dig. Hvor jeg kommer til studenterforeningen? Jeg skal på Coras og Julius opfordring fortælle Dig det: Den radikale Forening, hvoraf jeg jo strax udmeldte mig, hvoraf Erslev har og Julius vil udmelde sig, var en aften nede i studenterforeningen, hvor de sammen med et par andre sad omkring en bolle. Fremsigelsen af »Fadervor« for at gøre nar af en degn i Århus og nogle andre optøjer fremkaldte indsigelse fra theologerne. Efter et umådeligt røre, masser af rygter og masser af forsamlinger af alle partier endte sagen i aften på gen.fors., hvor der var 800 mennesker, hvoriblandt 200 indmeldte i denne uge (blandt dem atter jeg) med at theologerne, der først havde foreslået eksklusion, senere adgangsformening, tog deres forslag tilbage, og forsamlingen enstemmig efter at have modtaget »de 17« erklæring på æresord om, at de ikke havde villet bespotte 35

religionen som sådan og deres officielt oplæste undskyldning for det passerede, udtalte sin bestemte misbilligelse deraf. De nøjere detaillier ved generalforsamlingen er uden interesse. Hovedinteressen knyttede sig til det almindelige røre i byen og studentersamf.

5 (Alle notabiliteter vare iaften på benene: Professorer, docenter, gamle og nye seniorer m. v. Nellemann (højesteretsadv.) dirigerede.) Men røret kan ikke beskrives, når man ikke selv var med. På grund af, at theologerne stillede sagen på spidsen, tog folk de andres parti, medens de naturligvis i og for sig vare vrede over den gjorde

10 drengestreg. Da Julius var med, skal Du ikke skrive om det til ham. Jeg for min part håber, at han deraf lærer at være mere hensynsfuld og mere — human. I denne tid, da sagerne står så skarpt, da det hedder »humanitet og (d. e. contra) kristendom« gælder det, som A. C. Larsen udtrykte sig, fremfor alt at være human i

15 sin bedømmelse af folk, af institutioner og tilstande. Mundlig havde jeg engang lyst til at debattere den sag med Dig; skriftlig lader det sig vanskelig gøre. Hvis Du engang skulde blive præst, vil Du — undskyld jeg næsten *selv* agerer præst — få lejlighed til at være virkelig human; jeg tror, jeg har lært at være det af fader,

20 som var en gentleman. Men som sagt, denne sag kan jeg ikke udvikle for Dig skriftlig; navnlig formoder jeg, Du har for travlt til at indlade Dig på en korrespondence om den. Hvis du *vil* udtale Dig videre derom, vil *jeg* derimod, håber jeg, have tid til at svare Dig. — Thi: jeg er også i aften blevet færdig med manuskriptet til »Spare-

25 kasserne«. Det udgør 152 tætskrevne kvartsider, og skal nu kun indbindes for at være færdig til »ablieferung«. Jeg venter mig ikke noget ud deraf, da jeg *ikke* (veritabelt ikke) tror, det er godt. Imidlertid vil jeg indlevere det, da Frederiksen på en »henkastet« bemærkning af mig udtrykkelig fordrede det. Der har Ingen læst

30 det igennem, da der jo Ingen af min kreds kan bedømme det.

At jeg ikke har skrevet til Dig sålænge, kommer selvfølgelig ikke af, at jeg mente, Du *skyldte* mig brev, men fordi jeg vilde opsætte at skrive Dig til, indtil jeg samtidig kunde meddele Dig, at opgaven var færdig. Jeg vil nu feriere i en kort tid, og formoder derpå

35 — hvilket jeg som hemmelighed kun skriver til Breslau — at jeg af Gottfred i det fjerdingår, der går, før dommen er faldet, af Gott-

fred får lov til at redde nogle praktiske banksmuler på hans kontor. Det kan i ingen henseende skade, men måske gavne ud over selve den praktiske banklære, jeg indhøster.

For ever

...

Din Marcus.

5

15. Til *David Simonsen*.

Kbhvn. d. 30te November 1874.

Kære David!

...

Min opgave afleverede jeg i middags til professor Nellemann, 10 den nuværende rektor. Jeg har i en fortale måttet gøre rede for, hvorledes opgaven ikke kunde være væsenlig statistisk, trods spørgsmålets ordlyd; dette lededes jeg til, ved at prof. Frederiksen i den ellefte time i en samtale med mig vævede noget om, at den dog burde være det — efter i tre foregående samtaler at have hævdet 15 det modsatte! Du kan indse, at allerede dette er grund nok for mig til at være ked af hele den historie, men, som jeg allerede skrev til Dig i forrige brev, nu var et tilbagetog for sent; jeg må nu lade stå til »på bedste beskub«, som gamle Tscherning sagde.

I det sidste nummer af »Nær og fjern« findes en meget rød, 20 men — som jeg tror — velskrevet anmeldelse af mig af en nylig udkommen pjece af Martensen »Socialisme og Kristendom«. Du har måske i »Dagbladets« forøvrigt meget afdæmpede referat set, at den er et angreb på bourgeoisiet — hvilket er dens betydning — sammen med et umotiveret angreb på den bestående økonomi (fordi 25 den ikke er ethisk) og med et fromt håb om en »Kristelig-socialistisk« samfundstilstand, som bl. a. staten skal hjælpe til at opbygge. Det er dog efter min mening al ære værd, at manden har taget fat på spørgsmålet; blot han havde gjort det lidt tidligere!

Til en fjortendags anmeldelse i »Nær og fjern« og noget afskri- 30 verarbejde i rigsdagen som velvillig (men betalt) vikar for en syg mand, indskrænker jeg for øjeblikket min praktiske virksomhed. Forøvrigt sluger jeg endel økonomi og forskellige belletristiske mærkeligheder og nouveautés.

... Hilsen fra familien og fra Erslev, men særligt fra Din hjer- 35 telig hengivne

Marcus.

16. Fra David Simonsen.

Breslau 25/12 74.

Kjære M. Rubin!

... Har Du hørt Noget om Opgaven? Naar Frederiksen (som
 5 vel et Par Gange endnu har forandret sin Mening om Opgavens Be-
 tydning) en Dag ved Eftermiddags Kaffen har faaet Tid til at læse
 den, og flere er der vel ikke da Du ikke er collideret i Bibliothe-
 kerne, generer han sig vel neppe for at sige sin private Mening der-
 om. Indtræder Du til Nytaar i praktisk Virksomhed eller er Du alle-
 10 rede begyndt at lugte til en Vexel? Martensens Bog har jeg da den
 syntes at være et Tidernes Tegn og vistnok ofte vil blive citeret,
 ladet min Fader [sende] og har ogsaa (som det hedder i dannet
 Stil) »med Interesse læst den«. At et Angreb paa en »Samfundsvi-
 15 denskab«, der mere end nogen anden ønsker at skaffe sine Sætninger
 Anerkjendelse blandt den store Hob, gaar ud fra den Forud-
 sætning at en saadan Videnskab maa være »ethisk«, finder jeg ikke
 saa fuldstændig ubeføjet som Du. Det er jo ikke blot Kjødklodser
 der kun skal æde og drikke der regnes med men ligesaavel som det
 »uprodukt. Arbejde« maa kaldes Arbejde maa det dog indrømmes
 20 at Fordringen om den højeste Lykke for Menneskene ikke kan
 naaes uden at Moralen tages med i Beregning da det til Dato dog
 neppe er fremsat at usædelige Mennesker ere lige saa lykkelige som
 sædelige Mennesker under samme ydre Livsbetingelser. Omvendt
 finder jeg ogsaa at Økonomien selv har anerkjendt Fordringens
 25 Berettigelse da der ved Spørgsmaalet om Overbefolkningens Correc-
 tiv ikke har været Tale om anerkjendt usædelige Recepter som at
 slaa Fattigfolk ihjel men netop disputeret om det foreslaaede Præ-
 ventiv er usædeligt. — At Martensen kun kjender det gamle Testam.
 gennem det nye, saaledes naar han vindicerer Christendommen:
 30 Elsk din Næste som dig selv, undrer mig ikke da det er en Fejl der
 er egen for de fleste chr. Theol., eller naar de citere Grundtexten
 citere de falsk. Jeg bemærker det fordi jeg netop i Morges saa Ind-
 ledningen til et theol. Tidsskrifts første Aarg. hvor Udgiveren der
 er en særdeles lærd Mand og blandt andet har skrevet den til Dato
 35 bedste Comm. til Job slutter: **כי מציון יצא תורה**

Jeg haaber at Du endnu er saa stiv i Papirerne at Du ser Bommer-

ten uden at jeg behøver at forklare den. — Af Dagbladene (ikke »Dagbladene«) har jeg seet at ikke blot E. Erslev fortsætter og endnu en Gang afslutter sin Polemik men at ogsaa den ubekjendte Forf. til Jakob Erslevs hist. Atlas er kommet ind i Avispolemik som dog forhaabentlig ikke vil blive saa langvarig en Strid som den 5 botaniske. — Med politiske Nyheder skal jeg ikke opvarte Dig da Du baade har kunnet læse lange Referater om Arnims Proces og om Bismarcks Demission i de danske Blade; kun en enkelt interessantere Ytring har jeg i det mindste ikke set i disse: For at betegne den uhøflige Tone hvori Sekretæren Dr. v. Bülow havde udfærdiget 10 Depescherne til A., sagde Defensoren at det Sprog, hvori de vare forfattede ikke var tysk men dansk. B. er forresten i Slægt med de danske B. Efter Sætningen at Døden for den Ene er Brødet for den Anden er det ogsaa gaaet her, da man for at vise sin Upartiskhed mod Familien A. har udnævnt Grev Arnim-Boitzenburg, Fætter til Gesandten, tidligere Overpræsident i Elsass-L. til Overpræsident for Schlesien, een af de højeste administrative Stillinger. Den tidligere Overpræsident, en Mand med det svensklydende Navn Nordenflycht blev afsat fordi han ikke gennemførte Majlovene.

Naar jeg har tilføjet at Landet her er saa uciviliseret at det ikke 20 kjender til Julekager og at Juleretten er brune kogte Karper og »Mohnpillen« (der slet ikke ere Piller men en Art Grød), har jeg for denne Gang udtømt mit Forraad og sender derfor endnu kun min bedste Hilsen til Din Moder hvis Navn paa Brevpapiret det kostede mig noget Hovedbrud at dechiffere da det ikke vilde falde 25 mig ind at hun var bleven saa moderne, Din øvrige Familie, dem zu-gratulirenden Erslev og specielt Dig fra

Din hengivne

David.

17. Til *David Simonsen*.

30

København. d. 31te December kl. 3^{1/2} Morgen.

Kære David!

...

Siden jeg sidst skrev til Dig er der i mine sociale forhold udadtil ingen forandring sket. Jeg venter, at jeg engang i Januar 35

måned kan få svar på min opgaves skæbne; desværre véd jeg, at Frederiksen går til den med store forhåbninger — desværre, fordi skuffelsen ærlig talt, kedeligt nok for ham og kedeligere for mig, så vil blive så meget desto større. I studenterverdenen er Julius, Erslev
5 og jeg, som vistnok Jul. allerede har meddelt Dig, blevet en slags appendix til et ældre »venstreparti« med E. Brandes i spidsen. Vi have været sammen med dem til forskellige sold i og udenfor foreningen. Deriblandt til et sold i aften. Hvad dér foregik kan jeg kortelig berette således: Der var juletræ i foreningen med meget
10 dårlige deviser. Derefter sold. Efter at der forskellige gange var blevet drukket på fremtidig »enighed« i foreningen, holdt A. C. Larsen en tale for fremtidig »splid«, d. v. s. diskussion, denne tale besvarede en af seniorerne med en skål for H. N. Clausen, altså en brand i næsen på Larsen. Venstre optog kampen: Cantor med en
15 tirailleurfægtning og dernæst Fridericia og dr. Levysohn (kateketens søn) med taler for A. C. L. og for det nittende århundredes barn: den fri diskussion om åndelige æmner. Dette fremkaldte atter et modsvar af Strøm. Resultatet af kampen var, såvidt jeg kan skønne, at »venstre« ikke har numerisk overvægt i foreningen,
20 men på den anden side indtager en position, som respekteres, fordi den er stærk, og jeg tror, såvidt jeg kunde skønne, at de drøje modreplikker der i aften faldt og måtte høres af højre fra venstre side gjorde det klart for alle, at vi ikke lader os »höhnisch« jage fra kamppladsen på Topsøes kampmåde. Dette følte og erkendtes af
25 alle. Du véd vel, hvad jeg mener, når jeg omtaler Topsøe. Artiklen i »Dagbladet«, forekommer det mig, har den betydning — uden at jeg vil disputere om enkeltheder — at den vil støde »das moderne Judenthum« (Julian Schmidt) bort fra kamppladsen, thi forholdet mellem stat og kirke er via almueskolerne via »madspørgsmålet«
30 m. v. kun et enkelt led i hele den store civilisatoriske spørgsmålskæde, som beskæftiger os alle. Idet jeg har opfattet artiklen således, mener jeg, at vi kun har to måder at kæmpe på: ved at blive så dygtige, at vi kan arbejde uden eller dog tiltrods for »Topsøernes« modstand, d. v. s. have kraft nok i os selv til arbejdet og ved at sætte
35 hårdt mod hårdt, og nu ikke mere holde os ængstelig tilbage, fordi vi ere jøder. —

Om Martensens piece skriver Du, at Du synes, han har ret i at sætte ethiken i forbindelse med økonomien. Ja, når resultaterne af hver videnskab foreligger. Men Du må huske på, at økonomien er forskellig fra politikken og statsvidenskaben i egenlig forstand. »Den højeste lykke« er statens opgave, men ikke økonomiens, en videnskab arbejder jo som sådan aldrig med direkte praktiske mål for øje. Økonomien søger i det ideale byttesamfund, den abstraherer sig til at finde, lovene, statsmanden anvender da det lys, han har fået kastet på byttesamfundet, på det virkelige samfund, hvor der kommer ikke blot ethiske men også æsthetiske og mange andre hensyn til. Husk fremfor alt på, at et er politisk økonomi, et andet økonomisk politik, og at denne sidste for at være alsidig har ret til at tage fastslåede resultater andetstedsfra med ind i sine betragtninger, således det, at man ikke må slå folk ihjel eller lignende, forsåvidt det er fastslået; men økonomien, der skal skabe love som andre videnskaber, har intet med ethiken at gøre. Markedsværdiens lov udfindes kun i det ideale byttesamfund og ikke i det, hvor man måske forærer hverandre tingene. Med A. C. L. har jeg haft forskellige disputer om dette. Han holdt et forøvrigt meget mat foredrag om »retten til arbejde« nede i foreningen; det er mærkeligt at se, hvor fast en mand på nogle og tredive år kan være i sine meninger, skønt han kan stille sig så umådelig kritisk til andres. — Har Du set, at artiklen om »Lassalle« — et stilistisk mesterstykke, ikke sandt? — skal i Rundschau? Foreligger der ellers noget nyt literært derovre?

...

25

Du vil se, at de tværstrømninger, som jeg omtalte som gærende i mig, forsåvidt de hidrøre fra de »store« samfundsspørgsmål i en vis forstand ere upersonlige, da jeg jo er for ung til at man kan sige, at jeg har sat min person ind på dem. På den anden side troer jeg, dette snart vil ske, dels fordi situationen herovre med hver dag bliver alvorligere, dels fordi jeg jo ved omgang med en ældre kreds rykker situationens kerne nærmere. Skulde jeg (en måske vanvittig forudsætning) få guldmedaillen, kan det godt være, at det vil poussere mig frem, på den anden side skal jeg i hvert fald vogte mig for derfor at tiltro mig selv eller min virken en smule mere betydning end den, enhver formentlig ærlig virken har — men hvorfor skal jeg for-

øvrigt tage hatten af, når manden er så langt borte, at han formodentlig — slet ikke kommer?!

...

Din inderligt hengivne

Marcus.

5 18. Fra *David Simonsen*.

Breslau 30/1 75.

Kjære Marcus!

Ved en Brevvexling som vor, hvor der snart ligger en Maaned siden Modtagelsen af Dit sidste, er det i Grunden urimeligt at
10 sende et ligefremt »Svar« da det jo er muligt deels at Du ikke mere erindrer hvorledes Du har formuleret Dine Ytringer deels at Du ikke mere har Interesse derfor. Jeg vil dog gaa ind paa Dit Brev da jeg i flere Punkter ikke er enig med Dig. Saaledes med Hensyn til Din Bestemmelse af Nationaløkonomien som en Videnskab der
15 ikke har Noget med det virkelige Samfund at gjøre; hvor det ikke netop gjælder at holde de forskjellige Fag ude fra hinanden, bruger man dog paa Dansk Nationaløkonomi om alt det der vel bedst udtrykkes ved Comtes »Sociologie« (For at Du ikke skal faa for store Indbildninger om min Lærdom tilføjer jeg strax at jeg ikke
20 har læst Comte men til Dato kun den første Deel af Mills Afhandling om ham som anbefales, hvis Du har Interesse for »den positive Phil.« da den skal give en correctere Fremstilling end Littrés Bog).

At navnlig Martensen sigter til Politiken sees jo af den første Side. — Du har ogsaa ærgret Dig over hvad han siger om den
25 »moderne Jødedom«. Jeg ikke thi jeg kan saa godt forstaa at en Mand der ikke anseer det Opsving som den jødiske Deeltagelse i Handelen har givet denne (å propos har Du ikke Lyst til at skrive om »Jødernes Indflydelse paa Verdenshandelen« som Doctorafhandling?) for noget absolut Gode, maa have et desto mere aabent Øje
30 for de Ulykker, Nutidens Pengeomsætninger, der dog i saa væsentlig Grad ere baarne af Jøder, har forvoldt. — Topsøe betragter en anden Side af den moderne Jødedom: Banneret er her ikke Adskillelsen fra Mængden baseret paa Formueforskjellen, Kampraabet er det gamle fra 1789, Broderskabet maaske fraregnet. Erindrer
35 Du i Landstedet ved Rhinen Grevens Bemærkning om at Jøderne

navnlig derfor skattede Friheden saa højt, fordi de selv engang havde boet i »Ægypten i Trældommens Land«? Saaledes erindrer jeg mig ogsaa det Tryk der til Tider er øvet paa vor Religionsbekjendelse. Tænk Dig nu om de moderne Jøder kom i Majoritet i Rigsdagen og skilte Staten fra Kirken. Vilde det ikke være et voldsomt Overgreb? . . .

Endelig vil jeg paa det indstændigste bede Dig om at dæmpe Din Kamplyst. Du lader skimte at Du kunde have Lyst til »at være med«. Og endskjøndt jeg meget vel kan forstaa Din Skildring, kan forstaa at det rolige videnskabelige Arbejde ikke tilfredsstillende Dig, har Du derfor aldeles ingen Ret til at blande Dig ind i en Sag som Du under andre Forhold ikke vilde give Dig i Kast med. Et Sværd vinder ikke ved at bruges før det er fuldt hærdet og Blikket mister Synsvidden, naar man for tidligt kun seer i een Retning. Du maa erindre at Kritikken ikke taaler at een af dens Forkjæmpere ogsaa underkaster den selv en Kritik som Du tidligere har meent at gjøre. — Men som jeg begyndte, det er urimeligt at svare saaledes 4 Uger efter et Brevs Modtagelse, maaske Dine krigeriske Ytringer kun vare fremkaldte af Topsøes Artikler.

— Brandes' Artikel om »Lassalle« har jeg ikke seet, den har endnu ikke været i »Deutsche Rundschau«, som i Parenthes bemærket ikke gjør en saadan Opsigt her som hos os. I det sidste Hefte har Du maaske læst en Afhandling af J. Bernays. Det kan maaske interessere Dig at samme i sin Tid var Lærer her ved Seminariet og efter de Anekdoter der kursere om ham var det mærkeligste Menneske under Solen, tillige rigtignok bundlærd, saa at man i den philol. Verden undrer sig over at han endnu staaer i det Embede til hvilket han fra Seminariet blev kaldet som extraordin. Prof. og man formoder endog at hans Avancement hindres af hans mildest talt o. s. v. skjøndt den nuværende Cultusminister Falk ved alle de andre Universiteter har brudt med dette, Mühlørske System. — Da Du spørger om Litt. Nyt, vil jeg dog meddele Dig at Brandes ogsaa er naaet til Amerika. En kort Anmeldelse af de to første Bind findes i »The nation«, 7. Januar 1875. — Forøvrigt alt ved det gamle.

Modtag derfor atter en kjærlig Hilsen fra Din

David.

19. Til David Simonsen.

Kbhvn. d. 18 Februar 1875.

Kære David!

...

- 6 At Frederiksen nu som sædv. ingen tid har er jo intet nyt; han har solgt sin pakkassefabrik til F. N. Salomonsen for 150,000 kroner (Gottfred var mægler) og er i idel virksomhed. Dog har han fået tid til i sidste hæfte af nat.øk. tidsskrift at skrive en donner und blitz artikel mod Martensen, hvor han er i den grad grov, at jeg
- 10 ikke mindes at have set noget lignende. Han udtaler — forøvrigt fuldkommen berettiget — at vore socialister *herbjemme* ere optrådte med større teoretisk og praktisk kendskab til forholdene end Martensen og han udslynger anathema over præstestanden, statskirken og vrøvlet i almindelighed og i særdeleshed. Også Schar-
- 15 ling har, som Du vel har set i »Dagbladet« svaret M. Angående ethiken i økonomien fastholder jeg, at den politiske økonomi er én ting og er ganske uethisk; den økonomiske politik en anden ting og udtaler sig først og hovedsagelig fra et økonomisk standpunkt men peger hen til (som overalt i videnskaberne) hvad andre videnska-
- 20 ber (som ethiken, æstethiken m. v.) ere nåede til. — Jeg kan ikke se andet end at jøderne har fuld ligeberettigelse med andre borgere til at udtale sig om statskirken, alene af den grund at de jo hverken kan blive dommere eller almueskolelærere etc., fordi de ere jøder. Ligger det ikke fuldt så nær for mig som for en anden at
- 25 gøre den bemærkning, at en statskirke er en absurditet i en stat, hvis grundsætninger ere modsatte kirkens (idet jo den moderne stat hviler på »nytte« og »lykke«princippet og ikke på kirkens resignations og »hinsides«princip). I kraft af hvad skal jeg være udelukket fra en sådan debat? At jøderne kommer i majoritet i thingene er et
- 30 tankeexperiment, som netop først vil kunne tænkes, når konfessionsløsheden i borgerpligterne overalt er trængt helt ned, og da vil det i den retning ingen skade gøre. — Angående en doktorgrad svømmer jeg foreløbig sådan i almindelig økonomisk læsning, at jeg hverken véd, hvor jeg skal begynde eller ende. Min kamplyst, som Du
- 35 dog ikke må forstå som et opråb fra barrikader, stiller jeg foreløbig ved mer og mindre røde artikler i »Nær og fjern« . . .

... Herhjemme vækker »Spiritismen« en enorm opsig, bl. a. blandt de yngre studerende, af hvilke Ernst v. d. Recke skal være blevet gal derved. — Emil Meyer har, mens han er hos Adlers, hvor han bliver, taget philos. og vil nu tage statsv. examen. Det kan godt blive en farlig konkurrent. Hvis jeg, før jeg reglementeret næste gang skriver, erfarer noget sikkert om prisafh., skal Du pr. billet få det at vide fra Din fra familien hilsen sendende,

hengivne
M. R.

20. Til *David Simonsen*.

10

Kbhvn. d. 18 Marts 75.

Kære David!

Til lykke!: 1) på grund af Din egen fødselsdag, 2) på grund af — jeg kan ikke sige »sammes«, da så efterverdenen, der finder dette brev, tror at jeg har været så mangelfuld på ideer, at jeg i samme 15 anledning har sendt to lykønskninger, men altså: 2) på grund af — Din Kærestes fødselsdag (jeg har haft den ære personlig at formelde hende min respekt), endelig 3) på grund af at Din undertegnede tjener har fået »særdeles hæderligt accessit.« Hermed er det gået således til. Såvidt jeg mindes, har jeg underrettet Dig om Scharlings 20 bedømmelse. Frederiksen har selvfølgelig først læst afhdl. for ganske nylig og meddelte mig igår i nationaløkonomisk forening resultatet: afhandlingen var ikke tilstrækkelig gennearbejdet, materialet var rigt nok og de enkelte spørgsmåls behandling forstandige og indsigtfulde nok, men dels havde jeg på en altfor ufor- 25 holdsmæssig måde draget statuternes betydning frem, dels var det hele overhovedet ikke godt gennearbejdet. Han havde valget mellem at give mig en lille guldmedalje, d. e. med meget streng bedømmelse og tildeling af medaljen »til opmuntring« og en almindelig, objektiv, velvillig bedømmelse der vilde ende med 30 »særd. hæd. acc.«; han vilde i og for sig (i mit sted) foretrække det sidste, og han havde da også valgt det, da allerede Scharlings accessit forelå. — Det så ud som om jeg kunde vælge, hvad jeg dog ikke kunde, da han allerede havde affattet sin bedømmelse; jeg bukkede derfor pligtskyldigst, forholdsvis ret fornøjet, erkendende 35 at bedre ganske vist er bedre, men at værre end et sådant accessit

også kan tænkes. — Jeg talte idag på Frederiksens opfordring med Falbe Hansen om en plads i statistisk bureau. Der er en svag mulighed for at jeg fra første Juni kan få en lønnet volontærplads på 500 kroner fast og særlig betaling for særligt arbejde. Foreløbig venter jeg og læser fanden et øre af i alle retninger. Min prisafhandling, mente Frederiksen, jeg ved revision m. m. vil kunne gøre egnet til nat.øk. tidsskr.; jeg tænker desuden på til 19. årh. (el. nat.øk. tidsskr.) i sommerens løb at udarbejde en afhandling om befolkningsspørgsmål . . . speciel og venskabelig hilsen og håndtryk fra

Din Marcus.

21. Fra *David Simonsen*.

Breslau 23/3 75

Kjære M. Rubin!

. . .

Forøvrigt haaber jeg at Du erindrer mig naar Programmet udkommer og tilsender mig et Exemplar som Hr. Muhle med stor Beredvillighed vil give Dig extra naar Du »entpupper« Dig for ham som Priskæmper. Igaar (da det var Hs. Maj.'s Fødselsdag) overværede jeg Universitetsfesten her. Det mærkeligste var de 2 Pedellers højst elegante Paaklædning i røde Kapper medens de Hrr. Professorer kun opmarscherede i sorte dito med forskjelligt farvede Kraver og tilsvarende Huer efter de forskjellige Faculteter. Det morsomste var sikkert at se den udprægede Forskjel mellem semitisk og gothisk Legemsbygning i Exemplarerne: Martin Hertz (Philolog og iaar Taleren. Programmet skrives og Festtalen holdes her endnu altid af Philol.) og hans Sidemand i Toget, Universitets Curator Grev Arnim-Boitzenburg Overpræsident for Schlesien. Da denne er af en saa vældig Figur at han maa have udmærket sig selv mellem preussiske Gardeofficerer og Hertz er under Middelhøjde, saa deres Forsøg paa at tale ugeneert med hinanden lidt mærkelige ud.

. . . — De Martensenske Spørgsmaal opsparer jeg i deres Udførlighed til en mundtlig Behandling (som vel neppe bliver til Paaske) og bemærker kun i Korthed 1) »Alles zugegeben« har Økonomiken som den ex cathedra doceres taget tilstrækkeligt Hen-

syn til Ethiken? 2) Jøder kan jo blive Dommere og Emma Samson har jo faaet Tilladelse til at undervise i Almueskolen i Ikke-Religion. — Brandes' Stil kan aabenbart ikke taale at oversættes paa Tydsk; idetmindste finder jeg i Stykket om Lassalle i 6te Hefte (5te har jeg endnu ikke læst) ikke noget saa »brillant« som I skrev om. 5

Medens jeg husker det: Tak til Dig og medundertegnede for Lykønskningstelegrammet og den i Champagne druknede Erin- dring om mig og vær overbevist at Du kjærligt erindres af Din

David. 10

22. Til David Simonsen.

Kbhvn. d. 31 Marts 75.

Kære David!

... Indtil videre vil jeg læse om økonomiens metode, men således som de matematiske forfattere (Du husker Bing & Petersens 15 artikel) vil have den. Jeg sidder til den ende med et græsseligt økonomisk-matematisk værk af Jevons, som jeg nu skal arbejde mig igennem. Min afh. om sparekasserne, hvor der efter Frederiksens mening er for meget stof skal jeg gennemarbejde til tidsskriftet. Jeg var en visit hos Frederiksen en aften i et par timer, var blandt andre sammen med Krüger-Bevtoft, blev meget livligt konverseret af en meget-snakkende svensk dame, en svigerinde til grev Hamilton, prof. i Lund m.v. Frederiksen var og er umådelig elskværdig, søger hvor han kan at skaffe mig en plads, vil understøtte mig med en særdeles varm anbefaling ved en eventuel ansøgning om rejse- 20 stipendium, som han mener jeg med lethed får fra de forenede Reie[r]senske, Klassenske og Hjelmkroneske fonds, på grund af min »folkebank«s-opgave, men som jeg ikke vil benytte, før jeg endnu har studeret nogle år. (Forøvrigt udtalte Fr., at mit acces- 25 sit vilde blive en »finere« belønning end f. ex. den »motiverede« guldmed., Scharling i sin tid fik.) ... 30

— Jeg kan hilse Dig fra en student Neergård, der studerer østerlandsk philologi og er ifærd med at læse Grätz historie (han skal være et særdeles flinkt menneske), item fra Julius, hvem jeg (for-

uden med Neergård) i formiddags gik en halv times tid med på gr. af det dejligste solskins- og forårsvær. Programmet skal du få, når det kommer.

Med en hjertelig hilsen, Din hengivne

Marcus.

5

23. Fra David Simonsen.

Breslau 30/4 75.

Kjære Marcus!

...

10 — Om Katholiksagen kan jeg forudsætte at Du er underrettet men Du veed maaskee ikke at Kejseren dog ikke har kastet alle Betæneligheder bort og ikke vil give sit Samtykke til en ny Lov hvorved alle Klostre skal ophæves kun med ringe Begunstigelser for de sygeplejende Congregationer, dog stillede

15 saaledes at de i ethvert Øjeblik kan ophæves. De undervisende Munkeordener skal være et af Knudepunkterne men jeg maa slutte-
lig tilføje at jeg lyver hvis Breslauerbladene lyver. Vor Fyrstebiskop skal snart afsættes eller indespærres eller da man jo nu maa være forberedt paa alt, maaskee hænges, fordi han har offent-

20 liggjort de forbudte pavelige Skrivelser, overtraadt Majlovene og lignende andre Synder. Sagen stiller sig dog ikke altfor farlig for ham da han tillige er Biskop for østrigsk-Schlesien hvorhen han i Ro kan trække sig tilbage naar Uvejret nærmer sig og han ikke foretrækker Martyriet. For ca. 14 Dage siden højtideligholdt han

25 sit 50aarige Præstejubilæum men paa Grund af det spændte Forhold var der ikke saa meget Halløj som der naturligviis ellers vilde have været da der var givet udtrykkelig Instrux til alle kath. Embedsmænd om at lade Dagen gaa ubemærket hen og de øvrige synes at have fulgt Instruxen med Undtagelse af Extremerne: den for-

30 nemme schlesiske Adel der for en stor Deel var kommen til Byen og en Mængde Sjouere som stod og drev udenfor hans Residents (Du erindrer jo at han er Fyrstbiskop) for at see paa Stadsen. Manden er forøvrigt til Forskjel fra de fleste kath. Gejstlige en udmærket smuk gammel Mand. At Kath. skjøndt de nu selv

35 see hvorledes det smager, ikke har opgivet deres jødeforfølgende

Lyster, sees i Ungarn hvor en Mand i Deputeretkamret har indbragt et Forslag om at indskrænke Jødernes Antal i Ungarn og medens de andre Blade skjælde ud derfor, skulle de ultramontane forsvare hans Forslag. Om »Rischus« her i Byen kunde jeg skrive en lang Historie da Zuckermann som har Pensionairer, nylig fortalte mig hvad for et Vrøvl Skolebestyrere og Lærere gjøre naar et Barn ikke skriver om Lørdagen. I Statutterne for et Gymnasium staar det udtrykkeligt at Jøder skulle skrive om Lørdagen. Forholdet mellem Jøder og Christne i Gymnasier og højere Realskoler er her forresten endnu langt ærefuldere for os end i Kbhvn. — 10

Med Hilsen til Dig og Din Familie slutter jeg og haaber at Du vil være hurtigere til at svare

end Din
David.

24. Til *David Simonsen*.

15

Kbhvn. d. 9 Maj 75.

Kære David!

Undertegnede fæstningsterrænsrealisationsudvalgssekretær sender Dig sin hilsen og tak for Dit sidste brev og skynder sig med at forklare den alenlange apposition til sit navn. Du kan nok huske, jeg har omtalt, at Fenger havde lovet »at tænke på mig«. Imidlertid har en sådan mand vel en hel del andet at tænke på end mig, og jeg mærkede i hvert fald intet til »tankerne«. Da kommer der for en 14 dages tid siden et brev til mig fra ham, om jeg vilde komme hjem til ham. Samme dag som brevet var dateret var Frederiksen til middag hos ham, og jeg har således den naturlige forklaring på, hvordan tanken pludselig dukkede op i retning af mig. Han begyndte da med at meddele mig, at kommunen (han er jo borgemester) havde et større foretagende i sinde, hvortil den mente at kunne benytte en »flink og begavet« ung mands kræfter, men det varede noget, inden dette foretagende realiseredes. (I parentes: dette foretagende er nok oprettelsen af et kommunalt statistisk bureau); men indtil den tid vilde man gerne prøve mine kræfter i et lille, selvstændigt hverv. Staten har jo nemlig solgt kommunen fæstningsterrænet, men der er et fælt roderi med særlige og al- 35

mindelige betingelser, køb, salg, servituter, fremkøb etc. etc. og det af to borgemestre og to borgerrepræsentanter nedsatte fællesudvalg kan ikke finde ud deraf; det vedkommende kontor har ladet det komme i uorden og svineri (»så at vi risikere imorgen at sælge
6 en grund, vi har solgt igår«) — jeg skal da som sekretær først sætte mig ind i alt dertil hørende (hvad jeg nu akkurat er færdig med), dernæst besørge de løbende forretninger α : modtage meddelelserne osv., gøre indstillinger til udvalget og være tilstede i dette ved møderne hver tredie Lørdag. Det er i alt en to timers daglig ar-
10 bejde lønnet med 40 kroner om måneden, ansat fra 1ste Maj og altså med expectance på noget »større« ved et statist. bureau. — Jeg er ret fornøjet hermed.

Hvad mit studium forøvrigt angår, da har jeg ved at begynde at beskæftige mig med statistikens teori tillige begyndt at indse
15 nødvendigheden af matematiske kundskaber. Da nu tilmed ikke mindre end to cand. mag. i matematik studere økonomi, og det i det hele synes nødvendig til det øk. studium, har jeg begyndt på at give mig af med den højere matematik, d. e. differential og integralregning og sandsynlighedsberegning. Foreløbig vil jeg læse
20 på egen hånd, men da det er min hensigt at tage meget alvorligt fat, har jeg bestemt mig til, hvis det bliver nødvendigt at gennemgå et kursus med direktør Fr. Bing, hvem jeg har talt med derom og som allerede har givet mig nogen begyndelsesangvisning.

Erslev og jeg har tillige tænkt os i sommer at gennemgå sammen
25 den nyere filosofis historie efter Brøchners og Høffdings bøger.

Hvad Du skriver om Din prisopgave forbavser mig ikke. Som jeg jo i sin tid skrev til Dig, var det mit ramme alvor, at jeg ikke be-
tragede *min* afhandling som god; der mangler alt det, det praktiske blik kan give. Jeg er derfor glad ved dog at have fået noget gjort
30 ud af den ved mit foredrag (som jeg endog har set refereret i tyske blade). Dette kommer noget udførligere som selvstændig artikel i nat.-øk. tidsskrift, og jeg skal når det kommer (om en måneds tid) sende dig et særtryk . . .

Du derimod synes jeg dog uden betænkning må kunne bruge
35 Din afhandling, når der ses hen til almindelige tyske doktorafhandlinger, og hvis Du har et selvstændigt æmne at bearbejde, vilde det

da ikke lønne sig mere for Dig at gøre noget rigtig godt derudaf som et selvstændigt arbejde? Tag nu doktorgraden til sommer og kom hertil som dr. phil. til fornøjelse for os alle.

...

Da Du jo får »Dagbladet« skal jeg ikke inlade mig på disse 5 her hver time på dagen omtalte mærkværdige kritiske forhold, vor politik er nået ud i; på lang afstand er sikkert Danmark, inkl. J. A. Hansen — Hall — Berg osv. — meget lille. Jeg tænker dog, der er dem i Danmark, der er store nok (i hvert fald for den der bryder sig om dem) til at huskes. Lad for Dit vedkommende mig være 10 iblandt disse og skriv derfor, når Du har lidt tid tilovers, til Din hjertelig hengivne

Marcus.

25. Fra *Københavns Magistrat*.

Kjøbenhavns Magistrat.

15

Kjøbenhavn, den 26° Maj 1875.

Til Hrr. Cand. polit. Marcus Rubin.

At De af Udvalget for Fæstningsterrænets Realisation er antaget som Sekretær ved Udvalget fra 1ste d. M. at regne mod et maanedligt Honorar af 40 Kroner, og at De i bemeldte Egenskab har at 20 gjøre Tjeneste i Magistratens 2^{den} Afdelings Sekretariat under Kontorchefens Ledelse, meddeles Dem herved.

Fenger /
Melsing

26. Fra *David Simonsen*.

25

Breslau 8/6 75

Højvelbaarne Hr. Fæstnings - - - - sekretær
alias

Kjære M. Rubin!

...

30

— Er Ministerkrisen permanent? (Mere Stemningsudbrud end Spørgsmaal da Aviserne vel ville have bragt Svar før jeg faar det skriftligt). Fædrelandets Ministerliste har jeg idag seet i et Bresl.-blad. Du mener at disse vare slet underrettede om Klosterloven.

Men de havde jo netop Ret med Hensyn til Monarkens Betænkeligheder da Undervisnings- og Sygeplejeordener ere stillede under særlige Forhold i det mindste foreløbigt. — Breslau har tidligere været et Sted hvor Catholiker og Protestanter levede i Fred med hinanden. Universitetets Kræfter tilhøre omtrent ligelig alle 3 Confessioner og der synes ikke at have været Tale om ikke at høre en Prof. (udenfor de rent dogmat. Fag) fordi han var af anden Confession. Allerede siden Gammecatholicismens Opkomst blev det anderledes, da der nu indtraadte en Spaltning mellem de kath. Prof., idet de fleste af dem (hvoriblandt Reinkens, den nuværende Biskop) ikke vilde bekjende sig til Infallibiliteten. I den Gammekath. forening der dannede sig er af mine Professorer Schmölders Præsident og en Prof. i Phil. Weber Hovedtaleren og tillige Prædikant i den nydannede Menighed naar ikke Reinkens en Gang imellem kommer hertil. Som Følge heraf høre de orthodoxe Kath. ikke Weber da han er indviet Gejstlig (naar man seer ham kan man slet ikke tvivle om at han er Jesuit af Naturen). Men det værste staaer tilbage da nu de Prof. der holde paa Infallibiliteten udenvidere skal afskediges — og saa taler man om den »liberale« Regeringsform. Den samme »Liberalitet« viser sig i Jødespørgsmaalet. En Director for en »städtische Töchterschule« vilde absolut have at Eleverne skulde skrive om Lørdagen. Man gik til den »Schulrath« under hvem Skolen ligger men han var enig med Directoren. Saa sattes navnlig med Zuckermann i Spidsen en Petition til den samlede Magistrat i Scene og der er nu kommet Svar at vedkommende Forældre ved Barnets Optagelse skal sende en Ansøgning til Magistraten lydende paa »ernste Gewissensbedenken« og i det Hele fremgaaer der af Tonen at man mener Dir. har igrundet Ret. Med dette Svar vil man derfor ikke lade sig nøje men gaar til Ministeren, for at faa sat igjennem at Dir. skal være forpl. til at tillade Ikkeskrivning naar Forældrene ønske det. — Spis nu ikke for mange Butterkuchen, nu ønskes Dig selv og Din Familie for den Rest der maatte være tilbage en glædelig Schwues

fra Din David.

27. Til David Simonsen.

Kbhvn. d. 20/6 75.

Kære David!

...

Det faldt mig forleden Dag ind: hvad siger Du til den legio af 5
 »blandede« forbindelser? Jeg finder det i hvert fald meningsløst at
 ville forklare det ved jødepigernes uelskværdighed m. m., da forlo-
 velserne dels udgår blandede fra begge sider, dels er forholdet gan-
 ske simpelt: jødeherrerne anse det ikke for nogen ulykke at gifte sig
 med en kristenpige; det omvendte gør derimod en del af jøde- 10
 pigerne — ergo bliver der for deres vedkommende et overskud, de
 »bliver siddende«. Jeg kan forøvrigt ikke tro andet, end at de blan-
 dede ægteskaber vil blive stadigt almindeligere, og min grund til at
 tro det er ikke blot den i det mindste herhjemme aftagende orto- 15
 doxi, men overhovedet den sammen med »alhuman«-følelsen af-
 tagende nationalfølelse og tiltagende internationale følelse, dels at
 jeg sikkert véd fra mange forskellige kristne, at de slet ikke kan
 forstå, at jøderne har såmeget imod blandede ægteskaber, en
 følelse, som der kun hersker i meget eksklusive kristenkredse.

Jeg kommer derved til at tænke på de virkelig interessante notit- 20
 ser, som Du i Dit sidste brev fortalte mig om intolerancen i Tysk-
 land. Jeg kan godt forstå, at udfaldet af »kultur-kampen« må gå i
 den retning — men sig mig, hvis Du ikke glemmer det til når Du
 skriver igen: tror Du ikke, at jøderne i grunden er grænseløs intole-
 rante, og at de kun gøre en dyd af nødvendighed, hvor og når de 25
 ikke ere det. Det forekommer mig, at et folk, der så skinsygt hol-
 der på alt, lige til det minutiøse, hvad der fra gammel tid er betrag-
 tet som »jødisk«, det kan ligefrem ikke have en tilstrækkelig fri op-
 fattelse af forholdene, til at være tolerant ligeoverfor andre — når
 det kan være intolerant. 30

...

I anledning af vore fælles filosofiske studier kunde det mere
 mig at få at vide, hvormeget Du kender til den jødisk-spanske
 (Eben-Esra, Maimonides m. fl.). Har disse ingen betydning i
 filosofiens verden? 35

Men fra filosofiens verden vil jeg vende mig til studenterverde-

nen, hvor der efter Upsalatoget i stud.foren. har været en meget stormende gen.fors. for at give senioratet et mistillidsvotum, fordi de på egen hånd havde bestemt fakkeltog til »nordens konger«; hverken mistillids- eller tillidsvotumet vedtoges. — Jeg kommer ikke
 5 til at rejse i år, jeg foretager stadig småture, i de nærmeste uger skal »herrerusen« en hel dag med Wiernervogn, og en anden Søndag til Sydsjælland m. v.

Forøvrigt intet nyt. »Sparekasserne« skal Du få om 14 dage. Du møder vel selv op i København i sommer — jeg har hørt en fugl
 10 synge derom. Med hilsen fra familien og med undskyldning for brevets mærkelige form (NB! Dit sidste brev var !!! skrevet) Din hjerteligt hengivne

Marcus.

28. Til David Simonsen.

Kbhvn. d. 29/6 75

15

Kære D!

Jeg skriver kun et par ord til Dig, for at bede Dig gøre mig en tjeneste. Det har været så overord. heldig, at mine høje kommunale foresatte har været så tilfredse med mig i min korte prøve-
 20 tid, at jeg nu, foruden sekretærposten, har fået overdraget i løbet af et år, at udarbejde en samlet kommunal statistik for Kbhvn. »Det forlanger vi så næste år penge for — så kommer nok det øvrige m. m.« som Fenger sagde. Med andre ord — bureauet står i det fjerne! Jeg vil få meget travlt dermed, da det jo er første gang,
 25 det sættes i scene, men jeg vil ubetinget lære overord. meget af dette interessante arbejde. Ved siden af skal jeg jo dog, som sagt, passe filosofi, økon., matem., sekretærhv. m. m. m. Dog — ça ira!

Jeg véd, der er et bureau i Breslau (kommunalt). Gør mig den tjeneste at købe til mig og sende mig deres beretning, forsåv. de
 30 udgiver årb. el. periodevis såd[anne] *samlede* statistiske meddelelser om Breslau selv (ikke enkelte grene, men sammendrag) og har Du tid til at ofre en times tid på det, så kig en el. anden katalog igennem.

Undskyld mit brevets form og skrift. Men vi har 25° C. i skyggen,

og jeg vil gjerne være så tidlig færdig med mit arbejde idag (det er efterm.), at jeg kan gå mig en ordenlig tur.

Din
Marcus.

29. Fra David Simonsen.

5

Breslau 6/7 75

Kjære M. Rubin!

Du ønskes af ganske Hjerte til Lykke med den nye Bestilling som vel er den lige Vej til Directeurstillingen i det eventuelle Bureau. — Om det herværende Bureau forhørte jeg mig igaar hos min Boghandler og fik at vide at det neppe var 2 Aar gammelt og endnu ikke, idetmindste i Boghandelen, havde udsendt Beretninger. Men da jeg gjerne vilde have de nøjeste Efterretninger om der udenfor Boghandelen maaskee var noget eller vilde komme noget, gik jeg derop idag og fik efter nogen Ventetid Chefen Dr. Ernst Bruch en ganske net ung Mand, tidligere ved det stat. Bureau i Berlin [i Tale]. Da jeg havde oplyst ham om Sagens Sammenhæng, beklagede han ikke at kunne give mig de større statistiske Værker som allerede var udkomne over Breslau men vilde sende dem naar Magistraten i Kjbhvn. skrev derom.

20

... Et er mig ikke klart om Du kun skal udarbejde tomme Schemaer eller en virkelig statistisk Oversigt. I det sidste Tilfælde kan der jo ikke være Tale om at Du kan gjøre det alene. Vil de give Dig speciel Assistance eller kun Ret til at beslaglægge Personale i Magistratens forskjellige Afdelinger?

25

— Det var det første som er det andet Vers. Jeg kommer nu til Dit tidligere Brev. Du spørger om vi Jøder ikke selv ere intolerante. Jo ganske vist men kun mod vore Medjøder, saaledes ærgrer det mig at Du netop vælger en Lørdag til at skrive til mig. Du vil sige at naar vi ikke ere intolerante mod Ikkejøder er Grunden simpelthen den at vi har været en magtesløs Nation i snart 2000 Aar; men jeg troer dog at man kan henvise til den talrige græske Befolkning i Judæa i Aarhundrederne før Christus og at man i den Tids Rischuslitteratur som er omfangsrigere end Du maaskee troer, saa vidt jeg veed ikke klager over Undertrykkelse af nogen Art, meget mere over Jødernes

35

Afsluttethed eller som det hedder Menneskefjendskab. Og viser ikke netop vor Tid med de blandede Ægteskaber at, vil man at den jødiske Religion skal bestaa, er det ikke muligt paa anden Maade end ved en Afsondring, ved skinsygt at vaage over alt hvad der er »jødisk«? Maaskee det havde været anderledes i mange Punkter hvis ikke den fuldstændige Adskillelse fra Handlingens Verden i lange Aarhundreder havde gjort Ritualloven til den eneste Gjenstand hvormed man beskjæftigede sig; maaskee man derved har tillagt Ting større Vægt end de før havde, tilbage kan man efter 10 min Overbevisning nu ikke gaa og igjen lade dem falde da man ikke kan bryde den historiske Udvikling. Een Gang har vi været intolerante: ved Indtagelsen af Canaan og jeg troer at Verden kun kan være os taknemlig herfor da ellers den renere Gudsforestilling var kommet til Udvikling, Gud veed hvor og naar. Og mere taknemlig havde Verden været os eller kunnet være os naar Jøderne 15 havde adlydt den guddommelige Befaling at udrydde alle Cananiter da man derved havde undgaaet de stadige Tilbagefald til Heden-skabet i Kongernes Periode. — Om den jødisk-arab. Philosophi udførligt en anden Gang eller mundtligt. Sagen er særdeles interes- 20 sant, men jeg har idag ikke Tid da jeg skal til Byen og til Forelæsning hele Eftermiddagen — Hjertelig Hilsen fra

D.

30. Til *David Simonsen*.

Kbhvn. d. 9 Juli 75.

25 Kære David!

Hjertelig tak for Din lykønskning, for Dit brev og for det tilsendte. Dette sidste er mig af større nytte, end Du måske har tænkt Dig, idet det indeholder, som Du vil have set, en forvaltningsberetning for Breslau, d. v. s. en samlet oversigt over alt hvad der ved- 30 kommer Breslaus byes forhold både i almindelighed og i ren magistratlig henseende. Men netop derved er der, såvidt jeg kan skønne ved et hurtigt gennemsyn, givet en fuldkommen og velordnet og opstillet ramme til en kommunalstatistik; indenfor rammen er der hist og her ganske vist nogle underafdelinger, der ere oversprung- 35 ne, og andre formentlig overflødige, men som helhed er det netop

et sådant skema, jeg kunde ønske. Det andet er jo beretninger om enkelte statistiske forhold; det grafiske blad forstår jeg desværre kun lidet af, men hvis forholdene fører det med sig, håber jeg i løbet af de nærmeste år at kunne komme til at gennemgå et kursus i statistik hos Engel i Berlin. Derom nærmere mundlig. Hvad mit eget arbejde angår, da er det ikke blot rammen, men også det fulde indhold, jeg skal udarbejde. Jeg har et godt år dertil, og håber ved flid at kunne overkomme det; jeg har ingen medhjælp, men der foreligger i trykte regnskaber og beretninger fra de forskellige avtoriteter et godt hjælpemateriale — ça ira! De øvrige værker fra det statistiske bureau skal jeg nærmere tænke på og tale med andre om; de kunne måske først være til nytte ved et virkeligt eventuelt bureaus oprettelse. Foreløbig hjertelig tak for Din ulejlighed og for den reelt ydede hjælp!

Hvad »det andet vers« angår, da har jeg en lille forudbemærkning at gøre. Mit forforrige brev var ganske vist skrevet og dateret Lørdag; men det var ikke schabbas men »spätnacht«. Misforståelsen fra Din side ligger jo lige for hånden, og kunde vel kun være undgået ved en ubetinget tillid til min sømmelighedsfølelse. Du husker vel vor ridetur på rejsen ifjor og vor samtale dengang om den ene (ste og demonstrative) boeuf. Det forstår sig, at jeg ved tolerance ikke blot forstår, at man »tåler« andre, men også at man tager hensyn til dem, og det vilde være en temmelig grov hensynsløshed og intolerance mod en »medjøde«, hvis jeg vilde skrive til Dig om schabbas. At jeg ikke har gjort det, og at det ikke kunde falde mig ind at gøre det, giver jeg Dig da herved min forsikring på.

Når Du iøvrigt skriver, at jødernes intolerance kun gælder medjøder, da er dette jo også den værste og egenlige intolerance. Man læser med gru om middelalderens kætterkampe, middelalderen, der benyttede de arabiske universiteter og tålte jøderne, den »tålte« ikke engang Albigenere og Valdensere! skal da jøderne være et middelalderligt folk? Jeg kender ikke meget til jødernes historie. Men husk på Elieser b. Hyrkanos og husk på — Spinoza! Det var de jødiske forstandere, der bevirkede at Spinoza, efter først at være blevet lyst i ban, blev jaget ud af Amsterdam. Tillad mig at spørge Dig, kære David, for ramme alvor: vilde Du foreslå Spinoza, vilde

Du foreslå — mig, og jeg behøver ikke at være latterlig og tilføje sans comparaison, udjaget af byen, fordi jeg, der er opdraget som troende jøde, ikke nu opfatter mig som sådan, men benytter en stor del af mit otium til ved filosofisk metafysisk åndsvirksomhed
 5 at klare mig livsforholdene, uafhængig af den tro, hvori jeg er opdraget, og udelukkende stolende på min egen tanke og den hjælp, fortidens store ånder give mig?! Hvis Du ikke vil det — og det vilde Du ikke, selv om Du kunde, thi Du lever med alt det dog i det nitende århundrede — så må Du ikke heller hævde intolerancen lige-
 10 overfor »medjøder«. Gennem sin tankes virksomhed kom Descartes — jeg giver min lærdom så frisk, som jeg har den — til erkendelsen af en skabende, personlig gud, lad en anden komme til det modsatte resultat! men forsøg ikke Du, humanistisk opdragne (gennem tiden og skolen), matematisk anlagte, at stoppe op for tankens
 15 konsekvenser, hvad disse så end bliver, og om de så fremkommer hos jøder eller ikke jøder, thi forbyde tanken vil Du dog vel ikke — Du kan det ikke, Du har selv med tanken kæmpet en kamp med »nægtelserne«, vær da så god at føre kampen videre ad tankens vej!

Vi kan være enige om at bekæmpe indifferentisme og pligtfor-
 20 sømmelse af ladhedshensyn, men at f. ex. jeg skulde være uortodox af ladhedshensyn, har Du ingen grund til at antage. Du véd, at jeg opfylder rituellet ligeoverfor moder, og at jeg arbejder om lørdagen skyldes i hvert fald ikke ladhed; og som det går mig, går det flere. Men i hvert fald er der mange, som der ikke kan være tale om ere
 25 uortodoxe af sådanne grunde, da de aldrig har kendt ortodoxiens byrder — her har Du da, hvor der ikke er indifferentisme, fuld og ren overbevisning, og da bør Du ikke af nogen grund, med nogen-
 30 somhelst motivering være intolerant. Jeg tvivler ikke om, at striden mellem de positive religioner og »filosofien« vil blive til en virkelig håndgribelig kamp mellem »de troende« og »filosoferne« (jeg tænker ikke herved på den rent bureaukratiske kamp i Tyskland mellem statens og kirkens embedsmænd); måske vil endog vi eller den næste generation komme til at opleve den. Men føler Du Dig oplagt til at prædike korstog mod kætterne? Tillad mig da at sige
 35 — »e pur si muove!« og renæssancen kom dog efter korstogstiden. —

Kære David! Hvis jeg har ladet mig henrive af emnet til at bruge

en stærkere tonart, end Du måske finder rigtigt, da undskyld mig, men det skrevne tager sig altid anderledes ud end det sagte. Jeg glæder mig til mundlige samtaler om dette æmne (i eng forbindelse med de jødiske filosofers og filosofiens stilling). Hvis jeg ikke skulde få Dig tilskrevet, før Du rejser — jeg véd ikke når det er — så rigtig god fornøjelse! (hvor den er selvfølgelig!) og lykke på rejsen! på glædeligt gensyn, med gentagen tak og hilsen! fra Din hjerteligt hengivne

...

Marcus.

31. Til David Simonsen.

10

Kbhvn. d. 20 Juli 75.

Kære David!

I mit sidste brev var jeg såmeget forud for min tid, at jeg allerede ønskede Dig lykkelig rejse — på gensyn. Jeg vidste ikke, at Din tjenstvillighed skulde bevirke, at jeg endnu engang tilskrev Dig før rejsen. Du spørger mig om 1) hvilke bureauberetninger man er i besiddelse af i Kbhvn. og 2) hvilke beretninger jeg véd eksisterer, men ikke kender nøjere. Jeg har liggende foran mig: »Berliner städtisches Jahrbuch« Erst. Jahrg. 1874, hvori »Berlins Statistik«, og »Statist. Jahrb. d. Stadt Pest«, Erst. Jahrg. 1873 med en temmelig omfattende kommunalstatistik, dog hverken komplet eller sammenfattende; en lignende noget ældre bog har jeg fra Prag. Andet har det ikke været mig muligt at erfare om eksisterer.

... En egenlig samlet ensartet *kommunalstatistik* har jeg intetsteds set eller fundet opgivet. For at forklare Dig, hvad jeg mener, vil jeg give Dig min idé til en sådan bog (min bog) i store træk: 1) stadens territorium (størrelse, topografi, grundvandets beskaffenhed, meteorologiske forhold, inddeling af byen, ejendommenes antal m. v.) 2) stadens befolkning (størrelse, »bevægelser« : giftermål, fødsler og dødsfald, sanitære, moralske, intellektuelle og materielle forhold) 3) Stadens forvaltning (kommunalbest., kommunens status, skatter, alt hvad der af ejendomme, legater, stiftelser etc. sorterer under magistraten osv.). Du ser, det er et nogenlunde kolossalt arbejde; jeg betvivler stærkt, at der findes noget lignende i udlandet — jeg har som sagt intet set. Indtil Du kommer her, vil

35

der allerede være flere tabeller færdige (2 ere omtrent færdige); men hvorledes det i det hele vil gå, har jeg naturligvis endnu ingen mening om. — Du spørger mig endelig som no. 3) om de byer, hvor det er mig bekendt, at der er statistiske bureauer, men hvor
 5 jeg ikke kender nogen beretning fra. Nescio. Min store uvidenhed skriver sig fra, at Falbe-Hansen er rejst, og at ingen i hele byen har anelse om nogetsomhelst; jeg må søge alt alene. I Engels tids-
 skrift har jeg fundet forskellige småting, som det kunde være inter-
 essant at se, men som jeg foreløbig ingen grund har til at lade
 10 indkøbe. Hermed nok om »bureauet«. — Erslev har skrevet en af-
 handling om »Valdemars jordebog«, for hvilken han fra alle sider mundlig og skriftlig har modtaget de største komplimenter (skrift-
 lig f. ex. særdeles smigrende af prof. Pal.-Müller, dr. Høffding
 m. fl.). Julius har i sidste hæfte af nat.øk. tidsskrift oversat et kapi-
 15 tel af Buckle . . .

Endnu engang hjertelig tak og hilsen! Kan Du bringe mig nogle oplysninger hjem med, vil jeg forsøge på, om jeg kan betragte Din ankomst som end mere velkommen, end den er iforvejen — indtil da: god lykke og fornøjelse — au revoir!

20

Din
 Marcus.

32. Til David Simonsen.

Kbhvn. d. 17 Novbr. 75.

Kære David!

25 Når Muhammed osv., kun lige det modsatte, ergo skriver jeg først til Dig. Du kan vel tænke Dig, at der ikke er sket videre nyt, siden Du er rejst herfra. Den smule, der er, skal jeg dog fortælle Dig. Brandes, som nylig har udgivet fjerde bind af sine »hovedstrøm-
 ninger« (en godt skreven bog) og oversat et par kønne Schweizer-
 30 noveller, har været stærkt på veje til at blive professor. Det filoso-
 fiske fakultet og derefter konsistorium har på givne foranledning
 fra kultusministeren udtalt sig for, at det æsthetiske professorat skal
 besættes ved konkurrence — hvorved så Brandes formodenlig vilde
 blive professor — men de betydelige og stærkt protesterende minori-
 35 teter, navnlig konsistoriums, synes efter hvad et dunkelt rygte for-

tæller, at gøre iværksættelsen af konkurrencen tvivlsom, måske skal professoratet nedlægges.

Jeg som tilhænger vilde navnlig af den grund ønske, at han måtte blive prof., at hans dygtighed så kunde udfolde sig mere roligt, og at man så ved en berettiget kritik (når han stod officielt fast) kunde skaffe nogle af hans voldsomheder og fortsatte platheder og hensynsløsheder ud af verden. (I hans sidste bog: »theistiske klude«, »Martensen, der ikke kan engelsk, osv.«, uheldige oversættelsesfejl m. m.). Dernæst er han personlig, set fra alle sider, vistnok fuldt så berettiget til at blive professor, som de fleste andre herværende professorer. 5

Mit statistiske arbejde har jeg atter taget fat på med kraft. Som Du vil få at se af »Berlingskes« referat af budgetforhandlingerne i borgerrepræsentationen, vil jeg kunne gøre mig det bedste håb om en god carrière i magistraten (forsåvidt jeg ikke søger andetsteds) — når jeg gør mine sager ordenligt. Dette sammendrag vil blive af væsentlig betydning for hele min stilling. — I Dec. måned skal Du få sendt »J. E. Cairnes og økonomiens metode« af M. Rubin. Den er forsynet med en note af udgiverne (af nat.øk. tidsskr.), at de optage den, trods det at de ere grunduenige med mig, og den bliver, som jeg håber, ret tilfredsstillende, i hvert fald f. ex. efter A. C. Larsens mening, der med stor glæde havde gennemlæst korrekturen og kun beklagede, jeg ikke havde sendt den til »19. årh.«. Dette har jeg allerede af den grund ikke gjort, at jeg ikke vilde gøre uoverensstemmelsen med d'hr. professorer mere odiøs end højst nødvendig. — I dette øjeblik får jeg brev fra Odense med en tak fra dr. Krebs (stiftsfysikusen) »for mit dygtige indlæg i sparekassespørgsmålet«. Da jeg ikke har sendt ham noget særtryk, har denne pludselige anerkendelse moret mig, navnlig da jeg betragter ham som vor første økonomiske avtoritet herhjemme. 20

Jeg kan indirekte hilse Dig fra professor Brentano (i økonomi i Breslau), af hvem jeg igår aftes læste en velskreven, men reelt lidet betydende pjece. Jeg har efter nu at skulle have 1700 kr. årlig at leve af (til en begyndelse) lagt mig kostbare vaner i retning af køb 30

af bøger og fotografier m. v. til. Jeg vil dog i hvert fald langt fra kunne destillere alle pengene, og vil lægge endel op.

...

Forøvrigt er alt naturligvis ved det gamle, politisk småkævl, bynyheder og anekdoter osv., alt som kan fortælles, men ikke skrives. — Hvorledes går det i Breslau? Er doktorafhandlingen helt færdig til at oversættes, eller er oversættelsen måske allerede påbegyndt? Skal Du promoveres i Breslau eller Leipzig, og hvornår? — Item, hvornår er selve studiet dernede færdig; jeg hørte en fugl synge om, at Du måske kunde fuldende det her (i hvert fald sidste overhaling); var det »en saga blot« eller sandhed? Disse og flere oplysninger om Din leben og treiben, håber jeg, Du som snarest vil meddele mig.

Og hermed — nok for denne gang, da Dine ærede søstre og en vis frøken C. S. efter umindelige tiders forløb atter i aften have overskredet vor dørtærskel, og jeg vil ind og hilse på dem, vil jeg slutte.

Din

Marcus.

33. Til A. C. Larsen, koncept?

20 [København, december 1875]

Kære hr. A. C. Larsen!

De kommer i Deres afhandling »om retfærdighed i beskatningen« i det sidste hæfte af »det nittende århundrede« til det resultat, at den skat, staten pålægger, bør være progressiv. Hvis jeg 25 skulde udtale en mening om dette spørgsmål, vilde jeg komme til samme resultat, men ikke ad ganske den samme Vej.

Deres hovedprincip er, såvidt jeg har forstået Dem, at ordningen sker »med retfærdighed, når skatterne fordeles upartisk, så at byrden kommer til at hvile lige tungt på alle borgere« (pag. 135), og 30 De har »i og for sig intet at indvende« imod Stuart Mills sætning, »at man bør afpasse enhver persons bidrag til regeringens udgifter således, at han hverken føler mere eller mindre ubehagelighed af sit bidrag, end enhver anden person føler af sit« (pag. 151). Ud fra dette princip er progressionen i virkeligheden i og for sig retfær-

diggjort. Thi forudsat, at alle have lige store fordele af staten — og en differenceudmåling er jo chimærisk — så må også alle *yde* lige meget, det vil naturligvis sige lige meget i forhold til deres evner, eftersom »lige meget« jo må ses fra de skattepligtige individers standpunkt. Den der har 1000 kr. kan f. ex. give 50 kr. i 3 skat, den der har 20,000 så for det første 20×50 , men dernæst endnu mere, fordi byrden ellers ikke vilde være lige stor, da man ifølge rigdommens økonomiske natur, som bekendt, har mere end 20 gange så stor evne af en 20 gange så stor rigdom. Den der aldeles intet har tilovers til skat, kan intet give, fordi det vilde for- 10 ringe hans nødvendige livsunderhold og derved blive en i hvert fald uforholdsmæssig byrde, som ingen evner at bære.

Man kan altså på denne måde uden vanskelighed komme til de samme slutresultater, som De når til. De har ikke udført de »lige byrders« konsekvenser så skarpt, men har så til gengæld styrket 15 Deres motivering af progressionen ved at inddrage og efterhånden stedse stærkere hævde det moment: at staten, der ved at beskytte ejendoms- og arveretten hjælper de mange, der nu engang nyde godt af disse rettigheder, samtidig udelukker de mange, ja de flere måske, der idet mindste ikke direkte have gavn af dem, og at den 20 derfor i sin skattesættelse skal tage fra hine for at ophjælpe disse. Ved en proportional skat opnåes, siger De, »at forholdet mellem borgernes indtægter, efter skattens betaling er nøjagtig det samme som før«, men »dette vil kun være retfærdigt, såfremt hvert forhold er et nøjagtigt udtryk for den forskellige intellektuelle og mo- 25 ralske dygtighed, hvormed de have deltaget i frembringelsen af samfundets totalindtægt. Men således forholder det sig, som bekendt, slet ikke« (pag. 147). Det er for en stor del samfundsforholdene, der er skyld i den forskellige formuefordeling, og samfundet har da også ret til at udjævne her ved en progressiv skat. 30

Jeg behøver selvfølgelig ikke at fortælle Dem, at medens den førstnævnte motivering af progressionen vil kunne erhverve mange tilhængere, er den nysnævnte, hvad man med ét ord kalder socialistisk, d. e. direkte overdragen til staten af formuefordelingen. Dette er selvfølgelig ingen grund for Dem til at opgive den. Tvært- 35 imod! De må udvide den og skærpe den — men så opgive noget

andet, nemlig den første motivering, thi de to motiveringer ere inkommensurable. Det De næmli­g vil ved den sidste er *ikke* lige byrder for alle, men *ulige* byrder, større byrder for den rige end for den mindre bemidlede, et mere føleligt greb i den riges pengepose end i de andres, en erstatning af de rige til de ikke-rige, en beslaglæggelse af hines større evner til fordel for disses mindre. Hvad der før blev uretfærdigt, bliver efter dette princip retfærdigt, eller i hvert fald den målestok for retfærdigheden, om byrderne ere lige fordelte, falder bort, thi det er slet ikke den, det kommer an på. —

10 De argumenterer altså til fordel for progressionen ved at sige, at samfundet derigennem har en måde til at hævde og forskaffe »retten til arbejde« for enhver. Men hvorfor hører De op der? Er samfundets, statens formål færdigt dermed. Hvorfor ikke helt ud tage Benthams fordring: »at skabe den størst mulige lykke for det størst

15 mulige antal individer« og rette skattesættelsen derefter? Tag så længe og så meget af den enes pengepung og giv til de andre, indtil hins »lykkeformindskelse« og disses »lykkeforøgelse« stå lige, idet der jo da må tages med i betragtningen, at grænsen for, hvor meget der må tages, i hvert fald er ved det punkt, hvor der er fare for

20 ophør af kapitalopsparingen. De kan ikke svare mig, at en sådan udmåling er umulig, thi jeg svarer Dem da tilbage med Deres egen argumentation (pag. 152-53) imod Stuart Mills angreb på progressionen, nemlig at man rationelt må undersøge og opstille, hvor meget der efter det nævnte princip og dets begrænsning i almindel-

25 lighed kan tages af enhver rigdom, De må heller ikke tro, at denne konsekvens af Benthams sætning er en ren absurditet, thi De vil jo huske, hvorledes Mill, foruden sammen med Bentham at ønske udarv afskaffet, fordrer al anden arv udover den, der er nødvendig til at livsarvingen kan fortsætte sit liv i den livssfære, han er opdraget

30 i, inddraget under staten. Det er jo her øjensynligt samme princip: udmåling af den ene parts lykke til fordel for den anden. Denne tanke ligger temmelig nær, og falder en navnlig ind som en lakune i udviklingen i professor Frederiksens »Om formue- og indkomstskat«, en bog, som De forøvrigt pudsigt nok slet ikke nævner i De-

35 res afhandling.

Alle veje føre til Rom. De har søgt progressiv skat ad to veje,

som De vil smelte sammen til én. Jeg ser ikke, det kan lade sig gøre. De »lige byrders« motivering må opgives; fordelingsprincippet må til gengæld skarpere gennemføres. En progressiv skat kan retfærdiggøres ved, at staten såvidt muligt også skal fordele de ydre kår, menneskene leve under, navnlig da den hyppigt selv har skabt forskellighederne, som i hvert fald måske forholdsvis sjældent er frembragt af de pågældende individer selv. Det er med dette »lykke«-formål for øje, at en vis klasse borgere intet vil komme til at give, de andre stadig mere, *uforholdsmæssigt* mere, sålænge det blot kan forenes med sporen til opsparing. Jeg tror, De og jeg i praksis, i hvert fald for en lang periode, ikke vilde blive uenige, om der end senere kunde opstå differencer om, hvorlangt man skulde fortsætte, men theoretisk eller rent videnskabelig set turde [afstanden mellem] Deres delvise benyttelse af begge de fremførte motiveringer og min udelukkelse af den første og vidtførte benyttelse af den sidste: statens fordelingspligt, ikke være så ringe. Dette vil De sikkert forstå uden videre argumentering, jeg vil derfor slutte, med en anmodning om, at hvis De finder noget De synes er diskussion værd, i disse få bemærkninger, De da vil sende et par ord derom til

Deres hengivne 20

M. Rubin.

34. Til David Simonsen.

Kbhvn. d. 15 Decbr. 1875.

Kære David!

Jeg kommer lige fra fint selskab. Jeg har så godt som været nabo med kronprinsessen, idet jeg var i theatret til »en fallit« — sikkert det bedste stykke, de for øjeblikket giver på theatret — som jeg i aften så for anden gang, da jeg havde trakteret moder og mig med en balkonbillet, første række! Flotheden begrundes ved, at moder jo ikke hører godt, og at alt andet var udsolgt til opskruede priser.

— Det var theatret! — Hvad været angår, synes et par dages tø nu igen at skulle afløses af frost. Og hvad humøret angår, har jeg

i reglen for travlt til at tænke på, hvad humør jeg gider være i. Arbejdet fortner ret godt. Det har efter overenskomst mellem Fenger og mig fået det tillæg, at jeg indfletter en mortalitetsstatistik for de sidste 30 år (for Kbhvn.), et helt lille selvstændigt matematisk-statistisk arbejde. — Jeg håber, Du har fået min lærde lille afhandling, og formoder, Du ikke har læst den.

Efter Dit sidste brev mener Du jo at ville blive en 3 år borte endnu. Jeg skal ikke fordybe mig i betragtninger over, hvor meget eller hvor lidet 3 år er. Man kan sige at tre eller jo rettere 2½ år er en lang tid, man kan også sige, at til påske har Du altså været halvdelen af tiden borte. Jeg for mit vedkommende skønner ikke at være blevet i allermindste måde forandret fra nytår 73 til nytår 76 — jeg har lært noget mere økonomi, men, ærlig talt, ikke meget andet, jeg føler, tænker og handler omtrent på ganske den samme måde, og der er da heller ingen begivenhed i de 3 år, som kunde have bidraget til at forandre mig. Både m. h. t. »liebe und leben« stod jeg både praktisk og theoretisk på samme stadium som nu, vel noget mere fåget, men der er ingen forandring af betydning sket på noget gebet. Da pokker ikke det samme var tilfældet m. h. t. trieniet nytår 1870 til nytår 1873, kan det jo tænkes, at jeg i det herrens år 1879 vil være et ganske andet eller idetmindste et meget forandret menneske — forsåvidt som jeg eksisterer til da.

Går alt i sin gamle skure med mig, så er der forøvrigt heller intet mærkeligt udenfor mig. Store ord! vil Du sige. Men det sete afhænger jo af øjnene, der se, og mine øjne ser de fleste ting i en vis ganske fornøjet og gemytlig spidsborgerstil, med arbejde og hvile, og hvile og arbejde — jeg skønner ikke, der er noget af nogen særdeles art i luften.

Der er noget uhyggeligt i det, Du fortæller om »richusen« dernede. Jeg troede ikke den var så tyk, så at sige, at man kan skære i den. Herhjemme er den i hvert fald ikke officiel. Men skidt! det går med jødernes emancipation som med kvindernes. Modstanderne ville nok tilsidst tabe, når jøderne bruge deres frihed fornuftig. Lad os allesammen blot arbejde, det er dog det, de alle må have mest respekt for, og gamle stamfader Jakob, der arbejdede 7 år for Re-

bekka, og fik Lea, det er det forbillede, vi mand og mus bør rette os efter. Heldigvis har jo de fleste af os betingelserne for at kunne arbejde — også den åndelige kapital. Lad os blot ikke komme til at blive »tærende«, det er uøkonomisk, og den der ikke bestiller noget, drømmer, og en drøm er en uting, når den er dårlig, fordi man ængstes, og når den er god, fordi den er løgn. Gyldne ord! ikke sandt! Det er godt, at papiret snart er skrevet fuldt, thi ellers spildte jeg Din tid altfor meget. Jeg skal nu krybe i seng for at læse et par kapitler af »En jægers dagbog« af Turgenjew. Hellige Turgenjew!

Godnat Du! God chanuka! og glædeligt nytår! Hjertelig og kærlig hilsen fra hele familien herhjemme. Hilsen fra Erslev og fra Din inderligt hengivne

Marcus.

35. Fra Københavns Magistrat.

Kjøbenhavns Magistrat.

Kjøbenhavn, den 29 Decbr. 1875.

Til Hr. Cand. polit. Rubin.

At jeg har antaget Dem til Medhjælper ved de statistiske Arbejder, der skulle udføres for Københavns Kommune, har jeg herved den Fornøjelse at meddele Dem.

De vil herfor modtage et Honorar af 1000 Kroner aarlig, der udbetales Dem maanedlig prænumerando.

De vil have at arbejde i 2 Afdelings Sekretariats Kontor under Kontorchefens Vejledning, og ved Siden af Deres ovennævnte Hovedgjerning tillige udføre de Forretninger, der paahvile Dem, som Sekretair ved Udvalget for Fæstningsterrainets Realisation, for hvilke særligt Honorar er Dem tillagt, samt forsaavidt Tiden tilsteder det, uden særligt Honorar, hvad anden under Kontoret hørende Gjerning, der maatte blive Dem overdraget.

Fenger / Melsing.

36. Fra David Simonsen.

Breslau 13/1 76.

Kjære Markus!

...

- 5 Desuden kan jeg fortælle Dig om en økonomisk-politisk Bevægelse som Du vel neppe vil have hørt stort om. Der har samlet sig en Del Mænd der med et almindeligt Navn kaldes: »Agrarier« og som selv angive at ville virke for en fornuftigere »Steuer- und Wirthschaftspolitik« da efter deres Mening den faste Ejendom navnlig
- 10 Landejendom som er Statens Kjærne for Øjeblikket, er ganske uforholdsmæssigt belastet. Grundskatten maa hæves og lægges over paa alle Landets Beboere og, »det er Vanvid at en Overdragelse af en Ejendom til Værdi af 50000 Rth. skal koste 500 Thl. medens man kan »gründe« et Foretagende paa en Million uden Afgift af
- 15 en halv Snes Daler«. Hvem er Skyld i at Tydskland er »der Betteljunge in Europa«? Naturligvis Jøderne »der som Vampyrer ruge over de Pengesække deres Fædre har samlet, uden at bekymre sig om paa hvad Maade de er samlet«. Citaterne ere ikke fra Programmet som Foreningen har udgivet men af en Tale som en Friherre
- 20 Gersdorf for en Forsamling her i Schlesien for en 8 Dages Tid siden holdt. Der agiteres voldsomt idet der overalt sendes agrariske Flyveblade i Hundredevis med Landbladene og der appelleres indtrængende til at »de smaa Bønder« skal slutte sig til de store som Bevægelsen egenlig er udgaaet fra. Det liberale Parti skal have Lov
- 25 at fortsætte Udenrigspolitik, men indenrigsk Wirtschafspolitik maa Grundbesidderne have anderledes Hold i end de har havt, hvis ikke Landet skal gaa i Hundene. Der faldt paa det omtalte Møde Yttringer om den tydske Rigsdag af Junkere som de neppe er hørt værre af jyske Bønder i en Kneipe. I Danmark synes man
- 30 idetmindste efter Dagbl. og Morgenbl. at dømme endnu at leve i salig Uvidenhed om en Bevægelse som allerede er af et ikke ubetydeligt Omfang og sikkert ved den Iver hvormed den drives, snart vil faa et større. Den tydske Bonde vil maaskee ogsaa engang falde paa at gjøre Revolution . . . idet jeg beder Dig ikke at følge mit
- 35 Exempel med Hensyn til Svarlangsomhed, sender jeg en kjærlig Hilsen.

Din David.

37. Fra David Simonsen.

Breslau 20/1 76

Kjære M. Rubin!

Du opfordrer mig til at være »enig med Dig at Bladet er skrevet af og for Pøbel« : tage Tingene med Ro, Julius undrer sig over at jeg kan tage mig et saa vrøvlagtigt Angreb nær og jeg seer deraf at I begge ikke vide hvorledes Forholdene staaer. Det er jo ikke blot en »Næstved Amtsavis« der har indeholdt en Smudsartikel men jeg har givet jer et Led af en stor Kjæde, og derfor har Artiklen stor Betydning. Hvis I troer at det er uden Betydning at den kath. Presse i den Grad stadigt angriber Jøderne at det noteres naar »Germania« har hørt op med sine Jødeartikler, kan jeg ikke dele Eders Mening og det er jo langt fra blot fra denne Side at man bestrider vor Ret til at existere ogsaa, at ogsaa en Mand som Prof. Billroth Østerigs første Chirurk har erklæret at der endnu bestaar samme Antipathi mellem ham og en Jøde som mellem en Teuton og en Phønicher vil Du vide naar Du har læst tyske Blade i de sidste Par Maaneder og for et Par Dage [siden] saae jeg at den gamle Hegelianer Prof. Erdmann i en Recension i Jenaer Litter. Zeit. udtaler at Jøderne ikke har nogen Ret til at existere i et christelig Samfund. Heldigvis tager han de christ. Sekter med under Behandling og tilføjer nogle Udtalelser om Forholdet mellem Christendom. og Videnskaben som gjør at hele Artiklen bliver mere morsom end bidsk, og at man ikke lægger Vægt paa hans Mening at vi ved Emancip. staaer en Jødefejde nærmere end før. Dette i Anledning af Eders Udtalelser om Bladet. Jeg har ikke omtalt de Angreb der rettes mod Jødedommen fra radical Side med den meget rigtige Forudsætning at naar denne er faldet, Stolen er trukket bort fra Christendommen, da disse som Regel mere holde sig til theoret. Betragtninger end de nævnte, hvortil jeg ... endnu vil føje at det neppe er et halvt Aar siden at en ungarsk Deputeret stillede Forslag om at lade Jøderne forsvinde. — Altsaa Sagen har virkelig mere Alvor end man kan føle i Danmark. — Men nu til Dine »Realia« ... Du indrømmer paa den ene Side at det er Aarhundreders Tryk som har tvunget os til at anvende al vor Klogskab og al vor Energi for overhovedet at tilkæmpe os Ret til at existere som Mennesker, men mener paa den anden Side at det er

umuligt at en Forandring til det Bedre kunde ske uden at Forholdet til »Loven« bliver et andet. — Og Du glemmer aldeles det Gode der ligger i at holde sig til Lovens Bogstav, glemmer hvorledes den christne Religions Talsmænd og Repræsentanter har hængt og
 5 brændt fordi de holdt sig til Christendommens formentlige Aand istedenfor til Evangeliets menneskekjærlige Ord, glemmer hvorledes Revolutionen 1789 og Communen indførte det utaaleligste Despoti fordi de troede at kunne holde sig til Aanden i Frihedstanken i Steden for til Ordene Frihed Lighed og Broderskab, glemmer ende-
 10 lig at mange af de Stammefæller der begaa de Forbrydelser der efter Din Mening ere affødte af overdreven Pillen ved Bogstaven, for længst har kastet Religionsforskrifternes Bogstav overbord. — Sikkert er det at den Afspærring som fra d. 15 Aarh. til Slutningen af det forrige tvang vore Troesfæller til at concentrere alle deres
 15 Aandskræfter paa det religiøs-ceremonielle Gebet har medført at man har udtænkt mange strengere rituelle Forskrifter i enkelte Punkter end før var Tilf., men skal vi dømme det Hele saa priser jeg Beskjæftigelsen med Bogstaven, uden den er det umuligt at »Aanden« kan leve i Mennesker. En Aristoteles eller Spinoza behøver
 20 maaskee ingen Corpus juris men sikkert den store Majoritet og Spørgsmaalet vilde da blive et ganske andet: slutter Bibel og Talmud de Lærer og Forskrifter i sig som vi maa anerkjende eller ej? — Skal Brevet komme afsted idag eller de første Dage maa jeg nu slutte. Til Dit sidste Spørgsmaal skal jeg med det Første komme til-
 25 bage.

Med kjærlig Hilsen
 Din David.

38. Til *David Simonsen*.

Kbhvn. d. 27 Januar 1876.

30 Kære David!

Tak for Dit brev! men det var ikke in optima forma, for det var græsselig slet skrevet; det eneste som undskylder Dig er, at jeg — efter Fengers sigende i hvert fald — skriver alt andet end skønskrift i almindelighed, og vel altså i særdeleshed i en hurtigt nedskreven
 35 epistel.

Adolf er på sin sædvanlige vinterrejse og har været borte i henved fire uger. I al den tid er der ikke blevet spillet l'hombre herhjemme(!), indtil ved et rent tilfælde for første gang igåraftes. Julius, Sofus og Erslev kom hjem, — Erslev går nemlig og venter på sin opgave, uden at have noget at bestille. Da vi havde spillet et par timer, sattes Dit brev under debat, ikke såmeget enkelthederne som sagen i sin helhed, og der faldt da forskellige ytringer, som det er rigtigst at gengive.

Jeg har vist i sin tid fortalt Dig eller skrevet Dig til, at Julius kort før Du rejste meget fortrød ikke at have givet Erslev og mig ret i en samtale, vi havde en halvandet år, før Du rejste, nemlig at det religiøse spørgsmål hverken behøvede eller burde være tabu. Han har senere gentagende udtalt sin fortrydelse over, at han i så lang tid havde holdt ren mund m. h. t. dette spørgsmål ligeoverfor Dig, og I har vel igrunden aldrig haft nogen egenlig samtale derom. Igåraftes faldt han pludselig tilbage til sin gamle mening, at dette spørgsmål ikke med nogensomhelst nytte afhandlede imellem os (o: Dig og mig), og at det snarere skadede end gavnede, at jeg diskuterede det. Mit hovedargument imod ham er det, som jeg allerede for 3 år siden har sagt ham, og som jeg éngang for alle siger Dig: jeg tror ikke, at vi kunne omvende hinanden, men jeg véd hos mig selv, at jeg har tilstrækkelig sympathi og pietet ligeoverfor det spørgsmål og de forhold, vi taler om, til at kunne have lov til at diskutere dem med Dig, og jeg mener da, det er rigtigst stadig at holde Dig à jour med, hvad et menneske, der ikke af ladhed har opgivet ceremonierne — thi jeg holder dem jo i hvert fald udadtil — og der fra tidlig tid har haft lejlighed til at tænke over spørgsmålet, der endvidere ikke er nogen fanatisk modstander m. v., hvad han mener om spørgsmålet. Jeg anser det for så meget rigtigere nu at underrette Dig derom, som Du ellers let kunde glemme København og de hjemlige forhold, og at begynde at alarmere dagen før Du rejser fra Breslau, turde så anden gang være for sent. Jeg overvurderer aldeles ikke min indflydelse, min positive indflydelse på Dig formoder jeg er = 0; men tag mig som en velsindet og godartet type på racen af Dine modstandere — hvis Du i sin tid har tilsinds at søge dem op. Hvis jeg må oversætte mit

sidste brev til Dig, så stod der deri, at den lille jødiske nation på mangfoldige måder har forstået at gøre sig forhadet ved at fornærme det samfund, de lever i, gennem bagdørshandlinger, der ikke ere noterede i straffeloven. Dette er et faktum. En af grundene til dette faktum tilskrev jeg deres bogstavtro, idet jeg intet øjeblik har overset den historiske udvikling, ja udtrykkelig udtalt den, men rigtignok med tilføjelse af en beklagelse over, at udviklingen og forholdene have nødvendiggjort stillingen som den nu er, en beklagelse over, at det, der frelste deres materielle og åndelige selvstændighed, har haft en uheldig indflydelse på flere sider af deres karakter og sædvaner, og jeg tilføjede et ønske om, at vægten på formen, ceremonierne, bogstaven og loven måtte vige for et lidt friere blik, et lidt mindre snævert syn på mange forhold, ikke mindst på det konventionelles og på etikens gebeter.

Du beklager ikke bogstavtroen, Du glæder Dig ved den. Du bruger det sædvanlige argument: quod licet Jovi osv., og Du giver til nød Spinoza den frihed, Du vil nægte »massen«! Men sammenligningen med Spinoza passer ikke. Han behøver ikke Din fritagelse for de jødiske ceremonier som gærde om loven, thi han bryder sig ikke om loven, han har brudt med Moses og profeterne. Jeg er ikke klar på, om bogstavtroen på obskurantistisk vis skal holde folket borte fra tvivlen, borte fra oplysningen og drukne det i de ubegribelige ceremoniers masse, eller om Du vil forlange, at et oplyst og ikke-obskurantisk folkefærd skal nøjes med en bogstavtro. Thi bogstavtroen kan hverken passe for ikke-jøder, eller for jøder med en stærk og levende tro; den *må*, navnlig hos den store mængde, fremkalde det indtryk, at ceremonierne er religionen, selve disse bliver deres religion, og kun i det tilfælde bliver den dem til gavn, når Du mener, at de vel kan nøjes med denne pseudoreligion. De »oplyste« troende jøder holde på ceremonierne, for at de »uoplyste« gennem dem skal kunne bevare deres tro, og de uoplyste have ingen anden tro (∴ jødedom) at bevare, end netop disse ceremonier.

Dine historiske beviser imod benyttelse af »ånden« forekommer mig ikke at holde stik. Revolutionens og kommunens udskejelser vare så naturlige bølgeslag, at man hverken behøver bogstav- eller åndfortolkninger for at forklare dem, men i hvert fald var det da

en altfor stor vægt på ordene »frihed, *lighed* og broderskab« og en misforståelse af det sande broderskabs ånd, der bevirkede myrderierne m. v. Og hvor hyppigt ere ikke netop alle mulige religionsforfølgelser blevne forsvarede med biblen i hånden og dens ord som argumenter! det véd Du bedre end jeg; man vilde have undgået megen elendighed ved at tage hensyn og have kendt noget til den »ånd«, der fra den alexandrinske skole vandrede over i evangelierne. 5

Hvad gavn en forandring fra bogstav til ånd nu vil gøre, det er af den grund jo ganske vist et stort spørgsmål, at ladheden og indifferentismen er så umådelig, at man med fornøjelse vil lade bogstaven falde uden at tage ånden op. Men jeg skal ikke foregribe udtalelser herom, da jeg vistnok vil komme tilbage til det i mit eventuelle svar, på det lovede svar til mit sidste brev sidste spørgsmål. 10

Med gruelig travlhed, meget og mangeartet at tænke på, og meget jeg kunde ønske at tale med Dig om 15

Din hjerteligt hengivne

Marcus.

39. Til David Simonsen.

Kbhvn. d. 11 Marts 76. 20

Kære David!

Quod licet Jovi, non licet bovi! d. e. udlagt, når Du har så travlt, at Du kun får tid at sende brevkort ud i verden til fødselsdagene, så har jeg endogså næsten en hel uge i forvejen tid til at skrive brev til Dig. Det er ikke fordi min analytiske geometri og min statistik 25 ikke giver mig mer end nok at bestille, ja så meget, at jeg ærlig talt er led og ked — navnlig af statistiken, men sagen er, at jeg netop i aften har nogen tid til overs, fordi Erslev har været her og spillet en l'hombre, er gået tidlig hjem, og jeg, som Du måske husker, ikke holder af at lægge mig kl. 11 og ikke har noget at læse i. Erslev er 30 nu færdig med sin store opgave, som han er meget tilfreds med; først om 6 uger er vist først examenen færdig. Til den tid tænker jeg på at forære ham mit fotografi, hvilket jeg meddeler Dig for at få en overgang til at gøre Dig bekendt med, at jeg til min fødselsdag bl. a. fik Brandes værker foræret af Sofus og Ibsens af min fa- 35

milie. Dermed er mit forråd af interessante nyheder udtømt, og jeg kunde forsåvidt gerne høre op at skrive, som jeg er intet mindre end oplagt til at tilskrive Dig om nogetsomhelst virkelig interessant imellem himmel og jord. Det eneste skulde da være, at jeg tænker
5 på at forlove mig. Jeg véd endnu ikke rigtig med hvem, men jeg tænker, at l'appétit vient en mangeant, og jeg, der er i besiddelse af c. 1500 kr. årlig, må dog vel anses for et så godt parti, at jeg ikke har mange chancer for at få en kurv. — Hvorledes hun skal være?
»Sød!« d. v. s. et kønt organ, en lille mund, store øjne (drøm-
10 mende), langt hår og en smule gåseagtig. Det vilde ikke være afvejen, om hun nylig havde mistet en rig barnløs tante, hvis protégée hun var. Forsåvidt Du skulde kende en sådan ung pige i Breslau, så send hende hertil. Jeg forsikrer Dig for ramme alvor (ligesom i Dagstelegrafen), at det er meget alvorlig ment, og at diskretion
15 forsikres. Du må forberede hende på, at jeg af og til falder lidt i staver, at jeg kan være kedelig, at jeg er ude en del af døgnen, men at hun i den tid så kan more sig og leve, som hun lyster. Jeg vil ikke være nogen stræng herre, hverken som forlovet eller ægtemand. På den anden side må hun give mig tilladelse til fremdeles at for-
20 elske mig i hvem jeg vil — bevares rent platonisk! — sukke højt om natten af håbløs kærlighed, og drømme om en eller anden skønhed eller grimrian, dannet, men — til afvexling — med små stikkende øjne, en stor mund og kort hår. Død og pine! sikken et frispasliv! Du tror måske, jeg gør løjer? jeg forsikrer Dig ved statistikens gud,
25 at jeg taler ramme alvor, og at jeg, hvis jeg i dette øjeblik kunde oprette ægteskabskontrakt på ovennævnte betingelser, og havde råd dertil, øjeblikkelig giftede mig. Såvidt er det kommet i gamle Danmark! det er altsammen — som mundheldet nu siger — Brandes' skyld! Ja den Brandes! — og den frie kærlighed! Pfui! Pfui!

30 Det var de to sider. Jeg er fast besluttet på at fylde alle fire. Men hvis Du har dårlig tid, kan Du godt lægge resten ad acta til næste purim. Jeg véd ikke, om jeg vilde være blevet alvorligere stemt ved at have læst Din prædiken — jeg håber det, men skal ikke kunne bedømme den, da jeg først om nogen tid kan få den at låne. Item
35 håber jeg store resultater af de arabiske nægtelser. Når den dag kommer, da jeg kan adressere breve til dr. phil. osv., vil jeg føle mig

forholdsvis ophøjet. Forøvrigt har Erslev og jeg besluttet at disputere i foråret 79, vi blive da promoverede samtidig med 400 årsfesten, hvilket sikkert vil glæde den og os i en umådelig grad. Julius Fridericia & Alexander Thorsøe derimod ville allerede være doctores i år, den ene på basis af en ren historisk, den anden på basis af en hist.-filosofisk opgave. 5

Angående mine børn, da har jeg forresten tænkt mig, at jeg dog vil give Axel David ret. Han vilde nemlig aldrig lade sine sønner lære logaritmeregning. Han lærte det aldrig selv. Også jeg er kommen til det resultat, at logaritmeregning ikke gør folk lykkeligere. Nu Haman 10 f. ex! Han blev ophøjet i en potens, så stor som en galge, og blev til en uægte brøk, hvor tælleren var hans hovede, stregen strikken, og nævneren den lange krop? Tror Du, det var lykkeligt? Det forstår sig nu er det det samme; han var vel død alligevel. Men al potensopløftning og roduddragning burde afskaffes. Nivelleringsstyret bør indføres, og kommunismen leve! Det er Brandes! og det vilde have praktiske resultater, som vilde gøre mig i høj grad fornøjet. 15

Når engang, kære David! år ca. 2000 Dine efterkommere udgiver Din korrespondance à la Peder Hjort — så vil dette brev findes 20 imellem. Jeg er til den tid død og begravet som en stor mand, og mine fortolkere ville da have et besværligt arbejde ved at undersøge, hvorledes dette brev kan rime sig med alle de foregående mere eller mindre hastemte breve. Det er for at drille dem, jeg skriver dette. Thi der gives mere mellem himmel og jord, end d'hr. filosofer 25 aner, og det vil glæde mig i min himmel ganske umådeligt, at se dem udgranske, hvad for en stemning jeg var i, da jeg skrev disse sider. Jeg skal dog for en sikkerheds skyld underrette Dig om, at sekretariatskontoret, hvor jeg opholder mig, beforder direkte ud til kommunens domæne, det såkaldte Bidstrup. 30

Og hermed gud befalet! Jeg skal hilse Dig og ønske Dig til lykke fra hele min familie, fra Adolf in specie, og fra Erslev. Hvis jeg selv på Onsdag endnu skulde have i sinde at sende dette brev afsted — og hvorfor skulde jeg ikke gøre det — så vil jeg skrive min lykønskning med det samme. Gid Dine kameler må vorde talrige, og 35 Dit skæg voxer. Gid Din undertegnede ven aldrig må blive så stor

en kamel, at han ikke kan komme gennem et nåleøje, for så går han ad helvede til. Hvilket gerne kan være han gør alligevel — hvilken pessimistiske bemærkning »forklarer hele brevet« (ed. commentarius). — Jaja! kære David! vi er lige gode venner endda! Til
 6 lykke! Til lykke! Til lykke! hvilket er tre ønsker, medens der faldt et stjærneskud, d. v. s. en klode gik i stykker.

Din
 Marcus.

E. S. Tobiesens (Stk. af D.) nye våbenskjold bærer til devise:
 10 Skidt med det hele!

40. Fra David Simonsen.

Breslau 29/3 76.

Kjære Markus!

Du skal — jeg vilde ikke sige Fanden gale mig i dannet Selskab
 15 — endnu i Aften bringes paa Jernbanen da jeg først aander frit naar jeg har klaret hele min lidt efter lidt overvældende blevne Brevgjæld hvorfor jeg i Dag har gjort de voldsomste Anstregelser og snart har naaet mine Ønskers Maal, altsaa Du maa undskylde naar Uhret ligger foran mig og jeg fatter mig i Korthed. — For Dine
 20 gode Ønsker i Dit sidste Brev takker jeg men har ellers forstaaet det som mere skrevet i Anledning af den 9de Marts end af den 17de, og kan derefter gaa over til dets ældre Broder. Til de to første Sider (hvis Du endnu husker det, handlede de om Rigtigheden af relig. Discussioner), veed Du at Du har mit Bifald. . . . At den
 25 religiøse Fanatisme, som i Aarhundreder har været vakt mod dem der have korsfæstet er en højst vigtig Faktor i Jødehadet, vil Du dog vel ikke nægte og ligesaalidt at den aandelige Overlegenhed Jøderne har lagt for Dagen siden de fik Lov til at vise den, er en anden. Og ligesaalidt som jeg altsaa finder Forudsætningen
 30 berettiget, finder jeg det endelige Ønske klart: at vogte paa Formen etc. maa vige for et lidt friere Blik et lidt mindre snævert Syn paa mange Forhold ikke mindst paa det konventionelle og paa Ethikens Gebeter. Har Du nu ogsaa gjennemtænkt det? Gives der da en eneste Prædikestol hvorpaa der om Lørdagen udvikles naar en

Gaas er koscher eller ej eller en Religionsskole hvor det læres at slagte en Oxe. At man ikke maa snyde sine Kunder læres dog virkelig ligesaa godt af Jøder som af Christne. Men jeg kan her netop passende indføje hvad jeg lovede Dig nu snart for et Par Maaneders siden. Skal jeg tænke mig et Ideal af Jøderne forestiller jeg mig en Gjenopstaaen af den straalende Periode i Spanien. Jeg taler naturligvis ikke om deres Magtstilling thi de nyeste Forskninger viser at det maaske ikke var saa svært bevendt dermed, der var allerede dengang partielle Forfølgelser nok. Jeg taler om den faste Vedhængen ved den religiøse Lære samtidig med at man var paa Højdepunktet af Tidens Dannelse. Maimonides er jo det nærmeste Exempel. Han skriver paa een Gang en Ritualcodex i 4 Bind og et philosophisk Værk hvor han bl. a. omhyggelig undersøger Aristoteles Argumenter for Materiens Evighed. Altsaa det faktiske Bevis er leveret for at Talmud og Oplysning ikke ere uforenelige, og jeg kan derefter ikke opgive Haabet om at den »Oplyste« atter skulde kunne faa Religion og den »Religiøse« Oplysning. Salomon siger at alt har været der. Ogsaa den Periode hvori vi nu leve hvori Kundskaber er ensbetydende med Frafald fra Religionen, var jo i den græske Periode. Lad os ogsaa tabe i Antal, det er ikke det der nogensinde har givet Jøderne Kraft at de var mange; blot at de faa ved Kjærlighed holdt sammen har reddet dem. Altsaa om ogsaa Herman Trier gaa[er] tabt i sine Børn, kan maaskee Schlomechs Børneb. eller for min Skyld Bbbb. ikke blot have deres Bedstefaders Bogstavtro, men ogsaa en bedre Opfattelse af Aanden deri. Præterea censeo: Bogstaven maa bringe os Aanden, lader vi Bogst. falde tror jeg at Garantien er meget ringe for at vi gribe Aanden. Det var ikke Philomen Juda Makkabæus som reddede Israel.

Mit Uhr siger mig at jeg maa slutte und zwar med

kjærlig Hilsen   30
fra
Din David.

41. Til Kr. Erslev.

Kbh. d. 12/5 76.

Kære ven!

Da jeg gik fra Dig fik jeg et øjeblik en frygt; den er ugrundet,
 5 men jeg skynder mig helt at forjage den. — Enkelte gensidige yt-
 ringer har gjort mig bange for, at Du et øjeblik kunde tænke Dig,
 at jeg noget øjeblik har misforstaaet den grundakkord, der laa til
 grund for samtalen, saaledes som Du indledede den og fortsatte den.
 Lad mig da sige Dig — til overflod naturligvis — at jeg intet øje-
 10 blik har set andet deri end et nyt bevis paa den mærkværdigste og
 dybeste hengivenhed, paa *Din* kærlighed til Din fader. Samtalen
 har bestyrket min mening i dette punkt; tillige i, hvad jeg har sagt
 Dig før, at Du er meget lidenskabelig; af og til bliver jeg bange,
 kan ikke følge Dig, men jeg føler stormen.

15 Tak for Din tillid til mig!

Din
 Marcus.

42. Til David Simonsen.

Kbhvn. d. 16 Maj 76.

20 Kære David!

I den måned, der er forløbet, siden Du rejste, er der ikke passe-
 ret meget, som det kan være af interesse at fortælle Dig, særlig da
 Du jo får bladene og derigennem kan følge vor »storpolitik«. Det
 kan måske dog mere Dig at vide, at jeg forsåvidt har taget del i den-
 25 ne, som jeg formoder at have slået et af højres store numre ihjel. Jeg
 tvang nemlig Topsøe til at optage en notits, underskrevet M. R-n,
 hvori jeg oplyste, at Københavns valgberettigede individer var
 færre i antal end nogen anden del af landets, gennemsnittet af
 vælgere i Kbhvn.s kredse er $4\frac{1}{2}$ p.Ct. under gennemsnittet af væl-
 30 gere i hele landets kredse. Om end altså formelt grundlovens ord
 fremdeles giver Kbhvn. ret til flere rigsdagsmænd, er spørgsmålet
 reelt — hvad Topsøe også sagde — svundet ind, og vil næppe påny
 rejses under pauker og trommeslag.

...

— Dette brev skriver jeg til Dig oppe i magistraten. Jeg flyer herop i disse dage, da mit værelse bliver gjort istand, gulvet ferniseret m. m. Igår aftes læste jeg igennem et kapitel om »møntfoden«, som Sofus har oversat efter en bog af den engelske økonom Jevons, og som han vil have ind i »nationaløkonomisk tidsskrift«. Det morer mig virkelig meget, at se den interesse for og de kundskaber han har i det fag. Han er jo ihærdig, når han tager fat på noget, men jeg tilskriver mig en ikke ringe del af den ære, at have lagt et godt grundlag. Jeg har en idé m. h. t. et resultat af hans økonomiske læsning — og han læser ubegribeligt meget — som jeg skal meddele Dig til efteråret.

Kontorpersonalet begynder at indfinde sig, og jeg vil slutte af. Jeg udmærker mig i denne tid ved at være i et ganske ualmindeligt ligevægtshumør, som jeg håber vil vare ved, da jeg ikke skal nægte, man arbejder godt ved det. Der er heller ingen grund til at tro det modsatte, særligt hvis det gode vær som idag har afløst en uges vinter-tilbagefald, skulde holde sig. Forårstiden opfordrer ligefrem til at slå alle griller og overflødig vrøvl af hovedet. Hermed godmorgen! jeg tror ikke, jeg har mere, jeg »sku ha'e sagt«, og kan forvist heller ikke sige mere, af mangel på plads på papiret, og på grund af støj i kontoret.

Med hjertelig og venlig hilsen

Din

Marcus.

43. Til David Simonsen.

Kbhvn. d. 2 Juli 76.

Kære David!

Jeg skriver til Dig Søndag aften efter lige at være kommet hjem fra en udflugt fra igår aftes til iaften, ned til Bregentved, Gisselfeld m. v. sammen med Bing og et par andre. I næste uge skal jeg et par dage med Gusta og Susanne en lille lysttur til et sted i Vestsjælland — pengene hertil have de begge redelig fortjent, den ene ved at hjælpe mig med konferering ved statistiken, den anden ved at skrive for mig efter diktat (ud af hovedet) en slags populær artikel til »Nær og Fjern«. Endelig formoder jeg, at Erslev og jeg i begyndel-

sen af Avgust kommer en halv snes dage til Tyskland (Harzen), så Du ser, jeg morer mig tilstrækkeligt. Mit arbejde går nu også godt fra hånden; det er under trykken (hos O. C. Olsen & Co.), og jeg har samtidig med at supplere og korrigere det endda tid tilovers til 5 studierne. — Ad hoc om mig selv.

Julius læser jeg nu økonomi med. Det går ret ordenligt og han synes virkelig at ville bestemme sig til at tage examen til jul. Det kommer således — forhåbentlig — post festum at tale om animeringen til at få ham til at bestille noget. Men jeg må dog forvare mig mod 10 at have nogen skyld for den tid, han har drevet. — Da jeg (og Erslev) lærte Julius at kende, omtrent da han var blevet student, var han meget vidt. Han stod langt over os i æsthetisk læsning, i tænkning, filosoferen m. v.; men også over os i vrøvl. Jeg mener hermed, at det der dengang — hvad jeg tydelig husker — imponerede både E. 15 og mig, det var, når Julius f. Ex. havde ført en dybsindig dagbog med titusinde citater; når han allerede dengang udtalte sig som værende på højde med alle tidens filosofiske spørgsmål; når han lod hånt om en hel mængde ting, man tidligere havde haft veneration for, og omvendt løftede andet til skyerne i superlativiske udtryk. Der 20 var dengang som nu ingen ende på hans floskler; der var dengang som nu ingen ende på hans tågede og ubestemte og villieløse drømmerier, (Du ser, floskler smitter!) og han er blevet stående — måske indtil for et halvt år siden — i denne tilstand, medens vi andre havde tid til at lære den at kende, være i den og komme ud over den. (Husk 25 på jeg taler om et helt kvinkvennium). Julius har derfor stadig været noget på siden af E. og mig, snart forud for os, snart agterud, og navnlig stadig i en mængde brydninger, der kom af lediggang, og som vi andre vel vare i, men bleve nødte til at dæmpe på grund af det påtrængende arbejde. Jeg har da aldrig haft noget herredømme 30 over Julius. Når jeg har talt til ham om at bestille noget, har han svaret med, enten virkelige eller fingerede, livsledefraser. Han har været et par gange forelsket, taget fat på examen 3 gange, opgivet begge dele påny, og stadigvæk motiveret både begyndelsen og enden ved, at han var ulykkelig, eller at han vidste ikke hvad det skulde 35 føre til, eller at hans kald var et andet m. v., alt eftersom hvad sagen drejede sig om eller hvad tidspunkt den kom frem på. Jeg har, så

pudsigt det end lyder, ikke været ganske fri for at beundre denne romantiserende måde at tage livet på; vidderne er større, de små ærgrelser og de små forfængelighedssorger færre. Jeg føler mig langt fra tilstrækkelig opbygget ved mit eget arbejde til at poussere ham frem. Når jeg så alligevel har gjort det nogle gange frugtesløst, da måtte jeg slå mig til ro. Ved en tilfældig ytring forleden slap det E. og mig ud af munden på éngang —: Julius bliver den lykkeligste af hele rusen, — tu verras!

Nu er Julius blevet mere sat og mere virkelig (af og til forceret uromantisk). — Jeg har ved en naturrevolution for mit eget vedkommende fået kastet en del overbord; indtil jeg får ladet med noget, der ikke er contrebande, vil jeg komme til at drive sådan vakkende og usikker om, som jeg er nu. Desværre — trods mange glædelige dage og rolige timer hjemme og sammen med vennerne, og trods at jeg er så tålelig tilfreds med mit arbejde og mit studium — er jeg som helhed ikke rigtig glad. — Når jeg nemlig endelig engang er tilfreds i det nuværende, så dukker den mærkelige tanke op: hvor længe lever Du overhovedet? hvor længe kan Du arbejde og nyde? Jeg er bange for, at tiden skal løbe fra mig, jeg vilde gerne snarest mulig supplere min behagelighedstilværelse til en lykkelig, og jeg er bange i én retning til. Du véd, at som forholdene er hjemme hos os, lever vi alle i og for vor snævre lille kreds. Men dér er, sammen med et så lykkeligt familieliv som jeg måske eller sikkert aldrig mere opnår, også den frygt tilstede — hvorlænge? Du véd, at dér er den desværre mere grundet, og bliver det i tidens løb stadig mere. Hvis Du i sådanne øjeblikke var herovre David! kunde Du måske endnu få mig religiøs. Men alt hvad der kan håbes, håber jeg i mine gode øjeblikke dog trøstigt på. Det ser ikke så alvorligt ud som en melankolsk tanke indgiver mig det sommetider — men, betragter Du det som blasfemi, når jeg fortæller Dig, at jeg så græsselig savner udtrykket »med guds hjælp«?

Jeg løber altid løbsk, hvilket viser, at jeg som for halvtredje år siden endnu stadig er en ung mand, og stadig står, hvor måske Julius begyndte. Du må fremdeles undskylde mig; mit brev træffer Dig måske midt i den arabiske grammatik, eller i et brev fra Dig til Din kæreste. Det sidste bevirker, at jeg ikke skriver til Dig om Dig

selv. Du har ingen interesse i at svare mig på sligt; det vilde være en meningsløs adresse. Jeg havde en hel del endnu at sige, og havde jeg plads vilde jeg moderere og nærmere begrunde eller forklare eller bortforklare en hel del af ovenstående. Heldigvis for Dig
 5 har jeg ingen plads. Lev vel!

Din
 Marcus.

44. Til David Simonsen.

Kbhvn. d. 6 Novbr. 76.

10 Kære David!

...

Statistiken har gjort endel lykke; jeg forbereder så småt velgørenhedsstatistiken til næste år, men er særdeles glad over pusterummet, da jeg så har god tid dels til min matematik og dels til private økonomiske studier. — Det kan ikke nægtes, arbejde er dog det eneste
 15 der forslår, og der er mening i. Sværmerier og drømmerier viger heldigvis for nogenlunde stringent arbejde, og selv visse disharmoniske grundakkorder, det »grå i grå« i en mister en del af sin akutte karakter ved beskæftigelsen med bestemte emner. — Hemmeligheden
 20 er i grunden, at jeg næsten tror, jeg har fundet et emne til en disputats eller i hvert fald en større studie, noget jeg dog ikke skal gå videre ind på, før jeg har set, om der kan komme noget ud af min idé.

Af nyt er her selvfølgelig intet passeret. Jeg har indgivet min
 25 ansøgning om Smiths stipendium, som Fenger, Frederiksen og Scharling anbefaler varmt, men som jeg naturligvis ikke får for det første. Hos Skram havde vi forleden aften en hidsig religiøs disput, idet hans familie er grundtvigiansk; jeg fik roes for den humane måde, hvorpå jeg førte diskussionen og angav med rette til grund, at jeg
 30 kender et særdeles fornuftigt menneske (det var Dig!), som er stokortodox (det var også Dig!!). A propos grundtvigiansk, jeg hører Cand. juris Lassen, som er nede i Breslau for øjeblikket, også er grundtvigiansk. At det sidste ikke er nogen sjældenhed er mig ikke noget nyt; mere har det forbavset mig, at det overhovedet synes at
 35 være ret moderne at studere ved et fremmed universitet; fortæl mig, når Du skriver, hvad det er for en kavalier og på hvilken måde man

i grunden kan benytte et sådant fremmed sted; det kunde jo dog tænkes, at jeg engang kunde få min plan i lignende retning realiseret.

...

Hermed en hjertelig og venlig hilsen fra

5

Din Marcus.

45. Fra David Simonsen.

Breslau 12/11 76.

Kjære M. Rubin!

...

10

Skjøndt jeg ikke har god Tid til længere Brev idag vil jeg dog ogsaa svare Dig paa Dit andet Spørgsmaal. Lassen er kommet hened for at høre en Prof. v. Bar som han anser for Tydsklands fine-
ste Autoritet hvad Criminalret eller nok navnlig Criminalproces og
forresten ogsaa Civilproces angaaer. Han hører forresten ikke blot
hans Forelæsninger men kommer ogsaa hjem til ham og er for
Tiden i Færd med at oversætte og discutere Goos's Udkast til Proces-
ordning, som skal være begrundet paa de samme Principer som
v. Bar hylder. Han var i Sommer i Leipzig men synes ikke der at
have fundet nogen Jurist han syntes om. Herfra gaaer han til Lon-
don deels for at tale med Advocater og Dommere som kjender den
mundtlige Procedure og Nævningesystemet praktisk deels for at
studere i Brit. Museum. Det synes at være Goos, som han confererer
med om Rejsen og han foretager den som en Forberedelse paa en
Professur, som han siger (og han er yderst beskeden), at Fakultetet
ønsker han skal forberede sig til navnlig da den anden Lassen (Du
husker ham med egregium) ikke synes at have Lyst dertil. — Grundt-
vigianere er han og hele hans Familie, som er ubehagelig stor da
man slet ikke veed hvem man tør tale om, og det i den Grad, at jeg
ligefrem kan komme til at staa som Forsvarer af »det Humanæ« og
Georg Brandes. Men det er forresten et særdeles vakkert Menne-
ske og jeg har megen Fornøjelse af at sidde og snakke med ham. —
Endelig kun min Tak for Din Tilsending (Dr. Bruchs har Cora
vel i sin Tid bragt Dig) og kjærlig Hilsen fra

Din David 35

46. Til David Simonsen.

Kbhvn. d. 19 Decbr. 1876.

Kære David!

Du må undskylde det meget store format, mit brev har, men jeg vil ikke opsætte at skrive et par ord til Dig, og har intet andet papir ved hånden. — Jeg har ikke haft lejlighed til at skrive til Dig i lang tid, da jeg dels har været endel ude, dels er meget beskæftiget. Som Du véd afgiver jeg til nytår posten som sekretær ved fæstningster-rænet, men forinden jeg forlader den, har jeg påtaget mig at levere så at sige fæstningsterrænets historie skematisk (katalog over salg og salgspriser m. v.) til lettelse for min efterfølger og min kontor-
chef, og — for at sætte mig et minde. Dertil kommer at jeg forbereder statistiken til næste år, som dukker op i et meget beskedent lille lokale på rådhuset — men det er dog eget lokale med »egen ind-
gang« — samt to mand og en gefreiter (d. e. mig) . . . Cora fortæller mig, at Du er meget glad i Lassen. Det må virkelig være særdeles morsomt at have en dannet dansk nede hos sig en del af vinteren; Du har vel mere end tilstrækkelig af de lange vinteraftener. — Stemningsudbrud, som jeg ellers plejer at være så rig på, er jeg
iaften ikke oplagt til, enten fordi jeg mener, jeg foreløbig har prop-
pet Dig nok med den slags ting, eller fordi læsningen af Goldschmidts autobiografi har belært mig mere end tilstrækkelig om, hvorledes altfor mange stemningsmeddelelser let løbe ud i det rene
vås. Jeg siger stemningsmeddelelser, thi selve stemningerne har
man vanskeligere ved at holde fra livet, så længe ikke en stor sorg
eller en stor glæde eller en stor begivenhed eller en stor tankerække
(et stort arbejde) beslæglægger en, især hvis man af naturen eller
ved opdragelse og forkælelse er blevet noget svagt og blødt, noget
svajende anlagt.
Politik kan Du få mere end nok af i bladene. Statistik kan
jeg ikke fortælle Dig noget nyt om; jeg tænker, at der i et
af de første hefter af Hildebrands »Jahrbücher« kommer et referat
af Kbhvn.s statistik »von M. Rubin, statistischem Assistenth am
Magistrate zu Kopenhagen«, jeg skal da eventuelt sende Dig et sær-
tryk. Foruden fra en mængde andre tyske byer har vi også fra Breslau
fået alt det fra stadbureauet udgivne statistik til tak for vor for-

sendelse. Hvad jeg i sin tid skrev om min doktorafhandling, er noget forrykket på grund af, at jeg er blevet opfordret til at udarbejde en mindre videnskabelig afhandling, hvis pris vil være det Smithske Stipendium om et års tid, hvis alt går heldigt, og mine anbefalinger til den tid vil være ligeså overstrømmende venlige, som de har været den gang fra de økonomiske professorer. Denne afhandling ser dog formodentlig ikke lyset, før Du ser Kbhvn. Også mit håb om at komme til at gøre en studierejse må jeg foreløbig opsætte realisationen af, men også dette kan vel komme. Ved sådan noget er det jo rart at huske på, at man jo dog endnu stadig er »en ung mand«.

Hermed venlig hilsen fra Adolf og de øvrige herhjemme samt en hjertelig og venlig hilsen med »glædelig nytår!« fra

Din
Marcus. 15

47. Fra David Simonsen.

Breslau 25/1 77

Kjære Markus!

...

En lille Smule statsvidenskabelig er jeg forresten i dette Øjeblik da jeg er naaet til at hente mig Lange's »Arbejderfrage« hjem og lægge den paa mit Bord medens jeg endnu ikke er naaet til at læse i den. Anledningen til, at jeg er kommet i Tanke om den, var de alt andet Interessant ligefra Circus Renz til Conferencer opslugende Valg ved hvilke Du vel vil vide at Socialdemokraterne (som man her siger) har vist sig i saa stort Antal og saa vel disciplinerede at ængstelige Folk allerede gjerne gad forbyde Indførelsen af Petroleum. Der er i Morgen Omvalg og agiteres voldsomt dertil. Man gaaer omkring fra Hus til Hus for at anbefale Candidaterne og sender trykte Stemmesedler med Opraab paa de Steder hvor man vilde udsætte sig for at blive smidt ud. De Ultramontane har ogsaa her slaaget sig til Socialisterne men der kan dog neppe være Tvivl om at de Nationalliberale (som foreløbigt ere forenede med Fortschrittspartei'et) der før Hovedvalget ikke havde agiteret synder-

ligt, kan stille en saa stor Styrke at de to Partiers Candid. Lasker og Hänel gaa igjennem. At Modpartierne ere usikre viser ogsaa at de har grebet til det nette Middel at sende Stemmesedler i Husene med Navnet »Albert Lasker« som maaskee en og anden der vil
6 stemme paa »Eduard Lasker« i god Tro afgiver. Socialisterne har iaften indkaldt ikke mindre end 11 Valgmøder. Du seer altsaa at her agiteres med en Voldsomhed som idetmindste i Kjbhvn. er aldeles ukjendt men selv om Soc. ikke faaer nogen Candidat igjennem her, bliver jo det sørgelige Factum tilbage at der er afgivet saa mange
10 Stemmer for soc. Cand. Nogen Betydning har det forresten, hvor mange Soc. der komme igjennem ved Omvalget. Ved Hovedvalget kom 10 ind; kommer der blot 5 til (og det synes næsten sikkert) kan de selvstændigt indbringe Forslag og man venter sig meget radicale Forslag. — Hvem er det, som ved »Morgenbladet«
15 har Interesse for jødiske Anliggender? Jeg har allerede tidligere set mindre Notitser og i denne Uge saa jeg igjen om en ny Jødeforfølgelse i Rumænien som intet af de andre russervenlige Blade har fundet passende at berøre, skjøndt der i »Times« har været lange Historier for og imod og de gode Londonere foreløbig har benyttet
20 Lejligheden til at afholde et nyt »Indignation-meeting«. — Højere Politik skal jeg ikke indlade mig paa da jeg, paa Grund af Dr. Freudenthal's Sympathi for Tyrkiet seer med mildere Øjne paa Ruslands Diplomati end jeg ellers vilde gjøre og det høje Folke-thing vil jeg hellere lade hvile ligesom jeg ikke skal benytte Lejligheden til at skrive æsthet. Afh. om Pal.-Müll. og Chr. Winther. Fortæller man noget i Kjbhn. om en forestaaende russisk Revolution foretaget af Nihilister ledet af Kejsereus Broder? Her indeholde
25 Bladene ikke noget derom men der cirkulerer Rygter. — I Haab om at Du igjen maa være i fuld Activitet naar dette kommer Dig i
30 Hænde kjærlig Hilsen til Din Familie saavel som til Dig
fra Din
David.

48. Til *David Simonsen*.

Kontor for Kommunens statistiske Arbejder.

Kjøbenhavn, den 26 Januar 1877.

Kære David!

Jeg vil håbe, Du er mere gavmild med andre ting, end med breve; 5
men jeg lader som jeg ikke mærker, hvor knapt Du aflægger mig
i så henseende, og tager af min overflødighed — på papir, for at
skrive Dig et par ord til. — Du må da først og fremmest vide, at jeg
er invalid, jeg går med armen i slyng og vedbliver dermed en må-
nedstid, eftersom jeg har forvredet min arm (den gik af led) ved 10
et fald forleden aften. Heldigvis generer det mig ikke meget, da det
er venstre arm. Med min vældige højre leder jeg nu det kontor,
hvis titel Du ser ovenstående; trods en forholdsvis ringe gage, næg-
ter jeg ikke at min stilling er overraskende heldig; jeg har to assi-
stenter eller rettere medhjælpere, de har så lidt som jeg nogen be-
stemt titel, men effektiv ved brevudstedelse m. v. er jeg ligestillet 15
med de øvrige kontorer. Vort »velgørenheds«arbejde — intet under,
at det er mig, der er gavmild! — går ganske godt fra hånden, og jeg
har håb om, at det skal blive både skønt at se til og godt at få for-
stand af. 20

Jeg manuducerer nu to timer ugentlig et parti, bestående af 4,
som læser økonomi con amore, af interesse for sagen. Jeg holder
foredrag, de skriver kollegiehefter; jeg får 4 kroner timen, hvilket
jo er en smuk betaling; et noget lignende parti er i opmarsj . . .

Julius har lige været nede at besøge mig, blandtandet for at 25
snakke med mig om de store finansielle kalamiteter; Du ser nok
de store og mange fallitters navne i avisen, men aner vel ikke, at
der ligger hundreder af akkorder, hvorved der tabes mange, mange
penge, bagved, hvad det store publikum ikke får at vide. Siden nyt-
år er der i Kbhvn. ved petroleumsspekulationer, akkorder og fallit- 30
ter tabt millioner; det er en fuldkommen krise, som til al lykke vist-
nok vore nærmeste står aldeles udenfor, Gottfred har i sin tid fået
en så god lære, at for ham kan nu gærne det hele »krache«, han
lider intet tab. — Julius vedbliver jo forøvrigt i den gamle skure,
hans fader véd intet om hans effektive ophøren af studierne, men 35
han får det vel nok at vide. Forøvrigt har Julius, som jeg tidligere

har sagt Dig, aldrig eller i hvert fald ikke i lange tider, været så ubetinget og virkelig elskværdig, som nu da han har frigjort sig for examinen. Alle øvrige venner og bekendte har, såvidt jeg véd det, godt. Adolf er på rejse, og Erslev har overtaget det parti at underholde mig om aftenen, hvor jeg på grund af min dårlige arm går mindre ud end sædvanlig. Forøvrigt mærker jeg, at vi ere blevne »ældre«, Erslev og jeg spiller nu kun sjældent, får os en gang eller to om ugen en passiar om aftenen på et par timer, og er forøvrigt hjemme ved vort arbejde. Ikke destomindre misunder jeg Dig tidt den ro, Du har i Breslau.

I øjeblikket falder der mig ikke mere ind at skrive om. Hvorledes Du lever og har det, erfarer jeg jo kun ad indirekte vej, men bene vixit qui latuit (er det ikke sådan, det hedder?). Det er et rent held for Dig, at det er om formiddagen, ved høj lys dag, som en rekreation fra statistiske arbejder, i et magistratskontor, jeg skriver til Dig, ellers vilde jeg blive romantisk, — når Du bare gjorde Dig nogen idé om, hvor tallene må arbejde, for at bringe mig til at blive et fornuftigt menneske, men jeg håber fremdeles, at talmajestæten sejrer! Angående dette spørgsmål, se forøvrigt »Dagbladet« og »Morgenbladet«.

Med hjertelig hilsen

Din hengivne Marcus.

49. Til David Simonsen.

Kontor for Kommunens statistiske Arbejder.

Kjøbenhavn, den 7de Marts 1877.

Kære David!

...

Jeg husker nok, at jeg sidst skrev noget om romantik og statistik i kamp med hinanden og sagde noget om, at det galdt om at finde ligevægtsstillingen, det statiske moment. Nu opfordrer Du mig til at fortælle om denne romantik, hvis den plager mig så meget. Jeg ser Dig allerede forskrækket over, at jeg skal tage Dig på ordet og give Dig en skylle fra den gamle sæbekælder. Du skal ikke blive bange. Jeg er altfor træt og døsig ved det hele, til at gide give mig i lag med det nu, når ikke særlige incitammenter foreligger; kun engang imellem blusser det op. Jeg bliver ved at være den recep-

tible confident ligeoverfor andre (og denne rolle bliver mig stedse forunderligere); ligeoverfor mig selv venter jeg ligesom Micawber på, at der en dag »skal vise sig noget«, hvis ikke — og det er det sandsynligste — må jeg ligesom han suge på labben. Forøvrigt arbejder jeg ved min statistik og min økonomi og befinder mig godt derved. Statistikken lærer blandt andet, at menneskets gennemsnits-
5 levealder ikke er betydelig, og jeg er jo allerede blevet de 23 år. Julius mener, at jeg er den yngste treogtyveårige mand, han kender; Erslev mener, at dette så lidet er tilfældet, at han snarere vil regne mine år efter snesen for dobbelte, ifølge et gammelt ordsprog om, at visse 10 år regnes dobbelt. Som sædvanlig ligger sandheden midt imellem, og de har begge to ret, »hver på sin måde«. Foreløbig vil jeg livs-assurere mig til foråret for pengene for min afhandling (men det kan blive mellem os); når indskuddet er betalt, er det kun en forholdsvis ringe sum, man skal betale årlig for en ret betydelig sums 15 udbetaling ved ens død (ifald man er 23 år ved begyndelsen). Jeg kan formelig gotte mig ved tanken om at have »narret Vorherre«, og lægge mig hen og dø, tilsyneladende uden at have præsteret det mindste — men så dog have kapitaliseret mig selv. Jeg forsikrer Dig, jeg kunde le højt ved tanken om forbavnelsen over mit fif, og når 20 alt kommer til alt, vil det dog være en trøst — i længden — for de overlevende. Hvad kan jeg gøre mere? Ja, disse exakte videnskaber!

Forøvrigt er det ypperligt vær. Det er en ligefrem forårsdag og Erslev kommer ind her på kontoret kl. 2 for at hente mig til en tur; da klokken nu er 1 og jeg skal bestille noget inden jeg går, må jeg 25 slutte, og tage fat på et nyt ark var der da heller ingen anledning til. — Et af tidens brændende spørgsmål er: hvem skal være professor i Frederiksens sted, som nok er rejst til Ny-Zeeland. Hvad siger Du om ham? Hvad mener Du om at indkalde en tysk professor i økonomi? Hvad mener Du om dr. Wolffs udtalelse om 30 talmud som »kildeskrift«; husk på, at jeg vil tale med Dig derom; jeg véd Du deler hans anskuelse. Som sagt, om det altsammen, nærmere mundlig. Det kan altsammen gøres af på en time; Du har jo ikke såmange overflødige i påsketiden. Indtil da, med venlig hilsen fra familie og venner, en hjertelig lykønskning fra 35

Din hengivne Marcus.

50. Til Erik Skram.

Kbhvn. d. 5/5 77.

Kære Skram!

Jeg takker for Deres bog, som Mollerup gav mig fra Dem. Slutningen kendte jeg jo ikke. I den tiltalte navnlig scenen, hvor hun kører hjem sammen med ham, mig. Den er f. ex. anskueligere og fuldt så fint gjort som den tilsvarende i »et kvindehjertes historie« af Cherbuliez, hvor de kører hjem fra ballet. Scenen med rosen står stadig som det bedst grebne. Af andre vil jeg nævne: negligé-scenen om aftenen mellem Julie og Emilie. — Jeg tror, man mærker novicearbejdet ved enkelte traditionelle (d. e. moderne traditionelle) vendinger, i maner med den barokke om tæpperne, som De ændrede (om sporet på tæpperne) og på den anden side i enkelte »absichts« og uvedkommende småtræk, som kun ere komne med på grund af at første bog helst tager så meget med som muligt af hvad man kan få ind både af gjorte iagttagelser og af stemninger og meninger. Jeg tror, man kan ønske Dem til lykke med bogen. Navnlig er det modigt at lade dem mødes i slutningen. Men jeg gad vide, om man så afgjort som De i realiteten gør det, kan fordømme det at hun bliver hos manden. Samfundet har mere at sige, end De vil indrømme. Mennesket er menneske i samfundet. Det har halvt dannet ham, så må han tage det med i betragtning. Det er mig også noget tvivlsomt om en så vred mand, d. e. en mand, der ikke vil se hende komme ud af sovekammeret, forelsker sig to gange og finder det samme hos begge. Skulde det ligge i, at kærligheden overhovedet ikke har andet indhold end det, den elskende lægger i den?

Jeg gad endnu gerne tilføje forskelligt, men jeg egner mig ikke til æsthetisk kritiker. Jeg læser og husker hvad der er kønt og glemmer det andet. Således vil ganske sikkert en hel del af det, De har skrevet blive hos mig og dukke op. Vi har jo så endda tid nok til at tale derom. De véd, jeg »flyder« bedst og rigeligst, når man presser mig.

Jeg sender Dem indlagt en lille »studie«. Gør mig den tjeneste at læse den igennem, og når De remitterer den, da sige mig et par ord om den.

Af nyheder véd jeg ingen af sær interesse. Julius Salomon har

fået plads på »det statistiske kontor«, med 3 à 4 timers daglig arbejde. En kusine af ham på nogle og tyve år faldt forleden dag pludselig om og døde.

Når jeg får at høre om en sådan død, er det altid min tanke, om »Berlingske« vil skrive noget om mig, hvis det imorgen passerede mig. D. v. s. det er blandt andet en af mine tanker. I sandhed, et værdigt mål at leve for. Men dog mindre komisk, end det ved første øjekast kunde synes. Politisk er der intet af interesse passeret. Meteorologisk har vi vinter med sne og hagl. Psykologisk går forårsbølgerne i hvert fald hos mig for tiden mærkværdig lavt. Jeg er på vejen til at hylles ind i en sommertåge, hvor alt tilsløres af en samlet uklarhed, hvor døsighed træder istedenfor liv, og hvor der ikke vil komme nyt liv, før solen trænger igennem tågen, tågen letter og nye vuer åbne sig.

Denne slette metaphor skal ikke forskrække Dem. Jeg egner mig ikke så godt til at skrive den slags ting som til at sige dem, og jeg har derfor god grund til nu at slutte dette brev — for at undgå mere vås — med gentagen tak og lykønskning for bogen (der nu læses rundt i min kreds, hvis kritik jeg i sin tid skal meddele Dem), med venlig hilsen fra min broder og min øvrige familie samt hjerteligt ønske om god fornøjelse fra

Deres hengivne

M. Rubin.

51. Fra Erik Skram.

Rom den 29 Maj 1877

Kære Rubin! Min lange Tavshed efter at have modtaget Deres Brev, beror på så Meget, at det formelig svimler for mig, når jeg tænker på at ville give Dem et Billede af den Tilstand, som har medført, at Deres Brev ligger ubesvaret indtil idag. Det Værste ved Sagen vilde være, om De skulde være bleven afskrækket fra fremdeles at skrive. Jeg håber meget på fremtidige Breve fra Dem, selv om det også i de følgende Måneder skulde gå lidt trægt med Besvarelsen. Her er virkelig så Meget at se og høre og være med til, og jeg har dernæst alt fået så megen Korrespondance, at en hæderlig Ven som De bør bære over med de få og dårlige Breve,

der kommer på Deres Part. De har ved denne Lejlighed æsket min Mening om Deres Studie, som jeg sender Dem tilbage, og i al Korthed vil jeg da sige Dem, at jeg slet ikke synes om den. Det ærgrer mig, at jeg ikke synes om den af forskellige Grunde, 6 men navnlig måske fordi jeg har set levende Stumper og Stykker af Studiet og havt meget kunstnerisk Udbytte deraf. Lad mig straks sige, at jeg antager, at en Hovedgrund til at det Nedskrevne ikke er lykkedes for Dem — det *er* ikke lykkedes, De må tro mig på mit Ord, kunde vi tale sammen, skulde jeg vise Dem 10 det Punkt for Punkt — ligger der i, at De har taget fuldstændig fejl af det »Perspektiviske«. De tror at have grupperet en Skildring, men De har kun stablet op, De tror at have valgt Tilskuerens Plads og fra den ordnet alle Linier og Flader i de rette Forhold, men Sagen er, at De aldrig har været på Tilskuerens Standplads, det 15 perspektiviske Udgangspunkt kender De ikke, og hvad *vi* se er Linier uden tilsyneladende Mål og Med. Detailen er dernæst efter min Mening mere forceret end naturtro, undertiden (første Side) endog helt uklar. — De tager mig vel ikke mine uforbeholdne Udtalelser ilde op. De har behandlet mit lille Arbejde med så megen 20 skånsom Velvilje, at det næsten måske er skurrende, at jeg i min korte Omtale af Deres bider ad Dem, men det vilde dog ikke være på sin Plads at give Andet end sit virkelige Indtryk. Hvad mine »Herregårdsbilleder« angår, så vilde jeg ønske, at de ikke vare komne ud. Der er noget underlig Afmægtigt i den Bog, Krummer 25 men ikke Brød, et Tog ind i en Skov med et Pusterør i Stedet for en Jagtbøsse, en lille »dansk« Bog på Verdensmarkedet. Hvad siger Folk om den? Den synes mig for Resten i hver Enkelthed for sig ret godt skrevet, formelt taget — der er egentlig ikke meget Sludder i den. En eller Anden har i sidste Øjeblik forandret min 30 Korrekturlæsning, Bogstaveringen er nogenlunde forvirret, hvad der forekommer mig latterligt i så lille en Bog. —

Venter De, kære Rubin, et Brev om min Rejse? Ak jeg vilde ønske, at jeg havde Energi til at skrive; der er i Sandhed nok at tage af, det er en fuldstændig overvældende Rigdom, man med Et 35 bliver en Slags Forvalter over. Jeg har imidlertid ikke Spor af Energi, og De får ikke noget Rejsebrev. Et forekommer mig dog ret

passende at omtale for Dem, som er bidt af den Orm, der heller ikke har ladet mig uden Besøg — den nemlig at granske udi sine egne Indvolde, om jeg så må sige. Man rejser ikke uden videre fra sig selv. Har man godt Selskab, lykkes det endog i ualmindelig høj Grad, men er man alene, så griber netop Rejselivets mange planløse Øjeblikke på særegen intensiv Måde ind i Ens Fred. Man får den kedsommeligeste og pinligste Ledsagelse af Minder om Følelser og Indtryk, som man netop ønskede at rejse fra, og den fuldstændig udelukkede og isolerede Rolle, som man ene tidt må spille i fremmed Land, er i mine Øjne et højst farefuldt Angreb på selv et solidt opmuret godt Humør. Jeg havde i Begyndelsen af mit Ophold i München Pokkers ondt ved at blive i normale Stemninger, den rene »Nydelse« ved at rejse viste sig ubehagelig ofte som en Illusion, uden at jeg naturligvis derfor blot et eneste Sekund ønskede mig hjem igen. Finessen ved at rejse synes mig mindre at være nippende eller slugende at bevæge sig hid og did, som det at kunne *ned sætte* sig på et fremmed Sted — et rigt Sted naturligvis — her i Rom *nyder* jeg min Rejse så meget som jeg overhoved formår. — — —

Der er åbenbart ikke Held ved min Pen idag, jeg skriver tungt om tunge Ting, jeg har hele Tiden mere Lyst til at kaste Pennen. Skriv De til mig, der er jo sket mange Ting hjemme, som De bør give mig Deres Mening om; høre til kan jeg med den allerstørste Iver. Hils Deres Broder fra mig og Deres Familie og Salomon!

Deres hengivne 25

A. O. E. Skram.

52. Til Erik Skram.

Kbhvn. d. 2 Juni 1877.

Kære Skram!

De kan ikke forlange mere! jeg skriver til Dem samme dag, som jeg har fået Deres brev, ikke fordi jeg har det mindste presserende at fortælle Dem, men fordi jeg netop er oplagt til at skrive, og man så skal benytte øjeblikket. I det hele taget — sådan går det i det mindste mig — skriver man jo hyppigt mindre for at den anden skal læse det, end fordi man selv føler lyst til at sætte pen til papir, 35

og et brev er en så let føde, at man har lov til at lade pennen løbe som den vil, noget som er en ubetinget fordel.

Tak for Deres brev! Jeg kan forsikre Dem, at Deres bemærkninger om min »studie« aldeles ikke forbavser mig. Jeg kan egentlig
5 ikke sige, at jeg fortryder, jeg sendte Dem den, da jeg ellers ikke havde fået den skrevet rent, men jeg indser i hvert fald nu ved at læse det remitterede igennem — De fik det strax, da det var skrevet — at det kun har en eneste interesse, nemlig for den der har skrevet det. Jeg vil gemme det sammen med andet lignende, der for mig
10 efter lange tiders forløb står som interessante udslag ikke af min »konst« — guderne skal vide, den er der intet af — men af mine stemninger og den måde, hvorpå jeg gav dem udtryk til en vis tid. De sagde engang, at hvis jeg ikke havde talt såmeget om et vist æmne, var det måske ikke kommet til at optage mig såmeget. Dette
15 er der selvfølgelig en stor sandhed i, og De kan føje til, jeg burde også have skrevet mindre derom. Men om end det kunde have været heldigere for mig at have undladt begge dele, fortryder det mig ikke; når jeg nu ser tilbage på det, fortryder det mig ikke, jeg er herved i det mindste i et forhold i livet kommet til at vinde netop
20 så store resultater, som mine betingelser berettigede mig til. Jeg mener: liden af personlighed som jeg er, har jeg idetmindste aldrig haft lejlighed til at agere i et mægtigt erotisk forhold, derimod er der ikke noget i vejen for, at jeg, hvis jeg lever længe nok, kan blive anset som en ret dygtig videnskabsmand, medens jeg her som
25 der, i tanke og følelse, er en dilettant med nogen rutine. — Tro for alt i verden ikke, at jeg i dette øjeblik taler »zerrissent« eller mismodigt, muligvis forstår De ikke engang min tanke, der måske ikke er klart udtrykt, jeg befinder mig netop for øjeblikket i en ret behagelig sindsligevægt, og anser mig for en person, der med
30 noget held, ved god exploitering både af mig selv og af andre, kan bane mig en god og smuk vej i livet, når bare konkurrenter og publikum vil holde sig tilstrækkelig langt nede. På erotikens område er det ikke lykkedes mig, her kan man vanskeligere narre både sig selv og andre, her har jeg kun nået til en komplet komisk afmagts- og impotens-situation, og det svarer nogenledes til hvad jeg
35 er slået til. Ikke destomindre forlover jeg mig måske en skønne

dag, »wenn die Thörin will«, mine fordringer ere på dette område ikke store: når jeg kan få en »rar« pige, når jeg har banket mig selv tilstrækkelig op, og når jeg har puttet mine venner tilstrækkelige blå i øjnene — thi korrekte kulisser hører der også til — tager jeg formodenlig denne del af livsnydelserne med, ikke som nogen 5 intensiv, men som en, der hører med til at føre et afrundet, nogenlunde apathisk liv.

Hvad jeg her skriver er selvfølgelig kun halvgåen sandt, der er noget i mig der reagerer både imod teorien og vil reagere imod 10 praxis. Men dette noget, tror jeg, ved bekvemme livsforhold vil bukke under. Muligvis vil dette »noget« få overvægt, muligvis vil det voxe op og beherske mig, muligvis er den lykke mig beskåret, at jeg opdager en dag, at jeg dog besidder hele følelser og hele evner, men i øjeblikket er min tro derpå svækket.

Da jeg netop i dag har læst den udkomne samling af breve til 15 H. C. Andersen skal jeg udtrykkelig forvare mig — hvis dette brev i sin tid ved Deres og min død udkommer — imod, at mine »Bekendnisse einer schönen Seele« anses for udtalelser af et menneske uden selvfølelse m. m. Tværtimod: menneskelig talt stiller jeg mig selv ret højt, jeg har flere muligheder end de fleste, men der er en hel del 20 mennesker, der har det fortrin fremfor mig, at have enkelte muligheder særlig godt udviklede på andres bekostning, dette gør dem hele, manglen deraf gør mig istykret og, guddommeligt (absolut) set ringe. — Hvis De ikke forstår et ord af alt det foregående, skal De ikke tage Dem det nær, jeg er ikke vis på, om jeg selv forstår det, 25 når jeg skal til at læse det igennem, og om jeg vil stå ved det imorgen, men foreløbig står det der idag.

Sommerdage egner sig ellers ikke til filosofi. Man spadsererer, og dette er en virkelig nydelse, frit og friskt godt vær er en behagelig ting; jeg aflægger om eftermiddagen visiter hos venner og bekendte 30 i omegnen, hvor jeg så i en fuldkommen lykkelig stemning passierer og røger. Forleden dag blev en ung dame af mit bekendtskab meget vred, da jeg sagde hende, at venner og bekendte, — selv venner i snæver forstand — ikke havde mere interesse af at man levede, end at de ikke vilde sørge — græde — to dage efter ens død. Læg Dem det 35 på sinde, kære Skram! se engang efter, ved min død, om denne skulde

indtræffe før Deres, om jeg har set rigtigt, og husk på at fortælle min slægt, der virkelig sørger, at tanken om denne eventuelle sorg har været den største sorg i mit ungdomsliv, og husk på at få at vide om hun (hun) blot har sørget én dag, hvilket af og til er
5 faldet mig ind dog kunde ske, hvis jeg døde snart, og hvad der så har glædet mig ganske overordenligt, — det vil da sige, at jeg nok kunde ønske, at det bl. a. også skulde forstyrre en positiv glæde for hende, navnlig for at kunne studere — fra mit elysium — om *ærgrelsen* over tabet af den positive glæde i nogen kendelig grad formind-
10 skede sorgen over min død. — . . .

Min tidligere kontorchef sammenlignede engang min skrift med en flues — dyppet i blæk — vandring hen over et stykke papir. En fortræffelig sammenligning! Min tanke vandrer næsten på samme måde. Hvilke hop! hvilke svajninger! men hvad er den dyppet i?
15 Næppe i livselixir. I bouquet af gode, i bundfald af dårlige vine. Men var den dyppet i vinen selv, var den ikke så bleg (bleg som skriften), — tænk Dem vinbundfald med bouquet! Ecce homo! — se, hvilket menneske!

Erslev er fornylig blevet forlovet med en rigtig elskværdig pige;
20 de ere umådeligt forelskede, og der lod sig sige meget om den forandring, dette har gjort på Erslev, hvis De kendte ham. — Salomon arbejder fortrinligt i det statistiske kontor. — Økonomitimerne afslutte vi foreløbigt i næste uge. — J. A. Hansen er død og har fået lidt død virak og mange æselsspark i bladene. — Brandes anses i al-
25 mindelighed, i kraft af forskellige artikler i forskellige blade, for at være kommet »selskabet« og den gode portion nærmere. — Sommeren er nogenlunde trådt i forgrunden herhjemme. — »Herregårdsbilleder« synes folk gennemgående ikke om, og de ere for størstedelen blevne modtagne køligt både offentligt og privat.
30 Man mener bl. a., at de fire kvindeskikkelser ere for brunstige, og at mændene slet ingen skikkelse har. Jeg er ikke i stand til at bedømme det, men tror gerne, for begge deles vedkommende, at personerne hverken formelt eller reelt fyldestgør æstetikens fordringer. Men det véd jeg desuagtet, at da De den aften læste stør-
35 stedelen deraf for mig, fandt jeg meget sandt og meget godt set og sagt i bogen. Dette første indtryk tror jeg på og står jeg ved. Om

De skal blive noget for den store verden, tænker jeg afhænger meget af Deres næste forsøg, der i hvert fald må blive både fyldigere og mere afrundet. — Man har almindeligvis gættet sig til, at De er forfatteren.

Og nu, kære Skram! en god rolig nat. Klokken er halv to, så det er jo respektabel sengetid. Jeg har bragt Deres hilsen til Salomon, min broder og min familie, der alle genhilsede. Hils det evige Roma fra mig. Hils de store mestre fra mig! — Almægtige guder! om jeg havde været Michel Angelos lille finger! — Cæsar sagde: Hellere N° 1 i en landsby end Numer 2 i Rom! de gamle jøder sagde: Hellere halen af en løve end hovedet af en ræv!

Hvem havde ret? — Herregud hvis man nu kun er halen af en ræv!!

Godnat! godnat! Tusinde gode hilsener og ønsker fra mig,

Deres

Marcus Rubin.

Skriv endelig, såsnart De kan!

53. Til David Simonsen.

Kbhvn. d. 12 Juni 77.

Kære David!

...

Kristian Erslevs forlovelse kom da ud af æget. Hun er en rar pige og meget forelsket i ham; han er inderlig glad. Det gør mig virkelig godt at se, hvor forandret det har gjort ham; jeg ønsker de to mennesker lykke på vejen så inderligt som nogen jeg kender; — når han bliver tro, tro i dette ords dybeste betydning, vil de have lykken med sig, og han er en trofast karakter. Men der skal unægtelig også hele en dyb og varig kærligheds og hengivenheds alvor [til], for at der ikke skal komme kurrer på tråden, endog af alvorlig art, med en så stærkt udviklet individualitet som Erslevs. Jeg håber, at det vil gå godt, bl. a. fordi hun vistnok er en temmelig blød karakter, hvilket sidste jeg dog ingen væsentlig begrundelse har for, da jeg aldrig har set hende i nogen konflikt. Du triumferer i dette øjeblik David! thi jeg vilde sige: Gud være med dem! Du smiler ad min hjælpeløshed, men jeg mener dermed: solskin, solskin! på

vejen, — skal der være tordenbyger, så lad dem rense luften, men lad lynet ikke slå ned, og, for at undgå chancen, ikke for mange byger! — Gud være med dem! jeg véd intet bedre udtryk for at lade Dig forstå mine tanker og mine følelser for dem.

5 Således kan jeg prædike! helt uforvarende kommer man til det, og dog har man ikke studeret til det. Om dette, nemlig om prædikenen, og Dig, har jeg fortalt Cora et og andet — jeg var iaften ude på Platanvejen — som hun lovede at skrive til Dig. Det er væsentligt bynyt. Jeg kunde fortælle Dig andet bynyt om forskellige personer og forhold, men det gider jeg ærlig talt ikke. Bynyt transporteret til Breslau er dog lidt for trivielt.

Du har ret i, man er tidt for lidet alvorlig i sine samtaler, men jeg har ret i, at det er godt. Hvortil tale så meget? Man ordner sig fatalistisk med sig selv og sine affærer, man søger at finde sin
15 plads i trædemøllen, og så tager arbejdet fat. Samtalerne dø efterhånden hen, desillusioneringen begynder, »les illusions perdues« registreres, og — levende i 1877 — fortaber man sig da ikke i dårlige poesiudgydelser, men anvender sine evner og kræfter til arbejdet. Der er nok at tage fat i. — Svagsindede hoveder nævne også
20 mig som professoræmne, og det ikke blot for spøg. Det er sørgeligt — for ramme alvor sørgeligt — at noget sådant skal være mere end en meget tarvelig vittighed! Thi desværre! de der nævnes af majoriteten ere ældre end jeg, men lidet dueligere, og hvor uendelig langt har jeg ikke tilbage for blot at række halvdelen af et hestehoved
25 frem foran den store middelmådighedsmængde. Dette nærer jeg for mig selv ingen tvivl om, måske er det mit fortrin. Statistiken går godt fremad, alle have det godt herhjemme, sommeren er varm og prægtig, og jeg henlever min tid godt.

Kan det mere Dig at vide, vil jeg fortælle Dig, at jeg er blevet
30 »membre d'Athénée«. Som »den yngste Athenæer« underskriver sig — Din inderligst hengivne

Marcus.

Hilsen herhjemmefra!

Hils C. S.! (NB. C. S. i Breslau!)

54. Til Erik Skram.

Kbhvn. d. 8 Juli 1877.

Kære Skram!

Idet jeg i dette øjeblik sætter mig hen for at skrive til Dem, forsikrer jeg Dem, at jeg ikke har det allermindste »at sku' ha'e sagt«. 5
Men jeg har en vis lyst til at konversere med Dem, og da jeg ikke kan gøre det på anden måde, gør jeg det pr. brev. De er i Rom, jeg i Kbhvn., hinc illæ lacrymæ. Derfor skriver De ikke, medens jeg, der kommer hjem fra en aften- eller eftermiddagstur, ikke har noget særligt der beslaglægger min tid og derfor gør mig en for- 10
nøjelse af at anvende en halv times tid til skrivi. — De må dog ikke tro, jeg slet intet har at bestille, dels virkeligt arbejde: om formiddagen ivrig beskæftigelse med Kbhvn.s statistik, om eftermiddagen små forberedelser til en i meget embryonisk tilstand værende 15
doktorafhandling, — dels fornøjelser: jeg er næsten hver aften engageret hos venner og bekendte i byens omegn. Men egenlig nye og stærke indtryk der opfylder mig og mætter mig har jeg selvfølgelig ikke, og for mig er det en hel fornøjelse, selv på afstand, at snakke med velbyrdige Hr. Erik Skram.

Hvis jeg ikke husker fejlt, var mit sidste brev noget filosofisk 20 og noget »zerrissent«. Dette er i grunden en anakronisme. Vor tid giver det — med rette — ikke meget med den slags hjerteudgydelser, og jeg fortryder næsten altid, når jeg har ladet en eller anden sindsbevægelse mundtlig eller skriftlig løbe af med mig. Særligt er det dumt at gøre det skriftligt. Både fordi vejen, brevet skal gå, er lang, 25 og fordi visse ting nu engang bedre egne sig til at siges end til at skrives. Men når man skriver til en vordende forfatter, er det jo rigtignok noget andet; han vil kunne få stof eller rettere form ud af stoffet, hvor andre ligger inde med det ubearbejdede materiale, og hvorfor skulde man så ikke stille dette til hans tjeneste. 30

Jeg tror det i continuation med hvad De forøvrigt véd kunde mere Dem at sidde inde i mig og se hvormange vekslede stemninger og syn på én bestemt sag, man kan være underkastet, hvorledes jeg den ene dag kan tro at være fuldstændig ude over fortiden, og den næste blot ved fem minutters samværen ikke er et skridt videre 35 end tidligere. Men alt ialt er sommeren af en nøgterngørende virk-

ning, og meget arbejde om dagen samt behagelige adspredelser om aftenen, megen fri luft og meget koldt vand bringer en i det hele taget i ret god sindsligevægt.

I Kbhvn. er der intet nyt passeret. Man vedbliver i politiken at dænge hinanden over med invektiver, og man skændes desuden, som man plejer, om tusinde andre mere eller mindre ligegyldige sager, som »agurketiden« kalder tillive. Af personlige nyheder kan det måske mere Dem at erfare, at min broder vexellereren, der for 10 år siden sammen med en af sine venner, daværende faktor Olsen hos Fjeldsøe & Gandrup, grundlagde et lille yderst beskedent trykkeri for nogle få (lånte) tusind daler, og som senere selvfølgelig mere og mere har trukket sig tilbage fra driften deraf, og kun nød dets fremvæxt som »jordrente«, i disse dage har ladet sig købe ud deraf, og da trykkeriet imens var blevet et endog ret anseligt, har fået en efter danske forhold meget betydelig sum penge for sin del deraf. Køberen er Axel Henriques (eller rettere hans fader), der nylig er blevet færdig med polyteknisk examen og altså nu skal være bogtrykker.

Georg Brandes, imod hvem en ny storm i den sidste tid har rejst sig på alle kanter — guderne må vide hvorfor — har definitivt lejet bolig i Berlin, — og rejser til Oktober. — Det er følgerne!

Også jeg rejser — men det er kun en 8 dages tid — jeg tænker fra 15de til 23de August til Jylland; man må jo dog på en eller anden måde vide, at det er sommer. Om to år derimod har jeg tænkt mig — og har altså lagt planen nu — at ville rejse nogen tid til Paris, hvis forholdene blot på nogen måde ville tillade det.

Eftersom De slet ikke har skrevet mig noget til om Deres ophold i Rom, kan jeg jo i grunden ingen idé have om, om De morer Dem dernede. Det skulde forlange mig at vide, hvormeget af det gamle Romerske Kunstnerliv man ser, og hvad indtryk i det hele og store det store Roma gør på en. — Send ved lejlighed et par notitser til en fattig mand i Kbhvn. derom!

Jeg tror vanskelig højstærede, De skal kunne finde et mere kedeligt brev, end det jeg nu er ifærd med at slutte, men jeg kan jo håbe på, at De først får det om aftenen, når De vil gå i seng — De kan dysse Dem i søvn dermed. Det må være såre kedeligt, thi jeg

er blevet søvnlig ved at skrive det. Godnat, kære Skram! God fornøjelse og mange glade dage — og nætter! God nat!

M. Rubin.

55. *Fra David Simonsen.*

Breslau 27/7 77. 5

Kjære Markus!

...

Jeg svømmer i denne Tid i et højst tiltrækkende Materiale nemlig dito til jødisk Culturhistorie. Du veed maaskee, at der gives en Deel hebraiske Bøger som hedde Schaaloth u Teschuhoth 10 og maaskee ogsaa, at disse Bøger indeholde Responsa afgivne af Rabbinnere for det meste efter et virkeligt foreliggende Tilfælde, kun sjældent er Tilfældet fingeret. I mit Værelse staar der nu (tilhørende det Sachske Bibliothek) over 300 Bind Responsa som jeg i hver Ferie vender tilbage til, da der navnlig i de orientalske Samlinger findes mange interessante Enkeltheder, som der endnu slet ikke er Tale om at indregistrere i de historiske Værker, medens de occidentale mere holde sig til ligefrem Talmudinterpretation, navnlig efterat Rusland og Polen er i første Linie. Den indre Historie kan umuligt skrives, før hele denne Litteratur er gjen- 20 nempløjet. Frankel har her som paa saa mange Punkter gjort Begyndelsen men rigtignok kun med en flygtig Skizze.

Man ser saaledes, hvor vidt Spinoza's Indflydelse strakte sig ogsaa indenfor den orthodoxe Jødedom, naar Londonermenigheden i Beg. af det 18de Aarh. forespørger hos en Amsterdamer Lærd, om deres Rabbiner David Nieto, der i en Prædiken har udviklet at Gud = Natur, er retroende. (Dette Resp. har for Resten opnaaet en vis Berømthed og cit. ogsaa af Grätz, men han havde ikke læst det udførligt før i denne Uge). Og Menigheden i Constantinopel maa sikkert have indesluttet »livsglade« Elementer i Beg. af det 16de Aarh., da Rabbieren Elias Misrachi maa svare paa, om en Kone kan forlange, at skilles fra sin Mand, fordi han lider af »mal de France« (Du vil erindre, at Sygdommen opkom og udbredte sig voldsomt efter Franskændenes italienske Felttog i Slutningen af d. 15de Aarh.) 30

I de evindelige Jødeforfølgelser faar man ogsaa først tilstrækkelig sørgelig Indsigt, naar man seer hvorledes de dukke op i hver eneste Samling.

Mere ved anden Lejlighed — Din Familie befinder sig vel?

6

Hils den og vær selv

kjærligt hilset fra

Din

David.

56. Fra Erik Skram.

10

Rom den 29 August 1877

Kære Rubin! Jeg gad vide, om De endnu er mig god? To store Breve fra Dem har hidtil ikke lokket så meget som et Bogstav fra mig! — Med ét Ord Grunden: Deres Breve vare mig meget for kloge. Jeg kunde naturligvis meget godt skyde Skylden for min Tavshed
 15 på den ganske umådelig ringe Lejlighed til at skrive, som et lykkeligt Ophold i Rom giver, og ved Siden deraf på den uundgåelig nødvendige Korrespondance, som jeg har havt at besørge — men jeg foretrækker den nøgne Sandhed, Deres Breve vare mig for kloge, særlig det første. En stille Sved rislede ned ad min Pande
 20 ved Læsningen, tilmed er Deres Hånd ikke altid imødekommende mod den af Indholdet alt betydelig angrebne Læser, der resulterede et Arbejde deraf, som knækkede mig. — Jeg havde ikke Mod til at dvæle i det højst kuperede Terrain, som omgav Deres Person, en Rejse fra mine glatte Sletter til de ind i hinanden sig slyngende
 25 stenede Huler, hvori De bevægede Dem med behagelig Lethed, var mig en fuldstændig overvældende Tanke, jeg turde ikke indlade mig på noget Sligt. Ganske vist kom De, kære Rubin i Deres andet Brev — lige som den lille Mand i Dyrehaven (undskyld!) — frem på et i Øjne faldende Punkt og vinkede venskabeligt ad
 30 mig; men jeg stolede ikke på Dem. Jeg var vis på, at pludselig sagde det Svup! og så fôr De trukket af en usynlig Magt tilbage i de dunkle Afkroge. Jeg blev altså, hvor jeg var. Ser De Højstærede, nu har De været ovre i Jylland og luftet Dem, det har i det Hele været Sommer hjemme — dette har for Resten nok været

Tvivl underkastet — De har havt Sol og Lys og grønne Trær for Øje, De har spankuleret omkring i Luften, nu tør jeg igen indlade mig med Dem, jeg vover at tro, at nu er De ikke slet så forfærdelig udspekuleret, som da De kom direkte fra Vinterens Huler. O! De begriber ikke, hvor jeg er gået tilbage på min Rejse. Jeg tænker slet ikke mere, ikke én fornuftig Overvejelse har fæstnet sig hos mig, siden mine Øjne bleve solvante her nede. Det er endog kommet så vidt med mig, at jeg ikke længer véd, hvad man egentlig skal med de mange Tanker. Italienerne tænke slet ikke, og de ere meget lykkeligere end vi. Kommer der dem Noget i Vejen, som tager Lys og Luft fra dem, springe de meget adræt i Floden på det Sted, hvor Strømmen er mest rivende, eller de skyde sig en Kugle for Panden; ulykkelige Mennesker, som tænke, findes ikke syd for Alperne — og Landet er i mægtig Opkomst. — Jeg vil meget nødig hjem. Jeg tror, at der ligger en hel Sky af Tanker der og venter på mig, der som en Skylregn vil væde mig helt ind til Marven af mine Knogler — hvad Nytte skal jeg have af denne ubehagelige Proces? Den vil efterlade Gigt og andre ubehagelige Fornemmelser i alle mine Lemmer. Leve det skønne Italien! Her drikker jeg Vin og spiser Druer og fanger Lopper, lutter Realiteter, 20 ikke en Grille har jeg klemt imellem nervøst sammenpressede Fingre. — Jeg har slet ikke glemt mine Venner der hjemme. Der står et dæmrende varmt Lys bag i min Bevidsthed, i hvilket en Mængde Grupper lige som bade sig. Enhver Skiften i disse Grupper enhver Bevægelse af de enkelte Personer, som jeg får Øje på, interesserer mig overordentlig. Naturligvis har De efter de to ubesvarede Breve ikke på ny skrevet; men det vilde have været mig såre kært. Deres Broders Forlovelse har jeg erfaret gennem Mollerup; De må hilse ham på det Hjerteligste fra mig, hvis han er i Kbhvn., hvis endnu i London, så når De skriver. Jeg beder Dem 30 bringe Deres Moder og Familie min Lykønskning i samme Anledning, det har naturligvis været en Begivenhed af allerstørste Betydning. — Mollerups Forlovelse er en i allerhøjeste Grad glædelig Begivenhed; jeg kender den udmærkede Pige, han har fået, og kunde godt falde på at misunde ham. — Tag nu min lille Hilsen 35 fra Rom, lad den mildne en mulig Vrede over min lange Tavshed

og hav nogle gode Følelser for mig i Beredskab, når jeg — med Sorg — er vendt hjem.

Deres hengivne

Hils Salomon fra mig!

A. O. E. Skram.

5 57. Til *Erik Skram*.

Kbhvn. d. 4 Septbr. 1877.

Kære Skram!

Da jeg sandsynligvis ikke er i København, naar De kommer hertil, vil jeg tilskrive Dem et par ord, til tak for Deres sidste venlige
10 brev.

Jeg blev så glad ved at modtage dette elskværdige, lysende, varme, italienske sommerbrev, at jeg — undskyld min indiscretion, men der stod jo ingen hemmeligheder deri — læste det højt for min familie. Den er for øjeblikket i en sådan feststemning, at et
15 muntert og glad brev falder i en fortrinlig jordbund. Jeg kan forsikre Dem, at jeg ved at læse Deres brev fik formelig skrupler over de sludfulde breve, jeg i slutningen af foråret og begyndelsen af sommeren sendte Dem, og jeg besluttede strax at meddele Dem, at sommeren har bragt forandringer i mit humør. — De må nu ikke
20 tro, at det er Himmelbjergsturens skyld, thi der var vi ikke. Der kom en mand med en slæde ivejen: min broders forlovelse . . .

Brylluppet skal stå i London 16de Oktober, og 6te Oktober rejser min broder og jeg (— som forlover —) derover. Jeg bliver der så sandsynligvis til den 20de, medens min broder rejser bryllupsdagen
25 med sin brud — formodenlig til Paris — og kommer så hertil 1 Novbr.

De kan tænke, at jeg mildest talt glæder mig over al måde til denne uventede Londonstur (min anden broder, der som ældre burde have fortrinet, ligger i den tid i reserven, den stakkel). Jeg
30 er ret en lykkens yndling! Thi ikke nok med Londonerrejsen! I December måned skal jeg til Stockholm, idet — til min store overraskelse Fenger forleden spurgte mig om jeg ikke kunde have lyst til at bruge vor lille ferietid i December til en statistisk udflugt til Stockholm — magistraten vilde da nok ofre et lille rejsestipen-
35 dium på mig! Jeg sagde ikke nej.

Forøvrigt har jeg forfærdelig travlt med statistiken (velgørenhedsstatistiken, som De måske husker). Salomon hjælper mig glimrende; jeg har endnu to andre medhjælpere, og jeg håber nok, der skal komme noget pænt ud af det hele.

Også Mollerup har jo forlovet sig. Jeg har udvexlet lykønskninger m. v. med ham. Han og min broder ser lige glade ud. — Også Erslev forlovet! — Tænk, hvormange forlovelser! — og navnlig for mig: hvilken betydning har ikke Erslevs og min broders!

De har ret: min broders forlovelse er en begivenhed af den allerstørste betydning! — Trods mine rejser kan vi i vinter få mangen god passiar om dette og andet mere.

Jeg har jo allerede været ret vide om i Europa og kommer jo nu videre. Men efter Deres beskrivelser, må jeg jo nu utvivlsomt til Italien og sole mig. — Når alt kommer til alt, kunde jeg vist have meget godt af en sådan grundrecreation. Jeg er bange for, at det ellers ikke bliver så let at komme ud af den gamle hud, skønt netop denne tid af mange grunde har hjulpet mig til at sprænge noget af huden . . .

Deres hengivne ven

Marcus Rubin. 20

58. Til *Kr. Erslev*.

31, Woburn Place,
Russell Square. W.C.

13/10 77.

Kære ven!

25

London har det tilfældes med Rafaels madonna, at det overstiger hvilket som helst store forventninger. Du kan derfor begribe, hvor glimrende jeg morer mig, og jeg synes da, jeg vilde meddele Dig det herovrefra medens jeg var midt i fornøjelserne. — Min nye svingerinde er den sødeste lille lady, Du kan se for Dine øjne. Alle de mennesker, jeg har truffet er elskværdigheden selv, inclusive hr. Fenger junior, hos hvem jeg skriver disse ord.

Hils Augusta og Din øvrige familie og vær selv hilset af

Din inderligt hengivne

Marcus Rubin. 26

. . .

59. Fra Isidor Heckscher.

Stockholm d. 4/12 77

Det var mig kjært at see, at De tænker paa at komme hertil; Deres Ankomst var allerede bebudet for længere Tid siden af Deres
 5 Hr. Broder, og jeg var halvveis bange for, at De havde været her uden at opsøge mig, hvad der i saa Fald ikke havde været pænt af Dem.

Til Oplysning i den ønskede Retning kan jeg meddele Følgende:

De offentlige Kontorer holde her ikke Juleferie; Juledagene, og
 10 maaske ogsaa Juleaftensdag, ere de vel lukkede, men ellers ikke. Det kgl. Bibliothek her holdes derimod lukket mellem Jul og Nyt-
 aar; men da det for Tiden er ifærd med at flytte fra sin gamle Plads i Slottet til en stor nyopført Bibliotheksbygning, vil De i det
 Hele ikke kunne vente Dem megen Fornøielse deraf, ligesom det i
 15 de senere Aar har været meget slet ordnet og derfor vanskeligt at benytte.

...

Kan jeg forøvrigt i nogen Henseende være Dem til Hjælp og
 Nytte her, saa vil det være mig kjært, og jeg venter sikkert, at De
 20 seer op til mig; jeg træffes paa Kontoret (Kornhamnstorg N. 2
 1ste Sal) næsten hele Dagen fra 9 til 5.

Deres

I. Heckscher

60. Fra Julius Salomon.

25 Kjøbenhavn d: 22 Decbr. 77.

Kjære M. Rubin!

Jeg sender Dig under Korsbaand det Ønskede angaaende Havnevæsenet. *Loven* findes ordlydende i en af Bekjendtgjørelserne. Mht. Væerne, da betale de alle Havneafgift uden Hensyn
 30 til Beskaffenheden, men Havnekapitainen sagde, at de spredte Oplysninger om Væernes Beskaffenhed netop var det, vi skulle samle til næste Aar. Oplysningerne foreligge navnlig for udenrigsk
 35 Fart, over Pæreskuder i indenrigs Fart føres ingen Fortegnelse. Havnekapitainen talte om Statistiken for i Aar og sagde, at Fenger til ham havde omtalt vore høist ubetydelige Gager. Naar han

selv til Andre indrømmer det, forekommer det mig, at der er al Grund til at klemme paa. Vi have forøvrigt meget at bestille, For- sendelserne og det Franske giver meget at bestille og Bgm: har stadig Smaakommissioner, den Sjæl. Der er falden Resolution i den Dessauske Sag, vi faa, hvad vi ville have, Dessau har skriftlig maattet meddele os det og er knusende gal; han er begyndt smaat at chicanere, men han kan for min Skyld rejse ad Helvede til. De andre tale om at give With og mig en Middag i Anledning af dette Hallo.

Jeg kan glæde Dig med den Efterretning, at Din og min Ven *Ad: Bauer* via *Just M. Caën* er bleven forlovet med Frk. *Hanne Haurowitz*. Deklarationsgilde paa Tirsdag. Undertegnede er inviteret. Svoger Sam har Bændelorm.

Efter disse ligesaa interessante som lærerige Meddelelser vil jeg bede Dig hilse Dr. Rubenson og Familie samt Is. Heckscher (Kvinderne faldt i Studenterforeningen med 285–226) og vær selv hjerteligen hilset fra

Din hengivne

Broder*)

J. S. 20

P. S. Schinkel, som nu ikke har Hovedpine, lader hilse.

61. Til Kr. Erslev.

Stockholm. Hotel Rydberg. d. 26/12 77.

Kære ven!

Sjip, sjap — sjip, sjap! Vådt fraoven og vådt forneden! Gråværs- himmel og ingen solskin — — og i et sådant vær vover Du at blive 25 år!!! Du har mod, min ven. Der hører mod til i vor tid at leve et kvart århundrede igennem, og Gud bedre Dig, hvis Du i det næste kvartsekel skal metafysicere, numismaticere, historiere, skole- drengerere og cavalere som i det forløbne. Hvad Du skal, det er doktorere, voyagere og mariere, og til disse tre ting ønsker jeg Dig megen lykke og meget held; gid at »fru doktorinden« altid må

*) Havnekapt. spurgte, om jeg var en Broder til Herr Rubin. Just. Thygesen kaldte mig vedbl: Herr Rubin — den ene Jøde den anden som Du pleier at sige.

blive Dig så kær som Din kæreste, ligeså god hustru som ven og ligeså god ven — som jeg. — »Der skal mod til at have talent«! Gid Du bevare modet trods sjip, sjap, gråværshimmel og søle, så skal talentet nok komme til at gøre sig gældende.

5 Hvorefter jeg har den ære at ønske Dig til lykke til Din fødselsdag!

—? Stockholm? — Satans køn by. Glandspunktet var forleden i klar frost med sne på tagene udsigten over byen og søen fra den såkaldte mosebacke. Denne vue stod mindst jævnbyrdig med hvad
10 jeg overhovedet har set både indenlands og draussen. Af samlinger etc. har jeg endnu intet set, men skal se det i næste uge, hvor jeg også vil tage en dag til Upsala m. m. Befolkningen er kønnere end den danske; de mennesker, jeg er truffet sammen med overordenlig hjertelige og venlige. På det videnskabelige område, eller rettere
15 m. h. t. rejseformålet har jeg fået endel oplysninger om hvad jeg havde i sinde at spørge om, endel om ting, som først ere dukkede op herovre, og endel vil jeg få i den resterende tid herovre. De enkelte oplysningers karakter har hidtil været ug?, præstationen som helhed når antageligvis til mg.

20 Forssell har jeg ikke truffet endnu, da han er rejst, men jeg går op og besøger ham på Lørdag. Jeg er meget glad ved at have fået lejlighed til at læse hans »essays«; det forekommer mig, navnlig for enkeltes og enkelte partiers vedkommende at være ganske fortræffeligt. En af essayerne har givet mig en idé — til hvad? Fore-
25 løbig til at læse et svensk økonomisk værk om frihedstidens økonomiske forfattere.

De to mennesker jeg har haft mest fornøjelse af heroppe er Isid. Heckscher — udmærket behagelig omgangsfælle — og dr. Rubenson, der har været rundt med mig hos alle avtoriteter, således at mit elegante anbefalingsbrev har været så godt som overflødig. — Af damer (unge) har jeg truffet en hel del nette på
30 gaderne, og i stuerne bl. a. en frk. Meyer (Du ser Meyer ender de alle på) som er noget af det vakreste, navnlig i henseende til forstand og liv, som kontinentet og Storbritannien have vist mig.
35 Dog ikke at der er fare på færde.

I dette øjeblik blev jeg afbrudt af et besøg af første stadslæge

i Stockholm, dr. Grähs, der bad mig til middag hos sig. Forud for denne skal jeg til en julematiné (ligesom jeg overhovedet går til alle de musikalske og dramatiske nydelser her er). Da jeg også skal skrive hjem til, må jeg slutte brevet til Dig.

Glædelig jul og glædeligt nytår! Gratulerer til fødselsdagen! 5
Beder Dig hilse Augusta, Din fader, hans hustru, samt Jakob —
alle fra Din for ever

Marcus Rubin.

62. Fra *Julius Salomon*.

10

27 Decbr. 77.

Kjære M. Rubin!

Jeg vil skrive Dig til endnu en Gang i det gl. Aar nemlig for at ønske Dig et glædeligt Nytaar og Tak for det gl. Vi skal hen i aften og feire Kr. Ersl.s Fødselsdag og ieg kommer vel til at optræde som Din Befuldmægtigede ogsaa dér og holde den Tale, som Du pleier at holde. — Mht. Kontorefterretninger, da var Professor Krebs henede for et Øieblik siden og viste, at hans Skole var glemt. Dette er en kjedelig Feil, hvis Kilde jeg har lovet at paavise ham, men jeg er bange for at det vil falde mig vanskeligt; 20 thi den ligger før min Tid. Skrivelsen til Overl. Krebs afsendtes i Marts sammen med de andre Breve til Skolerne, og besvaredes efter hans Opgivelse et Par Dage efter af ham. I Journalen findes der nu Intet herom, saa det Rimeligste er, at Brevet ikke er kommen til Kontoret eller at det er kommet til Kontoret og siden forsvundet, det findes nemlig ingen Steder i Materialet. Som sagt, Feilen er kjedelig, men jeg har ikke sagt F. Noget om den endnu. Han fortalte mig forleden Dag Noget om, at det var hans »Orm«, at der ikke maatte være Skjødesløshedsfeil til i Verden, repeterede Historien om at, naar der kom Folk og fortalte om Feil, skulde vi 30 være ydmyge og fortælle om det nye Oplag o. a. — Saaledes gjorde jeg ogsaa her, men det er vel i Grunden ingen stor Trøst for Krebs, at hans Skole engang om 20 Aar, naar den er ophævet, kommer i Bogen. —

...

35

Hils I. H. Dr. R. mfl. og hj: Hils: fra J.

63. Til *David Simonsen*.

Stockholm. Hotel Rydberg. d. 28/12 1877.

Kære David!

Husker Du, at Du engang skrev mig til, at professor Freudenthal havde meddelt Dig en tysk åndrigthed, sålydende: »in gebrochenes Versprechen ist ein gesprochenes Verbrechen«, — Du skal ikke blive ængstelig, Du har ingen løfter brudt — —, dette ord nævnede jeg forleden i et selskab her i Stockholm, hvor Isid. Heckscher var. Det kender jeg, sagde han. Hvorfra? Gubben Warburg har fortalt mig det. Hvorfra kendte han det? Hans søn Fr. Warburg i London havde skrevet ham det til. Han havde hørt det på G. Rubins bryllup i sammes tale. Hvorfra kendte G. Rubin det? Fra M. Rubin. Og han — — »Die ganze Welt ist eine Stadt!«

Besøg hos doktorer og geheimeråder, i bibliotheker og bureauer, vandringer på gader og torve, nydelser af natur og kunst, alt i broget virvar og for magistratens regning, dette er i kort begreb mit ophold i Stockholm.

NB. Jeg har prøvet enkelte aftener at sidde alene på mit hotel, sidde ganske alene timevis og læse, skrive og stirre ud i luften, — og jeg har med beundring tænkt på D. Simonsen. D. Simonsen være hilset: en rigtig hjertelig og kærlig nytårshilsen! — Nu er der jo snart ikke sålænge til, at hilsenerne ikke behøve at gå pr. skinne. Lykke på rejsen i det år, der ligger imellem, og glem hverken før eller efter

Din
Marcus.

64. Til *David Simonsen*.

Kbhvn. d. 28/7 78.

Kære David!

30 . . .

Jeg har iøvrigt ikke det fjerneste nye at meddele Dig, undtagen at Erslev i denne tid er aspirant til en plads på møntkabinettet etc., i anledning af Læssøes død. Hvis han ikke kan få pladsen, er han endda ret fornøjet, eftersom en sådan ansættelse vilde krydse hans rejseplaner.

Fra England ventes en stor hoben fremmede, d. e. Emmas familie.

Nylig (i disse dage) har jeg modtaget og været sammen med Is. Heckscher fra Stockholm. Vi var endel sammen deroppe, og har i kontinuitet deraf haft nogle behagelige timer hernede. — Når Du ad 5
 åre er her i Kjøbenhavn som præste- og ægtemand, vil det samme forhåbentlig blive tilfældet med os. Men »tiden, tiden, min høje herre!« — Du vil være vant til Din tyske kreds og tyske videnskabelighed, til at løbe Din bane frit hen som en af de stærke i ånden, havende medlidenhed med de svage i ånden og ikke forstående de skrøbelige i ånden (eller kødet) — vi andre, idetmindste jeg, har ikke haft de bestemt afstukne grændser, er blevet ved at leve i vort 10
 land, hvis styrke og svaghed er dets »mellemstemninger«; navnlig disse sidste tror jeg, hvor nødig Du end vil, Du bliver nødt til at sætte Dig ind i herhjemme og søge at forstå; min bekendtskabskreds har udvidet sig ikke lidt herhjemme i de senere år, navnlig mellem de ældre af de yngre, og der findes en ikke ganske ringe 15
 mængde blødhed (blødagtighed vilde Du vel kalde det) hos mange af dem, for hvem ikke alle »Blüthenträume reiften«. — Hvad jeg her skriver Dig til passer af forskellige grunde f. ex. hverken på Julius, Eskild eller Erslev. — Hverken på mig eller andre, jeg tænker på — ingen af os er jo mere så ganske unge — forhindres alvorligt arbejde af disse stemninger; men Du skal se, Du vil give mig 20
 ret i at måtte anerkende dem som en faktor i vort åndsliv herhjemme. —

Hele familien lader Dig hilse og gratulere. — I håb om at Du lige stadigt vil have solskin på Din vej, og engang i ny og næ ofrer 25
 mig en god tanke, er jeg

Din
 Marcus.

65. Til *David Simonsen*.

Kbhvn. d. 17 Oktbr. 78. 30

Kære David!

Det er vel så pas et fjerdingår siden, at jeg sidst tilskrev Dig; efter den tid har Du jo været i Paris, er igen ifærd med Dine examensstudier m. v., og eftersom Du, som Du skrev mig til i det brev, der lå til mig den dag jeg kom hjem fra min Rygensrejse — 35
 en fortræffeligt lille tur — har gjort regnskabet op ved at sende mig

et brev, så vil jeg atter sende Dig nogle linier, vel snart de sidste for denne gang.

Det fortælles mig, at Du om dr. Wolffs bog har sagt de træffende ord »han er en bedre bekæmper end forkæmper« — meget sandt! Bogen har gjort stor lykke herhjemme i jødiske kredse af enhver art, det er en fuldkommen succès. De venlige anmeldelser i »Morgenbl.« og »Dagens Nyheder« kan jeg imidlertid indtil videre kun delvis se fra sympathiens synspunkt, delvis ere de fremkomne over mottoet »nur wenn wir im Koth uns fänden« etc. Oprigtig talt — det er et svagt arbejde? Det minder mig noget om min prisopgave i sin tid, hvor jeg navnlig ikke fik medaillen, fordi jeg havde haft så travlt med at udkramme al min lærdom, at klarheden gik i løbet, dels om »Dagstelegrafens« polemisering (citerer af modstanderen gengivet i anden sammenhæng m. m.). At der er meget fortræffeligt i den, er ganske vist; at man med stor fornøjelse ser forf. reducere de andres talmudkendskab in absurdum, forstår sig; item ere udskældningerne på sine steder i høj grad drastiske og compilationen af fremmede steder tidt gjort med talent; alligevel synes jeg ikke, det var måden, hvorpå vi skulde forsvares. Præsten bør ikke nøjes med at benægte at vi indtage en stor plads på børsen, i pressen og på rigsdagen; han bør hævde vor ret til at gøre det, vor både juridiske og moralske, det er dèr, slaget skal stå (minoritetens ret på det immaterielle område), han bør ikke forsvare talmud dels ved et evindeligt »det kan du selv være!«, dels ved at formindske dens aktualitet, NB. — hvis han ikke af hjertet mener dette sidste. Fra en ortodox jødisk side anser jeg bogen for umulig (se afsnittet om vadsknigen af hænderne »én af 100000« — og slutningen af »farisæerne« i tillægget). Præsten har skullet »lavere« imellem alle jødedommens nuancer, og hans eget jødiske (talmudisk = jødiske, — og eksisterer der i virkeligheden noget andet?) standpunkt er derfor bleven udvisket. At han angriber de kristne med alle de bøger, som de nægte aktualitet, at han trækker alle de smukkeste steder ud af talmud og alle de hæsligste ud af kirkefædrene, at han intet øjeblik stiller sig for øje, at jødernes »tolerance« beror på vor mangel på magt i to årtusinder, at han vover at tage Baruch Spinoza, hvem vor intolerance forbandede og forjog, til indtægt, at han omtaler

Elieser b. Hyrkans omgang med filosoferne, uden at tilføje, at det var derfor de andre fjernede sig fra ham, at han opramser alle de overleverede navne fra de spanske fyrstehoffer, er altsammen resp. enten dumt eller naivt eller — perfidt. (Dertil kommer, at hans gøren grin med de kristne mirakler jævnligt er at kaste med sten fra et glashus). Men at en firssindstveårig olding kan sammenarbejde et sådant værk, som han har gjort, at han kan tildele de slag til højre og venstre, han har gjort, at han kan være så bidende og så fin, som han på mange steder er (medens han ganske vist på andre ikke er fin), det er al ære værd. Bogen vil forhåbentlig gøre sin store nytte, ikke mindst blandt de »moderne« jøder til at knytte dem sammen og genopvække den fuldstændig tilbagetrængte respekt for præst og præsteskab i menigheden, den viser de kristne en klo der kan kradsse; den har min velsignelse, lad den da vandre afsted med den, således som den gør det uden den — habeat fata etc! 15

— Igår rejste Kr. Erslev; efter al sandsynlighed bliver han c. 1¹/₂ år borte. Jeg har heldigvis slet ikke haft tid til at misunde ham, på grund af fuldkomment overvældende arbejde med havnestatistiken, for hvilken jeg i den ellefte time udvidede planen. I den sidste måned har kontoret beskæftiget et dusin mennesker, og det lykkes os ret nu at få bugt med arbejdet (Kbhvn.s samlede omsætning med ind- og udland); man kan ikke alt, men meget, når man vil. Imidlertid kommer bogen så sent ud, at jeg næppe kan komme til at rejse, ikke engang bringer det i forslag. Julius er mig som sædvanlig til uhyre nytte; at han skulde give sig til at rejse væk som mine andre venner, behøver jeg ikke at frygte for, — han har aldrig villet rejse, og jeg har aldrig kunnet rejse; det går med mennesker som med bøgerne: habent fata!

Med hilsen fra alle i hjemmet

Din hengivne

Marcus. 30

66. Fra Kr. Erslev.

Berlin 4/11 78

Kære Ven!

Naar man har besluttet at gøre noget godt, og saa lige før man vil sætte Beslutningen i Værk, af andre bliver paamindet om netop at gøre det samme, saa, ja saa ærgrer man sig. Saaledes er det netop

gaaet mig overfor Dig; lige da jeg vilde skrive til Dig af egen Vilje, fik jeg fra Augusta en skarp Paamindelse derom, ja, en Meddelelse om, at jeg skulde have lovet Dig Brev inden 8 Dage efter min Afrejse, hvilket ubesindige Løfte jeg dog aldeles ikke erindrer . . .

6 Hvis Du for øvrigt skulde have Lyst til at vide, hvorledes jeg har det, svarer jeg med ét Ord: særdeles godt og fremfor alt: over Forventning godt. Du véd, at jeg ikke afmalte mig Opholdet i Berlin med lyse Farver; nu maa jeg tilstaa, at jeg befinder mig særdeles vel her, men hvorfor, ja det er ikke saa let at sige. Jeg har fundet

10 et overord. hyggeligt Værelse, det er maaske Hovedfaktoren. Du véd, hvor Friedrichsstr. skærer Spree; lige tæt derved, nord for Flo- den, ligger die Markthalle, et Monument over Berliner Svindelen, da det nu i Stedet for til sin egenlige Mening bruges af Circus Salomonski. Denne Markthalle omgives af en pragtfuld Bygnings-

15 firkant i Tuillerie Stil; Stuen, 2 ottealens Etager og endelig en Kvistetage, 5 Alen høj, (lige Vægge, indenfra uden Spor af Kvist). Af denne sidste bebor jeg et tofags Værelse, der uden Overdrivelse er saa stort som Eders Dagligstue, med fri Udsigt, lyst Tapet, smukke Møbler; en pragtfuld Porcellænskamin (Jernkakkellovne er

20 sjældne i Berlin) udbreder en mild Varme over Værelset, medens en do. do. Lampe kaster sit Skær ned paa et mærkeligt Møbel af en Sekretær med Skrivebordsindretning; dette Møbel, ogsaa en Berlinsk Ejendommelighed, har et Utal af Skuffer; jeg opgav Forsøget paa at tælle dem, da jeg naaede 15. Ved dette arbejder din

26 lærde Ven, og arbejder godt, den anden Hovedfaktor i mit Velbefindende. Den sidste Bearbejdelse af min Disputats nærmer sig sin Ende og om faa Dage afgaar en stor Sending for i Kbhvn. dels at renskrives, dels at sættes; den 1. Decbr. kan Afhdlg. formodenlig indleveres. Læsning af tysk Historie, ivrigt drevne italienske Sprogstudier danner en behagelig Afvexling. — En tredie Ho-

30 vedfaktor er endelig det, at jeg utvivlsomt faar Udbytte af Universitetet her. Jeg blev modtaget venligt af Nitzsch, til hvem jeg havde anbefaling, og ganske overordenlig elskværdigt af Droysen, som efter Holms og Madvigs Formodning vilde kaste en Dansk ned ad

35 alle Trapperne. Jeg hører nu begges Forelæsninger, deltager i deres Øvelser, og her er meget at lære; da jeg imidlertid én af

Dagene vil give Fridericia en vidtløftig Skildring af denne Side af mit Levnet, vil Du undskylde, at jeg ikke her gaar i Detailler.

Alt det kan nu være meget rart, men — vil Du spørge — det kan dog ikke helt udfylde Dig; hvor er Fornøjelserne for de ledige Timer, hvor de personlige Bekendtskaber. Ja, her er det forunderlige psykologiske Faktum, at jeg hidtil saa lidt har følt Trang til den Art, at jeg tværtimod er glad ved Ensomheden og kun beklager, at jeg af andre Hensyn dog vel bliver nødt til at søge Bekendtskaber. Jeg svælger bogstavelig i mit Eneboerliv. Fornøjelser, ja et Par Gange i Theatret, et Par Besøg paa Knejper, alt fordelt paa 16 Dage, — det viser allerede, hvor lidt jeg trænger til Opmuntring udefra. Ganske vist er mit Humør i de sidste Aar blevet hæderligt, men det er dog mærkeligt, at jeg i hine 16 Dage kun har været i lidt daarligt Lune to Gange, to Søndagafstener, da nogle ventede Breve hjemmefra ikke vilde komme.

Jeg har mod Berlineropholdet kun to Anker, og ingen af dem formaar at trykke mit Humør ned. For det første er det noget dyrere her end jeg havde troet, og mit Femmaaneders Ophold her vil formodenlig koste 1200 Kr. i Stedet for de af mig paaregnede 1000 Kr. For det andet er Middagsmaden her saa slet, at min danske Mave hidtil ikke ret har kunnet vænne sig dertil. Paa Studenterrestaur. spiser man for kun 1 Mark, paa Købmandsdo. for 1 Mk. 50 Pf.; for denne Pris faar man ganske vist 4–6 Retter, men at disse da maa være slette, ligger i Sagens Natur, en god borgerlig Middag fra Københ. med 2–3 Retter giver betydeligt mere. Du vil heraf forstaa, at min eneste Exces her hidtil har været, at jeg forleden Søndag dinede hos Berlins næstfineste Restauratør, Carl Hiller under den Linden. Ja, det var unægtelig den fineste Middag, jeg har været til, 8 Hovedretter (tror jeg), 2 Slags Is, Frugt og Kager, men det kostede ogsaa 7–8 Mk. Nu spiller jeg afvekslende Student og Købmand, efter som min Hunger er til. — Om Formiddagen drikker jeg, siden det er blevet koldt, en Skaal Bouillon hos Krantzler, Byens fineste Schweizer, tillige den billigste Conditor, fordi der hos Schweizere her ikke er Tale om Drikkepenge; Aftensmad hjemme, sehr einfach, men oftest fulgt af en Bajer + Aviser et eller andet Sted.

Hvad Indtryk jeg ellers har faaet af Berlin, i det hele den mere offentlige Side af Livet her, gemmer jeg til en anden Gang. Jeg kan endnu hilse Dig fra Brandes, hos hvem jeg gjorde Visit strax den første Søndag; han var meget imødekommende, men havde ingen
 5 Forbindelser, der kunde nytte mig synderlig; senere gjorde han Contravisit, uden dog at træffe mig, og aflagde Visitkaart med Paaskrift: træffes bedst Kl. 3–10. Om det skal forestille en Invitation, er mig lidt uklart.

Fra din Familie hører jeg jævnlig gennem Augusta, og véd alt-
 10 saa, at alt staar godt til. Vil Du overbringe en ganske speciel Hilsen til din Søster Susanna og takke hende fra mig for al den Venlighed, hun viser min lille Kæreste. Hils ogsaa din Moder, Adolf, og al øvrig Familie samt Vennerne. At Du selv tager Anledning til at lade høre fra Dig, naar Du modtager en saa alenlang Skrivelse, det
 15 haaber jeg.

Med Hilsen,

Markthalle, D. III Tr. Berlin NW

din Kr. Erslev.

(er Du høflig, kalder Du mig: dr. phil.)

67. Fra Kr. Erslev.

20 Berlin 8/12 78

Kære Ven! Intet, som trænger til hurtig Meddelelse; idag om 14 Dage er jeg rimeligvis atter i Kbhvn. Det skal glæde mig at indaande lidt liberal Luft i dit og andres Selskab; her er den politiske Atmosfære »schwül« med Kejserbegejstring og Socialisthad, og
 25 især er alle Historikere stokkonservative. — Gud véd, om Grossmanns er fornærmede; før jeg rejser til Kbh., skal jeg se at naa ud til dem, skønt det er en Fandens Vej. Hr. Dohme er ogsaa taus som Graven, hvad jeg bærer med stor Sindsro, da jeg har Bekendtskaber nok — Igaar var Brandes atter hos mig uden at træffe mig; imor-
 30 gen besøger jeg ham. — Hilsen, au revoir.

Din

Kr. Erslev.

Opløsning af Folkethinget paa Vestindien!?!
 Set fra Berlin, latterligt.

68. Til Cora Salomon.

2/1 79. Kl. 11 form.

Når jeg skriver, er det hverken af taktløshed eller påtrængenhed. Men fuldt overbevist om, at hverken De eller jeg kan eller vil komme tilbage til dette æmne, bliver jeg nødt til at afslutte vor samtale skriftlig. Jeg har forstået Dem fuldkomment. Hvad enten jeg kommer ligeså meget eller mindre end hidtil i Deres hjem, er jeg ikke krænknet, men søger at danne overgangen så lempeligt som muligt. Undskyld mig for den tid, der er gået. Jeg véd, De vil gøre det, uden at jeg beder derom, fordi ingen ond tanke har dikteret mig hvad jeg har gjort, men vel en ubesindighed, der mest er kommen mig til skade. Hvad De har sagt mig og sagt mig netop nu og forleden aften og den måde hvorpå De har sagt mig det, bringer mig til at takke Dem uendeligt for Deres godhed. Netop disse dage have derved bragt en ro i mig, som jeg i lange tider har trængt til, og De skal se, jeg skal vise mig Deres godhed værdig. — Alt dette er korte sætninger, som Deres forstand og hjerte selv må supplere. Hverken mundtlig eller skriftlig vilde jeg kunne sige mere. — Jeg håber, at vi langt frem i tiden, om vi begge lever, må kunne se tilbage på denne tid med en sund og sand følelse af, at jeg har modtaget en tilrettevisning, som jeg fortjente, men som jeg ikke blev vred over, fordi det gode altid finder et godt sted, og fordi det sande altid har ret til at siges. Jeg kan som sagt ligeså godt stoppe først som sidst. Dette stykke papir gider De vel ikke bevare, riv det derfor kun itu, men — endnu engang: bliv ved at være mig god og: Gud velsigne Dem! David og jeg skal nok blive venner, og jeg skal nok lære min kone — for jeg får nok en — at holde af Dem. Gør så gengæld! — Deres nu og altid inderligt hengivne

Marcus Rubin. 30

69. Fra Isidor Heckscher.

Kjære Rubin!

Stockholm d. 27 Jan^r 79.

...

Du siger om Dig selv, at Du er en ung Mand, og Du synes at ansee det for en Mangel i Din Karakter. Afseet fra, at det jo ved 35

fortsat Bestræbelse vil kunne rettes med Tiden, troer jeg, at der ikke er saa Meget at beklage deri. Naar man har benyttet sin korte Levetid saa godt som Du, saa kan man med rolig Samvittighed — ikke lægge sig til at døe, det haster jo ikke, men tage imod det Ansvar
6 og den Anseelse, som Samfundet yder et godt og ærligt Arbeide i dets Tjeneste. Jeg troer ogsaa, at det vil gaae glat for Dig hjemme, Du har mange Betingelser derfor, og jeg ønsker Dig al Lykke dertil.

Jeg vil imidlertid tilstaae, at jeg igaar fik en Idee, Dig vedrørende, som jeg trods megen Anfægtelse ikke kan bare mig for
10 at kaste ind i Din Sjæl som en Brandraket med Fare for at volde Dig en søvnløs Nat. Jeg talte igaar med en Mand, som staaer Stockholms nye Høiskole nær — Du veed, at dette endnu private Universitet for $\frac{1}{2}$ Aar siden har begyndt sin Virksomhed med de naturvidenskabelige Fag — og paa Forespørgsel erfarede jeg, at man
15 endnu ikke havde fundet nogen Person, der egnede sig til Lærer i Økonomi, uagtet der findes Midler til at lønne en saadan, endog rigeligt. Han udtalte, at han havde hørt, »at der hverken i Sverig eller Norge var Nogen, som de troede at kunne bruge, men at der skulde være Saadanne i Danmark, hvilke de dog ikke vilde have,
20 fordi de vare bange for socialistiske Lærdomme«. (Aleksis P.? Jeg veed ellers ikke, hvem der menes.) Saa slog det ned i min Sjæl: Hvad om vor lille Ven Rubin, som, mig vitterligt, ikke er Socialist, kunde komme herop og skabe sig en smuk Stilling? Jeg tilstod strax for mig selv, baade, at jeg ikke kjendte Dine Kvalificationer
25 til Pladsen, og at Du rimeligvis ikke behøvede at expatriere Dig for at komme godt efter det, da Du altid har saa gode Chancer hjemme som Nogen. Men jeg forførtes dels af den store Fristelse, som ligger i at faae en Ven og Kammerat hertil, dels af Tanken om, hvor godt det vilde være for Dig som for alle andre Kjøbenhavnere at komme lidt ud af vore smaa Forhold, at bane Dig en ny
30 Vei, som dog til Slutning kunde føre til samme Maal, at faae en anset og indbringende Stilling o. s. v.

Bliv ikke vred, fordi jeg generer Dig med mine egne Fantasier; de ere maaske dumme. Men er der nogen Mening i dem, hvad Du
35 bedre end jeg kan bedømme, saa sov paa Sagen nogle Nætter — det har, saa vidt jeg veed, ingen særlig Hast — og skulde Du da komme

under Veir med, at her var Noget at tænke paa for Alvor, saa henvend Dig til vort Fakultet der hjemme; jeg formoder, at de have havt eller faae Leilighed til at ytre sig over Sagen. Jeg behøver naturligvis ikke at sige Dig, at det ikke er mig, som besætter Pladsen, og at jeg ingensomhelst Indflydelse har herpaa; det hele er for mit Vedkommende en Grille, et Luftkastel, bygget af mine Materialier til behagelig Afbenyttelse for Dig. 5

Siger Du saa i Dit Næste, at det Hele er noget Passiar, at Du hverken vil have eller kan faae en saadan Plads, saa skal jeg ikke tænke mere derpaa; Du kan i saa Fald gjøre mig den Tjeneste at troe, at Planen kun var et underfundigt Middel til at skaffe mig en behagelig og nyttig Omgangsfælle. — 10

Nu ikke mere om den Ting. Endnu en Gang Tak for alle gode Ønsker og venlige Tanker; lad mig snart høre fra Dig igjen og hils Alle Venner fra Din 15

Isidor H.

70. Fra Isidor Heckscher.

Stockholm d. 2 Marts 79.

Kjære Rubin!

Du er i Grunden — foruden den Masse andre Ting, Du er — ret 20 humoristisk. I det Mindste fik min Hustru og jeg os en hjertelig Latter den Søndag Formiddag, da vi fik Dit sidste Brev. Det lykkedes Dig fuldt ud ved en passende Emballering at tage Bitterheden bort fra det Afslag, Brevet indeholdt, af vort Tilbud om Professorpladsen i Stockholm. Hvad det egentligt var, som morede os saa meget, veed jeg ikke saa nøie; jeg troer næsten, det var det om »Solen«. Den Dag skinnede just den virkelige Sol saa muntert ind paa vore nye Møbler over en lav, snedækket Tagryg, at det egentligt ikke var os klart, at man kunde trænge til flere Sole; men vi indsaae, at denne vor Mangel paa Forstaaelse netop kunde hidrøre 25 fra, at Solen fandt en saa speilklar Reflex hos os, som den maaske ikke fandt hos mange Andre.

Idag skinner Solen nu akkurat paa samme Maade, kun lidt varmere endnu; den bringer En til at troe, at det nok vil blive godt for os Allesammen, Dig inclusive, at Pesten i Rusland vil opløse sig 35

i en uskyldig lille Syfilis, som kun angriber de særligt derfor Interesserede, og at vi uden Karantæne kunne mødes til Universitetets Jubelfest i Kjøbenhavn. Den gav mig derfor Lyst til at svare Dig paa Dit Brev og takke Dig for dine venlige Ord.

5 . . .

Til den forestaaende 5 Marts, som for Dig er det Samme som Valgbarhed til Folketinget, sendes Dig min og min Hustrues bedste Ønsker. I Aar faaer Du nemlig neppe noget Telegram, dertil ere »Tiderne for daarlige«.

10 Med venlige Hilsener fra alle Dine Venner her og til alle mine Venner der

Din hengivne

Isidor Heckscher

71. Fra Kr. Erslev.

15

Venezia 7/3 79.

Kære Ven!

Jeg havde haabet at kunne skrive til Dig, saaledes at Du modtog Brevet til din Fødselsdag, men min Afrejse fra Berlin blev opsat saa længe, at jeg kun formaaede at sende en flygtig Hilsen fra Bane-
 20 gaarden i München, en Hilsen, der vel endog kom temmelig sent til Kbhvn. Den vil dog i alt Fald vise, at Du ikke er glemt, end ikke paa den Dag, der skulde føre mig til Italien. At jeg nu har naaet dette Maal, vil allerede Dateringen vise; korrekt burde jeg tilføje:
 V., Calla lunga di S. Moisé, — Café e ristorante antico dei Mori.
 25 Her sidder jeg nemlig og venter paa min Aftensmad; et saadant Øjeblik bør benyttes, thi i Venezia er Øjeblikkene kostbare: siden Kl. 8 i Morges har jeg ikke været i mit Hotel, skønt det ligger tæt ved Byens Midtpunkt.

Ja, jeg er virkelig i Italien. Jeg tilstaar, endnu kan jeg ikke ret
 30 forestille mig, at det er haandgribeligt og sandt. Det var et vidunderligt Øjeblik, da jeg i Onsdags Morges (helligholdende din Fødselsdag) traadte ud fra Hotellet i min første italienske By, i Verona. Alt fra først til sidst var i den Grad, hvad vi forstaar ved Italiensk, at Hjertet hoppede i Livet og jeg en hel Time maatte
 35 undertrykke min indre Latter. Ganske vist, man kendte det alt-

sammen fra Billeder, men hvem troede egentlig ret derpaa; jeg følte i alt Fald da, at der hos mig havde været en kraftig omend ubevidst Skepticisme, som først forsvandt i hint Øjeblik. Og saaledes dukkede lidt efter lidt hele Italien frem for ens Øjne, ligesom en gammel Bekendt, der var halvt forglemt. Disse Gader à la Peder Madsens Gang, men med Huse med 6-7 Etager og Balkoner og Altaner endnu ved det øverste Stokværk; disse Boder ud til Gaden og Forretninger midt paa Gaden. Sydfrugterne, de stegende (!) Æbler og Kastanier, og saa Menneskene! Kvinder med sorte Øjne og lige Næser, under kokette Slør, Herrerne med Kapper, hvis Flig à la Toga kastes over den venstre Skulder. Raab fra højre og fra venstre, alle paa Rov efter den let kendelige Fremmede (et Par Æventyr i denne Retning kan Du lade Augusta fortælle Dig).

...

Skriv snart lidt til mig om dine Forhold og hils din Familie (med Tak bl. a. for Eders Venlighed mod Augusta). Adressen kan Du faa at vide hos hende.

Din

Kr. Erslev

E. S. Hvis Du mener, at dette er slet skrevet, saa husk, at det er skrevet paa en Café; hvis Du mener, at det er vrøvlagtig, saa husk, at jeg er paa Hælden med min II. Fl. italiensk Vin.

72. Til Erik Skram.

Kbhvn. d. 23 Marts 1879.

Kære Skram!

25

Hjertelig tak for Deres venlighed ved at sende mig bogen, og tak for bogen. — Det er ikke første gang, jeg gør den iagttagelse, hvor vanskeligt det er objektivt at bedømme et arbejde, der skriver sig fra et menneske, der står en nær. Jeg læste Deres bog de longue haleine til ud på natten, jeg læste den færdig og havde overordentlig fornøjelse af den. Men når De spørger mig om min mening om den, har jeg vanskelighed ved at sige den. På den ene side kender jeg Erik Skram så godt, at jeg finder ham igen på hver side i hans bog, derfor kan jeg ikke bedømme, hvormeget af det, der ikke er nyt for mig, som vil være det for andre, på den anden side er det

35

- mig ikke muligt at læse Erik Skrams bog uden at tænke på: hvad vil man synes om det? og hvad vil man synes om det? jeg kan ikke nyde den rigtig på grund af en vis uro og af min for store interesse for den. Når så dertil kommer, at jeg ikke er spor af æstetiker —
- 5 det kan more mig at kaste mig med hele min dialektik over en enkelt scene, en enkelt figur eller en enkelt retning i en bog, og så pille dette fra hinanden, men et kunstværk som helhed forstår jeg ikke at bedømme — så vil De forstå, hvor liden værd de følgende bemærkninger i og for sig have.
- 10 For det første må jeg komplimentere Dem til, at De har kaldt Deres bog en novelle. Dels er det rart engang at få noget at læse, der ikke er »billeder«, »skizzer«, »scener« etc., dels er det jo netop indenfor novellens form at man kan (og måske skal) behandle snarere undtagelsen end typen eller rettere den afart af typen, gennem
- 15 hvilken man har lejlighed til at studere, hvad afarten (eller den oprindelige art) er, og hvad den under forandrede forhold bliver til. Jeg opfatter ikke Gertrude som en type, men som en undtagelse. Hun har noget af den vilde hest i sig, ikke den oprindelig vilde, thi den kender man jo ikke, men den forvildede, der har været husdyr
- 20 og senere er kommet i frihed. Det er måske en mangel hos mig, jeg kender troligvis ikke forholdet, men når en almindelig pige er gift — er hun så ikke gift? Gør hun modstand? Hvis kvindeligheden er så stærk hos kvinderne, hvorfor er mandigheden så så ringe hos mændene? Selv Fabricius er for god til Gertrude, thi ak! jeg er næ-
- 25 sten vis på, at trods det De lader ham sige om den forbudne frugt, er det, at hun er forlovet, en spore for ham; det ægger ham, og så kan han også grave sine løbegrave i ro. Og er det så ukyskt at give sig hen til en mand, man ikke elsker, i dette ords højeste betydning? Véd De om ikke — jeg tror det nemlig — selve den legemlige
- 30 kærlighed virker tilbage på den såkaldte åndelige; jeg mener, begge dele ere i en vis forstand eller bør ganske vist være et, men jeg vover den teori, at megen virkelig kærlighed fødes, muligvis kun momentant, muligvis, under heldige forhold, af varighed, ved udøvelsen af selve kærlighedens funktioner. Læg mærke til, at min
- 35 opfattelse lægger mere af dyret i mennesket, end De vil gøre det; men tænk lejlighedsvis over, om den skulde være helt urigtig.

Altså Gertrude hører til de sjældne kvinder, der, fordi de ikke kunne give sig hen med deres hele legeme og sjæl, overhovedet vægre sig ved at give sig hen. Jeg kunde have ønsket udførligere motiveret, hvorfor hun, den sextenårige pige, overhovedet forlovede sig, og hvordan hun den syttenårige ingenuer, falder på at vægre sig ved 5 brudesengen. De vil svare mig, at netop det drejer bogen sig delvis om: at vise, hvordan hun fra et barn bliver kvinde i det år, der går. Ja, men isåfald skulde hun have hævet forlovelsen, og vilde også have gjort det. Jeg forstår godt, at De ikke kan lade hende gøre det, thi isåfald får De ikke Deres krig mod samfundet ført 10 igennem, og får ikke gennembruddet og udbruddet til i hele sin kraft at træde frem hos hende. Men hvis hun allerede gifter sig, da har hun taget sit parti. De gør samfundets (tantens og præstens) ansvar for stort. Jeg har vanskelighed ved at forklare, hvad jeg mener. Men hvorfra får De denne allerhelvedes tro på kvinderne, 15 deres uskyld og deres ærlighed? Det går Dem omvendt (også i livet, tror jeg næsten) af dameromanforfatterinderne. De har heltinder. De er selv ærligere end de fleste andre jeg kender; i Deres bøger er De altfor ærlig; hvorfra denne ærlighed, og hvorfra denne tro på menneskene? Det var virkelig Eva, der bragte Adam æblet. 20 Monstro at samfundet ikke rangerer kvinderne efter hvad de have gjort sig værdige til? Fortjene kvinderne bedre? Huha! sikke'n mundfuld! Men alligevel er det netop derfor Deres bog glæder mig, ikke som samfundsskildring ad hoc, men fordi De tvinger en ung letsindig pige, livsglad og frisk, til at gennemgå hele den 25 skærsild, De foreskriver hende, og tilsidst selv opsøge sin elskede. At hun og hendes kærlighed har kraft nok til at lade hende gennemføre dette, er det, der giver hende lov til at gøre det. Men, som sagt, jeg tror det er undtagelsen. Når to elskende finde hinanden, er alt lykkeligt, men som regel er, udenfor dette tilfælde, kærlig- 30 heden altfor meget en huslig beskæftigelse for kvinden (og deri ligger måske oprindelig samfundets skyld) til at hun skulde falde på at gøre en heltebedrift ud af den; at tage sig en elsker efter bryllupet kunde hun til nød falde på også når hun oprindelig elskede sin mand, thi man kan jo elske to gange, eller i det hele være usta- 35 dig, det er altså ingen bedrift. At Gertrude C. virkelig søger sin en-

benede elsker op, det er en bedrift; derom var det rigtigt at skrive en novelle.

Hvis De er nået igennem alt dette visvas — jeg mindes ikke selv begyndelsen af det — så vil jeg videre fortælle Dem, at det forekommer mig, at Deres genremalerier (ved gyngen, i atelieret m. fl.)
 5 ere lykkedes ganske fortrinligt. — Jeg kan ikke rigtig få fat på Thora, men Fabricius, Vilhjelm og det øvrige mandskab forekommer mig fortræffeligt taget på kornet. De kender alle disse mennesker, og De holder af dem. De holder af mennesker i det hele taget;
 10 derfra, tænker jeg, skriver sig den stemning, der, ligefra den første side, gør Deres bog dobbelt fornøjelig at læse.

Kære Skram! Tag, som sagt, alle disse bemærkninger som noget, der ikke er rigtig mening i. Jeg har min styrke i repliken, men ikke i udviklingen, noget der er meget almindeligt for mere receptive end
 15 produktive mennesker. Når vi snakker sammen, kan De derfor bedre forstå min passiar. — At jeg ikke har undladt at applicere et og andet på mig selv og mine forhold, d. e. tage det til udgangspunkter for selvreflexioner, vil De forstå, når De kender mig.

Endnu engang: Hjertelig tak for Deres venlighed og for den fornøjelse De har ydet mig! Jeg forsikrer Dem for, at jeg er ganske
 20 stolt over at få mæcenatsexemplar af Gertrude Coldbjørnsen. De husker nok, hvad jeg sagde den aften til Hasselriis. Intet kan overgå den respekt, jeg nærer for en kunstner. De vil da forstå, hvor glad jeg er ved — med et lykke på rejsen for Deres bog — at turde
 25 kalde mig venskabeligst,

Deres hengivne

Marcus Rubin.

73. Fra Kr. Erslev.

Firenze, 29/3 79.

30 Kære Ven! Jeg har lige modtaget dit Brev og med min ved en lang Øvelse vundne Færdighed har jeg læst de Hieroglyfer, der i alt Fald har den Fordel, at ingen anden kan læse dette Brev, selv om det — per impossibilité — skulde falde i fremmede Hænder. Nu kan Du prøve paa det samme med min Skrift, der efter sigende skal
 35 have forværret sig betydelig i Italien.

...

Tilbudet fra Sverige er jo ganske morsomt, men at Du har sagt nej, forundrer mig ikke. Hvis Du kan opnaa Stillingen som Statisticus Hafniensis, tror jeg, at den vil tilfredsstillе Dig mere end en Lærervirksomhed, tilmed i et Land, der er saa forskelligt fra vort som Sverige er.

5

...
Tak for den lange Sætning med Nyheder; Tak ogsaa Adolf for Efterretningen om Kjølhedes lykkelige Opnaaelse af det fede (?) Præstekald. Til Lykke med Tabelværket N. 3, hvoraf jeg haaber, at Du forbeholder mig et Hædersexemplar. Beslutningen m. H. t. Universitetsfesten er dum, om end § 5 er en skrækkelig og væmmelig Historie, selv set fra mit fortyskede Standpunkt, der underskriver Bj. Bjørnsons, at »Garantier maa med«, som Dagbladet gaar bag over ved.

Hvad jeg skrev til Dig fra Venezia, erindrer jeg egentlig ikke mere, men min Jubel over Italien har sikkert da allerede faaet Luft. Denne jublende Glæde er heldigvis blevet ved, om mulig stedse stigende, og jeg lever Dag for Dag som en salig Gud, der aldeles ikke attraar at blive en lidende Heros (à propos Dr. Brandes, har Du set, at Strodman er død, og læst den mod Br. ondsksfulde Nekrolog i Augsb. Allg. Zeitung?). I ledige Øjeblikke, som rigtignok her er sjældne, forsøger jeg undertiden at analysere denne Glæde, men uden Held. Hvorfor betragter man hver eneste Skikkelse paa Gaden med en ganske anden Interesse end do. i Berlin? Hvorfor spadserer man langs med Arno med ganske andre Følelser end langs med Spree?

Klimaet gør uhyre meget. Klimaet tænkt i Relation til Københavns i Marts Maaned. Med Skadefryd læser jeg Avisernes Beretninger om Havnenes Is og Gadernes Sne, om Thermometret, der viser ÷ et og andet. Nej, saadant kender man ikke i det solrige Italien. Her sidder man under aaben Himmel, søger Skygge mod Marts-solen, finder den under grønne Træer; her kommer hver Dag i Restaurationen Blomsterpiger og med Glæde ofrer man sine Skillinger for hele Aftenen, nu f. Ex., at nyde Blomsternes Vellugt.

Venezia var mageløs, Padova og Bologna dejlige, Firenze er atter mageløs. Hier hört alles auf, (Variat: hier hört verschiedenes auf),

35

som Geiger siger hver Dag; oftere gentager jeg dog en anden tysk Vens stadige Udraab: wahnsinnig hübsch. En Eftermiddag paa Piazzana M. Angelo med hele Firenze foran sine Fødder, med de afrundede Høje belyst blødt af den nedgaaende Sol, med Snebjerge
 5 i Baggrunden og den gule Arno slyngende sig igennem Sletten, —
 e troppo bello.

Og saa et Besøg i Uffizierne, en Time foran Rafaels Madonna del cardelino, foran Tizians Flora, foran la Fornarina, eller som i Dag la Robbias dansende og spillende Børn; ak, at man siden skal
 10 leve alene af Erindringen og Fotografier.

Som Økonom og som berejst Mand kan jeg endelig betro Dig, at Italien m. H. t. Billighed nærmer sig Paradiset. Faktum at min første Maaned ikke, som beregnet, vil koste mig 500 Kr. men højst 275. Faktum, at jeg har rejst og levet (levet højt), købt Bøger og
 15 Fotografier, alt for henved 10 Kr. daglig.

Endnu kun den interessante Oplysning, at min Skæbne ogsaa her har ført mig ind paa mildest talt orientalsk Grund. Min daglige Omgangsfælle her i Firenze er Dr. Ludovico Geiger de Berlino, der studerer Renaissancens Literatur og fremdeles er en Søn af den
 20 meget bekendte frisindede Jøde. Manden er morsom; han nægter bestemt at være Jøde eller at have andre end tyske Ejendommeligheder, og dog kan han ikke sige ti Ord uden paa det stærkeste at minde mig om en hel Række Venner i Hjemmet. Bekendtskabet med ham er et Supplement til mine Berlineriagttagelser, der aldeles
 25 ikke er til at foragte.

Fremtiden, jeg mener, det første Halvaar, ligger straalende, men dog dunkelt for mig. Hvorhen og hvortil? Paris efter Italien, Nutid efter Fortid, Civilisation efter Natur, næppe. Snarere en Tur til Grækenland. Foreløbig rejser jeg om en otte Dages Tid til Rom og
 30 slaar mig ned dér for en Maaned, siden til Neapel osv. Ultimo August er jeg i alt Fald i den gode Stad København, der da forhaabentlig er isfri og uden Isbjørne paa Gaderne.

Hils din hele Familie tusinde Gange og ligeledes andre Venner; fra Rom skal Du atter høre fra

36

din

Kr. Erslev

74. Fra Kr. Erslev.

Roma. 27/4 1879.

Kære Ven!

Naar Du hører, at jeg modtog dit Brev i Eftermiddags, Kl. 7, da jeg lige havde gjort Toilette og vilde gaa ud for at spise til Middag 5 (sic!), og nu, lige hjemkommet, begynder paa et Svar, saa vil Du muligvis faa meget høje Tanker om din Betydning i mine Øjne. Nu, i Resultatet har Du vel Ret, men Begrundelsen duer ikke. Jeg tilstaar nemlig, at det er mig en ren Nydelse at skrive Breve fra Ita- 10 lien, og dette vil Du let forstaa. Man lever jo her i en saadan overvældende Mængde af Indtryk, at man stadig trænger til at tale ud derom for derved ligesom at faa Indtrykkene krystalliserede. Herved har jeg ikke stor Lejlighed dertil, og min Forlovede bliver derfor den almindelige stadige Afløbskilde, men naar jeg saa en Gang imellem kan skrive til Dig eller Fridericia, saa er det en rar Anled- 15 ning til at overse lidt større Perioder og samle Indtrykkene fra flere Uger i et Brændpunkt; — Skade kun, at tyve Sider Brev dog er mindre end en Times Samtale.

Foreløbig lidt Svar, paa hvad Du skriver. Det, Du fortæller om Statistisk Bureau lover jo alt godt, ja saa meget, at jeg vil have Lov 20 til at være lidt misundelig, hvis Du faar en saadan Stilling, hvis pekuniære Side saa helt svarer til hvad der er mine Ønskers Maal, men et Maal, som er Aar borte, hvis det nogensinde naas, og som jeg dog qua forlovet har endnu mere Grund til at ønske end Du. Imidlertid er denne Misundelse dog ikke større, end at det vilde glæde mig 25 ret at faa Meddelelse om en endelig og heldig Afgørelse; kommer den, saa offer 20 Øre paa mit Alter, selv om Du kun har Lejlighed til at skrive to Ord. — . . .

Du siger om min Anmeldelse af Steenstrup, der for øvrigt er skrevet allerede i Berlin, at »man« synes godt derom; jeg er dog 30 enig med Dig om, at Stp. selv næppe hører til disse »man«, og en enkelt Sætning er, mere paa Grund af Bygningen end Indholdet, noget for skarp. Samme Anm. gav her Anledning til en komisk Scene. Jeg kom netop hjem fra en Todagestur i Bjergene, gik saa ind i Café degli artisti, hvor Dagbl. holdes, og mit Øje faldt strax 35 paa det elskede Mærke: K. E. I det samme siger Hr. Thiele (en

Kunstner hvis Storværker paa Udstillingerne uheldigvis aldeles ikke har brændt sig ind i min Hukommelse): »Naa, der er noget for Dem; en Historiker bliver ordentlig medtaget«. Han anede ikke, at Recensenten var hans Nabo, men jeg aabenbarede mig, og vi fik saa en stor Disput om Literær- og Kunst-Kritik. Han var højst pessimistisk; staar der $\frac{2}{3}$ Ros og $\frac{1}{3}$ Dadel, saa husker Læseren kun det sidste, og — køber ikke Maleriet. Til Slutningen slap Katten ud af Sækken: Hr. Thiele, Maleren var forrige Aar i Berlingske T. blevet karakteriseret som »flov«, »fantastisk« osv., og derover var han ikke blevet glad, hvad der endelig ikke undrede mig. — Skrams Bog venter jeg at faa til Laans èn af Dagene og skal da sige min uforgribelige Mening derom, helt fra Leveren, men NB. ikke til Forfatteren.

Hvormed jeg gaar over til Dagsordenen, Italien. Uheldigvis aner jeg ikke, hvorfra jeg sidst skrev til Dig, om fra Venezia eller Firenze, men de almindelige Omrids af min Rejse vil Du vel i alt Fald vide fra andre Kilder. Jeg har nu været tre Uger i Rom og snart to Maaneder i Italien, en Tid, der er kort og synes saa utrolig lang; at jeg sad i Berlin for 7 Uger siden, er mig en hel Gaade. I denne Tid har Vejret ikke just været, som det sig hør og bør; Hældagsregn er ikke ukendt. Dage uden Regn derimod sjældne;—det er mod alle Regler, men forhindrer dog ikke, at jeg finder alt vidunderlig dejligt. Jeg har i samme Tid læst en hel Del, men dog mindre end jeg havde ventet; til Gengæld har jeg lært uendelig mere end forventet blot ved at se, og hvad endelig Nydelse angaar, saa giver jeg dristigt et almindeligt Aar i Bytte for saadanne to Maaneder til.

Hvis jeg skulde betegne med èt Ord den Følelse, der er den herskende hos mig og som i enkelte Øjeblikke bliver aldeles overstrømmende, saa vilde jeg sige: Foraarsstemning. Du kender vist ogsaa den Følelse, der griber èn, naar man en dejlig Sommermorgen kommer ud i Naturen, det være i Skoven eller blot paa Volden, hvorledes alt da dufter og synger og hvorledes man selv ved hvert Aandedrag ligesom inddrikker Ungdomsmod og Livsglæde. Det er det, jeg ikke altid, men langt oftere end ellers føler hernede, og mere i Rom end i de andre Byer. Det sidste har en særlig Grund,

som jeg selv før ikke kunde have forudsagt. I Firenze eller Bologna, selv i Venezia er Kunstnydelserne skarpt adskilte fra Naturindtrykkene; man gaar ind i Uffizierne og bliver dør Timevis, man sætter sig foran Medicæernes Gravminder, men forlader man disse Steder, saa staar man i en moderne By. I Rom er det anderledes, 5 ikke i den nye Del af Byen mellem Højene og Tiber, men den er jeg færdig med efter adskillige Dages Arbejde; derimod ude i de nu forladte Kvarterer. Her er vel Kunstnydelser og historiske Indtryk nok, men mellem hver Kirke, mellem hvert Oldtidsmindesmærke ligger der lange, stille Veje, indesluttede af Mure, hvor- 10 over de grønne blomstrende Slyngplanter hænge ned, alt saa stille og fredeligt, men dog saa levende og friskt. At gaa her, drivende langsomt Skridt for Skridt, saa paa en Gang at faa en vid Udsigt eller komme ned til den gule Flod, det er Nydelse. Men fremfor alt mit Yndlingssted, hvor Natur og Historie er voxet helt 15 sammen: Palatinerbjerget. Kun naar Solen skinner klart, gaar jeg derop; saa driver jeg om mellem disse Buer, som man søger i Tankerne at bygge op til Kejserpaladserne, gaar igennem den mørke Gang, hvor Caligula blev myrdet, kryber op til det Sæde, hvorfra Domitian har set Gladiatorene kæmpe, eller til det Vindue, 20 hvorfra Nero har betragtet det brændende Rom — og saa paa en Gang staar man midt i den frodigste Natur, omgivet af blomstrende Roser, af alvorlige Pinier og vældige Kaktus; ved ens Fødder ligger hele Rom med Peterskirken i Baggrunden eller Campagnaen, bagved hvilke Bjergene hæver sig med hvide Byer ophængte 25 paa stejle Skrænter og med Snetoppe helt i det Fjærne, alt badet i Solskin og Varme.

Det er Naturen og de dermed forbundne historiske Minder, der har gjort det største Indtryk paa mig i Rom. I Retning af egentlig Kunst har jeg hidtil ikke fundet noget her, der kan sættes ved Siden 30 af Venezia eller Firenze. Af Kirker har jeg set saa meget Jesuiterstil, at jeg har nok, af Malerier kender jeg kun en Del af de private Galleriers, og de er ikke saa tilfredsstillende som Pitti eller Uffizierne. Ganske vist har jeg det bedste tilbage; i de to store Antiksamlinger har jeg kun været en Gang, d. v. s. set det hele igennem, 35 for næste Gang kun at skulle se det, jeg bryder mig om, og hverken

Sixtina eller Stanzerne har jeg besøgt, dér hvor — efter Geigers dristige Vending — die Weltgeschichte aufgehört.

Natur *alene* har jeg derimod nydt paa to Ture ud i Bjergene. Den ene til Tivoli blev foretaget sammen med 3 Danske (deriblandt
 5 Frøk. Anholms Broder, Marinelieutenanten), men Du vil kunne tænke Dig, at Naturnydelsen her blev noget stærkt iblandet med Ungkarlesamtaler og Vindriking. Den anden, en Todagestur ud i Albanerbjergene, blev derimod gjort i Forening med Geiger med en mere ublandet Karakter, mere mindende om vore Fællesture, om-
 10 end Geiger, til Trods for megen Elskværdighed selvfølgelig ikke kunde erstatte Dig. At fortælle Dig vore Rejseæventyr, kan jeg ikke indlade mig paa; de fyldte sex Sider i Brevet til Augusta, men Nydelsen kulminerede i en tidlig Morgenvandring gennem en Bjergskov i Løvspring, i en vid Udsigt fra Monte Cavo (Albaner-
 15 bjerget), da netop et Uvejr drog hen over Campagnen, og endelig i Aften og Morgen i den lille Bjergby Nemi under højst patriarkalske Forhold og ved den vidunderlige Indsø, medens Æventyrene især foranledigedes af en Fører, der førte os aldeles vild.

Geiger har i det hele været mig et yderst behageligt Bekendtskab, — Glæd Dig paa Jødedommens Vegne og betragt Sammen-
 20 træffet med ham som et nyt Bevis paa den magnetiske Forbindelse mellem mig og det mildest talt orientalske. Han rejser nu herfra og vi holdt i Gaar et lille Afskedsgilde nede i Jødeknejpen i Ghetto, hvis kosjere Vin er meget berømt; dog fandt vi den ikke saa god
 25 som en halv Liter, vi drak i Ariccia og som kostede 20 Cent. = 13 Øre. — Nu bliver Rom ogsaa tom, hvad Danske angaar; J. P. Jacobsen er rejst; Liebes, Fru Stilling, Anholm foruden andre mindre notable Folk er ligeledes borte, Resten følger snart efter. At jeg i mine resterende 4 Maaneder skal være ligesaa heldig med Rejsebekendtskaber som i de forbigangne to, det tør jeg næppe haabe. Sotto
 30 voce tilføjer jeg, at jeg langt hellere træffer Tyskere end Danske; mine ærede Landsmænd har den Egenskab altid at tvinge mig til at føle, at Danmark er en Afkrog af Europa og København en Pro- vinsby, og aldrig ønsker jeg mindre at komme hjem end naar jeg
 35 har talt med en Dansk. Glædelige Udsigter!

Jeg kunde skrive endnu sex Sider, hvis jeg vilde indlade mig

paa Spørgsmaalet: videnskabeligt Rejseudbytte, men dermed skal jeg plage Dig en anden Gang. Endnu kun to Ord om mine Rejseplaner for den kommende Tid. Omtrent 20 Maj forlader jeg Rom, bruger et Par Uger til Neapel og Omegn, og rejser saa med Dampskib direkte til Athen, hvis jeg kan overvinde min Rædsel for 3-4 5 Døgns Sørejse. Athen med Udflugterne til Attika vil tage en halv Snes Dage; om jeg finder Rejseselskab, tager jeg maaske til Olympia; men dette er lidet sandsynligt. Saa tilbage over Korinth, Korfu og Ancona til Toscana, hvoraf jeg hidtil kun kender Firenze selv. At se det manglende her og i Lombardiet (Milano etc.) vil tage en 10 lille Maaned. Jeg har saa endnu en Maaned igen; om jeg vil bruge den til roligt Studium i Firenze eller til at tage til Paris, ja derom aner jeg intet; det afhænger af, om jeg til den Tid er rejsetræt, om der ikke er for varmt i Fir. til at arbejde osv. osv.

Hils din Familie, Adolf i Særdeleshed, ligeledes Vennerne og lev 15 selv vel. Send snart gode Efterretninger til

din

Kr. Erslev

Jeg har læst Skrams Novelle, som i det hele tiltaler mig, omend jeg nok synes, at der er store Svagheder. Et Indtryk har dog især været mig paafaldende; jeg er aabenbart kommet Danmark saa fuldstændig paa Afstand, at det er mig aldeles ubegribeligt, hvorfor Bladene og Damerne alle er gaaet bagover. Hils Forfatteren. — Et Brev til Fridericia er paa Stabelen, bed ham skælve.

75. Fra Kr. Erslev.

25

Girgenti, 16 Juni 1879.

Kære Ven! Jeg afkræver strax din Beundring og Tak, fordi jeg røver en Time fra min Siesta for at skrive til Dig. Det er virkelig rørende, især da der er gaaet forud en anstrængende Vandring osv. fra Ruin til Ruin i stegende Sol. Kan Du forestille Dig mig spadserende 30 under disse sydlige Breddegrader? Du maa ikke tænke Dig den Elegance, der udfoldes i indlagte Bidrag til Familiealbumet. Støvede Støvler, opsmøgede Benklæder; Frakken over Armen og selv i Skjortezærmer; Øjnene beskyttede af en mørk Lorgnet, Hatten nede

i Nakken, Solskærm om Hovedet, alt dette sveddryppende og pustende, gaaende i en Gang, hvis Hastighed er det eneste Ligheds- punkt med en Østergades Laps'; — voilà Kr. E. under 37° Bredde, 300 Mile sydligere end til daglig Brug. — For øvrigt vil jeg strax
 5 tilføje, at Varmen egenlig generer mig meget lidt. Naar Observa- toriet i Palermo paastaar, at Thermometret ved Midnat viste 20° C., saa tror jeg det, men føler det ved den Tid snarere koldt end varmt. I den ovenbeskrevne Positur kan selv Middagssolen udholdes, og man bliver i alt Fald frisk, saa snart man faar lidt Skygge og lidt
 10 Is. Det sidste er ganske vist en Nødvendighed her, men heldigvis utrolig billigt og saa velsmagende, at Københavns saakaldte Is vistnok længe vil blive min Skræk.

Har jeg Valget imellem den nuværende Varme og det ustadige Vejr i Rom, vælger jeg ubetinget det første. Den italienske Varme
 15 med den stedseblaa Himmel kom netop i rette Øjeblik; den Dag jeg forlod Napoli for at tage til Sorrento og Capri. De første Dage var det Graavejr med Byer; man saa Havet og Golfen graat i graat; man indrømmede, at det vistnok maatte være meget smukt, men [var] oprigtig talt meget skuffet. Men den Dag, da jeg
 20 kørte ad Strandvejen fra Castellamare til Sorrento, da var Solen der og med den et Farvespil uden Mage; Havet spillende i alle Farver fra det dybeste blaa til det lyseste grønt, Bjerge tegnende sig, skarpt skaarne som Statuer paa den klare Luft, Træerne, snart de graa- grønne Oliven, snart de mørke Appelsiner med røde, runde Frug-
 25 ter. Og saaledes har det været siden, paa Capri, i Pompeji, i Amalfi, i Palermo og her.

Varmen er som sagt udholdelig, men den kan være slem og Jern- baneturen i Gaar, 8 Timer paa tværs af Sicilien, var drøj. Dog og- saa interessant. Man saa med hvor megen Rette Sic. er og var Itali-
 30 ens Kornkammer; overalt bugnende Hvedemarker, hvorpaa der høstedes med Iver. Men hvor primitiv er ikke hele Dyrkemaneren. Om der findes en engelsk Plov i Italien véd jeg ikke; jeg har kun sét den Form, som allerede Sale[r]nerne brugte for 2000 Aar siden: —
 35 Le kendes ikke; alt afskæres med Seglen, et Kvarter fra Jor- den. Endelig tærskes der paa ungarsk Vis, idet et Par Heste drives rundt om i Sædbunkerne. Og dog lever der her 5000 Mennesker

paa Kvadratmilen! Kuriøst for øvrigt, med den antike Boensammen i Byer; enkelte Gaarde findes aldrig og man kører Mile uden at se et eneste Hus blandt de frodige Marker; derimod Byer og stadig paa 1000—10000 Indb. med umaadelige Afstande til Markerne.

Over disse agrariske Betragtninger maa Du dog ikke tro, at jeg har opgivet at være Historiker; kun, det tilstaar jeg, er Renaissanceen i høj Grad traadt i Baggrunden. Allerede i Rom kunde jeg kun holde kunstig Liv deri; der var saa lidt, om end saa udmærket Renaissance, men saa utrolig meget Oldtid. Og saa Napoli med den hele klassiske Egn, Pompeji, nu Sicilien med dens Oldtidstempler og maurisk-arabiske Minder, nej, her at studere Renaissance, det var umuligt og dumt. Jeg har derfor ogsaa med fuld Kraft kastet mig ind over det, der er at se og lære her, uden Hensyn til praktiske Formaal, Forelæsninger eller Bogskriveri.

Her paa Sicilien ser man strax, at man er udenfor de almindelige Router; hverken paa Dampskibet hertil eller paa selve Øen har jeg opdaget andre Udlændinge end Kr. E. Til Forandring er det ganske morsomt, kedeligt derimod, at Indbyggerne taler en Dialekt, der med mine italienske Kundskaber er aldeles ubegribelig. Forleden i Palermo maatte jeg, da jeg spurgte en Opvarter, hvad Klokkeren var, gentage disse 3 Ord 4 Gange, og endda til sidst trække hans Ur op af Lommen! Ultima Thule, ogsaa i Retningen af den offentlige Sikkerhed; Palermos Omegn er stedse berygtet for Briganter. Storartet: Man kører $\frac{1}{2}$ Time med Sporvogn; saa spadserer man atter en halv Time ad en bred Landevej, omgivet af Huse og Vigner. Her paa dette sidste Stykke staar saa hvert femte Minut en Vagtpost af Bersagliere, og endda, naar Posten kører, ledsages den af et Par Soldater med skarpladte Geværer! Man kan ikke ret sætte sig ind i, at der kan være Usikkerhed her, $\frac{1}{2}$ Mil fra en By paa 200 000 Indb. og en Vej, der er saa aaben, at man fra Palermo med Kiggert kan overse den hele Strækning. Og dog sandt. Det første, jeg saa i Monreale; den ligger ved Enden af denne Times Vej, det var tre ridende Carabinierer og foran dem paa en Bondevogn to paa Haand og Fod lænkede Briganter! Ret hyggeligt.

Jeg har nu i 14 Dage været uden Efterretninger fra Danmark, ene undtaget et Telegram i Bladene ang. Jubelfesten, — det andet Telegram fra Kbhvn., der i 3 Maaneder har været i italienske Aviser! Om et Par Dage kommer jeg til Syrakus og venter dèr at finde
 5 et stort Oplag af Breve og Aviser; maaske er der ogsaa noget fra Dig. Ellers formoder jeg, siden jeg ikke har faaet noget at vide, at dine Anliggender stadig henstaa uafgjorte, men forhaabentlig stadig spaaende godt, saa at jeg endnu stedse har Ret til at kalde Dig en Lykkens Pamfilius . . .

10 Ellers har jeg intet videre at berette om *mine* danske Forhold. Min Forlovede og Familie synes at befinde sig paa det bedste ude paa Landet; vor Ven C. F. Nielsen arbejder, som jeg formoder, paa min Conto i Arkivet, Mollerup sysler med at forberede et fælles Udgiverarbejde. Der bliver saaledes nok at gøre for mig ved Hjem-

15 Omflakken begynder jeg at længes noget efter Ro og rolig Arbejden.

Hils Vennerne og skriv snart til din

. . .

Kr. Erslev

20 **76.** Fra Kr. Erslev.

Kære Ven!

Torino, 26/7 79.

En sidste Hilsen fra Italien. Ja, ak, den sidste; i Morgen Nat er jeg under Mont Cenis, i Overmorgen Aften i Paris. Men en smuk Af-
 25 sked har jeg taget med Italien netop i Dag; et Formiddagsbesøg i det skønneste af alle Klostre, la Certosa di Pavia, liggende helt i landlig Ensomhed, hvor Osteriet kun kunde byde Brød, Pølse og Vin; en Aften i Torinos fineste Café med italienske Ansigter rundt om, Is indvendig og Operasang udvendig. Kan Paris, hvor det stadig regner, erstatte den blaa Himmel her, der nu har varet i to Maane-

30 der? Paris næppe, men Fridericias Selskab vel nok; efter det længes jeg i høj Grad. — Hos Jer er alt vel, som jeg hører; fra Dig personlig faar jeg sagtens lidt at høre gennem Frid. Om en Maaned vil vi alle kunne ses, hvad der heller ikke bedrøver mig.

Hilsener til hele Familien.

35

Din

Kr. Erslev

77. Fra Isidor Heckscher.

Stockholm d. 30 Nov. 79.

Kjære Rubin!

Hjertelig Tak for Dit seneste natlige Brev og specielt for den Uleilighed, Du for min Skyld har havt med at optegne alle de herlige Bankværker. Inden jeg gaaer ind paa de herved foranledigede Spørgsmaal, maa jeg dog gjøre en Digression af fuldstændigt uvidenskabelig Natur. Jeg seer nemlig, at Du ved Brevets Afsendelse var og muligvis endnu er ganske uvidende om, at mine Productioner ikke blot ere af abstrakt, litterær Natur, men ogsaa kunne være 10 aldeles haandgribelige, til at tage og føle paa. Du veed m. a. O. maa-ske ikke, at jeg i Mandags Formiddags fik mig en lille Søn, som Rosa i længere Tid har forberedt mig paa, men som først da saa Dagens Lys, for saa vidt slige smaa Mennesker overhovedet kunne see Noget. Denne lille Herre, som nu snart er en hel Uge gammel, 15 gjør Rosa og mig stor Glæde, og jeg kan nu med saa meget større Tilfredsstillelse omtale Begivenheden, som de kritiske Dage jo heldigvis ere overstaaede og Rosa er gaaet tappert ud af Vanskelighederne. . . .

Udsigterne for Din Chefsplads synes altsaa for Øieblikket at 20 være lidt formørkede, hvad jeg oprigtigt beklager. Dog nærer jeg ingen Tvivl om, at Du har og ved Dit forestaaende Arbeide yderligere vil have skaffet Dig saa store Meriter, at Dit Arbeides Værdi overhovedet vil være en Kjendsgjerning og Dine Kvalificationer til Pladser, der fordre Skarpsindighed, Udholdenhed og Arbeids- 25 dygtighed, være slaaede fast. Saa vidt som Du ere kun faa Mennesker i vore Dage, naar de ere 26 Aar gamle. Skulde jeg derfor vove at give Dig et godt Raad, saa var det »festina lente«; det kommer saamæn nok.

. . .

30

Din
Isidor H.

78. Fra *Gottfred Rubin*.

»Quod Deus bene vertat!«

Østerbroes Dossering

d. 10 Februar 1880 Kl. 11³/₄

Kjære Markus!

5 Jeg vil dog endnu idag sende Dig og Kaja Emmas og min hjerteligste Lykønskning. Emma græder af Sindsbevægelse og vi ere begge to, om jeg saa maa sige, lidt jaloux paa vor nye Svigerinde. Du veed jo, hvor, jeg tør næsten sige, ualmindeligt vi holder af Dig baade som Broder og Ven. Men derfor kan Du ogsaa vide,
10 hvor uendelig glade vi ere over Din Lykke.

Kjære Markus! Du burde jo ganske vist først have raadført Dig med Din ældste Broder og bedste Ven, men trøst Dig med, at, skulde jeg have valgt for Dig og skulde jeg have ønsket Dig en sweetheart, vilde Resultatet være bleven det samme netop i Kraft
15 af det udmærkede Indtryk, jeg fik af Kaja ved Brylluppet. Du faaer en rar Pige og hun faaer et af de dygtigste og af Karakter ærligste Mennesker, jeg kjender.

Kjære Marcus! Vi komme après la lettre, men, bis dahin, tusinde Kys og Omfavnelser baade til Dig og alle de Kjære derhjemme, paa hvis Vegne jeg ikke er mindst glad — gratulerer dem
20 Alle fra os.

Din Gottfred

...

79. Fra *Harald Westergaard*.

Gasvej 3. — 19 Marts 80.

25

Kjære Rubin.

Du er rigtignok mageløs. Jeg tror dog hellere jeg vil tage Jøderne ud af Protokollen i Menighedens Kontor, thi det vil være rædselsfuldt at finde Listerne i statistisk Bureau. Jeg har nu ogsaa knap
30 Tid til Bibliotheksarbejder, da jeg som Du maaske' ved har faaet en Assistentplads i Livrenteanstalten. Mere end de 5 første Barneaar kan jeg ikke behandle med Nytte.

Jeg har i disse Dage fuldført to interessante Arbejder et om Grønlanderne og et om Færingerne, jeg agter ogsaa at behandle Island. Det er latterligt at Statistisk Bureau ikke har gjort noget derved; formodenl. er Arbejdskraften for lille til Specialinteresser.

Vil Du ikke være mig behjælpelig med endnu en Ting, som jeg imidlertid først kan begynde paa efter Paaskeferien. De fleste store Byer har en Roman i Form af formindsket Dødelighed som Følge af Indførelse af Gadefejning og Latrintøndesystem. I de engelske Reports findes adskilligt men altid spredt. Existerer der nogetsteds en samlet Fremstilling af Kbhavn.s hygiejniske Forholdsregler. Det kunde være ganske interessant at faa Virkningerne heraf konstateret. Herunder henregner jeg Vandforsyning, Latriner, Kloaker & c. & c. Har man det, behøver man jo blot at interpolere sig til Folketallene, og saa se hvorledes Dødelighedskvotienterne springer. En Undersøgelse af Dødsaaars: var jo i og for sig ogsaa hensigtsmæssig, men min Bog skal og maa og bør ikke overskride 400 Sider.

Nu har Du da igjen noget at spekulere over. Jeg haaber ikke Du tager mig det ilde op.

Din hengivne

Harald Westergaard.

80. Fra *Isidor Heckscher*.

Stockholm d. 7 Juni 80.

Kjære Rubin!

»Alverden er syg og Alverden er mat«, hvorfor skulde ikke Du ogsaa blive nervøs? Du har da ærligt arbejdet — just ikke paa at blive det, men paa mange andre Ting som f. Ex. Havnestatistik, Fattigdo. og overhovedet paa Spørgsmaalene om Samfundets Brøst og Fremtidsudsigter. Sligt tager paa Kræfterne. Se nu til, at Du opper Dig, at ikke Dine eventuelle Efterkommere blandt det meget Gode, de arve efter deres Fader — og selvfølgelig endnu mere efter deres Moder — ogsaa faae denne sensible Natur, denne Krillen i Fingerspidserne og Løben-Koldt ned ad Ryggen, som udmærker os Alle mere eller mindre fra Fødslen af. Det er Noget af det,

jeg er mest bange for, at min Søn skal blive en lige saa stor Pjalt i den Henseende som jeg. Hvor han skal blive badet og hærdet, naar han først bliver stor nok dertil! Læse faaer han ikke Lov til, før han bliver saa kraftig, at han kan gjøre det uden Fare. Naa —
5 det har da i Grunden lange Udsigter, og med Din Pædagogik har det endnu mindre Hast. . . .

At Du, som altid tidligere (af statistiske Hensyn uden Tvivl) ivrede imod Byernes »Affolkning« om Sommeren, nu ogsaa er bleven Landligger, skyldes jo ganske vist Helbreds- og Forlovelses-
10 hensyn, men er ikke desto mindre et Tidens Tegn; vi komme Allesammen med lidt efter lidt; hvad der for vore stræbsomme »ovous ovosenu« var Toppunktet af Velstand og Magelighed, et Maal for deres mangeaarige Drøm om den Tid, da man kunde »trække sig tilbage« — det er for os blevet Fornødenheder. Deraf opstaaer
15 let et Misforhold mellem vore Ønsker og vore Evner; thi det, vi burde erobre, have vi allerede, og det, vi gjerne ville erobre, naae vi — jeg mener da her nærmest mig selv — vanskeligt. Jeg mener, kortsagt, at det, »worum sich das Volk drängt«, for os ikke længere har saa stor Værdi, at vi betragte vor Existents som
20 retfærdiggjort og dens mange Byrder og Ærgrelser som opveiede ved dets Opnaaelse. Vi ville have Mere, og det er dog et stort Spørgsmaal, om vi have Evner til Mere. Paa denne Konto kan Du gjerne skrive en Del af min Misfornøielse, som ganske vist af og til lader høre fra sig og ofte gjør mig led og kjed af mit
25 Arbeide.

. . .

Hvad troer man om Konkurrencen til det juridiske Professorat? Ville Andre end Jul. Lassen og Sylow — som jo nu ogsaa bliver Doktor, men uheldigvis i Proces — kappes om Prisen?
30 Jeg maa slutte nu og overlade Dig til Din Hvile paa Norges Minde og de unge Vartovsdamers Selskab. Til det sidstnævnte Sted knytter sig for mit Vedkommende saa mange Barndoms minder fra den David'ske Tid, at jeg vilde kunne finde omkring derude i Blinde, hvis der ikke var saa forandret siden den Tid. Dengang
35 var der prægtige Roser og fristende Stikkelsbærbuske; fra Havestuen med den lille Stentrappe var der en herlig Udsigt over Ha-

ven og Stranden. Ja — Du kjender sagtens nok Gjemmestederne i de forskjellige Lysthuse? Men hvilken Rolle Du end spiller derude, saa er der dog en, som Du ikke har havt Leilighed til at vise Dig i, men som jeg udførte i en særdeles ung Alder; jeg mener »Supplicanten« af Heiberg; den spillede jeg derude paa Serines Fødselsdag for et større Publikum under almindeligt Bifald. Men Du behøver jo ikke at supplicere, og jeg for den Sags Skyld heller ikke mere.

Farvel, kjære M. R., god Bedring og megen Glæde i Sommer!

Hjertelige Hilsener til alle gode Venner og min ærbødige Kompliment til »die Rose« fra

Din

Isidor H.

81. Fra Gottfred Rubin og V. Falbe Hansen.

Fra de sjællandske Jernbaners Telegrafstation i Kjøbenhavn 15

TELEGRAM N° 18

Indleveret i Kjøbenhavn d. 2/7 1880 Kl. 2 T. 37 M. Efterm.

Marcus Rubin.

Bud Norgesminde Hellerup

Mød Klokken Sex i Groserersocietetskomiteens Forsamlingsaal 20
Børsen spørg efter Etatsraad Levü. Falbehansen formodentlig søgt Dig forgjæves paa Contoiret iformiddags. Du vil sandsynligvis blive ansat Secretair ved Børsforsamlingsudvalget. Venlige Hilsener

Gottfred

Falbehansen

82. Fra Isidor Heckscher.

25

Stockholm d. 5 Januar 1881.

Kjære Rubin!

...

Apropos det sidste Faktum, saa veed jeg ikke, om Du har fulgt den virkelig interessante Strid, som er opblusset i Upsala paa Grund af et Foredrag af Knut Wicksell (en yngre dygtig Mathematiker) om Befolkningsforholdene; han tog sit Udgangspunkt sammesteds, som Prof. Drachmann i sin Tid i »nyt dansk Maaned-

skrift«, idet han »nebenbei« ansaae de »præventive Forholdsregler« for nyttige og næsten nødvendige. Manden blev angrebet paa det Voldsomste i Blade og Brochurer, baade af yngre Universitetslærere (Davidson, Aberg m. Fl.) og mere fremragende Mænd som
 6 Minister Hammarskjöld, Landshöfding Hamilton, Læger og Præster; han fik desuden en officiel Irettesættelse af Konsistorium, og der var Tale om at relegere ham. Foredraget var varmt og oprigtigt, men hvilede vistnok paa temmelig løs Grundvold, fsv. angaaer de økonomiske og medicinske Forudsætninger. Nu har han imidlertid
 10 udgivet en ny Brochure i Sagen »Svar till mina granskare«, hvori han, som mig synes, meget talentfuldt forfægter sit Standpunkt. Spørgsmaalet har til Trods for sin ømfindtlige Natur faaet en Publicitet som sjældent noget theoretisk faaer her til Lands; baade i Familierne og i Selskabslivet tales der med den største
 15 Aabenhed derom, og man siger, at en Student paa et Bal skal have spurgt sin Dame: »hvilke præventive Midler anvender Frøkenen?« Saa frastødende den hele Undersøgelse i Begyndelsen forekommer En, nægter jeg ikke, at det gjør et vist Indtryk at læse de Udtalelser fra Lægers og Økonomers Side, som gaae i den antydede
 20 Retning, særligt paa den sidste Lægekongres i Amsterdam; efter Wicksells Fremstilling i hans sidste Bog synes »Ny-Malthusianismen« at gjøre store Fremskridt i Verden. Maaske det kan interessere Dig at læse Bogen, baade i Din Egenskab af Økonom og vordende Ægteemand; den koster kun 1 Krone.
 25 Farvel, kjære Rubin, lad mig snart høre nærmere om Tiden for Dit Bryllup osv. og hils alle gode Venner fra

Din hengivne

Isidor H.

P. S. Hvor bliver Jul. Salomons »Arbeiderrisiko« af?

30 83. Fra Kr. Erslev.

Kjære Ven!

20/2 81, Kl. 8 Aften

Indlagte Bidrag til din Undersøgelse om Indvandringen i Kbh. overlades Dig til videre Benyttelse for alle i Sagen interesserede.

Din

Kr. E.

35

<i>Fulde Navn.</i>	<i>Kjøn</i>	<i>Alder</i>	<i>Naar indvandret?</i>	<i>Stilling</i>
Hidtil kun i	Mand-	3 Timer	Frk. Susannes	Faders og
Besiddelse af	kjøn		Fødselsdag	Moders
Efternavnet:			Kl. 5 Eftm.	Søn
Erslev				

5

<i>Faders Stilling.</i>	<i>Moders Stilling</i>	<i>Signalement</i>
Doktor, som ikke var Læge	liggende, men god	lille, velskabt; min- der om en »Rødhud«.

Da Indvandrereren ikke forstaaer Skrivekunsten og — af let forstaaelige Grunde — ikke tør undertegne med et Kors, bevidnes Sandheden af 10 ovenstaaende

af
Kr. Erslev

84. Til Kr. Erslev.

Kontor for Kommunens
statistiske Arbejder.

15

Kjøbenhavn, den 21 Februar 1881.

Kære ven!

Mine hjerteligste lykønskninger til Dig og Augusta!

Jeg skal indrullere Din søn på vore lister, at han tidlig kan få 20 at vide, hvad det er at være »in Reih und Glied«; jeg foreslår Dig at han skal hedde Brandes-Spielhagen-Dumas fils.

Jeg kan på eget ansvar sende Dig moders og sødskendes (Kajas ikke at forglemme) bedste ønsker for den nyfødte og for den unge moder.

25

Din
Marcus.

...

85. Fra Hanne Davidsen.

Kjøbh. d. 26/4 81.

Hjertelig Hjertelig Lykønskning Kjære Marcus og Kaja, det skal 30 indeholde alt det Gode jeg ønsker Eder, som Munden ikke kan ud-tale og Pennen ikke opskrive men inderligst ønsker jeg dog, at I al-

drig maae faa Anledning i Sorg og Kummer at søge den Almægtige men at I i Glæde Lykke og Tilfredshed maa finde Vej til at takke og prise Ham den algode Fader *Amen Amen*.

...

5 Og nu lev vel kjære Børn, lykkelig Rejse, glad Gjensyn ønskes af Eders kjærlige

Moder

86. Fra *Gottfred Rubin*.

Rubin & Bing.

27 April 1881

10 Amagertorv N° 8

Kjære Kaja & Markus!

...

Paa Børsen igaar fik jeg Depeche f. s. til »Rubin Børsudvalgets Sekretær« (afsendt fra Aarhus) jeg bragte den uaabnet ind til Tietgen, da vi aabnede den, viste det sig at være et Angstskrig fra Broge med Anmodning om Din Assistance, da Liisberg Koppel og flere i Jyllandsposten af igaar havde rettet et vældigt Angreb paa Betænkningen og han ikke vidste, hvad han skulde svare. T., der reiser til Ems paa Mandag, lovede at sørge for Svar og beholde Depechen; 20 formodentlig skal Falbe-Hansen gjøre Gavn.

Kjære Nygifte! God Fornøielse og Lykke paa denne den første Deel af en forhaabentlig lang, lang Reise i Livet. I har jo begge alle Betingelser for en velsignet Fremtid og kunne gode Ønsker hjælpe, saa veed Du, kjære Markus, at de bedste af alle de gode Ønsker kommer fra mig, der — nu skal Du ikke blive jaloux kjære Kaja — holder af Dig trods nogen.

Jeg sender Dig i X-Couvert Nationaltidende fra iaften.

Hils Großmanns! — — —

Hvad synes Du saa om Din nye Værdighed som Madam er det 30 Griin! hvad Kaja, føler Du Dig ikke som et andet og bedre Menneske som Frau Rubin? Og nu farvel tusinde Hilsener fra Emma og Eders hengivne

Gottfred

87. Fra Isidor Heckscher.

Stockholm d. 3 Decb. 1881.

Kjære Rubin!

... det sidste Hefte af Kbh.s Statistik giver mig en velkommen Anledning til at takke Dig og paa samme Tid passiare lidt med Dig i al Almindelighed.

Heftet har virkelig moret mig en hel Del, og jeg har fordybet mig i flere af Tabellerne, baade i nogle af dem, vi ville kalde for de kulturhistoriske, og i de for en Bankmand som mig særligt interessante og nyttige Børs- og Bankoversigter. Jeg troer, Du har gjort Folk af dette Fag, som jeg jo stadigt injuria temporum tilhører, megen Nytte med de sidstnævnte Tabeller. Den Enkelte kan nok saa flittigt gjøre sine Optegnelser efter Aviser og periodiske Offentliggjørelser, de blive dog aldrig fuldt paalidelige eller fuldstændige; et Bureau som Dit kan derimod anvende langt mere Tid og Energi paa slige Undersøgelser, og det af Dit Bureau paa disse Omraader udførte Arbeide kan, naar det fortsættes, spare mangan en Time for de travle Bankdirektører og Vexelmæglere, som disse Stakler nu kunne bruge til at hvile ud i deres Familiers Skjød.

Det var ogsaa rigtigt venligt af Dig at sende mig Heftet, skjøndt mit Forhold til Kbh.s Kommune jo desværre stadigt slappes mere og mere. Jeg har en trykkende Fornemmelse — som kun tog til i Intensitet under mit sidste Besøg — af, at mine Venner i Kbh. ere stærkt paa Veie til at slippe deres Tag i mig og lade mig seile min egen Sø. Det forekom mig, at jeg hos de fleste af dem kunde mærke en væsentlig Formindskelse i Venskabets Temperaturforhold samtidigt med en nøiagtig Iagttagelse af alle Høflighedens Fordringer. Det har ærgret mig. En enkelt Undtagelse var der for saa vidt, som jeg traf sammen med en gammel Kammerat, Johan Hempel, hvis Venlighed viste sig at være aldeles som i gamle Dage, uagtet vi ikke havde seet hinanden i 4 Aar; det var baade Rosa — som ikke kjendte ham før — og mig en virkelig Glæde. Imidlertid kan jeg godt forstaae det, og nogle Samtaler, som jeg havde med Frederik Salomon gjorde mig ogsaa temmelig klar paa Forholdet. Sagen er den, at man finder sine Forventninger med Hensyn til min Carrière skammeligt bedragne, og for Folk, som ere

vante til at lægge en stor Vægt, næsten Hovedvægten i Bedømmelsen af en Mands Værdi paa hans Forhold til Samfundet, paa hans Indflydelse og Anseelse, for saadanne Folk er det noget Lidt, naar en af deres Venner, som de havde stillet Fordringer til af ikke saa
 5 ringe Omfang, sætter sig hen og bliver Bogholder hele sit Liv. . . .
 mange Hilsener

fra Rosa og Din hengivne

Isidor Heckscher

Din Hustru bedes venligst hilset.

10 88. Til Erik Skram.

Kbh. d. 22/12 81.

Kære Skram!

I en Samtale, jeg havde med Etatsraad Levy, kom Talen paa Finansministerens Toldforslag. Hvorledes tror Du, »Morgenbladet«
 15 forholder sig til dette? Ganske taust? eller indgaaende? Min Forespørgsel indeslutter intet Løfte om nogen Artikel, da jeg har meget travlt og ikke er særlig begjærlig efter at skrive om dette Spørgsmaal; men véd jeg, at der ikke kunde blive Tale om Optagelse af nogen objektiv Behandling af Forslaget — der iøvrigt
 20 sandsynligvis vil ramme de lavere Klasser direkte, om end gavne dem indirekte — saa vil jeg end ikke tænke paa nogen Artikel.

Skulde Du se Hr. Hørup, saa udtal, om Du vil, min Forbauselse over, at Manuskriptet til min Afhandling om Sparekasserne (selve Prisopgaven), som jeg i sin Tid — nødigt — udlaaente ham, trods at
 25 jeg for $\frac{1}{2}$ Aar siden manede ham, ikke er mig remitteret. Jeg har ikke engang hørt fra ham. Overfor Dig selv er jeg forbauset over, at man aldrig ser Dig, en Forbauselse der snart er forstenet af Ælde.

Glædelig Jul fra min Hustru og Din

Marcus Rubin.

30 89. Til Kr. Erslev.

30/1 82.

Kære ven!

Igår d. 29de ds. — umiddelbart før midnat — fødtes os et Søn-
 35 dagsbarn: Datter af kolossal størrelse.

Moder og barn befinde sig efter omstændighederne vel. Med bedste hilsener til Din hustru

Din

Marcus.

P. S. Tak for Dit brevkort; det var der taget hensyn til på forhånd; jeg har ingen svar fået fra hist. tidsskrift. 8

90. Til *Kaja Rubin*.

Berlin d. 18/2 82.

Kære, elskede Kaj!

...

Ideen med at sende Telegrammet (uden h) til Gottfred var udmærket; Du er bleven Rubinsk! Pigebarnet derimod skal være Davidsensk eller rettere Kajask, thi Du er unægtelig den bedste af hele Rusen; hun maa ikke blive som sin nervøse Fader, hun skal blive som sin raske, flinke, dygtige, elskelige Moder, og hun skal, ligesom sin Moder, nu have et Godmorgenkys. 10

Igaar anlagde jeg Løbegravene, d.v.s. jeg havde en over to Timers Konference med Director Bøckh ved det herværende statist. Bureau. Manden var særdeles elskværdig og kendte noget til København og til Dansk. Udbyttet af vor Konference var over al Forventning betydeligt, og jeg kunde paa Basis deraf allerede igaar Aftes saa smaat begynde at opstille de Skemaer, vi skal benytte til Industristatistiken. Inden jeg rejser vil jeg se i alt væsentligt at have et saadant Skema færdigt, og han har da givet mig Lov til at forelægge ham det, for at vi ved videre Konferencer kunne faa noget rigtig godt ud deraf. 20

Idag skal jeg besøge 1 eller 2 andre Statistikere, maaske besøger jeg ogsaa Georg Brandes idag, og muligvis gaar jeg til Gesandten Quaade, forat faa en Billet til Rigsdagen. Jeg har notificeret min Nærværelse til Großmanns og til Brosien, førstnævnte sendte mig imorges en Anmodning om at komme til dem iaften. — 30

91. Til *Kaja Rubin*.

Berlin, d. 19/2 82.

...

Gaarsdagen var en meget righoldig Dag. Efter at have skrevet Brev hjem til min egen søde Sorte og hendes Unge tog jeg en
 5 Droske og kørte ud til Direktor Becker, Chefen for det Kejsersl. statist. Bureau, med hvem jeg havde en Konference paa en Time, og som stillede til min Disposition nogle Skemaer og Undersøgelser, som jeg faar umiddelbart efter at de ere godkendte i »Bundsrath«, og før de ere Offentligheden bekendte.

10 Derfra tog jeg hen i det danske Gesandtskab, hvor Gesandten var saa elskværdig at stille sin egen Billet til Rigsdagens Diplommatloge til min Disposition. Jeg har tænkt mig at ville gøre Brug af den imorgen.

Derfra besøgte jeg Georg Brandes, hos hvem jeg var i en 1^{1/2}
 15 Time og passiarede rigtigt livligt og rart med ham og hans Kone (der forstaaer Dansk) og legede med den ene af hans Døtre, en rigtig sød lille Tøs paa 3 Aar.

Jeg tog dernæst hen for at besøge Gehejmerraad Engel men traf ham ikke, jeg gav foreløbig mit Visitkort (der overalt gør Under-
 20 værker af Høflighed), og tager derhen igen paa Tirsdag.

...

92. Til *Kaja Rubin*.

Berlin, d. 21/2 82.

...

Igaar var jeg i Rigsdagen og morede mig fortrinligt. Jeg kom
 25 Kl. 11^{1/2} og havde tænkt mig at gaa igen Kl. 1 for at spise Frokost, men jeg blev siddende til Kl. 3, saa meget interesserede Debatten mig. Den drejede sig om Agitationerne til Valgene. Jeg havde det Held at høre alle Førerne — tildels i vældigt Skænderi. Først Windthorst for Centrum, saa Richter to Gange (Fortschritt) saa
 80 Minister Puttkammer (Indenrigsm.), saa Rickert for Secessionisterne og endelig ogsaa Støcker for Højre. Du kan fortælle Gottfred, hvem jeg hørte, det vil more ham. Støcker taler som en Præst og gør et modbydeligt Indtryk. Han blev sæbet frygteligt ind af Richter og Rickert.

Igaar Aftes var jeg i Residens-theatret og saa Odette. Stykket morede mig meget, og enkelte af Rollerne udførtes godt; men Stykkets Helt udførtes af en Hr. Kettler, der hele Tiden var elegisk — omtrent som Frøken Dehn hos os — og medens dette Spil i høj Grad begejstrede mine Omgivelser var det mig højst ubehageligt. . . .

93. Til *Kaja Rubin*.

Berlin, d. 22/2 82.

. . .

Min Konference igaar med Direktør Bøckh var mig til megen 10 Fornøjelse. Jeg forærede ham et Exemplar af Epidemierne, som jeg talte med ham [om], og som han strax tog fat paa. Jeg forelagde ham endvidere vore Arbejdsskemaer fra Kontoret til Befolknings- og Beboelsesstatistiken (der jo skal udkomme om nogle Maaneder), og han blev kendelig overrasket. Jeg vidste, det ikke 15 kunde være blot af Høflighed, da det i Virkeligheden tildels er noget nyt, der kommer til at foreligge, men det er dog morsomt ogsaa at se slikt anerkendt af helt fremmede. Med Hensyn til selve mit Arbejde endelig — Industristatistiken — opnaaede jeg, at vi bleve enige om, at det Udkast, jeg havde gjort i de foregaa- 20 ende Dage til et Forespørgselskema, og hele den Maade, paa hvilken jeg havde tænkt mig Sagen ordnet, var den eneste gjørlige og — forhaabentlig — vilde bringe smukke Resultater.

Paa Grund af den lange Tid Konferencen med ham tog, har jeg maattet opsætte til idag Visiterne hos de andre Direktører, af 25 hvilke jeg ligeledes lover mig meget. — . . .

94. Til *Kaja Rubin*.

Berlin, d. 23/2 82.

Kære, elskede Kaj!

Dit Brev tog ogsaa mig paa Sengen (saadan som mine Breve 30 sommetider gjøre ved Dig), d. v. s. jeg læste det imorges henad 2 (inat). Igaar Formiddags besøgte jeg Gehejmeraad Engel, hos hvem jeg i over en Times Konference fik en Række af særdeles nyttige og vigtige Oplysninger; jeg var derefter til Konference med Direktør

Becker, fra hvem jeg med Posten faar noget sendt til Ryesgade, hvilket maaske allerede indtræffer, inden jeg kommer hjem.

Dernæst tog jeg hen og spiste tilmiddag, denne Gang en diner fixe med en halv Flaske Vin og Kaffe for ialt $2\frac{1}{2}$ M., i Selskab
6 med Dr. Brosien og ca. 10 andre Universitetsdocenter og Doktores, som jeg havde aftalt at skulle være sammen med. Vi tilbragte en Middag paa et Par Timer paa en meget behagelig Maade.

Jeg kørte dernæst ud for, efter Løfte, at besøge Georg Brandes endnu engang og var hos ham en halvanden Time; endvidere af-
10 lagde jeg en Afskedsvisit hos Grossmanns, der bleve meget glade ved at se mig og endelig tog jeg hen til Arkivsekretær, Dr. Bailleu, en af Herrerne fra om Middagen, der havde spurgt mig, om jeg ikke kunde have Lyst til at tilbringe Aftenen i hans Selskab. — Denne Bailleu, som strax første Gang jeg traf ham gjorde et behage-
15 ligt Indtryk paa mig — det fælles Indtryk, jeg havde af de Herrer, for hvem »Damer« spille en umaadelig Rolle, skal jeg mundtlig meddele—gik først op med mig for at vise mig en »karakteristische Restauration«, hvor der ingen Jøder maatte komme. Da jeg saa sagde ham, saa kan jeg heller ikke komme der, blev han uhyre for-
20 bavsset; han anede ikke, jeg var Jøde, og syntes navnlig ikke at min Maade at tale paa og opføre mig paa var det mindste jødisk. Noget lignende har kuriøst nok Skram engang sagt til mig. Vi kom da ind i en Debat — selvfølgelig uhyre venskabelig — ført fra Rathhaus-
keller, hvor vi spiste tilaften, en Ølknejpe og en Kaffé lige til
25 vi opdagede, at Klokken var over 1. Da jeg, som Du véd, har tænkt tidt over Jødespørgsmaalet, havde jeg stor Fornøjelse af Debatten, hvor jeg med Iver tog Jødernes Parti overfor en saa ensidig Germanisme, at man næsten skulde anse den for umulig hos en saa dannet Mand. Jeg husker jeg i min Strid med Dr. Guttman hjemme
30 i Sommer gjorde gældende, at Striden væsentligt fremkom ved at de tyske Enhedsbestræbelser følte sig generede ved det fremmede jødiske Element, og det viste sig gennem Bailleus Udtalelser, at jeg i dette Punkt havde set fuldkommen rigtig. Videre mundtlig. — Fra min særdeles interessante Samtale med Georg Brandes skal jeg
35 nævne, at han viste mig Breve til ham baade fra Ibsen og Bjørnson om »Gengangere«; morsomt var det at se de to Folks Udtalel-

ser om hinanden — de hade hinanden, og synes i Fællesskab at elske Brandes. Du véd vist, at jeg tidligere ikke har synes saa godt om dennes personlige Optræden; ved mine Samtaler med ham her i Berlin har han i høj Grad vundet mig, om han end — trods det, at han vilde blive rasende ved at høre det — stadigt lider 5 under selv at maatte fremhæve al den Ovation, han er Genstand for, fordi hans Avtoritet intet officielt Præg har. Blev han Professor, kom hans Sind forsaavidt mere i Ro, som han saa ikke behøvede at tage sig al denne megen Roes og Dadel saa nær, som han nu gør. Netop paa Afstand forekommer det mig iøvrigt rent ud lat- 10 terlig at gøre en Mand som ham, vort betydeligste literære Fænomen i mange Tider og betydelig og fremragende, maalt med tyske Forhold ogsaa, og efter alle Tyskeres Mening, landflygtig. Det var egentlig for saa vidt Synd at gøre ham til Professor, som han derved indsnævredes i de smaa Kjøbenhavnske Forhold, og — hvorfor 15 ikke sigte det — de ere smaa. Tænk Dig, hvad det kunde være for en Belønning, for en Opmuntring, for en Vækkelse for mig, stadig at have en hel Skare af Kolleger, deriblandt nogle eminent begavede, at omgaaes. Tænk Dig, hvor meget højere Niveauet vilde blive, hvor meget større Fordringer man vilde stille til sig selv, og 20 hvormeget mere man derfor vilde faa udrettet. Tænk Dig at leve i en By, hvor Tusinder af fremmede Videnskabsmænd aarligt drage igennem, tildels med Ophold i en længere Tid, og sammenlign det saa med det Nordkap, vi bor i.

At man desuagtet kan præstere videnskabeligt gode Ting der- 25 oppe, naar man iøvrigt har Evne og Vilje dertil er udenfor al Tvivl; men de Vanskeligheder man har at kæmpe med for at komme paa Højde med evropæisk Videnskabelighed ere ikke faa — det bør i hvert Fald staa En klart.

Dette Brev, elskede Kajs, bliver det sidste dennegang (Gud véd, 30 hvornaar næste Gang) fra Berlin. Jeg rejser allerede i Eftermiddag Kl. 4 til Hamborg . . .

Farvel fra Berlin!

Ky.

95. Til *Kr. Erslev*.

Kbh. 13/3 82

Kære Ven!

Det vil mere Dig at få at vide, at Redaktionen af Hist. Tidsskrift
 5 har optaget min Afhandling; dog maa jeg forkorte den noget.

Jeg har måttet love at mildne Udtrykkene om Grundtvig lidt og
 ikke at bruge følgende Ord: »befrugtede og ubefrugtede Æg«,
 »avledygtig«, »Børneavl«. — »At sætte Børn i Verden« fik Lov til
 at passere, hvilket sidste jeg for Menneskehedens Formerelse anser
 10 for meget heldigt, ihvorvel det jo er noget tvetydigt. — Gem iøvrigt
 dette Brev som Erindring om Sædelighedsstandpunktet (Schiern)
 en pleine dix-neuvième siècle.

Lov Dig (og Augusta) ikke ud til førstkommende Søndag.

Din

15

Marcus.

96. Til *Philip W. Heyman*.

Kontor for Kommunens
 statistiske Arbejder.

Kjøbenhavn, den 6te Juli 1882.

20 Herr Grosserer Philip W. Heymann!

Hvis jeg paany turde uleilige Dem med en Forespørgsel, mulig-
 vis af mindre indviklet Natur end den foregaaende, vilde jeg tage
 mig den Frihed at anmode Dem om at meddele mig, hvorvidt man
 med nogenlunde Lethed kan faa saadanne Data i Hænde, af hvilke
 25 det kunde skjønnes, hvor stor den aarlige Ølkonsum er i Kjøben-
 havn. Da der jo kun er forholdsvis faa Bryggerier her i Staden,
 har jeg formodet, at de her omspurgte Oplysninger muligvis
 kunde være Tuborg Aktieselskab i Hænde og kunde stilles til min
 Disposition, idet jeg tilsikrer en diskret Benyttelse, saaledes at i
 30 ethvert Tilfælde kun den summariske Opgjørelse vil blive indlem-
 met i mit Arbeide.

Ærbødigst

Rubin.

97. Fra *Philip W. Heyman*, kopi.

7 Juli [188]2

Herr Kontorchef M. Rubin. Ryesgade 129.

Desværre er det mig heller ikke denne gang muligt at give Dem de Oplysninger, De ønsker. Jeg er vel istand til »nogenlunde« at opgive Dem, hvormeget baiersk Øl der *produceres* her i Kjøbenhavn; men da et *meget betydeligt* Quantum af det, der *produceres* i Kjøbenhavn *consumeres* i Jylland og paa Øerne, vil De kunne indsee, at det er [en] uløselig Opgave, De har stillet mig. Interesserer det Dem at erfare den omtrentlige Production, skal det være mig en Glæde at give Dem Meddelelsen saa vidt jeg formaaer.

Deres ærbødige

Philip W. Heyman.

98. Fra *Philip W. Heyman*, kopi.

10 Juli [8]2 15

Herr Kontorchef Cand. pol. M. Rubin.

Ved et tilfældigt Møde med nogle af mine største Colleger i Bryggerifaget, seer jeg mig istand til i Dag at oplyse, at Consumenten af baiersk Øl *her* i Byen er ca. 250,000 à 260,000 Tdr. aarlig, — altsaa 1 Tde. beregnet til 360/2 Fl., ca. 90—95 Millioner $\frac{1}{2}$ Fl. = ca. 250,000 à 260,000/2 Fl. daglig = ca. $\frac{1}{2}$ Fl. daglig pr. Hoved efter som Forstæderne ere iberegnete, — ja den nærmeste Omegn i et Par Miles Omkreds er medberegnet, — saa det bliver ikke engang $\frac{1}{2}$ Fl. pr. Hoved daglig. Det er saare lidet sammenlignet med vort sydlige Naboland!

Deres ærbødige

Philip W. Heyman.

99. Til *Philip W. Heyman*.Kjøbenhavn, den 19de Juli 1882.

Til Hr. Grosserer P. W. Heyman.

Med særdeles Tak for Deres under 10de ds. meddelte Oplysninger, tager jeg mig den Frihed at tilstille Dem medfølgende Circulære, der omsendes til samtlige Bryggerier her i Staden og Omegn, for derigennem, saavidt muligt, at faa udtømmende Data til Belysning af Produktionen og Konsumtionen af Øl her i Staden.

Ærbødigst

Rubin.

100. Til Tuborgs Fabriker.

Kontor for Kommunens
statistiske Arbejder.

Kjøbenhavn, den 19de Juli 1882

6 Til Tuborgs Fabriker.

Ved en Undersøgelse om Konsumen m. m. i Kjøbenhavn er det af Interesse at erfare, hvor stor Produktionen resp: Konsumen er af Øl her i Staden (samt Frederiksberg), hvad der paa den ene Side ikke vil være let at danne sig en Mening om ad indirekte Vej, 10 men som paa den anden Side maaske uden betydelig Vanskelighed direkte kan erfares for en Vare som Øl, hvis Produktion kun er paa faa Hænder.

Jeg tillader mig i den Anledning at anmode Dem om at meddele mig, hvor meget Øl (bajersk-hvidt) De har produceret i det 15 forløbne Aar 1881, hvor meget De deraf antager er konsumeret her i Staden (indbefattet Frederiksberg), og hvor meget der er exporteret til Provindserne og til Udlandet. Tillige vilde det være af stor Interesse at erfare, hvor stort et Kvantum Øl De paa en vis Tid af Aaret, f. Ex. nu har lagret.

Jeg vilde være Dem særdeles forbunden for en udførlig og i 20 Mangel deraf delvis Besvarelse af ovenstaaende Spørgsmaal, og jeg anser det for rettest at tilføje, at de eventuelt meddelte Data udelukkende ville blive benyttede i det ovennævnte Øjemed, Undersøgelse af Konsumen m. m. i Kjøbenhavn, og at denne foretages 25 i Magistratens Tjeneste til Brug for Hærens Forplejningskorps. Det skal endelig bemærkes, at de fra hvert enkelt Bryggeri opgivne Data ikke offentliggøres, men kun gaa ind som Led i en summarisk Opgjørelse, og at de navnlig intet have at gjøre med fiskale Foranstaltninger fra nogensomhelst Side.

30

Ærbødigst

Rubin,

Leder af Magistratens statistiske K[ontor]

101. Fra *Philip W. Heyman*, kopi.

20. Juli [1882]

Herr Kontorchef M. Rubin.

Ryegade 129.

I Besvarelse af Deres Ærede af G. D. skulle vi hermed give 8 følgende Oplysninger.

Vor Production af bayersk Øl androg i 1881 35000 Tdr. og Salget fordeler sig saaledes:

Indenbyes	24735 Tdr.	
Udenbyes	5514 —	10
Udenlands	1821 —	
Ialt 32070 Tdr.		

Paa Lager i Øjeblikket have vi 9500 Tdr.

Med Agtelse

Philip W. Heyman. 15

102. Fra *Philip W. Heyman*.

Kjøbenhavn, den 19 Augt. 1882

Hr. Kontorchef M. Rubin

Min bedste Tak for Deres Meddelelse i m. Æ. af 17 ds; det har i høi Grad undret mig at erfare, at Forbruget af hvidt Øl 20 har været ligesaa stort som af bayersk Øl. Naar De opgjør Forbruget af Øl til 220,24 Potter aarlig, har De glemmt at fradrage det Øl, der exporterer til Udlandet (∴ oversøiske Steder) — hvad dog neppe har meget at sige; hvad der derimod er af større Betydning er, at i Salget til Kjøbenhavn og Forstæder er medindbefattet 25 Salget til Fragtmænd og Skippere her; d. v. s. et egentlig Salg til Provindserne, som Bryggerierne ikke have været istand til at opgive, da disse Qvanta ikke ere expederede directe til Provindserne ifl. Ordre til Bryggerierne, — men ere Salg der ere expederede af Kudskene (∴ Mellemandlere). Næsten hele Sjælland faaer f. Ex. 30 Bayersk Øl fra Kjøbenhavn, — og det er sandeligen ingen Bagatel, det dreier sig om. Jeg siger neppe formeget, naar ieg taxerer Sjælland og Smaaøernes Forbrug ved Fragtmænd og Skippere, der handle med Kudskene til — ca. 40.000 Tdr. aarlig.

Deres Opgivelser i Henseende til Tydskland ere vistnok fuldstændig rigtige. I Toldforeningens Gebeet bleve i 1878 ved en Befolkning af 42,132,800 Individder consumeret 38,229,944 Hectoliter Øl, — altsaa pr. Individ 90,2 Liter. I Berlin androg Consumenten i Treareet 1872/74 aarlig 195 Liter pr. Individ.

Intetsteds i Verden sælges Baiersk Øl saa billigt som her i Landet og med en saa lille Avance for Producenterne. Efter min Anskuelse er Consumptionen her i Landet i stærk Tiltagende, — ligesom man vistnok i Tydskland har seet det laveste Forbrug, uagtet det baierske Øl dør paa Grund af Skat og enorm Avance for Bryggerierne hæmmer Forbruget.

Consumenten af hvidt Øl vil upaatvivlelig aftage efterhaanden her i Landet, og da de hvidt-Ølsdrikkende langtfra vil consumere det samme Quantum baiersk Øl som tidligere hvidt Øl, vil Potteantallet pr. Individ *derved* forringes i den nærmeste Fremtid.

Disse mine Anskuelser kunde muligen have nogen Interesse for Dem. Endnu engang Tak for Deres Oplysninger.

Deres ærbødige

Philip W. Heyman

Ved en Beregning af Baiersk Øl — udelukkende — vil det altsaa omtrent passe med det, ieg opgav Dem i mit forrige Brev — $\frac{1}{2}$ fl. daglig pr. Individ.

$\frac{1}{2}$ Fl. = $\frac{3}{8}$ Pot $\times$ 365 = 137 Potter *baiersk* Øl pr. Aar pr. Individ.

103. Til *Kr. Erslev*.
I *Hast*.

Onsdag 3/1 83.

Kære Kristian!

Man bebrejder Fridericias Venner, at disse lade ham (F.) gaa imorgen, Torsdag, til et Møde, hvor der foretages »politische Umtriebe« mod Ministeriet. Af Ytringer, F. har ladet falde, har jeg forstaaet, at han har taget Sagen under Overvejelse, men anset det uforeneligt med sin Ære at blive borte. Hvad om Du gik med? Vel véd jeg, at Du ikke er indbudt, men at Du er velkommen anser jeg for ligesaa givet, som at et Ord af Dig vil forklare de spørgen-

de Situationen. Der opnaaes herved, at der intetsomhelst Vrøvl eller Skyden sig ind under F.'s »exponerede Stilling«,*) (fra hans Families Side) kan komme frem. Overvej Sagen med F., men lad dette Brev blive mellem os.

Din hengivne 5
 Marcus R.

104. Fra J. A. Fridericia.

8. Januar 1883 Aften Kl. 10^{1/2}

Kjære Ven.

Et Medlem af Fakultetet, der ønsker sig unævnt, har meddelt 10 mig, at man i Aften paa Basis af vor Erklæring har indstillet: ingen Konkurrence paa Sagens nærværende Standpunkt, men Vakanceopslag, Ansøgningerne til Fakultets Overvejelse osv. Vedkommende sagde mig endvidere, at han havde det bestemte Indtryk, skjøndt det aldeles ikke var nævnet, at Erslev var den, som H[olm] 15 og S[teenstrup] vare enige om, idet H. oprindelig var for E., S. for mig, men S. var »trukket« over til H. At de vare uenige, var sagt, kun ikke om hvem. Alt dette tager jeg oprigtig som noget naturligt; derimod er [jeg] ligesaa oprigtig bedrøvet over, at H. har udtalt sig bestemt *imod* enhver Tanke om en Docentpost for den 20 overvundne. Dette sætter mig i daarligt Humør. Tak for al Din Interesse for Sagen.

Din hengivne
 J. A. Fridericia

105. Fra Carl Jacobsen. 25

C. Jacobsen jun.
 Ny Carlsberg.

d. 30-1-1883

Hr. Marcus Rubin

Idet jeg takker Dem for det tilsendte Exemplar af Deres »Under- 30 søgelse om Konsumen i Kbhvn.« vil De maaske ikke tage mig en lille Bemærkning ilde op.

De nævner Side 17 og 18 Hvidtøl og baiersk Øl Fabricationen og siger i den Anl. En aarlig Forbrug af 220 Potter pr. Hoved

*) Citat, nemlig Will. Fridericias Ord.

maa ansees for meget betydelig og anfører at der i Berlin i 1875 consumeredes 215,8 og i 1879 155,2 Pot. og at der i det tydske Rige 1877—1880 kun consumeredes 88,9 Pot. pr. Hoved.

For at den sidste Sammenligning skal være rigtig maa den opstilles ved Siden af en Opgjørelse af Forbrugen i »Danmarks Rige«. Thi det viser sig jo at det der er et stort Forbrug for Landet taget under Eet, er forholdsviis lille i Sammenligning med en Hovedstads Forbrug. Og hvad Sammenligningen med Berlin angaaer da er de 215—155 Potter udelukkende bayersk eller dog alkoholrigt Øl medens i Kbhvn. kun c. *Halvdelen af det angivne Beløb* er bayersk Øl.

Man vil derfor naar man sammenligner Forbrugen af bayersk Øl i Kjøbenhavn med samme i de tydske Hovedstæder og naar man sammenligner Forbrugen i hele Landet under eet med Forbrugen i de enkelte tydske Provindser hvor der ikke drikkes Landviin af Befolkningen altsaa især Preussen, komme til det Resultat at Forbrugen af bayersk Øl her i Landet ikke er saa *særdeles* betydelig.

Med særdeles Agtelse

C. Jacobsen jun.

20 **106.** Fra J. C. Jacobsen.

Carlsberg 30/1 — 1883.

Herr Cand. polit. M. Rubin

Idet jeg bringer Dem min forbindtlige Tak for den mig tilstillede Undersøgelse om Konsumen i Kbhvn., tillader jeg mig at bemærke, at jeg tvivler paa, at Forbrugen af »bayersk« Øl er saa stort, som De antager. Der udføres nemlig saa betydelige Quantiteter deraf fra selve Bryggerierne i Foustg. til hele Kjøbhn.s Opland og til alle Provindserne*) og desuden fra Aftapningsanstalterne paa Flasker til hele Landet, foruden Exporten til Udlandet, at jeg efter mit Kjendskab til Forholdene ikke kan troe, at der bliver 217,000 Tdr. tilovers til Forbrugen i Kbhvn. med Fredriksberg.

*) denne Udførsel til Provindserne er stegen overordentlig stærkt og i stærk Progression i de sidste Aar.

Hvad Totalforbrugen af 220 Potter pr. Hoved angaaer, maa jeg desuden gjøre opmærksom paa, at Halvdelen deraf er »hvidt Øl« som i Gjennemsnit *neppe indeholder mere end halv saamegen Maltextract* som det undergjærede og i den Henseende er meget forskjelligt fra det overgjærede Øl i Tydskland, der som be- 5 kjendt og som de detaillerede, preussiske Meddelelser ogsaa vise, indeholder *ligesaamegen Maltextract* som det undergjærede, ei at tale om det danske »Hvidtøls« næsten forsvindende Alkoholgehalt.

Med Høiagtelse ærbødigst

J. C. Jacobsen 10

107. Fra J. C. Jacobsen.

Carlsberg 11te Februar 1883

Hr. Cand. polit. M. Rubin

De maa endelig ikke troe, at jeg har antaget at det var Deres Skyld, naar Konsumenten af bayersk Øl i Kbhvn. var angivet for høit, 15 men jeg troer at de Meddelelser, De har modtaget, ikke have været nøiagtige.

Jeg vil ikke tale om, at Bryggerne i det Hele vistnok have angivet deres *største* Productions-mængde, hvad enten denne faldt i 1882 eller i et tidligere Aar, men Afsætningen til *hele Kbhvn.s Opland*, navnlig mod Nord, hvor den for største Delen skeer ved Bryggeriernes Vogne, er vistnok betragtet som en *indenbyes* Afsætning og Angivelsen af Øltappernes Afsætning til dette Opland og til alle Provindser er kun bygget paa et *løst Skjøn*, som f. Ex. for mit Vedkommende er saa upaalideligt, at mine Folk og Functio- 25 nairer mene, at mine Øltappers Afsætning udenfor Kbhvn. er *langt større end jeg antog*, men om den er det dobbelte eller 4 dobbelte eller mere kan Ingen sige. At min Angivelse af et Par Tusinde Tdr. aarlig i hvert Fald var meget for lav, nærer jeg nu ingen Tvivl om og som det er gaaet mig, er det sandsynligviis gaaet mine Kol- 30 leger, fordi Ingen af os tænkte paa, at denne Provindsexport havde videre Betydning for Deres Undersøgelser.

For mit Vedkommende beklager jeg, at jeg har bidraget til at give Dem et mindre paalideligt Materiale og jeg anseer det for

min Pligt at give Dem Ret til at benytte denne Tilstaaelse til Deres Retfærdiggjørelse, dersom Deres Kalculer skulde blive gjorte til Gjenstand for Angreb.

Med Høiagtelse

5 ærbødigst
J. C. Jacobsen

P. S. Forsaauidt der er Spørgsmaal om Kbhvn.s Proviaivering under en Beleiring troer jeg at burde tilføie den Bemærkning at ethvert velordnet »baiersk« Bryggeri altid har et Maltforraad i Magazinerne til et Par Maaneders Brygning og om Foraaret betydeligt mere, samt at der altid haves Lager af Øl i Kjelderne til 3 Maaneders Forbrug og i flere Bryggerier endnu mere.

Kjøbenhavn vil altsaa kunne udholde en Beleiring af over 5 Maaneder uden at mangle Lagerøl.

15 **108.** Fra *Gottfred Rubin.*

Rubin & Bing.
8. Amagertorv.

Kjøbenhavn, K., den 28/2 1883
sub *rosa!*

Kjære Marcus

20 »Dampsporveisstatuterne« ere tagne af Børsen, der rev dem bort! — vi eie nu ingen — ere ud af Risico og tør ansee en pæn lille Fortjeneste som sikkret! Der er dog endnu den »aber dabe!«, at Ministeriet i sidste Øieblik har gjort sig udtilbeens med Concessionen, men det ordnes vel nok alligevel — maaske endnu idag.

25 Din o.s.v.
Gottfred

109. Til *Kr. Erslev.*

Kjøbenhavn, d. 20/3 83.

Kære Ven!

30 . . .

Idag har Hansen bedet mig udarbejde det endelige Forslag til det statistiske Kontor, *paa Grundlag af hans Notitser.* Disse indeholder Forslag om en Kontorchef til 3600 Kr., en første og en

anden Assistent m. m., Henlæggelse under Magistratens 1ste Afdeling og Iscenesættelse fra 1 Juli d. A.

Eders hengivne

...

Marcus.

110. Fra *Harald Westergaard*.

5

Frederiksgade 1.⁴ 23/3 83.

Kjære Rubin.

Skulde jeg ikke blandt de studerende Nationaløkonomer gaa paa Jagt efter en Mand med Anlæg til Mathematik, eller skulde jeg slaa Klo i en ung Mathematiker. Det sidste kan jeg gjøre uden at han 10 behøver at faa noget Haab, thi Skade har han ikke af at lære noget Nationaløkonomi og Statistik.

Vilde Du aabne Dine Døre for mig, hvis jeg oprettede et praktisk statistisk Kursus for de statsvidenskabelige Studerende, jeg tænker nemlig stærkt paa at indrette saadanne praktiske Øvelser ikke 15 for at skabe Videnskabsmænd eller lave Bøger, men blot for at de kunne faa nogen reel Kundskab i de Dele.

Og vilde Du endelig aabne Dine Døre for mig, naar jeg bad om Dit Kontors officielle Stempel for et Cirkulære til Folk. Du undrer Dig nok over dette Galimathias, men hør nu. Den meste Men- 20 neskestatistik af nogen Betydning for Forsikkringsvæsnet, og det er jo den Farve mine Undersøgelser i Reglen har, tilvejebringes ad ren privat Vej; en udmærket engelsk Undersøgelse er kommen tilveje ved at sende Skrivelser til en Mængde Personer med Bøn om at udfylde Skemaer. Naar jeg nu tænkte paa noget lignende, vilde 25 saa ikke Kontorstemplet og det mere officielle Præg gjøre Folk villigere til at svare, end naar det kom fra en Privatmand?

Du behøver ikke at svare paa dette Brev før Du falder over en Lejlighed.

Petersen er virkelig henrykt over den lille Finger der er budt 30 ham. Han har formodenlig alt sagt ja til Dit Tilbud.

Din hengivne

Harald Westergaard.

111. Til Kr. Erslev.

Kjøbenhavn, den 1 Maj 1883.

Kære Ven!

A. C. Larsen, hvem jeg tilfældigvis talte med til Morgen, meddelte mig, at A. D. Jørgensen skal holde Foredrag paa Tirsdag Aften ved det alm. Studentermøde om det slesvigske Spørgsmaal. Tag derfor strax under Overvejelse, om Du ikke skal benytte den kommende Uge til at sætte Dig noget ind i Spørgsmaalet for at kunne tage Affærer, og meddel Pingel Din Beslutning.

10

Din

Marcus R.

Saavidt jeg forstod Larsen vil Jørgensens Foredrag bl. A. gaa ud paa, at Slesvig burde være delt allerede 1848, og hans Foredrag vil, som man jo ogsaa kan forstå efter hans Person, være moderat. Men det kan jo altså blive af Betydning, hvorvidt denne Moderation gaar, og hvormegen Udskældning der bliver til de forskellige Sider. Du kommer vel så til at repræsentere det moderate venstre, han det moderate højre.

M.

20 112. Til Kr. Erslev.

Kbhvn., 17/5 83.

Kære Ven!

Fr. Salomon, Fridericia og Jul. Salomon foretrækker at lade det i »Diskussionens Hede« vedtagne Møde hos Pingel falde. Jeg gør ligedan; min Grund er navnlig, at jeg anser os for vel meget selvbestaltede. Ergo falder det.

...

Din heng.

Marcus R.

113. Fra Kr. Erslev.

30

Firenze 3/6 83.

Kjære Ven!

Af et Brev fra Fridericia, som jeg modtog i Morges, ser jeg, at Kontorchefssagen nu er i Orden, og jeg sender i den Anledning

Dig, Kaja, Elisabet og hele Familien mine bedste Lykønskninger. Nu har vi to jo gjort vor Lykke, hvad ydre Forhold angaar; gid Frid. snart kunde sige det samme. — Her fejrer vi idag Grundlovsdag med Kanonskud, Revue, Musik og i Aften Illumination. Det er morsomt nok, men lidt Selskab var ikke af Vejen. Ellers er her 5
 rart, en passende Varmegrad, naar man spiser Is et Par Gange daglig, et dejligt Vejr og en dejlig By. Allerede i Dag 8 Dage maa jeg imidlertid begynde at spekulere paa Hjemreisen.

Din

Kr. Erslev 10

114. Fra Meyer Davidsen.

Ystad. d. 15 Juli [1883]

Kjære Markus.

Det var mig en stor Fornøjelse at læse saavel Gift som dine pæne Linier, Bindet er især utomordentlig fint, og du saavel som 15
 Kaja takkes herved hjerteligst.

Vi skulde her paa Fabrikken have indrettet en Sygekasse for Arbejderne, (c. 70 Stk. heraf c. 20 Stk. Fruentimmer) som det for Øjeblikket er betaler Hr. Lachman Doktor og Medicin samt en ugentlig Understøttelse naar de ere komne til Skade. 20

Men paa den ene Side er dette kun Velgjørenhed for L.s Vedkommende og paa den anden Side gjælder det for Fabrikken at dens Arbejdere knyttes nærmere dertil, saa at de udføre deres Arbejde med størst mulig Omhu og ej forlade Pladsen ved den sig først visende gunstige Lejlighed. 25

Det er af disse Grunde vi ville have en Sygekasse og du vilde gjøre os en Tjeneste ved at gjenneumlæse medfølgende Opsats og sige mig din Mening derom.

Det er især af Interesse for os at vide om man i en saadan Kasse fuldstændig kunde udelukke almindelige Sygdomme og kun 30
 holde sig til Sygdomme og Skader foranledigede i Fabrikken; om man i Almindelighed med nogenlunde rimelig Sandsynlighed kan sætte et bestemt Antal Sygedage pr. Person for deraf at kunne bestemme Indskudets Størrelse som jo her er sat til 10 Øre og se om dette er for højt eller lavt i Forhold til den formentlige Ud- 35

betaling. Indskuddet menes dog sat til 6 Øre pr. Uge for Fruentimmer og den respective Udbetaling 2½ Kr. pr. Uge; bliver mon i Almindelighed Barselseng for disse regnet som Sygdom, det skulde helst undgaaes.

- 5 Skal Offentligheden mon blande sig deri? Bestyrelsen menes sammensat af Arbejdsgiveren, 2 Mestere og 2 af Arbejderne valgte Arbejdere.

Da du, især gjennem Industristatistikken, vel har haft en Del at gjøre med Arbejder-Sygekasser, antager jeg at Svarene ej vil volde dig Ulejlighed, men jeg takker dig dog paa Forhaand for Besvarelsen som jeg haaber ej vil lade vente for længe paa sig.

I have det vel ellers rigtig godt og Elisabeth bliver vel stor nu og kan gaa alene, kan hun sige »Kontorchef« til dig?

Din Moder og Sødskende bedes du hilse mange Gange fra mig og idet jeg endnu en Gang takker dig for Besvarelsen forbliver jeg din hengivne

...

Meyer.

115. Fra *Gottfred Rubin*.

6 Aug. 83

20 Kjære Kaja & Markus

p. t. Ystad.

Det er jo de sure Agurkers Tid og — desværre det første Tegn paa Efteraarets Anmarsch — samtidigt de sure Rønnebærs Tid — saa Kongens (»Tag Hatten af Slyngel«) Kjøbenhavn frembyder saa Lidet af Interesse, at jeg virkelig ikke aner, hvormed jeg skal fylde 25 4 Sider. Heldigviis for mig er Breve, man faaer paa Reise baade velkomne og interessante om de saa ikke indeholder mere, der ere værd at læse, end samtlige Numre af »Dagbladet« for et heelt Aar og Guderne skal vide, at det er ikke meget, for Folk ere kjedelige, Aviserne ere kjedelige og — Veiret er kjedeligt. Det regner, naar det skal være varmt og det er tropisk Hede, naar der skulde være Regn. Igaar skulde det helst have været klart, saa pidskregnede det og de stakkels 1.100 Jomfruer ∴ Sangere med hvide Huer, maatte 30 marschere gjennem Byen under et Bjerg af Parapluier — idag, hvor de skal synge i Frue Kirke, er det trykkende hedt. Politikken hvi-

ler, Bing har dannet en forenet liberal Vælgerforening paa Frederiksberg: 3 Høire (Nyholmere) 3 Venstre og 4 Arbeidere (∴: 7 Venstre mod 3 Høire) ere i Bestyrelsen. Det moderate Ugeblad synes ikke at blive til Noget — og jeg redder mit Indskud! Skram er paa Visit hos Kjelland i Bergen — H. N. Hansen skal holde 5 Bryllup 18 Septbr. og bosætter sig derefter $\frac{1}{2}$ Aar i Venedig! Forrige Lørdagften gik Direktør Arntzen, Revisor Jacob Meyer, der besøgte os, og jeg Kl. 10 om Aftenen til Charlottenlund for at træffe R. Koefoed & ca. 150 Arbeidere, der var paa Skovtour, ganske interessant; vi kom hjem igjen Kl. 3! — I forrige Uge har vi 10 havt Visit af Harry Henrichsen's Prokurist Solmitz, som spiste tilmiddag hos os og jeg var med ham i Tivoli etc. etc.

Gamle Bing har det bedre, ∴: Fru Bing har det egentligt alt Andet end godt. Igaar besøgte Harriet Meyer [os] et Par Timer, hendes Moder har havt udmærket Nytt af Silkeborgcouren. Emil 15 reiser ikke. Dr. Fridericia tager en Extraferie paa en Uge til en lille Indenlandsreise. — Emma har det udmærket, jeg har Gigt, saa det kan forslaae Noget! Elisabeth befinder sig brillant, tiltrods for, eller maaskee snarere fordi, hendes ærede Forældre ere paa Reise. 20

Hilsen til Eder, Major Davidsen, Lachmann og de Ystadboere
fra

Emma lader hilse

Gottfred

116. Fra J. A. Fridericia.

Haag, 18. Oktober 1883. 25

Kjære Ven.

Mange Tak for dit Brev. Jeg gratulerer til Industristatistikens Udgivelse og takker paa Forhaand for Exemplaret. For Resten er jeg godt med herovre, jeg faar Morgenbladet tilsendt hver Dag, og da din Artikel havde staaet i Dagbladet, havde min Broder den virke- 30 lig paaskjønnelsesværdige Ide at klippe den ud og sende mig den. Det var en drøj Salve, men flovere Tilbagetog har jeg sjælden set. — Jeg synes ogsaa godt om Holsteins Tale; men hvor er Højre hene, kun Lakajerne møde jo op? Om Studentersamfundet skal jeg ikke udtale mig paa Afstand; jeg haaber dog ikke, at F. Salomon 35

bliver angreben for meget; jeg haaber det navnlig ikke for hans egen Skyld. At A. C. Larsen lægger sig ud med Højre, er jo i alt Fald ingen Skade til.

Om mit Haagerophold er egentlig ikke meget at fortælle. Her er stille og roligt, men kjedeligt. For øvrigt har jo Landet sin Interesse ved sin religiøse Frihed; Kirke og Stat ere jo fuldkommen skilte ad, man har rejst Monument for Spinoza, og man siger, at en antisemitisk Bevægelse vilde være umulig. Til Gjengjæld er man Aristokrat, man har ingen almindelig Valgret, man behøver ikke at frygte nogen Forbindelse mellem et radikalt og politisk Venstre. Dog maa man sige, at der vist baade gjøres meget for Folkeoplysning (hvilket i Parenthes bemærket her vist ogsaa trænges til, da de lavere Klasser synes en hel Del raa) og for at give de ubemidlede Klasser Adgang til billige Nydelser, f. Ex. ved hyppige Theaterforestillinger til nedsat Pris. Men det er jo ret hyggeligt at kunne gjøre det altsammen, naar man selv, ialt Fald foreløbig, kan sætte Grænsen, fordi Folkerepresentationen kun repræsenterer de Bemidlede.

Om et Par Dage haaber jeg at være færdig med mit Arbejde her, som har givet et ganske tilfredsstillende Udbytte, jeg tager da nogle Dage til Amsterdam og derfra til Paris. Der synes at være Stof nok til, at et Pariserophold, naar Kamrene netop træde sammen, kan være ret underholdende, ogsaa i politisk Henseende. Men jeg synes paa Afstand, at Frankrig gjør et trist Indtryk, navnlig fordi det synes blottet for Dygtigheder.

Rart vilde det for Resten være en Gang at kunne tale rigtig med nogen; det er ikke lykkedes mig i den kongelige Residensstad Haag. Maaske jeg kan være heldigere andetsteds. Min Adresse i Amsterdam er Amstel Hotel, men jeg bliver der kun meget kort. Den i Paris veed jeg ikke bestemt endnu, men jeg skal underrette Dig om den gennem Erslev. Han er for Resten lidt treven til at skrive. Jeg haaber snart at høre nyt og godt fra Din Familie. Vil Du hilse din Broder Gotfred og hans Hustru fra mig og ogsaa din øvrige Familie, særlig naturligvis Din Hustru og Elisabeth, ikke at forglemme. Hils ogsaa Julius Salomon. Og lad mig snart høre fra Dig igjen.

Din hengivne J. A. Fridericia

117. Til *Kr. Erslev*.

30/10 83.

Kære Ven!

I Anledning af en fra Scharling modtagen Korrektur til Danmarks Statistik (jeg gennemser de Afsnit, jeg har nogen Forstand paa), beder jeg Dig se op paa Kontoret, da den indeholder nogle kritiske Bemærkninger vedkommende Dine Udtalelser om Folketallet paa Margrethes Tid. Det haster.

Din heng.

Marcus R. 10

118. Fra *Isidor Heckscher*.

Stockholm d. 8 Nov. 1883.

Kjære Rubin!

Jeg burde for længe siden have takket Dig for Din Industristatistik, og nu vækker Du min slumrende Samvittighed ved et saa langt, 15 saa muntert og saa hjerteligt Brev, at jeg bliver ganske skamfuld. Gid Du kunde lære mig den Kunst at slaae til for alle de mangfoldige Interesser og Opgaver, som Du kan faae Bugt med! Jeg er en langsom Muldvarp, som Intet faaer gjort, og er snart over den Alder, hvor Spænstheden er Noget, man tør trække Vexler paa. Men Du 20 trækker og trækker, og Alt honoreres. Ikke uden Grund siger man om Dig, at Du har faaet Vind i Sejlene; men saa forstaaer Du ogsaa bedre end de Andre at »holde op mod Vinden«.

...

Det er smukt, at Du og Din Hustru tænke paa os her; vi gjøre 25 dog ofte Gjengjæld, og I ere ikke sjældent paa Tale her i Familien. Vor lille Pige (Ella hedder hun — som beskeden Berigtigelse) er desværre ikke saa rask, som vi kunde ønske det; . . . Drengen er flink og elskværdig, meget videbegjærlig; han vilde saaledes i disse Dage have en Definition paa, hvad en »bolagsstämma« (Generalforsamling) 30 var; men det saae jeg mig ikke i Stand til at give i populær Form. Jeg er f. T. ifærd med at opdrætte ham til at lære Trapezkunster; det er nemlig mit Ønske, at han ikke skal blive en Spirrevip som jeg, og at han skal lære at bruge andre Muskler end Fingermusklerne. Kan Elisabeth slaae Kulbøtte? Naa — det var maaske et upas- 35 sende Spørgsmaal — bed hende undskylde.

Til Brodersønnen gratulerer jeg og ønsker Din Broder megen Glæde af ham. Nu tør jeg ikke stjæle mere Tid til privat Korrespondance; derfor Farvel og endnu en Gang Tak for Brevet. Vore venligste Hilsener til Din Frue.

5

Din hengivne
Isidor H.

119. Fra J. A. Fridericia.

Paris, 16. Novbr. 1883.

Kjære Ven.

10 Tak for dit Brev. At jeg blev glad for det, antager jeg, at Du kan begribe paa Forhaand og i alt Fald kan slutte af, at jeg strax svarer. Jeg gjør det, siddende ved Kaminen i min Stue paa Hotellet, med Fødderne varme, men ellers noget koldt. Udenfor er det Slud og koldt, Paris's Gader smudske i en grusom Grad; men rent
15 ud sagt kjedeligt er her jo ikke. Ganske vist maa jeg sige, at Paris 1ste Gang er ét, Paris 3die Gang noget andet. Jeg kan en hel Del af Paris fra tidligere Tid; der er meget, der ikke imponerer mig, og som jeg gaar rolig forbi, hvor jeg i 1880 var næved at gaa bagover af Forbauselse. Men meget stort og smukt er her jo, og endnu
20 mere ejendommeligt. Theatrene har jeg dyrket ret flittigt, et Par Gange i Français, ogsaa i Vaudeville, Gymnase, Variétés (Judic), Chatelet, Eden osv. Der spilles intet epokegjørende. Théâtre Français' Les Rantzau og Les Maucroix ere ikke gode, men der er jo Liv og Kraft i Udførelsen, Skjønhed hos adskillige af Skuespillerinderne og Pragt i deres Dragter. Saa har jeg været i Deputeretkammeret, mere seet end hørt Biskop Freppel og Paul Bert, men der var forholdsvis stille. Ejendommeligt var det mig at se, hvor gamle de fleste af de Deputerede, selv af l'extrême gauche, i alt
25 Fald syntes at være; Grønskollinger er de i alt Fald ej. For øvrigt har jeg ikke opnaaet Omgang med nogen Franskmand; jeg havde et Brev fra Steenstrup til Monod, Redaktøren af Revue historique, men han var i Rom, da jeg søgte ham. Arkivembedsmændene er jeg ikke begejstret for; jeg faar naturligvis hvad jeg vil have, men ikke et venligt Ord, ikke en Forespørgsel om jeg er tilfreds, saaledes
35 som jeg dog er vant til fra andre Arkiver. Men hvad der mest

ærgrer mig, er deres utrolige Dovenskab; de bestille saa godt som intet, foruden at snakke, varme sig ved Kaminen eller sove. Ere alle den franske Republiks Embedsmænd saadanne (det vilde være latterligt at tro det) — ja saa vilde jeg være Radikal herovre. Hvad jeg ellers mest tænker paa, Politik angaaende, er, at det Hele er mig en Gaade. Frankrig som Demokratiets Fødestavn og Opretholder!, dette Land, hvor Rigdom, Luxus, Pragt hersker som det gjør, hvor hele den demokratiske Jævnhed, som findes hos os, ikke let spores eller i alt Fald skjules af en vis formel Elegance, og hvor paa den anden Side der naturligvis hersker saamegen Elendighed 10 som her. Jeg troer ogsaa, at jeg bliver Radikal ad den Vej, thi jeg maa næsten tro, at det er stærke folkelige Element[er] i Samfundet, der maa til for at holde Demokratiet oppe. Maaske gjør jeg Uret, men jeg tvivler paa disse Adelige og Bourgeois'ers Demokratisme.

Jeg har været sammen med nogle Danske af og til, en ung Dr. 15 Holmer med en Søster og en anden Dame, der skulde til Korsika for Helbredets Skyld, med Schandorph, da han var her, med en jurid. Kandidat Vedel og to unge Adelige, en Grev Ahlefeldt og en Schaffalitzky, der, som det er ganske fornuftigt af dem, skulde en lang Rejse til Italien, Ægypten, Syrien, Tyrkiet og Grækenland. Du vil forhaabentlig ellers af Brevet se, at jeg ikke er bleven Aristokrat.

Tak for de mange Nyheder og for den lovede Artikel. Dine Bemærkninger om Alderdomsforsørgelsesloven interesserede mig meget. Og glad kan Du være, det siger og tænker jeg altid, at dit 25 Embede og Studier falde sammen. Vil Du hilse Din Broder (og takke ham for Kortet), din Svigerinde, din Moder og Sødskende samt Julius Salomon mange Gange, og selv modtage en venlig Hilsen til Din Hustru, Elisabeth og Dig selv fra

Din hengivne 30
J. A. Fridericia

Skriv snart igjen; jeg veed endnu ikke bestemt, hvornaar jeg forlader Paris; jeg er bange for, at hele næste Uge gaar med.

120. Til Herman Trier.

Kjøbenhavn, den 13 Decbr. 1883.

Hr. Kandidat Trier!

Idet jeg takker for Underretningen, ifølge hvilken jeg slutter
 5 Foredragene i Samfundslære paa Onsdag, hvad jeg ogsaa tidligere
 havde regnet ud, og hvad der derfor stemmer med min Foredrags-
 plan, skal jeg meddele Dem, at igaar Aftes var der mødt 7 (syv).
 Habent sua fata osv. Forrige Sæson var Tilhørerskaren, saavidt jeg
 husker, den hele Tid ca. 50, denne Gang ca. 15 — de sidste Gange
 10 10 eller derunder.

Jeg kan naturligvis ikke ønske at fortsætte eller rettere paany be-
 gynde næste Aar for et saadant Auditorium, og jeg beder Dem
 derfor tage Sagen under Overvejelse med det her meddelte som
 Udgangspunkt.

15

Deres hengivne
 Marcus Rubin.

121. Fra Isidor Heckscher.

Stockholm d. 17 Fbr. 1884.

Kjære Rubin!

20 . . .

Næst efter at takke Dig og Din Hustru for Eders mange gode
 Ønsker, om hvis Oprigtighed jeg føler mig fuldt overbevist, vil
 jeg altsaa fortælle Dig Et og Andet om min nye Stilling til Orien-
 tering for Dig. I alt Væsentligt har jeg de samme Funktioner som
 25 før : jeg er Kontorchef for den Del af Forretningen, som min
 Onkel har tilført Banken . . .

Direktionen, som jeg før nævnte, er en ret mærkelig Institution.
 Du troer maaske, den bestaaer af lutter store Børsmatadorer? Nej:
 en Auditor, en Sukkerraffinadør, en Malermester, en Snedkerme-
 30 ster og en fhv. Urtekræmmer, voilà tout. Faktisk bestiller den hel-
 ler Ingenting Andet end at dømme de Ulykkelige, der indlevere
 Vexler til Diskontering. Min Onkel har altid haft det afgjørende
 Ord i alle Spørgsmaal, og hvad de udenlandske Sager angaaer, gjør
 han sig ikke engang den Ulejlighed at spørge de Andre om deres
 35 Mening; de afgjøres af ham aldeles diskretionært.

Om det nu vil lykkes ham at arbejde Banken op til at blive en stor Institution, der giver sine Deltagere et flot Udbytte og kan spille en Rolle i Markedet, vil Tiden vise. Min Overbevisning er, at det nu ikke vil gaae saa let, som det kunde være gaet for en 5-6 Aar siden. Der er her i Landet snarere for mange Banker end for faa, og baade her og i Udlandet er Vederlaget for Bankernes Arbejde trykket ned til et Lavmaal.

Imidlertid vil jeg oprigtigt arbejde paa, at det skal lykkes, og det forekommer mig, at jeg i denne Virksomhed bør kunne faae større Udsigter til en tilfredsstillende Virksomhed, der tager Evner og Interesse i Beslag, end jeg havde før. Ikke alene paa Grund af den Tilbøjelighed for bureaukratiske Former, som man stadigt beskylder mig for at nære, men ogsaa i Kraft af den gyldne Goetheske Leveregel, som Du nok kjender:

»Immer strebe zum Ganzen, und kannst
Du selber kein Ganzes
Werden, als dienendes Glied schliess'
an ein Ganzes Dich an«.

...

Bankkomitéens Betænkning, som udkom i December, har jeg læst, og har havt den Tilfredsstillelse, at dens Resultater paa mange afgjørende Punkter stemmer med de Anskuelser, jeg har fremsat i min Bankafhandling i Nationaløkon. Tdskr. Om dens Forslag forresten ville føre til Noget, er vist tvivlsomt. Privatbankerne ville kæmpe til det Yderste for Bevarelsen af deres Seddeludstedelsesret, og Rigsdagen vil neppe saa let opgive det historisk begrundede Supremati over Rigsbanken, som den efter Forslaget skulde dele med Regeringen og med private Interessenter. For min Onkel har Komitéarbejdet neppe bragt anden Tilfredsstillelse end Vasaordenen, og det var en noget tynd Ære.

Apropos Forfatterskab, saa har jeg laant Din lille Afhandling om Medicinalstatistik til Professor Heyman, og den har interesseret ham meget. Han deler ganske Din Synsmaade og har i den Anledning havt livlige Debatter med sine Kolleger, de andre Professorer ved Karolinska Institutet, der staae paa det gamle Standpunkt. Du har altsaa, som Du seer, bragt Liv i Lejren her oppe.

Hvad Du skrev om Politik og Brandesianere, var mig tildels nyt dengang; senere har jeg seet og hørt saa Meget herom, at jeg begynder at troe, at Brødrene Brandes ere ifærd med at tabe Terrain betydeligt. Jeg nægter ikke, at dette ogsaa gjør *mig* ondt; Georg B. er en usædvanlig Aand med en ganske sjælden Evne til at vække og spore til aandeligt Arbejde. Men hvad hans »Skole« angaaer, begynder ogsaa jeg at miste Smagen for den. Saadan noget Kram som f. Ex. Peter Nansens Bog (som jeg af en højst anbefalende Kritik i Morgenbladet blev forført til at anskaffe) er dog virkeligt for galt at byde Folk. Ogsaa Schandorph og Gjellerup blive for trættende i Længden. Jeg holder ikke ud med Morgenbladet længer end til 1. April; men hvad skal man tage i Stedet?

...

Din hengivne

15 ...

Isidor H.

122. Fra *Alfred Bramsen*.

7/5 84.

Kære Hr. Kontorchef!

Det bliver jo længere jo værre! Bliver De ved paa den Maade vil Stensen, som jo dog havde Elendighed nok at kæmpe med i levende Live, nu efter sin Død desforuden blive en Pind til Deres Ligkiste.

De vedbliver — nu ovenikøbet støttet paa fysiologiske Avtoriteter — at hævde Stenos relative Fortjeneste af *Blodkredsløbets* Opdagelse, og skriver De bl. A.: »Steno var, som De véd, Harweys yngre Samtidige«. Ja, det er saamænd vist, endog *saa meget* yngre var han, at han blev født (1638) *10 Aar efter Harweys epokegørende Opdagelse* (1628).

Naar Harwey derfor, som De meddeler har maattet høre ilde for ikke at have nævnet sine Forgængere, kan Steno i hvert Fald virkelig ikke med Rette beklage sig. Faa nu Deres og mit under *een* Hat, og jeg skal, ifald De kan det, tage *min* Hat af for Dem.

At der fra min Side iøvrigt ikke er Tale om nogen Undervurdering af Niels Stensen fremgaar bl. A. af at jeg for et Aartid siden gjorde mig den Ulejlighed at oversætte den Tale Prof. Huxley netop i de Dage holdt til hans Ære som *Palæontologiens* Stifter, og

hvori hans Liv og Gerninger bleve meget omstændelig omtalte. Den Ytring som De citerer af Flourens »at Opdagelsen af Blodets Kredsløb ikke tilhører og heller ikke godt kunde tilhøre (helt?) en enkelt Mand«, er af en saa almindelig, løs Karakter, at vist næppe en eneste af de store videnskabelige Opdagere vilde kunne hævde sin videnskabelige Ejendomsret, naar Sagen skulde betragtes paa den Maade.

Ja nu er der vist næppe mere at sige til Sagen fra min Side, det skulde da være at vi forleden Aften (Nat? Morgen?) hos Skrams leverede en saa fortrinlig Illustration til Alle de i hine fjerne Dage saa epokegørende Opdagelser, som vel kan forlanges. Havde det ikke været for Skrams gode »Hennes[s]ey« Cognac, som opsugedes i saa store Masser af vore Mælkekar (Asselli) og Lymfekar (Bartholin) og derfra gik over i vort Kredsløb (Harwey) og i Haarkar-nettet i vore Hjerner, er jeg bange for at vore Svedkertler (Steno) næppe vare komne i Funktion i Anledning af Spørgsmaalet Steno eller Harwey.

Deres Alfr. Bramsen

123. Til Niels Neergaard.

Kbhvn. d. 19/5 84. 20

Kære Neergaard!

Bliv ikke altfor forbavset over paany at faa 1ste Korrekturen af Moralstatistiken i Hænde. Jeg har nemlig ladet den afhente idag paa Trykkeriet for at omskrive første Side og sætte endnu en Anmærkning til. Der sker imidlertid ingen Ulykker herved, idet 1) det jeg har skrevet istedenfor første Side omtrent svarer til dennes Plads og i hvert Fald kun tager *mindre* Plads, saaledes at der, hvis det er nødvendigt, kan skydes nogle Linier ved Overskriften, og idet 2) Anmærkningerne komme bagefter Texten.

Alligevel er de meget betydelige Rettelser naturligvis betænkelige. Jeg beder Dem finde Forklaringen deri, at naar jeg overhovedet har skrevet om et Æmne, saa knytter dette Æmne sig saa fast til min Bevidsthed, at jeg stadig, saavidt muligt, læser og beskæftiger mig med, hvad der vedrører dette Æmne — den Dag idag interesserer jeg mig for det for over et Decennium siden behand-

lede Sparekasseæmne—og i endnu højere Grad er dette selvfølgelig Tilfældet ved et Æmne, der er mig saa aktuelt, at det endnu ikke har forladt Pressen. De Ting, jeg har læst vedrørende min Afhandling, fra dengang De fik den, og som kunde have Interesse for
 5 Behandlingen, har jeg derfor saare gjerne villet indføje, og, som sagt, jeg tror, det kan ske uden anden Ulempe end selve den, de nye Tilføjelser og Forandringer medføre.

Idet jeg altsaa gør en Undskyldning herfor — lidt Undskyldning har jeg at løbe paa derved, at hvis Afh. *havde været* trykt i
 10 Majheftet, kunde jeg ikke have gjort Forandringer i den idag, — saa skal jeg føje til, at jeg ganske vist ikke véd om Korrekturretterne falde Forf. eller Forlæggeren (Tidsskriftet) til Byrde, men at dersom De anser mig for at have overskredet det rimelige, er jeg naturligvis i hvert Fald villig til at godtgøre det.

15 Tak for sidst! — Indlagt 2 Kroner fra min Hustru til Deres Frue. Jeg holder mere af at holde »Ideens Fane« højt. Den giver kun indirekte Udgifter.

Deres hengivne
 Marcus Rubin.

20 124. Fra J. A. Fridericia.

Dresden, 5. Juni 1884.

Kjære Ven.

Du synes vel, at jeg er en underlig Fyr, der slet ikke lader høre fra sig, men Dagene ere gaaede hurtig, og da jeg er en doven Brev-
 25 skriver, kommer jeg først idag med nogle Linier til Dig.

Jeg har hidtil havt Grund til at være tilfreds med min Rejse. Mit videnskabelige Udbytte i Berlin var rigeligt og tilfredsstillende; her i Dresden har det været mindre, men jeg havde heller ikke ventet meget. Man var særdeles venlig imod mig i Arkivet i Berlin;
 30 jeg havde nærmest at gjøre med Dr. Bailleu; han mindedes godt, at han havde »gekneipt« med Dig, jeg skyndte mig at tilføje, at jeg var en nær Ven af Dig, for derved at forebygge Gjentagelser af antisemitiske Udbrud. Vi var sammen nogle Gange; det kan maaske interessere Dig, at jeg en Aften i en historisk Forening
 35 hørte Prof. Schmoller deltage i en Diskussion; han er i Besiddelse

af en sjelden og ejendommelig Veltalenhed og seer udmærket ud med sit brede Ansigt og store graasprængte Skjæg. Desværre kom jeg ikke i Rigsdagen og har hverken hørt eller seet Bismarck, om hvis store Tale om Retten til Arbejde jeg gad høre din Mening. Det er klart nok, at kan nogen Stat gjøre noget i Retning af hvad jeg veed, at Du ikke kan lide man kalder Statsocialisme, saa maa det være Preussen, thi ingen Steder betyder Statsideen det som der. Men jeg tvivler paa, at Bismarck i sin høje Alder med sin til Højhedsvanvid grændsende Pirrelighed endnu kan bidrage væsentligt til Problemets Løsning, og jeg gyser særlig for, at vore smaa Bismarcker i Norden skal troe sig alt tilladt i Kraft af Forbilledet ved Spree, thi dér kan man maaske gjøre noget for Folket uden Folket, hjemme sikkert ikke.

Her i Dresden har jeg holdt Pintse sammen med min Neveu Harald Hannover, der idag er rejst hjemad. Vi har været en Tur i Sachsisk Schweiz i Helligdagene og nydt Naturen i dejligt Vejr. Men selve Dresden gjør et lille Indtryk ovenpaa det store Berlin; der er noget i hvad Georg Brandes sagde engang, at det er en By, der sover omkring et Museum; Hovedavisen er stokkonservativ og antisemitisk.

A propos Georg Brandes! Gratulerer til Julius Paludan; jeg havde min Fornøjelse af at fortælle det til Professor Ussing, hvem jeg traf i Berlin, og sige til ham, at Ministervilkaarlighed i Ansættelser kunde drage Ministervilkaarlighed i Afsættelser med sig. For øvrigt udtalte han aabent ved en Flaske Moselvin, at Estrup var »en daarlig Makker«, men Berg var dog værre. Jeg har i den sidste Uge mærkelig nok ikke faaet Aviser fra min Broder, og veed derfor ikke hvor I holder med Toldlov, Handelstraktat, Grundlovsfester osv. Idag holder I jo Grundlov hjemme paa Frederiksberg. Veed man noget om, naar Valgene bliver? I Aften rejser jeg herfra med Nattog til Wien, hvor jeg tager Ophold i *Hotel Goldenes Lamm, Praterstrasse, Leopoldstadt, Wien*. Jeg forudsætter, at Du gider sende mig et Svar paa mit Brev; den 10. Juni vilde være en passende Anledning. Pirk ogsaa lidt ved Erslev, fra hvem jeg ikke har hørt siden Stifmoderens Død.

Jeg haaber, at alt er vel hos Dig; jeg venter med det første at

høre godt nyt fra Dig. Tjen mig i at hilse Din Familie og alle gode Venner og Bekjendte og vær selv hilset fra Din hengivne Ven

J. A. Fridericia.

Ere I fornøjede med Eders nye Lejlighed, jeg veed ikke Numme-
ret og sender derfor Brevet til Nytorv.

125. Til *Kr. Erslev*.

15/6 84.

Kære Ven!

Imorges Kl. 9¹/₂ arriverede et stort, velskabt Pigebarn. Moder
og Datter vel!

Din heng. Marcus R.

126. Fra *Harald Westergaard*.

Strandvej 69 Ø

Kjære M. R.

26/6 84.

15 . . .

Hvad skal jeg nu gjøre som Subskribent paa gamle Berlingske, hvis Ministeriet gaer af, thi saa bliver det vel til en Venstreavis; jeg kommer vist til at sige den af, naar Feuilletonen er ude?

Det var da godt at Goos manglede 1000 Stemmer; nu kan Folk
da ikke bebrejde mig at jeg ikke stemte!!

Din hengivne

H. W.

127. Fra *Kr. Erslev*.

26/10 84

25 Kjære M. R.

Jeg er meget optaget af Velschow, som det vist kan lykkes mig helt at slaa ihjel. Hans Hovedresultat: 1¹/₂ Mil. maa i *alt Fald* korrigeres til 1¹/₅ Mil. og *sandsynl.* til 1/2 Mill. — hvilket jo viser, at det slet ikke er Statistik.

30 V. opgiver, at der i 1835 var 157.321 særskilte Bolsteder i Kongeriget, med (i 1834) 972.295, korrigeret for 1835 til 982.500 Mennesker. Det derved fundne Gjennemsnitstal pr. Bolsted over-

føres til XIII Aarh. Det er naturligvis dristigt, men det var morsomt, om det kunde oplyses, at Tallet varierede noget fra 1769 til nu, eller var anderledes i andre Lande. Kan Du uden for megen Ulejlighed skaffe mig lidt at vide herom?

Venlig Hilsen
din Kr. E.

5

128. Fra Aleksis Petersen-Studnitz.

Gl. Kongevej 140
d. 2. Novbr. 84

Kjære Rubin.

10

Af forskjellige Grunde fandt jeg det hensigtsmæssigst *ikke* at skrive nogen Artikel om Folketællingen til Nr. *imorgen*. Men Magistratens Forslag bliver ogsaa nok vedtaget uden den. — Det er muligt, at Borgerrepræsentanterne kunne lade sig paavirke af Prof. Scharling, der er en tidligere *Kollega* og maaske en *Kollega*, som der sættes særlig Pris paa. Men ellers lade de Gamle oppe i Borgerrepræsentationen sig saamænd ikke paavirke af en Bladartikel, hvis denne da ikke er af en usædvanlig Beskaffenhed. Derimod kan der nok være Grund til at søge at interessere *Publikum*, de almindelige Bladlæsere, for Folketællingen, og af Hensyn til dem vil jeg maaske senere skrive en Artikel om Sagen.

Deres heng.

Aleksis Petersen-Studnitz

129. Fra Harald Westergaard.

31/3 85 25

Kjære Rubin.

Jeg har idag talt med Tillisch, fortalt ham noget og givet ham Sørensens Bog. Han var efter min Mening velvillig; ellers plejer han at stirre igjennem mig til Bagsiden af min Hjerneskal, men det faldt ikke for idag. Det faldt sagde han lidt udenfor Fideicommissets Plan, men man kan vel dreje Ansøgningen lidt derefter.

Vilde Du have noget imod at forfatte et Aktstykke dels indeholdende hvad der tidligere har staaet i vore Ansøgninger, dels: 1) at vi have givet Sørensen 300 Kr. for at betale Trykningen og i det Hele betragte hans Arbejder som Led i hele Undersøgelserækken,

35

2) at vi have gjort Fyens Skolelærere saa brøstholdne at vi tilsidst selv ere blevne det, 3) at vi have faaet nogen Hjælp men ikke kunne faa Undersøgelsen af Dødeligheden færdig uden Tab endsige de andre geniale Undersøgelser.

5 Summa Summarum en glimrende Fremstilling af de faktiske Forhold.

Min Adresse er fra 1-8 April: Vemmetofte Faxe.

Du nyder min ubegrændsede Tillid i Retning af at sætte i Stil, derfor beder jeg Dig om at tage Dig dette Arbejde paa.

10 . . .

Din hengivne

Harald Westergaard

130. Fra Isidor Heckscher.

Stockholm d. 9 Maj 1885.

Kjære Ven!

15 Dit rare Brev giver mig Meget at svare paa. Først og fremmest hjertelig Tak for det og for Din Velvilje overhovedet; det gjør mig altid godt at læse Dine Breve. Dernæst Tak for den »foreløbige«. Den var lærerig, som Alt hvad Du skriver, og i sine Resultater overraskende. At en saa usædvanlig Opblomstring som Kjø-

20 benhavns maa medføre en Forrykkelse af mange Forhold, er givet. Mig forekommer det dog, som desuagtet Gjæringen der hjemme er stærkere end Stoffernes naturlige Reaktionsproces burde medføre. Der er, synes mig, noget kunstigt og raffineret i det københavnske Samfunds utaalmodige Higen efter at være paa Højde med den

25 saakaldte »civiliserede« Verden. Udviklingen kunde vist have godt af at blive ledet i lidt roligere Tempo, uden at det endelige Resultat kom til at lide. Nu er jeg lige ved Politiken; men denne Gang skal jeg holde mig. Det er mig en stor Tilfredsstillelse, at Du ogsaa in praxi holder Dig for god til at slides op i disse frugtesløse Kjævle-

30 rier. Det gaer jo snart over alle Grændser.

Historien med Dine Svigerinder kjendte jeg i almindelige Træk; højst lærerigt for Folk, som ville rejse til Tyskland!

. . .

Nu maa jeg for Ordenens Skyld til at svare paa Dit Spørgsmaal

35 om *min* Afhandling; det nytter vel ikke at knibe ud. Saa hør da,

men sig det ikke til Nogen. Afhandlingen afsluttede jeg i Løbet af Marts og sendte den renskrevet til Prof. Lassen d. 30 Marts; han skulde læse den og sige mig sin Mening om den, inden den eventuelt indleveredes til Fakultetet. Siden den Tid har jeg havt 2 Breve fra ham. I det første udtalte han sig tilsyneladende temmelig tvivlende om Arbejdets Kvalifikationer, i det andet modificerede han derimod sine Udtryk ikke ubetydeligt i min Favør. Han mener, at det bør indleveres til Fakultetet som Gradualafhandling, men erklærer sig uenig med mig i Resultaterne og tilraader en Tilføjelse til et af Afsnittene, i hvilket jeg har fjernet mig for meget fra den i Danmark herskende Doktrin. Jeg synes i det Hele i dette Arbejde at være et Stykke af en Revolutionsmand — hvad der maaske ikke ganske stemmer med det Indtryk, Du vil have faaet af mig. Nu læser Matzen Manuskriptet, og stemmer hans Udtalelse med Lassens (Deuntzer har allerede erklæret sig enig med denne), saa indleverer jeg vel Afhandlingen. Jeg gjør det dog ikke med rigtigt let Hjerter; thi vil man gaae mig ind paa Livet under en mundtlig Forsvarshandling, saa er jeg ikke saa godt rustet, at man ikke kan gjøre det af med mig. Jeg er kommen for langt bort fra Doktrinens Labyrinth under et 10-aarigt praktisk Arbejde.

Som sagt, jeg ønsker ikke Sagen omtalt videre; den er jo ogsaa »adhuc sub judice«.

Du har sikkert mere Held med Dine litterære Arbejder; de ligge ogsaa Spekulationen fjernere, og den er i Grunden en Uting, som adstadige Praktikere ikke burde forfalde til. Det kunde interessere mig at lære Resultatet af Dine Menighedsarbejder at kjende; de bekræfte sikkert i større Skala de Erfaringer, som vi have gjort her oppe. Uden Tvivl gaar den jødiske Menighed her sin Opløsning imøde. Dette vilde maaske ikke være beklageligt, hvis ikke Forholdene under selve Opløsningstiden — der sikkert bliver lige saa lang som vor Levetid — vare saa utilfredsstillende som muligt. . . .

Hils nu Din Hustru hjerteligst og lev vel. Til alle gamle Venner mine bedste Hilsener.

Din hengivne

Isidor H. 35

131. Til *Niels Neergaard*.

Kbh. 15-5-85.

Kære Neergaard!

Min fra aktiv Politik tilbagetrukne Stilling har forbudt mig at
 5 underskrive den medfølgende Opfordring, ligesom den har forbudt
 mig at deltage i Regeringens politiske Kommission imod Ulykkes-
 tilfælde. Derimod har jeg de bedste Ønsker tilovers for Fondet
 og mine bedste Hilsener for Dem.

Deres hengivne

10 Marcus Rubin.

P. S. Mit Compromis ansaaes lykkeligvis for værdiløst — alt entre
 nous.

M. [R.]

132. Til *Niels Neergaard*.

Kjøbenhavn, den 8 Juni 1885.

15 Kære Neergaard!

Michelsens Pjece — og dens Titel — *forekommer* mig saa betime-
 lig, at den (uf!) *forekommer* mig at burde udbredes særdeles me-
 get, om fornødent ved *extraordinære Midler* i Retning af Avertisse-
 20 menter saavel i Venstre som i Højrebladene. Jeg tror, man vil faa
 Pengene ind; i værste Fald bør et af Fondene skyde til, thi det er
 et godt Agitationsmiddel og vil ærgre »Pøblen fra Kongens Have«.
 — Undskyld Papiret

Deres hengivne

30 Marcus Rubin.

25 **133.** Fra *V. Falbe Hansen*.

p. t. Hellebæk d. 14 Juni 1885.

Hr. Kontorchef Rubin, Kjøbenhavn.

Deres Spørgsmaal: »Om Toldlovgivningen i de senere Aar er
 gaaet i Retning af Frihandel eller Beskyttelse i Italien, Spanien,
 30 Østerrig, Norge og Sverige« kan jeg herude i Hellebæk, hvor jeg
 mangler saavel mit Bibliothek som mine egne Optegnelser, kun be-
 svare i al Almindelighed. Svaret maa da blive at Toldlovgivningen
 saagodt som overalt — i al Fald i de nævnte Lande, enten er gaaet
 i Retning af Beskyttelse eller dog ikke er gaaet videre i Frihandel.

Norge er et af de Lande i Europa, som er gaaet videst i Retning af Frihandel, en Udvikling som navnlig har taget Fart efter den med Nap. III afsluttede Handelstraktat i 60^{erne} og er vedbleven indtil omtrent midt i 70^{erne}. Fra denne Tid reiste der sig en stærk protektionistisk Bevægelse især i de større Byer og en Kommission blev nedsat for at overveie de stillede Krav — der var tillige Tale om en Værditold i Beskyttelsesøiemed —. Resultatet af Kommissionens Arbeide, *hvilket Stortinget sanctionerede*, var imidlertid, at det vilde være uheldigt at gaa tilbage til en høiere Beskyttelse; man besluttede at forblive staaende paa det Frihandelsstandpunkt man var kommen til, og man foretog kun nogle faa mindre betydende Rettelser til Beskyttelse for et Par Industrigrene, som man ved de tidligere Tarifer havde været lidt for stræng imod — saavidt jeg mindes var det Læderindustrier. Det viste sig dog, at den protektionistiske Retning, om den end ikke fik sin Krig igjennem, var meget stærk i Norge.

I Sverige begyndte Frihandelsretningen ligeledes med den franske Traktat i 60^{erne} og er siden vedbleven indtil ind i 70^{erne}. Efter gjentagen forgjæves Anløb lykkedes det Protektionisterne, saavidt jeg mindes var det i Aaret 1880, ved en extraordinair Tillægstold (en Art »Indregistreringsgebyr«) at indføre en Beskyttelse for enkelte Virksomheder — det var fornemlig Told paa Hvedemel, hvilken ventedes at skulle baade hjælpe de svenske Møller og de svenske Landmænd. Men en strax efter nedsat Toldkommission udarbejdede en ny Tarif, der anbefalede at ophæve igjen disse Beskyttelsessatser, og iøvrigt var temmelig »frihandlerisk«. Paa enkelte Punkter blev Beskyttelsen sat op, men paa mindst ligesaa mange Punkter sat ned. Forslaget vedtoges af Rigsdagen og det betragtedes som en Seir for Frihandelsmændene. Protektionisterne har siden den Tid vedbleven med Motioner om forhøiet Beskyttelse; i Fjor stod atter et stort Slag. Protektionisterne foreslog en omfattende Beskyttelse for Landbrugsprodukter. Paa næsten alle Punkter seirede dog Frihandelsmændene, kun paa nogle mindre væsentlige Poster fik Protektionisterne deres Mening sat igjennem, saaledes en Told paa Havesager, der iøvrigt er til en Del Gene for danske Gartnere.

I *Italien* har Kampen om Beskyttelse eller Frihandel været hidsig og langvarig — den har ogsaa der været knyttet til Spmlet om Værditold —. Resultatet har været i Protektionisternes Favør. Striden her har tildels været international, idet den har været knyttet
 5 til Spmlet om Handelstraktater med Nabolandene.

I *Østerrig og Spanien* har ligeledes Spmlet været oppe. I begge Lande sammenblandet med Traktatspørgsmaalet, og jeg kan derfor ikke sige, om Beskyttelsen er forøget eller formindsket. Thi medens den ordinære Tarif vistnok yder en større Beskyttelse, har dette til-
 10 dels kun været et Kampmiddel, der for en Del er ophævet ved Traktaterne.

Ja, her har jeg meddelt, hvad jeg kan sige ud af min Hukommelse, det er, som De ser, ikke meget, men hvis jeg kommer ind til Byen i nogle Dage sidst i denne Maaned, hvad jeg næsten antager,
 15 skal jeg see at finde noget mere i mine Notitser.

Med venlig Hilsen

Deres hengivne

V. Falbe Hansen.

P.S. Tillad mig at henlede Deres Opmærksomhed paa den Be-
 20 tydning, som Thiers' Taler har havt for den protektionistiske Bevægelse i de senere Aar ikke alene for Frankrig men ogsaa for de andre europæiske Stater. Bismarck har her været en Elev af Thiers.

134. Fra *Harald Westergaard*.

Vemmetofte per Faxe 12/8 85

25 Kjære Ven.

Jeg har netop i disse Dage gaaet og overvejet om jeg ikke skulde skrive til Dig efter at have tumlet en Del med vor Undersøgelse. Jeg er kommet til det Resultat, at man faaer ikke saa lidt at vide, men forskellige Regnearbejder maa foretages for at kunne faa fuld-
 30 stændig Klarhed. Navnlig mener jeg, at man ved Interpolation maa bestemme Antallet af Levende fra Aar til Aar efter 55 Aars Alderen; det er navnlig det jeg har arbejdet med for at finde plausible Interpolationsformler. Sagen er, at Fordelingen indenfor de 10-aarige Grupper er temmelig ulige: Aftægtsmændene bunke sig

sammen i den ældste Ende af Tiaaret, Folk i Virksomhed i den yngste. Ved at benytte de summariske Tal kommer man derfor, naar man »beregner« Døde til et Tal, der er for lavt i den første, for stort i den anden. Ved løselige Beregninger viser det sig vel, at Forskjellen ikke er kolossal, men den er dog kjendelig. Det kan vist ikke nytte, at jeg sender Dig Papirerne, vi maa hellere gjemme det til Konferencen, som jeg foreslaaer til Tirsdag Kl. 11³/₄ paa Dit Kontor. Jeg kommer til Byen Mandag Aften.

Det glæder mig at Du indtræder i Kommissionen! ligesom ogsaa at Prof. Deuntzer kommer med. Maa jeg til Slutning bringe Dig en Kompliment for Dit Odense Foredrag, som vist var det mest vellykkede ved Festen. Schovelins Foredrag syntes mig lovlig forhastet, kan Du ikke sætte ham paa Flaske en kort Tid for at modne ham?

Min Svigerinde døde d. 31 Juli.

Din hengivne
Harald Westergaard.

135. Fra Isidor Heckscher.

Stockholm d. 14 Aug. 1885.

Kjære Rubin!

Jeg har herved at overbringe min Svigermoders Tak for Din og Din Hustrues Gratulation. Adolf selv befinder sig endnu »in der Fremde«; han har med sin nye Erobring gjort en lille Tour i Schweiz og er vistnok nu i Paris hos Ernst, hvorefter vi vente de Forlovede hertil i Slutningen af denne Maaned. Det er ganske vist en hidtil lidet praktiseret Skik at gjøre Forlovelsesrejser; men dels ere saadanne maaske nok saa fornøjelige og sikkert mere hensigtsmæssige end Bryllupsrejser, dels er det jo ikke alle Fæstemøer, der ere Kandidater og have vænnet sig til det uafhængige Studenterliv i Upsala. Min nye Svigerinde, som jeg endnu aldrig har seet hverken in natura eller in effigie, skal være en ypperlig Person, særdeles vindende og kvindelig og vel begavet. For Adolf er dette Parti sikkert en stor Lykke, som vi haabe, han vil gjøre sig værdig til.

Dine Fata har jeg fulgt med stor Opmærksomhed ved »Politikens« Hjælp. Dit Foredrag i Odense var for mig højst lærerigt og vidner blandt Andet om, at Du maa have en ikke almindelig Sikkerhed som Taler. Jeg glæder mig til at læse det i Sammenhæng og udførligt. At Du afslog Regeringens Opfordring til at indtræde i Arbejderkommissionen — om hvis paatænkte Existens jeg hidtil Intet vidste — forstaaer jeg nok — »timeo Danaos et dona ferentes« — men er dog nær ved at beklage det. Jeg er af Princip imod al Visnepolitik og troer desuden, at Du har Kundskaber og Sympathier, som for Arbejdernes Skyld burde have været repræsenterede i Kommissionen saa dygtigt, som Du vilde kunne have gjort det.

Siden jeg nu er ifærd med at give Dig gode Raad — og da jeg haaber, at Du giver mig Lov til at føre et Frisprog en Gang imellem med Dig til Trods for min Respekt for Dig — saa vil jeg gjerne bede Dig om at lade være med at skrive saadant Noget i »Politiken« som denne Artikel om »Økonomisk Krig«. Det var en uforsigtig Artikel, og det skal slet ikke overraske mig, om Du faaer Ærgrelse af den. Og hvorfor gjøre det? Ingen, som kjender Dig, tvivler paa, hvor Du staaer i den politiske Strid, og der vil nok med Tiden blive Brug for Dine ypperlige Kræfter. Antydninger som dem, Du her har fremkastet, ville af Modpartiets Sykofanter blive udlagte til det Værste, hvorimod et aabent Sværdslag, naar Tiden først er kommen til at føre det, stopper Munden paa alt Skumleri. Tænk paa det og opgiv Feuilletonisteriet!

Gid Georg Brandes vilde gjøre det Samme; disse Breve fra Tyskland vare dog noget grueligt Jask.

...

Vi boe paa Landet sammen med Meyers og Ribbings udenfor Vaxholm og trives ret godt der. Børnene ere muntre og gjøre os megen Glæde. Finder Du ogsaa, at Børn ere Tilværelsens Lyspunkt?

Mange Hilsener til Din Frue fra Rosa og os Alle.

Din

Isidor H.

136. Til *H. N. Hansen*, kopi.

16 Septbr. [8]5

Herr Etatsraad, Borgemester *H. N. Hansen* R. DM.

Ifølge Herr Etatsraadens Opfordring undlader jeg ikke at meddele, at Statistisk Kontor nu for Tiden paa Nytorv N° 19 3^{die} Sal raader over 4 Værelser, af hvilke det største – Personalets almindelige Arbeidsværelse – er 8 Al. 20" × 8 Al. 11", Kontorchefens Værelse er 8 Al. 20" × 5 Al. 18", Assistentens Værelse er 7 Al. 6" × 3 Al. 4" og det til Bibliothek, Arkiv og Extrapersonalet benyttede Værelse er 9 Al. 2" × 7 Al. 10". Ialt have vi saaledes noget over 200 □ Al. til vor Raadighed. De 4 Værelser staa i Forbindelse med et Værelse og et Kjøkken, i hvilke Opsynskonen boer, og hertil hører tillige bl. A. et Loft, som vi ligeledes benytte til Arkiv.

Naar Folketællingslisterne og Valglisterne samtidig ere under Bearbejdelse, er al vor Plads fuldstændig optaget, og dette vil stedse være Tilfældet, maaske ikke saameget fordi det assisterende Personale som saadant kræver saamegen Plads, som fordi de vidtløftige og tidt noget uhaandterlige Lister nødvendiggjøre rigelig Plads, hvis Arbeidet ikke skal forsinkes, ja endog kvalitativt lide.

Vi savne i høi Grad Plads til at optage det ved de aarlige Tilsendelser stadigt forøgede statistiske Bibliothek, der nu væsentligst har sin Plads i Forværelset til Magistratens Forsamlingssal, saaledes at vi, hvis vi – som det er meget ønskeligt – kunde faa anbragt dette Bibliothek i vor Nærhed, maatte have et nyt Værelse til dette Brug, og dette Værelse vilde da tillige blive benyttet til vort stadig voxende Arkiv, fraregnet den Del, der efter nogle Aars Forløb oversendes til det almindelige Arkiv. Dette sidste vil saameget mere blive nødvendigt, som vi ved en eventuel Forandring ikke mere vil have vor nuværende Loftsplads at raade over. Hvis der føies nye Listearbejder til vore nuværende, f: Ex: Indregistrering af Fødte og Døde osv. – og en saadan Foranstaltning kan sikkert ikke lade længe vente paa sig – ville vi ikke vel kunne undvære et yderligere Lokale til dette Brug, der da ogsaa maa anvendes til andre nye Arbejder, som forventes overdragne Kontoret.

Jeg tillader mig altsaa at anmode om, at der maa beregnes mindst 6 Værelser til statistisk Kontor i det eventuelle Raadhus, af en sam-

let Plads af 300—350 □ Alen. Tillige anmoder jeg om, at der til vort i høi Grad trættende og øienanstrængende Arbeide maa gives os saa lyse Lokaler som muligt, og da der tillige en stor Del af Aaret arbeides fra Morgen til Aften i Kontoret — saa luftige og vel beliggende som muligt.

Ærbødigst

Rubin.

137. Fra Harald Westergaard.

5/10 85

10 Kjære Rubin.

Jeg haaber at Du ikke tog mig min Hæftighed ilde op i Lørdags Aftes, — for at den ikke skal blive til Misforstaaelse imellem os mener jeg det rigtigere at tale om den (eller rettere skrive) end at tie.

Grunden til at jeg forleden tog Ordet var, at jeg mener vi maa
 15 behandle Emnerne nogenlunde i Rækkefølge, hvad jeg jo ogsaa til-
 dels fik anerkjendt. Jeg gav da en Udsigt over, hvad der forelaa
 herhjemme, og hvad man kunde naa ved at blive i det af Arbejder-
 kommissionen anviste Spor. Ved denne Lejlighed holdt jeg bestemt
 visse Spørgsmaal aabne for Diskussionen, deriblandt navnlig Spørgs-
 20 maalet om, hvilke Skader der skulde medføre Erstatning, men gjorde
 blot opmærksom paa at man lettest undgaer Processer, naar det er
 Arbejdsgiveren, der har Bevisbyrden. Jeg stillede Kommissionen
 den Opgave at drøfte det Materiale der saaledes kom til at foreligge
 idet den et Øjeblik fingerede at der ikke forelaa andet; og det var
 25 ikke min Skyld, at Diskussionen strax bevægede sig om Alt andet;
 det ligger væsentligt deri, at vore Arbejder ere saa gyselig slet for-
 bereedte, at der i Grunden ikke foreligger det mindste til Brug for
 os, uagtet vi have havt 2—3 Maaneders Ferie — undtagen et Par tyd-
 ske Bøger, som vist de 3 iblandt os slet ikke kunne læse. Vi kunne
 30 ikke, naar vi i sin Tid udsende en Betænkning, lade den Bebrejdelse
 sidde paa os, at vi have ladet en hel Mængde Spørgsmaal ligge,
 og navnlig Arbejderkommissionens Forslag; at det er det, som man
 først bør behandle, synes *mig* indlysende, men det er maaskee i
 Kraft af mit Had til vidtstvævende Diskussioner.

35 Du kom endelig med en Bemærkning om det »skabelonmæssige«.

Det er meget godt at hævde at vi skulle være selvstændige, men derfor veed jeg dog ikke, hvorfor man ikke skal undersøge hvad Resultater man er kommet til i andre Lande, og hvilke Erfaringer man der har høstet.

Jeg vil blot til Slut bede Dig at erindre, at jeg aldeles ikke i Lørdags optraadte for noget System — men strengt refererende, selv om jeg udtalte min Sympathi for en bestemt Ordning. Jeg troer ogsaa, at Du ved nærmere Overvejelse vil see, hvor langt der i Virkeligheden er mellem Sørensens og mit Skema. Jeg betragtede ligefrem Ulykkestilfældet som et Led af Produktionsomkostningerne, og maatte derfor ganske naturligt komme til at paalægge Arbejdsherren Udgifterne — saa at Arbejderen har en Slags retlig-økonomisk Krav paa Erstatning; Sørensens kommer til Tvangsforsikkring som det tilraadelige, og selv om man lægger ganske det samme Indhold i alle Erstatningsansvaret gjældende Regler, blive dog Udgangspunkterne vidt forskellige. Herom skal jeg dog ikke nærmere udtale mig nu, da mit Brev saa burde erstattes af en Afhandling.

Hvis Du synes, at jeg optraadte upassende overfor Philip Schou vil jeg ogsaa give ham en Undskyldning; jeg kan ikke selv dømme om det.

Din hengivne 20

H. W.

138. Fra Isidor Heckscher.

Stockholm d. 15 Oct. 1885.

Kjære Rubin!

...

Dit Kort til Raphael skal jeg besørge. Hvad synes Du om Bogen? En urimelig Mængde Detailler, men som Materialsamling brugbar — det Indtryk har den gjort paa mig. Raphaels Extrakt paa Rigsdagsforhandlingerne var det, der interesserede mig mest.

Eders Omvæltninger dernede balancere paa Grændsen af det Tragiske og det Komiske. Hvad man dog tør byde den sunde Sands! Desværre synes mine Venner Juristerne ganske at have tabt det olympiske Fodfæste; der vilde dog være Grund for uafsættelige Dommere f. Ex. til at tage lidt Reb i Sejlene. Og hvorfor vil Din Ven Erslev mænge sig ind med alt det Vaas? Er der virkelig efter hans og andre forstandige Folks Mening noget saa Herligt ved at

skubbe til en Retsbetjent? Jeg har med stor Glæde savnet Dit og Frederiks Navn iblandt Talerne ved de sidste Offerfester. Den Sidste vil nu faae langt bedre Brug for sin Mund, naar han skal til at overtage Defensionen for Højesteret.

- 5 Min Afhandling synes at være visnet med alt det Andet. Det gjør nu imidlertid ikke Stort; den kan fra Videnskabens Standpunkt undværes, og jeg er i Grunden ret glad ved at slippe for den; den har spildt mig Tid nok.

...

- 10 Venlige Hilsener til Din Hustru og alle gode Venner
fra Din
Isidor H.

139. Fra Th. Sørensen.

Hobro d. 23/10 85

- 15 Kjære Rubin!

Maa jeg takke Dem for Deres interessante Afhandling om »Frihandel og Beskyttelse«; jeg har læst den med stor Fornøjelse og, som jeg haaber, ogsaa med Udbytte, navnlig hvad angaar Spørgsmalets historiske Side. Det glæder mig at se Dem fremsætte den
20 Tanke, »at Statskassen kunde blive en Slags fælles *Tvangssparekasse*, til hvilken Borgerne bleve tvungne til at betale, men ved Hjælp af hvilken de da atter vilde faa store materielle og immaterielle Goder, som de ellers selv ikke vilde spare sammen til«. Det er den samme
25 Tanke, jeg har gjort gjældende i en Artikel vedrørende Fordelingen af Tolden paa de vigtigste Konsumartikler paa de forskjellige Samfundslag — hvilken Artikel om nogen Tid vil fremkomme i Nationaløkonomisk Tidsskrift.

...

Paa min Hjemrejse med Dampskibet, havde jeg en politisk Samtale paa et Par Timer med Estrup, i hvilken jeg, gaaende ud fra Deres Udtalelser men selvfølgelig uden Navns Nævnelser, gjorde ham bekendt med de i Venstre for Øjeblikket herskende Stemninger, og i Henhold hertil spurgte ham, om Ministeriet ikke snart kunde betragte Tidspunktet som heldigt til at gaa af. Han svarede
35 hertil, at Ministeriets Afgang var let at opnaa, naar Venstre kunde og vilde give Garantier for et loyalt Samarbejde med Landstinget.

Min Opfattelse af ham var, at han er en Mand med en ubetinget god og ærlig Villie men uden særlig fremragende Evner.

Destoværre vil den sidste sørgelige Begivenhed: Attentatet paa Estrup næppe fremskynde Ministeriets Afgang. Det er en for Venstre meget uheldig Historie, som imidlertid flere af dets ledende Mænd, blandt andet Dr. Pingel, ikke kunne frikjendes for at have nogen Skyld i som Følge af deres voldsomme Udtalelser. Jeg vilde ønske, at Venstre paa en eclatant Maade kunde desavouere det Skete.

Udsigterne til at tilvejebringe en brugelig Statistik over Ulykkestilfælde ere uheldigvis kun daarlige, efter hvad jeg i Kjøbenhavn inden min Afrejse hørte om Materialets Beskaffenhed.

Venskabeligst Deres

Th. Sørensen

140. Fra F. Ulrik.

15

K'bhavn 5 Novbr. 1885

Hr. Kontorchef. M. Rubin!

Med stor Fornøjelse og fuldstændig Samstemning har jeg læst Deres træffende og velskrevne Breve i »Politiken«; og navnlig Deres Replik idag har i den Grad tiltalt mig, at jeg, nedtrykt og sorgfuld, som jeg er, over vore ulykkelige Forhold, klynger mig til det Håb, som De har vakt hos mig og ikke kan modstå min Trang til at udtale min Tak for Dem og er med megen

Højagtelse

Deres forbundne

25

F. Ulrik

141. Fra Th. Sørensen.

Hobro d. 11/11 85

Kjære Rubin!

Deres Duplik i »Politiken« har jeg ganske rigtig modtaget. Begge Deres Artikler, skal jeg indrømme, vare særdeles vel skrevne, rigtig con amore, men paa den anden Side maa man vistnok give »Dagens Nyheder« Ret i, at De just ikke svingede det hvide Parlamentærflag. Med andre Ord, har De næppe Lov til at undres over, at De er bleven taget noget haardt paa i Højrebladene, eftersom De selv

35

optraadte ufordrende især i Deres første Artikel. Imidlertid takker jeg Dem personlig for Deres Fremstilling af Maaden, hvorpaa Stridsspørgsmaalet vilde blive taget, naar det kom igjen under forandrede Forhold. Jeg vilde kun ønske, at De her var Tolk for Opfattelsen i hele Venstre. »Ikke Brud, men Gnidningsmodstand« — »ikke Styrkeprøve paa Doktriner, men paa saglige Spørgsmaal« —, det kan jeg for mit Vedkommende fuldstændig underskrive, thi jeg er ikke saa taabelig at tro, at man kan slette Kravet om Parlamentarismen ud af Verden i en konstitutionel Stat, skjøndt jeg vistnok
 10 vedvarende vil vedblive at være en Modstander af den.

Hvad angaar Nyttens af vor Brevvexling, antager jeg stadig denne for at være højst problematisk i *Øjeblikket*. Kort sagt, jeg tror, at den er kommen noget for tidlig. Som De maaske vil erindre, har jeg forudsat, at Ministeriet Estrup endnu vilde have et halvt Aar at leve
 15 i. Skulde det imod Forventning endnu til den Tid være fungerende, saa »au revoir«. Det ny Højre imponerer mig ikke. »Naar Mohren har gjort sin Tjeneste, saa gaar han«. Jeg skal garantere Dem for, at i det Øjeblik jeg selv troede, at vor Frihed var alvorlig truet — ikke blot forbigaaende traadt paa Tærne —, og jeg havde gode
 20 Grunde at anføre herfor, saa skulde det være mig den letteste Sag af Verden at svinge f. Ex. Størsteparten af Højre her i Byen bort fra det ny Højre. Ganske vist ikke svinge det over til Venstre, men i en Mellemstilling. Jeg tror i det Hele, at det liberale Højre har begaaet en meget stor Fejl ved at lade sig tage paa Slæbetoug af Venstre. Det vilde have faaet en ganske anden Tilslutning, hvis det
 25 havde indtaget en Mellemstilling mellem Partierne. Nu har det liberale Højre kun gjort Venstre numerisk lidt stærkere, hvad dette Parti aldeles ikke trængte til; i modsat Tilfælde vilde det have kunnet lægge en Dæmper paa Højre. Dog nok herom!

30 . . .

Venskabelig Deres

Th. Sørensen

Hvad siger Westergaard om Brevvexlingen?

142. Fra Harald Westergaard.

7/1 86

Kjære Ven.

Jeg sender Dig lidt til en Begyndelse, skjønt jeg ikke har kunnet udfylde Tavlerne helt. Jeg har skrevet til A. C. V. P. og bedt ham om det Materiale han har, for at kunne gjøre Sagen yderligere færdig til Anvendelse af vore litterære Evner.

De tre Sider indeslutte Resultaterne af temmelig vidtløftige Beregninger, men jeg er saa vidt færdig, at jeg, naar jeg faaer de resterende Interpolationer fra A. C. V. P., kan gjøre de tilsvarende Beregninger for Kvinderne. Du vil see, at der virkelig er en Del Resultater indvundne; at Gaardmandsklassen ikke stiller sig bedre i Sammenligning med Husmænd med Jord, kunde ventes efter Sørensens Bog og det hele sociale Liv paa Landet. Kunne vi ikke mødes en Dag og drøfte Sagen. Der er selvfølgelig Intet i Vejen for at meddele smaa Dødelighedstavler for de større Erhverv; naar man har Materialet, ere de jo snart beregnede.

Min lille Pige spørger hvem jeg skriver til; da hun hører, at det er Rubin, erklærer hun, at Frøken Rubin har givet hende en Appelsin (hvilket er rigtigt) og tilføjer, at det er vist et kjærligt Brev. Om dette er ironisk Tale, er jeg ikke vis paa.

Din hengivne

H. W.

143. Fra Th. Sørensen.

Hobro d. 26/1 86

Kjære Rubin!

Tak for Deres Brev i »Politiken«. De skal ikke være bange for, at jeg føler mig trykket ved at drages ind i »politische Umtriebe«. Jeg er saa heldig ikke at være afhængig af Nogen og bliver det forhaabenlig aldrig. Men jeg havde Intet at svare. Vedbliver De at skrive, forbeholder jeg mig imidlertid Muligheden af slikt, skjøndt den politiske Situation er mig i den Grad imod, at jeg for Tiden ikke gider tænke paa den eller tale om den. Hvorledes gaar det med Kommissionens Arbejde eller rettere med Arbejdsudvalgets? De Herrer virke forhaabenlig men de virke i alt Fald i Stilhed. Har

De nogensomhelst Mening om, hvornaar det næste Møde vil blive?
I saa Tilfælde kunde De vise mig den Tjeneste at lade mig det vide
med et Par Ord. Hils Westergaard fra mig, at jeg stadig væk ikke har
hørt et Muk om Sundhedskollegiets statistiske Materiale, men at
5 jeg forøvrig ogsaa tror, at det til syvende og sidst kan være fuld-
stændig ligegyldigt. Jeg har i disse Dage til »Ugeskrift for Læger«
indsendt en Afhandling, i hvilken jeg har optaget det af »Kom-
missionen for Skolehygiejnen« indsamlede statistiske Materiale til
fornyet Behandling, men under en anden Form, end De har gjort,
10 og tillige med stadig Hensyn til Middelfejlen. Vor Fremgangs-
maade er imidlertid saa forskjellig, at jeg ikke har fundet det af In-
teresse at sammenligne Deres og mine Resultater.

Venlig Hilsen fra Deres hengivne

Th. Sørensen

15 **144.** Fra *Jenny Adler.*

Ved Stranden 14. K.

1-2-86.

Kjære Herr Rubin

Det faldt mig ind om det kunde have nogen Interesse for Dem
eller rettere sagt for Deres stati[sti]ske Virksomhed naar De fik
20 et Indblik i vor Virksomhed »Smaabørns Vel«. De veed maaske knap
at saadant et Selskab existerer der tager sig af Smaabørn ved at give
dem god, sund Mælk dels gratis dels for modereret Betaling, Klæ-
der etc. indtil Barnet har naaet sit 2^{det} eller 3^{die} Aar.

I hvert District er der Kred[s]forstanderinder som igjen have
25 deres Damer, der undersøge og give hvad der anses passende.
Der tages intet Hensyn om Moderen er ugift, da det kun er Barnet
hvis Velvære søges tilveiebragt.

Skulde der være noget der kunde være Dem til Gavn og noget
De særlig syntes man skulde henvende Opmærksomhed paa, for
30 at det senere engang kunde benyttes, saa beder jeg Dem henvende
Dem til mig.

Med Agtelse

Deres

J. Adler

145. Fra Ernst Brandes.

d. 3/3. 86.

Kære Hr. Rubin.

Jeg takker for Anmeldelsen og forsikrer, at den »Brandesianske« Følsomhed hos nærværende Eksemplar af Slægten er for uudviklet, 5 til at jeg skulde føle mig saaret af nogen af Deres Ytringer. De benytter jo forskellige rosende Tillægsord, og De forsøger ingensteds at drage enkelte Sætninger frem til Latterliggørelse — hvad der dog altid er fristende for en Anmelder — jeg er Dem taknemlig herfor; og jeg fandt end ikke under den første Læsning noget som helst, der 10 stødte mig; jeg har ikke haft nødig at tale mig selv til Fornuft.

Spørger De mig derimod, om jeg har haft ubetinget Glæde af Deres Anmeldelse, saa svarer jeg Nej. Aarsagen er en dobbelt.

De roser Bogen — selvfølgelig til en vis Grad — men det er mig umuligt at faa Kig paa, hvad De egentlig finder godt ved den. Var 15 vi intime Venner, vilde jeg læse Anmeldelsen som et Forsøg paa at skrive en velvillig Anmeldelse af en Vens middelmaadige Bog; nu derimod sér jeg lidt anderledes derpaa. Jeg antager, at De først har syntes om Bogen, senere har modificeret Deres Mening; og at Adjectiverne er blevne staaende, medens det har været Dem vanskeligt eller umuligt, at forklare deres Begrundelse baade for Dem selv 20 og for andre. Anmeldelsens Form kan da være særdeles tiltalende; men Indholdet bliver mindre smigrende; om det end vilde være hestedumt at føle Vrede derover. — Dette er da den éne Aarsag til min betingede Glæde af Anmeldelsen. 25

Og dernæst.

Jeg sætter selv størst Pris paa Bogens andet Afsnit, og vilde ansé det for gavnligt, enten at indprænte Folk det jeg holder for »Værdilærens« Kærne, eller selv at blive overbevist om mine Anskuelsers 30 Urigtighed.

For mig er Kardinalpunktet den Sætning: »Salgspriserne bestemmer Produktionsomkostningerne«; men med denne Sætning har jeg Uheld i Forholdet til Dem som i sin Tid til Emil Meyer. Han skrev — saavidt jeg husker — »B. sætter Tingen paa Spidsen; dog det er interessant, at en Mand vender vor Børnelærdom helt paa Hovedet« — jeg bryder mig imidlertid Fanden om det er interessant eller

ej; men jeg vil vide, hvor Fejlen i min Opfattelse ligger — forsaavidt den er fejl. — De skriver: »Jeg ser ingen himmelvid Forskel mellem den gl. engelske Økonomi og den ny.« — og for mig er der samme Forskel mellem de to Theorier som mellem de to astronomiske: 5 Jorden drejer sig om Solen — og Solen om Jorden. Jeg begriber at en Ikke-Økonom kan sige: »det er Hip som Hap« — men ærlig talt: jeg forstaar ikke Udtalelsen naar den kommer fra Dem.

For mig er *al Værdi Monopolværdi*; og *al Arbejdskraft monopoliseret* — der eksisterer til enhver Tid kun et vist Antal Varer af 10 bestemt Art og kun et vist Antal Mennesker, som kan udføre bestemt Arbejde. Nyttetheorien forklarer for mig Værdiforholdene og Arbejdslønsforholdene paa de eksisterende Varer og for de arbejdsdygtige Individier. — Samfundsforholdene og Evnernes Forskellighed forklarer, hvorfor Bevægelsen ikke foregaar paa den i 15 den gl. Økonomi beskrevne Maade.

Og da den ny Theori ikke er min Opfindelse, kan jeg jo uden Ubeskedenhed sige det: jeg forstaar ikke hvorledes man — efter én Gang at have set den gamle Theori imødegaaet — kan holde paa den og paa de Meningsløsheder (undskyld dette Ord), som den 20 fører med sig.

Altsaa dette er for mig det andet mindre hyggelige Punkt: jeg kan ikke faa Kritiken til at dreje sig om, hvad der for mig er Knudepunktet.

Brevet truer med at blive for langt; — jeg kunde have meget 25 at sige Dem; men jeg véd, hvor forbandet kedeligt Læsningen af lange Breve falder Modtageren.

Altsaa kun dette:

der er Punkter, hvori De efter min Mening har ubetinget Ret, f: Ex: Afhandlingernes Orden burde have været ombyttet; Afhandlingen om M. lider af det af Dem paaviste Onde, ikke at være 30 skrevet for en bestemt Læsekreds, o. s. v.*)

Derimod har De paa et enkelt Sted misforstaaet mig; og paa enkelte Punkter er jeg helt uenig med Dem.

---

*) (o. s. v. omfatter ikke alle Deres Anker)

Jeg havde haft Lyst at svare Dem paa Tryk; men der er kommet to Slæder i Vejen.

Nu vilde jeg Fandens nødig have, at De skulde sige: »Aahaa, han blev dog fornærmet og er saa forfængelig, som jeg troede«; for skønt jeg siger imod, og skønt jeg havde Lyst at gøre det offentlig i Steden for privat, er jeg, som sagt, ikke det bitterste fornærmet men tværtimod taknemlig. Derimod ikke overbevist om mine Fejl- syn. Og da De selv ytrede Lyst til at kende min Mening, har jeg ikke villet indskrænke mig til et Par takkende Ord; men har skrevet Dem dette lange Brev. 10

Deres heng. Ernst Brandes

146. Fra V. M. Amdrup.

Studentersamfundets Udvalg

til oplysende Smaaskrifters Udgivelse.

Kjøbenhavn, K., d. 11/3. 86 15

Hr. Kontorchef Rubin!

Jeg har endnu ikke faaet Rasmussens Bog fra Zeuthen, han har haft den omtrent et Fjerdingsaar. Der synes ikke at være Udsigt til at jeg faar den for det første, efterdi han ikke engang endnu har sendt mig den Beretning om Retshjælpen, som han skulde skrive paa Grundlag af en væsentlig af mig udarbejdet Statistik, og det uagtet denne Beretnings Senden til Bladene maa betragtes som presserende og han havde givet bestemt Løfte om at jeg skulde have den allerede i Tirsdags. Paa Mandag skal der nok være Smaaskriftmøde, paa hvilket bl. a. Spørgsmaalet om Rasmussens Bog skal debatteres, og jeg skulde da gerne have haft den fra Zeuthen og have udregnet dens Størrelse, men det lader jo ikke til at det er Zeuthens Mening at blive færdig i dette Foraar. 25

Neergaard synes at mene, at det er bedst at opsætte Bogens Udgivelse til Efteraaret. Herimod vil jeg paa Mandag nedlægge en bestemt Protest. Rasmussen er allerede nu krænket over den Maade Zeuthen har sjoflet hans af Udvalget antagne Pièce paa, og nu ovenikjøbet at udsætte Udgivelsen til Efteraaret vilde dog være *lovlige stift*; dersom Zeuthen ikke *vil* gøre mere ved Bogen maa han virkelig udlevere den som den er. Det forekommer mig, at da vi i Fællesskab i Slutningen af forrige Aar satte saa stærkt Pres paa Ras-

mussen, kan vi ikke være bekendt overfor ham at udsætte Udgivelsen mere.

Neergaard gør gældende, at det var godt at vente til Landstingsvalgene, og saa brænde løs — deri har han Uret, da netop 5 Betingelsen for, at der før disse Valg kan sælges et større Antal Exemplarer, er, at den har været rigtig bekendt en Tid i forvejen, at Arbejderne ikke har Raad til at købe — men det er jo faktisk, at netop Socialdemokraterne ikke købe vore Skrifter og at Interessen for Politik ikke er videre levende — men saa er det netop godt 10 at Bogen er paa Markedet til den rette Tid.

Jeg vil bede Dem møde paa Mandag og støtte mig i at hævde, at Zeuthens utrolige Smøleri ikke kan berettige os til at krænke Rasmussen ved yderligere Udsættelse.

De foreslog i sin Tid at skrive en Pièce om Socialismen, men For- 15 slaget blev dengang ikke til noget, da man var bange for at komme til at støde an. Jeg vil henstille til Dem at overveje, om alligevel ikke den Tanke var rigtig. Det kommer jo an paa om De tror at kunne skrive uden at Social-Demokraterne føler sig ligefrem stødt ved Behandlingsmaaden. I og for sig var det godt at faa en Pièce, 20 der kunde afsættes blandt Arbejderne, og som mulig ogsaa kunde forsone Bønderne lidt med den socialistiske Tanke. Jeg tror virkelig, at det maa kunne gøres, og hvis af nogen da af Dem.

Deres ærbødige

V. M. Amdrup

25 147. Fra Isidor Heckscher.

Stockholm d. 11 Marts 1886.

Kjære Rubin!

...

Jeg skal da først takke Dig for de 2 nye Skrifter, hvormed Du 30 har beriget min forud i denne Retning velforsynede Viden, »Magtstillingen« og »Samfundsspørgsmaalene«. Jeg lærer altid en hel Del af, hvad Du skriver, og dette har denne Gang bekræftet sig. Det gjør mig ondt, jeg ikke har Noget at byde Dig til Gjengæld; min Disputats kunde Du jo ikke komme igjennem, og Andet har 35 jeg ikke paa Lager. Jeg skal vel ved Lejlighed følge Dit Raad og læse Ernst Brandes' Bog, uagtet jeg ikke har stort Mod paa den. Jeg

synes, han tager Munden saa fuld, hver Gang han skriver om Andet end det, der falder ind under hans specielle Fagomraade, Børsforhold; om disse sidste derimod skriver han baade behersket og forstandigt. Ingen af Brødrene Brandes synes mig sympathetisk, naar de komme udenfor deres Raamærker; hverken Georg B.'s 5 Rejsebrev og Causerier eller Edvard B.'s politiske Digte og æsthetiske Anmeldelser om *Andet* end dramatisk Litteratur tiltale mig. »Chutspe'n« bliver for hvas, naar den ikke bæres af Autoriteten.

Forøvrigt har jeg i de sidste Maaneder ikke været uden Berøring med økonomiske Debatter. Man kan vanskeligt leve i Sverige 10 for Tiden uden at blive presset for sin Troesbekjendelse overfor Spørgsmaalet: Protektionisme eller Frihandel. Hvad der i den sene- ste Tid er kommet frem i denne Retning i Danmark ved Fremlæg- gelsen af Regeringens Toldlovsforslag o. s. v., er kun en mat Af- glands af de Kampe, her føres i Rigsdag og Presse, i Brochurer og 15 Foreninger, paa Folkemøder og i private Kredse. Kampen har været staaende i flere Aar, men er nu ved Debatten om Told paa Korn bragt til Kogepunktet. Som Du vel har seet, er Korntolden vedtagen af 2^d Kammer, men forkastet af 1ste og vil nu blive Gjen- stand for Fællesvotering, ved hvilken det paa Grund af Partiernes 20 temmelig ensartede Styrke er saare tvivlsomt, om Frihandlerne kunne beholde den lille numeriske Overvægt, de have havt ved de hidtil faldne Stemmegivninger; paa Lørdag skal Slaget staae.

Jeg maa sige, at jeg med stor Videbegjærighed har aabnet mine Øren og Øjne for de Argumenter, Beskyttelsesmændene kunde 25 bringe ind i Debatten; men hverken af Rigsdagsforhandlinger eller af Tryksager — heller ikke f. Ex. af Din Ven Schovelins forskjellige Udtalelser — har jeg kunnet faae Noget ud, der — udover den rene Magtmaxime: vi ere de Fleste, derfor maae I Andre finde Jer i, hvad der tjener os bedst — gjør Beskyttelsen overhovedet og speci- 30 elt Beskyttelsen af Landbruget plausibel. I det Foredrag, Du holdt i Odense, forholdt Du Dig ikke bestemt uvenlig til Beskyttelsen; jeg kunde dog kun finde eet virkeligt Argument derfor: Henvisningen til Muligheden af en bedre Arbejds løn i de beskyttede Næringer. Selv om dette maatte være rigtigt, hvad det maaske ikke 35 engang er ved industriel Næring, saa falder det uden Tvivl bort,

naar Talen er om Landbrug, hvor Lønnen overvejende er en Tyndeløn, bestaaer i Naturalydelse og fri Station. Og jeg kan kun give den Betragtning fuldstændig Ret, der i Toldbeskyttelsen for Landbruget seer en Skat paa de fattige Klasser til Fordel for Jordbrugerne. Det er blevet moderne i de senere Tider at ynke Jordbrugerne saa forfærdeligt; Alting skal hvile paa deres stakkels Skuldre, selv Møntforandringen skal være gaaet ud over dem, som I jo har fundet paa i Danmark (her have Landmændene mærkeligt nok ikke faaet Kig paa dette Argument endnu). Som om der ikke hvide Tryk paa *alle* Næringer nu for Tiden lige op til Rentiernæringsen, som kaster meget færre Styvere af sig end før, nu hvor Stater og Kommuner konverterer deres Laan til $3\frac{1}{2}$ % og faae omtrent pari for dem! Det ene store Handelshus gaaer omkuld efter det andet, dets pomadiserede Kommis'er blive brød- og cigaretløse — men hvem vil »beskytte« dem? Hvorfor skal just Landbruget beskyttes?

Og sæt, at det skal beskyttes, hvorfor saa ikke gaae den lige Vej og etablere Beskyttelsen ad *direkte* Vej? Man kunde jo eftergive eller nedsætte Hartkornskatterne eller — som den svenske Finansminister for Spøg antydede — anvise en Præmie for hver Tønde Sæd, der produceredes, at hæve i Amtstuerne. Saa fordeles Byrden i det Mindste ligeligt efter Skatteevnen.

Snart kommer nu ogsaa Bankspørgsmaalet paa Tapetet her. Regeringen har ladet udarbejde et Forslag om det paa Grundlag af den for et Par Aar siden afgivne Bankkommittebetænkning. Det vil atter bringe Lidenskaberne i Bevægelse. De private Seddelbanker have ved Wallenbergs Død mistet deres bedste Støtte i Debatten; jeg troer heller ikke, de overleve Aar 1888. Men Spørgsmaalet er forresten saare indviklet, og det skulde undre mig, om det blev løst paa denne Rigsdag. Synes Du, jeg skulde skrive Noget i Nationaløkonom. Tdsskr. for at orientere Folk i denne Sag?

...

Naa, det gjør nu endeligt heller ikke Noget, forudsat at jeg faaer Lov til at beholde mit gode, venlige Hjem ubeskaaret. Ogsaa Eli mente, efterat han havde seet mit Doktordiplom, at nu havde jeg opnaaet saa stor Ære, som nogen Dødelig kunde attraae; nye litte-

rære Erobringertør derfor ansees for overflødige. Og — Spøgt til Side — det er dog i Grunden langt morsommere at fortælle sine Børn Æventyr end at læse økonomiske og juridiske Afhandlinger; maaske gjør det endog lige saa megen Nytte, naar det kommer til Stykket. Børnene ere flinke og kjøre næsten hver Dag paa Slæde i Humlegaardens Bakker flere Timer. Fra dem og Rosa kan jeg hilse hjerteligst.

Og saa Farvel for denne Gang. Gjør nu snart Gjengjæld og fortæl mig saa, hvad det bliver til med »Forretningsministeriet«.

Din hengivne 10

Isidor H.

148. Til Harald Høffding.

Kjøbenhavn, den 20 Marts 1886.

Til Hr. Professor H. Høffding.

Da Hr. Guthmann har anmodet om hurtig Censur paa sit Skrift, fremsættes den herved for mit Vedkommende.

Jeg anser Skriftet for let læseligt og for indeholdende meget af Interesse. Det vil give den almindelige Læsekreds mange Oplysninger, mange orienterende Bemærkninger, som den nu savner, og det vil utvivlsomt blive læst med megen Begærlighed af Smaaakrifer-ternes Publikum.

Alligevel tør jeg ikke tilraade Antagelse. Dette støtter jeg ikke paa, at der paa ikke faa Steder er lidt naivt over Behandlingen, lidt ukorrekt i Sproget, lidt voldsomt i Udtrykkene og lidt farligt i Allusionerne — hvad der altsammen med Lethed kunde rettes.

Men jeg støtter det paa, at jeg vedblivende fastholder det som min Overbevisning, at vi ikke bør udgive den Art af Kompilationsarbejder, som enhver flink Journalist kan sammensætte ud af et Par Værker, og som ovenikøbet bliver i høj Grad ensidig, naar disse Værker er af en og samme Farve. Naar Dr. Ulrik og Dr. Dreyer skriver Lægeskrifter, naar Zeuthen og Neergaard skriver danske eller udenlandske politiske Skrifter, naar Trier skriver om Rousseau og om Grundtvig, naar K. Meyer skriver om Vand og E. Meyer om Penge, naar Hagemann skriver om Sukker, naar min Ringhed skriver om Englands økonomiske Forhold, naar Amstrup skriver om Arveret, naar Alberti skriver om Bondebevægelsen

osv. osv., da er vi overalt inde paa Smaaskrifter, der ere Resuméer af Studier, korte Referater af Forhold, som vedkommende Forfatter Aar ud og Aar ind har beskæftiget sig med. Kun dette kan blive til sand populær Literatur, kun sligt bør vi udgive. Men Artikler, der
 6 passe for Skandinavisk Folkemagasin eller selv langt bedre Tidsskrifter af saadan Art, passer ikke for os. Vi har ingen Garanti for Paa-
 lideligheden af et Skrift som det nærværende. Navnet byder ingen
 Garanti, Kilderne kender vi ikke, nøje Kendskab til Forholdene
 mangler vi selv — hvad berettiger os da til at udgive en saadan
 10 Fremstilling som den nærværende?! Principiis obsta.

Lad mig paa et enkelt Punkt paavise Farligheden. Forf. fortæller i de grelleste Udtryk om det uheldige, ja rent ud ulykkelige Resultat, Livegenskabets Ophævelse 1861 medførte. Ganske i Almindelighed véd vi jo alle, at det medførte mange Ulemper og
 15 gennemførtes, i mange Henseender, paa urigtig Maade, ligesom ogsaa Reformen, i Lighed med Slaveemancipationen, *maatte* medføre mange Ulykker. Men at fremsætte det, som om det var bedre, Reformen var forbleven usket — for at undgaa at tillægge Alexander II's Regering nogensomhelst fortjenstlig Handling — er
 20 fejlt og meningsløst. Og da nu Forf. skal til at bevise, hvilke ulykkelige Forhold Reformen medførte, anfører han, at han kun vil meddele Resultaterne for en enkelt Provins — Moskovo — og hvordan ser dér ikke ud! »10 % af Familierne paa Landet er jordløse — — — 15 % have Jord, men kunne ikke dyrke den — — — mange ejer selv
 25 ikke Heste eller Landbrugsredskaber, men maa laane sig frem — — —. For at faa Penge maa Bønderne søge Bierhverv — — —. Hvor de kan faa Beskæftigelse som Landarbejdere, vælge de i Reglen dette« osv. (Pag. 12–13).

Til Sammenligning hermed skal jeg for min Part anføre følgende
 30 *Statistik for Danmark*

Gaarde paa 1 – 12 Td. Hartk.	72.815
Huse – $\frac{1}{4}$ – 1 – –	65.672
– – under $\frac{1}{4}$ – –	65.490
jordløse Huse	31.253
	<hr/>
	235.230

Altsaa: 13 (ikke 10) % jordløse Huse, 28 % Huse med under $\frac{1}{4}$ Td. Hartkorn (tilsammen med 5.434 Td. Hartkorn, d. e. gennemsnitlig $\frac{1}{12}$ Td. Hartkorn eller 1 Tønde Land (!) pr. Hus) — hvad mener man derom? Hvor er »Jorden« eller Hestene og Redskaberne? Eller gaar disse Folk ikke ud og arbejder? Eller er de ikke under Fattigvæsenet? Og dertil alle Indsidderne og Arbejds-mændene etc. — Hvordan vilde denne Statistik se ud for et russisk Publikum?

Jeg mener ikke dermed, at vore Bønder har det daarligere end de russiske, i mangfoldige Henseender har de det bedre — men for-10
resten ogsaa i nogle mindre godt — men jeg mener, at den Art af Udskrifter af Bøger, som Forf. her har givet et Exempel paa, kan man af og til komme daarligt fra, og — naar man ikke kan belyse sine Data ud fra et virkeligt Kendskab til Forholdene og kan jænvnføre dem med andre Data — komme til at bevise det modsatte af, 15
hvad man vil.

— Jeg for min Part har læst Skriftet med Interesse og faaet forskellige Ting at vide deraf, men jeg kender ikke nok til Emnet til at kunne bedømme det, og principielt fraraader jeg Skriftet. Nærværende Censur ønsker jeg meddelt Udvalget in pleno paa Grund 20
af dens principielle Karakter.

Marcus Rubin

149. Fra Karl Hals.

Kristiania D. 12 April 1886

Hr. Kontorchef Rubin

25

Kjøbenhavn

I Henhold til Deres ærede Tilsagn, har den norske Haandværks og Industriforening nu ladet Deres Foredrag om Frihandel og Beskyttelse trykke i et Antal af 1000 Exp. for at omdele [dem] til vort Lands Haandværkerforeninger, Arbeidersamfund og Herredsstyrelser osv., ligesom vi ogsaa idag pr. Post har sendt Dem et Exp. af samme.

Med Tak for Deres Imødekommenhed tillader vi os vedlagt at sende Kr 100—00.

Ærbødigst

Karl Hals —

35

Formand.

150. Til *H. N. Hansen* og *A. P. C. Abrahams*, kopi.

16de April [8]6.

Hrr.

Etatsraad, Borgemester *H. N. Hansen*, R. af D. & Dbm.,

5 og Raadmand *A. P. C. Abrahams*, R. af D. & Dbm.!

Hoslagt tager jeg mig den Frihed at tilstille Hr. Borgemesteren og Hr. Raadmanden to Exemplarer af »Statistiske Oplysninger om Kjøbenhavn, Nr. 2«.

Som det vil ses af »Angivelse af de til Tabellerne benyttede Kil-
10 der m. m.« var i dette Hæfte ca. 20 Tabeller eller $\frac{1}{5}$ af Hæftets ca. 100 Tabeller ny optagne. Jeg tror, at vi med det Materiale, der i 1881 kunde skaffes til Raadighed, ikke havde nogen Lakune af Betydning. Hvad der derimod selvfølgelig kan være Tvivl underkastet, er hvormeget eller hvorlidt om hver enkelt Ting der skal medtages,
15 hvormange Aar man skal gaa tilbage, hvorledes Tabellerne skal ordnes etc.

Da Hæftet, mig bekendt, kun i forholdsvis ringe Grad er bleven benyttet, kan Udenforstaaendes Erfaring ikke komme os til Nytte og er i hvert Fald ikke bleven os meddelt. Jeg for mit Vedkommende,
20 der meget jævnligt har benyttet det baade i theoretiske og praktiske Øjemed, har ikke savnet noget væsentligt.

Af nye Emner, der skulde omhandles i tredje Hæfte, kan nævnes saadanne mindre Ting som: Byposten, Bytelegrafen, Telefonen, Sundtrafiken, Dampsporvognen; dernæst: off. Klosetter, Antal af
25 offentlige Spadsereveje og Træer etc., Bouillonhuse, Dampkøkkener etc.; endvidere maaske nogle Uddrag af Boligstatistiken for 1880, af Skolekommissionsstatistiken for 1884, af Industristatistiken m. v.

Spørgsmaalet om Velgørenhedsforeningerne var det maaske rigtigst foreløbig at lade staa aabent og hellere udarbejde en ny Velgørenhedsstatistik, 10 Aar efter den forrige, men mindre vidtløftig,
30 derfor ogsaa mindre kostbar og mere overskuelig. Den skulde da føres ned til Dato.

Da jeg er i fuldt Arbejde med Forberedelserne til tredje Hæfte, er jeg ved Gennemgangen af de forrige Tabeller bleven opmærksom paa forskellige Tilføjelser og Forandringer, der kunde være
35 ønskelige. Exempelvis kan jeg nævne, at ved Tabellen over Han-

delsrejsende bør vistnok tilføjes Antallet af fremmede Huse, der lader rejse her i Staden, ved Tabellen over Udvandring den direkte Befordrings Størrelse (Thingvalla). Ved Kurstabellerne er det formentlig overflødigst baade at have »Køber« og »Sælger« og den indvundne Plads kan da anvendes til Kurserne paa saa særlige kjøbenhavnske Papirer som Sporvogns- og Assuranceaktierne osv. 5

Iøvrigt er det under selve Arbejdet, selve min System med Tabellerne, at denne eller hin Forandring falder mig ind, at jeg synes, her er der noget overflødigst, hist bør der ske en Udvidelse. Selve Materialets Forandring nødvendiggør ogsaa Ændringer, saaledes 10 er f. Ex. Jernbanens Driftsberetninger helt forskellige fra tidligere Aar. Saadanne Forandringer bliver man jo først opmærksom paa, naar man skal behandle Materialet, og jeg tror derfor, det vil være vanskeligt at præcisere disse Ændringer paa Forhaand.

En stor Del af Oplysningerne faar jeg jo direkte fra de paagældende Avtoriteter, Direktioner osv., hvilke det vel er rettest, ligesom tidligere, at Kontoret som saadant henvender sig til. For en stor Del er mundtlig Forhandling nødvendig, navnlig for at faa 1885 med og for at klare Vanskeligheder eller formentlige Uoverensstemmelser i Materialet. 20

Typografisk set har jeg hørt, at de udkomne Hæfter skulle være upaaklagelige, navnlig naar henses til de Tal- og Tabelmængder, vi har fordelt sammenpakkede paa hver enkelt Side. Dersom vi turde spendere noget mere Papir baade paa Tabeller, Register o.a.m., vilde maaske Bogens ydre Apparens vinde den nogle flere 25 Læsere — forudsat at jeg tør gaa ud fra, at den ogsaa har noget indre Værd.

Ærbødigst

Rubin.

151. Fra Isidor Heckscher.

Stockholm d. 6 Juni 1886. 30

Kjære Rubin!

...

»Politiken« holder jeg endnu stadigt; men den ærgrer mig unægteligt. Tonen bliver mere og mere raa og drengagtig, og Hørups Rædsel for Militarismen synes mig nu som altid komisk. Jeg har 35

aldrig kunnet forstaae hans Standpunkt i denne Sag og har desuden den Tro, at det er Venstres Deklamationer, der i Kraft af Retorsionsgrundsætningen — hele det politiske Liv i Danmark leves for Tiden »l'harchles«, som vore Forfædre kaldte det — holder
 5 den sikkert umodne Plan om Kbh.'s Landbefæstning i Aande. De bedste Artikler, der længe har staaet deri, vare netop dem om »Højesteret og Statsretten«. Det morer mig at høre, hvorfra de skrive sig; at Hørup ikke havde skrevet dem, kunde jeg nok see; men jeg gjættede i Grunden paa Frederik.

10 Jeg passer ikke til Jeres Politik; jeg maa have Fred og Ro om mig, hvor jeg skal trives. Derfor tænker jeg heller ikke paa at gjøre nogen Forandring af Virksomhed. Maaske kan dette Spørgsmaal i en Fremtid blive mere praktisk — jeg kan tænke mig baade Hindringer for en Tilbagevendende, der ville forsvinde, og Motiver til
 15 en Opgivelse af min Stilling her, som kunne faae Berettigelse. Men jeg ønsker i Grunden ikke at opleve den Tid; den vil som alle Brydninger blive alvorlig og smertelig, og jeg seer ikke heller, hvad jeg skulde bruges til i Danmark. Alt i Alt har jeg, siden Børnene kom til Verden, tilbragt mine lykkeligste Aar her oppe.

20 Mere end dem har jeg heller ikke at leve for; men det er heller ikke saa Lidt.

...

Din hengivne

Isidor H.

152. Til *Edvard Brandes*.

25 Kjøbenhavn, d. 8 Juni 86.

Kære Dr. Brandes!

Min Samtale med Dem forleden Dag giver mig Haab om, at De ikke vil blive vred for følgende Henvendelse:

30 Anser De det ikke for rettest, nu da »Dagsavisen« er slaaet ihjel, *ikke* — saavidt det staar til »Politiken« — at fortsætte Fjendskabet i Venstrepressen?

Højrepressen og Højre har tjent umaadeligt ved deres Sammenhold, og jeg tvivler ikke om, at Venstre og Venstrepressen vilde gøre det samme.

Det vilde have *pekuniære, moralske og politiske Fordele*, og såvidt jeg kan skønne, ingen Mangler. Tilmed er jeg overbevist om, at Venstre i Kbhvn., uden Undtagelse, og »Politikens« Venner, uden Undtagelse, vilde hilse et saadant Skridt med Glæde.

Jeg skriver det allerede idag, for at ikke et »Smæld« allerede 5 imorgen skal indvi en ny Kampagne. Tværtimod vilde jo en venkabelig Bemærkning formentlig være klog og virke behageligt til alle Sider.

Deres hengivne

Marcus Rubin. 10

153. Fra *Edvard Brandes*.

Redaktionen af Politiken

Kjøbenhavn, den 20 Juni 1886

Kære Rubin!

Der er kommet en ny Sundhedsvedtægt for Kjøbenhavn i mange 15 Paragrafer. Den er De netop Manden for at behandle, ikke sandt? Sige os, hvad der er nyt — hvad der er godt og mærkværdigt — og hvad der er højst forkasteligt. Mig synes der skal oprettes et nyt Laboratorium. Kunde De ikke skrive en Artikel herom, angive os hvad vi skal trykke, og i hvert Fald komme op her imorgen og sige 20 Bing eller mig Besked. Tak forud!

Deres hengivne

Edv. Brandes.

154. Til *V. Pingel*.

Kjøbenhavn, den 21 Juni 1886. 25

Kære Dr. Pingel!

Jeg har flere Gange tænkt paa den Aften, da jeg fulgtes hjem med Dem og Neergaard, og tog »Politiken« i Forsvar, navnlig saaledes, at jeg sagde, at jeg troede Fremtiden snarere vilde tilhøre »Politiken« end Dagsavisen, endvidere at »Gof, Gof« etc. var noget 30 tilfældigt ved »Politiken«, som nok vilde gaa af det, og endelig saaledes at det aldrig var »Politiken« men de andre Blade, der begyndte den indbyrdes Strid.

Jeg beklager for Alvor, at jeg saa hurtigt fik Ret med »Dagsavisen«, thi jeg betragter det altid som et Tab, naar et af Venstrebladene maa gaa ind. Jeg glæder mig derimod selvfølgelig over at »Gof, Gof« er forsvundet og har vejet Pladsen for de mange alvorlige Artikler, »Politiken« i den senere Tid har indeholdt.

Men hvad det tredje Punkt angaar — den indbyrdes Strid —, det Punkt, der giver mig Anledning til nærværende Linier, da forekommer det mig, at ingen upartisk og hæderlig Mand kan nægte, at »Dagsavisens« og »Morgenbladets« fejlslagne Forhaabninger giver sig — med et mildt Ord — alt andet end beherskede Udtryk.

Det er Gaarsdagen, hvor jeg synes, Forholdet har kulmineret. Jeg tænker mindre paa »Dagsavisens« Sammenblanding af Blødhjernetthed og »den højeste Oplysning« — ihvorvel jeg kender en meget moderat Venstremand, der i den Anledning ikke ønskede sig »Dagsavisen« sendt i Resten af Kvartalet, men jeg tænker paa Angrebet i »Morgenbladet« paa Georg Brandes.

Lad nemlig end denne Mand — hvem Neergaard for kort Tid siden, hvor vi var flere samlede, sagde at jeg gjorde Uret ved, endog underhaanden, at angribe hans Svagheder —, lad ham være uforsigtig, naar han taler, tale, naar han skulde tie, have gjort, baade offentlig og privat, forskelligt, han skulde have undladt — ét er dog givet, han har ikke ment den Sætning, han sagde, og som »Morgenbladet« nu angriber ham for saa forskrækkelig ondt som den gøres til. Det er — atter med et mildt Ord — mindre kønt at lægge denne Mand saaledes for Had som »Morgenbladet« nu gør. De Herrer Korsgaard, Borchsenius og Secher har først at tjene de Sporer i Frihedens, Fremskridtets, Oplysningens og Kundskabens Tjeneste, som Georg Brandes har tjent, mens de endnu var Dreng eller »Plougianere«.

Men det mest frastødende er mig, at jeg tror endda kun Georg Brandes er »Morgenbladet« Prügelknabe for Angreb paa »Politiken«. Det er indirekte Stød.

Heldigvis haaber jeg, »Politiken« vedblivende *ikke* vil svare. Men jeg for min Part, der længe havde tænkt paa engang at komme tilbage til mine Ytringer hin Aften om, »at man skulde holde ud i det længste« med dem, man nu engang var bleven knyttet til, jeg

vilde dog sende Dem disse Ord, for at belægge mine Ytringer om »Politiken« med Bevisligheder.

Jeg tror den Dag idag, at *Trofastheden* er paa Hørups og E. Brandes' Side. Hørup og Edv. Brandes har jeg »Fidus« til. Berg vilde jeg blot ønske én Ting: at hans Redskaber ikke var saameget ringere end han selv. —

Undskyld, jeg har ulejliget Dem med dette lange Brev, men, som sagt, det har ligget mig længe paa Hjerte, og nu »var Maalet fuldt«.

Deres hengivne

Marcus Rubin. 10

155. Fra V. Pingel.

Trianglen 23/6 86.

Kjære Hr. Kontorchef!

Tak for Deres Brev. Jeg gik om Aftenen til Dem for at samtale om Sagen, men traf Dem ikke. Jeg staaer midt imellem begge Blade, ønsker dem begge ret mange Abonnenter, men skriver foreløbig ikke i noget af dem allerede af den gode Grund, at jeg ikke skriver nogensteds.

Deres hengivne

V. Pingel

156. Fra Matilde Bajer.

Nørrebro 28/7 86.

Hr. bureauchef Rubin.

I anledning af strejken på Rubens fabrik håldtes i fredags aftes et møde af kvinder, hvortil bl. a. jeg havde indbudt. Et forslag om at forsøge tvisten afgjort ved våldgift — en løsning, der så vidt vides, i udlandet er forsøgt med held — vandt bifald. Fra væverskernes side vilde man sætte pris på, om De hr. Bureauchef, var villig til at modtage valg som våldgiftsmand, men af hensyn til sagens fræmme, og med den udsigt for øje, at hr. fabrikant Ruben kunde ønske at vælge mellem to, håbe vi tillige at kunne foreslå ham prf. Falbe Hansen, til hvem en lignende henvendelse derfor sker.

Deres stilling i samfundet, og den varme interesse for arbejder-skerne, der lyste gennem Deres foredrag i Dansk kvindesamfund: om kvinders adgang til erhverv, gav os håb om, at vi med held turde henvende os til Dem, hr. Bureauchef. Hvis De derfor vilde tage Dem af væverskernes sag, kunde De måske ønske nærmere op-

lysninger om strejkens anledning og gang, og arbejderskernes stilling på fabrikken i det hele. Dette kunde ske dersom De venligst vilde opgive mig en tid da formandinden for væverskerne, samt fru Meyer og jeg, kunde få en samtale med Dem.

- 5 Da Bureauchefen har Deres sommerhjem på landet, bedes De tillige meddele mig om De ønsker denne samtale på Deres kontor, eller om De vilde ulejlige Dem til os i vårt hjem Korsgade 56², hvortil sporvågn fra Kongens Nytorv fører lige til vår dør. Jeg vilde da bede fru Meyer og jomfru Agnes Lindebaum møde til samme,
10 af Dem opgivne tid.

Vi udbede os Deres ærede svar snarest muligt.

Efter bemyndigelse
med højagtelse

Matilde Bajer

15

f. Schlüter

157. Til *Matilde Bajer*.

Kjøbenhavn, den 29 Juli 1886.

Fru Mathilde Bajer!

Idet jeg takker for den Tillid, De har vist mig ved Deres Forslag, maa jeg udtale min Frygt for, at jeg ikke vil kunne gøre tilstrækkelig Fyldest, da der vistnok hører en Specialkundskab, jeg mangler, til Mæglerhvervet, og at i hvert Fald Ruben ikke gaar ind paa Sagen.

Imidlertid har jeg, for at gøre mit, skrevet til Prof. Falbe-Hansen og meddelt ham, at hvis han vil være Mægler sammen med mig, vil jeg ogsaa være Mægler, da det i hvert Fald synes mig rettest, at der er to fra hver Side.

Forsaavidt der kommer Underretning fra ham — eller f. Ex. fra Prof. Jul. Lassen eller en anden agtet Mand, som De kender og ønsker at henvende Dem til hvis Falbe-H. ikke vil — at han vil være med, da tillader jeg mig at foreslaa til Mødested og Mødetid til det forberedende Møde:

Statistisk Kontor, Nytorv 19, 3^{die} Sal, paa Mandag d. 2^{den} Aug. Kl. 12 pr.

35

Deres ærbødige
Marcus Rubin.

158. Fra P. Knudsen.

Socialdemokratisk Forbund.

København den 30. Juli 1886

Hr. Kontorchef Rubin

I Følge Aftale tillader jeg mig herved at meddele, at Strejke- 5
komiteen har erklæret sig villig til at gaa ind paa den med Hr.
Ruben truffne Overenskomst, samt at dette kan betragtes som ens-
betydende med, at de Strejkende ligeledes gaar ind derpaa. En
direkte Konference med Strejkekomiteen kan maaske som Følge
heraf betragtes som overflødig, dog tror jeg den vil gøre sin Nytte 10
dels med Hensyn til Komiteens Stilling overfor de Strejkende, og
dels for muligvis at kunne træffe nogen Aftale om Formen for
Arbejdets Genoptagelse. Jeg har endvidere konfereret med Redak-
tionen om Offenliggørelsen af de omtalte Oplysninger om Løn-
ningsforholdene, og er bemyndiget til at erklære, at de af Dem i 15
Forbindelse med Professor Falbe-Hansen tilvejebragte faktiske Op-
lysninger i Overensstemmelse med hvad jeg forventede, med Be-
redvillighed vil blive optagne i »Social-Demokraten«.

Med hjærtelig Tak for Deres værdifulde Assistance tegner jeg

Ærbødigst 20

P. Knudsen

159. Fra Harald Westergaard.

p. t. Vemmetofte per Faxe 11/8 86

Kjære Rubin.

Hermed Korrekturen. 25

...

Artiklen om Ruben er god, og jeg vil kun sige om den, at hvis
der gik den Tone igjennem alle Politikens Artikler, vilde det være
det eneste læseværdige Blad (fraregnet Adresseavisen). Nu er det
min store Indvending mod Bladet, at den spørger med alvorlige 30
Ting, og tramper paa Forhold, der ere en stor Del af Befolkningen
hellige. Kunde det aflade fra den gaminagtige Maade at tage Sa-
gerne paa, vilde det vinde Terrain, i alt Fald blandt upartiske Men-
nesker. Du burde øve nogen Indflydelse paa Bladet i den Retning.

Jeg er egentlig kjed af, at vort Samarbejde nu hører op, og hvis 35

Du finder en Opgave, som vi kunne tage op i Fælleddskab, saa slaer jeg til strax. Skjønt vore religiøse Standpunkter ere absolut forskellige, saa ere vi dog paa vigtige Punkter enige, navnlig i at Økonomien ikke er individualistisk men noget med »social« og »istisk«. Jeg vil ogsaa gjerne søge at paavirke Folk i denne Retning ved Foredrag, Afhandlinger osv., og haaber snart at komme saaledes paa det Rene med mit Standpunkt til Enkelthederne, at jeg kan gjøre det uden at vrøvle. Jeg spekulerer ogsaa paa at anvende den matematiske Økonomi paa det eneste Punkt, hvor jeg troer, at den kan bringe nogen Klarhed, nemlig paa Læren om Forbrug og Efterspørgsel, men derom kunne vi jo tale, naar jeg har lidt mere Klarhed; det vedrører jo i høj Grad det brændende Spørgsmaal.

God Fornøjelse i Sommerferien.

...

Din hengivne

H. W.

160. Fra *Niels Neergaard*.

»Tilskueren«s Redaktion.

København K, d. 4/9 1886.

Kære Rubin.

Hjærtelig Tak til Dem og Deres Medforfatter for den tilsendte Bog. Den er jo ikke Sofalekture, og jeg har derfor endnu kun læst c. $\frac{2}{3}$ af den. Fornøjelsen og Udbyttet har været overordentlig. Der er virkelig noget i hvad Lauridsen en Gang sagde i Studentersamf., at Visnepolitiken maatte være særlig pinagtig for Dem. De lægger gennem Deres forskellige Undersøgelser et solidt — og praktisk Grundlag for et stort socialt Reformarbejde. Blot Forholdene maa føje sig nogenledes rimeligt, saa De ikke helt skal blive bedraget for den bedste og naturligste Frugt af Deres Arbejde.

Deres hengivne

N. Neergaard

161. Fra *Harald Westergaard*.

11/9 86

Kjære Ven

Jeg vil gjerne bede Dig om en stor Tjeneste. Vi har herude den første Spire til en slags Menighedsfattigpleje, og ved den Lejlighed har jeg lært at kjende en Arbejder, som slet ikke hører til den Lejr,

men som jeg dog meget nødig af den Grund vilde slaa Haanden af, da han, som Du let vil overbevise Dig om, har noget virkelig bravt og intelligent ved sig, som i fuldt Maal har vakt min Sympathi. For at han kunde faa en praktisk Mand at tale med, har jeg sagt at han skulde gaa op til Dig. 5

Hans Navn er Simonsen, han er c. 30 Aar, har i 4 Aar været Formand paa Tuborg men kom til Skade, og kan ikke bruge Benet til Arbejde, i alt Fald ikke i lang Tid. Han fik 100 Kr. at løbe med da Ulykken skete, og nu kniber det jo, idet det er flere Maaneder siden. Han viser sig nu at være Forfatter til Fortællinger. 10 Georg Brandes interesserer sig for ham, men kan kun give ham det Raad at skrive i Socialdemokraten for Betaling. Jeg sagde da til ham, at jeg vilde ønske, at han maatte kunne finde en Virksomhed han kunde leve af, og saa dyrke sine Interesser i Fritiden, uden at skulle leve af sin Pen. Det indrømmer han selv; men Spørgsmaalet er, om der er noget for ham at faa. Var vor Ulykkeslov færdig, behøvede han jo ej at søge om Arbejde, men var det en altfor latterlig Tanke som et Slags Forskud paa Loven at give ham Arbejde ved Statistiken? Han forekommer mig intelligent nok dertil — Naa det er kun en Flyveidee og jeg roser mig ikke af at være praktisk, 20 men veed at Du er det, og beder Dig derfor tale med ham, udspørge ham og give ham Raad med hvorledes han skal faa det daglige Brød. Du vil ikke fortryde det.

Jeg sagde til ham, at jeg var maaskee mere Socialist end han, — men at jeg ikke holdt af Socialdemokraten fordi den ikke nøjedes med 25 at kjæmpe for sit Ideal, men tillige trampede paa Alt hvad der var Andre helligt. Dette indrømmede han ogsaa.

Gid Du nu maa faa en god Idee; jeg har ingen. — Jeg takker Dig paa Forhaand.

Har der været nogen Anmeldelse af vor Bog? 30

Din hengivne

Harald Westergaard

Manden kommer rimeligvis op til Dig paa Kontoret paa Mandag.

162. Fra J. B. S. Estrup.

Kbhvn. 16/9 86

Hr. Contoirchef Rubin

Jeg takker Dem og Hr. Vestergaard meget for Deres Opmærksomhed at sende mig Deres Undersøgelser angaaende Landbefolkningens Dødelighed i Fyens Stift, som jeg nu har gjort mig bekendt med. —

Deres omhyggelige Undersøgelser ere af stor Interesse og give et værdifuldt Bidrag til Belysning af Alderdoms-Forsørgelses-Spørgsmaalene, men ville jo kun faae fuld Betydning for disse, naar de suppleres med tilsvarende ligesaa omhyggelige Undersøgelser for Kbhvn. og Kjøbstæderne.

Ærbødigst

J. B. S. Estrup

163. Til Edvard Brandes.

15 Kjøbenhavn, den 20 Oktober 1886.

Kære Dr. Brandes!

Af Matzens Ytring igaar i Landstinget, »at man bør vente med Insinuationen om, at Landstinget vil visne Provisorierne, indtil dette virkelig viser sig at blive Tilfælde«, ser jeg, at Folkethinget 20 utvivlsomt skal have Provisorierne, og at det altsaa er heldigt, naar Paraden er forberedt.

Dette om Politiken. Men hvad »Politiken« angaar, vil det maa-
ske mere Dem at erfare, at Mænd som gamle Konferensraad Us-
sing (fh. Højesteretsassessor), som Borgemester Hansen (fh. Høje-
steretsadvokat) o. fl. har ladet mig tilflyde deres varme Tak og
25 Tilslutning for »Højesteret og Statsretten«. Sligt indkasserer jeg
altid for »Politiken«. Derimod ser jeg med stor Sorg, at Historien
med Hillerup og Kongens Foged er Løgn.

Jeg forsikrer Dem, at hvis de, der staar »Politiken« helt nær —
30 altsaa navnlig dens Redaktion — vidste hvor ubehageligt det var for
»Politikens« Venner og Bidragydere, at »Politikens« Uvederhæf-
tighed snart er ordsprogligt i Kjøbenhavn, saa vilde man holde
strængere Kontrol med de Herrer Reporters.

Tænk Dem nu Historien med Stelling! og nu med Hillerup!

35 Hvad kommer det i det hele et honnet Blad ved — og »Politiken«
er dog vel et honnet Blad? — hvorfor Hr. Hillerup har taget Livet

af sig? Hvad skal vi med alle disse *rygtevise Skandalhistorier* i Bladet? Skal Bladet endelig fyldes med Skandaler, saa kan det jo skrive Ugeskrift f. Retsvæsen eller Højesteretstidende ud, dér findes tilstrækkelig mange *konstaterede* Skandaler. Men hvorfor altid vælte sig løgnagtigt over Privatfolk, som Intet har gjort Bladet, og som Dagen efter tvinger det til Dementi? Hvad enten det er Hr. Howden-Rønnenkamp, Hr. Stelling, Hr. Hillerup, som Bladet infamerer, eller det er Hofdame, Frøken Rosen, som Bladet lader blive slaet ihjel paa Gjedserbanen og ofrer en Nekrolog paa — ihvorvel hun er i bedste Befindende —, saa er det lige tragikomisk og ødelægger Bladet, trods alle Avertissementer, Abonnenter og udmærkede æstetiske eller politiske Artikler.

Nu beder jeg Dem ikke tage dette Hjertesuk for tungt. Jeg syntes, jeg engang vilde give mig lidt Luft, og at jeg efterhaanden har erhvervet mig lidt Berettigelse dertil. Jeg er vis paa, De er enig med mig i, at der maa ryddes op i Politikens Reportervæsen, hvis man ikke skal bortskræmme *baade hæderlige Læsere og hæderlige Medarbejdere*.

Deres hengivne

Marcus Rubin.

164. Til Erik Skram.

Kjøbenhavn, den 22 Decbr. 1886.

Kære Skram!

Af »Morgenbladet« for idag ser jeg, at Hostrup indleder en ny Julebatalje — ved Juletid plejer Venstre jo gjerne at slaes — og paa samtlige de krænkedes vegne har slynget Edv. Brandes »den fri Kærlighed« i Ansigtet, hvilket sikkert vil være til stor Glæde baade for det puritanske venstre og for højre.

Jeg for mit vedkommende føler mig ingenlunde kaldet til at træde i Skranken for den Maade, som Brødrene Brandes skriver om det kønslige Forhold paa. Jeg ansaa f. Ex. Georg Brandes Artikel i »Tilskueren« om dette Punkt for uklar og næsten utilbørlig (i Arne Garborg-Anmeldelsen), og det undrer mig kun, at Neergaard ikke allerede dengang havde Øje for sligt — nu vil han selvfølgelig ikke optage noget saadant i sit Tidsskrift, som han jo saa vilde stille paa lige Fod med det forhadte »Politiken«.

I Edv. Brandes' Anmeldelse er Kvinden, i hvert Fald formelt set, ikke stillet lavere end Manden, thi Anm. udtaler jo ikke, at Hustruen ikke skulde have samme Utroskabsret som Manden, og, som Du véd, har visse Forfattere, der ikke mente, at Kyskhedsfor-
 5 dringerne kunde gennemføres, fordret Bordeller *baade* for Mænd og for Kvinder.

Men selv om man gaar ud fra, at Brandes vil gøre en Forskel, maa jeg vedblivende, og ligeledes trods Hostrup, holde paa, at der er den Forskel mellem Mand og Hustru, at det centrale Forhold i
 10 Kvindens Liv, Moderforholdet, spiller ind i enhver Utroskab eller Løsagtighed hos en Kvinde, men ikke hos en Mand. Thi Sagen er jo den, at hyppigt er Kvinderne fuldt saa *utro* som Mændene — kun at de ikke lade det gaa til det sidste Skridt, dels maaske fordi deres fysiologiske Drift ikke er saa stærk, dels fordi Konsekvensen kor-
 15 porligt set er værre for dem end for Manden —, *Topsøe* havde jo navnlig sin Force i at fremstille den Art af kvindelig Utroskab, der maaske er nok saa ukysk som den mandlige. Hvis derimod Manden forfører en Malkepige, er der — hvad Du kan forhøre enhver Politimand om — meget ringe Chance for, at det er en jomfruelig
 20 Malkepige (overhovedet forføres i egentlig Forstand de lavere Stænder sjældent af de højere, det sker næsten altid af deres jævn- lige), og er der endvidere for Manden ikke saa store direkte Følger deraf som for Kvinden. Derfor lader Mandens Utroskab sig lettere forklare end Hustruens.

25 Nu er den selvfølgelig ethisk lige uheldig, og at præke Utroskabens Tilladelighed er frivolt, skadeligt og forargeligt. Men i det givne Tilfælde betyder den Brandesske Anmeldelse jo kun en let Protest imod, at hele den nyere nordiske og specielt norske Li- teratur drejer sig om Ægteskabsmiséren, væsentligst under den
 30 Form, at Manden gøres til en Stymper, Konen til den forurettede, der skal forlade Hus og Hjem ved Mandens Fejltrin. I det ene af »Mimosers« Ægteskaber har Konen jo allerede et Barn, saa det falder ind under det af min Kone omtalte Forhold, hvor Hustruen saavidt muligt aldrig bør forlade Hjemmet.

35 Reaktionen imod den nynordiske Literatur er jo paa én Maade rejst af Strindberg, paa en anden af Georg, paa en tredje af Edv.

Brandes. E. Brandes' Opposition tror jeg dels er ledet af æstetiske Grunde — Produktionernes skabelonmæssige Ensformighed mishager ham — dels af, at han frygter, der skal stilles asketiske Fordringer, der vil skabe en ny Form for Hykleri.

Jeg er uenig med ham paa dette Punkt. Men jeg skal dog hen- 5
vise til, at i det puritanske England, hvor Eders Theorier forlængst har været gængse (f. Ex. i Modsætning til Frankrig), er Ægteskab et en kalket Grav. Der stinker af Usædelighed og Svineri. Vi kan naa noget lignende.

Man tog mig den Bemærkning saa ilde op, at jeg sagde, jeg ikke 10
saa Sagens enorme Samfundsbetydning. Ikke destomindre fastholder jeg den ved nøjere Overvejelse. I de brede, baade borgerlige og Arbejder-samfundslag, vil den midaldrende Mand og Kvinde med Huset fuldt af Børn have andet at tænke paa end de erotiske 15
Dramaer. Kulminearbejderne, Landevejens Stenslagere, Lille Søndervoldstrædes Beboere mangler Penge. Naturligvis kan dette ogsaa staa i Forbindelse med, at de har to Husholdninger, men vil nogen sige, at det er den afgørende Aarsag, vil jeg svare, at det er Løgn. I selve Kvindespørgsmaalet mener jeg ogsaa, man kunde tage Sagen fat paa en anden Led. I min Afhandling om Kvindens Adgang til 20
Erhverv har jeg bemærket, at naar Kvinden først er økonomisk frit stillet, vil hun langt lettere faa baade Rettigheder og Pligter fælles med Manden, end naar disse skal statueres ud fra den almindelige Ethik. Derfor lægger jeg mere Vægt paa Kvindernes Erhvervs- end paa deres Ægteskabsrettigheder. De sidste kommer nok, naar 25
de første er sikrede.

Hvad endelig Bladet »Politiken« angaar, saa anser jeg — efter nu at have læst Edv. Br.'s Anmeldelse — ikke denne for saa oprørende, at der behøvede at ligge et saa skrækeligt Hus. Han har sagt sin Mening, og jeg tror ikke, at den er saa letfærdig ment som 30
maaske letfærdig sagt. Som Du ser, er der andre Mennesker, der ogsaa kan have Anskuelse, som strejfe hans. Naar han udtaler sig letfærdigt, er det formodentlig efter en rig Erfaring om, hvormegen Løgn der skjuler sig bag Prækestilen. Men selvfølgelig kan man skyde over Maalet, og det mener jeg, han af og til gør i sine An- 35
meldelser.

Jeg beklager meget den Forargelse jeg vakte i Dit Hus, hvor jeg jo nu kommer saa sjældent. Galschiøtt havde maaske nogen Ret i, at der for en stor Del laa Had til Edv. Br. paa Bunden af Diskussionen. Jeg kender ikke de literære Coteriforhold herhjemme saameget, 5 at jeg véd, hvad dette har paa sig. Neergaards forfærdelige Udtalelser mod »Politiken« kan vanskeligt forenes med, at han huser Brødrene Brandes i sit Tidsskrift og har skrevet i »Politiken« — den eneste Gang, han blev opfordret dertil.

Jeg for mit Vedkommende er, som Du véd, af den Art, at jeg 10 tager Verden med dens Skrøbeligheder ret roligt, og jeg næsten ikke kan tænke mig, hvad der skulde bringe mig til at bryde med Folk, jeg engang er kommet til at holde af.

Det samme gælder mit Forhold til »Politiken«. Disse Opsigelser og Undsigelser etc. ligger mig fjærne. Personlig kender jeg 15 »Politikens« Ledere i ringe Grad, men jeg staar dem dog aandelig saa nær og har lært saameget af dem, at jeg ingen Tilbøjelighed har til at bryde.

Men jeg tilhører jo hverken højere Kunst eller højere Politik. Jeg er en filistrøs Embedsmand, der i en og anden Fritime skriver 20 en lille Bladartikel, og den sender jeg derhen, hvor det morer mig mest at have mit Publikum.

For den højere Politik, ser jeg, egner jeg mig heller ikke. Disse evige Ha-stemninger med Udsparken og Udskældning mishager mig. Nu gaar den jo godt igen! Nu vender vi igen, ligesom Kællingen, Særken Juleaften og det midt paa Kongens Nytorv. Thi det 25 skal være baade renligt og luftigt.

Endnu engang beklager jeg, hvis jeg har forstyrret Fornøjelsen iaftes — hvad min Kone mener jeg har gjort. Hun sagde iøvrigt, at overfor den megen Nød, hun daglig saa, kunde hun, med sin ulidenskabelige Natur, og sit personlige Ukendskab til Spørgsmaalet ikke 30 fatte de øvrige Damers Voldsomhed.

Jeg holder ligegodt af den »Menneskeret« at sige min Mening; selv om baade jeg og den bliver kaldt for »frivol« og »svinsk« og »ikke til at være i Stue med« etc. Det er altsammen en Overgang, 35 og jeg haaber, vi snart igen skal tilbringe en Aften sammen, hvor vi istedetfor at gyde Olie paa Ilden gyder Olie paa Bølgerne.

Min Kone hilser og takker for iaftes. Nærværende maa Du gerne vise Neergaards.

Med venlig Hilsen til Din Hustru

Din

Marcus Rubin. 5

165. Fra Isak Meyer.

d: 7/1 87.

Hr. Kontorchef Rubin!

Idag var Direktør for det mosaiske »Syge- og Plejeselskab«, Hr. Grossér. I. M. Goldschmidt hjemme hos mig og overleverede mig 10 et Legat, som han sagde var et af Deres afdøde Fader stiftet. —

Da jeg fra Barnsbén har været Krøbling og saaledes har haft mere end almindelig Besvær med at komme gennem Verden, var det mig en behagelig Overraskelse at modtage det ovennævnte Legat, og det er mig en kær Pligt ret af Hjærtet at takke Dem for 15 den mod mig udviste Velgerning — Endnu engang Tak!

Med Agtelse ærbødigst

Isak Meyer.

Aabenraa N: 22 S.

166. Til Sofus Høgsbro.

20

Kbh.s stat. Kontor.

Kjøbenhavn, den 10 Januar 1887.

Hr. Statsrevisor Høgsbro!

Deres ærede Skrivelser samt Forslaget til en ny Kredsinddeling har jeg modtaget, men de kommende Valg beslægtede mig saa meget, at jeg næppe med tilstrækkelig Ro kan gennemgaa Forslaget.

Jeg beder derfor, om saadant tør være mig forbeholdt til en lidt senere Tid, jeg skal da tillade mig at sende Dem nærmere i Sagen.

Deres meget ærbødige

30

Marcus Rubin.

167. Fra Isidor Heckscher.

Stockholm d. 30 Jan^r 1887.

Kjære Rubin!

...

5 Med den store Sejr for Dig og Dine Meningsfæller blev det til Vand denne Gang. Hvorfor skød I ogsaa Victoria for tidligt? Det seer altsaa ud til, at den kbh.'ske Befolkning sætter Pris paa det pro-

10 visoriske Regimente; habeant! Hvor nødigt det end skal siges, en Sandhed er det dog, at det aldrig var kommet saa vidt, dersom Ven-

15 stre ikke var gaaet ud over alle tilladelige Grændser i Hævdelsen af sin numeriske Overvægt. Det kan jeg aldrig tilgive Hørup f. Ex., at han tidligt og sent har prædiket Had og Foragt mod Embedsstan-

20 den; »Slavesjæle« den ene Dag og Trusler med Straffe for Embedsforseelser den anden, ingen anstændig Løn for Arbejdet, men For-

øgelse af dets Mængde i Stedet. Derfor var jeg ogsaa uenig med Dig i Artiklen om »vore Geheimeraadere«. Er det ikke saare naturligt,

at Folk, der have en lang, hæderlig Embedsbane bag ved sig, krym-

pe sig for at stille sig i Led med Hr. Hørup? Man kan være aldrig saa arrig over det nuværende Regimente, saa hører der dog en egen

25 Smag til for at slaae Døren op for alle de højrrøstede og selvsikre Herrer, der nu ville indenfor, og hvis Mangel paa Takt ikke bø-

der paa deres Mangel paa Respekt for Samfundsmagten. Jeg havde ikke desto mindre været gladere, dersom Valget var faldet ud til

Oppositionens Fordel; saa havde der maaske været Udsigt til at faae

30 en Ende paa Historien; nu maa Vorherre vide, hvor mange Aar der endnu skal spildes paa frugtesløst Kævl.

Jeg har efterhaanden faaet stor Øvelse i at føle, hvilke Artikler Du skriver i »Politiken«, og i den senere Tid synes det mig, at det er et stadigt voxende Antal. Hørup seer næsten ud til at være

50 »gaaet ud af Spillet«. Du gaaer da ikke hen og bliver Redaktør, vil jeg haabe? Det er Du min Sandten meget for god til. Ikke for det, Dine Artikler ere en behagelig Hvile efter al denne Ironi og det andet Gøgl, hvoraf Bladet slaaer Mønt. Men til hvad Nytte er dette Væsen? Der skal hele Generationer til, før Befolkningen opnaaer

35 den bon-sens og Ro, som fordres til en Rekonstruktion af vor offentlige Fred. Den litterære (skjønletterære) Side af Bladet har ogsaa

tabt sig; jeg kan ikke for min Død lide denne Trompeten, hvergang der kommer en Roman, som handler om Syfilis eller Ægteskabsbrud. Garborgs »Mannfolk« maatte jeg, efter at have læst 100 Sider, lægge bort paa Grund af en uovervindelig Kvalme. Hvorfor skal Svineriet være det eneste berettigede Skjønne? Man skulde 5 troe, naar man læser disse af Herrer og Damer forfattede Kritiker, at vi Andre, der ogsaa paa Tryk holde paa Renlighed og Maadehold, vare Obskurantister tilhobe. Efter min Mening er Letfærdigheden i E. B.'s, P. N.'s og G. E.'s Anmeldelser Eders Parti til stor Skade, og Litteraturens Nytte af disse Theorier er vist ogsaa saare 10 problematisk.

...

Lev vel nu og — hvis jeg maa raade Dig — vov Dig ikke for langt ud i Politiken. Skriv snart igjen.

Din hengivne 15
Isidor H.

168. Til *Niels Neergaard*.

Kjøbenhavn, den 31 Januar 1887.

Kære Neergaard!

Min hjerteligste Lykønskning til Sejren. De var et Lyspunkt og 20 skinnede klart.

Jeg venter meget Udbytte af Deres Deltagelse i Rigsdagslivet — jeg haaber, vi kommer til at snakke om det ved Lejlighed.

Jeg er ifærd med en Artikel, der hedder »Betragtninger over Valget d. 28de Januar«, af statistisk og politisk Art, men jeg frygter, den 25 bliver for lang til »Politiken«. Kan og vil De have den — f. Ex. paa et halvt Ark — til det nu udkommende Hæfte af »Tilskueren«. Hvornaar udkommer dette*), og hvornaar vil De saa senest have Artiklen (De kan faa den inden Ugens Udgang).

De vilde gøre mig en Tjeneste ved at svare omgaaende. 30

Deres hengivne
Marcus Rubin.

*) det er jo kun, hvis Hæftet kommer snart, at Artiklen faar nogen Interesse.

169. Til Niels Neergaard.

Kjøbenhavn, den 9 Februar 1887.

Kære Neergaard!

Mine politiske »Betragtninger« vilde jeg gjerne foreløbig have
 5 holdt tilbage — muligvis til næste Hæfte. Dette beror paa, at jeg
 ikke godt kan optræde som politisk Forf. i dette Øjeblik, hvor vi
 har foranstaltet *kriminel Undersøgelse* ang. »Avisens« Udtalel-
 ser i Mandags om statistisk Kontor, og hvor vi har i Sinde med al
 Kraft at optage Besvarelsen af »Undersøgelsen« i 5te Kreds. —
 10 Sandsynligvis vil jeg senere give en Erklæring under Navn, som
 bliver behersket i Formen, men intet skal lade tilbage at ønske i Ty-
 delighed, og hvor jeg — til Gavn for Meningsfæller — vil anbefale
 dem at gøre som jeg: skride ind for Alvor, overalt hvor man søger
 at besudle dem for deres politiske Meninger og muligvis — men
 15 barnagtigt — søger at undergrave deres Stilling.

Men De vil vist give mig Ret i, at under disse Forhold bør Ar-
 tiklen gemmes lidt. Gemt er jo ikke glemt. Jeg vil gjerne gøre
 Korrekturerne færdig, for det Tilfældes Skyld, at Artiklen senere
 skulde kunne benyttes, maaske da under et Mærke.

20

Deres hengivne

Marcus Rubin.

P. S. Jeg tror, at Philipsens Anskuelse falder sammen med min.

D. S.

170. Fra Harald Westergaard.

25

10/2 87

Kjære Rubin.

Vilde Du ansee det for idiotisk af mig at bede Din Broder om
 at tage en statsvidenskabelig Kandidat, der gjerne vilde tage Vexel-
 mæglereksamen, og som har været paa Handelskontor, som Volon-
 30 tær (respective Volontør)?

Til min store Glæde har jeg erfaret at der i det egentlige Højre
 er en stor Indignation over Scavenius; selv Scharling mente, at han
 burde trække sig tilbage. Som Følge deraf ere Højres Aktier stegne

2¼ pct. i min Agtelse, og Venstre paa Grund af det derved fremkaldte Tryk gaaet 1¼ ned. Jeg har forresten ærgret mig meget over at vor Kommission bliver efterlyst allevegne, det var dog paa Tiden, at vi snart begyndte at bestille noget, og navnlig forelagde en Ulykkesforsikringslov. Spørgsmaalet er egentlig ikke stort nok, til at man behøver at græde over Principer, hvilken Løsning vi saa faa. Men det er rigtignok nærmest et juridisk Spørgsmaal, og hvorfor i al Verden maa vi ikke have en eneste Jurist i vor Midte (et Folk jeg ellers ikke ynder i alle Dele). Jeg synes at vi skulde bede Hansen om at tilkalde Larsen (1ste Kreds). Han har mange gode Egenskaber; han var Sekretær ved den forrige Kommission og er godt inde i Arbejderspørgsmaal som han nærer en virkelig varm Interesse for; han er et klart Hoved, der paa ingen Maade er Partigænger, men seer med ganske andre Øjne paa Striden, end de fleste Højremænd, og Du vil forbauses over at see, hvor radikal han i Virkeligheden 15 er. Havde vi en Snes Mænd i Thinget med hans Karakter, vilde Partierne trods al Strid respektere hinanden, hvilket efter min Mening er den første Betingelse. Du vil ikke fortryde Bekjendtskabet med ham, og behøver ikke at nære Dine sædvanlige, og for Dig saa ejendommelige diaboliske Betragtningssmaader, der paa en saa tydelig Maade viser, hvad Du har inden i, at Du som vor gamle Lærer Krebs sagde: »Intet Hjerte har: Dit Hjerte er af Sten«. Tyg paa det. Jeg har skrevet to splintrende lynende irriterede bestialske Breve til Sørensen og Trautner for at gjøre dem opmærksomme paa at Kommissionen er en af de Richardske (engang da Fanden 25 fik i Sinde at intet maatte skee, da satte han i Verden ind den første Komité) og derved rimeligvis gjort Sørensen hvidglødende. Noget maa der gøres, om det saa skal være, at jeg gaaer ud af den.

Der gaaer det Rygte i Byen, at jeg paa Mandag i Midnatsmissionens Møde vil tale om Scavenius. Det er naturligvis Løgn. Jeg vil 30 tale om Regulativerne.

Din hengivne

H. W.

171. Fra *Harald Westergaard*.

14/2 87

Kjære Rubin

Jeg troer nok, at Du har Ret i de fleste Punkter. Tak fordi Du
 5 har talt den unge Mands Sag hos Din Broder.

Hvad S: affairen angaaer, saa har jeg naturligvis mange Gange
 hørt den Historie før om ham og om flere Højremænd. Men jeg har
 paa den anden Side erfaret, hvilke Løgne der kan fortælles: exem-
 pli gratia den i »Avisen« om Henry Ussing (jeg kjender de nærmere
 10 Omstændigheder og maa tilstaa, at jeg end ikke havde tiltroet et
 saadant Blad noget saa sjofelt). Jeg forholder mig derfor altid
 uvidende, til Pletten sidder fast, som nu. En ganske komisk Illu-
 stration til Dine Bemærkninger (der viser Dig som bedre Psykolog
 end mig) fik jeg i Fredags. Jeg havde sagt Nej til en udenrigs-
 15 ministeriel Affodring, fordi jeg ikke vilde udsætte mig for at skulle
 trykke en pletteret Mand i Haanden; det var Scharling i højeste
 Grad forbauset over; vi talte jo slet ikke med ham osv. Jeg vil nu
 haabe at Partiets Evne i Retning af Askese maa lægge sig lidt klart
 for Dagen.

20 M. H. til Ægteskabsstatistiken beder jeg Dig vente et Par Dage.

Din hengivne

H. W.

Jeg gjør nu ikke noget ved Kommissionen, og dens Jurister, men
 faaar vi ikke noget at bestille, melder jeg mig fra.

25 172. Fra *Harald Westergaard*.

15/2 87

Kjære Rubin

...

At de løgnagtige og hykleriske Højreblade ikke have meddelt
 30 noget om vort Møde igaar, havde jeg ventet; men jeg vil i Sand-
 hedens Interesse — (jeg stoler paa Dig som en af de sandhedskjær-
 ligste jeg kjender og kan derfor ikke lide, at Du skal høre gale Hi-
 storier), berigtige Politikens Referat til Din private Underretning.

Dette samme Foredrag med samme Indhold var først berammet

til December og Scavenii Affaire har ikke forandret andet i mit Foredrag end at jeg sagde følgende:

»Skyldte I ikke de Mænd Taknemlighed, som offrer deres Nattero ikke for at spionere og aabenbare de utugtige Mænds Navne, som nogle maaskee mene, de Historier som løbe om desangaaende ere løst Opspind, — Nej men for i Herrens Navn at bringe dem de møde paa Utugtens Vej et kjærligt advarende Ord«. Dette har fra første Færd været Opgaven, og har været strengt overholdt, og Inge-
mann Petersen har aldrig hørt til Midnatsmissionen, det jeg veed.

Hele det sidste Stykke: »men Taleren fortsætter &c.« har jeg ikke sagt et Muk af, det er fri Digtning af Referenten, ligesom Talen i det Hele er noget digterisk behandlet; Ordenen er for Ex. en helt anden; jeg har ikke raabt Ve over nogen Betjent osv.

Og endnu Et. Jeg har ikke mærket til, at Forsamlingen tabte Interessen. Tvertimod var jeg forbauset over, at næsten alle bleve under den sidste Psalme, der maa have været lang for Fritænkere.

Man faaer det Indtryk, at vi ere bange for Konsekvenserne. Det er muligt desværre, at der er mange, som er; men jeg turde sige med Døden paa mine Læber, at det ikke er Tilfældet hverken med mig eller Stein. Den sidste har ved sin Frimodighed paadraget sig Kronprinsens Vrede, og jeg for mit Vedkommende vilde roligt tage Konsekvensen af hvad det skulde være, i Sandhedens Navn, men jeg har ikke følt mig forpligtet til at være Angiver mod Scavenius, om hvis Handlinger Midnatsmissionen, saa vidt jeg veed, intetsomhelst kjender udover hvad alle have hørt.

Din hengivne

H. W.

173. Fra Meyer Davidsen.

Ystad. d. 16 Februar. [1887]

Kjære Markus.

Bedste Tak for dit Brev og »Prostitutionen«. Først iaften lykkedes det mig at klare nogle Chiffre i dit Brev som betyder »Tilskueren«, saa med Undtagelse af 2 Ord (et paa 3 og et paa 6—8 Bogstaver) har jeg nu dechiffreret det hele. Men jeg har Masser

af min Tid til min Raadighed og vil det altid være mig en stor Fornøjelse at kunne anvende den til et saa behageligt og tankefremmende Arbejde.

Hvorledes gaar det med Fr. Hansen, det maa dog være en ualmindelig gemen Karl, er der Udsigt for at han vil kunne snoe sig fra det. Det er vel for Injurier han vil blive dømt og ikke for at udbrede forvanskede Kjendsgjerninger efter Provisorierne. Er Assessor Thiele Højre eller Venstre?

Aktierne i R. Kofoed ere dog vel ikke saa daarlige at du behøver at lægge 400 Kr. til for manglende Udbytte?

Her er meget sløjt og meget kjedeligt, forleden havde vi en lille Strejke, om man kan benævne det saaledes at c. 15 Mand pludselig tager deres Tøj og gaar uden at sige noget. Det er det mest ubetænksomme jeg har set, thi det vil ikke være dem muligt paa det nuværende Tidspunkt at faa noget Arbejde og samme Dag var der over et halvt hundrede Arbejdere herude for at søge at faa Pladserne efter dem som vare gaaede.

Vi tales nok ved inden 5/3 og med bedste Hilsner til Kaja og Børnene forbliver jeg

din hengivne

Meyer.

174. Til Niels Neergaard.

Torsdag.

[10. marts 1887]

Kære Neergaard!

...

I de sidste 24 Timer har jeg gennemgaaet Valgkladen fra 5te Kreds og Betænkningen er gjort færdig. Det er en uhyre blame for Højre, jeg har aldrig set noget lignende. Der er absolut intet Punkt — af et Par hundrede — hvor man ikke realiter har Uret og formaliter er optrådt som Sjovere. — Sagen vil til sin Tid (om en 14 Dage) blive stærkt publiceret.

Deres heng.

Marcus Rubin.

175. Fra Isidor Heckscher.

Stockholm d. 12 Marts 1887.

Kjære Rubin!

Unægteligt har jeg denne Gang 3 Publikationer og et Brev at kvittere for, og jeg faaer vel næppe nok Tid til at gaae ind paa en Kritik af hver enkelt af disse Gaver. Tabelværkets Nr. 8 har jeg forøvrigt kun flygtigt seet paa, og nu venter jeg, til Westergaards Anmeldelse letter mig Arbejdet. Prostitutionsafhdl. var i det Hele lærerig, mens Valglistebrochyren mest imponerede mig ved sin utrolige Hurtighed i Expeditionen. Du sætter vist Hr. Marius Gad mange graa Haar i Hovedet!

Debatten i Kvindespørgsmaalet følger jeg med stor Interesse; Rosa og jeg havde for længe siden været paa det Rene med, at Hørup var Forfatteren under M[ærke]t V. Formodentligt var det ogsaa ham, der skrev den morsomme Artikel om »Matriarkatet«. Det forekommer mig dog, at I gjøre Strindberg for megen Ære ved at tage ham au serieux. Han er sikkert en daarlig Person, lige fremragende i Uhøviskhed som i Mangel paa Logik. Man kan uden ringeste Besvær finde Udtalelser af ham om Kapitalsandheder, der gaae i stik modsat Retning (hvad han jo med en vis Ostentation selv indrømmer), og i hver enkelt Artikel er det endog svært nok at finde Sammenhæng, for ikke at tale om sund Forstand. I det Hele stiller jeg mig mere og mere i Kjøns-spørgsmaalet paa Bjørnsons Side, hvor hyperidealistisk det end kan synes at være. Jeg gjør det væsentligt af pædagogiske Hensyn, saa vist som jeg er stærkt gennemtrængt af, hvor umaadeligt farlig for den opvoxende Slægts Renhed og Karakterstyrke den moderne Litteraturskole er. Det gaaer med Renhedskravet som med alle andre ideale Krav; de fyldestgjøres kun af et forsvindende Mindretal; men opgiver man dem, synker Moralitetsstandpunktet hos hele Slægten alligevel langt dybere. Naturligvis er jeg med til at reformere ogsaa paa dette Punkt; der er saa vist meget Unaturligt og Falsk i hele det traditionelle Sædelighedsdogme; men jeg vil fremfor Alt have Orden og Lovmæssighed ogsaa her, og hvad der ikke for nogen Pris maa svækkes eller bortforklares, er Ansvaret for de Børn, der fødes af frie Forbindelser. Laa ikke dette Spørgsmaal saa langt fra min Vej,

kunde jeg fristes til at beskæftige mig alvorligt med det; men det bliver der vel nu ikke nogensinde Alvor af. Dersom det kan interessere Dig, kunde jeg sende Dig en lille Bog, som i denne Tid er kommen ud her om »Strindberglitteraturens« Forhold til Skolebørnenes Sædelighed; den er trods en Del Hadskhed vel skreven og højst sørgelig i sine Resultater. Forfatteren er en Theolog, Lektor John Personne.

...

Hvem troer Du, bliver Kultusminister, hvis Scavenius trækker sig tilbage? Er der Noget i, hvad der stod i et svensk Blad, at Goos har Chancer?

Hjertelig Hilsen til Din Hustru fra Rosa og

Din hengivne

Isidor H.

15 **176.** Fra Isidor Heckscher.

27 Marts 1887.

Kjære Rubin!

...

Jeg benytter Lejligheden til at sende Dig den tidligere nævnte Bog om Strindberglitteraturen; den fortjener at kjendes, synes mig, paa Grund af den Buket af Strindbergske Smagløsheder, den plukker. At den skyder en Del over Maalet, indrømmer jeg naturligvis. Det er overhovedet sørgeligt, at forstandig Forhandling om vigtige Spørgsmaal i vore Dage altid skæmmes og hæmmes af Pretentioner paa Dyd og Ærlighed for sig og sine Meningsfæller, Insinuationer om Mangel på Menneskekjærlighed, Fædrelandssind o.s.v. hos Modstanderne. Hr. Dahl og Hr. Personne ere i det Stykke omtrent lige gode. Men som sagt: Hensynet til den opvoxende Slægt bør sikkert føre os til Modstand mod denne Skjøge- og Driverlitteratur. Det har glædet mig at finde en bestemt Udtalelse i denne Retning fra en af Strindbergs Tilhængere, Georg Nordensvan, i en Anmeldelse af Garborgs »Mannfolk«, som staaer i sidste Hæfte af Letterstedtske Tidsskrift. —

Det vil glæde mig ved Lejlighed at erfare, om mine Bidrag til Din Lærdom have været Dig til Nytte og Fornøjelse, og om Du

har Mere at befale. Magistratens Svar paa Valgklagen i 5te Kreds var jo særdeles morsom. At Du vilde gjøre Din Pligt, vidste jo Enhver, der kjender Dig, paa Forhaand; men at Fejlene fra Medhjælpernes Side vare saa forsvindende og betydningsløse, havde man vel dog ikke kunnet vente.

5

Hjertelig Hilsen til Din Hustru

fra Din hengivne

I. H.

Du veed vel, at Din Afhdl. om Kvindens Adg. t. Erhv. har staaet oversat i Fredrika-Bremerforbundets Tidsskrift?

10

177. Fra Isidor Heckscher.

10/4 1887.

Kjære Rubin!

...

Valgbevægelsen er nu i fuld Gang Landet over. Som Du veed, is er her ingen almindelig Valgdag; men hver Kommune bestemmer en saadan for sit Vedkommende. I Stockholm skal Valget foregaae paa Fredag d. 15. ds.; det forberedes ved daglige Møder rundt omkring. Hvordan Udfaldet i det Hele vil blive, er jo ikke let at vide; men hidtil har »Frihandelspartiet« vundet en Del Kredse og seer 20 ud til at faae Majoritet. I 2 Kredse, hvor Frih. ere valgte, ere dog næsten alle Stemmesedler fra denne Side blevne kasserede paa Grund af Formfejl, saa at Protektionisten er erklæret for valgt; den ene Kreds er i Dalarne. Liss Olof Larssons Kreds; han vilde ufejlbarligt være falden igjennem ellers, hvilket havde været en stor 25 Triumf for Regeringspartiet. Stockholm, som forrige Gang kun sendte 1 Protektionist til 2^d Kammer, opstiller denne Gang en Protektionistliste med mindst 10 saadanne. Mærkeligt nok synes Tolden paa Levnetsmidler i høj Grad at tiltale ikke blot Haandværkerne, men ogsaa hele den højere Administration og Dommerstanden. Blandt Kandidaterne fra denne Side er derfor flere særdeles ansete Navne (et Medlem af Højesteret, Justitieraad Östergren, og Prof. i Fysik Edlund). Det skulde dog gaae underligt til, hvis ikke Frih. her sejrede. Men rimeligvis rejses der i al Fald strax Klage 30 mod Valget, saasnt det er færdigt, da Magistraten har forordnet 35

Valg af 21 Medlemmer (altsaa i Forh. til Befolkningstallet efter sidste officielle Folketælling) i Stedet for 19 som hidtil. Denne Beslutning vedtog Magistraten med 1 Stemmes Overvægt, og hele dette statsretslige Spørgsmaal er jo yderst omtvisteligt.

6 . . .

Din Dom om Personnes Bog var, synes mig, vel haard. »Svine-riet« er dog in casu nærmest paa Strindbergs Side. Det er jo heller ikke P., men en Ven af S., Hj. Branting, der har indført Fru S. i Diskussionen. Her staaer naturligvis denne Sag i lys Lue, særligt i
 10 Upsala, hvor der nylig har været en offentlig Diskussion derom mellem unge Fritænkere og Theologer (deriblandt den elskværdige Prof. Rudin), der varede til over Midnat. Godt vilde det være, naar begge Parter lærte at slaae lidt koldt Vand i Blodet; her appelleres overhovedet for meget til traditionelle Begreber og alminde-
 15 lige Stemninger.

Hjertelige Hilsener fra os Alle.

Din Isidor H.

178. Til *Harald Høffding*.

Kjøbenhavn den 16 Maj 1887.

20 Kære Professor!

Hjertelig Tak for Deres Bog. Det var mig en meget kær Overraskelse, at De vilde forære mig den, og ihvorvel jeg havde endel andet for, gav jeg mig strax Søndag Morgen — da jeg fik den ud paa Bonne Espérance — i Lag med den. Jeg naaede til »Samvittig-
 25 heden«, men bladede ogsaa i den øvrige Del af Bogen.

Naar jeg har læst den, tager jeg mig den Frihed at komme ud til Dem en Eftermiddag for at tale med Dem om den; forresten ogsaa om et praktisk »etisk« Spørgsmaal, som jeg flere Gange har tænkt paa at ville tale med Dem om — nemlig om Fritænkeres Opdragelse
 30 af deres Børn, et Spørgsmaal, der snart bliver brændende for mig (Gudsbegrebet — Forskellen mellem Konfessionerne osv. — Ting, der for en opvakt 5 à 6 aarig lille Pige, der ser jødisk ortodoxe paa den ene Side, med daglig Bordbøn etc., og uceremonielt jødisk Liv samt Kristne paa den anden Side er fuld af Vanskeligheder).

35 Kommer jeg ud en saadan Eftermiddag, skal jeg forøvrigt plage

Dem med allehaande andre Tanker af filosoferende Art, det tidt har moret mig at sysle med, og hvor jeg forresten i en meget tidlig Del af mit Liv kom til den Definition af det *slette* (onde), at det var, hvad der ikke virkede i Overensstemmelse med sin Bestemmelse (en Hensigtsmæssighedslære i videre Forstand; som Exempel 5 plejede jeg altid for mig selv at tage den menneskelige Haand med den særlige Tommelfinger og paa Grundlag deraf at forudsætte en Teleologi, som det var Menneskets Opgave at kende og virke i Overensstemmelse med — Udgangspunktet var da: ligesom Tommelfingeren saaledes osv.). Men alt det er, hvad jeg vilde kalde 10 Foraarspassiar, oprindeligt stærkt paavirket af Auerbachs Spinoza, som jeg som Dreng fandt i min Faders private Bogsamling og ejer endnu som Erindring om ungdommelige Spekulationer over »de sidste Ting«.

Docerede De ikke allerede »Sympatiens« Betydning i nogle Fore- 15 læsninger i Begyndelsen af 70'erne i Aud. N° 3.?

Det morede mig meget tilfældigt at se Deres Citat af »Rosmersholm«. Jeg har bidt Mærke i det samme. Det er overhovedet ejendommeligt, i hvor høj Grad, Ibsens Slutningsreplik i »De unges Forbund«: »Englene var nok saa middels« gaar igennem hele hans 20 nyere Produktion. Han har kun liden Tro til Menneskets Modstandskraft overfor det urigtige (Synden) og betragter det vist som i høj Grad Forholdenes Magt, der deler mellem Faarene og Bukkene.

Jeg husker, at man engang indvendte imod mig, at man jo ikke 25 kunde vide, hvad der var i Overensstemmelse med ens Formaal, hvor kunde man saa handle rigtigt. Jeg svarede dertil to Ting: *moralisk* handler man, naar man *tror*, man handler i Overensst. med sit Formaal, og iøvrigt tror (troede) jeg paa »daimon«: man véd *altid*, hvad der er Ret, haarfint véd man det. Handlede man 30 blot altid efter sin (selv begrænsede) Viden om, hvad der er Ret, gik alt vel.

— — Hvis Menneskene var bleven i »Edens Have«, saa havde vel Øjeblikksfilosofien været den rigtige? Hvad jeg mener med dette, kan jeg ikke faa Plads til paa Papiret, og nu vil jeg ikke plage Dem 35 mere.

Endnu en Gang Tak for Deres Gave, som jeg nøje skal studere, og som sikkert baade vil belære mig og give mig mange Impulser til videre Spekuleringen over de uendelige Ting. De endelige er jo ikke altid saa fornøjelige — hvilket ikke betyder, at jeg er melankolsk. Tværtimod! Været er godt, og nu skal jeg paa Strandvejen i fornøjet Humør.

Deres

Marcus Rubin.

De maa ikke være forbavset over mit Brev. Nærmerestaaende 10 Venner af mig vil sige Dem, at jeg tidt kan være saa forrykt springende i Temperament og Tankegang som i nærværende Epistel.

M. R.

179. Fra Meyer Davidsen.

Berlin d. 14. Juni 1887.

15 Kjære Marcus.

...

Jeg maa sige dig at jeg befinder mig rigtig godt herovre, meget bedre end jeg egentlig havde ventet det, kun er det dyrere at leve her end jeg havde troet og under 200 Mk. om Maaneden troer jeg 20 neppe det gaar, men saa højt kan det jo ogsaa lige skjære.

Med mit Laboratorium jeg har valgt herovre er jeg meget tilfreds, det er udmærket indrettet og Forstanderen derfor — forresten en Jøde— er en meget dygtig og flink Mand saa jeg tror nok jeg faar rigtig Nytte deraf. Det samme haaber jeg ogsaa med de 25 forskellige Excursioner til Fabrikkerne, det er saadan en rar Maade at komme godt omkring og faa set sig om paa. Naar der paa Universitetet eller paa Polyteknikum er Opslag om Fabrikbesøg plejer jeg at gaa op til vedkommende Prof. og bede ham om jeg kan tage med. I Almindelighed er der heller intet i Vejen derfor, kun 30 en eneste: Prof. Wichelhaus gjorde Vrøvl og mente at jeg ikke havde den nødvendige »Vorbildung«, hvortil jeg svarede at han jo kunde examinere mig i Gangen i de Fabrikker han vil besøge saa kunde han overbevise sig derom, det vilde han dog ikke og foreslog mig, for at gjøre sig endnu tydeligere, at jeg kunde hen- 35 vende mig til de Prof: hvis Forelæsninger jeg hørte og gjennem

deres Anbefaling komme ind paa Fabrikkerne. Det var den mest smaalige Karl jeg endnu har truffet af den Slags Folk.

Hvad derimod Forelæsningerne angaar saa er der ikke det mindste Stads ved dem, saaledes over teknisk Kemi havde jeg ventet at høre baade noget nyt og godt men de staar betydelig under dem 5 som Aug. Thomsen (en Broder til Prof. Thomsen) holder ved Polyteknisk Anstalt i Kjøbenhavn og ved dem er der endda ej meget. Saa de Penge det har kostet mig, c. 40 Mk. er rent bortkastede. Forresten er det morsomt at høre hvor Prof. Thomsen er 10 bekendt hernede, hvem af Prof. eller Kemikere jeg taler med og som ihører jeg har studeret under Thomsen, kjender alle baade ham og hans Undersøgelser.

I Fredag Aften var jeg henne i den store Synagoge og overværede Gudstjenesten, den tiltalte mig egentlig slet ikke, især forekom Orgelspillet mig at lyde ganske grælt til hebraiske Sange, men 15 det kan jo være at det er fordi man ej er vant dertil. Den Aften gjorde jeg noget som jeg antager, hverken Jøder eller Kristne gjør, thi fra Kirke gik jeg hen og høre Hofprædikant Stöcker holde Foredrag om »Das Berliner Judenthum und die politische[n] Parteien«. Det var kristlich-social[e] Vereins sidste Vintermøde, 20 det blev holdt i et Danselokale og overværedes vist nok af en halvanden tusind Mennesker. Det saa ud til mest at være mindre Haandværkere og Forretningsfolk og de applauderede Hr. Stöcker ret kraftig. Manden selv har et rigtig selvtilfreds Pastoransigt og talte til sine Tider meget godt men faldt ofte noget langtrukken, 25 han talte 2 stive Timer i Træk. Indholdet gik ud paa at imødegaa nogle Skrifter af Prof. Goldsmith og Lazarus og kom han jo med de sædvanlige Vendinger om at man ej kan være Jøde og Tysker paa Engang, om Kocher paa Skiltene og Udplyndring af Bønderne. Det morsomste i hans Foredrag var hans Forsøg at reducere 30 Mendelsohn, Börne og Heine til det mindst mulige. Mendelsohn kunde have været ret flink, men det var egentlig kun Jøderne som ved stadig at skringe ham ud i deres Skrifter og Presse gjorde Reklame af ham. Om Börne fortalte han Tilhørerne med stor Ent-rüstung at han havde skrevet at Tyskerne, dette store Kulturfolk, 35 kun havde sin Oprindelse fra de allerlaveste Klasser af Folkene i

den store Indvandring. Derefter blev der saa raabt kraftig »Føj«. Heine var baade saa liderlig og umoralsk at han slet ikke vilde omtale ham. Tilslut bad han saa Modstandere tage Ordet men der meldte sig ingen.

- 6 Om Aftenen har jeg ellers ikke været meget omkring, men vil jeg nu begynde at gaa lidt flittig i Theatrene, jeg har nemlig opdaget at som Student faar man Billeter til Opernhaus og kgl. Schauspielhaus for 50 Pf., Billeter som ellers koster 1,50 Mk. og det maa jeg jo benytte.
- 10 Nær havde jeg glemt at takke dig for Fødselsdagspresenten som vil være mig meget kjærkommen. De Numre David sendte mig har jeg læst meget andægtig, det er saadan en rar Morgen- og Aftenlekture. Nu kan der ikke komme mere paa 20 Øre Porto; derfor Farvel for denne Gang og med bedste Hilsen til Kaja, Trutterne
- 15 og hele Bonne Esperance forbliver jeg

din hengivne

Meyer.

180. Fra Th. Sørensen.

Hobro d. 29/6 87

20 Kjære Rubin!

Tak for Deres Kritik! især hvis Deres Skrift havde været mere læselig. Det er mig altid en stor Fornøjelse at blive kritiseret af Folk, der have Evnen dertil, og jeg vil helst — i alt Fald privatim — have en rigtig skarp Kritik med Næb og Klør.

- 25 Men jeg skal dog i Anledning af Deres Brev bemærke følgende: De af Dem fremdragne 6 Momenter, der ikke ere nye, og som De særlig refererer til Forholdet mellem Ægteskaber og Kornpriser, have selvfølgelig heller ikke været mig ubekjendte. Blandt andet har jeg i sin Tid læst Scharlings Afhandling om Ægteskaber og Kornpriser
- 30 i Nationaløkonomisk Tidsskrift. Men det forholdsvis ny i min Afhandling — hvad f. E. Scharling ingen Begreb havde om — er: 1) Paavisningen af det nødvendige i at anstille en videnskabelig Prøve paa Regelmæssighedens *Grad*, og 2) et Forsøg paa at klare Forstaelsen af Udtrykket »*tilfældig Aarsag*«. For dem, der kjender
- 35 Westergaards »Statistikens Theori«, ere disse to Punkter nu ganske

vist heller ikke noget Nyt, men da dette turde gælde om meget faa, vil min Fremstilling for de fleste dog kunne have Nyhedens Interesse. Et har De ubetinget Ret i — og det har jeg ogsaa sagt mig selv — nemlig at jeg først burde have læst Høfdings Ethik. Det vilde have lettet mig betydeligt ved at skaffe mig et fast filosofisk Grundlag. Men jeg undlod det, fordi jeg nu engang havde sat mig i Hovedet, at jeg selv vilde gjenomtænke det filosofiske Problem, forsaavidt det ikke blev mig muligt at skyde det til Side. Jeg vilde ikke benytte Manuduktør. Formodenlig har dette været uklogt overfor Læserne, men næppe overfor Udviklingen af min egen Person. 10

Undskyld, at jeg har trættet Dem saa tidt i Anledning af denne ubetydelige Afhandling, som jeg virkelig ikke selv tillægger noget Værd udover den, at Udarbejdelsen har interesseret mig. Nu skal De slippe for videre Tiltale.

Vær saa venlig, naar De sender mig de annoncerede Statistica, 15 da tillige at sende mig den lovede Bog af Kødt — eller hvad det nu er, han hedder. Jeg mener den Bog, som Deres Hustru først skulde læse.

Hvordan gaar det med Materialsamlingen til Deres og Westergaards Arbejde, er De kommen til Klarhed over Vejen? Dersom der skal gennemgaas en Masse Kirkebøger fra Provinspræster, var det da ikke muligt, at jeg kunde faa dette Hverv? Maaske jeg kunde faa Præsterne til at overlade mig deres Arkiv til Brug i mit Hjem. Det er tidligere sket for enkeltes Vedkommende.

Venskabelig Hilsen fra Deres 25

Th. Sørensen

181. *Fra Kaja Rubin.*

[Slesvig, d. 4. juli 1887]

Kjære Ky —

Du vil vel have Brev trods det næsten er for varmt til at bestille 30 noget, det er nemlig 25 Grader i Skyggen inde i Stuen, og 27 à 28 udenfor i Skyggen, det kan lade sig høre ikke sandt, men Tantes Lejlighed er så dejlig kølig, og når man så ikke har andet at bestille end drive, kan man nok holde det ud. Børnene tåler Varmen udmærket godt, de savner slet ikke Haven, eller Vandet, hver 35

Formiddag tager Inger sig en Middagsøvn, men Du skal ikke tro hun vil sove uden jeg også vil lægge mig på Sengen, hun bliver naturligvis meget forkjælet og da jeg ikke har andet at bestille, kjæler jeg endnu mere for hende end ellers. Lis er voldsom fornuftig, hun fortalte mig idag at hun nu holdt mere af Tante Bella end af mig, men når hun måske havde kjendt Tante Bella lidt længere vilde hun igjen holde mere af mig, men hun holdt mere af mig end af Clara, men Rosa kunde hun ikke lide. Vi sende nu Brev til Mejer til Berlin, Present har han jo fået.

10 Vi skal i Eftermiddag en lille Tour i Skoven og spise vor Aftensmad der, jeg vilde gjerne have været ved Midsunde og på de Danskes Kirkegård, men jeg troer ikke det lader sig gjøre i denne Varme. Tante blev meget glad for Saras Opmærksomhed, men jeg troer dog hun ikke skattede den så højt, som Moder vilde have gjort det, hun kjendte ikke engang rigtig sin egen Bagergård; 15 men Kringlen var trods den var 3 Dage gammel udmærket godt.

Andre Ting har jeg ikke at fortælle Dig, jeg så ikke noget til Cristian Erslev igår, men så lille er Slesvig heller ikke, at jeg måtte støde på ham igår. Fra Lis skal jeg hilse Dig og hun beder 20 Dig om, på tydsk (hun vil gjerne bilde Dig ind at hun har glemt at tale dansk) om Du vil komme ud og hente hende på Onsdag, hun vil også fortælle at hun har fået en Boldt et lille Uhr og en Masse Gotter, så hun komme[r] med flere end hun rejste ud. Nu vil jeg slutte for idag, hvis Du ingen Brev får Onsdag, har jeg 25 ikke fået Tid at skrive noget formedelst Rensborgtouren.

Med mange Hilsener til alle Rubins og hvad dertil hører og med mange Kys til Dig fra mig og Trutterne er jeg

Din lille

Sorte.

30 182. Til *Niels Neergaard*.

Kjøbenhavn den 7 Juli 1887.

Kære Neergaard!

Som jeg allerede har meddelt Philipsen, kan jeg ikke vel komme til Udvalgs møde paa Fredag. Det er mig imidlertid bekendt, at 35 Forhandlingerne bl. a. vil dreje sig om, hvorvidt der skal sikres

Fridericia 500 Kr. for Udarbejdelsen af Festskriftet, der da tillige skal kunne naa en Størrelse af ca. 5 Ark. Jeg skal i den Anledning bemærke, at hvis Skriftet, i Lighed med Rasmussens, kommer som tredobbelt Hæfte og trykkes i et Antal af 10.000 Exemplarer, vil der pekuniært jo ingen Risiko være derved, idet jeg gaar ud fra følgende Beregning:

Fridericia	—	500	(hvorved vi afkøber ham Manuskriptet i saamange Tusinder og Oplag, vi har Lyst til).	
Bogtrykker	—	500		10
Extra Ud- styrelse og Averte- ring etc.	—	200		
Rabattering	—	1200		15
		<u>2400</u>		

10000 Exemplarer à 30 Øre 3000, altsaa Fortjeneste for os 600, hvilke vi saaledes har at løbe paa. Jeg stemmer altsaa derfor, ogsaa af den Grund, at jeg mener vi ikke kan byde mindre for et Arbejde, hvis grundige og videnskabelige Karakter utvivlsomt vil være ga-
ranteret, og som, naar man henser til Fridericias mindre Afhand-
linger (ikke til hans Bøger) sikkert vil være let læselig.

Idet jeg saaledes i denne Sag beder ovenstaaende taget som mit motiverede Votum, gaar jeg over til min egen Afhandling. Om en to à tre Uger tillader jeg mig at gaa op til Thiele for at tale med
ham direkte om Tabellerne (hvad jeg altid er vant til ved Tabel-
ler, jeg har trykt, om Særtitelbladet osv. Jeg gaar altsaa ud fra, at
Afhandlingen kommer i Septbr.hæftet (ikke sammen med Søren-
sens), og jeg vil vist bestille en 100 Særtryk . . .

Deres hengivne 30

Marcus Rubin.

183. Fra Søren Hansen.

Paris 1 August 1887

13 rue des Ecoles

Højtærede!

Efter Deres Ønske har jeg tilstillet Berl. Tid. et lille Indlæg om
 5 Spørgsmaalet »Frankrigs Fremtid« hvori jeg som De vil se, atter
 erkjender min store Fejl. Jeg ved ikke om Red. optager det, af-
 dæmper det eller lader det ligge og det er mig ikke særdeles magt-
 paaliggende, men skulde De finde mit Svar skarpt saa trøst Dem
 med at det vilde være bleven ti Gange skarpere, hvis jeg som De
 10 havde havt Lov til at sige alt hvad jeg vilde. De stiller mig en god
 Forstaaelse mellem os i Udsigt men forlanger at jeg skal købe
 den ved at stille mig selv i Gabestokken og bede Dem pænt om
 Forladelse i det Blad, hvori jeg har skrevet uden anden Bagtanke
 end den meget hæderlige at tjene nogle Kroner paa en hæderlig
 15 Maade, uden at fornærme hverken Dem eller nogen, uden at blære
 mig [af] mit Kjendskab til Statistiken og uden at ane om mine
 personlige og selvstændigt erhvervede Meninger stemmer med
 »Berlingers« eller med »Politikens«. Jeg har i henvend halv-
 andet Aar levet imellem Franskmand fjernt fra vort hjemlige Kæv-
 20 leri, og hvad jeg har skrevet er Resultatet af alvorlige Studier og
 Overvejelser. Deres Angreb betragter jeg som, ja det kan De læse
 i Berlingeren, og naar De trods mit fredsommelige Svar i Politiken
 byder mig en saa lidt nobel Mundfuld som Indledningen til Deres
 sidste, saa betakker jeg mig *foreløbigt* for et nærmere Bekjendt-
 25 skab og slaar igjen som jeg har gjort i »Berlingeren«. Jeg bøjer mig
 for Deres overlegne Sagkundskab, men hidtil har De i denne Sag
 kun vist en tom Arrogance, som har forbavset mig i høj Grad, og
 hvis De senere — jeg formoder det bliver i »Nationaløkonomisk
 Tidsskrift« — skulde behandle min Ringhed paa samme Maade saa
 30 maa De ikke vente Komplimenter. Jeg har mine Papirer i Orden
 til et Svar, som bliver ganske kort men udtømmende og som skal
 komme i samme Øjeblik De forlanger det, *under Deres Navn*, naar
 og hvor De ønsker det, men som Betingelse for min Deltagelse i
 en saglig Debat stiller jeg en (privat) Erkjendelse af at De har
 35 gjort mig Uret.

Ærbødigst

Søren Hansen

184. Fra *Harald Westergaard*.

Vemmetofte, Faxe 2/8 87

Kjære M. R.

Mine Bemærkninger vare egentlig kun at betragte som Revisionsbemærkninger, det var ikke min Mening at skyde Spørgsmaalet til Side og det kan være godt at det bliver rejst. Men Du seer nok, at det compliceres yderligere ved de urigtige Aldersangivelser, der jo ogsaa gjøre sig noget gjældende ved Dødsattesterne, men spiller en mindre Rolle der, fordi Hovedmængden af Dødsfaldene falder i den allerførste Barnealder. Hvad selve Vanskeligheden angaaer har jeg i min tyske Bog udførligt gjort opmærksom derpaa (ogsaa i min Statistikkens Theori) og hævdede at man egentlig ikke vidste noget om Paris. Har man ingen Oplysninger om Ind- eller Udvandring og ingen Individualstatistik kan man selvfølgelig intet gjøre; mit eneste Raad er det: skaf Individualstatistikere: gjør detaillerede Undersøgelser for begrænsede Omraader thi man kan naturligvis ikke operere i Luften. Det er den internationale Statistiks store Ulykke, at den har skabt al den forfærdelige Unøjagtighed og bragt Statistiken i Vanry.

Mit Votum er altsaa dette:

1) Send Dit Spørgsmaal ind og søg at vække den internationale Statistiks sløve Samvittighed, hvis den har nogen. 2) Indskyd en Bemærkning hvor Du taler om Folketællingerne, om den Vanskelighed Aldersangivelserne volder. Du vil vel bedst kunne finde Materiale dertil ved at tage et helt Lands Folketal, da Vandringerne jo væsentligt blive i Familien; iøvrigt troer jeg at nogle af de Forfattere, der have behandlet russiske Byers Statistik i Monographier have taget dette Spørgsmaal for.

Din hengivne

H. W. 30

Selvfølgelig faaer man — hvor Vandringerne ere saa store — et aldeles falsk Begreb om Børnedødeligheden i Paris ved at tage Folketallet, selv om det er rigtigt, til Nævner, Dødsfaldenes Antal som Tæller. Det er det samme som at benytte summariske Dødelighedskvotienter, i Stedet for Kvotienter for hver Alder. Man kan her kun faa et rigtigt Resultat ved at finde Dødelighedskvotienter for hver

Maaned og deraf konstruere en Overlevelsestabel for at faa de Levende efter 1 Aars Forløb, men saa skal man atter have Folketallet angivet i Maaneder og kommer atter i Knibe. Summa Summarum det er utilstedeligt at benytte de Kvotienter Du nævner og Bertillon er efter min Mening nærmest en Charlatan med journalistisk Evne til at servere Statistik for et ukyndigt Publikum. Hans Maade at skrive paa er mig aldeles utaalelig; jeg foretrækker enhversomhelst kjedelig men dog videnskabelig Tysker. Kan Du sige det til Kongressen er Du en Kraftkarl.

10 185. Fra Meyer Davidsen.

Berlin d. 4. August 1887.

Kjære Marcus.

...

Det kan maaske interessere dig at se medfølgende lille Artikel, den staar i et — af Sukkerfabrikanter — meget læst Ugeskrift som udkommer her nede i Berlin. Den handler om at undersøge hvorvidt et Raasukker er fabrikeret ved Hjælp af Benkul (den ældre, dyrere og bedre Methode) eller med Svovlsyrling (den billigere Methode og Sukker fremstillet hermed anse Raffinadeurne i Almindelighed ej for saa godt). Man har vel tidligere haft Metoder til at undersøge om Sukkeret var af den ene eller af den anden Slags, men den jeg her har omtalt og som jeg indførte i Ystad er bekvemmere og paalideligere end de tidligere. 10 Mk. fik jeg i Honorar, just ikke meget men jo altid til et Par ægte Cigarer. Jeg har haft tilbudt adskillige Pladser for Campagnen varierende mellem 100—150 Mk. i Maaneden, jeg har imidlertid ikke antaget nogen af dem, da de ej vare i den Slags Fabriker jeg vilde, men nu maa jeg snart bestemme mig og faar da tage hvad der falder for.

...

30 Prof. Hoffory har jeg ikke set paa længe, men vil jeg aflægge ham et Besøg med det første da jeg antager han snart vil rejse herfra. ...

For denne Gang Farvel og idet jeg beder dig hilse dine Søskende og hele Familien paa Bonne Esperance, forbliver jeg

85

din hengivne Svoger Meyer.

186. Fra *Harald Westergaard*.

Vemmetofte 4/8 87

Kjære Rubin

Af Avisen erfarer jeg at Din gamle Moder nu er sovet ind og jeg beder Dig være overbevist om min Deltagelse i Eders Sorg. Jeg 5 har desværre ikke nogen Erindring om *min* Moder, men har tidt nok erfaret, hvad det er for en Velsignelse for et Hjem at kunne samles om en Moder, og jeg har særlig beundret det smukke Samliv i Eders Familie og følt mig tiltrukket af den Kjærlighed der knyttede Moder og Børn sammen. Desto værre kan jeg ikke komme 10 med til Begravelsen, skjønt jeg har Ærinde ind til Kjøbenhavn imorgen, men i Tankerne skal jeg være med.

Din hengivne

Harald Westergaard

187. Fra *Isidor Heckscher*.

15

Stockholm d. 6 Aug. 87.

Kjære Rubin!

Af Bladene seer jeg — hvis jeg da ikke har taget fejl af Navnet — at Du maa have mistet Din Moder. Det har sikkert været en Sorg for Dig, hvor forberedt Du end i nogle Aar har været derpaa, og jeg vil ikke opsætte at bevidne Dig min Deltagelse. Det synes mig næsten, som om den ældre Generation var mere værd end den, vi høre til; i det Mindste i min Kreds er dette Forholdet, og derfor 5 gjør det mig altid ondt at tænke paa, at den Tid er nær forestaaende, hvor det er os, som høre til de »Ældre«. Den Ligevægt og uegenlyttige Hjertensgodhed, vi kjende fra vore Bedsteforældres Tid, synes mig at være stærkt i Færd med at vige Pladsen for Selvgodhed og Holdningsløshed. Uden Tvivl en Følge af Overgangen fra 10 intensiv til extensiv Dyrkning paa det aandelige Omraade.

Som Du seer, er jeg kommen ind paa etiske Spekulationer, og 15 dette tildels som Følge af Din anbefaling af Høffdings Bog, der gjør mig megen Fornøjelse. Han er aabenbart en fin og lødig Personlighed, maaske overvejende Psykolog — mig synes i al Fald de psykologiske Strejflys at være det Bedste i Bogen. Som Totalitet

er der vel en Del at indvende imod den; navnlig kan jeg slet ikke være med til hans Determinisme, der synes mig at være en blot og bar Misforstaaelse og at gjøre hele hans »Maalestok« ubrugbar. Men i den specielle Del, hvoraf jeg har læst omtrent den første
 5 Halvdel, er jeg næsten ganske enig med ham. Kunde hans ædle Opfattelse blot paavirke Tankegang og Tone i det litterære Parti, han nærmest tilhører, saa var der Meget vundet! Nu ere f. Ex. »Politikens« Artikler i Sædelighedsspørgsmaalet ofte saa letfærdige, at de burde afstraffes. Jeg er bange, jeg bliver nødt til at af-
 10 skaffe denne Avis for Husfredens Skyld; min Hustru er meget opbragt paa den. Beholder jeg den, er det kun for at læse, hvad Du skriver deri. Ikke fordi jeg ganske deler Dine Betragtninger; jeg kan saaledes ikke gaae ind paa, at det absolut skal være Hykleri, der dikterer Oppositionen mod Strindberg. Mig er hans Skriversi
 15 virkeligt oprigtigt modbydeligt, og hvorfor skulde jeg hykle? Det første Skridt henimod en forædlet Opfattelse af Sædelighedskravet er dog Væmmelsen ved Alt, hvad der paatvinger Fantasien smudsige Forestillinger. Derfor kan man sikkert med fuld Ret ønske ham tiet ihjel, saa længe han taler i den Tone.
 20 . . . Venlige Hilsener fra os Alle.

Din

I. H.

188. Til Niels Neergaard.

Kjøbenhavn den 27 August 1887.

25 Kære Neergaard!

Naar tror De Septemberhæftet af »Tilskueren« kommer. Jeg spørger, for at min Afhandling om Sverig ikke skal miste for megen Aktualitet ved de Skridt, der alt iforvejen maatte være foretagne i Sverig m. H. t. Udstillingen m. m. Har De haft det godt
 30 i Sommerferien?

Deres hengivne

Marcus Rubin.

189. Til *Edvard Brandes*.

Kjøbenhavn den 9 Septbr. 1887.

Kære Dr. Edv. Brandes!

Jeg kan ikke nære mig for Vrøvl. Fra alle Sider kommer man til mig med Meddelelse om, at da jeg støtter »Politiken«, maa jeg 5 ogsaa have et delvist Ansvar for, hvad der staar i den, og at hvis jeg ikke vil gøre noget, vil man holde Møder etc. — *sligt hører jeg fra de intimeste Kredse.*

Kort sagt, det gaar min Sandten ikke an, at Deres Broder uhindret har et Blad til sin Raadighed. Kendte jeg ham nøje nok, vilde jeg sige til ham, at Kunstner og Poet som han er ved Siden af 10 være Videnskabsmand, har han hele denne Races (foruden sin store Races) Irritabilitet, og at han ikke véd, i hvor høj Grad hans Udfald skader ham selv og alle dem, der staar ham nær.

Sædelighedsspørgsmaalet er jeg forsaavidt ikke enig med ham i, 15 som han aldrig har sagt noget positivt Ord derom, hvad der er beklageligt, naar man vil reformere. Og med Hensyn til, hvad jeg kan tænke mig, han mener, er jeg ogsaa uenig med ham. Men dette ligger mig ikke paa Sinde.

Hvad der derimod beskæftiger mig, er, at det, som nu foregaar, 20 *ikke vil gaa i Længden.* Med Rette eller Urette vil Venstre i Kjøbenhavn ikke acceptere den *personlige* Form Striden har faaet — hvorimod en Artikel som den Hørupske accepteres med Fornøjelse, selv af Modstanderne —, og det er umuligt at forsvare den nu valgte Position. 25

Jeg skriver nærværende til Dem, fordi jeg gerne vilde forebygge et Knald, og fordi jeg stadig maa mindes et Ord, Fr. Salomon for mange Aar siden brugte, at det ikke gælder om at have Ret, men om at faa Ret. Kort sagt, husk paa, hvad Deres Broder nu for en halv Menneskealder siden skrev i sin »Antikritik«, at han, hjem- 30 kommen fra Italien, ikke havde stukket Fingeren i dansk Jord, og lugtet hvor han var. Lad ham da lugte det nu, eller han faar en saadan kombineret Stinkpottesamling over Hovedet, at Lugten bliver uudholdelig.

Gid Fanden tage det Sædelighedsspørgsmaal. De tilbød mig for- 35 leden at skrive under mine Par Linjer om Slesvig: »Red. maa her-

med anse Diskussionen for sluttet«. Gid De vilde gøre det nu — for »Brødrene Brandes« Skyld, for de Personers Skyld, som paa tværs af alt omfatter disse Brødre med deres oprindeligste og stærkeste Sympathier, for »Politikens« Skyld og for Politikens
5 Skyld.

Hvad her sker, er inopportunt, og Gambetta var en stor Mand. At jeg ikke snakker med Hørup om denne Sag, behøver De ingen Forklaring paa. Men jeg for mit Vedkommende vil i det mindste have Ro, nu forsøger jeg at skaffe mig den ad nærværende Vej —
10 senere melder jeg mig fra Bestillingen som »Martyr« for alt, hvad jeg hverken skriver i eller er ansvarlig for i »Politiken«. Klar over, at nærværende Brev vil opfattes paa samme Maade som alle »ærlige Mægleres«, haaber jeg dog, De ikke bliver altfor gnaven paa mig og fremdeles anser mig som

15 Deres oprigtigt hengivne
Marcus Rubin.

190. Fra *Edvard Brandes*.

9 Sept. 87.

Kære Rubin!

20 Jeg begynder med at sige, at jeg ikke er saa dum at blive gnaven paa Dem for Deres Brev. Jeg haaber at opfatte det korrekt. Et andet er, at jeg er raadløs og magtløs i den hele Sag — som snart sagt i alt, hvad der vedrører Bladet »Politiken«.

Jeg vil dog minde Dem om »Sædelighedsspørgsmaalets« Histo-
25 rie. Efter indstændig Opfordring og med fuld Samstemning af Hørup skrev min Broder sine tre første Artikler (Lucifer og to G. B.) og fortsatte saa, medens Hørup aldrig med et eneste Ord — mig bekendt — har fraraadet ham blot et Udtryk, ligesom han ikke har nægtet ham nogen Artikels eller mindre Stykkes Optagelse. Hvad
30 mig angaar, har jeg aldrig læst Artiklerne før sammen med Bladets øvrige Læsere, nemlig naar de vare trykte og omdelte.

Jeg deler min Broders Anskuelse, men det vilde være Skaberi overfor Dem, om jeg vilde paastaa, at jeg altid billiger den Form, han iklæder sine Tanker. Men jeg er ikke istand til at optræde kriti-
35 serende eller korrigerende overfor ham.

De maa huske, at han er den ældre, den store, den langt dygtigere og betydeligere. Jeg har ingen Autoritet overfor ham. Og særlig hvad Bladet angaar, saa leverer Georg sine Artikler direkte til Redaktionssekretæren eller undertiden til Factoren, og kun den ansvarlige Redaktør har Myndighed til paa et senere Stadium at skride ind. 5

Men her er ikke tale om Myndighed, vil De sige, her kræves en personlig Henvendelse. Den er jeg heller ikke oplagt til. Min Broder er 45 Aar, en anset og genial Skribent — jeg tror ikke, at han hverken vil eller kan forandre sin Skrivemaade. Han er den han er ligesom Jehovah. 10

Jeg véd ikke ret, om De mener, at jeg selv paa en uheldig Maade har berørt det omhandlede Spørgsmaal. Det interesserer mig lidet, og jeg finder ingen Anledning til at blande mig i Debatten. Men jeg bør maaske tilføje, at jeg undertiden i literære Kritiker har berørt disse moralske og erotiske Blandingsforhold. Jeg er heller ikke istand til at tage dem alvorsfuldere eller respektfuldere end jeg har gjort — hvor kan jeg da være censor overfor min Broder? 15

De véd det jo godt: jeg har ingen Magt ved »Politiken« ingen over Hørup, ingen over Bing, ingen over Georg — i det Hele ingen over nogen. Der maa komme, hvad der vil. Jeg vasker mine Hænder. 20

Hvis De nu synes, at dette er et daarligt Svar paa et godt Brev, saa har De maaske Ret. Men jeg er, som Venstre, sat udenfor Spillet, og jeg finder det rigtigst, modsat Venstre, at tilstaa det. Da jeg mange Gange har følt mig vel tilmode, naar De delte min Opfattelse, vil jeg haabe, at De ogsaa nu ikke vil være altfor misfornøjet med min tvungne Passivitet. 25

Deres hengivne

Edvard Brandes. 30

191. *Fra Isak Glückstadt.*

23/9 87.

Forbindligst Tak for den mig viste Opmærksomhed, ved Tilsendelsen af Deres Skrift om »vort Handelsvenskab til Sverig«. Jeg tror nu ikke at Svenskerne ere os taknemlige for Halvdelen af deres 35

Export til os, hvilket maaske netop er godt; thi en Told-Union mellem Sverig og Danmark vilde sikkert i en kort Tid kunne gøre det af med den ganske danske Industri.

[Is. Glückstadt]

8 192. Fra *Isidor Heckscher*.

Stockholm 27/10 87.

Kjære Rubin!

Først og fremmest hjerteligst Tak for sidst! Det er mig altid en stor Opmuntring at træffe Dig, Du har en stimulerende Virkning
10 paa mine Aandsevner. Desuden forekom det mig, at Du blev glad ved min uventede Fremtoning, og det gjorde mig godt. Ogsaa til Din Hustru min venligste Hilsen og Tak for hendes Gjæstfrihed.

Nu til Sagen. Dine Toldforbundsider have mig vitterligt ikke fundet noget Eko i den svenske Presse før i den idag fremkomne
15 Artikel i Stockholms Dagbl., af hvilket Nr. jeg samtidigt sender Dig et Expl. Som Du vil see, indeholder den, trods sin sympathe- tiske Form, i Grunden kun en Bekræftelse paa, hvad jeg sagde Dig, at man her i Landet slet ikke tænker paa Kompagniskab med Danmark. Og det er vel at mærke Frihandelsorganet, der siger det.
20 Hvordan Udtrykkene ville falde i protektionistiske Blade, kan Du saa nok tænke Dig. Man kan i Grunden ikke fortænke de Folk deri; de har nok at bestille med deres egen Rigsdag, og de statsretslige Forhold i Danmark ere jo for Tiden ikke saa ganske let at hitte Rede i. Det gik jo alligevel galt med Rigsdagen nu igjen, og hvor-
25 for det nogensinde skulde blive bedre, saafremt ikke hele den nuværende Rigsdag med Ministre og det Hele lykkeligt kunde omkommes f. Ex. ved en velgjørende Ildebrand i Bredgadens Kaserne, er mig ikke muligt at indsee. En smuk Tilstand i et Land!

Angaaende Mellemrigsloven haaber jeg at kunne sende Dig
30 nogle orienterende Artikler i Sth.'s Dagblad, der i dette Spørgsmaal som forresten i alt Andet er et fuldt paalideligt Organ. Jeg har havt Bud efter dem, men skal, hvis de ikke kunne faaes, eller hvis Du ikke faaer fuld Besked af dem, nok ad anden Vej skaffe Dig Oplysningerne.*) Det er jo ganske vist et noget indviklet — snarere

*) Artiklerne kunde jeg ikke faae idag, men haaber, at de kunne følge om et Par Dage. Saa længe maa jeg bede Dig have Taalmodighed.

end et omfattende — Spørgsmaal, og dets Historie er et sørgeligt Bevis paa, hvor vanskeligt det er for de to »Brødre-folk« at enes. Det vilde desværre næppe blive lettere, hvis vi bleve tre om det.

...

Hjertelige Hilsener fra min Hustru og

5

Din hengivne

Isidor H.

193. *Fra Kirstine Frederiksen.*

Dansk Kvindesamfund.

Kastanjevej 4

10

d. 6te Nov. 87

Hr. Rubin!

Da jeg i Dag i Morgenbladet ser, at Bjørnson dog kommer her- til, vil jeg spørge Dem, om De ikke tror, at ethvert Forsøg paa Mægling og paa at undgaa en Afstemning vil være forgjæves? 15 Tror De ikke, at Folk under disse Omstændigheder vil have en Af- stemning? Rimeligvis fra begge Sider. Hvorledes Styrelsen vil stille sig, om Afstemningen gaar den imod, kan jeg ikke sige endnu, men jeg er dog ogsaa tilbøjelig til at tro, at et Omvalg ikke vilde være helt heldigt i dette Øjeblik, da saa mange uvedkommende Elementer 20 ere komne med, og at vi fik et mere normalt Valg senere; vi kunde tage vor ordinære Generalforsamling lidt tidlig paa Aaret. Mener De saa, der er nogen Grund til at forelægge Styrelsen Deres Forslag?

Deres

25

Kirstine Frederiksen

194. *Fra Pontus Fablbeck.*

Lund 7-XI-87

Kontorchefen

Herr M. Rubin, Köpenhamn.

30

Min högt ärade Herre!

Af en notis i de svenska tidningarne ser jag, att man i Köpen- hamn ämnar inom därför intresserade kretsar någon gång i slutet af denna månad företaga till behandling frågan om en tullunion mellan Nordens tre riken. Ehuru för närvarande ifrig tullvän beträf- 35

fande Sverige, såsom bäst synes af den brochyr, som jag utkastade under valstriden i våras och som jag härmed tar mig friheten sända Eder, intresserar jag mig dock i hög grad ur såväl teoretiska som praktiska grunder för frågan om en skandinavisk tullunion. Jag
5 skulle alltså gärna öfvervara detta möte i Köpenhamn, förutsatt att min tid tillåter mig det — jag har nemligen ett möte att bevista här i Lund den 28 Nov., som jag icke kan försumma.

Min bön till Er alltså Herr Kontorchef, som efter hvad jag ser af Eder Artikel i Nytt Tidskr. ifrar för ifrågavarande tanke och ju
10 skall inleda förhandlingarne, med ett föredrag, efter mina källor, min bön till Er, säger jag, är att Ni ville vara god underrätta mig om tid och ställe för nämnda möte.

Idet jag hoppas, att Ni ej misstycker de anspråk, jag härmed ställer på Eder artighet, ber jag Eder på förhand mottaga min tack-
15 sägelse liksom försäkringarne om min utmärkta högaktning
ödmjukt.

P. Fahlbeck

195. Fra Kirstine Frederiksen.

Dansk Kvindesamfund.

Tirsdag [8. nov. 1887]

Hr. Rubin!

Jeg tror, De har Ret i meget af hvad De siger om det mislige i en saadan Diskussion, og jeg for mit Vedkommende vil gjerne tage mig det »til Efterretning«; men Bjørnsons Foredrag kan vi ikke
25 gaa uden om. Først maa De huske, at vi inden hele dette hjemlige Kjævl indbød B. til at tale uden nogen Betingelse, at han svarede os, at han intet andet Sted vilde tale her hjemme før hos os, og om det stod til ham, slet ikke vilde tale noget andet Sted end i D.Kv.sf. og at vi rørt takkede ham herfor. At vi siden, da det nu igjen hed,
30 han vilde komme hjem, meddelte ham, at vi ikke for Øjeblikket kunde indbyde ham, fordi man havde indstævnet os til et Opgjør angaaende denne Sag og at vi altsaa maatte afvente Udfaldet af dette Opgjør. Saa lod det jo igjen som han havde opgivet det; men imidlertid er der saa mange af vore ægte, gamle Medlemmer,
35 som ere meget bestemte paa at ville høre ham, og som sikkert ikke ville finde sig i, at hans Tale bliver holdt indenfor Studentersam-

fundets Vægge. Reelt set er det vel temmelig ligegyldigt, hvem der foranstalter Foredraget holdt her i Byen, de samme Tilhørere ville møde, hvor det saa er. Og De maa huske, at det er ikke os, der har indkaldt Generalforsamlingen; men er den en Gang indkaldt netop nu, saa kan De være vis paa, at en hvilkensomhelst Dagsorden, hvem den saa stilles af, ikke vil forhindre Folk i at udtrykke deres Ønsker, og vi har da — efter min Opfattelse af en Styrelses Pligt — intet andet at gjøre end at følge Flertallet med mindre vi selv vilde slutte os til Mindretallet og gaa af; men at vi skulde gaa af som Styrelse fordi Medlemmerne vilde have Bjørnson til at tale i Samfundet, det kunde der dog for Øjeblikket ikke være god Mening i.

Derimod antager jeg rigtignok, at naar begge Partier har faaet Luft, Oppositionen gennem Generalforsamlingen og Venner af Sædelighedssagen ved at Bjørnson har talt, saa vil det være passende og gjørligt at sige Stop, og jeg tror at det, at Sagen har mødt en saa heftig Opposition, vil gjøre Folk villige til at lade den hvile.

M. H. t. de gale Medlemmer, som er kommet ind i Samfundet ved denne Lejlighed, saa maa det dog ogsaa huskes, at det er Oppositionen, som har begyndt derpaa; fra begge Sider har man saa rimeligvis gjort, hvad man kunde i den Retning.

Jeg skal tale med de øvrige Medlemmer om deres Hensigt, og De skal høre fra mig.

Deres

Kirstine Frederiksen 25

Det glæder mig, trods Uenigheden, meget, at De har saa megen Interesse for Kvindesamfundet.

196. Fra *Harald Høffding*.

Den 10. Novbr. 1887

Kære Rubin!

30

Da Kvindesamfundets Bestyrelse bestemt holder paa, at Diskussionen bør fortsættes, ønsker jeg ikke at være med at stille noget Ændringsforslag. Nu kommer jo ogsaa Bjørnson, over for hvem Bestyrelsen mener at være bunden. — Lad os da vaske vore Hænder. Skulde der komme Sværdtid og Ulvetid for de vrede Damer, saa

35

have vi da den smukke Bevidsthed, at vi have villet stifte Fred. — Jeg har for Resten lært forskellige Ting af denne lille Affære, eller er i ethvert Tilfælde kommen i en noget anden Stemning over for Sagen.

5 Deres hengivne
Harald Høffding

197. Fra Meyer Davidsen.

Søndag d. 20. November [1887]
Gr. Munzel.

10 Kjære Markus.

...

Jeg vil nu i det følgende fortælle dig, hvad jeg tænker tage mig til i den kommende Tid, men beder jeg dig foreløbig beholde disse Meddelelser for dig selv, da jeg, saalænge Sagen endnu er »ins
15 Blaue herein«, ej gerne vil have den videre omtalt, at det ej skal gaa som med Kairoturen.

For c. en Maaned havde jeg Brev fra Vilh. Konow i Paris, han havde gennem sin Fader erfaret at jeg havde forladt Ystad og foreslog mig at gaa sammen med ham om Anlægget af en Flintpulveriseringsfabrik i Frankrig, hvoraf jeg da skulde overtage Ledelsen.

Jeg har studeret sammen med ham i Kjøbenhavn, han er et meget godt Hoved men tog aldrig Examen og har i de sidste 4—5 Aar været bosiddende i Paris. Hans Fader — Konsul Konow — er Part-haver i Ystad Sockerraffinaderie og Familien er vistnok baade vel-
25 havende og »zuverlässig«. Kjender du noget nærmere til ham kunde du jo meddele mig det.

Vi har korresponderet en hel Del sammen senere og vil jeg meddele dig hvorledes Sagerne nu staae, dog vil jeg straks sige at for min Part er jeg endnu ej gaaet videre end at jeg sidst skrev [til]
30 ham at da Overslaget ser saa lovende og fordelagtig ud, vil jeg endnu ej give ham et bestemt Afslag.

Pulveriseret Flint benyttes i Fayence- og Porcellainfabrikkerne som en Bestanddel i samme. De fleste Fabrikker maler den ej selv men kjøber den enten af Pulveriseringsfabrik. eller Mellemandlere.
35 Tidligere maltes denne Flint paa alm. Kværne sammen med Vand, men allerede for en Del Aar siden tog en Hr. Alsing Patent

paa en saakaldet Pulveriseringstromle, i hvilken Flinten maledes tør og meget billigere. Dette Patent er det Hr. Konow har erhvervet for Frankrig — det gjælder i 15 Aar — og som han nu vilde udbytte. Patentet ved jeg er godt — Alumina, hvor jeg jo har arbejdet en Del — har i mange Aar benyttet det; i Frankrig er det ikke indført og de fleste Fabrikker der skal indforskrive deres malede Flint fra England og dette importerer atter den raa Flint fra Frankrig. Forholdet ser jo noget besynderlig ud især da Toldforholdene slet ingen Rolle spiller derved.

Fabrikken skulde naturligvis anlægges saa lille som mulig, til en Begyndelse kun 1 Tromle. Efter det foreløbige Overslag, hvori Udgifterne ere stillede ret høje og Indtægterne ret lave, skulde der fremkomme en Nettofortjeneste af frc. 20 pr. tons og den daglige Produktion vilde være 10–15 tons. Ikke sandt det ser næsten for lovende ud.

Jeg har nu tænkt mig, naar jeg er færdig her i Munzel, da at ville rejse til Paris for der at sætte mig nærmere ind i Sagerne, derefter vil jeg tage til Kjøbenhavn hvor jeg haaber Direktør Ph. Skau vil give mig saadanne Oplysninger at man derpaa kan opstille en nøjagtig Beregning, og naar det er gjort kan jeg altid tage en endelig Bestemmelse. Det er dog at gaa saa forsigtig frem som muligt, risikere for meget derved vil jeg ej, men paa den anden Side kan man foreløbig ligesaa gjerne havne i Flint som i Sukker, det er eins Bier.

. . . Nu er her kun Plads for mine Hilsner til Kaja og Børnene og i Haab om at I alle have det godt, forbliver jeg

din hengivne

Meyer.

198. Fra Kirstine Frederiksen.

Dansk Kvindesamfund.

Mandag Morgen

[21. nov. 1887]

Hr. Rubin!

Tak for Deres Brev. Jeg foretrækker ubetinget Deres Standpunkt for det Falbe-Hansens Høffdingske, uanset, at jeg tror de to Herrer staa os noget nærmere end De gjør.

Jeg havde tænkt paa at skrive noget i Anledning af Morgenbladet for i Gaar men opgav det af følgende Grunde: Det eneste, der i Artiklen særlig vedrører Styrelsen er Paastanden, at den følger Bjørnsons og Hostrups Banner; det mener jeg ikke, vi gjør, men
5 det vilde maaske i Øjeblikket være mindre passende at fralægge os dette. At Fru Luplau og Frk. Testman kaldes Brandesianere, bliver det da deres egen Sag at tage imod eller kaste fra sig; det er kun privat, jeg ved, at Præstekonen fra Varde hader Brandes værre end Pesten. Skulde jeg skrive noget om Bladenes Standpunkt ligeover-
10 for Kvindesamfundet ved denne Lejlighed maatte ogsaa det tages med, at Politiken stiller Sagen paa Hovedet, naar den siger, at »de Kvinder o.s.v. burde staa i Spidsen for en Bevægelse, der følger efter der, hvor de have ryddet o.s.v.« Sammenhold hermed den »kvdl. Læges« Udtalelser fra i Sommer, om at hun vilde vente med
15 hvad hun har at sige til der *kom en bedre Styrelse i Kvindesamfundet* eftersom Kvindebevægelsen jo netop har hjulpet de Kvinder frem, ja endog pekuniært støttet dem. Dette vilde rode op i hele det Spørgsmaal, der ligger Partiernes imellem, idet Brandes og hans Tilhængere paastaa, det er ham, der har rejst Kvindebevægelsen,
20 vi andre mene nej (skjønt vi ingenlunde undervurdere St. Mills Bog).

Jeg synes vi skyldte Morgenbladet en Del mere Hensyn end Politiken paa Gr. af dets venlige ja ganske vist *altfor* venlige Holdning overfor os. Iøvrigt har jeg intet imod ved passende Lejlighed
25 at tage Afstand overfor det; men det forekommer mig, at vi fra begge Sider her staa os bedst ved at lade Bladene snakke og, naar Lejligheden dertil gives, saa vidt muligt konstatere vor Uafhængighed. Et af de bedste Midler til at tilvejebringe Samarbejde tror jeg det vilde være, om De traadte ind i Styrelsen, og jeg haaber,
30 De vil gjøre det ved næste Valg. At man ikke svarede Dem forleden var urigtigt; *noget* burde der være svaret, men den væsentlige Grund var den fremrykkede Tid, Medlemmernes Utaalmodighed; man indsaa at det let vilde føre for vidt. Jeg ved ogsaa, at hvad De sagde vakte Interesse hos mange, og jeg vilde derfor ønske, at De
35 vilde skrive det. De kan tro, Spørgsmaalet lader sig ikke stille i Bero, nu mindre end nogensinde, til dels, som De jo ogsaa bemær-

kede, paa Grund af den store Iver, man har vist for at holde det nede.

Vil De ikke med et Ord sige mig, om De ikke kan gaa ind paa den Betragtning, at vi her helst maa tie; Folk ere saa vante til, at der bliver skjældt i Bladene, at de hurtigt glemme det.

Venligst Deres
Kirstine Frederiksen

199. Til *Edvard Brandes*.

Kjøbenhavn den 30 Novbr. 1887.

Kære Dr. Brandes.

Oplivet ved den Hørupske Artikel idag, vilde jeg gjerne tale et Par Ord egentlig Politik med Dem, foranlediget af Deres Ytringer igaar.

Efter min Mening er den Hørupske Venstrepolitik — »der skal bies« — en Uting. Jeg kan nemlig godt forstaa, at man i aandelige Spørgsmaal venter paa Marskdannelse, hvilken som bekendt tager mange Aar, før man kan sende Kvæget til Fedning. Jeg kan ogsaa forstaa, at hvor der bestaar f. Ex. en absolutistisk Forfatning, der maa det oppositionelle Parti sidde rolig og saa småningom skabe Stemning imod Absolutismen, saaledes at man kan træde til, naar det en Dag ramler. Men at sidde og vente under Forhold som vore, har jo den fordømte Fejl, at det er vore egne Stilladser, der ramler sammen imens. Hvis vi intet positivt havde at *vedligeholde*, var jo aabenbart Stillingen lettere, og en i Sandhed fortræffelig Stilling for en Mand som Hørup — en fortrinlig Radikaler under absolutistiske Tilstande —, men hvor man skal holde de Former oppe, vi nu engang har, gaar denne Passivitet ikke. Praktisk set, mener jeg, at hvis Rigsdagen iaar fronderer imod (selv om den ikke »visner«) Agrarlove, Toldlove, sociale Love etc. etc., saa ville disse Love komme *provisorisk* ad Aare, Hørup vil sige: »det gør de ikke«; jeg tror, de gør det, og vi tør ikke paany løbe an paa sligt, thi da er vi igen sat en halv Snes Aar tilbage, inden vi kommer ud af Grejen. *Skal vi absolut, efter at have paanødt dem Provisorier, Folket ikke bryder sig om, paanøde dem Provisorier, man bryder sig om?* Vanvid!

Jeg véd, at mine Bemærkninger ere »smaatskaarne«, at det kan Hørup sige sig selv osv. — meget muligt! Men hans Menneskeforagt anbringer ham lidt for højt oppe i Skyerne. Det er ikke frit for at være rent Vaas at vente paa store organisatoriske Love, før
 5 man gider være med. Sligt sker ikke ved at staa i Attituder og imødese Revolutionsnætter eller saa, det sker derimod ganske godt ved, med Lov paa Lov, at slaa Huller i det gamle, og netop i Forening med Ministeriet Estrup lader der sig slaa ganske gode Huller i det gamle. I hvert Fald er Livet jo en højst dagligdags
 10 Ting, og man kan ikke forlange af skikkelige Borgerfolk, at de Dag for Dag skal lade deres Hus nedbryde og Bjælkerne bære bort — under Forventning om, at det samme Tømmer dog nok engang skal komme deres Tempel tilgode. Hertil er der for liden Tro til Templet og for megen Sans for det Tag, man allerede har over
 15 Hovedet, og som man nødigt ser bortført.

Jeg vilde derfor ønske, at Hørup maatte komme tilbage til sit Standpunkt for $\frac{1}{2}$ Aar siden: *ingen Love mere, uden Venstre har været med.* Dette paa det jævne-Standpunkt skal det nok vise sig har vi Kræfter til at gennemføre. At lade de andre gøre Lovene alene,
 20 og saa deklamere bag efter, mangler vi friske Lunger til. Vi har brølt formeget, til at kunne begynde forfra.

Man kan naturligvis vente paa den dødelige Afgang af denne eller hin, og man kan sige, »Skidt med det hele«, vi gaar dog ad Helvede til — — men da vi jo ogsaa selv er dødelige, og da dette
 25 med at gaa ad Helvede til er en nihilistisk Betragtning, som kun er af Christoffer Hagesk Interesse (∴ naar man ikke gider tage fat), saa er det raadeligt at erindre: *Hic Rhodus, hic salta!* — — — Hvis Hørup overfor alt dette vilde svare mig som Jøden svarede Dommeren: »Hvad De der si'er mig, Hr. Assessor, det véd jeg, og mere
 30 til!« — saa vilde jeg returnere Svaret overfor hans Bemærkninger og overfor hans Foragt for den barnlige Filistrøsitet, der tror, at »der er noget der hjælper noget«. Skulde jeg endelig følge hans Tankegang, vilde jeg sige, at selv om det kun er en Fiktion, at noget hjælper noget, saa maa vi finde os i at leve paa Fiktionen. Det er
 35 altid bedre end den bare Ende paa den bare Jord.

Moral: Lad det være *Alvor* med Forhandling og med *Lovmageri*.

Lad Hørup gøre dette til *sit* Kabinetsspørgsmaal. Mener han, at gaa tilbunds herved, blive den lille, ikke kunne være *Fører*, naar Realforhandlingerne skaber Bondegrupperinger, han ikke kan tumle, nuvel saa maa han løse os fra Følgeskab. Jeg for mit Vedkommende kan bestemt ikke holde ud at være med til det, saa vil jeg ønske 5 Hørup til Lykke med hans Stjerne — men forbeholder mig, figurligt set, at skrive om Realspørgsmaal i »Berlingske« — og tilsidst bliver det let veritabelt. Er det umuligt at paavirke Hørup? Er han for stor eller for lille en Mand til det?

Deres hengivne 10
 Marcus Rubin.

200. Fra *Edvard Brandes*.
 Dronningens Tværgade 7

d. 30 Nov. 87.

Kære Rubin (skal vi overspringe Titleerne?) jeg vil gerne, inden 15 jeg gaar i Theatret, svare de nu saa moderne to Ord paa Deres instruktive Brev.

Jeg begynder med Slutningen, fordi jeg mener Brevet er skrevet til Brug for Samtaler med Hørup. Kan han paavirkes? jeg tror det næppe. Jeg tror ingen ved Hjælp af Samtale faar Indflydelse paa 20 denne Mands Beslutning, blandt andet fordi han er klogere end de fleste, i hvert Tilfælde end jeg, som nok er den nærmeste til Samtalen. Han bryder sig intet om Argumenter; han kender dem, han forvirrer En ved sin Overlegenhed og gør En usikker ved sin Erfaring. Han følger sin Stjerne. Tænk paa Hørup i 1877! Hvad 25 var han? og tænk paa Hørup nu. Hvert Aar har lagt sin Alen til hans Vækst og selv det sidste med »de hemmelige Underhandlinger« og Bergs Isolering.

De vil maaske sige, at han kan paavirkes, thi dette skete ved den Lejlighed, og anføre Eksempler. Men jeg tror ved nøjere Eftersyn 30 det vil vise sig, at han (som alle) kan tvinges ved Kendsgerninger. Hørup bøjer sig altid for fait accompli, og det er man nok ogsaa nødt til.

Hvis De, hvis jeg, hvis hvemsomhelst, han ikke kan undvære eller rettere ikke *vil* undvære, foretager en Handling, saa tager Hørup 35 mod Konsekvenserne. Det er nu ikke saa ilde det, fordi han gør det

saa gentlemanlike; vi talte om det igaar. Eksemplerne fra Polemiken i Sommer er saa nærliggende.

Jeg havde tænkt personlig at bryde ud ved den begyndende Rigsdagssamling, saaledes:

5 Provisoriet forelægges straks, tænker jeg mig, Venstres Bestyrelse indstiller øjeblikkelig Forkastelse.

Jeg vilde da i Partiet stille det Forslag: Bestyrelsen indbringer den gamle Midlertidige og Ordføreren erklærer, at man vil forhandle den.

10 Hvis Partiet forkastede dette, vilde jeg reservere mig Ret (det er ikke et Brud med Partiet) til selv at indbringe Lovforslaget.

Men jeg tror ikke mere, jeg gør det. Kun da hvis Hørup vilde, og spørger jeg ham, fraraader han mig. Jeg kan ikke tage mere paa mig — jeg duer ikke til større Roller end dem jeg udfører.

15 Det maa vist gaa som det bedst kan.

Kan De hitte den Kendsgerning, der tvinger Hørup, da er han Manden.

Nu faar vi vel Opløsning, Valg og Vinteren spildt. Saa tænker Hørup videre næste Oktober.

20 Jeg har foresat mig, at Striden med Mrgbl. skulde høre op. Jeg har standset nogle ellers gode Artikler af Nansen og Bang — jeg vil se, hvordan Mrgbl. gestalter sig imorgen. Kan vi komme los nu, er det nok bedst.

Gud véd, om dette er et Svar paa Deres Brev, men langt er
25 det da.

Deres hengivne

Edvard Brandes.

201. Til *Niels Neergaard*.

Kjøbenhavn den 13 Decbr. 1887.

Kære Neergaard!

30 De blev vel forfærdet over de tre Ark? — Men der er jo intet at gøre derved. Jeg har læst første Korr., i hvilken jeg, til lettere Oversigt, har delt Afh. i 7 (istedetfor 3) Afsnit og indsat flere Linjeafbrydelser end nu. Thiele har Korr. og sender mig ligeledes 2den Korr., hvilken jeg saa, naar jeg har læst den, sender Dem
35 til Eftergaaelse af Ortografien (paa Lørdag).

Jeg har regnet ud, at det er muligt paa de to resterende Ark at faa et Nyaarsdigt af Schandorf (3 Sider), en Fortælling af Pontoppidan (13 Sider, som sidst), Juleudstilling (af Lange) 8 Sider, Literatur (af Skram) 4 Sider og Theatre 4 Sider eller sligt — — kort sagt, det kan jo skæres, om end det kniber; men paa den anden Side haaber jeg, De skal have Fornøjelse af Afh. Den skal diskuteres i Industriforeningen i anden Halvdel af Januar, hvorom Bekendtgørelse udgaar om nogle Dage.

Deres hengivne

Marcus Rubin. 10

202. Fra *Emmy Kramp*.

Alm. Hosp. 14—12 87

Hr. kontorchef Rubin!

Det er mig overdraget af Dansk Kvindesamfund at anmode dem om at tage sæde i udvalget til oprettelsen af læreværksteder for 15 kvindelige haandværkere.

Da jeg meget gerne ønskede at tale med dem om sagen, skal jeg tillade mig at komme til dem, hvis det er dem belejligt, torsdag aften kl. 8. Jeg ved, at kontorchefen kun er at træffe efter 5, og det er mig da ikke muligt at komme tidligere end 8. I fald tiden ikke 20 er belejlig, turde jeg maaske udbede mig et par ord i løbet af dagen.

Ærb.

Emmy Kramp.

cand. med. & chir.

203. Fra *Th. Sørensen*.

25

Hobro d. 22/12 87

Kjære Rubin!

Et af de sidste Ord, jeg hørte af Deres aandrige Mund, da jeg i Efteraaret besøgte Hovedstaden, var: »Hvor det maa være rædsomt at skulle leve i en saadan lille By«. Jeg svarede Dem hertil, at det dog medførte det Gode, at man ikke blev overinciteret, hvad De er stærkt paa Veje til — tro De mig, naar De er nær ved Halvtreds som jeg, saa er Deres Hjærne et udslidt Øg. Imidlertid man kan faa for meget af det Gode. Engang imellem trænger man til at faa lidt Ondt til Afvexling. Saaledes gaar det netop mig. Jeg trænger til lidt 35

Incitation, og henvender mig derfor bønligt til Deres rige Livskilde med Anmodning om en Lædskedrik.

Tjen mig da først og fremmest i at lade mig vide, hvorledes det gaar med den salig Kommissions Betænkning. Synes man om den paa højere Steder? Har den nogen Udsigt til snart at komme frem? Vil den afføde ny Regjeringsforslag i denne Samling? Er jeg det eneste Medlem af Kommissionen, som endnu ikke har modtaget den færdige Betænkning med Bilag? Er Westergaard død, eftersom jeg ikke har hørt fra ham i en uendelig Tid — men jeg har rigtignok heller ikke skrevet? Skal De være Rigsdagsmand ved næste Valg? o. s. v.

. . . Indlagt sender jeg Dem »Tolden og Tiderne« tilbage med Tak for Laan. Som Repræsentant for en herværende Toldreformforening skal jeg paa Onsdag i næste Uge give Møde i Odense. Aarsagen hertil er, at jeg blev anmodet om at indlede det Møde her i Byen, paa Grundlag af hvilket den herværende Filial blev samlet, hvilket jeg gjorde, støttende mig til Deres Foredrag paa Industrimødet i Odense. Folk var henrykte, og valgte mig til at repræsentere dem. »Inter caecos regnat o. s. v.«. Forresten har jeg tidligere beskæftiget mig endel med Skattespørgsmaal og ejer saaledes Frederiksens Bog om Formue- og Indkomstskat, men jeg havde dog aldrig tænkt mig at skulle diletterere paa det Omraade. Paa Mødet er det *muligt* at jeg vil foreslaa nationaløkonomisk Assistance tilkaldt ved et eventuelt Udvalgs Udarbejdelse af Programmet for Foreningen. Skøndt det Hele rimeligvis bliver Humbug, vil jeg dog spørge, om De har noget imod, at jeg i saa Tilfælde henleder Opmærksomheden paa Dem? Koedt er jo rigtignok Frihandelsmand og De Beskyttelsesmand, men »Beskyttelsen« vil vel ogsaa nærmest komme til at dominere paa Mødet. Lad nu være at le ad mig, fordi jeg kan underskrive mig »forhenværende Medlem af Bestyrelsen for en konservativ Klub og nuværende Medlem af Bestyrelsen for en Toldreformforening«, men skriv i det Sted til Deres hengivne

Th. Sørensen

Venlig Hilsen til Westergaard.

204. Fra Isidor Heckscher.

Stockh. d. 3 Januar 1888.

Kjære Rubin!

Hjertelig Tak for Dine opmærksomme og venlige Linjer, som gjengjældes med de bedste Ønsker til det nye Tidsafsnit for Dig og 5
Din Familje.

Om det var saa »klogt« af mig at søge Posten i Nat. Banken, veed jeg nu ikke. Jeg havde store Betænkeligheder derved og vilde i Begyndelsen slet ikke tænke derpaa, men fik fra flere Sider og gennem paalidelige Folk saa stærke Impulser dertil, at jeg, naar 10
jeg overhovedet vilde betragtes som et Direktørs-Emne, vanskeligt kunde undslaae mig. Hverken Rosa eller jeg troede dog noget Øjeblik paa, at man vilde have mig, og Udfaldet var mig ingen Skuffelse. Det skal nemlig paa ingen Maade betragtes som et Tegn paa, at jeg er utilfreds med min Lod i Verden eller specielt med mit Op- 15
hold her. Tvertimod vilde en Flytning til Kbh. i flere Henseender være mig imod, ligesom det jo for Rosa og Børnene vilde medføre store Savn at forlade Stockholm. Men jeg er nu ikke saa ung længere, gaaer endog i mit 40de Aar, og her oppe kommer jeg af flere Grunde næppe videre end til den underordnede Stilling, jeg nu 20
indtager. At stagnere i den synes mig fra et rent Udviklingssynspunkt utilladeligt, for saa vidt der er nogen Mulighed for at komme i Stillinger, der give Udsigt til Anvendelse for og Udvidelse af mine Fagkundskaber. Men lader det sig ikke gjøre, saa har jeg jo forresten ingen Grund til at beklage mig over Tilværelsen. De andre 25
lignende Stillinger, Du antyder, ere ikke mange. Sponnecks har jo den Mangel, at den for det Første ikke er ledig, og at Handelsbanken dernæst er et noget kjedsommeligt Institut, der laborerer under sin altfor store Aktiekapital og sine foretagsomme Konkurrenter. Der er endvidere den samme Hindring der, som siges at have været 30
mig til Skade i den første Sammenhæng, nemlig at der jo allerede er en Jøde i Direktionen. Jeg har derfor ingen stor Tro til denne Mulighed. Og til saadanne Institutter som Privatbanken og Landmandsbanken passer mit forsigtige Naturel aldeles ikke.

Naar Nytaarsarbejdet i Banken er forbi om nogle Uger, haaber 35
jeg at faae Ro til at gjenoptage nogle handelsretlige Undersøgel-

ser, jeg har paabegyndt, og dertil glæder jeg mig. Videnskabelige Sysler ere og blive dog det bedste Middel til at vinde Tilfredshed og Harmoni hos Folk af min Kaliber.

...

5

Skriv snart igjen til Din hengivne

Isidor H.

205. Fra *Frantz Bille*.
Légation de Danemark

Stockholm 19de Januar 1888.

10 S. T. Hr. Marcus Rubin.

Chef for Staden Kbhvn.s stat: Kontor.

Jeg vil ikke opsætte at takke Dem paa det forbindtligste for Deres Opmærksomhed at sende mig Særtryk af Deres Afhandling om den nordiske Toldunion, som jeg vistnok havde gjort mig bekjendt
15 med forud, men som jeg sætter stor Pris paa at besidde. Da De synes mig saa fuldkommen rigtigt orienteret i Spørgsmaalets Stilling, afholder jeg mig fra ved denne Lejlighed at gaa nærmere ind paa dets Realitet. Jeg kan dog ikke undlade at gjøre Dem min oprigtige Kompliment for den Maade, paa hvilken De har indledet en
20 Diskussion om det, paa samme Tid jeg maa tilstaa, at jeg ikke hører til dem, der have Mod til at besvare Spørgsmaalene i Deres Afhandlings sidste Linier med ja. — Imidlertid, hvad der kan gøres er at vække Opmærksomhed og Interesse for Sagen, og selv i et saa yderligt ugunstigt Øjeblik som det nærværende er, her i Stockholm,
25 tror jeg, at et Arbejde som Deres mere end noget andet kan bidrage dertil. Med Deres Tilladelse vil jeg derfor benytte mig af de mig tilstillede Særtryk i dette Øjemed, idet jeg sender dem til Kong Oskar, Kronprinsen, Statsminister Themptander, Grev Ehrensværd og nogle flere; men jeg kunde paa denne Maade meget godt benytte
30 en halv Snes Exemplarer mere, og, hvis de staa til Deres Raadighed, og ikke allerede *ere* uddelte til svenske ledende Mænd, saa skal det være mig en Fornøjelse at paatage mig Oversendelsen herfra.

Med særdeles Agtelse

Deres ærbødige

og meget forbundne

F. Bille

35

206. Fra Bredo von Munthe af Morgenstjerne.

Kristiania 19 Januar 1888

Hr. Kontorchef Rubin.

Jeg har ikke villet lade Dagen gaa til Ende uden at sende Dem min forbindlige Tak for Deres igaar modtagne Foredrag om Toldunionssagen, som jeg med den største Interesse har gennemlæst. Spørgsmaalet har hermed i flere Henseender faaet en saa grundig Udredning, som det overhovedet lader sig opnaa, indtil et helt anderledes vidløftigt Apparat ved Regjeringernes Initiativ sættes i Bevægelse.

I Sammenligning med Deres indgaaende og saglige Behandling, vil De af det lille Hefte, jeg tillod mig at sende Dem, se, at det er et ganske anderledes beskedent Bidrag til Spørgsmaalets Diskussion, jeg har havt Tid og Anledning til at yde, et Bidrag som nærmest kun var bestemt til hos os at henlede Almenhedens Opmærksomhed paa denne Sag, der hidtil var lidet kjendt og paaagtet.

Jeg blev ved Deres Fremstilling opmærksom paa, at jeg — vildledet ved den Oversigtstabel over Toldtariferne, der findes ved Tietgens Foredrag paa Handelsmødet i 1885 — har begaaet den Feil at angive den danske og svenske Thetold som høiere end den norske istedetfor omvendt. Det var saameget letsindigere af mig ikke selv at se efter i vor Toldtarif, som Forholdet, saaledes som det var angivet i nævnte Tabel, var mig paafaldende.

Med Ønsket om Deres fortsatte værdifulde Medvirkning ved den betydningsfulde Sag, hvormed ogsaa jeg varmt sympathiserer, forbliver jeg

Deres ærbødige og forbundne

Bredo Morgenstjerne

207. Fra Isidor Heckscher.

Stockholm d. 20 Jan^r 88.

Kjære Rubin!

Dine Exemplarer til Bladene ere besørgede uden Ophold, og det mig tilkommende har jeg læst med stor Interesse. Det er et stort og lærerigt Arbejde, Du her har maattet underkaste Dig, og Du har skilt Dig særdeles smukt derfra, ligesom Din Tone har faaet den rette diplomatiske Timbre, der i slige Forhold er saa nødvendig.

Overbevist om, at Du udretter Andet og Mere dermed end at vække Opmærksomhed for Spørgsmaalet, er jeg dog ikke bleven. Mig synes, at Vanskelighederne, som Du saa livligt skildrer, langt overveje Fordelene i materiel Henseende, og jeg troer stadigt, at Sverige, hos hvem Tyngdepunktet jo dog ligger, er alt Andet end disponeret for at associere sig. I Grunden har man jo her til Lands Lov til at ræsonnere saaledes: »Naar vor Export til Danmark i de senere Aar er steget saa enormt trods Toldskrankerne, saa kunne disse vel ikke være saa farlige for os; om vi ville lægge Told paa de Artikler vi behøve fra Danmark, altsaa især Hvedemel, det bliver vor Sag; det er os, som skulle betale den«. Jeg seer med andre Ord ikke, at Sveriges voxende Export til Danmark indeholder noget Bevis for, at det er Sverige, som trænger til Danmark, og at det af den Grund maa være mere tilbøjeligt til at opgive sin Frihed i Toldpolitiken, end hvis Forholdet var omvendt.

Til Syvende og Sidst er det Hele dog, som Du med Rette fremhæver, en Følelsessag. Jeg føler i den Henseende som Du, at Omraadets Udvidelse bør medføre saa mange Fordele i materiel og især i *aandelig* Henseende, at det vel nok var værd et Forsøg. Men jeg frygter, at hverken Norge eller Sverige vil have Noget med os at bestille; vi ere et »mærket« Folk, mærkede baade ved de Amputationer, vort Omraade har maattet underkaste sig, og ved den indre Opløsningsproces, som nu i over 12 Aar har lammet enhver Stræben hos os. Maaske Du ogsaa har undervurderet den Vanskelighed, der ligger i, at Danmark og Sverige ere Konkurrenter paa vigtige Punkter overfor Udlandets Marked, navnlig som Exportører af Mejeriprodukter. Enhver Fordel, den Ene her kan vinde, f. Ex. ved en Traktat med et fremmed Land, er jo en Forbedring i Produktionsvilkaarene, og denne Chance opgiver man næppe saa gjerne, lige saa lidt som man vel er forlegen for at staae Last og Brast, naar et Exportforbud (paa Grund af Kvægsyge f. Ex.) rammer Nabolandet. —

...

Lev vel og skriv snart.

208. Til Erik Skram.

Østerbrogade, 23-1-88.

Kære Skram!

Tak for Din Bog. Den kom netop til en Ferieaften, jeg har taget mig midt i megen Travlhed, og den kom fortræffeligt tilpas. 5

Der staar paa Bagsiden af Titelbladet forskellige rosende Anmeldelser af den, og jeg underskriver dem. Kun er det noget Sludder at undre sig over, at Du skriver saa lidt. Naar man skriver med den intense Kunst som Du, kan man ikke skrive meget. Det er, som jeg vist tidligere har sagt Dig, næsten den eneste Indvending, jeg har imod Din Stil, dens hartad for sammentrængte Kunst, dens for store Kræsenhed. Og det mærkværdige er jo, at Kræsenheden ikke kommer frem som hos J. P. Jacobsen, ved Udsøgningen af Ord, hvad der, tydeligt nok, er en mindre Kunst, ikke heller, som hos samme Forf., ved søgte syntaktiske Vendinger, men ved en sluttet Syntax, en Knaphed og en Omhu for den mest sluttende Kongruens mellem Form og Indhold, som jeg ikke kender Mage til i dansk Literatur. 15

Kunsten er ogsaa større end Hørups, fordi Emnerne er vanskeligere, d. v. s. mere abstrakte og mere almene. Naar Hørup skriver om et bestemt politisk Spørgsmaal eller fører en Debat, er Stoffet selv saa rigt — allerede efter en Diskussions Natur og det Materiale, Modstanderen derved giver —, at Fantasien har lettere ved at fylde. Men at skrive om en Landevej som Du skriver, anser jeg for at være noget lignende som den eller den Maler med et berømt Navn gør; jeg mener blot, at Du formaar at kaste samme Poesi over Landevejen ved Din Pen, som ellers kun den veritable Natur kan kaste over Landevejen i et af sine Luner, og det er megen Kunst, stor Kunst. 25

Min Indvending gælder altsaa kun, at jeg næsten er for anstrængt derved. Jeg véd knapt, om ikke allerede 116 Sider paa én Gang er for meget. Stykket ud i 15 Halvark vilde det være 15 ædle Stene, hvor hver gav Hvile nok for Betragtningen. Nu er det næsten Synd for den megen Rigdom. 30

Medens jeg altsaa mener, at Din Pens Finhed er uovertræffelig — og kun faa Steder anstrængt som i enkelte Anmeldelser i Tilskue-

ren — er jeg tillige aldeles begejstret for en Sætning som den Pag. 83, Beg. af 3^{ie} Stykke om Sproget og Kvægmarkederne m. m. De to Punktumer skaber jo de paagældende ikke blot Ordvendinger, men ogsaa Personer lyslevende for en. Jeg læste Sætningerne højt for min
 5 Kone, ganske betaget af Din Kunsts Styrke og Liv.

Det kan ikke undgaaes, at Billederne savnes noget (Papiret kunde ogsaa nok have været noget bedre), og lidt vel megen Danskhed synes jeg, der var. Men jeg nærer forøvrigt ikke Tvivl om, at havde jeg oplevet det, Du har oplevet, og været omkring derovre, havde
 10 jeg følt det samme, som Du. Historiske Minder betager mig altid med stor Magt, hvor jeg har truffet dem, endsige i saadanne Forhold. Kun mener jeg, det kommer lidt for hyppigt igen og afbryder de mesterlige Naturbeskrivelser.

Da jeg aldrig kan lade være med at tale om mig selv, vil jeg
 15 slutte med at sige, at dersom jeg ikke havde nødig at flinke mine (formelt) umulige Evner op ved springende Journalistik — som kun er forlorent (∴ ubevidst forlorent) Liv —, saa vilde jeg endnu haabe paa, en Gang at kunne præstere noget, der lignede Kunst, d. v. s. var behersket. Men netop her viser sig jo den almindelige
 20 morsomme Forvexling mellem Modtagelighed og Produktionsevne. Alligevel vil Du kunne forstaa, at Sammenligningen paanøder sig mig.

Altsaa endnu en Gang Tak for den store Nydelse! Nu skal min Kone have Bogen, hun hilser Dig og Din Kone, idem gør

25 Din hengivne
 Marcus Rubin.

209. *Fra Pontus Fablbeck.*

Uddevalla 7-V-88

Högädle Herr Kontorchef!

30 Några ord med anledning af Edert senaste ärade bref, hvarå jag i dag svarar här ifrån U., dit en familjeangelägenhet plötsligen kallat mig!

Förhållandena ha, sedan vi sist träffades gestaltat sig så, att om jag då vetat, hvad jag nu vet, skulle jag hafva bedt Eder råda Bestyrelsen för Nationalekonomiska Kongressen att till ljusare tider
 35 uppskjuta diskussionen öfver ämnet »en nordisk tullunion«. I Riks-

dagen har framlagts och af Bevilningsutskottet tillstyrkts en motion om Mellanrikslagens revision i separatistisk anda. Vidare ser jag af tidningarne att t. o. m. Nationalekonomiska Föreningen i Sthm. vid sitt sista sammanträde förhållit sig mycket negativ gent emot förslaget om en tullförbindelse. Presidenten Forssell ville ej ens vara med om en Mellanrikslag med Danmark.

För min del finner jag vinden för närvarande så motig, att jag tror det vore för saken sjelf bäst, om man tills vidare ej rörde vid den. Skulle Bestyrelsen ej vilja ändra sina bestämmelser i denna sak, så beder jag Er dock vara god hos den anhålla, att den tills vidare *inhiberar den officiella anmodan till mig*. Jag skall litet närmare höra mig för på skilda håll, och derefter antingen skriftligen eller personligen vid besök i K. i slutet af månaden angifva min bestämda mening. Jag hoppas, att hvarken Ni, Herr Kontorchef, eller Bestyrelsen harmas på mig för denna anhållan och detta råd. Bådadera ha sin grund i mitt intresse för saken sjelf.

För tillfället inskränkande mig härtill beder jag Eder mottaga försäkran om min utmärkta högaktning

ödmjukt.

P. Fahlbeck 20

210. Fra Pontus Fahlbeck.

Lund 21-V-88

Högädle Herr Kontorchef!

Som svar å Eder ärade skrifvelse af den 15 dennes, får jag nämna att med den förändrade formuleringen bortfalla äfven mina betänkligheter att mottaga det hedrande anbudet, för så vidt de sammanhängande med saken sjelf. De personliga betänkligheterna kvarstå visserligen uti det arbete af annat slag, jag har för händer. Men vill den ärade Kommiteen ej ställa sina fordringar på utredning allt för högt, mottager jag med nöje anbudet. Jag ber Eder vara god framföra detta tillika med uttrycken af min reverens för densamma.

Mottag till sist för egen del, Herr Kontorchef, försäkringarne om min utmärkta högaktning

ödmjukt.

P. Fahlbeck 35

211. Til *Niels Neergaard*.

Kjøbenhavn den 25 Juni 1888.

Kære Neergaard!

Da den eneste Stavnsbaands-Bog, jeg mangler, er Mejborgs,
 5 beder jeg Dem sige mig, om De er i Besiddelse af den, da jeg
 gerne vilde indlede mit Essay med en almindelig lille Oversigt
 over Stavnsbaandsliteraturen.

Holms Bog — brillant

Falbe-Hansens — ikke helt begejstrede

10 A. D. Jørgensens Foredrag — lidt for meget Præken
 ikke?

Deres hengivne

Marcus Rubin.

212. Til *C. F. Bricka*.

15 Kjøbenhavn den 23 August 1888.

Hr. Arkivsekretær Bricka!

Jeg beder Dem prøve at faa en anden end mig til at skrive Han-
 delsfolkartiklerne i Deres Lexikon. Der er bogstavelig talt intet, jeg
 véd at have forud for hvemsomhelst til at gøre dette Arbejde: jeg
 20 kender ikke vor Handelshistorie, ikke de historiske Kilder, der skal
 benyttes, ikke engang de nulevende Storheders Meriter.

Men jeg vil gerne assistere, hvor jeg kan. Hvis De f. Ex. kun
 kan finde en yngre Mand til Arbejdet, skal jeg, hvis De ønsker det,
 med stor Glæde gennemlæse mere almindelige økonomiske Artik-
 25 ler — ihvorvel ogsaa her er Falbe-Hansen bedre Autoritet end jeg.

Tag mig ikke mit Afslag ilde op. Men et Hverv, hvor jeg ikke
 kan indse, at enten jeg eller Andre skulde kunne lære noget, kan
 jeg ikke overvinde mig til at give mig i Lag med.

Deres ærbødige

30 Marcus Rubin.

Er der ikke en merkantil Mand med literære Evner (en Bank-
 mand) eller lign., der kan gøre Arbejdet?

D. S.

213. Til *Edvard Brandes*.

Kbhvn. d. 4 Septbr. 88.

Kære Brandes!

Formaalet at ærgre den »Bingske« Del af »Politikens« Folk forekommer mig ikke tilstrækkeligt at motivere Deres Artikel idag om »Tordenvær«. Navnlig tror jeg, De har overset, at Artiklen ikke ærgrer Hostrup og hans Venner, hvilke tværtimod er glade for den, da de saa fortræffeligt kan benytte den. Ovenikøbet er Hostrup tilstrækkelig Menneskekender til at ane noget af Sammenhængen med Hensyn til saadanne Artiklers Tilblivelse.

Realiteten skal Himlen befri mig for at beskæftige mig med, ihvorvel det er jo nu en sand Ulykke at huske, hvad Deres Broder Georg har skrevet om Hostrup i Almindelighed og Tordenvær i Særdeleshed, men naar De gør ham (Hostrup nemlig) til Kammerat med Erik Bøgh (eller muligvis Carl Møller), saa forekommer det mig, De forrykker Maalestokken for, hvordan almindelige Læsere ellers skal læse Theateranmeldelserne, saa forbandet. Dette interesserer mig dog mindre, da jeg ikke er Æstetiker.

Mere Interesse havde jeg haft af, om vi havde faaet det Spørgsmaal om »Ansvaret« klaret hjemme hos Dem hin Aften. Mig forekommer det bestandigt, at enten er man Politiker, saa har man Ansvar, eller er man Enemand, saa nøjes man med at sige sin Mening uden at se tilhøjre eller venstre.

Hvad der falder mig for Brystet i Anmeldelsen af »Tordenvær« er, at ingen tror, De har sagt Deres Mening, meget snarere læser man Artiklen »politisk«, som et Udtryk for hvad vor »Kreds« vil have, at der »evropæisk« skal siges om Hostrup. Og saa ender det min Sandten med, at *vi* faar Ansvaret. Det er jo nok til at bære — jeg for min Del afviser aldrig udadtil min Del deraf —, overfor Dem vilde jeg blot kvittere for Modtagelsen.

Deres hengivne

Marcus Rubin. 30

214. Til *H. N. Hansen*, kopi.

7de Septbr. [8]8.

Herr Etatsraad Borgemester *H. N. Hansen*. K. DM.

Jævnside med den Udvikling, der finder Sted i Kjøbenhavn ved
5 Befolkningens Tilvæxt gennem Fødsler og Indvandring, og ved
Omflytning mellem Hovedstads- og Provinsbefolkningen — en
Udvikling, som dels konstateres ved de aarlige Opgjørelser over
»Befolkningens Bevægelse«, dels ved de egentlige Folketællinger —
finder der indenfor Hovedstaden en stadig Forskydning Sted fra
10 Bykvarter til Bykvarter, som det er af stor administrativ Interesse
at være à jour med.

Man kan nogenlunde beregne, hvor stor den aarlige Tilvæxt som
Helhed er, men ikke hvor stor Tilvæksten eller Formindskelsen er i
de enkelte Bydele eller Gader. Til Oplysning herom vilde de to
15 Gange aarlig udsendte Mandtalslister kunne give fornødent Mate-
riale, naar der paa disse Lister forlanges opgivet ikke blot Befolk-
ningen over 10 Aar, men den hele Befolkning. Mandtalslisterne
skulde da i det mindste én Gang aarlig summarisk bearbejdes, saa-
ledes at man kunde vide for hver Gade Antallet af Børn, af Voxne
20 og af Gamle (svarende til Sundhedskollegiets Inddeling af Al-
dersklasserne: 0—1 Aar, 5—15, 15—65, ov. 65 Aar) for hvert af
Kjønnene.

Der kan næppe reises Tvivl om det i høi Grad nyttige for Ad-
ministrationen — Fattigvæsenet, Politiet, Sundhedsvæsenet, de tek-
25 niske Afdelinger m. v. — ved at have de her nævnte Data, man
ellers stadig maa gisne om. For Befolkningen vil Uleiligheden ikke
kjendeligt forøges, naar dog Mandtalslisterne skal paaskrives, og
heller ikke kan Bearbejdelsen antages i Tid eller Penge at blive af
særdeles Omfang. Derimod bliver det et Spørgsmaal, om Mand-
30 talslisterne kan undværes til denne Bearbejdelse en Tid lang, og
om de ikke i det hele bør underkastes en Revision, med Tilføielse
af nogle, Indskrækning af andre Rubriker.

Til nærmere Belysning af hele dette Spørgsmaal tillader jeg mig
at anmode om, at Magistraten vilde lade Sagen blive overveiet og
35 undersøgt, i første Række maaske af de Embedsmænd under Magi-
straten og Politiet, hvis Forretningsomraade Sagen nærmest vedrø-

rer, saasom: Vicepolitidirektøren, Stadslægen, Skatteinspektøren, Stadsingeniøren, Chefen for Fattigvæsenets første Sekretariat og Chefen for statistisk Kontor. Det Resultat, man ad den Vei maatte naa til, vilde være at forelægge Magistraten (eventuelt Borgerrepræsentationen), og en Ordning af Spørgsmaalet kunde da maaske allerede naaes ved Udsendelsen af Mandtalslisterne i Aaret 1889.

Ærbødigst

Rubin.

215. Til *H. N. Hansen*, kopi.

7de Septbr. [8]8 10

Herr Etatsraad, Borgemester *H. N. Hansen*, K. DM.

Mellem de Reformer, som Bevægeligheden i en stor Bys Befolkning til og fra Byen og indenfor Byen selv paakræver, fremtræder stedse stærkere Nødvendigheden af den kommunale Administrations Tilsyn med og Ordning af Beviserne for Fødsel, Ægteskab og Dødsfald. Hvor Anmeldelsen af disse Begivenheder obligatorisk skal foregaa hos de borgerlige Myndigheder, følger disses Ordning af Sagen af sig selv, men hvor Anmeldelsen, som her i Landet, foregaaer hos de geistlige Myndigheder, opstaaer der jævnlig betydelige Vanskeligheder saavel for Privatfolk som for Autoriteter, naar man ved givne Leiligheder skal tilveiebringe de nys nævnte Attester.

Spredte som disse Attester nu ere paa mangfoldige Hænder og uden samlet Oversigt, kan det ikke undgaaes, at det tidt frembyder megen Tidsspilde, undertiden omtrent viser sig ugjærligt, at skaffe dem tilveie. Ere de derimod samlede paa ét Sted, vil saavel Autoriteter som Private vide, hvor de skal henvende sig for at erhverve sig enten Gjenpart af Attesterne eller enkelte Oplysninger, og et alfabetisk Register for hele Byen og for hvert Aar vilde med Lethed kunne fremstilles og holdes à jour.

For Dødsattesternes Vedkommende er allerede i det Væsentlige en Ordning opnaaet gennem de af Begravelseskontoret for en længere Aarrække indrettede Seddelregistre. For Fødsels- og Ægteskabsattesters Vedkommende vilde man, uden Indgriben i de bestaaende Forhold, kunne opnaa et lignende Resultat, naar det paa-

lagdes de kirkelige Myndigheder i hvert Sogn at tilstille Magistraten en Udskrift af Kirkebøgerne for alle Fødsler eller Ægteskaber, som ugentlig indregistreres. Det vil da tillige være rettest, om Magistraten lader foretage en Udskrift for en Aarrække tilbage, saaledes at der kan tilveiebringes paa ét Sted et Register over Født og Ægteviede her i Staden for de sidste Decennier, hvilket da fremtidig holdes à jour. De Omkostninger, der vilde være forbundne med en Ordning som den nævnte, vilde i det væsentlige blive ækvivalerede ved de Kjendelser, der maatte erlægges for saadanne
 10 Udskrifter og Meddelelser af Oplysninger, som ønskedes af Borgeme.

Det skal endnu tilføies, at hvis Ordningen overdroges det statistiske Kontor, vilde dette samtidig komme i Besiddelse af et Materiale, der lettelig kunde udbyttes til statistiske Oplysninger om og
 15 Oversigter over Stadens sociale Forhold, hvilke Oversigter i adskillige Henseender kunde blive af Betydning baade for Administrationen og for Offentligheden som Helhed.

Ærbødigst

Rubin.

20 **216.** *Fra Isidor Heckscher.*

Stockholm d. 23 Okt. 1888.

Kjære Rubin!

...

Som sædvanligt minder Du mig langt oftere om Din Tilværelse,
 25 end jeg gør Dig bekendt med min. Altsaa først og fremmest Tak for »Stavnsbaandslitteraturen«. Jeg har af denne i Kildeskrifter kun læst Fridericias »Festskrift« og tør derfor ikke indlade mig videre paa denne Syndflod af Skrifter. Derimod kunde jeg have mere Lyst til at bryde en Landse med Dig om Forsikringsagen. Dine Artikler
 30 herom vare meget lærerige og baarne af den Autoritet, som Medarbejdet ved en saa betydningsfuld Reform maa give. Men mod Dit principielle Udgangspunkt har jeg en Del at indvende. Den Theori om »l'homme-machine«, som Du — et tu! — vil holde paa, haabede jeg at have slaaget flad ved min Artikel i »Nordisk Tidsskrift«. Jeg
 35 skal nu ikke besvære Dig med en Gjentagelse af mine Argumenter.

Men jeg skal kun gjøre opmærksom paa den Subreption, der ligger i at sige: Arbejdsgiveren »bør« bære Skaden ved Ulykker i Arbejdet, fordi han »bør« bære Risikoen paa sine Maskiner. Staten tvinger ham jo nemlig *ikke* til at forsikre de sidste; hvorfor skal den tvinge ham til at forsikre Arbejderne? Vil han kassere en Maskine, 5 saa bliver det jo hans Sag; Arbejderen skal han derimod ikke kunne »kassere«. Hvad Du vil udtrykke, er vel snarest dette: Naar Maskinen revner, gjør den det *paa Ejerens Risiko*, altsaa bør Risikoen ved Arbejderens Skade ogsaa være Arbejdsgiverens; thi i Storproduktionen forsvinder Arbejderen som Individ og bliver kun Produktions- 10 faktor. Men ganske afseet fra det Ensidige i denne Opfattelse af Arbejderens Rolle (jfr. f. Ex. hele Strejkebevægelsen og dens Betydning for Prisdannelsen), saa maa jeg benægte, at Arbejdsgiveren kan have villet paatage sig en slig Risiko og kan være forpligtet til at bære den. En Arbejder kommer idag og gaaer imorgen; skal Fabrikanten pensionere ham mod den Ulykke, der i Aften hænder ham, for hele hans Livstid, saa staaer det dog sandeligt ikke i noget Forhold til den *Gavn*, Arbejderen gjør ham. Sagen er, at Maskinen og Arbejderen som *Værdier* ere ganske inkommensurable, ligesom de (efter min Opfattelse i al Fald) ogsaa ere det som Produktions- 20 faktorer. — Hvorfor ikke sige ganske simpelt: Arbejdsklassen er saa uheldigt stillet ved Fordelingen af Udbyttet, at Staten maa hjælpe ham, hvis han kommer til Skade, mod uforskyldt Nød, ligesom den hjælper andre Stakler. Omkostningerne maa den fordele efter den relativt sandsynligste Proportion: en Del maa Arbejdsgiveren, en anden Del Arbejderen, Resten Staten bære. »Weiter bringt es kein Mensch«, troer jeg.

Langt bedre forstaaer jeg Dit Standpunkt overfor »det nationale Arbejde«. Protektionistbevægelsen i Danmark er jo forholdsvist uskyldig; den gjør jo endog strax Front mod Fordyrelsen af Livs- 30 fornødenhederne og vil blot holde paa status quo. For Alvor tænker vel heller Ingen paa ganske at afskaffe Beskyttelsen for Industrien i en overskuelig Fremtid.

...

Din

I. H. 35

217. Til *Niels Neergaard*.

Kjøbenhavn den 16 Novbr. 1888.

Kære Neergaard!

Meddel mig venligst, om De har Brug for en Opsats — stor
 5 1 trykt Ark — ved Navn »Engifte og Mangegifte«. Jeg taler lige ud
 om Sagen i min Artikel, der paa det reale Omraade er meget kon-
 servativ (i visse Henseender reaktionær), men er kritisk mod Bjørn-
 sons Pjece (der iøvrigt kun omtales paa de sidste Sider). Jeg synes,
 den er daarlig.

10 Hvis De kan bruge Artiklen til Decemberhæftet, hvad Philipsen
 mente, der var en Mulighed for, kan De faa den om et Par Dage.
 I hvert Fald vilde jeg gerne høre to Ord fra Dem, da jeg ellers vil
 forsøge Nationaløk. Tidsskr.

Deres hengivne

Marcus Rubin.

15

218. Til *Edvard Brandes*.

Kjøbenhavn den 22 Novbr. 1888.

Kære Brandes.

De har faaet — eller De vil faa tilsendt — dels en fransk, dels en
 20 tysk Fremstilling af Danmarks Historie, Geografi, Kulturhistorie
 etc. paa Høsts Forlag, udgivet af Weitemeyer.

De vil hurtigt overbevise Dem om, dels gennem Medarbejdernes
 Navne (hvoriblandt mit), dels gennem selve de givne Oversigter,
 at Bogen er frisindet, og den er, efter mit Skøn, virkelig oplysende.
 25 For alle, der staar i Rapport til Udlændinge og udenlandsk Litera-
 tur vil det være en stor Behagelighed at kunne henvise til den (en
 engelsk Udgave vil næste Aar følge den franske og tyske).

Da Høst har haft store Bekostninger af Bogen (og sikkert ikke
 faar andet ud deraf), synes jeg, det var pænt at give ham en ca-
 30 deau derfor (hvad har f. Ex. Femmillionæren Hegel gjort i saa
 Henseende!), og da Weitemeyer har haft stor Slid, og efter min
 Mening skilt sig godt fra Sagen kunde jeg ogsaa unde ham en Op-
 muntring. Jeg beder Dem derfor tage Dem af Sagen til »Politiken«
 (hvor det vel er bedst at meddele det, før en eller anden Bede faar
 35 den til Anmeldelse), og jeg beder Dem tage velvilligt paa Arbej-
 det (incl. den højst vanskelige Oversættelse).

Jeg kan meddele Dem, at jeg, efter Konference med Philipsen, besluttede at blive ved »Tilskueren«, saalænge Philipsen vil holde det oven Vande. Vi blev enige om, at ogsaa paa dette Omraade burde Neergaard og ikke vi gøre Brudet, og De vil derfor i Decemberhæftet finde en Artikel af mig om — — — Engifte og Mangesifte! 5

Mit Standpunkt vil næppe overraske Dem, det er stærkt konservativt (ægteskabsforsvarende), men vil blive skældt ud fra alle Sider, fordi jeg erklærer dette med Erotiken i Ægteskaberne for noget Sludder, item det sædelige Lighedskrav, item en stor Del af Prostitutionsangrebene, item Bjørnsons Bog. Navnlig fra Bjørnson venter jeg et Uvær. — Trods alt har jeg villet sige min Mening, der kortelig kan sammenfattes i »bestandig borgerlig«, med Front mod al Forskræthed. 10

Jeg synes »Politikens« Avertissementer sløjer af. Er det den nærestaaende Juleskylle, der forberedes — Havblik før Stormen —, eller er det en Følge af den radikale Svingning? 15

Stakkels Hørup!

Deres hengivne

Marcus Rubin. 20

219. Fra Edvard Brandes.

23-11-88

Kære Rubin!

Jeg skal gøre mit Bedste med Hensyn til Høsts Fortjenester og forlangte idag Bogen hos Adler. 25

Jeg finder det blot rimeligt, at De skriver i »Tilskueren«, og jeg har ingen Angst for Deres Behandling af den altid miskendte Kønsdrift. Derimod tror jeg, at jeg vil efter Evne forhindre en Genoptagelse af Striden i »Politiken«. Pontoppidan ønsker, at anmelde Bjørnsons mig synes flove Pjes. Men jeg betænker mig. 30

Med Avertissementerne er der efter hvad jeg erfarer ingen Stands. Oktobermaaned gav 11000 Kr. i Annoncer og 3000 Kr. i Overskud. Man tænker derfor ihærdigt paa en Victoriapresse.

Hørup er ved udmærket Humør og ser lyst paa alle Forhold.

Han opdager intet Nederlag hverken politisk eller socialt; han befinder sig vel. Ja, De tror det maaske ikke; men han er af et andet og solidere Stof end et Menneske som jeg. Men derom og om andet mere vil der forhaabentlig snart blive Lejlighed til en ordentlig
 5 Passiar os imellem.

Deres hengivne
 Edv. Brandes.

7 Dr. Tværgade St.

220. Fra Gottfred Rubin.

10 Østerbroes Dossering 95 a.
 Kjøbenhavn. Ø. 20/12 88

Kjære Marcus!

Jeg har med stor Interesse slugt og læst Afhandlingen i Tilskueren og gjør mig en Fornøielse af at være en af de Første blandt de
 15 Mange, der utvivlsomt vil sige Dig saavel direkte som indirekte Tak for dette Ord i rette Tid. Tiltrods for at den er, om jeg saa maa sige, filosofisk anlagt, er Artiklen saa klar og interessant skreven, at den synes mig blandt alt det Gode, Du har præsteret, noget af det Bedste, Du endnu har givet.

20 Din hengivne
 Gottfred

221. Fra Isidor Heckscher.

Stockh. d. 26 Jan^r 1889.

Kære Rubin!

25 Tak for Dit venlige Brev af 19. ds. Angaaende Haandværker-sagen haaber jeg at høre udførligere; jeg har foreløbigt slaaet min Forespørger i Halsen med Borgmester Hansen.

Hos Sporvognsselskabet (d.v.s. »Stockholms nya Spårvägsaktiebolag«) har jeg faaet følgende Oplysninger:

30 Nogen »Famillistère« eller lignende Institution har man ikke; Personalet bor, hvor det vil, og spiser, hvor det vil, ligesom der intet er gjort for at samle det til fælles Opbyggelse. Den økonomiske Stilling er følgende: Kuske og Konduktører have

om Maanedens	}	det 1 ^{ste} Aar 65 Kr.
		2 ^{d.} - 70 -
		5 ^{te} - 75 -
		10 ^{de} - 80. -

og desuden $\frac{3}{4}\%$ Tantième af det opkørte Beløb (paa de smaa Vogne, hvor der ikke er Konduktør, har Kusken 1%). — Lønnen var oprindeligt Kr. 60 som Begyndelsesgage; de 5 Kr. Tillæg fik Folkene med Vilkaar, at de skulde gaa ind i en eller flere Sygekasser. Kollektiv Ulykkesforsikring er ikke tegnet paa Personalet; i Ulykestilfælde under Tjenesten faa de Kr. 1.50 om Dagen i Erstatning. 10

Disse Oplysninger ere indhentede af Rosa, som baade har bedre Evner til at være Reporter og bedre Tid end jeg. Vi have dog ikke gjort noget for at faa tilsvarende fra det andet Sporvognsselskab (Damp- og Hestekraft), som kun er $1\frac{1}{2}$ Aar gammelt. Ønsker Du, at vi skulle sætte os i Forbindelse med det, bedes Du sige os det. At Sporvognsdriften ogsaa her betaler sig svært godt — i al Fald for det førstnævnte Selskabs Vedkommende — er Dig sikkert bekendt. 15

Dine mere personlige Meddelelser glædede mig nu som altid. Min gamle Principal, P. G. C. Jensen, er en habil Mand, til hvem jeg stadigt fra Tid til anden staar i en vis Rapport, og af hvem Du forhaabentligt vil faa Fornøjelse. Bare Du nu ikke vil komme med denne Produktionsomkostn.-Teori og demoralisere Jyderne dermed! 20

Her har jo været stort Væsen i den lidet motiverende Anledning, at Kong Oskar blev 60 Aar. Illuminationen var den smukkeste, jeg har set, og kostede smukke Penge ($\frac{1}{2}$ Million siges der). Gas og Elektricitet spillede Hovedrollen; navnlig var Telefonstilladset, der rager op over hele Byen som et Eiffeltaarn en miniature, glimrende illumineret med 2000 Glødelamper. Da Luften var saa klar, at man kunde se fra den ene Ende af Byen til den anden, tog det sig brillant ud. 25

Har Du læst vor fælles Ven Dr. Axel Raphaels Bog om Arbejder-voldgift? Den er ret rig paa Fakta, men lidt affekteret i Skrive-maaden. Han sidder inde med mange Kundskaber om Arbejder-spørgsmaalet og er i det hele en meget belæst Mand. 30

Nu Farvel for idag; Kone og Børn have det ved det gamle og beder hilse.

Din

Isidor H.

5 **222. Fra Isidor Heckscher.**

Stockh. d. 11 Febr. 89.

Kære Rubin!

...

Dine Spørgsmaal om Sporvognspersonalet her har jeg ikke før
10 kunnet besvare, da rette Vedkommende ikke strax var at træffe. Nu
er jeg saa heldig at kunne meddele Dig følgende:

Personalet har 9 Timers daglig Arbejdstid med Forpligtelse til at
indfinde sig 10 à 15 Minutter før Arbejdets Begyndelse; Ar-
bejdstiden falder i 2 à 3 Vagthold.

15 Hver 9de Dag er fuldstændig Fridag, *desuden* hver 9de Søndag.
I Undtagelsestilfælde maa dog Søndagsfridagen kunne bortfalde
mod en Godtgørelse af 4 Kr.

Fritid kan *desuden* faas, naar Forholdene tillade det, mod at be-
tale en Extrakusk eller Konduktør (af hvilke altid en stor Del er
20 antagen paa Expektance) med 4 Kr. pr. Søndag, 2 Kr. pr. Hverdag.

Forhaabentlig ville disse Oplysninger befindes fyldestgørende.

Ellers har jeg i Øjeblikket intet paa Hjertet, men saa meget mere
om Ørene.

De venligste Hilsener til Eder alle

25

fra Din hengivne

I. H.

223. Til Studentersamfundets småskriftudvalg.

Kjøbenhavn den 25 Febr. 1889.

Medf. Skrift har sat mig i stor Forlegenhed. Af mange, nærlig-
30 gende Grunde vilde jeg sætte Pris paa dets Udgivelse — der i og
for sig vilde gavne Studentersamf. meget —, men jeg maa give Dr.
Ulrik Ret i, at det har adskillige Mangler, om jeg end ikke ser fuldt
saa mørkt paa det som han.

Skriftets Fejl — dets kemiske Betragtninger, som jeg ingen Forstand har paa, ufortalte — forekommer mig at vise sig i Extrakt Pg. 4, det Sted jeg har indklamret. Det fortælles her, at en fransk Læge har gjort den Iagttagelse, at der drikkes mere Brændevin i daarlige end i gode Tider, eftersom der dør færre af Alkoholisme i disse end i hine. Saaledes hensat, er for det første dette Bevis statistisk ubrugeligt, der siges i Virkeligheden intet udover, at det samme Kvantum Brændevin kan taaes bedre, naar man har Raad til iøvrigt at leve et godt og styrkende Liv, end naar man ikke har det, at altsaa Modstandskraften er ringere i daarlige end i gode Aar. Men lad os nu ogsaa gaa ud fra, at den franske Læges Tal er omfattende og store nok, og at endog hans Slutning er rigtig — hvad har vi saa bevist andet, end at *Brændevinsdrikningen hænger sammen med den brændevinsdrikkende Befolknings Nødstilstand*. Hvis dette er sandt, finder vi jo her en Ledetraad i det hele Alkoholspørgsmaal, som bør bestemme den Maade, det tages paa. Det er da i hvert Fald forkasteligt at gøre den hele Pjece til en Anklage imod Arbejderne og benytte Brændevinet som Skatteobjekt for derigennem at straffe Arbejderen (se navnlig Skriftets Slutning). Hvis Forf. da vilde svare, at selv under daarlige Forhold vilde man for et vist Kvantum Alkohol kunne faa bedre Nærings- og Styrkemidler, da overser han, at Alkoholet ikke blot skal erstatte Mad og Drikke, men ogsaa Brændsel, Tag over Hovedet, Fornøjelser og Fantasier (højere Nydelser). Jo daarlige Tiderne er, jo slettere Folk er stillede, des mere savner de alle disse Ting, og des mere er de henviste til at skaffe sig om end kun et Skin deraf eller en kortvarig ekstraktmæssig Nydelse deraf — en Nydelse, de maaske overhovedet ikke vilde kunne faa paa normal Maade, selv om de ikke drak Brændevin.

Med en saadan Betragtning som Grundlag var Skriftet bleven retfærdigere, mindre traktatmæssigt, mere forstaaende, ogsaa mindre trivielt.

Naar altsaa Alkohol navnlig nydes af de ugunstigst stillede Samfundsklasser og i de ugunstigste Tider, er Fundamentalmidlet derimod at gøre Arbejdernes Vilkaar bedre og mere sikrede. For de højere stillede (navnlig vel af Bondestanden), der hengiver sig til

Spirituosa, kræves højere Oplysning, navnlig en saadan, der anviser ædlere Nydelser end Spiritus, og man tør derfor i et Skrift som det nærværende ikke heller undlade skarpt at fremhæve det Ansvar de velstillede har ved at hengive sig til Drukkenskab eller Halvberuselse.

6 Jeg tror, jeg vilde have skrevet Afh. efter følgende Plan:

Umaadehold overfor Spirituosa skriver sig hos velstillede fra Mangel paa Dannelse og hos knapt stillede tillige og navnlig fra Mangel paa materielt Velvære. Det første kan bl. a. ses fra mindre kultiverede Folks og mindre kultiverede Tidens Forhold i saa Hen-
10 seende (selv hos de højest stillede), det sidste paa Forskellen mellem Spiritusforbruget i kolde og varme Lande. Begge Dele belyses ved den Udstrækning, Forbruget har nutildags i vore forskellige Samfundsklasser (Land og By, rige og fattige).

Følgerne af Umaadeholdet er Sygdom og Død, Ufred og For-
15 brydelser, økonomisk Misère. (Dette belyses enten ved almindelige Betragtninger, hvad der i og for sig er nok, eller med bedre Tal end Forf.'s om Lungebetændelse m. m.).

Midlerne imod Umaadeholdet fra Samfundets Side er: Op-
hjælpning af den almene Dannelse og navnlig af Arbejdernes ma-
20 terielle Vilkaar, og i det specielle: saamegen Hindring som mulig mod Drikkesteder — fordi her opstaar flest Svirerier, mest Ufred og størst Øden af Penge og her gaar man let hen *for at svire* —, samt høj Beskatning af den Art af Spirituosa, som de helt eller delvis velstillede bruger, og hvorved der gives daarligt Exempel og
25 bortkastes flest Penge (Vin og bajersk Øl.).

M. H. t. selve Brændevinsbeskatningen er jeg for mit Vedkommende begyndt at staa noget tvivlende.

»Malgré tout« anbefaler jeg Skriftet til Antagelse, idet jeg foreslaar, at Forf. anmodes om at stryge saamegen Statistik som mulig og til Gengæld give en lille Indledning om de dybest liggende
30 Aarsager til Drikkeriet, i Overensstemmelse med nærv. Bemærkninger. Selvfølgelig maa da ogsaa kemiske Fejltagelser o. lign. rettes (jfr. Ulriks Bemærkninger) og »Skattebetragtningerne« i hvert Fald stærkt modificeres.

224. Til Herman Trier.

5 Marts 1889.

Kære Trier!

Af Ulriks medfølgende Bemærkninger vil De se, at han fremdeles er stemt for Forkastelse; jeg indstiller til Antagelse. 5

Men jeg beder Forf. lagt paa Sinde, at *hans Statistik er lidet overbevisende for Fagmænd*, og at det er uforstandigt, naar man i Begyndelsen af Skriftet — hvad der kan være rigtigt nok — propo-
nerer Brændevin i Stedet for bajersk Øl, i Slutn. deraf at glemme
sit Standpunkt og særligt ville beskatte Brændevinet. Den skatte- 10
mæssige Kamp mod Spirituosa føres bedst ved at rette Slaget mod
én Ting ad Gangen; *jeg er stærkt imod hans Skattebemærkninger.*

Jeg kunde ønske det hele Skrift omskrevet, det forekommer mig uheldigt og ikke nær svarende til Opgavens Betydelighed, men jeg gaar med Dem ud fra, at Publikum dømmer mildere end vi. 15

Ulrik foreslaar Dr. Levison som Opmand, hvilket henstilles —
(Westergaard?). Deres heng.

Rubin.

225. Fra Edvard Holm.

Gl. Kongevej 136 20
4/5 1889

Højstærede Hr. Bureauchef Rubin!

I den Komités Navn, hvis Hverv det har været, til Minde om L. N. Hvidt og hans Virksomhed at fremkalde en Skildring af Kjøbenhavns Udviklingshistorie 1807–1857, tillader jeg mig herved, i 25
Henhold til tidligere Samtaler med Dem, at rette det Spørgsmaal til Dem, om De er villig til at paatage Dem Udarbejdelsen af et saadant Skrift. Naar dette foreligger i trykkesfærdig Stand, vil der blive udbetalt Dem et Honorar paa 4000 Kroner. Saafremt De imidlertid til Afskrivningsarbejder o. a. l. maatte ønske en Del 30
deraf udbetalt allerede inden Skriftet bliver færdigt, vil dette kunne ske efter Overenskomst med undertegnede. Idet Komiteen haaber, at Deres Forhold maa tillade Dem at fremme dette Arbejde med Kraft i de nærmest følgende Aar, skal jeg tilføje, at Skriftet, som bliver Deres egen Ejendom, forventes offentliggjort, naar det er 35
færdigt.

Som Oplysning om, hvad der har været Tanken med at fremkalde et Skrift som det her omhandlede, henviser jeg til den Opfordring til under Form af indsendte Prisskrifter at behandle den nævnte Opgave, der første Gang blev udstedt i November 1877 og
 5 som dengang foruden andre Steder blev trykt i »Nationaløkonomisk Tidsskrift«. Det er, efter at Forsøget paa at opnaa en Besvarelse, værdig til den udsatte Pris, to Gange er slaaget fejl, at Komiteen nu henvender sig til Dem som en bekjendt dygtig Videnskabsmand, idet den nærer det sikre Haab, at det vil lykkes Dem at behandle
 10 det indholdsrige og vigtige Æmne paa en Maade, der kan vise, hvor heldig en Tanke det har været, da en Mand der stod L. N. Hvidt særlig nær, i sin Tid udsatte den Pris, vi nu tilbyde Dem som Honorar

ærbødigst

15

E. Holm

226. Til *Julius Schovelin*, afskrift.

Kjøbenhavn den 18 Juni 1889.

Kære Schovelin!

Da jeg, efter min Samtale med Dem igaar, gik op til min Broder,
 20 erfarede jeg, at han og Prof. Høffding alt paany havde tilbudt Mestrene deres bona officia til Forsøg paa Genoptagelse af Forhandlingerne, paa Grundlag af en Forhøjelse paa 10 pct. (midt mellem de $7\frac{1}{2}$ og $12\frac{1}{2}$). Til Morgen har imidlertid min Broder og Høffding faaet det Svar fra Mestrene, at disse ikke kan foretage
 25 videre paa egen Haand, efterat Sagen delvis er lagt i Hænderne paa Fællesforeningen for Arbejdsgivere. Forinden denne sidste lader høre fra sig, enten med det Svar, at den er enig i Forhandlingernes Genoptagelse paa Grundlag af de 10 pct., eller med et Svar, der, om ikke officielt, dog officiøst, gaar ud paa, at den ønsker, at min
 30 Broder og Høffding skal søge at faa Svendene til at begære en Opmand, kan der jo altsaa ikke foretages videre i Sagen.

Deres hengivne

Marcus Rubin

P.S. Det noget lignende Brev, der vil komme om nogle Timer —
 35 og var lagt fejlt i Postkassen — annulleres. M.R.

227. Til *Gottfred Rubin*.

Kjøbenhavn den 24 Juni 1889.

Kære Gottfred!

En Afskrift af omstaaende vil, ligeledes idag, blive sendt til Oxelberg, med Anmodning om at forelægge det for Mestrene og faa disses Tilsagn dertil. 5

Du bedes altsaa give Svendene det i Hænde, uden at sige det er fra H. N. Hansen, men paa den anden Side uden at det behøver at være nogen overdreven Hemmelighed, fra hvem det er — et Forslag, kommet udefra, som de bør acceptere. 10

Efter H.N.H's Mening er Prof. Fenger nærmest Arbejderven.

Din

Marcus.

228. Fra *Harald Westergaard*.

p. t. Vemmetofte Faxe 20/7 89 15

Kjære Rubin.

Hermed følger Resten af Dit Manuskript tilligemed nogle Bemærkninger og Noter. Jeg er ikke dermed færdig, men jeg kan egentlig ikke komme af Stedet før jeg har seet om Du billiger Tankerne og om de kunne indarbejdes i Fremstillingen. 20

Som Du véd, er der et Punkt der særlig interesserer mig, nemlig hvorledes vilde Formerelsen være i en Befolkning sammensat som f. Ex. 1ste Gruppe og med samme Vielsesforhold, eller i hvilken Alder skulde Folk gifte sig, naar Befolkningen skulde holde sig konstant. Man kan komme Opgaven et Skridt nærmere ved følgende Betragtning. Ægteskaber under 5 Aar have i Gjennemsnit varet f. Ex. 2 $\frac{1}{2}$ Aar (Dødeligheden formindsker, Indvandringen forøger det). Paa 2557 Ægtepar hvor Manden var under 25 Aar ved Vielsen falder 3703 Børn, altsaa Gj. 1,448 $\circ$: aarlig 0,58 Barn. Frugtbarheden for saadanne Ægtefolk, naar Mandens Alder er c. 22 $\frac{1}{2}$ –25 (eller blot under 25), er altsaa 0,58 aarlig. Mellem 5–10 Aars falder 2,992 Barn i Gj. eller der er kommet 1,544 til $\circ$: i 5 Aar gj. aarlig 0,31. Dette er Frugtbarheden mellem 25 og 30, idet man kan antage at Ægteskabet har varet gj. 7 $\frac{1}{2}$ Aar, og at Manden var 22 $\frac{1}{2}$ ved Vielsen (han har nok været lidt ældre, men det gjør her ikke meget, idet Tiden gj. har været lidt kortere). I de næste 5 Aar 35

er der kommet 1,213 Børn til (ialt er der per Par 4,205), og den gj. aarlige Frugtbarhed er 0,24 osv.

Paa denne Maade kan man danne sig en Række Frugtbarhedstavler, der selvfølgelig vise en Aftagen efter Alder og efter Ægteskabets Varighed.

Man har nu en faktisk Fordeling af Ægteparrene efter Varighed og Alder. Der er f. Ex. 1858 Par hvis Ægteskab har varet 5–9 Aar og som giftede sig meget tidligt. Disse Personer ere i Gjennemsnit Repræsentanter for Aldersklassen $27\frac{1}{2}$ til $32\frac{1}{2}$ (Alderen omkring 30) og Varigheden $7\frac{1}{2}$ af Ægteskabet. Ved Hjælp af Interpolation kan man finde en sandsynlig Værdi for Frugtbarheden i denne Alder og man kan da atter beregne hvormange Fødsler der aarlig ville indtræffe i vedkommende Klasse, og altsaa i hele Befolkningen. Det første der er at gjøre er at konstatere om denne Beregning svarer til Virkeligheden. Tjen mig i at sende mig Antallet af Fødsler i Kjøbenhavn f. Ex. i et Decennium 1870–80 og et Par Aar derefter (ægte Fødsler); jeg har forsømt at tage Sammenraget med. Gjør mig ligeledes den Tjeneste at sende mig Størrelsen af den gifte Befolkning i Kjøbenhavn.

Det synes som om mit Tal bliver lidt for stort. Hertil er der dog maaske 2 Grunde 1) at legitimerede Børn ofte medregnes 2) at mange Familier ere Landboere der flytte hertil, saa at Frugtbarhedstavlen gjengiver Frugtbarheden i en blandet By og Landbefolkning? Men ved den Anvendelse jeg vil gjøre deraf maa jeg i hvert Fald hellere faa for store Værdier end for smaa, naar det gjælder om at finde hvilken Vielsesalder der vilde give Ligevægtpunktet for Formerelsen.

Efterat have fundet Frugtbarheden, maa man jo ogsaa have Dødeligheden, men den lader sig jo let beregne, og man kan da ved forskjellige Prøver finde hvor stort Fødselsoverskudet vil være under forskjell. Forhold.

Ud fra dette Synspunkt vil Du ogsaa forstaa, hvorfor jeg lægger Vægt paa at have det samlede »beregnete« og faktiske Børnetal i hver Gruppe, og ikke at nøjes med en enkelt Mellemgruppe. Thi Befolkningen bestaaer af en Strøm af Ægteskaber, nogle ny tilkomne og nogle ældre, nogle der afbrydes tidligt og andre, der

afbrydes sent, og denne aftagende Strøms Børnetal er det som det har Interesse at kjende forat kunne bedømme om Rekruteringen foregaaer hurtigere eller langsommere. Det er altsaa en Samvirken af physiologiske m. m. Forhold med de sociale, som der her er Tale om.

Ved en raa foreløbig Beregning finder jeg, at medens der ikke er stor Forskjel mellem 1ste og 5te Gruppens Frugtbarhed (taget som Helhed) saa vil der per Ægtepar fødes 0,2 Børn aarlig, naar Befolkningen er sammensat som den kjøbenhavnske, 0,15 naar den er sammensat som 1ste Gruppe; der er saaledes et stort Spring nedefter. 10

Jeg længes meget efter at høre fra Dig, og at faa noget tilbage.

— — —

For nogen Tid siden skrev jeg i et kirkeligt Blad en Artikel om Kirkenøden i Kjøbenhavn, hvori jeg beskyldte Comitéen for Helligkorskirken for Ødselhed (Borgmester Hansen har taget mig det meget ilde op) og krævede at man fik mange billige Kirker i Stedet for de faa dyre store og fornemme Kirker (og jeg kan tilføje med de dyrt aflagte Præster). Jeg vil faa mange Dunk baade af Kristne og Fritænkere for den og har faaet nogle, samtidig med at jeg ogsaa faaer mange Beviser paa at jeg virkelig har lagt Fingeren paa et ømt Sted. Da jeg gjerne vil have at Folk ikke skal tænke ondt om hinanden, selv om de staa paa modsat Side, og ærligt bestræber mig for det selv, saa vil jeg benytte Lejligheden til — forsaavidt Du skulde komme i Nærheden af de mange Misforstaaelser desangaaende — at udtale, at det jeg ønsker er at den Flok stor eller lille, som virkelig troer paa Kristendommen, selv skal og bør og kan betale baade de 20 Kirker og de 40 Præster jeg kræver NB. naar man vil sætte Tæring efter Næring. Vi skulle ikke have monumentale Bygninger — ialt Fald ikke før Kirkenøden er afhjulpet — og ikke Præster med 18000 Kr. om Aaret, ikke højt lønnede Klokkere osv. osv. osv. Kjendte Aftenbladet og de andre Blade der skjælde mig ud for min Artikel mit politiske og religiøse Standpunkt og kunde de prøve min Villies Renhed eller Urenhed, saa vilde de maaske bedømme mig og denne Sag anderledes. Jeg kan ikke paa tage mig Ansvar for hvad andre, der staa paa samme Side som jeg, sige og gjøre, men jeg kan hævde for min Person, at *min* De-

vise er den, at man kan fange Sjæle ved daarlige Midler men ikke frelse dem, at man kun kan kæmpe for Aandens Sag med Aandens Vaaben, og at den der bruger andre Vaaben, dermed afgiver et ufri-villigt Bevis for at han i Virkeligheden mener at Modparten har
 6 Ret. Mennesker kunne tage Fejl og de gjør det, jeg inclusive, men jeg gjør det ikke med min gode Villie. Dette trængte jeg til at sige til en af dem, der selv stræbe efter at handle i Sandhedens Tjeneste.

— — —

Hos Bregendahl var jeg forleden og traf ham i ualmindelig daar-
 10 ligt Humør. Han er meget vred paa Dig, og derfor vil han ikke ud-
 levere Materialet; det gjør mig nu meget ondt, at der ikke er kom-
 met noget bedre ud af det nationaløkonomiske Møde; han er en
 virkelig Hædersmand. Imidlertid har jeg tænkt paa at gjøre et nyt
 Forsøg; jeg kunde bede ham — da han ikke er vred paa mig — om
 15 at overlade mig Materialet. Han vil i hvert Fald dog paa Grund af
 Reparationer ej kunne udlevere det nu. Saa maatte jeg sige ham, at
 den Del af Undersøgelsen det drejer sig om, sorterer under mig, og
 at jeg kjører fast, (hvad jeg virkelig gjør) naar jeg ikke faaer
 Materialet. Da han heller ikke synes om Herr Nielsen, maatte jeg
 20 tage en anden dertil. Hvad mener Du herom.

Din hengivne

Harald Westergaard

P. S. Man faaer ret interessante Oplysninger om Sædelighedske-
 maet; jeg sender det vedlagt for at faa et og andet udfyldt.

25 Jeg erfarer nu, at Bregendahl har været syg og vistnok er det
 endnu; det er derfor, at han er saa gnaven.

Bluhme fortalte mig forleden at han slet ikke har faaet noget
 Friexemplar af Eders Drukkenskabsafhandling. Han vidste ikke en-
 gang at den er kommet ud. Det maa jo være en Fejltagelse.

30 **229.** Fra *Gottfred Rubin*.

Rubin & Bing.

10 Sept. 1889

Kjære Marcus!

Altsaa Tak for Brevkort, for Presenter til Edgar og for Dit
 35 rare Brev fra ilørdags. Det er jo heelt fornøieligt at læse, hvor

glade I er ved Reisen, hvor meget I faae at see og hvorledes I *nyder* alle Maaltider hos Brebandt etc. etc. — I — ligesom vi forresten — have jo desuden været rigtig heldige med Veiret og jeg vil nu kun ønske Eder at Humeuret og Veiret maa vedblive at holde sig lige straalende. — Her ender Indledningen! Lis og Inger besøgte [os] 5
altsaa ifredags og vare nok meget søde, ligesom alle 6 Unger syntes rigtigt velfornøiede med engang igjen at være samlede; igaar traf Susanne L. & I., der havde været inde for at hilse paa Moster Sara; vi har forresten isinde en Aften i Ugen at tage ud paa Strandveien for at hilse paa Familien Davidsen. 10

...
Gratulerer til at Du ikke læser danske Blade; de er bundkjedelige, og, naar jeg tænker mig om, veed jeg endikke det ringeste af Interesse, der har staaet, som jeg kunde meddele Dig. Schovelin lader til — trods et Dementi idag — at skulle være noget ved »Dagens Nyheder«, hvis Redaktionssekretair nok skal være Dagbladets Redaktør!

— William Fridericia reiser i disse Dage til Paris paa 3 Uger og skal boe i Gr: Hotel du Pavillon, rue l'échequier, Harald Bing reiser ogsaa idag — Frederik Bing overveier den 18de. Jacob Meyer reiser vist først i Slutningen af Maaneden — Frederik Meyer reiser ogsaa idag, Fru Rebecca Meyer's Fødselsdag, over Hbg. til Buenos Ayres — Julius Lange er efter Morgenbladet i Paris i disse Dage osv., osv. Pietro Krohn snakkede jeg længe med igaar, han bad hilse; han er svært begejstret for Udstillingen. Bing sender Gjenhilsen. Skram traf jeg forleden Aften paa Dosseringen, han er »spændt« — Fruen venter hver Dag, har det godt — Emma besøgte [hende] ilørdagsformiddags — men er meget svær! og generer sig ved at gaae ud.

Forretningen er stille, men idag møder Bankerne op med Kon- 30
verteringerne og disse ville utvivlsomt bringe Liv og Fortjeneste. —

Af Nyt veed jeg intet og af Skandaler kan jeg i en Fart ikke huske en eneste, altsaa »weiter zu sagen nix«! — Flittig Hilsen til Eder Alle, item Meyer og Thora — ogsaa fra Emma.

230. Til *Edvard Brandes*.

Kjøbenhavn den 16 Oktbr. 1889

Kære Brandes!

Først i Regnskaberne for Firserne findes trykte Meddelelser om, hvormeget hvert enkelt Forlystelsesetablisement bidrager i »Afgift af Skuespil og Kunster«, og for Aaret 1887 skal jeg nedenfor give Dem et Uddrag i saa Henseende.

Oplysningerne i »Statistiske Oplysninger for Kbhvn.« gaar jo henad 1870 til og bleve for de der omhandlede Theatre ikke uden Besvær uddragne af Fattigvæsenets Bøger. Skulde et saadant Arbejde foretages for Perioden fra Midten af 50^{erne} til 70, maatte der ske en Henvendelse til paagældende Borgemester (Etatsraad Knudsen), og Arbejdet vistnok vederlægges, idet Fattigvæsenets Bøger kun indeholde den *daglige* Afgift fra hvert Etablissement, hvorefter det maanedlig eller lign. er lagt sammen for alle tilsammen; ergo maatte der for hvert Aar foretages en tabellarisk Udskrift af de daglige Opgørelser. Er Arbejdet imidlertid af sær Interesse for Dem, tror jeg dog Vederlaget er til at overkomme, og der vil vel ikke kunne lægges nogen Hindring i Vejen derfor (navnlig hvis det ønskes af Kommissionen).

Kontrollen med Afgiftens Erlæggelse sker ved, at Fattigvæsenet har et Bud (eller flere) ved hvert Etablissement, der paaser Billetternes Aflevering — om Aftenen ved Indgangen — til Theaterbudene (af de besøgende), Billetterne lægges dernæst ned i en lukket Kasse, og de optælles derpaa af Fattigvæsenets Bude; endelig foregaar en Konference med Kassereren, af Hensyn til at der jo kan være solgt Billetter, som ikke benyttes osv. Denne Fremgangsmaade ser jo nok lidt vidtløftig ud, men er vistnok i Praxis ret enkelt; Fattigvæsenets Bude faar i Betaling 10 pct. af Afgiften.

Jeg meddeler Dem herefter omstaaende følgende Oversigt for Aaret 1887:

(Staden Kjøbenhavns Regnskab pro 1887, Bilag 8. Fattigvæsenets særlige Indtægter):

	Kr.	Ø.	
Afgift af Skuespil og Kunster	73,659	– 23,	
nemlig:			5
Afgift af Cirkus Schumann	18.260	– 57	
– Variété	2.274	– 73	
Dagmartheatret	14.821	– 83	
Folketheatret	8.054	– 49	
Kasino	5.229	– 33	10
National	3.323	– 13	
Nørrebroes Theater	2.607	– 11	
Panoptikon (Skandinavisk)	1.500		
Panoramabygningen	1.000		
Tivoli	15.213	– 72	15
Maskerader og Karneval	965	– 10	
Andre Præstationer	8.620	– 26	
	<hr/>		
	81.870	– 27	
Fraaar:			
10 % til Fordeling mellem Fattigvæsenets Bude:	8.187	– 04	20
Extraassistance ved Cirkus Schumann:	24		
	<hr/>		
	8.211	– 04	
Tilbage	73.659	– 23	

Under »andre Præstationer« er iblandt andet indbefattet: Beneficer i de forskellige Theatre og i Tivoli, Koncerter, Panoptikon i National m. v.

Hvor stor en Rolle disse Beløb spille for Etablissementerne, skal jeg ingen Mening udtale om, for Kommunen er Afgiften selvfølgelig ikke af stor Betydning (navnlig naar man kun ser hen til de egentlige Theatre), men vilde dog næppe blive afgivet uden megen Modstand, navnlig under den voxende Mangel paa Skatteobjekter og de uoverstigelige 3 pct. I 1887 var Kommunens løbende Indtægter:

	Kr.
Indkomstskat	2,101,331
Andre Skatter og Afgifter	3.852,529
Bidstrup Gods og Skove	77,838
5 Jorder og faste Ejend.	264,999
Kvægtorv og Slagtehuse	54,012
Gasværkerne	645.247
Justerkamret	7.490
Renter	590.227
10 Afgift af Skuespil og Kunster	73.659
Andre særl. Indt. f. Fattige	59.942
St. Hans H. særl. Indt.	6.755
Forskell. Indt.	28.548
	7.762.577
15 Forlystelsesaafgiften udgør saaledes 1 Procent af Stadens ordinære Indt. — Fremdeles beredt til Oplysninger og Assistance,	
Deres hengivne	
Marcus Rubin.	

231. Fra Edvard Brandes.

Tirsdag Kl. 3¹/₂

20 [22. okt. 1889]

Kære Rubin!

Bureauet kommer vist næppe for idag. I Partiet er bestemt, at Forslaget skal til Lønningsudvalget. Igaar talte jeg med Hørup om at der burde nedsættes *særligt* Udvalg, og jeg kunde da med Rette
 25 gøre Regning paa, at han var mødt idag i Partiet og havde sat denne Mening igennem — disse Møder bliver naturligt besørgede af ham som Gruppe-leder. Men han var der ikke. Derimod havde han gjort den Aftale med Bojsen, at Forslaget foreløbigt skulde ligge, o: til efter Valgene.

30 Da jeg nu ikke kommer i Lønningsudvalg, tager jeg ikke Ordet, men gemmer min Stemme til næste Gang, til Februar, hvis jeg da sidder her i Rigsdagen endnu.

Jeg har ikke sagt til Hørup, at jeg havde talt med Dem, og han har heller ikke meddelt mig noget om Deres Besøg hos ham.

De mange nye Embedsmænd synes mig at virke skræmmende paa Flertallet af de brave Venstremænd. De kan tro, her er fælt.

Deres hengivne

Edvard Brandes.

232. Til *Niels Neergaard*.

5

Kjøbenhavn den 31 Oktober 1889.

Kære Neergaard!

Hoslagt mit Foredrag, som jeg desværre kun kan laane Dem, da jeg, som sagt, omtrent ingen Særtryk kunde faa, og nu kun har et enkelt Exemplar tilovers.

10

Ministeriets Forslag minder jo forsaavidt om mit som det er Fattigreorganisationen, der er lagt til Grund, og jeg forstaar nu Ingerslevs Udtalelse til mig om, at han var glad ved, at vi i det væsentlige var enige, om han end paa forskellige Punkter vilde gaa en anden Vej. Naa, jeg har jo slet ikke villet gaa nogen Vej, men kun givet en »skizzeret Slutning« paa et Foredrag, mest af refererende Art; men hvad der nu interesserer mig — og hvad jeg ikke har kunnet se af Berlingske —, er, om Ministeriets Forslag har Beregninger om Omkostninger m. v., eller om ogsaa det kun er skizzeret.

20

Forventende nogle Ord fra Dem, naar De har gjort Dem bekendt baade med Ingerslev og mig, er jeg, med venligst Hilsen, Deres hengivne

Marcus Rubin.

233. Til *Harald Høffding*.

25

Søndag Aften. 8/12 89

Kære Høffding.

Hvad der vil undre mange, vil ikke undre Dem, der ved at holde af Mennesker forstaar dem. Deri ligger Deres Styrke og de Menneskers Styrke, der er af Deres Art, — deri ligger maaske ogsaa noget af Georg Brandes' Svaghed — ihvorvel jeg ved selve denne sidste Bemærkning dømmes uden tilstrækkeligt Materiale og forsaavidt tager Sætningen i mig igen.

30

De vil allerede vide, hvad jeg nu, efter at Gæsterne er gaaede synes jeg maa skrive til Dem om, det er om Deres Ytringer om Georg Brandes. Disse Ytringer gør mig ondt. Jeg mener ikke, De har Uret, i selve Spørgsmaalets Realitet vil De endogsaa et langt
 5 Stykke Vej finde mig som Meningsfælle, og selv om jeg i visse Øjeblikke vilde tvivle — saa vanskeligt har jeg ved at fæstne mine Anskuelser om de væsentligste Ting — véd jeg dog, at jeg rent praktisk altid vil følge Deres Mening (hvad forresten maaske G. B. i Praxis ogsaa vil).

10 Men tilbage til G. B. Jeg synes, man ikke har Lov at sige, at han én Gang har gjort et ærefuldt Arbejde, men nu er en saadan Person, at Veneration for ham er af det onde. Mutatis mutandis vil Historien altid med Smerte for os kundgøre, at Columbus bragtes tilbage til Spanien i Lænker. Om Brandes siger jeg quand même.

15 De har Grunde til at vredes over Brandes (som Pædagog), som jeg ikke har, og De har ikke de yngres Grunde til at vide ham Tak for hans Mod og uafbrudte Novitetstrang. Lad denne end være af det onde, vi har gamle nok iblandt os. Hvis De ikke vil tage ham som Videnskabsmand, saa tag ham som Kunstner, hvis De ikke vil
 20 tage ham som ren, saa tag ham som uren. Ogsaa Jehovah tillod, at der blev taget ind i Arken et Par »hver efter sin Art« de rene med de urene, naar blot hvert Par repræsenterede Arten, og Brandes er mellem os »sui generis«.

Jeg forsvarer ikke hans daarlige Sider, hverken literært eller per-
 25 sonligt, jeg har Syn for begge og har tidt angrebet dem, og jeg forstaa Deres Indignation. Men at han er en betydelig Aand lader sig aldrig nægte, og det viser sig selv i hans sidste, hans mindste Ting, ja jeg véd, at det lille Foredrag han holdt i sjette Kreds ved Valgene i 87 standsede Aandedrættet paa det hele Gardekorpets, der var
 30 forsamlet derude.

Selv om De derfor har Ret, saa vær nænsom. Der er nok til det andet; ikke Meningen kommer det jo an paa, men den evige Overbærenhed til at forstaa og erkende det betydelige gennem alle Tilfældighederne. Og *imod* Brandes vil jeg holde paa ham, thi selv naar
 35 han er troløs og upaalidelig, siger han højlødt Ting, der altid er Ørenlyd værd, og han solgte sig kun til sin egen Lidenskabelighed

og Forfængelighed, men aldrig for Penge eller Penges Værd. — Ogsaa denne sidste Sætning vil De forstaa, thi hvem solgte sig ikke til sit eget daarlige jeg? —

Dette er meget uklart og noget Vrøvl, siger kun halvt for og halvt imod, hvad jeg har at sige i Spørgsmaalet Brandes, men min Følelse af, at hvis De gør ham et Kvintin Uret, vil Ekkoet mangedoble det til et Pund bringer mig til at skrive disse Linjer. Brandes vil det ikke interessere, dertil er han — naragtigt nok — bleven for storladet, De vil maaske blive vred derfor, jeg selv er utilfreds dermed — — men hvorfor altid være saa dialektisk — lad mig nu en Gang skrive i en Stemning og sende det af.

Deres hjerteligt hengivne

Marcus Rubin.

234. Fra Harald Høffding.

Amici Vej 5. V. 15
d. 11 Decbr. 1889.

Kære Rubin!

Naar jeg ikke før har svaret Dem paa Deres venlige og smukke Brev, er det, fordi jeg har været sengeliggende fra i Mandags Middags til i Aften. — Jeg kan ikke sige Andet, end at jeg haaber, at De vil finde, at jeg har taget alle mulige Hensyn i mit Svar til Brandes (De maa ikke glemme, at det er et *Svar*).

Jeg har ofte følt mig fristet til at tage Ordet offentligt mod Brandes, men har altid holdt mig tilbage af de Hensyn, De nævner. Men i al Beskedenhed maa jeg sige Dem, at har han sin Natur, saa har jeg ogsaa *min*, og der kommer et Punkt, hvor jeg ikke forstaaer Spøg mere.

Maaske vil netop det Hensynsfulde i mit Svar gøre dette noget farligt for ham. Det er nu anden Gang, han bliver stillet over for det Spørgsmaal, om han kan *diskutere* noget af de Problemer, han har »sat under Debat«, naar der fra en Side, han maa vide, er ham saa gunstig som næsten muligt, gøres objektive Indvendinger imod ham. Efter den Maade, paa hvilken han i sin Tid svarede en af sine bedste Venner, gør jeg mig ingen Illusioner. —

Jeg forstaaer godt, hvad der har bragt Dem til at skrive Deres

Brev, og jeg takker Dem for dette, saa vel som for den rigtigt gode Dag, jeg havde hos Dem i Søndags.

Med venligst Hilsen til Deres Hustru

Deres hengivne

Harald Høffding.

5

235. Til *udvalget for valglisternes berigtigelse*, kopi.

Kjøbenhavn, den 11 December 1889.

Til Udvalget for Valglisternes Berigtigelse.

Paa Valgskemaet for iaar har pens. Kaptejn Sarauw opført sig, 10 og det Spørgsmaal er derfor fremkommet, om han kan optages paa Valglisten.

Som bekendt nægtede Finantsministeriet i sin Tid at udbetale Kaptejn Sarauw Pension, bl. a. paaberaabende sig L. af 24 Febr. 1858 § 9.5, hvorefter Pensionen bortfalder, naar Vedkommende 15 »ved Dom kendes skyldig i et saadant Forhold, som, medens han var i Embede, vilde have haft dettes Forbrydelse tilfølg« (hvormed formentlig ogsaa kan sammenstilles § 13.4, at Pensionen for en Enke bortfalder, »naar hun ved Dom er funden skyldig i en i den offentlige Mening vanærende Handling«). Den Dom, hvor- 20 om der var Tale, var en Kaptejn S. i Tyskland idømt Straf af 12 Aars Tugthusarbejde og 10 Aars Tab af borgerlige Æresrettigheder for Landsforræderi.

Der kunde altsaa nu være Spørgsmaal om, hvorvidt Kaptejn S. »ved Dom er funden skyldig i en i den offentlige Mening van- 25 ærende Handling« (Valglovens § 2) og af den Grund ikke bør optages paa Valglisten.

Ved en af Kaptejn S. imod Finantsministeriet anlagt Sag, tilkendtes der ham imidlertid ved Hof- og Stadsrets Dom af 15' August 1887 Pension, bl. a. fordi »det ikke kan anses tilstrækkelig 30 godtgjort, at Citanten har gjort sig skyldig i et Forhold, som efter dansk Ret vilde være at opfatte som Forræderi eller overhovedet vilde have kunnet medføre Forbrydelse af Citantens Embede«, og ved Højesteretsdom af 30' Januar f. A. stadfæstedes Dommen med den Motivering »at der ved denne Sags Paakendelse ikke kan til- 35 lægges den Indstævnte i Tyskland overgaaede Rigsretsdom samme

Betydning som en her i Riget fældet Dom, at autentisk Meddelelse om bemeldte Doms Begrundelse ikke har været at erholde, samt at det ikke af de Højesteret forelagte — — Oplysninger tilstrækkeligt fremgaar, hvilke Bevæggrunde han har haft til sin Gjerning — og iøvrigt i Henhold til de i den paaankede Dom anførte Grunde«.

De her citerede Domme maa formentlig tages til Rettesnor ved Anvendelsen af Valglovens § 2 i nærværende Tilfælde, saaledes at Paagjældende ikke kan antages at falde ind under denne Paragraf, og da Valgudvalget kun plejer at tage Valglovens § 2 som Norm for Berygtethedsbegrebet — saaledes at Spørgsmaalet om Vedkommende kan anses som »uberygtet« ifølge Grundlovens § 30 og Valglovens § 1, selv bortset fra Fortolkningen af den ham i Tyskland overgaaede Dom, forsaavidt bortfalder, — tillader jeg mig at indstille ham til Optagelse paa Valglisten.

Paa Borgerrepræsentant-Valglisten for iaar findes opført Bogholder H. Th. Witzansky, født 7 Septbr. 1862. Ved Listens Gjennemgang for det kommende Aar, er jeg imidlertid bleven opmærksom paa, at der kunde rejses Spørgsmaal om, hvorvidt Witzansky er valgberettiget.

Ved Kriminal- og Politirets Dom af 12' Juni 1886, stadfæstet ved Højesterets Dom af 17' Februar 1887, idømtes W. 2 Maaneders simpelt Fængsel for falsk Forklaring for Retten. I Kriminalrettsdommens Motivering hedder det, at W. er, »ved egen Tilstaaelse og det iøvrigt Oplyste overbevist at have i et den 18' Januar d. A. afholdt Forhør, i hvilket han afhørtes som Vidne i Sagen, dels mod bedre Vidende forklaret, at han nogen Tid før Bing afgav den oftnævnte Vidneforklaring i Sagen havde udtalt til denne, at han havde glemt Overgaards Navn, dels med Forsæt urigtigt benægtet, at han, efterat Bing havde afgivet bemeldte Vidneforklaring, havde gjort denne bekjendt med, at han nu havde erfaret, at Overgaards Navn stod i Bøgerne.« Højesteretsdommens Motivering med Hensyn til W. udtaler, at det »i Henhold til de i Dommen anførte Grunde, og idet en Højesteret forelagt Lægeerklæring om hans Helbredstilstand ikke kan føre til hans Frifindelse, billi-

ges at han er anset efter Straffelovens § 146, og hans Straf findes at kunne bestemmes, som ved Dommen sket, til simpelt Fængsel i 2 Maaneder.«

Det er klart, at den ringe Straf W. er idømt, simpelt Fængsel i 2 Maaneder, ikke i og for sig kvalificerer ham til ikke at anses for »berytget« i dette Forhold, eftersom det ikke er Straffen som saadan, der danner Maalestokken; men paa den anden Side er Sagen ikke heller afgjort ved Henviſning til Straffelovens § 146 — saaledes at en Dom efter denne Paragraf i og for sig skulde gøre

Den Del af Straffelovens § 146, der vedkommer os her, lyder saaledes: »Naar nogen uden at være bleven taget i Ed har aflagt falsk Forklaring for Retten, straffes han med Fængsel paa Vand og Brød, ikke under 2 Gange 5 Dage, eller med Forbedringshusarbejde; dog kan Straffen under særdeles for ham talende Omstændigheder bestemmes til simpelt Fængsel, ikke under 2 Maaneder.« Medens Maximalstraffen for »falsk Forklaring« saaledes er Forbedringshusarbejde og den ordinære Minimalstraf er 10 Dages Vand og Brød, er W. dømt til Minimum af den exceptionelle Straf, der paalægges under »særdeles for den Tiltalte talende Omstændigheder.« — I Frd: angaaende Straffen for falsk Vidnesbyrd m.m. af 15 April 1840 hedder det i § 5 sidste Stykke: »Dersom den Paagjældende af egen Drift tilbagekalder og berigtiger sin uden Ed aflagte usande Forklaring bliver Straffen at bestemme — — — under særdeles for den Paagjældende talende Omstændigheder til simpelt Fængsel.« Og i samme Forordnings § 14 hedder det, »at de Forbrydelser, for hvilke Straffen er bestemt i nærværende Anordning med Undtagelse af de Tilfælde, hvor Straffen blot bestemmes til simpelt Fængsel, gjøre den skyldige uværdig til enhver Bestilling, o.s.v.«

Hermed kan sammenholdes en justitsministeriel Skrivelse af 15 Januar 1855 i Anledning af Spørgsmaalet om, hvorvidt en Gaardmand idømt Straf af 14 Dages simpelt Fængsel for falsk Forklaring for Retten maatte gjøre ham uværdig til at have Sæde i Sogneforstanderskabet, hvilken Skrivelse udtaler, at dette »ingenlunde kunde antages for givet, navnlig, naar henses til Bestemmel-

serne i Frdng. 15 April 1840 § 14« (se Departementstidende f. 1856, Pag. 867, jfr. ogsaa Scheels Personret, der positivt udelukker fra »Berygtede« de med simpelt Fængsel efter Frdng. af 1840 straffede).

Det kan nu ganske vist indvendes, at W. vel kun er dømt til simpelt Fængsel, men at dette »simpelt Fængsel« ikke svarer til simpelt Fængsel efter Frdn. af 1840, fordi her forudsattes frivillig Tilbagekaldelse af den falske Forklaring. Imidlertid maa det da formentlig paa den anden Side komme i Betragtning, dels at den ikendte Minimalstraf kommer den ved Tilbagekaldelse fastsatte 5 Straf meget nær, idet denne ogsaa principielt lyder paa simpelt Fængsel (jfr. Straffelovens § 146, andet Stykke), dels at endog selve denne Minimalstraf yderligere nedsattes ved kgl. Benaadning.

Da jeg mente at erindre fra de offentlige Blade, at W. i sin Tid 15 var bleven benaadet, og da jeg af Højesteretsdommen saa, at Højesteretssagfører Asmussen havde været hans Defensor, henvendte jeg mig til denne for at erfare, hvorledes det forholdt sig med denne Benaadning. Hr. Asmussen meddelte mig da, at han havde indgivet en Ansøgning om Benaadning, i hvilken han havde gjort 20 gjældende, at Højesteret ganske vist havde dømt W., hvad der vel ogsaa nødvendigvis maatte ske efter hans egen Tilstaaelse, men at han (Defensor) følte sig overbevist om, at hvis W. havde begaaet nogen Forseelse, var det i fuldkommen Konfusion, og at han i Virkeligheden antog ham for brødefri. Denne Defensors 25 Ansøgning, ledsaget af Højesterets Erklæring, havde til Virkning, at Straffen for W. nedsattes til ikkun 14 Dages simpelt Fængsel, som han da i sin Tid afsonede.

Naar foruden alt dette henses dels til den paagjældendes tidligere straffri Liv, dels til hans senere Liv, i hvilket forskellige Omstændigheder viser, at han af Medborgere ingenlunde anses som »beryg- 30 tet« (et Forhold, der selvfølgelig maa have sin Betydning overfor konkret foreliggende Tilfælde), forekommer det mig, at det vel kan forsvares, at W., i Betragtning af samtlige i denne Sag forhaande[n]værende Omstændigheder, *ikke* udslettes af Valglisten, 35 — hvad jeg derfor tillader mig at indstille.

Rubin.

236. Til *Harald Høffding*.

Kjøbenhavn den 17 Decbr. 1889

Kære Professor!

Jeg vil benytte Lejligheden, efter at have læst Deres Afh. i »Til-
 5 skueren«, til at takke Dem for de venlige Linjer, hvormed De be-
 svarede mit Hastværksbrev. Da jeg skrev, tænkte jeg forresten min-
 dre paa den kommende Afh. end paa Deres Ytring om, at De hav-
 de tabt al Veneration for ham. Af Fr. Salomon erfarer jeg forresten,
 at G. B. i sin Tid skal have vist Drewsen sit Svar, før det fremkom,
 10 og være bleven i høj Grad overrasket ved Begivenhedernes Gang.
 Relata refero.

Idet jeg forbeholder mig engang mundtlig at komme tilbage til
 Spørgsmaalet i Almindelighed om Brandes — hvem jeg maaske af
 et ubevidst Blods-Hengivenhedsforhold staar nærmere end andre
 15 vilde gøre det — (naar jeg engang bliver Æstetiker, vil jeg skrive
 en Essay om G. B. kun paa Basis af hans tre Karakteristiker af
 Goldschmidt, Lassalle og Disraeli, disse tre »Benytttere«, »rodløse«
 men med »Frugter af blandet og fin Smag«, Bourgeoisfjenderne
 m. m. m., som ligger i mit Hoved, men som i Øjeblikket bliver for
 20 vidtløftigt at udvikle) — vil jeg kun udtale min Glæde over Deres
 befriende, sande og rammende Afhandling, hvor Aand og Hjærte
 er gaet Haand i Haand for at klare Begreberne paa os Alle. Af-
 handlingen vil bære fortrinlig Frugt og staar for mig som en ogsaa
 i og for sig fortrinlig literær Produktion.

25 Saa overdreven hensynsfuld mod G. B. synes jeg imidlertid ikke,
 De har været. I Anledning af, at han — der for snart 20 Aar siden
 fik sine ordentlige Prygl, fordi han oversatte Mills Velfærdsmoral
 — nu refererer, halvt eller $\frac{3}{4}$ sympathetisk, en gal-genial Tyskers
 Udtalelser om aristokratisk Radikalisme, sender De ham, med nogle
 30 høflige Forbemærkninger, ind i et æstetisk Lukaf, hvor han gjerne
 maa [faa Lov] at slaa Hælene mod Døren; naar han blot ikke for-
 langer at komme ind i Værelserne igen, hvor Godtfolk er, og hvor
 den sande Videnskab bor. De gør ham til en Causeur — om end med
 elskværdigere og fyldigere Udtryk end ellers — men trækker iøvrigt
 35 Jorden bort under ham, siger ham Farvel og lader ham gaa for
 hvad han er.

Jeg synes hverken det in casu er saa særdeles mildt eller i og for sig helt berettiget, men derom, som sagt, en Gang mundtlig.

Paa den anden Side forstaar jeg, at det har været Dem en Æres-sag, en Pligt at træde i Skranken overfor Theorier, der forfjamskede Hovederne, og det er naturligvis let for den udenforstaaende at kræve en Kamp uden Stød og Buler. Virkeligheden er anderledes. Hvad der kun gør mig ondt, er, at den Hjertekulde, De lægger for Dagen overfor G. B., vil, om jeg saa maa sige, mødes med og forstærkes og modtages af noget tilsvarende hos saa Mange, der har liden Ret i dette Forhold.

Faar vi os engang snakket ud om G. B., haaber jeg, De vil give mig mere Ret, end De nu maaske er tilbøjelig til. Foreløbig tak for Deres Svar, tak for Deres Afh. (som det ikke skulde undre mig vilde afføde et lidet venligt Svar), men som jeg har haft den største Nytte og Nydelse af i og for sig, mange Hilsener fra min Kone (der har Influenza, men i Bedring), og god Bedring til Dem selv, som jeg haaber snart maa kunne jage Deres fordømte Sygdoms-anfald paa Porten.

Deres hengivne

Marcus Rubin. 20

237. Fra V. Falbe Hansen.

2-1-90.

Kjære Rubin!

Tak for Anmeldelsen. Den glædede mig særlig, fordi den kom fra Dem, der bedre end nogen anden kan bedømme Bogen. De svage Antydninger af Bogens Mangler kan jeg ogsaa give Dem Medhold i; De har set dem fuldkommen rigtigt. Manglerne var jo saa mildt udtrykte, at de næsten se ud som Fortrin, det er Deres venskabelige Sindelag mod mig, der er Skyld deri. Hjertelig Tak for Anmeldelsen og for vort venskabelige Forhold.

Glædeligt Nytaar.

Deres hengivne

V. Falbe Hansen. 30

238. Til *Viggo Hørup*.

Kjøbenhavn den 9 Januar 1890.

Kære Hr. Hørup!

Glædeligt Nytaar og Tak for det gamle Aar!

6 Item Tak for Deres venlige Understøttelse til det medfølgende Skrift, som nu, efter halvfjerde Aars Svangerskab, har set Lyset. — Vil De læse Bogen, skal De anvende den som søvndyssende Middel, anden Halvdel er af mildere Virkning, første Halvdel meget kraftig.

Jeg hører, at De gennemgaaende befinder Dem vel, De giver jo
10 altid Deres Medmennesker et ophøjet Forbillede paa Sindsro. Iøvrigt maa jeg sige, at trods de forestaaende Valg er Alles Sind (i hvert Fald hos »vore« Folk) i en næsten foruroligende Ro. Personlig har jeg imidlertid selvfølgelig en Del Vrøvl med de kommende Valg, og da vi samtidig skal lave Valglistor for det kommende Aar
15 samt Folketællingslister til 1 Februar i Stand, er der jo foreløbigt nok at gøre.

Igaar havde jeg Besøg af en Deputation fra Odense, som vilde have mig til Folkethingskandidat derovre. Jeg udviklede for dem, hvorfor jeg hverken kunde eller vilde følge deres Anmodning, men
20 de syntes iøvrigt ikke meget overbeviste. Jeg tror, at havde jeg ikke tilsidst — efter en Times — Forløb rejst mig, havde de siddet der endnu. Nu ser jeg, de har faaet Poul Svejstrup derover; da han ikke bliver valgt, og da man ikke skal høre paa hans Valgtaler, kan dette Valg jo ikke genere f. Ex. Dem eller mig.

25 Idag var jeg med min Bog hos Ministrene Ingerslev og Estrup. Begge var yderst aimable. Ingerslev lod som han betroede mig en hel Del om de sociale Lovforslag (»mellem os«, som han stadig sagde). Jeg sagde til ham, at han i sin Tid burde have forelagt Sygekasselovforslaget for Folkethinget, da havde det haft bedre Chancer,
30 og at jeg den Dag idag troede paa dets Chancer (f. Ex. via Hørup), hvis han opgav at ville lade Udgifterne hvile paa Kommunerne. Dette smagte han stærkt paa og endte med at sige, at man kunde jo handle om det, men Afgørelsen laa ikke hos ham.

Med Estrup havde jeg først tænkt paa at tale om Statistisk Bureau, men opgav det, af Grunde, jeg forhaabentlig faar Lejlighed
35 til at tale mundtlig med Dem om.

»Politiken« gaar jo ganske pænt. Falbe-Hansen var højst begejstret for min skrækkelig lange Anmeldelse (som Edv. Brandes vilde have, uagtet jeg havde forestillet ham dens Længde), Folk er ogsaa ganske glade ved paa en saadan nem Maade at faa at vide, hvad der staar i en Bog, de maaske ellers burde læse. 6

Man og jeg forudsætter, De sidder og brygger Artikler i Mængde, der til sin Tid ser Dagens Lys — NB. i Hjernen. At De skriver Bladartikler paa Forhaand har jeg Dem ikke mistænkt for. — Jeg tænker, de Kjøbenhavnske Valg gaar os imod overalt. Det, der vil give disse Valg deres Præg, er det socialdemokratiske Stemme- 10 antal i de 10 Kredse, hvor de opstiller Kandidater og deres mulige Svigten i de dubiøse Venstrekredse. Det maa være en ganske behagelig Følelse for Dem, foreløbig at kunne sige »Jeg ser til«.

Hermed Farvel. Jeg haaber, den sidste Maaned skal forløbe normalt for Dem, at De skal være fri for Influenza og andre Ubehageligheder, og snart igen kunne glæde dem, der længes efter Dem, ved Deres Ansigt og Nærværelse. 15

Jeg sender Hilsen fra alle gode Venner og Bekendte — deriblandt fra mit Kontor (f. Ex. Stenograf Jul. Salomon, Cand. C. F. Nielsen, Christensen — tidligere Korrektør ved »Politiken« — m. fl.). Mit Kontor er som bekendt ikke egentlig noget stramt Højrekontor.

Hjerteligst Hilsen fra Deres hengivne

Marcus Rubin.

239. Fra David Simonsen.

K 14/1 90. 25

Kjære Marcus!

Mange Tak for venlig Tilsendelse af Din og Prof. W.'s overordentlig interessante og lærerige Bog. Jeg har allerede gennemlæst den, men der er Stof til senere Granskning. Kun Skade at Materialet paa mange Steder (ogsaa udenfor de anmærkede) er saa lille, at Resultatet intet siger eller synes at sige det Modsatte af, hvad store Tal sikkert vilde oplyse. Tillige er Lagdelingen — selv om »Grupperingen« sker absolut nøjagtig fra Begyndelsen af — naturligvis ved den hyppige (ogsaa i Skriftet omtalte) Vandring fra Gruppe til Gruppe, naturligvis umulig nøjagtigt at gennem- 35

føre, naar man ikke kan følge det enkelte Individ Skridt for Skridt. Jeg seer det hvert Aar, naar jeg faar Confirmandernes Fødselsattest, hvor mange der er, hvis Forældres sociale Stilling i de siden Barnets Fødsel forløbne c. 15 Aar ganske er forandret.

- 5 Ved for et Par Aar siden at blade i en gammel Ministerialprotokol saa jeg, at mange af afd. J. Meyers, Bings og af gl. Jacob Bings Børn ere fødte, medens Forældrene vare »Handelsmedhjælpere« (eller lignende højst beskedent Udtryk) altsaa nominelt i en anden Gruppe end den de faktisk hørte til. — Kunde Afsnit V ikke lejlig-
- 10 hedsvis bringes til at omfatte hele Landet?

Med gjentagen Tak for mangfoldig Belæring

Din D. Simonsen.

240. Fra Christopher Hage.

Københ. 24 Janr. 1890

- 15 Kjære Hr. Rubin

Min bedste Tak for Deres venlige Hilsen og for den interessante Opgørelse af Stemmerne. Den passer naturligvis med hvad vi i Hovedtrækkene forud kan slutte os til. Dog maa jeg sige, at jeg havde troet, at der var flere af Mellemslagsen i den Kreds paa vor Side.

20 Vi har egentlig ikke det Indtryk, at Socialdemokraterne skulde udgøre Flertallet af vort Mandskab, og jeg tror heller ikke ret endnu, at det er Tilfældet. Blandt dem paa under 1000 Kr. er der sikkert Masser af smaa Næringsdrivende (hvilket synes at bekræftes derved, at Højre tæller 245 indenfor denne Klasse), som næppe egentlig

25 vil henregne sig til Socialdemokraterne. Men det forstaar sig, Grænsen er her overmaade flydende. Det er i hvert Fald vel ikke usandsynligt, at Hovedmassen af smaa Næringsdrivende efterhaanden vil blive at henregne til Socialdemokraterne — saaledes som det vistnok i stor Udstrækning er Tilfældet i Tyskland.

30 Jeg tror ikke, det vilde styrke os i Øjeblikket at lade Socialdem^{ne} faa altfor stærk Tillid til deres Overtal. De er allerede nu ikke særlig billige!

Forresten forekommer det mig, at vi kan ønske os til Lykke med, at det ligesom ser lidt lysere ud. Hvad der frapperer mig mest, det

35 er den uventede Elskværdighed, som Masser af Højremænd pludse-

lig udfolder Mand og Mand imellem. Det er mig et Vidnesbyrd om, i hvilken mirakuløs Grad alt vilde være forvandlet, hvis dette Regeringssystem en skønne Dag med ét faldt sammen.

Kan vi holde os fri for altfor store Dumheder — nogle maa vi jo have Lov til — synes Chancerne egentlig ikke at være saa helt 5
daarlige for os.

Med venlig Hilsen

Deres hengivne

C. Hage

241. Til *Edvard Brandes*.

10

Kjøbenhavn den 1 Februar 1890.

Kære Brandes!

Borgemester Hansen gaar idag eller Mandag til Holstein-Ledreborg om de 12000 Kr. til Skolemødet i Sommer. Et gunstigt Ord fra Dem til Finansudvalget vilde han være særdeles taknemmelig 15
for.

Deres hengivne

Marcus Rubin.

242. Til *C. F. Tietgen*, koncept.

Kbh. d. 13 Febr. 90. 20

Hr. Gehejmeetatsraad C. F. T. K. af D., Dbm!

Da det er meddelt mig, at der fra anden Side er fremsat lignende Anker som fra Hr. Gehejmeetatsraaden imod »Politikens« Artikler, har jeg tænkt mig at offentliggøre vedlagte Brev om nogle Dage. 25

I Ærbødighed

[Marcus Rubin]

243. Til *C. F. Tietgen*.

Kjøbenhavn, d. 13 Februar 1890.

Det er bleven mig meddelt fra Hr. Gehejmeetatsraaden, at De 30
formodede, jeg var Forf. til forskellige Artikler i »Politiken«, vedrørende den nyligt afgivne Toldbetænkning fra Grosserersocietetets

Komité. Jeg har da ingen Grund til at lægge Skjul paa, at medens jeg Intetsomhelst har haft at gøre med de Smaanotitser, der har staaet i Bladet om Betænkningen, skriver de større Artikler sig ganske rigtigt fra min Haand, en Meddelelse, jeg saameget roligere
5 kan gøre, som det er min Sædvane at sætte mit Navn eller M rke under de Fagartikler, jeg nu og da skriver i nævnte Blad, og det kun er tilfældigt, jeg ikke har gjort det ved nærværende Lejlighed.

I Deres videre Bemærkninger om Sagen skal De have udtalt Deres Forbavselse over, at jeg, der for ti Aar siden var Sekretær ved
10 B rsudvalget, nu vilde tage Stilling imod dette og dets Betænkning. Hvis her ikke ligger en Misforstaaelse til Grund, er jeg ganske ude af Stand til at fatte den faldne Udtalelse. Hvad jeg har sagt om B rsudvalgets Betænkning, er den rene, skære Sandhed, er ment til dens Roes og sagt til dens Roes. Hvilketsomhelst andet,
15 man faar ud af min Artikel, maa, naar De er min Læser og Fortolker, skyldes Mangel paa Evne hos mig til at udtrykke mig. Da det imidlertid har Interesse for mig, ikke at staa som den, der har misbrugt en Tillidsstilling, vilde det være mig saare k rt, naar Tid og Lejlighed tilsteder Dem det, fra Dem at erfare, hvad der i mine
20 Udtalelser om B rsudvalget skulde være ukorrekt, indeholde en Dadel, være indiskret eller paa nogetsomhelst Punkt gaa det for n r.

Imidlertid vil jeg allerede nu, til Belysning paa et enkelt Punkt af at B rsudvalget ikke var protektionistisk sindet, og samtidig til Belysning af min egen Stilling til Sagens Realitet, minde om f l-
25 gende. Repr sentanten for Industrien og de Industridrivende i B rsudvalget var selvfølgelig Direktør Philip Schou. Direktør Schou har, hvor han har kunnet, taget Afstand fra den stive Protektionisme, og han har endog gjort det i officiel Tilslutning til Udtalelser fra min Side. Da jeg saaledes ved Industrim det i Odense 1885
30 havde holdt et udførligt Foredrag om Frihandel og Beskyttelse, hvor jeg konkluderede derhen, at Danmark næppe foreløbig turde forlade den maadeholdne protektionistiske Tarif, det havde — saaledes at forstaa, at Landet ikke skulde udvide sit protektionistiske System, men til den anden Side i hvert Fald burde give Raapro-
35 dukterne fri —, fik Hr. Schovelin Ordet efter mig. Han optraadte her som en Tilhænger af Statsindgriben paa en stor Mængde Punk-

ter, deriblandt i Næringslivet og ved Hjælp af Toldtarifer, og udtalte sig paa en saa kraftig Maade, at det gav Anledning til en Protest fra min Side, idet jeg advarede imod at fordre eller vente sig formeget af Statens Hjælp eller Formynderskab. Hertil knyttede Direktør Schou bl. a. følgende Bemærkninger (jfr. det officielle Re-
ferat): »Det maatte man dog imidlertid paa ingen Maade glemme — hvad han allerede havde betonet i sine Indledningsord ved Mø-
dets Begyndelse, og som det glædede ham ogsaa var pointeret fra Forskellige, særlig fra Rubins Side —, at man ikke maatte vente
formeget af de Foranstaltninger, som maatte blive trufne fra Lov-
givningsmagts Side, men at det dog først og fremmest kom an
paa den Energi, den Enkelte medbragte til sin Gerning«. Direktør
Schou sluttede Forhandlingen med særlig at lægge Forsamlingen
paa Sinde, at hvad det galdt om at fæste Interessen ved, var Ar-
bejderstandens Velfærd, og han udtalte sig som Helhed under Mø-
det, som man kunde vente det efter hans Stilling i »Børsudvalget«
og hans Underskrift paa de for nogle Dage siden citerede Udtalel-
ser fra »Børsbetænkningen«.

Jeg for mit Vedkommende ser fremdeles Sagen saaledes, at vi skal have saamegen Protektionisme som netop strængt nødvendigt. At man i et Land med noget over 2 Million Mennesker, der for
Størstedelen lever af et exporterende Landbrug, et Land, hvis Ho-
vedstad, rummende $\frac{1}{6}$ af Landets Befolkning, laver sig i Stand til
at blive Frihavnsby, et Land, der mangler de fleste naturlige
Hjælpemidler for at blive Industriland, der er saa lille, at dets
Industrier dog aldrig kan faa den Afsætningsbasis indenfor selve
Landet, som er Hovedbetingelsen for deres Trivsel, et Land, hvis
»Industridrivende« i aldeles overvejende Grad er Smaahaandvær-
kere, som vilde blive slaet ihjel af Fabrikerne, et Land endelig,
hvis Hovedafsætningssted er Frihandelslandet England —, at man i
dette Land skulde slaa ind paa en forceret Protektionisme, fore-
kommer mig mere end urimeligt. Rimeligt forekommer det mig
derimod, at vi lægger Vægt paa vort Landbrug, det store og det
lille, opmuntrer vort Fiskeri, faar en Handelsstand med Kundska-
ber og Initiativ, sender vore Haandværkere til Udlandet for at lære
Noget, udvider vor Skibsfart. Den Protektionisme, jeg vilde gaa

med til, er saamegen, at jeg ikke vil ødelægge de Formuer, der alt er stukne i Fabriksvirksomheder — særlig saadanne, hvor vi har uddannet en eller anden lille Specialitet —, men samtidig vil gøre det fuldkommen tydeligt, at man ikke skal ulejlige sig med nye Fabriker, hvis de tiltrænger ny Beskyttelse, og at jeg i nogen Grad vilde beskytte Haandværket, der saa maaske kan drive det til at lave gode, brugelige og endog kønne Ting, naar det ikke behøver formeget at frygte Udlandets Fabrikskram, sendt ind over Landet til Nidspriser.

10 Dette Standpunkt tror jeg lod sig praktisk gennemføre i en Tarif — hvor jeg forøvrigt ikke vilde være bange for at beholde nogle Satter til Kompensationsbrug ved Handelstraktater —, men jeg vilde ikke lade mig paatvinge en Toldtarif efter udenlandsk Mønster, der, i sin Efterligning af Udlandet, oversaa de øjeblikkelige politiske Forhold og de blivende økonomiske Forhold, der var Forudsætningen for de fremmede Tarifer.

20 Da jeg saaledes, af samtlige ovenanførte Grunde, er en Modstander af den Kopi af Udlandets økonomiske Politik, Komitébetænkningen — til Forskel fra Børsbetænkningen — har foreslaaet, har jeg givet denne min afvigende Mening Udtryk i de af mig forfattede Bladartikler.

Selv om jeg imidlertid i Principet var en Tilhænger af Betænkningen, vilde dens Forlangender i det Enkelte opfordre mig til Modsigelse, dels fordi man paa nogle Punkter ingen konkret Motivering har givet, dels fordi man paa andre har givet en, efter min Mening, utilstrækkelig og uheldig Motivering.

Alligevel havde jeg maaske tiet stille og var forblevet Tilskuer, naar det ikke var øjensynligt, at Betænkningen skulde udbyttes i bestemt partipolitisk Øjemed, og det endog i Tilslutning til den helt upolitiske Børsbetænkning. Havde jeg da ikke her efter Evne protesteret baade mod Betænkningen selv, mod Maaden, den var opstaaet paa, og mod Maaden, den fremførtes paa, ja da tænker jeg, Verden havde staaet alligevel, men jeg personlig har Følelsen af, at de Motiver, der bragte mig til at tale, er korrekttere end de Motiver, jeg nok kunde have haft til at tie, saa jeg tror ikke at burde fortryde, at jeg rettede mig efter de førstnævnte.

Mellem de Motiver, jeg kunde have til at tie, var jo ogsaa, som De har antydet, Hensynet til Grosserersocietetets Formand. Herom kan jeg fatte mig kort. Jeg har nu en Gang blandt Venner og Bekendte Ord for at nære en Svaghed for betydelige Mænd — sidste Gang det blev mig bebrejdet var i Anledning af Artiklen »Gehejmeetatsraad Tietgen og Komitébetænkningen« —, men dette udelukker naturligvis ikke (tværtimod!), at jeg har Øje for de ejendommelige Situationer, der kan komme frem, naar Gehejmeetatsraad Tietgen skal optræde dels som sig selv, dels som Laugsoldersmand. En saadan Situation mener jeg at kunne angribe uden at komme i Strid, hverken med det rimelige og forstandige, eller med de Følelser, jeg aldrig, hverken offentligt eller privat, har lagt Skjul paa, jeg nærer.

Jeg forbliver, Hr. Gehejmeetatsraad,

med Tak og Hengivenhed

Deres meget ærbødige

Marcus Rubin.

244. Fra C. F. Tietgen.

d. 13 Februar 1890

Høistærede Herr Kontorchef Rubin,

Ved de faa Leiligheder, hvor vi have arbejdet sammen, eller ere optraadte sammen, vil De have faaet det Indtryk, at jeg sætter Pris paa Dem, og paa Deres Meninger; — af det herved tilbagefølgende Brev har det glædet mig at see, at De nærer de samme Følelser ligeoverfor mig.

Og da De jo sender mig Brevet for at høre min Mening, saa vil jeg bede Dem om ikke at offentliggjøre det.

Hvad jeg udtalte til Deres Broder med Anmodning om ved Leilighed at sige Dem det, var — at jeg misbilligede at De som Secretair ved Børs Udvalget, nu svækkede Gjennemførelsen af de vedtagne Forslag ved Deres Angreb, medens jeg netop ved Comitæens Betænkning tilsigtede at støtte disse og at bidrage til deres Realisation.

De har selv tildels betegnet Forskjellen i vor Opfattelse ved at jeg er »en daarlig Politiker«, idet nemlig De er Politiker og jeg

ikke; — for mig kommer det *kun* an paa at gennemføre Sagen; og tager derfor nu Regjerings Forslaget til Indtægt, medens De ogsaa tager Hensyn til Maaden, hvorpaa det skeer.

Paa Generalforsamlingen vil jeg imødegaa Et og Andet af hvad De har fremført — i al Høflighed.

Falder Deres Vei her forbi, vilde det være mig kjært yderligere mundtligt at klare *mit* Standpunkt for Dem.

Med Høiagtelse,

hengivenst

C. F. Tietgen

245. Til C. F. Tietgen, udateret koncept.

Maa jeg takke Hr. Gehejmeetatsraaden for det saa godhedsfulde Svar paa min Skrivelse af 13de ds., hvis Offentliggørelse, i Henhold til Deres Ønske, nu selvfølgelig vil bortfalde. Ikke mindst takker jeg for Tilladelsen til ved Lejlighed at maatte aflægge Dem et Besøg, for gennem Deres mundtlige Udtalelser at erfare Deres Stilling til Toldspørgsmaalet. Idet jeg skal tage mig den Frihed til sin Tid at benytte denne gunstige Tilladelse, tegner

med Hengivenhed og Høiagtelse

Deres ærbødige M. R.

246. Fra Meyer Davidsen.

Paris le 16 Février 1890.

Kjære Markus.

Tak for dine Linier og for din Bog som jeg modtog forleden. Endnu har jeg ikke haft Tid til at læse den — den skal være min Sengelektüre, — men Fortalen har jeg læst og er jeg allerede bleven en saa stærk Franskmand at jeg ærgrer mig over at du lader den oversætte paa tysk og ikke paa fransk. Jeg kan ikke indse Nødvendigheden for at I derhjemme skal lade al Import og Export af Videnskab og Aandsliv gaa gennem Tyskland, I opnaa som Tak derfor kun at gjøre Tyskland større og Danmark mindre og du aner ikke hvor beredvilligt det gode fremmede optages hernede, naar det ikke er tysk eller triple allieret, og tilmed læses de fransk-skrevne Arbejder i Tyskland, men rigtignok meget lidt tyskt her. Men det er vel noget du alt tidligere har overvejet.

Det kan maaske interessere dig at høre hvorledes jeg har faaet Forholdet ordnet med K.

Jeg spytter 6000 frs. i Kassen, K. 1000 frs., Forretningens Værdi er sat til 12000 frs., som Konow skal have udbetalt af det aarlige Overskud som bliver tilbage efterat vi hver har taget 3000 deraf. Har han ikke faaet det udbetalt skal han ved en eventuel Forretningsophævelse have det udbetalt i Inventariet e. l.

Jeg haaber nok det skal kunne komme til at gaa paa denne Maade om end det ligefuldt er en del ufordelagtigere end jeg oprindelig havde tænkt mig Ordningen.

Iøvrigt ikke noget Nyt, man er begyndt paa lidt Antisemitisme herovre, men det slaar næppe an, det er en boulangistisk Kandidat Laur, der i Neuilly har taget det op som Valgæmne; han har faaet en Del Baroner o. l. med sig, men almindelige Folk gaar ikke meget med.

Bedste Hilsner til Kaja og Børnene fra

din hengivne

Meyer D.

247. Fra *Edvard Brandes*.

17 Febr. 90.

Kære Rubin!

Jeg har talt med Holstein og Hørup flere Gange, jeg maa antage det efter disse Samtaler for afgjort, at Etatsraad Hansen faar de Penge han ønsker.

Jeg vilde gerne spørge Dem om en anden Ting. Kunde det ikke konvenere Dem at offentliggøre en kritisk eller refererende Redegørelse af Striden mellem Høffding og min Broder i »Politiken«. Det er lidt urimeligt, at Bladet slet ikke kan omtale denne dog interessante Trætte, blot fordi jeg er den eneste, der anmelder Literatur og i dette Tilfælde er forhindret fra at skrive af Familien-syn. Desuden finder jeg det Synd for min Broder, at hans Indlæg slet ikke nævnes med Sympati nogensteds, medens Høffdings selvfølgeligt tages til Indtægt lige fuldt i Højre og i Venstre.

Jeg véd nu ingen anden end Dem der kan klare alle den Slags

Skær. Ingen Æstetiker egner sig til denne vanskelige Affaire og De kan naturligvis skrive ligesaa anonymt som De vil.

Tænk nu venligt herover

Deres hengivne

Edvard Brandes

5 248. Til *Edvard Brandes*.

Kbh. 18/2 90.

Kære Brandes!

Tak for Meddelelsen om Et. Hansen, som jeg skal lade gaa videre.

Kuriøst nok har jeg tænkt paa, om jeg kunde gøre et Sidestykke
10 til »Engifte og Mangesgifte« f. Ex. til Dagens Krønike; men des-
værre mangler jeg her alle Forudsætninger (Spørgsmaalet forekom-
mer mig at høre til de evige, ligesom en Ligning i anden Potens at
have to Løsninger, hvoraf man maa benytte den der passer for Til-
fældet), og jeg har jo aldrig i mine Dage tænkt paa Problemet. Det
15 reelle Spørgsmaal maatte jeg da i hvert Fald fare over med en Hare-
fod. Det, der interesserer Folk, er jo ogsaa kun det personlige. Men
her vil Ulykken, at jeg staar Høffding personlig og selskabelig nær,
han er min gamle Lærer (allerede fra Skolen) og Ven, og jeg
holder af ham. Ydermere har jeg jo alt sagt min Mening privat
20 (sidste Gang for otte Dage siden i et Selskab hos Chr. Bohr), og
det falder mig aabenbart derved endnu vanskeligere nu at behandle
Sagen offentligt. Min Anonymitet vilde hurtig gennemskues, da jeg
har udtalt mig til forskellige om Sagen, og man vil hilse paa gamle
Bekendte i Artiklen.

25 I hvert Fald maa vi jo nu oppebi Høffdings Gensvar, der, efter
Neergaards Sigende, er noget skarpt. Jeg skal da forsøge, om jeg,
trods alt, kan gøre Gavn. Jeg vil, hvis jeg skriver, søge at holde
Tungen lige i Munden, men, da Munden jo dog er min, haaber jeg
alligevel at kunne gøre det saaledes, at De — som i hvert Fald for-
30 ud maa gennemlæse Artiklen — kan acceptere den og mene, at det
er bleven sagt, som skulde siges.

Paa Deres Spørgsmaal altsaa, om jeg vil stikke Haanden mellem
Døren og Karmen, kunde jeg fristes til at sige ja og nej, men da
dette ikke er god Filosofi, vil jeg, i Mangel af Bedres Havelse, nok
35 risikere at sætte en Fod imellem, og efter Evne hindre at nogen

smækker Døren i for Næsen. Hvorvidt det vil lykkes, skal, som sagt, De først blive Dommer over.

Med oprigtig Tak for Deres gode Henvendelse

Deres hengivne

Marcus R. 5

249. Fra *Edvard Brandes*.

7 Dr. Tværgade.

4/3. 90.

Kære Rubin!

Næst Tak for Deres velvillige Bistand med den Pingelske Moral 10 har jeg, atter vil De sige, en særdeles Bøn til Dem:

Vil De manuducere mig i »Sygekasserne«?

Vi havde idag det første Udvalgsmøde, og jeg tør sige, at Sagkunds-kaben er usigelig ringe. Men det synes et haandterligt Udvalg, og De vil igennem mig kunne faa i hvert Fald en anstændig Ind- 15 flydelse.

Nu var vi jo enige om, at Sagen burde fremmes, Hørup ønsker det ogsaa, en Højremand som Scavenius (Basnæs) er brugelig, og »De Danske« er svagt repræsenterede i Udvalget. Socialisterne synes mig lidet interesserede, jeg tænker, de frygter for enhver Reforms 20 Gennemførelse som skadelig for Agitationen. Vi tog idag hele Forslaget igennem i en almindelig første Behandling. Anden Behandling skal begynde Fredag og paa min Foranstaltning indkaldte Trier allerede Ændringsforslag til Fredag.

Nu tør jeg sige, at sætter jeg ikke Ild i Rumpen paa Pernille, saa 25 bliver der ingen Intrige ud af dette. Men atter: sætter De ikke Forstand ind i mig, hvorfra skal jeg da tage den bevægende Ild? Og det haster. Jeg kan derfor ligesaa gerne straks springe i det og spørge Dem om, De ikke skulde have Tid imorgen mellem 6-11 Aften, naar det passer Dem, til at give mig den Overhaling og skrive 30 for mig de Ændringsforslag, hvortil jeg trænger.

Finder De det saare ubeskedent, naar jeg beder Dem komme til mig — jeg er saa overhængt af Arbejde, at jeg vover det — men jeg kan naturligvis ogsaa godt komme til Dem.

Jeg turde ikke bede Dem om denne Tjeneste, hvis De ikke selv 35 var noget interesseret i, at Sagen fremmedes. Men dette sker kun,

hvis De selv tager fat. Og selv om Loven ikke kan gennemføres iaar — umuligt er det jo ikke — saa vilde dog en Udvalgsbetænkning og en Folketingsafstemning have sin saglige og politiske Interesse. Men skulde *De* ikke gide, saa gider jeg min Sjæl heller ikke, saa
6 bliver jeg væk fra Udvalget og saa ligger den Historie i Potten.

Deres hengivne

Edvard Brandes.

250. Fra *Georg Brandes*.

Kbh. 4 Marts 90.

10 Kjære Hr. Rubin!

Skjøndt det hertillands ikke er Skik at takke for Avisartikler, vilde jeg dog gjerne sige Dem min Tak for den forstaende og klarende Artikel i Søndags.

Jeg maa i højeste Grad paaskjønne Deres velvillige Opfattelse af
15 mine Indlæg og det at De betoner Hovedsagen.

Et Par Smaating mener jeg at De gjør mig Uret i: jeg seer ikke at »Voltaires Grimacer« har med dette at gjøre — det er Et. Et Andet er: man kan ingenlunde sige, jeg bebrejder H.s Ethik at mangle Egenskaber som kun den konfessionelle besidder. Ethiken burde
20 som Videnskab constatere *Love*; det gjør Spinoza's *Ethica*, som visse- lig ikke er konfessionel. Eller den kunde fremsætte *Imperativer* som Kants Ethik, der heller ikke er det.

Den nyere Ethik giver kun *Regulativer*. Men end ikke at den kun gav dette, *bebreidede* jeg H.s Ethik. Jeg sagde kun at de for-
25 skjellige *Regulativer* Velfærd, Udvikling, Fuldkommenhed, Kultur, der behandles som stikmodsatte, gled lempeligt over i hinanden.

Meget undrede og glædede mig Deres fine Blik for, hvor stærkt jeg i den senere Aarrække har været optaget af *Renaissancen*, da der dog i mine to sidste større Bøger om Polen og Rusland ligesom
30 i mine *Essays* findes dels Intet dels næsten Intet derom og slet Intet i denne sidste Debat. Det er mærkeligt godt seet.

Deres forbundne

Georg Brandes.

251. Fra Harald Høffding.

Tirsdag den 4. Marts 1890.

Kære Rubin!

Det er en vanskelig Kunst at danse paa Æg, men da jeg igaar Morges første Gang havde læst Deres Artikel, troede jeg virkelig, at denne Kunst var lykkedes Dem. Jeg har saa megen Grund til at glæde mig over den Hengivenhed, De saa utvivlsomt har vist mig, og jeg kender — og forstaar — den Beundring, De nærer for Brandes; — derfor forstaar jeg ogsaa, at Striden maa være Dem pinlig. Jeg forlanger ikke, at mine Venner skulle vælge mellem mig og Brandes; jeg forstaar godt, at som jeg sér Sagen, kunne de vanskeligt se den. Jeg maatte være forberedt paa, naar jeg traadte op, som jeg har gjort, at komme til at føle mig noget ensom i en Kreds af Mennesker, der har vist mig megen Venlighed, men hvis Begejstring for den Mand, jeg angreb, maatte udelukke fuld Sympati og Forstaaelse overfor mig i denne Sag.

De maa tro, at Ordet »filosofisk Resignation«, som jeg i en af mine Artikler har havt i Pennen, ikke er et ganske tomt Ord, og at der for mig ogsaa i denne Sag til flere Sider har været Brug for hvad det betyder.

Men skønt jeg saaledes tror, ikke at være fordringsfuld, saa stiller Sagen sig noget anderledes, noget pinligere, naar der er Tale om et Forsøg paa at værdsætte hvad der er kommet frem i Striden, og orientere et større Publikum derom. Oprigtigt talt, jeg vilde ønske, De ikke havde skrevet Deres Artikel, skønt jeg har en levende Følelse af hvor godt den er ment, og skønt der er udtalt Noget om mig deri, jeg kun kan være glad ved at se.

Jeg kan ikke erkende, at De har gjort Rede for hvad det virkelig drejede sig om. De siger, at jeg ikke vil indrømme, at det var tidssvarende at drøfte de store Menneskers Betydning. Hvorfra véd De det? Jeg har kun nedlagt Indsigelse mod én vis bestemt Lære, jeg troede at finde i Brandes's første Artikel, den om de Store som Maal og alle Andre som Middel. Hvis jeg ikke har faaet fastslaet, at det er dette og ene dette, jeg angreb, saa fortjener jeg ikke at røre Pen og Bog mere. Hovedspørgsmaalet fra min Side er, om Bran-

des's anden Artikel er et Tilbagetog eller ikke. Paa dette Spørgsmaal maa der svares Ja eller Nej; den mest velmente Halveren hjælper ikke — men skader ved at aflede Opmærksomheden. Min Respekt for Brandes er sunken adskillige Grader ved at læse hans anden
 5 Artikel, der forekom mig ynkelig oven paa de store Ord i den første. — Dersom De ikke vilde tage Parti, synes jeg ikke, De skulde have skrevet. Ved ikke skarpt at holde Dem til Hovedsagen kommer De til at gøre mig større Uret, end om De ligefrem havde givet Brandes Ret i Et og Alt overfor mig.

10 Den 5. Marts.

De siger, at jeg har *forregnet* mig overfor Brandes. Hvad De mener dermed, forstaar jeg ikke. Hans »Lærdom« har ikke kunnet paavise nogen Fejl i min Opfattelse. Og at han vilde vise sig som »professionel Fægter«, alias en Klopfægter, der ved alskens uvedkommende Ting, særligt egnede til at virke paa den literære Pøbel, vilde aflede Opmærksomheden fra det virkelige Emne, — det havde jeg fuldstændigt taget med i Beregning, skønt han ganske vist har gjort Brug af dette Middel i en Grad, der hos mig (og Andre med mig) har fremkaldt noget af den »reaktive Følelse«, som kaldes
 20 *Foragt*.

Men lad mig nu endeligt komme til hvad der har gjort mig mest ondt i Deres Artikel. De siger, at »fordi det passer H. nu at sætte Grænsen (for den rensende Storm), derfor er det ikke sagt, at Tiden er inde dertil. Den er maaske aldrig inde.« — Jeg har ingen
 25 Grænse villet sætte for virkeligt rensende, frigørende og vækkende Arbejde. Jeg er ingen Stillestandsmand, som jeg har hørt, man nu vil gøre mig til. Dersom Georg Brandes (paa Stadiet 1887—1889) og Fremskridtet vare absolut identiske, vilde jeg være reaktionær. Men hvad er det dog for en Ildtilbedelse, der blænder Øjet fra at
 30 se, at fordi man gør Indsigelse mod visse bestemte, klart fremdragne Paastande, protesterer man ikke mod al Bevægelse? — Denne Deres Ytring vil blive sat i Glas og Ramme hos den literære Pøbel, jeg betragter det som en Ære at blive angreben af i denne Tid.

Jeg har blot sagt: *denne* Luft er usund, og jeg har af al Magt
 35 søgt at føre Bevis derfor. Her er kun ét af to Standpunkter mulige:

enten at sige, at jeg har Ret deri, eller at det virkelig er sund Luft. Men at sige, at jeg *slet ingen* Luft vil have ind, det er dog for galt. Og især naar De skriver det paa mit »Temperaments« Regning.

Ja, nu har jeg faaet Luft, og De, der er en saa stor »æstetisk« Beundrer af Luftninger, vil ikke kunne tage mig det ilde op. Men lad mig nu til Slutning, kære Rubin, sige Dem, at hvis jeg ikke betragtede Dem som min Ven, vilde jeg ikke have skrevet alt Dette til Dem, og at den Hengivenhed for Dem, som jeg følte voxte, hver Gang jeg har havt Lejlighed til at tale fortroligere med Dem, ikke vil stanse i Væxt paa Grund af dette. Jeg føler mig i en stor Gæld til Mennesker, og jeg er gaaet gennem Verden med en levende Følelse af, at jeg trænger mere til Andre end de til mig. Derfor slipper jeg ikke saa let dem, hvis »Intérieur« jeg har faaet Adgang til. Og desuden véd jeg jo som sagt, hvor delt De maa føle Dem ved denne Strid.

— Det var ved at læse Deres Artikel om igen senere paa Dagen, at jeg — aldeles uden ydre Foranledning — fik et helt andet Blik paa den end da jeg første Gang læste den. En hel Del af hvad der var kommet op hos mig udlod jeg mig des værre med om Aftenen, særligt over for Deres Broder. Jeg beder Dem bringe ham min oprigtige Undskyldning for, at jeg, hvad der maaske har generet ham, kritiserede Artiklen i hans Paahør, og til Dels henvendende mig til ham, hvad der sikkert ikke var tilbørligt. —

Opfat nu De fra Deres Side dette Brev paa bedste Maade. Det er i mange Maader »søndringens tid«. Skulle vi to ikke være enige om ikke at gøre »søndringen« større end den behøver at være?

Deres stedse hengivne Ven

Harald Høffding.

252. Fra *Kirstine Frederiksen*.

7/3 90 30

Hr. Rubin!

Dels fordi jeg betragter det som haabløst at prøve paa at paavirke min Broder, medens han har en Plan i Hovedet som han venter sig noget af, dels fordi det Liv, han f. Øj. lever, i og for sig vistnok er ret sundt for ham — isoleret fra Mennesker og kun sysslende med Bøger — har jeg foreløbig forholdt mig rolig, og først

- nylig skrevet til ham, at han skulde sende et Brev hjem, som jeg vilde søge at anbringe paa passende Sted. Medfølgende er nu kommet. Jeg haaber ikke at ulejlige Dem *for* meget ved at sende det gjennem Dem til Politiken. Han ønsker at slutte Aftale for længere Tid om flere lignende, siger om sine Anskuelse, at han er »meget frisindet, men sætter ikke Pris paa Demokrati«. Hans økonomiske og politiske Anskuelse stemmer ikke med Politikens, og kjender jeg ham ret, ændrer han ikke en Tøddel deri; men der kan jo nok være Omraader, hvor han passer.
- 10 Deres Artikel om H.-Br. var det en sand Fornøjelse at læse, selv om man ikke er enig med Dem. Navnlig tror jeg ikke De har Ret i, at Brandes ikke er gaaet tilbage; og jeg synes ikke Høffding har forregnet sig deri, at Brandes til fulde viser, at han ikke er Filosof; i det mindste naar man af en saadan forlanger en sammenhængende, konsekvent Livsanskuelse.

Deres hengivne
Kirstine Frederiksen

253. Fra *Edvard Brandes*.

8-3-90.

20 Kære Rubin!

Udvalget endte Fredag anden Behandling: Ændringsforslag er indkaldt til Tirsdag. Jeg agter at skrive saamange jeg kan; jeg konkurrerer i den Henseende med Nøhr — efter Hørups Mening et af Folketingets uintelligenteste Medlemmer; han, saa' jeg idag, opstiller saadanne Ændringer, som jeg efter Deres Anvisning nævnede i Udvalgsmødet og som han nu tyvstjæler fra mig.

Men dette er ligemeget. Jeg tror at vi faar Loven frem — enten nu jeg bliver Ordfører eller ikke — og det er i alt Fald rent politisk fornuftigt.

30 Socialdemokraterne vil tydeligvis paa ingen Maade have Loven igennem, og Vanskeligheden bliver jo altid den, at de erklærer Loven unyttig for Sygekasserne, naar de ikke faar et meget betydeligt Tilskud.

Jeg vil spørge Dem om følgende:

35 Hørdum foreslog — let henkastet iøvrigt — at Værksteds- og Fabrikssygekasser — som Tvangssygekasser — ikke burde høre ind un-

der Loven. Jeg indvendte, at Arbejderne dog gik frivilligt ind i Kasserne, forsaavidt de frivilligt søgte Arbejde paa det bestemte Sted. Men hertil sagde P. Holm gnavent, at de jo skulde leve — hvori han utvivlsomt havde Ret. I disse Sygekasser — forsaavidt jeg forstod — havde Medlemmerne begrænset Stemmeret og lign. paa Grund af de Gaver, som modtoges fra Arbejdsgiveren. 5

Har dette noget paa sig, kan en saadan Undtagelse gøres?

Der tales [me]get om at sætte Fjerdedelen (i Tilskudet pr. Medlemsbidrag) op til en Tredjedel. Jeg kan i [hver]t Fald ikke modsætte mig dette før efter Konference med Ministeren. 10

Dernæst foreslaas der, at Hospitalshjælp absolut skal være gratis for Sygekasserne idet nemlig Kommunerne skal refundere Kasserne, hvad deres Udgifter til Hospital (og Medicin forsaavidt de giver dette) har været, naar disse Udgifter ikke kan bestrides af Tilskudet fra det Offentlige. Hørdum bliver nemlig ved at sige i en blid Tone: »Kan vi dog ikke komme saavidt at Læge og Hospital bliver gratis?« Dette skulde da imødekomme ham og Frygten for, at hele Tilskudet skal sluges af Lægerne. 15

Venligst Hilsen

Deres

E. B. 20

254. Til *Edvard Brandes*.

Kjøbenhavn den 8 Marts 1890.

Kære Brandes!

Den medfølgende Artikel er et Brev, skrevet af Professor N. C. Frederiksen (dog ikke med hans Haand). Jeg vil spørge Dem, om De mener, at det — noget gennemset — kunde bruges i »Politiken« og taale Efterfølgere. At det i og for sig er interessant, er jo utvivlsomt, men om det ikke skulde være for tung Læsning for »Politiken«, er jeg ikke sikker paa — og for langt bortliggende. 25

N. C. F. er en højst ulykkelig Mand, og jeg — med flere — vilde gærne række ham en Haandsrækning, hvor vi kunde. Alligevel er jeg i Tvivl om, hvorvidt dette er Vejen, og overlader Skønnet til Dem. Jeg sender Dem hans Søsters Brev til Orientering. 30

Deres hengivne

Jeg har talt med Trier.

Marcus Rubin. 35

M. R.

255. Fra Edvard Brandes.

Mandag [10. marts 1890]

Kære Rubin!

Jeg har forgæves søgt Hørup i disse Dage; jeg maa forelægge
5 ham Artiklen om Kanada. Foreløbig tilbagesender jeg Dem Brevet.

Jeg takker Dem særdeles for den lærerige Skrivelse. Men jeg er
endnu ikke tilfredsstillet. Indlagt faar De et stort Materiale, nemlig
selve Lovforslaget og alle de Ændringer, der er stillede til Mødet
imorgen (istedetfor idag). Og saa kommer Anmodningen. Kunde
10 De ikke imorgen fra 1^{1/2}-2^{1/2} gennemgaa disse Ændringer med
[mig]. Jeg skal Kl. 11 til Helligdagsudvalg og Kl. 11^{1/2} i Parti-
møde og endelig Kl. 2^{1/2} i Sygekasserne; jeg har da Tiden fra 1^{1/2}
til 2^{1/2} til Raadighed. Kunde De ikke slippe fra Kontoret i denne
Time: De véd at denne Gang bliver det kun en Time.

15

Deres

Edv. Brandes.

256. Fra Edvard Brandes.

Lørdag d. 15 Marts.

Kære Rubin! Ja, nu er det galt igen, og jeg trænger til en Times
20 Konference imorgen Søndag mellem 1 og 5. Kan De ikke dette, saa
Mandag mellem 9 og 1. Jeg sidder nu hjemme imorgen og venter;
det vil sige, jeg skal ikke ud, saa det er blot mit Haab om Deres
Velvilje, som jeg udtrykker.

Jeg blev da valgt til Ordfører igaar, og det er nu overgivet i min
25 Haand at sammenarbejde en Bunke Ændringsforslag, som saa skal
endelig afstemmes Tirsdag. Dernæst maa saa Samraadet med Mini-
steren komme, derefter afgørende Udvalgs møde, Betæknings Af-
fattelse og Underskrivelse og endelig anden Behandling i Tinget.
Hvorledes dette samt de videre Behandlinger skal foregaa i fjorten
30 Dage, maa De nok spørge om. Men mon vi kommer hjem 1 April?
Mon ikke Estrup enten ved kgl. Resolution eller ved Hjemsendelse
i Paasken, provisorisk Finanslov og Indkaldelse efter den stille Uge
bereder os endnu mange kvalfulde Timer i Kasernens Stank.

Men jeg hænger nu i hvert Fald i med disse Sygekasser. Jeg skal da vise, hvad Forhandlingspolitik vil sige i de Udvalg, hvor jeg har Sæde.

Bliv nu ikke altfor ked af mig og tak for de lærerige Breve.

Deres

Edvard Brandes.

5

257. Fra Julius Lange.

15/3 90

Kære Hr. Kontorchef

Jeg har gentagne Gange gjort Forsøg paa at faa Dem i Tale for at takke Dem for Tilsendelsen af Deres gode Artikel om den Br. H.-Strid og tillige for at minde Dem om, at De har givet det Letterst. Tidsskr. saadan en Slags »Ægteskabs«-Løfte. Men én Gang har Deres Gitterport ud til Vejen gjort en ubønhørlig Modstand mod at lade sig lukke op — en Modstand som har spottet enhver legemlig og aandelig Anstrængelse fra min Side; og en anden Gang har Deres Trappedør modstaaet min Ringen med ikke mindre Haardhertethed. Nu betror jeg mig altsaa til Postvæsenet i Haab om at det kan skaffe sig Adgang til Dem, navnlig for at lægge Dem paa Sinde at have »reelle Hensigter« med Hensyn til Ægteskabet.

Deres ærbødigste

Jul. Lange.

258. Fra Ludvig Bramsen.

Berlin 22de Marts 1890. — 25

Hr. Kontorchef Rubin.

Deres ærede Skrivelse af — har jeg modtaget. Hvad De deri udtaler om den voxne Kvindes Arbejde falder paa det Nærmeste sammen med den Synsmaade, som et Medlem af Bestyrelsen for de kvindelige Herretøj-Skræderes Fagforening gav mig et Udtryk for forinden vor Afrejse.

Vi have fra imorges Kl. 10 til nu Kl. 4 siddet og arbejdet med Kvindespørgsmaalet men blive først færdige imorgen. Saameget kan jeg dog sige med Sikkerhed, at hvis Kvindens — den voxne Kvindes

— Arbejdstid bliver begrændset, saa vil Grændsen ikke blive saaledes, at den vil kunne hindre hendes Arbejde, men kun forhindre hendes Misbrug af Kræfter; det vil nemlig da blive en Arbejdsdag paa 12¹/₂ Time, med mindst 1¹/₂ Times Hvile, altsaa 11 Timers effektivt Arbejde vil blive tilladt og mere vil hun ikke kunne arbejde efter min Mening.

Der er imidlertid en Mulighed for, at ikke dette tyske men det franske Forslag vil blive vedtaget, saaledes at Kvinder over 21 Aar ophøre at være »beskyttede« Personer. — Dernæst er vedtaget 10 4 Ugers Forbud imod Arbejde i »établissements industriels« — som skal fortolkes af hvert Land for sig — efter Nedkomst. — Sandsynligt er det at som Regel Natarbejde og Søndagsarbejde i »établ. industriels« bliver forbudt alle feminine Personer, men muligt er det ogsaa — jfr. foranstaaende — at det fyldte 21de Aar ogsaa her vil 15 komme til at angive Grændsen. Heraf vil De sé, at Kongressen ikke agter at indskrænke Kvindens Ret til Arbejde paa en saadan Maade, at Mændene i noget Omfang (thi om Normalarbejdsdag for Mænd over 18 Aar vil der ikke blive Tale) ville kunne arbejde paa deres Bekostning. — Deres Paastand om, at dette er Tilfældet i England 20 finder jeg indtil 1889 ikke bekræftet i Trade Unions Reports, hvor ogsaa Kvinde-Repræsentanternes Udtalelser ere giengivne; men iøvrigt ere den engelske Lovgivnings Bestemmelser for Textilindustrien noget strængere, end dem, som sandsynligvis ville blive vedtagne her og langt strængere end dem, som muligvis ville blive vedtagne, nemlig hvis de 21 Aar vedtages.

Hvorvidt og hvornaar jeg vil kunne mødes med Medlemmerne af den af Dem nævnte Forening vil jeg bede Dem give Afkald paa i nærværende Øjeblik at faa Svar paa. — Der foreligger allerede tidligere end Deres forskjellige Anmodninger i samme Retning og 30 navnlig er det mig umuligt at fastsætte nogen Dag. — Vi komme hjem d. 31te Ds., eller senest d. 1ste April.

Deres forbundne
& ærbødige
Bramsen.

259. Fra Kirstine Frederiksen.

24/3 90

Hr. Rubin!

Efter at have vist Bramsens Brev til Frkn. Grundtvig og Bruun, sender jeg det hermed tilbage til Dem. Jeg haaber, De vil søge 5 ham paa Onsdag; thi før Helligdagene skulde vi jo dog have det afgjort; det vil vist hjælpe bedre, at De igjen taler til ham derom, end om nogen af os Damer gjør det. Derimod skal jeg se mig om efter Lokale, saasnart jeg faar at vide, at han vil tale; d. 11te kan vi i hvert Fald ikke faa Salen paa Østergade, mulig en anden, men 10 dersom De aftaler noget med ham, maa De huske, at det er problematisk, hvad Dag vi over Hovedet kan skaffe Lokale.*)

Frk. Grundtvig var til de 9 Kvindeforeningers »store Masse- møde« i Gaar; fandt det under al Beskrivelse vrøvlet. — Jeg er ikke enig med mig selv om hvad jeg skal foretage m.H.t. min 15 Broders Korrespondancer. Jeg har ikke meddelt ham noget om det mislykkede Forsøg og han skrev nylig til mig, at dersom jeg troede, Politiken brød sig om ham som Meddeler fra London var han villig dertil. Det er dog ikke værdt at spørge dem derom, dersom det er mest sandsynligt, at de ikke sætter nogen Pris der- 20 paa. Synes De, jeg skulde henvende mig til Nationaltidende gennem min Onkel, Pastor Mørk Hansen, som staar Hjort Lorenzen nær? Min Broder er efter hans Søns Sigende nu en Del raskere, ligeledes efter hans Breve at dømme, der er meget fornuftige paa enkelte Punkter nær, hvor han er og desværre vist bliver ved at være forstyrret. Jeg kan vanskelig forsone mig med det, at naar en Mand er syg, som jeg saa vist tror, han er, der da ikke kan gøres noget for at kurere ham; men selv de af hans Venner, der mener det samme om ham som jeg, mener det umuligt at foretage noget.

Undskyld det lange Brev

Deres Kirstine Frederiksen

80

---

*) Vil Bramsen ikke selv indlede, vil han dog maaske møde og deltage i en Forhandling med Sveistrup?

260. Til *Gustav Philipsen*.

Kjøbenhavn Ø, 23 April 1890

Kære Philipsen.

For strax at sætte ind med det: nærværende Brev er, hvad man
5 kunde kalde et konfidentielt Forretningsbrev, hvor jeg lægger Vægt
paa Tillægsordet.

Næst efter at takke for den prompte Tilsendelse af »Musæum«
etc., vil jeg meddele Dem, at jeg idag gjorde en lidt komisk Figur
overfor Carl Bruun oppe i Arkivet. Han kom hen til mig og sagde,
10 han vist skyldte mig en varm Tak, da han næsten antog, jeg havde
haft en Finger med i Spillet m. H. t., at De havde foreslaaet ham
at fortsætte Kjøbenhavns Historie indtil 1848, altsaa ikke standse
ved Aarhundredets Begyndelse.

Jeg erklærede med megen Energi, at det havde jeg ikke haft
15 nogetsomhelst at gøre med, og da vi fulgtes sammen fra Arkivet,
sagde jeg ham lige ud, at Sagen egentlig generede mig. Jeg sagde
ham, at saavidt jeg forstod ham, vilde han nu i en 2 à 3 Aar fra
Dato kaste sig over trykte og utrykte Kilder m. H. t. Kbhvn.s Hi-
storie i nøjagtig det samme Tidsrum, jeg syslede med, hver Proto-
20 kol, jeg havde haft i Haanden, vandrede dernæst over i hans Haand
(eller vice versa), hvert »Fund«, jeg gjorde, maatte jeg enten skjule
eller resigneret afgive til ham. Jeg tilstod, at dette forekom mig i
høj Grad uøkonomisk. Bruun indvendte, at hvor han vilde gøre
300 Sider, vilde jeg gøre 900, at hvor han saa paa Topografi, Smaa-
25 træk, Kultur og Aandsliv, saa jeg paa Skibe og Varer, Kurser og
Falliter etc., kort sagt, at vore Omraader kun i det rent ydre berører
hinanden. Ganske vist vilde han ogsaa gaa de forskellige Kollegie-
protokoller, Krigsarkivet, Aviserne etc. igennem ligesom jeg, men
vi vilde for en stor Del gøre det ud fra forskellige Synspunkter,
30 og om ogsaa et og andet blev fælles — han haabede jeg vilde give
ham Vink, hvor jeg fandt noget, han kunde bruge — var det dog
to forskellige Opgaver, her var Spørgsmaal om.

— Han har naturligvis noget Ret. Dog er dette *samtidige* Arbejde,
hvor han til sit Brug har nok af at nippe — og kan servere Nippe-
35 drikken — medens jeg helst skulde tilbunds (for maaske endda
saa ikke at finde noget anretteligt) ikke overdreven morsom. Til-

med finder jeg det for ramme Alvor grænseløst naragtigt, at to Mennesker samtidig sidder og roder om i det samme gamle Stads, for at finde en Pose Sludder, med Etikette Historie — den Ene populær-videnskabelig, den anden videnskabelig-populær.

Derved er der jo imidlertid nu Intet at gøre. Jeg har jo ikke for- 5
 pagtet Kbhvn.s Historie i dette Aarhundrede, og jeg maa finde mig i Sagen, som den er. Om ogsaa jeg vistnok gjorde et lidt gnavent, maaske endog komisk Indtryk paa Bruun, skal han ikke faa Grund til at beklage sig over mig.

Derimod vilde jeg gjerne spørge Dem, om De staar ved Deres 10
 Udsagn om, at De eventuelt ønsker mit Arbejde paa Forlag. De husker, at De fremkom med det strax samme Aften, Sagen stod omtalt i B. T., og derefter, efter en Forhandling med Deres Broder, løselig hensatte nogle Betingelser, ud over hvilke De mente i hvert 15
 Fald foreløbig ikke at turde binde Dem.

Nu har Sagen ganske vist for saa vidt ingen praktisk Betydning, som mit Skrift maaske først ser Lyset om 10 Aar, maaske aldrig, men m. H. t. den Medhjælp, jeg tager under mit Arbejde, m. H. t. om jeg saa maa sige den hele Coulans, jeg kan anvende, er det mig dog om at gøre at vide, om jeg har en Forlægger eller ikke, even- 20
 tuelt om jeg (alt nu eller senere) skal søge en eller ikke.

De vil troligvis svare mig, at De saa lidt som Bruun kan se, at de to Bøger kan komme til at kollidere, og at jeg har forset mig paa det hele Spørgsmaal. Det er muligt, at De har Ret, og jeg kan godt ogsaa se Sagen fra den Side (om jeg end stadigvæk vil føle 25
 mig generet under Følelsen af ikke at arbejde rigtig frit), men vær da den objektive Bedømmer og send mig to Ord Svar paa dette *konfidentielle* Forretningsbrev.

Deres hengivne

Marcus R. 30

261. Til *Georg Brandes*.

Kjøbenhavn den 24 April 1890.

Kære Dr. Brandes!

Vis mig den Velvilje at bidrage til min literær- og kulturhisto- 35
 riske Oplysning ved — blot, om De gider, med et Ja eller Nej — at

svare mig paa: om De er bleven opfordret til at indtræde i Komitéen for Oprettelsen af et Hauch-Monument.

Deres ærbødige

Marcus Rubin.

6 262. Fra *Georg Brandes*.

24 April 90

Kjære Hr. Rubin!

Hvor kan De spørge! Nej naturligvis har Ingen opfordret mig. Derimod henvendte — meget karakteristisk — Hostrup, efter i de
10 sidste Aar i Mrgbladet at have skrevet en halv Snes uartige Artikler
imod mig, sig for en Maanedes Tid siden til mig med en skriftlig
Bøn om at sende ham et Brev, han kunde vise til Reitzel, hvori jeg
udtalte mig for at alle Hauchs lyriske Digte blev medtagne i Jubi-
læumsudgaven, som paatænkes. Han paaberaabte sig deri, at jeg jo
15 havde skrevet saa varmt om disse Digte etc. samt havde staaet den
gamle saa nær. Og Reitzel vilde ikke tage alle Digtene med. Tillige
spurgte han om jeg, hvis et Udvalg var fornødent, vilde bestemme,
hvad der burde medtages. Jeg svarte at han og Digterens Søn var
tilstrækkeligt kyndige Dommere over dette, men sendte efter deres
20 Ønske et Brev de kunde vise Reitzel.

Deres hengivne

Georg Brandes.

263. Fra *Gustav Philipsen*.

P. G. Philipsen.

25 Forlags- og Sortimentsboghandel.

D. 24 April 1890

Kære Rubin!

Billigt Hensyn taget til Forholdet mellem Spørgsmaal og Svar
efter Ordsproget vil De ikke undre Dem over at faa et Brev in 4°
30 i Svar paa et i lille Oktav. Næste Gang bliver det maaske Folio,
hvilket være sagt til Skræk og Advarsel. Der er meget i Deres Brev,
som det slet ikke er saa let at udtale mig om; men lykkeligvis gæl-
der dette ikke om Hovedspørgsmaalet paa 4de Side: »Har jeg en
Forlægger?« Ja saa Gu' har De saa! Uagtet jeg ikke miskender
35 hvad er af behageligt selskabeligt og venskabeligt i vore Samtaler,
saa har jeg dog stedse tillige opfattet dem som strængt forretnings-

mæssige. Det er jo netop det ejendommelige ved Forlæggervirk-
somhed, at man taler om alt muligt mellem Himmel og Jord men
samtidig ogsaa om Penges Værdi, om Tryk og Sværte og Papir.
Jeg betragter mig i enhver Henseende bunden overfor Dem, og
Meningen med de følgende Linier er kun den at godtgøre, at jeg 5
trods Bruuns Kjøbenhavn ikke er ked over denne Bundethed og
heller ikke har Grund til at være det.

Først dette, at Bruuns Bog jo er en gammel Geschichte. For-
handlingerne om den gaar tilbage til 1882-83, og da den begyndte
at udkomme i 1884, var det den udtrykkelig udtalte Mening, at 10
Bogen skulde føres ned til »vore Dage« : mindst til 1848, rettere
vel til 1857. Dette Standpunkt er aldrig officielt forladt. Ganske
vist, efterhaanden som Værket svulmede op langt over vor Bereg-
ning, maatte vi søge at finde en Grænse, hvortil man højst kunde
udstrække det rummelige Begreb af »ca. 20 Leveringer« til hvilke 15
Værkets Omfang var ansat. Et Øjeblik havde jeg den fantastiske
Tanke, at Deres Bog kunde ligesom fungere som Værkets tredje
Del, og at vi da kunde ende brat f. Eks. ved 1797 ell. lign. Men
straks ved den første Samtale med Dem om Deres Bog blev Umu-
ligheden heraf mig ganske indlysende. Hvad jeg herefter standsede 20
ved var da dette, at jeg sagde til Bruun: Mere end ca. 30 Leverin-
ger maa Værket ikke være, og paa det Areal maa Værket føres ned
til Nutiden som lovet i Subskriptionsindbydelsen, højst kan jeg
samtykke i, at Perioden efter 1807 eller 1814 gives i et Par skit-
serede Slutningskapitler. Formelt vedligeholdtes alligevel Gennem- 25
førelsen af Værket »indtil vore Dage«. —

...

Men overfor Dem og Deres Bog maa jeg særlig fremhæve to
Ting. For det første, at det ingensinde har været min Tanke, at
Bruuns Bog skulde være et Originalværk i egentlig Forstand. Det 30
skulde være en populær, let skreven og ikke altfor dybtgaaende
Fremstilling af Kjøbenhavns Historie, væsentlig bygget paa trykte
Kilder og kun undtagelsesvis hvilende paa egentligt Kildestudium.
Og saaledes er ogsaa den foreliggende Del af Værket, og saaledes
vil i det væsentlige ogsaa Resten blive. Forfatterens stadige Besøg 35
i Gehejmarkivet netop nu er foraarsaget ved det tilfældige, at han

vilde konstatere Byens Genopførelse efter Branden 1728, om hvilken intet trykt forelaa. Lignende vil ogsaa forekomme i Fremtiden vom Fall zum Fall, men uden at Planen væsentlig vil blive ændret. — Og dette fremgaar for det andet af følgende. Vi udvider Værket til 5 tre Dele i Stedet for to. Det vil sige Bruun slutter Christian VI med 28de Levering og dermed II Del. Han faar saa 13 à 14 Leveringer, 40 Ark eller 640 Sider til hele Kjøbenhavns Historie 1746–1857, og paa disse Sider skal endvidere anbringes 100 à 150 Illustrationer. — Jeg er ganske vist ikke synderlig kyndig i de Dele, men mig synes 10 det klart, at det ligefremt vil være ham umuligt allerede af Hensyn til Tiden at komme ind paa de Detailundersøgelser, som bliver Grundlaget for Deres Værk, og som jo kun beskæftiger sig med en enkelt og af Bruun lidet paaagtet Side af Byens Historie.

Altsaa der er i Grunden ikke sket andet end hvad der kunde 15 forudses, og dette er ikke synderlig slemt.

Naar jeg taler med Bruun skal jeg iøvrigt uden i nogen Maade at antyde Deres Henvendelse fremdrage de vigtigste Synspunkter. Jeg, der i en særlig Grad føler mig interesseret i, at han snart kan blive færdig, bryder mig slet ikke om, at han tager Sagen for grundigt, og dette har heller ikke været Mening. Han vilde have været særdeles glad, om Deres Bog nu havde foreligget; den vilde have været ham til megen Nytte, og han vilde ingen Betænkeligheder have gjort sig eller behøvet at gøre sig ved at drage sig dens Resultater til Fordel; men selvstændige Opdagelsesrejser har han 25 i det hele hverken Raad eller Tid til.

Ja nu til syvende og sidst kan jeg jo nok forstaa at der alligevel bliver lidt generende tilbage i Forholdet, som jeg derfor heller ikke vil prøve paa at afdisputere; jeg kan derfor kun endnu engang forsikre om den fuldstændige Sindsro, hvormed jeg ser paa Forholdet som begge d'Herrers Forlægger. Jeg er overbevist om, at Deres 30 Bog ikke vil tabe en Tøddel i Interesse, fordi Resten af Bruuns Bog bliver ca. 600 Sider i Stedet for ca. 200. Men jeg vil ikke begynde forfra igen og slutter derfor med de oprigtigste Hilsener og Opmuntringer til Værket

35

fra Deres ærb. forbundne

P. G. Philipsen

264. Til bestyrelsen for »Kjøbenhavns Understøttelsesforening«, koncept.

Kjøbenhavn, den 18de Juli 1890.

Til

Bestyrelsen for »Kjøbenhavns Understøttelsesforening.«

5

Af Bestyrelsens offentlige Meddelelser angaaende Understøttelse til Strikende, ser jeg, at de, der har deltaget i en Strike, ikke faar Hjælp i de første 6 Maaneder efter Strikens Slutning. Ihvorvel denne Bestemmelse, i saadan Almindelighed, forekommer mig for skarp for en Understøttelsesforening, indser jeg dog, at det kan være 10 nødvendigt at tage visse Forbehold overfor Strikende. Naar derimod denne Bestemmelse offentliggøres sammen med Bestemmelsen om, at Hjælp »ikke ydes til dem, som kan, men ikke vil arbejde«, faar Sagen i mine Øjne et andet Præg. At tale om Strikende som Folk, der kan, men ikke vil arbejde, er i heldigste Tilfælde 15 rent formalistisk. Ved det nævnte Udtryk er selvfølgelig i sin Tid tænkt paa saadanne Dagdrivere, for hvem Ladegaarden er sidste Udsigt, og ikke paa Personer, der ved en Arbejdsnedlæggelse — saalidt som ved en Lockout — i en kort Periode har fratraadt deres Arbejde, hyppigt ledet af den Kammeratskabsfølelse, der er fælles 20 og bør være fælles saavel for Mestre som for Svende. Det af Foreningen offentliggjorte Udtryk er af krænkende, polemisk Art — et Stade, det var overflødigt og uheldigt at indtage.

Jeg beklager fuldt saameget, som formodentlig Bestyrelsen gør det, den sidste Murerstrike, men jeg ser ikke, at Understøttelsesforeningen ifølge sine Statuter har til Mandat, at give sine Følelser herom Luft. Da jeg imidlertid ikke forventer, at min Anskuelse kan influere paa Bestyrelsens Opfattelse af saadanne Sager, tillader jeg mig herved at udmelde mig af Foreningen.

Ærbødigst

30

Marcus Rubin.

Kontorchef under Kbhvn.s Magistrat.

265. Til *Staden Københavns Økonomikontor*, kopi.

17 Septbr. 90.

Til

Stadens Økonomikontor.

- 5 Herved beder jeg optaget paa den ny oprettede Post i Budgettet for Rengjøring af Kontorene 250 Kr: for statistisk Kontor. Kontoret har i foregaaende Aar givet den Kone, der boede her og besøgte Rengjøringen, 150 Kr: aarlig foruden Brændsel. Da det imidlertid i Løbet af 1890 blev nødvendigt at indtage Konens Væ-
- 10 relse til Kontorets Benyttelse, og Vedkommende altsaa hverken faaer Bolig eller Brændsel, er Beløbet sat op til 20 Kr: maanedlig og en Godtgjørelse af 10 Kr: for Hovedrengjøring.

Ærbødigst

Rubin.

- 15 266. Til *ukendt adressat*, kopi.

26 Septbr. 90.

- Til Besvarelse af Deres Spørgsmaal foreligger der, saavidt mig bekjendt, intetsomhelst Materiale. En samlet Opgjørelse af Leiepriser for *Kjøbenhavn* foretoges første Gang i Midten af 70^{erne}
- 20 i Tabelværk til *Kjøbenhavns Statistik* N° 1 ved Skattekontorets Undersøgelser, men da Opgjørelsen her er pr: Kvadratalen Etageareal og ikke pr: Leilighed, vil den sjælden kunne være til almen Benyttelse. Derimod er der foretaget en Leieprisstatistik ved *Folketællingen* af 1880 — Tabelværk N° 6 — *Folketællingen* af 1885 —
- 25 Tabelværk N° 9 — og ved den nu afholdte *Folketælling* har ieg ligeledes faaet indført Spørgsmaal om Leieprisen i *Listerne*, men dette Materiale vil først blive bearbejdet i Løbet af dette og det kommende Aar.

- For imidlertid ikke at erklære mig ganske fallit ligeoverfor
- 30 Deres Anmodning har ieg gjort et Forsøg paa at give et Bidrag til Spørgsmaalets Belysning, et Bidrag, der er meget ringe og ret usikkert, hvad der allerede var nødvendigt ved den ringe Frist, der var til at indsamle Materiale. Jeg har nemlig ladet en af mine Medarbejdere gennemgaa paa *Bibliotheket »Adresseavisen«* for
- 35 Januar Kvartal for 1860 og deraf uddrage de 5—6 Værelses Leilig-

heder, der udbødes til Leie til April Flyttedag 1860. De samme Leiligheder har ieg ladet tage ud af vort nye Folketællingsmateriale fra 1890 og har derigjennem, som De vil sé nedenstaaende, faaet Oplysninger for godt og vel en Snés forskjellige Leiligheder fra Stue til 4de Sal og i de forskjelligeste Dele af Byen. Er Bidraget saaledes ringe i Omfang, kommer der jo ogsaa det usikre frem derved, at formelt samme Leilighed meget vel i Aarenes Løb kan være undergivet saadanne Forbedringer og lign., at der reelt er en Forskjel. Men dels kan man jo ikke komme nærmere, dels vil jo dette Moment altid komme frem ved at sammenligne Leiligheder og Leiepriser i en By med 30 Aars Mellemløb.

Hvis De vil kaste et Øie paa Tallene, vil De sé, at Prisforskjellen i Virkeligheden ikke er stor. Tager man alle Leiligheder under Et, faaer man til Resultat, at en 5 à 6 Værelsesleilighed paa Grundlag af de meddelte Oplysninger kostede i 1860: 310 Kr: halvvaarlig, i 1890: 340 Kr: og at Stigningen saaledes er 10 p.Ct. For enkelte Leiligheders Vedkommende er der jo en meget betydelig Stigning, men paa den anden Side er Prisen for nogle ens og enkelte Steder er der endog Tilbagegang. Uden naturligtvis at turde sige, om dette vilde gjenfindes, naar Materialet var større, er der i og for sig intet urimeligt i de meddelte Data, thi det er klart, at i 1860 før Byen havde faaet en eneste af de umaadelige Udvidelser, som netop begyndte i Treserne og fortsattes gennem Halvfjerdserne og Firserne (Gammelholm, Voldkvartererne, Forstæderne), maatte Boligen være en særlig kostbar Del af Forbrugen her i Byen. Det turde i saa Henseende være oplysende, at i 1860 fandtes i Kjøbenhavn-Christianshavn indenfor Voldene: 131000 Mennesker, 1890: 116000, og hvad der m.H.t. Husleie betyder meget: den Befolkning, som findes nu, har altid Chancer for at kunne flytte ud, hvad Befolkningen dengang dels ikke kunde af Mangel paa Huse, dels ikke vilde paa Grund af Kommunikationsmidlernes ringe Udvikling. (I Forstæderne: Udenbyes Vester- og Udenbyes Klædebo Kvarter boede dengang ca. 25000 Mennesker, nu ca. 150.000). Alt dette skulde jo bevirke, at Priserne dengang vare høiere end nu, hvor vi ovenikjøbet rent aktuelt ere i en Nedgangsperiode med Overflod af ledige Leiligheder, hvad der altsaa dog modvirkes af

den Fordyrelse, Arbejdslønnens og Materialiernes Stigning nødvendigvis har maattet medføre. —

Hvis denne overmaade spredte Statistik og endnu tarveligere Filosoferen derover kan have nogen Interesse for Dem, vilde det
6 meget glæde

Deres ærbødigst hengivne

Marcus Rubin.

Halvaarlig Leie.

	1860		1890
10 <i>Fem Værelses Leilighed:</i>	Kr:		Kr:
Dannebrogsgade 12 - St.	190	.....	200
Løngangsstræde 29 - 2	230	.....	250
Fiolstræde 23 - 3	240	.....	250
Bredgade 35 - 1 Sal			
15 til Gaarden	200	.....	350
Gasveien 3 - 4 Sal	180	.....	200
Kronprinsessegade 44 - 4	260	.....	300
Studivestergade 49 - 3	300	.....	400
Kultorget 15 - 3	230	.....	260
20 Skindergade 32 - 3	330	.....	330
Toldbodgade 11 - 2	280	.....	325
» 11 - 4	180	.....	225
Lille Kongensgade 18 - 1	330	.....	300
Nikolaigade 5 - 4	260	.....	230
25 St: Kongensgade 14 - 1	400	.....	450
	<hr/>		<hr/>
	3610		4070
	gnstl. ca. 258		ca. 291

Sex Værelses Leilighed:

Pilestræde 43 - 1	260	.....	300
30 Fredericiagade 16 - 1	500	.....	525
Vesterbrogade 43 - 1	400	.....	450
do 45 - 3	325	.....	375
Nikolaigade 5 - 4	310	.....	300
Gothersgade 30 MB - 3	350	.....	300

Ny Kongensgade	17 - 1	.....	400	.....	400
Nørregade	26 - 3	.....	350	.....	450
			<u>2895</u>		<u>3100</u>
	gnsnitl. ca.		362	ca.	388

En 5 à 6 Værelses Leilighed kostede herefter 1860: 310 Kroner halvårlig, 1890: 340 Kr.; Stigning altsaa ca. 10 p.Ct.

267. Til *Niels Neergaard*.

Kjøbenhavn, den 18 Oktbr. 1890.

Kære Neergaard!

Hvis det passede Dem, vilde Prof. Lange og jeg sætte megen Pris paa, at De kom ud til det lille Møde i min Bopæl (Østerbrog. 64) imorgen, Søndag Form. Kl. 10.

Deres hengivne

Marcus Rubin.

268. Fra *Christopher Hage*.

19. Oktbr. 1890

Kjære Hr. Rubin.

Hjertelig Tak for Deres venlige Brev. Det vil glæde mig meget, om De vil give en Anmeldelse af Bogen, men det er — som De siger — vel bedst, at der foreligger i alt Fald et Hefte til.

Jeg bør meddele, at Forfatteren til Nationaløkonomiens to første Afsnit (Grundbegreber og Produktion) er Hr. Schovelin, og Forfatteren til det tredie Afsnit (Ombytning) Hr. E. Meyer. Jeg skylder at sige dette, fordi Hr. Schovelin er i højeste Grad ængstelig for, at hans Forfatterskab ikke skal blive bekendt, eller at det skal blive forvexlet med Andres; fra næste Hefte vil der derfor følge en Angivelse af, hvem der har skrevet hvert enkelt Afsnit — hvad jeg ellers havde tænkt at ville sætte i Forordet. For at berolige Hr. S. har jeg maattet lade sende Bladene en Meddelelse om hans Forfatterskab. De vil altsaa indse, at han vil føle sig meget overrasket, hvis hans Fremstilling ikke skulde blive behørig paaskønnet.

I næste Hefte slutter Nationaløkonomien. Den er forfattet af fire Mand: Schovelin, E. Meyer, Scharling, Falbe-Hansen. De vil kunne forstaa, hvad det har kostet af Møje at faa disse fire støbte sammen til et nogenlunde harmonisk Hele saavel i Form som i Indhold! Jeg tror, det er lykkedes taaleligt, men jeg er ikke blind for, at et kritisk Øje, selv uden en Pegepind, med Lethed ser, hvor Sammenføjningerne ere gjorte.

Det er i hvert Fald et Hverv af den Slags, som jeg ikke gerne paatager mig en Gang til!

Deres hengivne

C. Hage

269. Til *Niels Neergaard*.

Kjøbenhavn, den 21 Oktbr. 1890.

Kære Neergaard!

Hoslagt 4 Expl. af Adressen til Dem selv og til de Herrer, De vil være saa venlig at tale med. Jeg beder Dem lade os vide, om vi eller nogle af os kan træffe Hr. Tutein paa *Fredag Morgen* og da naar og hvor. Th. Nielsen vilde vi gjerne søge *Lørdag Form.* før Thingets Begyndelse. Sagen bedes holdt diskret til Ugens Udgang. Som De ser, er der i sidste Øjeblik kommet Underskrift fra Kromann, Rasm. Pedersen, Gram og Vodskov.

Deres hengivne

Marcus Rubin.

270. Til *Georg Brandes*.

Kbhvn. 24/10 90.

Kære Dr. Brandes!

Medfølgende Adresse er i denne Uge bleven overgivet til Regering og Rigsdag. Da jeg har haft med det rent Kontormæssige ved Sagen at gøre, tillader jeg mig at sende Dem et Exemplar af den, og jeg haaber den i nogen Grad vil tilfredsstille Dem.

Deres ærbødige og hengivne

Marcus Rubin.

271. Fra Georg Brandes.

25 Oct. 90

Kjære Hr. Rubin!

Som De kan tænke, er jeg bleven meget overrasket. Havde De spurgt mig, havde jeg vist bedet Dem lade være. Nu da jeg staar overfor et fait accompli, føler jeg mig paa én Gang meget taknemmelig mod dem iblandt Underskriverne, der have taget Initiativet og paataget sig al denne Besvær og Kjedsommelighed og Tidsspilde, som dette maa have kostet, og noget trykket af Taknemmeligheden mod de andre Underskrivere, blandt hvilke der jo er adskillige, jeg nødigt vilde skylde noget. »Un obligé est un demi-serf« siger Franskmanden; men det er bleven min Lod i Livet altid paa den ene eller den anden Maade at være en Smule livegen.

Jeg har forgjæves anstrengt min Skarpsindighed for at forstaa Principet for Delingen i de to Grupper; jeg synes ikke den første Gruppe indrømmer mig mere end den anden; men jeg overseer vel et eller andet afgjørende Punkt.

Nogen Mening om Adressens Evne til at paavirke de afgjørende Viljer kan jeg ikke have. Det synes mig ikke ganske rimeligt at Modstanden imod mig kunde brydes ved den, især fordi det ikke forekommer mig, at Præmisserne i Adressen berettiger til den Konklusion at jeg burde have en Universitetsprofessors Gage.

Man havde maaske med større Sikkerhed for ikke at møde Modsigelse kunnet fremdrage det betydelige Tab jeg lider derved at Danmark ikke har villet afslutte nogen literær Konvention med Udlandet.

Dog det tilkommer ikke mig at kritisere men at takke.

Deres ærbødig hengivne

Georg Brandes.

272. Til Georg Brandes.

30

Kjøbenhavn, den 4 Novbr. 1890.

Kære Dr. Brandes!

Deres Bog laa ganske rigtig hjemme hos mig i Lørdags, og jeg tilbragte ved Hjælp af den en overmaade behagelig Søndag. Maa jeg takke Dem hjertelig baade for Deres Opmærksomhed ved at s

forære mig Bogen — en ufortjent Honnør, jeg véd at værdsætte — og for Bogens Indhold, jeg forsaavidt langt mindre kan værdsætte, som jeg er saa sørgelig uvidende overfor tidligere Tidens Literatur og højst kan det nødtørftige af Heine.

- 5 Men man kan jo glæde sig ved Naturen uden at være naturkyndig, naar man blot har en eller anden Form af den, man har kastet sin Kærlighed paa, eller har skabt sig sin egen Maade at komme i Forstaaelse med den paa. Det er saaledes, jeg nyder godt af Deres Rigdom, saaledes jeg mærker min aandelige Formue tiltage, hver-
- 10 gang jeg har læst en af Deres Bøger. Jeg ønsker Dem til Lykke med Værkets stolte Fuldendelse og beder Dem stedse betragte mig som

Deres hengivne

Marcus Rubin.

273. Fra H. E. Hørring.

15 Den 29/11 1890.

Hr. Kontorchef M. Rubin.

- Idet jeg takker for de gennem Hr. Etatsraad Hansen modtagne Oplysninger angaaende en eventuel Omdeling af Valgkredsene i Kjøbenhavn, tillader jeg mig at meddele Dem, at Ministeriet gjerne
- 20 vilde anmode Dem om nogle yderligere Oplysninger i Sagen, hvorom jeg derfor ønskede at konferere med Dem. Jeg vilde saaledes sætte Pris paa, om De vilde komme til mig i Ministeriet og navnlig om De maatte have Leilighed hertil paa Mandag Kl: 12, til hvilken
- 25 Tid. Hs. Excel. Ministeren er her tilstede og saaledes eventuelt vil kunne deltage i vor Forhandling.

Ærbødigst

Hugo Hørring.

274. Fra Edvard Brandes.

8 Dec. 90

- 30 Kære Rubin! Tak for den tilsendte Bog. Jeg talte med Hørup idag, men fandt ham lidet villig. Han vilde saa nødvendig, erklærede han, havde ingen Humør dertil. Der maatte tales med Tauber; vilde han ikke, var det ganske ugørligt. Og mange andre Betæneligheder samt almindelig Ulyst.

Jeg gav alle gode Grunde og stod paa, at Tidspunktet nu var inde, før Jul. Til Partiet vilde han slet ingen Hensyn tage — jeg mener til at holde paa Stumperne. Jeg sagde: nu da Holsten er tabt, var det ikke ilde at faa Slesvig rigtigt delt. Men jeg fandt ingen Interesse hos ham for Sproggrænsen. 5

Jeg har gjort, hvad jeg kunde. Jeg har ikke den Fornemmelse, at han gaar løs derpaa.

Egentlig var hans Argument dette. Første April er det Hele forbi, saa er Øllet væk, saa har vi bundet os til Spritten for et Forslags Skyld, som vi dog ikke sætter igennem. 10

De véd, at jeg i visse Maader ser paa Sagen som han, idet jeg frygter for en positiv Politik med H. til Fører. Jeg gjorde imidlertid i et Kvarterstid mit Yderste, og han saa' meget ked ud deraf.

Disse Linier egner sig egentlig ikke til Oplæsning i en større Kreds. 15

Deres

meget hengivne

Edvard Brandes.

Ministerkonferencerne begynder Onsdag; der vides ikke med hvem.

275. Til *Edvard Brandes*. 20

Kbh.s stat. Kontor.

Kjøbenhavn, den 9 Decbr. 1890.

Kære Brandes!

Julius Lange bad mig, før han rejste, om at tilskrive ham, naar jeg mente, der var noget for ham at gøre. Efter de af Dem og Hø- 25
rup givne Meddelelser ser jeg nu, at hvad der end sker, vil han in-
tet kunne udrette, i hvert Fald ikke før efter Nytaar — og da er han
hjemme.

Jeg ønsker, som Forholdene ligger, ikke at anmelde Neergaards
Pjece. Det synes nemlig ikke, at Hørup vil bringe Ald.domsforsør- 30
gelsesforslaget ind. Ligesom jeg var uenig med Dem den Aften,
De var hos mig, er jeg uenig med ham, dels om den almindelige
Politik, dels om dette særlige Spørgsmaal. Den Nølerpolitik eller
Visnepolitik, hvad man vil kalde det, der bestaar i, at lade sine Mod-
standere gøre Arbejdet og saa vente til Ens Tid kommer for at 35

kunne slaa til det, kan gaa for *en enkelt Mand*, men man kan hverken holde ti eller tolv Mand sammen paa det, og det viser sig jo ogsaa, at selv de mest trofaste vakler. Vil man ikke give sine Folk — faa eller mange — noget at samles om, gaar man uvægerligt ud af Spillet. Det var derfor, jeg kom med mit *positive* Forslag ved Siden af Oplysninger etc. *imod* det Bojsenske. Jeg har nu givet H. et Forslag, som er rigeligt og gør sig godt, og jeg har Autoritet nok paa dette Omraade til at man ikke uden videre turde vise det Vintervejen. Det, Modparten kan gøre, er en af tre Dele: 1) stille et Modforslag op kun paa Indkomstskat, men da dette nødvendiggjorde en 3 Gange saa høj Indk.skat som i 1872, vil Højre ikke acceptere det, 2) paa Brændevinsafgift, men da dette nødvendiggjorde en 5 Gange saa høj Brændevinsafgift som nu, vil Venstre ikke acceptere det, 3) en Kombination af Vin, Brændevin (Fordobling af den nuværende Afgift) og Indkomstskat (Fordobling af Skatten fra 72), og denne Kombination er den sandsynligste, hvad jeg ogsaa slutter af Ytringer fra Neergaard, som er mig refererede fra et Møde i Martsforeningen.

Dersom vi nu kom frem med vort Forslag, og de Andre strax vilde sige, at de vilde anvende 3) til Ald.domsforsørgelse, er Svaret det: at saa er der altsaa Tale om en fuldstændig Skatteomordning, men at denne ikke bør begynde med en Omordning, der gaar ud over de Ubemidlede; det hele bør foretages under Et, da ellers Demokratiet bliver narret, og vi faar ingen Indkomstskat. Dersom Ølskatten desuagtet gaar igennem, vil det Forslag, de andre næste Aar bringer frem, nødvendig maatte tage vort til Basis, og der vil derved paa Forhaand være givet en Situation, der er langt gunstigere, end om de kommer med et Forslag af positiv Art, som vi i og for sig ikke kan gaa imod, og som fra et demokratisk Standpunkt — hvad enten det bliver til noget eller ikke — er fortræffeligt, blot med den Mangel, at det er lavet ganske uden os.

Vi sætter os altsaa, ved ikke selv at fremkomme med Forslaget, i samme Situation som Folkethinget har gjort: selv ud af Spillet, istedetfor at vi endnu i dette Øjeblik paa et vigtigt Punkt var i Stand til at lede det.

Jeg for mit Vedkommende kan og vil ikke tage Afstand fra et

Alderdomsforsørgelsesforslag, der stemmer med, hvad jeg i Afhandlinger og Foredrag har kæmpet for (og dette, *véd jeg*, Neergaard har for Øje), og jeg forbeholder mig derfor mit Standpunkt. Jeg véd, det i og for sig er ganske ligegyldigt maaske, hvordan jeg stiller mig — ligegyldigt for Andre, men ikke for mig. Jeg er overordentlig ked af Sagen. Forleden kom Ottosen til mig og sagde, at han havde skrevet i Lassens Blad om en Alderdomsforsørgelse paa Øllet: dette var jo ogsaa min Mening? Igaar meddelte Gust. Philip-
sen mig, at han skulde holde Foredrag ude i Sjælland og vilde gaa i samme Retning. Men begge var enige om, at Folk ikke brød sig om »Ord«, men vilde se noget for sig.

Jeg anser det derfor ikke for usandsynligt, som jeg i sin Tid antydede for Hørup, at jeg i Vinterens Løb i Nationaløk. Forening eller et lignende Sted lægger mit Forslag frem. Jeg kan forsikre Dem, at det ikke er af »Faderkærlighed« til det, hvis jeg gør det. Men fordi Følgen af den komplette negative Politik, vi faar anvist, jo bliver en Fribytterpolitik, hvor hver enkelt maa tage Ansvar paa sig. Jeg beklager derfor Deres Udtalelser hos mig den Aften, Hørup og Lauridsen var med ude hos mig; det er, som jeg har sagt til Hørup, ikke kolde Styrtebade, vi og vore tiltrænger, det er Courage. Det er ikke Politik paa bedste Beskub, der trænger til Opmuntring, men Mod til at tage en Position.

Saaledes er nu min Mening om Sagen, og jeg har ikke villet undlade at sige Dem den i min og dens Enfoldighed.

— Undskyld den lange Udgydelse, men jeg syntes dog, jeg skyldte Dem at sige Dem min Mening. Jeg vil nu gaa op i Rigsarkivet og fordybe mig i de hemmelige Adjudantprotokoller fra Frederik den sjettes Tid, som er stillede til min Raadighed. Denne Ald.domsfors. har jo en lille Tid distraheret mig, baade ved at tænke paa selve Forslaget, og paa min Stilling til Sagen i Almindelighed. I begge Henseender er jeg nu falden til Ro — hvad forøvrigt ogsaa Hørup véd —, I have made up my mind, og derfor har jeg valgt, nu at tilskrive Dem derom.

Deres hengivne

Marcus Rubin. 35

276. Fra *Edvard Brandes*.

11 Dec.

Kære Rubin!

Maaske véd De, at »Alderdommen« løber af Stablen en af de nærmeste Dage. Meningen er at samle c. 20 Underskrifter paa Forslaget. Hørup er meget ivrig.

Tak for det sidste Brev.

Idag var Adressen for i Konferencen med Kultusministeren. Scavenius' Stilling var hans Udtalelser fra Audiensen: »han vilde ikke modsætte sig hvad Rigsdagen enedes om. Men tydeligvis var Sagen kommen frem paa et uheldigt Tidspunkt, idet Strid næppe vilde blive undgaaet«.

Jeg talte med Hørup og vi er enige om, at Sagen kun skal ind i Folketinget, naar der er Flertal indenfor Udvalget, naar enten alt-saa de Danske eller Højre deler sig. Ellers kan man bruge den Udvej at henvise Andragendet til Ministeren — efter almindelig Praxis.

Jeg skriver dette i al Hast.

Deres hengivne

E. Brandes.

277. Fra *Viggo Hørup*.

11-12-90.

Kære Hr. Rubin!

Tværtimod; nu gaar det for Alvor løs. Sagen brænder af i næste Uge.

Herom maa jeg absolut tale med Dem. Hvis De kan ofre mig en Times Tid imorgen Fredag Aften efter Kl. 9, kommer jeg ud til Dem. Hvis ikke, beder jeg Dem med et Ord sige mig, om De har nogen Tid Lørdag Morgen eller Formiddag.

Deres hengivne

V. Hørup

278. Fra *Edvard Brandes*.Fredag Kl. $\frac{3}{4}$ 5 [19. dec. 1890]

Kære Rubin!

Jeg modtager i dette Øjeblik Deres Brev. Véd De, at »Alderdommen« kommer paa Dagsordenen imorgen. Høgsbro har brutalt gjort 5 dette mod Hørup, og Hørup ligesaa brutalt udsat Finansudvalgs-møderne.

Men hvad skal man sige imorgen? Jeg kan Gud hjælpe mig ikke.

Efter Sigende stiller *Scharling* og Bojsen iaften til »Øl og Sukker« Ændringsforslag om Opsparelse af over 5 Million i Fond til 10 Alderdommen.

I stor Hast

Deres

E. B.

279. Fra *William Scharling*.

Vodroffsvej 10, 23/12 90 15

Kjære Kontorchef Rubin!

Da De i Lørdags talte til mig om at holde et Foredrag i National-økon. Foren. om Alderdomsforsørgelse, tilføjede De: »om nogen Tid, naar der er kommet mere Ro i Sindene«. Jeg blev derfor meget overrasket ved at modtage en Forespørgsel fra Al. P.-St., om jeg 20 havde noget imod, at et saadant Foredrag blev holdt d. 8de Jan. Hertil maa jeg absolut svare: det kan jeg ikke være med til! Det vil jo nemlig, naar et saadant Foredrag holdes omtr. samme Dag, som Rigsdagen kommer sammen efter Ferien, i Virkeligheden slutte sig 25 som en Fortsættelse til Folkethingets Lørdags-Debat, hvor meget De end bestræber Dem for at holde det fjernt fra denne. Og da det jo tør betragtes som givet, at det fra alle Sider vil bl. gjort gjældende, at A. er en overmaade vigtig Samfundsopgave, der bør søges fremmet og løst jo før jo heller, vil dette uundgaelig blive exploiteret i den politiske Agitation. Det vil hedde, at Nat. Foren. har ud- 30 talt sig til Gunst for Hørups Lovforslag — eller i alt Fald, at det er klart, at man maa foretrække at anvende Ølskatten til Alderdomsforsørg. fremfor til Afløsning af andre Skatter — og der vil let paa mig falde et Skin af Tvetydighed, naar jeg er med til en saadan For- handling, samtidig med, at jeg forhandler med Bojsen om hans 35

Forslags Gjennemførelse. Jeg maa derfor for *mit* Vedkommende bestemt holde paa, at *jeg* ikke kan være med til at beramme en Forhandling om Alderdomsforsørgelsen i Nationaløkon. Foren., førend Bojsens Lov er behandlet til Ende i Folkethinget.

- 5 Det er ganske vist kjedeligt, at de arge politiske Hensyn gjøre det saa vanskeligt at faa aktuelle Spørgsmaal op i Nat. Foren.; men jeg gaar dog rigtignok ud fra, at Alderdomsforsørgelsen vil vedblive at være et aktuelt Spørgsmaal i længere Tid. Det rette Tidspunkt til Forhandlingen turde efter min Formening være kommet,
10 naar Betænkningen om Fattigloven foreligger.

At De vil være kjed over denne Indsigelse fra min Side, forudser jeg; men jeg haaber, at De vil erkjende, at jeg virkelig efter Omstændighederne ikke godt kan handle anderledes.

Deres hengivne

15 *I Hast!*

Will. Scharling

280. Fra *William Scharling*.

Vodroffsvej 10, 25/12 90

Kjære Kontorchef Rubin!

- Jeg har ikke sagt Noget om, at jeg vilde *forbindre* Dem fra at
20 holde Foredrag og »*undertrykke en Diskussion* om Emner, som høre Foreningen til«; jeg har kun sagt, at *jeg* for *mit* Vedkommende ikke kunde give mit Samtykke til, at der allerede d. 8 Janr. — i umiddelbar Tilslutning til Folkethingets Forhandling om Alderdomsforsørgelsen — i Nationaløkonomisk Forening holdes Fore-
25 drag til *Støtte og Forsvar* for dette Forslag, — og jeg har været *nødt* til at sige dette, da Al. P.-S. meddelte mig, at De havde sagt ham, at jeg ikke havde Noget herimod. Jeg maatte da gjøre opmærksom paa, at her var en Misforstaaelse tilstede; det, De havde talt til mig om, var en Diskussion, *naar nogen Tid var gaaet og Sindene vare*
30 *komne mere til Ro*, — og det var *herimod*, jeg ikke havde Noget at indvende. Men jeg har stadig kun talt om, hvad *jeg* kunde være med til — eller ikke være med til, men har aldrig gjort Forsøg paa at herske despotisk over Nationaløkon. Foren. eller dens Bestyrelse. Denne kan meget godt beslutte at holde Møde den 8 Jan. ang.
35 Alderdomsf.; jeg fastholder kun, at *jeg* ikke er med [til] at tage

denne Beslutning. Om De saa nok saa meget stræber at holde Politiken ude af Deres Foredrag og aldrig nævner en eneste Politikers Navn, er det jo dog Deres *Hensigt* med Foredraget at godtgjøre, at Ølskatten bør anvendes paa den af Hørup og Berg foreslaaede Maade — om ikke just til dette specielle Forslags Gjennemførelse —, og Deres *Ønske* at faa Nationaløk. Forening til at slutte sig her- 5 til. Og derfor vil Mødet blive exploiteret rundt om i Landet *imod* Bojsens Lovforslag; og jeg ser ikke, hvorledes jeg som en ærlig Mand paa én Gang kan tilsiige Bojsen min Bistand til Gjennemførelsen af hans Lovforslag og samtidig give mit Samtykke til, at 10 det søges modarbejdet. Den Beslutning maa de andre Bestyrelsesmedlemmer tage uden mig. Jeg vil med god Samvittighed kunne sige, at jeg ingen Lod og Del har heri. Men jeg har p. d. a. S. strax overfor Al. P.-St. erklæret, at jeg ikke forlangte, at Bestyrelsen skulde rette sig efter mig, naar den var af en anden Mening. 15

Jeg beklager meget, at jeg ikke — som det havde været min Agt — kunde faa Tid til at søge Dem personlig og tale med Dem om Sagen; Sligt udredes bedst mundtlig fra begge Sider. Ved en skriftlig Forhandling giver Bestræbelsen for at give sit Standpunkt det klareste mulige Udtryk let dette tillige et Præg af Skarphed, som jeg nødigt 20 vilde have, at De skulde finde deri. Jeg stoler paa, at De forstaar at faa den rette Mening ud af mit Brev.

Deres hengivne
Will. Scharling

281. Fra H. E. Hørring. 25

Chefen for Indenrigsministeriets

1ste Departement.

Kjøbenhavn, den 31 Decbr. 1890.

Fortroligt.

Hr. Kontorchef Rubin.

Hermed sender jeg Dem i Henhold til vor tidligere Samtale et nyt Udkast til en Omdeling af Valgkredsene i Kjøbenhavn. Som De vil see, har jeg efter Deres Forslag optaget Rode-Inddelingen som Grundlag, ligesom jeg har henlagt Frederik Kirkes og Rosenborg Roder til den indre By. Paa Grundlag af Roderne er Omdelingen søgt gennemført saaledes, at der, hvor Valgkredsen bestaaer 35

af mere end 1 Rode, er taget Hensyn til, om paagjældende Rode kan antages i den nærmeste Tid at ville blive stærkt voxende, altsaa det samme Hensyn, som De har fremhævet. Forskjellen mellem Deres og det foreliggende Forslag er derfor heller ikke stor og
 5 indskrænker sig nærmest til Kredsene i den gamle Stad.

Jeg vilde nu bede Dem gjøre Ministeriet den Tjeneste:

1) at gennemsee Tallene S. 28–29 for at give os Sikkerhed for, at de ere rigtige, og

2) at skaffe os Kredsene indlagte paa et af Deres Kort.

10 Hvis De havde Leilighed til at tage Dem af denne Sag de første Dage i det nye Aar, vilde jeg sige Dem særlig Tak.

Deres

Hugo Hørring.

282. Til *N. Lassen*, kopi.

15 31 Decbr. [9]0.

Hr. Dr. juris, Kriminalretsassessor Lassen, R.

De spurgte mig, hvad man omtrent kunde anslaa et Underholdsbidrag af 1 Daler Cur. paa Struensees Tid til at evaluere i vore Dage, og hvad man kan sammenligne en Formue paa nogleogtre-
 20 sindstyve Tusind D.C. med efter Nutidsforhold.

Naar man ikke kræver nøjagtige, exakte Data — hvad der forøvrigt er umuligt at give — vil man sikkert kunne forsvare skønsvist at sige, at da de for et Menneske nødvendige Levnetsmidler stod i halv Pris paa Struensees Tid af vore nuværende Priser, svarer
 25 1 D.C., der nominelt er $3\frac{1}{5}$ Kr., til hvad 6 à 7 Kr. vilde betyde nutildags. Selvfølgelig gælder denne Konvertering ikke Luxusartikler af industriel Art, som nu er langt billigere end da, men ved Beregning af Diæter, er jeg sikker paa, at man vilde have anset en Rigsdagsmand paa Struensees Tid, hvad der unægtelig er en dri-
 30 stig Fantasi, som bedre stillet med 1 D.C. daglig, end han nu er med 6 Kr. daglig.

Gaar vi nu over til det store Formuebeløb, er dette altsaa lig 200,000 Kr. i Nutidspenge, nominelt. Reelt kunde man i Jordegods paa Struensees Tid for nogleogtres Tusind D.C. faa en halv-
 35 syvende Hundrede Tdr. Hartkorn sjællandsk Jordegods (og med 400 kunde jo et Stamhus oprettes) eller 25 à 30 Gange saameget

som nu. Da her imidlertid Jordens daværende Slethed og samtlige Agrarforhold spiller en stor Rolle, giver det maaske en tydeligere Forestilling at sammenligne Formuen med en kontant Formue nu- 5 tildags. De 200,000 Kr., nominelt, evaluerede til Indkøb 400,000 Kr. nu, og da Renten kan siges at have været $\frac{1}{4}$ højere da end nu (4 à 5 mod $3\frac{1}{2}$ à 4), vil man utvivlsomt komme det rette meget nær ved at sige at det omtalte Beløb i Struensees Hænder gjorde ham til saa rig en Mand som en Mand nu vilde være ved at eje $\frac{1}{2}$ Million $3\frac{1}{2}$ pct. Statsobligationer.

I Haab om, at disse Oplysninger vil være nogenlunde fyldest- 10 gørende, tegner

Deres ærbødige

Marcus Rubin.

283. Til *Harald Høffding*.

Kjøbenhavn, den 13 Januar 1891. 15

Kære Professor!

Hoslagt »Alderdommen«. Der er afsendt ét Exemplar til Dem i Fredags Eftermiddags. Dette vides af to Mennesker paa mit Kontor; vi forhører nu paa Postkontoret.

Jeg skriver til Kaptajn Sørensen, at jeg gjerne vil være tilstede 20 ved en Diskussion om Alderdom, Sukker og Øl, men ikke selv indlede den. Jeg kommer inden Februar paany til at skrive derom, saa jeg efterhaanden udtømmes. Det var Skade, at Neergaard talte saa sent, at der ikke blev Tid til ordentlig Gensvar. Hans Foredrag indeholdt kun den ene Side af Sandheden, saaledes at det hele saa 25 ud som en ganske dagligdags Felttogsplan fra Bojsens Side, Hørup havde haft noget imod, hvorefter han udskældte dem af sine Venner, der dog gik med Bojsen. Dette er jo i Virkeligheden ikke Tilfældet. Allerede i Sommer (under Murerstriken) sagde Neergaard til mig paa mit Kontor, til Forklaring af »Morgenbladets« Hold- 30 ning dengang, at Tiden var inde til Brud med Socialdemokraterne, og at Valget i Januar kun betød disses Sejr og derfor var en saare tvivlsom Vinding. (Det samme sagde Grev Reventlow paa det Møde i den liberale Vælgerforening, Deres Broder og jeg var med til at indkalde. Jeg imødegik ham da meget energisk og fastholdt 35

Forbindelsen). Det er og bliver derom Striden staar. Og Neergaard maatte indrømme, at [naar] Hørup strax tog Afstand fra Øl-skatten, som Bojsen havde vedtaget sammen med Stephensen og Mogens Frijs i Landstinget, var dette mere end Modstand overfor
5 en enkelt Lov, det var en typisk Modstand: han vilde ikke indlede »Forhandlingspolitikens« nye Æra med en Lov, direkte rettet mod Socialdemokraterne, Forbundsfællerne paa to Valgdage — og det loyale Forbundsfæller. I Virkeligheden er den Bojsenske Politik et, forøvrigt fra hans Standpunkt saare naturligt, Skridt for at
10 stemme op mod den fremadskridende Radikalisme. Jeg véd i Grunden ikke, hvorfor der skal dækkes over denne Svingning, som jo dog i Grunden hele Tiden, om end i Bølgegang, har været forudset af os alle. Adskillelsen mellem »Moderate« og »Radikale« er jo ikke blot en Navneadskillelse.

15 Det er for mig udenfor al Tvivl, at Bojsens Politik ikke blot er et Forsøg paa gennem Forhandling at generobre Forfatningen, men er — i fuld Overensstemmelse med hans Presse, hans Sympatier og hans Allierede — et Forsøg paa at forene de konservative Ele-
20 mensdels den konstitutionelle Strid, dels Løsningen af de sociale Spørgsmaal trænges tilbage. Dette udelukker jo ikke, der kommer nogle gode Love istand. Men bagved ligger den Estrupske Sej: vi er kørt træt.

Der undslap ogsaa Neergaard den Ytring, at Forkætringen havde været for stor »maaske fra begge Sider.« Sagen er den, at For-
25 maalet at isolere Hørup ikke har været ude af Sigte, end ikke for Neergaard selv, hvis Følelser overfor Hørup — hvad jeg tidt har sagt ham og tidt har undret mig over — er af en saa flammende hadsk Natur, at jeg ikke mindes at have truffet noget lignende.
30 Endnu igaar Aftes da Neergaard sagde til mig om Hørup »den tomme Tønde, han er«, tog han, som jeg vist sagde Dem, Mælet ganske fra mig, saa uretfærdig var Ytringen, og saa uegnet er jeg til at svare, naar nogen blot med tilstrækkelig Dristighed tager mig i Kværken og standser Aandedrættet.

35 Alt dette og mere, kunde jeg — ligesom Hr. Flauman — have sagt til Neergaard, men det var sent, og jeg var træt.

Nu maa det endnu være mig tilladt at gøre den personlige Bemærkning: Baade De og flere forholder Dem med en vis Art af Kærlighed til Hørup og en vis Art til »Politiken«; begge Dele ytrer sig jævnlig i, at De tugter dem. Naar »Morgenbladet« gør sig skyldig i Gemenheder — tænk blot, og det er De upartisk nok til at se, 5 hvad dette Blad i sex Aar har budt Georg Brandes, eller tænk paa, da det for otte Dage siden raabte Jøde efter Gust. Philipsen og mig, eller tænk paa hundrede andre Tilfælde —, saa er der Ingen, der harmes; det tages med Ro, højst trækkes der paa Skuldren. Det samme gælder Bojsens evig »vatterede« Maade at være paa (Falkenstjernes Udtryk), man tager det med Ro. Ligeledes siger man om N. J. Larsen »Saadan er han nu.«

Men Hørup, hans Blad, hans Venner, hos hvem Lidenskaberne er stærkere, Aandslivet kraftigere, men ogsaa voldsommere, dem kræver man mere af, baade m. H. t. hvad de gør og hvad de ikke 15 gør, fordi »noblesse oblige.« Dette er jo meget ærefuldt for de Paagældende, men kan alligevel blive noget strængt. Hvorfor bebrejder man aldrig Neergaard den Maade, hvorpaa hans Blad optræder? Hvad vilde man have sagt til mig, hvis jeg var gaaet i Borgen for mine Venners Optræden i Brandes Adresseaffære, og de saa 20 svigtede deres positivt givne Ord?

Vilkaarene er, kort sagt, noget ulige, og den Stilling, at skældes Hud og Ære fra af Modstanderne og stadig blive rettet af Vennerne, ikke lidt pinlig. Ogsaa voksne kræver jo, ligesom Børn, ikke blot gennem Skænd at se, hvormeget Forældrene sætter Pris paa dem. 25

Men det offentlige Liv er vel forskelligt fra det private. Naar jeg husker, hvordan jeg den eneste Gang, jeg var hos Berg, og den eneste Gang, jeg har vexlet nogle Ord med ham, saa Bojsen, gamle Høgsbro, Neergaard, Fru Neergaard etc. gaa ind og ud som i et gammelt, kært Hjem (men Hørup var der ikke), og saa 30 saa og hørte de samme Mennesker ikke et halvt Aar efter flaa ham levende — da bliver jeg noget underlig tilmode. Der er noget heri, som Højre indbyrdes ikke har gjort (heller ikke i gamle Dage), og som Hørup heller ikke har gjort (undtagen paa den offentlige Arena), og som har været mig helt ubegribeligt. 35

Men ét skal jeg indrømme: Hørup trækker ikke Folk til sig. Den

Fornemhed hos ham, der hindrede ham fra at gaa til Berg, optræder paa daarlig Maade andetsteds og skader enhver Art af Førerskab. Men »Politikens« Folk f. Ex. elsker ham, og enkelte andre holder ogsaa særdeles meget af ham. Sejrer de Andre, har Middelmådigheden sejret. Desværre ogsaa — Det er jeg sikker paa — Reaktionen.

Deres hengivne
 Marcus Rubin.

284. Fra Harald Høffding.

d. 13. Januar 1891.

10

Kære Rubin!

I Morges fik jeg Deres Foredrag; Postmærket var utydeligt. I Eftermiddag kom saa et nyt Exemplar med Deres Brev. Jeg takker Dem for begge. Det ene vil jeg tage med i Morgen til min gamle
 15 Ven Johannes Fibiger paa Falster, hos hvem jeg skal i Besøg i nogle Dage. Det plejer at være sande Vederkvægselsdage for mig.

Jeg har med Opmærksomhed læst Deres Brev og skal tænke derover. Hvad der rører sig hos mig, er kun en Trang til at se nogenlunde klart i Sager og Personer; praktisk gribe ind vil jeg ikke
 20 komme til. Jeg venter mig Intet af vort politiske Liv i en rum Fremtid; og jeg antager, at mine Studier snart ville lægge endnu mere Beslag paa mig end de hidtil have gjort. Dér har jeg nok at gøre (naar jeg beregner at kunne arbejde, til jeg bliver 65 — eller 62 ?), og naar jeg saa kunde udrette Noget som Lærer tillige, er
 25 jeg færdigt med Livet. Men jeg vil naturligvis aldrig roligt kunne se det offentlige Liv gaa skævere og skævere, uden dog i det Mindste at se at forstaa hvad der er i Vejen. Derfor følger jeg med som Menig, men rigtigt nok som en Menig, der helst vil have ærlig Besked. — Bojsens Parti vil aldrig vække nogen Begejstring hos mig;
 30 det kan De være rolig for.

Tak for den Venlighed, hvormed De tog min Heflighed i Aftes.

Deres hengivne
 Harald Høffding.

285. Fra David Simonsen.

K. 15/1 91.

Kjære M. Rubin!

Min Tak for venlig Tilsendelse af Dit Foredrag! Partistandpunktet har naturligvis ladet mig se noget anderledes paa Lovforslaget og Foredraget, end jeg vilde have gjort, om Lovens første Formaal ikke havde været Benspænding og Kileinddrivning. — Dermed være ikke sagt, at jeg antager det for en saa stor Lykke at blive af med Sukkertolden. — Men jeg troer, at jeg, selv om Forslaget ikke havde haft nogen udpræget politisk Tendents, vilde have fundet det lidt vel rask.

Jeg troer saaledes, at det med den stærke Tilbøjelighed, man her i Landet har til at have »noget Sikkert«, selv om det kun er lidt (Du mindes maaske Buchheisters Foredrag om Tilstrømningen til de i Virkeligheden højst usle, men sikre, Jernbanestillinger) er uheldigt at sige til den store Befolkning, at den naar den kun holder sig tilstrækkeligt langt nede, skal faa Pension paa sine gamle Dage, at f. E. Skomagervenden skal have Præmie, for at han ikke gjør en Kraftanstrengelse for at blive Mester. Hans Indtægt som Smaamester er ikke større end som Svend, hans Hovedbrud er langt større end den ordentlige Svends, hidtil har han maaske gjort Skridtet for Ærens Skyld — nu tvinger den sikre Udsigt til Pension ham til at holde sig paa — »Treben«. Selvfølgelig veed jeg, at han ogsaa som »Mester« kan opnaa Pensionen, men den skal opnaas særlig, hvor den for Svenden er almindelig uddelt. Gjør det da nu noget at han ikke bliver Mester? Ja, det gjør, at Børnene føres frem med mindre Energi, end om han havde indtaget sin Stands højeste Stilling. Jeg kan netop tænke paa dette som Jøde. I »Fortnightly Review« stod for kort Tid siden en Afhandling om de jødiske Haandværkere i London. Forfatteren saa ret nøgternt paa Forholdene. Men eet roste han absolut Jøderne for: at den »næste Slægt« altid førtes et godt Skub frem. Jeg troer, at en saadan Alderdomspræmie vil lamme den, som sagt, i Forvejen meget ringe Energi vi have her i Danmark til selv at komme frem og føre Børnene frem, naar Pensionen sikkrest falder i de brede Lags Lod. — Jeg har fremstillet Sagen aldeles specielt, jeg mener at her i Virkeligheden

er en langt almindeligere Indvending end mange af dem der ere gjorte, som tildels ere Petitesser. Andre Indvendinger af Betydning, som ere gjorte, skal jeg ikke gjentage.

Men jeg mener endvidere, at Lovens Gjennemførelse vil have 5 een af to nødvendige Følger, som begge ere uheldige. Enten vil man føle det som en Skam at modtage en saaledes i Grams kastet Understøttelse, paa lignende Maade som Fattighjælpen nu betragtes ogsaa af dem, i hvis borgerlige Stilling den gjør meget lidet eller intet Skaar, og de »værdig Trængende« ville da holde sig til- 10 bage fra Uddelingen — eller man vil ile til for at faa den (og dette troer jeg vil blive Tilfældet), og Pengemidlerne ville da ikke paa nogen Maade slaa til. Der vil da fremkomme langt, langt flere »Ubemidlede« end den omsigtigste Statistik er i Stand til at udregne. Og nu kan Skridtet ikke gjøres tilbage, men Tilvejebringelsen af nye Midler vil være meget vanskelig, eller naar vor Handel 15 og vort Landbrug blot et Par Aar ere trykkede, umulig.

Du har formodentlig ikke gjort Dig den Ulejlighed at gennemlæse det her Nedkradsede, men læs kun Slutningen:

en venlig Hilsen

fra Din

D. Simonsen.

Mærkeligt at ingen Kritiker har mindet om Dine varme Ord mod Drikkeriet (i »Smaaskrifterne«)! Nu vilde det jo blive Borgerpligt at drikke for at holde Statskassen paa ret Kjøøl.

25 286. Fra *Edvard Brandes*.

Onsdag [21. jan. 1891]

Kære Rubin!

Jeg tror, De tager fejl: Sogneraadskreds er = Landkommune. Jeg har gjort mange Studier desangaaende, taget Elberling i Be- 30 slag $\frac{1}{2}$ Time, seet efter i Bøger og kigget i Fortegnelser, men alt tyder paa, at vi nu har 1069 Sogneraadskredse = Landkommuner her i Landet.

Men i saa Fald er jo Statistiken endnu heldigere, altfor heldig for »Alderdommen«. Opgivelsen skriver sig fra 126 Kommuner, 35 som giver 35,000 Mennesker. Købstæderne giver 6000 og Kjøben-

havn omtrent det samme altsaa 47,000 ialt. Selv om de manglende Kommuner og Købstæder regnes for højst 6000 — saa er vi jo dog langt under de 78,000. Og spørger jeg, kan De ikke akceptere Forslagets »under 200 Kr.« som tilstrækkelig Betegnelse for »Ube- midlet«.

Hørup har bedt mig tale imorgen. Gud véd om jeg kan lave noget rimeligt. Forresten trækker Diskussionen vist meget længe ud —

I Hast

Deres

E. B. 10

287. Til *Edvard Brandes*.

Kjøbenhavn, den 7 Februar 1891.

Kære Brandes!

Medfølgende Rigsdagstidendeark remitteres med Tak for Laan. Jeg havde hentet dem om Efterm. ude i Rigsdagen paa Hjemvejen 15 fra Kontoret og fik saaledes Skyllen færdig til om Torsdagen, hvilken Skulle iøvrigt fabrikeredes invita Minerva. Dette er jo dog mindre væsentligt, naar der blot blev afleveret det fornødne. Da jeg i Slutningen af Artiklen skrev, at i det off. Liv gælder ingen Træthed, lovede jeg ikke desto mindre mig selv indtil videre, for 20 mit Vedkommende at holde inde med Skydningen. Dette ikke blot for den Tid, det berøver mig, og den Uro det medfører overfor andre Arbejder, men ogsaa fordi det er en vanskeligere Stilling, end jeg havde troet, at skulle være udenfor og indenfor paa én Gang. Deres Ytring om, at jeg, selv om det ikke kunde være an- 25 det, og selv om det var med vor Herres eget Samtykke, dog maa- ske gik ham noget for nær, kunde jo være rigtig. I hvert Fald er han saa taus en Mand, at jeg har Lov til at tro, han er ked af det hele, og hans Spil er egentlig ikke opmuntrende for Makkeren. Jeg har ogsaa Grund til at tro, at min Interesse for ham og vor fælles 30 Sag og min Expansivitet i saa Henseende bekritiseres — ved Siden af mange nette og rosende Ord — som Selvoptagethed m. m. Hvilket man har for sin Villighed, sa'e Pigen. Kort sagt, nu gaar jeg, saalænge jeg kan holde mit Løfte, i Sommerhi.

Køedts Bemærkninger idag bringer min Tanke hen paa, om 35 Sammensmæltningismændene ikke kunde have været behandlede

lidt anderledes, end sket er. Men hvis Han kunde have gjort det, havde det hele vel været anderledes.

Den enkelte Vending, hvorved De fik Trier som N° 4 af Arbejderrepræsentanterne har min fulde Beundring. Jeg synes ogsaa, 5 Afstemningen var forholdsvis god, og det er jo ikke helt daarlige Mænd, der var med.

Glædelig Fastelavnsferie! I Rigsdagen er det nok i Marts Maa-
ned, man slaar Katten af Tønden. Men hvem kan finde Katten? Og
hvem skal være Kattekonge? —

10 H. N. H. sagde mig igaar, at en indflydelsesrig Mand havde sagt, at Estrup og Nellemann var vrede paa Scavenius, fordi han machinerede bag deres Ryg.

Deres hengivne

Marcus Rubin.

15 288. Fra Edvard Brandes.

16/2. 91.

Kære Rubin!

I Finansudvalget er der blevet 7 Forslagsstillere til Understøttel-
sen for G. Brandes, nemlig Hørup, Hage, Tauber, Busk, Claussen, 20
Berg, Korsgaard — altsaa nær et Flertal. Desuden erklærede Tu-
tein og Har. Holm, at de *ikke* vilde stemme i Udvalget, men at de
vilde stemme *for* i Salen.

Saaledes vil Forslaget efter en rimelig Beregning blive vedtaget
med mindst 60 Stemmer. Mærk at Claussen er med.

25 Allerede dette er meget; Følgen kan blive, at Folketinget lukker
denne Konto indtil dets Vilje er sket Fyldest.

Dog endnu bedre var det, om nogle af Højre gik med i Salen.
Jeg tænker paa Folk som Scharling (??) O. Scavenius, maaske Ham-
merich, Dahl, Lüttichau. Her bliver da Tale om en sidste, yderlig
30 Pression paa Scharling, saaledes at han i alt Fald ikke disrekom-
manderede Forslaget.

Var det ikke ogsaa muligt, om Salomon (Frederik) nu gik til
Vedel og bad ham tilkalde Grev Mogens Friis og anvende al sin
Indflydelse paa, at denne i Øjeblikket betydende Mand talte med
35 Stands- og Meningsfæller om en Aktion, der kunde sætte Sagen
igennem i denne Samling.

Jeg lægger mine Bekymringer paa Dem uden Skam, for jeg kan saa Pokkers daarligt selv agere. Jeg tror virkelig at det er Umagen værd at gøre en Anstrængelse. Der kræves 25 Højremænd i Landstinget: Scavenius vil støtte saameget han kan, Steffensen vil ikke være uvillig — jeg tror endda at Bojsen stemmer ja i Folketinget. 5

Tænk nu herover

Deres taknemlige

E. Brandes.

289. Fra *Edvard Brandes*.

3 Marts 91. 10

Kære Rubin! Tak for Brevet! Scavenius vilde maaske nok, men han *tør* ikke tale for Sagen. Nellemann vilde da lade ham falde derpaa, og hvis man kan rette sig efter »Avisen«, vilde ikke engang Matzen støtte ham. Den hæftige Artikel idag i dette widerwärtige Organ kunde tyde paa, at der var delt Stemning i Landstinget, men viser maaske snarere »Avisens« Uvidenhed om de sande Forhold. Den Steffensen'ske Besked til mig *tør* betragtes som endelig Undskyldning for at give Adressen, Vedel og andre Døden og Djævlens. Hvad Kleins Ytring angaar, saa viser den da i hvert Fald, at han vil stemme *for* — desuden at han hader Goos retskaffent. 20 Men jeg kender ikke den Mand, der kunde intrigere med disse 2000 — Hørup kan det decideret ikke.

Hørup havde skrevet Borgmesterartiklen; efter hvis Opfordring behøver jeg ikke at sige. Jeg havde Besøg af Salomon i Søndags, og jeg fandt ham febrilsk paa en uhyggelig Maade. Han fortalte mig 25 om en Samtale mellem Hørup og ham; mit Indtryk var, at jeg bedre forstod Hørups Angst for besøgende Venner. Thi S. var gaaet ned i Kløfterne med Opgør og lign. og med Advokaturtalemaader, som i hvert Fald *gør mig* ganske flov. Men rimeligvis er vi andre ligesaa eksalterede paa vor Manér. 30

Igaar havde vi Hørupsk Gruppemøde, hvor Hørup forelagde os et Bergsk Forslag om Ulykkesforsikring; skrevet af Bramsen paa Basis af private Forsikringsselskaber og betryggende Berg som Trykkeriejer mod at opgive sin slette Løn til Arbejderne. Dette

Forslag kommer Berg med, 2 Marts, da Udvalgsbetænkningen vil foreligge i denne Uge, og forlanger at vore Udvalgsmedlemmer skal stille i ellefte Time. Nu tror jeg, at Berg-Hørup udgiver det som selvstændigt Forslag — hu, ha! Hørup var trykket, han turde
 5 ikke gaa imod Berg.

Som Eksempel paa menneskelig Uvidenhed: I Sygekassebetænkningen havde jeg brugt Ordet »Karenztid« for Nemheds Skyld en Gang. Herman Trier kom til mig og gjorde mig med klædelig Overlegenhed opmærksom paa denne uforstaaelige Trykfejl. Det
 10 var ingen, sagde jeg. Han saa tvivlende paa mig og spurgte mig, om virkelig et saadant Udtryk fandtes. Han maa som Formand have forberedt sig godt.

Deres hengivne

E. B.

15 290. Fra *Viggo Hørup*.

d. 30/3 91.

Kære Hr. Rubin!

»Partiet« spiser til Middag hos mig Onsdag d. 1. Kl. 5. Det vil være os alle overmaade kært at se vor »Alderdoms« Trøst midt
 20 iblandt os. De ventes derfor sikkert af

Deres hengivne

V. Hørup.

291. Til *R. W. Assens*, kopi.

8 Mai [9]1.

25 Ds. Velærværdighed

Hr. Pastor Assens,

Sognepræst til Græsted og Maarum.

Tillad mig at besvære Hr. Pastoren med at tilvejebringe følgende Oplysning om den forrige Aar afdøde »103 aarige« Mand,
 30 *Christian Carlsen*. Spørgsmaalet drejer sig om, hvor[vidt ha]n vitterlig blev 103 Aar. Han døde i København d. 7 Oktbr. 90, han har, under Spørgsmaalet om Fattighjælp, i sin Tid meddelt Kbhvn.s Mag. 3 Afdeling, at han er født d. 20 Mai 1787, formentlig paa Fødselsstiftelsen. Herfra har imidlertid ingen Oplysning været at

fremskaffe. Imidlertid har [h]an ogsaa meddelt, at han er *konfirmeret i Græsted Sogn*, og han skulde altsaa derefter være at finde i Listen over de Konfirmerede i dette Sogn fra et af de første Aar i dette Aarhundrede (vel nærmest i Aarene 1801—03).

Da det meget sjældent lader sig konstatere, at Personer, der angiver sig at være 100 Aar eller derover, virkelig have opnaaet denne Alder — er det, som her ubemidlede Folk (Manden var fhv. Sømand), fremskyndes Tiden tidt, for at faa Foræringer o. l. —, vilde det være af særlig Interesse ikke at lade nogen Vej uforsøgt for at erfare, om denne Mand virkelig er død i en Alder af over 103 Aar. 10

Jeg vilde saaledes være Ds. Velærværdighed meget taknemmelig for de Oplysninger, der i den her omhandlede Sag kunde fremskaffes.

Ærbødigst

Marcus Rubin. 15

292. Fra Julius Salomon.

Karlsbad, Newa Parkstrasse 25/5 91.

Kjære M.

Jeg har nu været her en Ugestid og er kommen ind i Travet. Her er morderlig kjedeligt, men i en Grad, som man ikke danner sig nogen Forestilling om, og det ligger hovedsagentlig i den fuldstændige Mangel paa fornuftig Beskjæftigelse. En anden Sag er, at ieg efter al Sandsynlighed vil have meget godt af Turen og altsaa næppe er reist forgjæves. Kuren er udmattende, og ieg kommer ogsaa til at holde nogen Diæt bagefter en Maanedstid, men det maa ieg finde mig i. Egentlig vel befinder ieg mig ikke, idet Vandet bevirker, at alle Svagheder komme frem, men de Sagkyndige paastaer, at det netop er rigtigt og at de gaa væk bagefter. 25

Jeg har en knusende grinagtig Doktor — Doktor Schnee — som ieg skal give, naar ieg kommer tilbage, men det maa ske paa Tysk og med den rigtige Betoning, og ieg indøver ham her i Mangel af bedre Beskjæftigelse. 30

Det daglige Træn er: Op Kl. 5³/₄, derefter 1 Glas »Felsenquelle«, 1 Glas »Marktbrunnen«, et Glas »Kaiser Karls Quelle«. Derefter

køber man Skinke og Brød og marscherer af til Café Posthof. Turen er som fra Amagertorv til Tivoli omtrent, men tilbagelagt »kurgemäss« : i Bagerhesteluntetrav trække den ca. 3 Kvarter ud. Kl. 8 indtages da Frokosten, bestaaende af Brød, lidt Smør (*kun* 5 for mig som moderat angreben), Skinke, Café au lait. Man sidder saa til Kl. 9¹/₄, kommer hjem ca. 10 og læser Aviser og skriver og læser Breve til ca. 12. Tur i Omegnen 12-1. Kl. 1 Middag — men frygtelig! Retter som Beufsteg uden Løg og Sauce og Kartoffler, men med stuede Gulerødder og dertil »ein Biliner« og som Des- 10 sert nogle gamle stuede Svedsker, som kaldes »Pflaumen« og som for visse Aarsagers Skyld anbefales som heldbringende! . . . Derefter sidde en Time, saa Kaffe et eller andet Sted i Omegnen Kl. 4, atter sidde en Time. Aftensmad »Punkt sieben«, Brød, lidt Smør og Thé i Theaterkafee bei Emma. (Man har nemlig sin [bes]temte 15 Pige, om Morgenen hedder hun Bertha). Igaarftes vovede ieg mig til 2 Sardinier, men de kostede blot 60 Kreuzer, altsaa nogle og halvfems Øre, saa den hopper ieg ikke paa mere. Alt er enormt dyrt, men ieg har luret den saaledes af, hvorledes man skal gjøre det, at ieg ikke behøver at give én Øre mere ud end ieg har be- 20 stemt. Vi betale 23 fl. om Ugen for Værelse, det er godt og ligger paa et godt Strøg, i Stuen med Alkove ligeoverfor Restaurationen, Doktoren og Synagogen. I den sidste har ieg ikke været, derimod har ieg truffen en Del forskellige æ. Meningsfæller ved »Felsenquelle« om Morgenen. Der er brillante Navne f: Ex: Me- 25 nachem Gelbfisch aus Warschau, Nathan Weisglas sammestedsfra, Schmul Gologel ligeledes fra Polen etc. etc. Af danske har ieg foruden de ovennævnte talt jævnlig med Overformynder Linde; A. C. Petersens Kone fra Roskilde er her ogsaa, hende har ieg hilst paa. Etatsraad Ruben med Kone og Datter har ieg sét, men ikke talt 30 med. Hs. Exell: Statsminister Åkerhjelm har ieg endnu ikke sét, men da ieg véd, hvor han boer, lykkes det mig vel nok at faa ham at sé.

. . .

Jeg maa nu bede Dig hilse Dem Alle paa Kontoret, Du kan jo 35 godt læse Brevet for dem; det er jo bestemt til at give et Indtryk af Kedsommeligheden hernede i Sammenligning med vor sædvan-

lige gemytlige Levevis derhjemme. Hils og sig, at ieg længes, men der er ingen Ynk.

Maa ieg bede Dig hilse Din Kone og hvem af vore fælles Venner Du sér og selv modtage en venlig Hilsen

fra Din heng. 5

... Julius Salomon.

293. Fra Julius Salomon.

Carlsbad, Newa. 2/6 91.

Kjære M.

Tak for Dit lange og indholdsrige Brev. Jeg benytter Leilighe- 10
den til at tilskrive Dig under Torden og Lynild og Regn, medens
Eskild og Herr Christensen er kjørt til Banen for at modtage en
Dame fra Randers. Jeg har aldeles ikke dramatiseret noget, det er
bogstavelig som ieg skrev. Det faldt mig mere underligt i Begyn-
delsen, nu falder det mig mere hverdags, skjönt Alt er saa langt 15
anderledes end hjemme. Vi ere nu efterhaanden som Stamgjæster
avancerede op i 1ste Rangklasse, Overkelneren har i Dag til Middag
selv nedladt sig til at bringe os 3 Biliner — en Udmærkelse, som
Herr Christensen følte som noget lignende som da han blev ud-
nævnt til R. af D., hvilken Værdighed han besidder . . . 20

Vandet har en mærkelig nervehidsende Virkning, navnlig er
man urolig om Aftenen, men saaledes er det for Alle, og Alle for-
sikre, at det Bedste kommer først, naar man er reist. Man snakker
ganske ugenért med hinanden om Morgenens, naar man drikker,
en gammel Herre, som sidder ved Siden af mig i »Sprudel« — 25
Vandet har der en Temperatur af 58°, naar man drikker det — an-
stillede forleden Dag et formeligt Krydsforhør over mig, hvad ieg
feilede, hvor gammel ieg var, om ieg var gift, hvilken Stilling ieg
havde, hvormange Børn etc. Idag meddelte han mig, at han havde
været her 18 Gange for Leversygdom m. m. Wie alt bin ich denn, 30
glauben Sie? Jeg svarede 60 Aar. Ach, ein und siebzig bin ich. Ja
saa! Na, mich kennt die ganze civilisirte Welt. Saa, sagde ieg, med
hvem har ieg den Ære? A. W. Faber aus Nürnberg. Jeg maatte jo
indrømme, at ieg kjendte Navnet. Saa kom vi naturligvis ind paa
en lang Sludder om Blyanter etc. Forøvrig er Carlsbad en yderst 35

demokratisk Institution, man sér her Baronesser og Comtesser, Kammerpiger og Prindsesser — et ungarsk Bondefruentimmer i bulgarisk Dragt ved Siden af en engelsk Lady — der er f: Ex: en, som ieg saa igaar, et pragtfuldt Exemplar af Racen med en Haar-
 5 snegl, som ieg ikke har sét Mage til. Et Par Skridt fra hende sad en stakkels polsk Jøde, saa gul som en Citron, men med fine, næsten noble Træk og med et lidende Udtryk ligesom et sygt Dyr. De holde sig meget for sig selv og tale ikke med andre. Denne har ieg sét hver Morgen, og skjøndt han undertiden har siddet ved Siden
 10 af mig og skjønt han utvivlsomt baade kan læse Medfølelse i mit Ansigt og kan sé, at ieg hører til Nationen, taler han ikke til mig, og ieg har heller ikke villet genere ham ved Tiltale.

...

Jeg tror nu ikke at have mere at berette. — Karrékortet glæder
 15 mig baade for Kortet og for Niensens Skyld. Du véd, at Videnskaben for dens egen Skyld altid er forekommet mig som en hæsleg Frase. Jeg haaber fra den 18de atter at kunne deltage i den fælles Frokost, men Øl er forbudt i en Maaned og meget meget mere end det. Sein letztes Hemd muss man verkaufen etc.

20 Hils nu Alle paa Kontoret og Din Familie og finder Du et ledigt Øieblik, saa fornøi mig med et Par Linier.

Din heng.

Julius Salomon.

294. Fra J. A. Fridericia.

25 Mynstersvej 3. 9/6 91.

Kjære Ven.

Jeg fik i Dag Brev fra E.B. Han takker for den »venlige Tanke«, men fraraader mig at gjøre noget i den Retning. Han er nemlig vis paa, at Min. Steen »inden Valgene ikke tillader sig nogensomhelst
 30 fritænkensk Bevægelse«. Han tilføjer dog: »Jeg har ganske gode Venner blandt politiske Folk i Norge; jeg skal røre ved Spørgsmaalet, men jeg tvivler paa, at der kommer noget ud af den Sag«.

Helt ud i Luften har det dog altsaa ikke været!

Din hengivne

35

J. A. Fridericia

295. Til J. A. Fridericia.

Lille Taffelbay, Strandvejen 19/6 91.

Kære Ven!

Lige har jeg faaet sendt Niels Lassens Afhandling om Struensee. Da jeg af forskellige Grunde hverken har Tid eller Lyst til at anmelde den, men jeg formoder, Du vil gøre det, beder jeg Dig modtage følgende Notitser fra mig og anvende dem, som Du behager.

For det første er jeg den sagkyndige Mand, der omtales i Noterne Pg. 224 og 278. Det var ved vort samtidige Arbejde i Rigsarkivet, at Lassen spurgte mig, og at jeg gav ham disse Oplysninger; navnlig var han glad for den Illustration af Pengesummen, jeg ser, han har brugt Pg. 228.

Efter at Du derved har faaet Forklaringen paa, at Afh. er kommet mig ihænde, kunde jeg ønske, det blev sagt:

1) at man, ligesom ved Steenstrups Stavnsbaandsskrift, paa Forhaand kunde vide Resultatet. De reaktionære Forff. benytte sig, ligesom den katolske Kirke, af de moderne Hjælpemidler, og efter den moderne Theori om, at det gælder om at »forstaa«, forklarer de, at hvad vi anser for Barbari, i Virkeligheden kun for Datiden var tidssvarende. Dette benyttes i det foreliggende Tilfælde til at bevise, at hin Tids høje Domstol ikke blot ikke dømte uretfærdigt, men at man end ikke gik særlig strængt frem. Ad modum: Forsvarerne for P. A. Hejbergs Domfældelse — Dommere dømme overhovedet aldrig uretfærdigt, q. e. d.

2) at Forf. desuagtet har opnaaet *det modsatte af sit Ønske*. Der er jo nemlig aldrig Nogen der har betvivlet, at Struensee ved at være Dronningens Elsker og hensynsløs Kabinetminister bar sig urigtigt ad; men man har næppe saa klart som nu set, hvormeget Løgn der gennem selve Dommen læssedes paa hans Skuldre.

Han beskyldes (i omvendt Orden af Bogen): a) for at have mishandlet Kronprinsen. Forf. maa selv indrømme, at det ikke var nogen »Mishandling«, thi det var en i bedste Mening anvendt moderne Opdragelsesmetode, og at drage tilfelts imod den falder særlig grelt, efter hvad der jo nu er historisk godtgjort om Kronprinsens Behandling *efter* Struensees Fald.

b) for Falsk. Forf. viser, at Beskyldningen er Vrøvl. Hans Slutningsbemærkning om, at Pengene i hvert Fald »afpressedes« Kongen er uberettiget; thi han overser, at til den Grad var S. ikke hævet over sin Tid, at han ikke ansaa Kongens Underskrift som en virkelig Legitimation, selv om Kongen var gal. Det kunde ogsaa være passende at erindre, hvorledes Kongens Underskrift erhvervedes baade i 1772 ved Struensees Fald etc. og i 1784 efter Slagsmaalet paa Gangen ved Guldbergs Fald. Forf. har overhovedet sat sig for lidt ind i Tiden og bedømmer Struensees *Handlinger* (men ikke hans Dom og Straf) uden Sammenhæng med, hvordan Datidens øvrige Handlinger overfor Kongen var. Naar Forf. overfor de 126,000 Daler C. Struensee og Brandt fik i 9 Maaneder, nævner de Beløb i Nutidspenge og i Jordegods, jeg har opgivet ham (uden at vide i hvilken Sammenhæng), glemmer han, hvad andre Yndlinge i Datiden og i andre Lande fik. Exempelvis: Ad. Moltke og Schimmelmänn senior. Det maa heller ikke overses, hvad Forf. ikke véd (og hvad maaske kun jeg i Øjeblikket har det officielle Materiale til), at i 1784 medgik til »det Kongelige Huses Deputater, Partikulærkassen, Hof- og Staldetaten, de Kgl. Bygningers og Møblers Vedligeholdelse, Theatret« ialt 700,000 Rdl., d. e. efter samme Beregning, Forf. anvender, halvsjette Million Kroner. Overfor denne Kongens aarlige Civilliste bliver 1 Million mindre, end det ellers skulde synes. Jfr. ogsaa det Gavebrev Guldberg i sin Tid fik (men uden at benytte det, og som endnu for faa Aar siden omtaltes af en af hans Descendenter).

c. for Overfaldet paa Kongen. Det viser sig, at det intet Overfald var, men at Kongen har villet overfalde Brandt, og at denne har ment, ligesom Struensee, at der var en korporlig Molest nødvendig, for at forebygge Gentagelse — hvad der stemmer med hele Struensees Tankegang: at den gale Mand maatte se Følgerne af hver Gærning, for at helbredes for den. Iøvrigt anvendtes endnu langt ind i dette Aarhundrede paa St. H. Hospital Prygl overfor de Gale. — Ved hele dette Numer har Forf. undladt at vise, at Uretfærdigheden i Brandts Dom kaster en Skygge over den hele Domsakt.

d. for at have usurperet og misbrugt Statsmagten. Her er naturligvis des Pudels Kern. Struensee var en *politisk* Forbryder, fordi en

Adfærd som hans: i en gal Mands (Konges) Sted at tilrive sig Magten og benytte den hensynsløst, enten maa lykkes eller ende med et Knald. Dog var der intet statskupagtigt ved hans Færd, thi han havde Kongens Underskrift, og selv den gale Konges Underskrift betød, hvad der paany maa gentages, *Alt*, saalænge han var Konge. Det er fejlt af Forf. at sige, at Brøden laa i, at Struensee ikke, efter Analogier efter Kongeloven, sørgede for et Regentskab. Hvorfor sørgede man da ikke derfor lige til Kongens Død? Naar Forf. Pg. 268 siger: »Om den suveræne Konge slet ikke har medvirket eller hans Medvirkning har været et Komediespil, kommer ud paa Et« og mener, at det i Virkeligheden er dette, der har ligget bag Dommen, er han sikkert paa Vildspor og er i hvert Fald i Uoverensstemmelse med, hvad han andetsteds siger om Respekten for Herrens Salvende (selv naar det var en gal Mand). Formelt havde Struensee Lov til at handle, som han gjorde. Noget andet er det, som sagt, at den, der i en absolutistisk Stat, vil vælte *Alt* overende, uden at have nogen præstige, maa tage Følgerne. At Manden ikke kunde dansk, betyder Intet (selv Reventlow beskyldtes jo derfor). At Kabinetet ophævedes fik ogsaa sin Gentagelse i, hvad Fr. 6 gjorde (jeg ser vel den store Forskel, men Forf. skulde have nævnet det, hvor Sagen omtales).

e. for Elskerforholdet til Dronningen. Dette skal jeg, sammen med Forf., lade ligge, saameget mere som det vel næppe er det, der definitivt har fældet Struensee.

Mig forekommer Afhandl. at være interessant ved sine nye Kildemeddelelser og nogle juridiske Bemærkninger. Men den er for ensidig, ikke blot i sine Domme etc., men i sin Viden. Eller rettere: Forf.'s Ikke-viden har gjort ham Arbejdet lettere, end det ellers vilde være blevet.

Alt det her skrevne er Hastværksmomenter, som er faldne mig ind, og som jeg altsaa beder Dig tage et og andet Hensyn til, hvis Du synes der er noget i nogen af dem, ved en eventuel Anmeldelse.

Din

Marcus Rubin.

296. Fra C. Hostrup.

Espergjærde pr. Helsingør
d. 9de August 1891

Højtærede

6 Hr. Marcus Rubin.

Mit Syn er blevet saa svagt, saa jeg hverken kan bruge Pen og Blæk eller almindeligt Brevformat, og jeg maa derfor bede Dem undskylde denne Skrivelser mærkelige Udseende. — Jeg kan ikke længer huske, hvorfra jeg har faaet Navnet »Davidsen« i »Gjenboerne«. Men jeg er vis paa, at det ikke er grebet af Luften, som Mandrups Navn, og at hvis der ikke i Vinteren 1843–44 (Gjenboernes Fødselsaar) var en anden Forretning, der almindelig omtaltes af Damerne, i Kjøbenhavn af dette Navn, saa maa det utvivlsomt være den, De skriver om, der er ment.

15 Deres ærbødige
C. Hostrup

297. Fra Meyer Davidsen.

Konow & Davidsen

Ingénieurs-Constructeurs

20 144, Boulevard de la Villette

Paris, le 14 Août 1891

Kjære Markus.

...

Her gaar det iøvrigt ret trist, Man har endnu ikke bestemt svaret som ønskværdigt og har jeg paa Fornemmelsen at Man mener at jeg skulde holde den gaaende, men deri tager Man selvfølgelig meget feil og vil jeg derfor ogsaa inden Slutning af denne Maaned have ren Besked, foreløbig har jeg sagt hele Mandskabet op til 1ste Oktober, saa at vi til den Tid staa fuldstændig frie og løse — men 30 forresten troer jeg dog at det klarer sig.

Paris har naturligvis ikke forandret sig overvældende under min Fraværelse kun ere de helt gale nu med deres Russermanie — den arme Storfyrst kunde slet ikke komme til at more sig her og gaa paa egen Haand, stadig var han fulgt af en Suite Reportere som venligst 35 opfangede hver evige Fis (du læser det vel ikke højt) han slog og han maatte derfor pænt være hjemme inden 12 hver Aften; gik han

ind paa en Café Concert, begyndte Musiken nok stadig paa Nationalhymnen hvad der straks fik ham til at fortrække. Det stiveste jeg var med til, var forresten forleden i en Kneipe hvor der blev spillet en Revue og hvor en af de Agerende fortæller at han ikke kan lide anden Salade end Salade Russe, øjeblikkelig opstod der en Bifaldsmumlen blandt Publikum og de vare lige ved at bryde ud med et Vive la Russie men Guskelov tog de dem i det paa Halvvejen.

...

298. Fra Edvard Brandes.

Fredag Aften 30 Okt. 10

Kære Rubin!

Jeg har talt med Hørup: han er bestemt paa at opstille Georg igen, hvis han faar Berg med og derom er der ingen Tvivl — efter min Mening da. Jeg har derimod ikke talt med Georg om hans Forhold til en Ansøgningsindgivelse; jeg tror ikke, at han gør det. 15

Jeg er denne Gang svært skeptisk overfor Nyttens af at gaa til Vedel. Iaar hjælper intet. Vi maa lade Folketinget afstemme en Gang igen for at binde Stemmerne til Foraaret 1893, hvor der — efter al Rimelighed — skal være Finanslov. Saa kunde det tænkes, at de 2000 Kr. gik ind under den almindelige Fred, men iaar forkaster Landstinget dem med Glans. Da vi begynder med 40 St. iaar i Folketinget af rent Venstre, anser jeg for sikkert, at Flertal opnaas ved Hjælp af moderate Stemmer. Claussen maa jo stemme for.

Om Fondens Fornyelse ved jeg intet bestemt. Gid Georg kunde undvære denne Understøttelse! 25

Derimod maa jeg tale med Dem om en anden Fond, som Hørup gerne ønskede dannet og som jeg vil bestyre sammen med ham, om den *kan* dannes. En politisk Agitationsfond til Brug ved Foredrag, Møder, Avisunderstøttelse o.s.v. Jeg har tænkt mig at Folk skulde give 20 Kr. aarligt, 10 Kr. nemlig 1 Oktober (iaar 15 November) og 10 Kr. 1 April. Der maatte være 200 Bidragydere, og Sagen maatte drives ganske hemmeligt. Nogle behjærte Mænd og Kvinder maatte være Rodeførere og samle 10 à 20 Portioner eller hvorledes det nu kunde blive.

Jeg spørger 1) tror De, at det kan ordnes 2) tror De, Folk grumme nødigt gaar til denne Udpumpning.

Nødvendigt er det saamænd, hvis Krigen skal føres. Det er jo Kamp for Eksistensen. Bestandigt kræves der Penge af Hørup, og han har ingen. Provinsaviser maa støttes, og det er bandsat dyrt. Men — kan man ikke mere henvende sig til Godtfolk, maa vi lade det glide. Noget afhænger af, om Folk her i Kjøbenhavn ser, at der er Nød paafærde.

Tænk lidt herover.

Deres hengivne

Edvard Brandes.

299. Fra Edvard Brandes.

Den 20 Febr. 92.

Kære Rubin!

Jeg fik ikke Tid at skrive igaar; jeg haaber, at De traf Artiklen sat paa »Politikens« Kontor, jeg havde i hvert Fald givet Ordre. Jeg har selvfølgelig intet imod at skrive Kjøbenhavn uden »j«, skønt jeg ikke endnu har vænnet mig til Skrivemaaden — den ministerielle Retskrivning tillader som De véd begge Former. Men jeg kan ikke indføre denne Novitet uden mine Medudgiveres Samtykke. Jeg skal forelægge Sagen med al den Højtidelighed, den kræver, i næste Udgivermøde — det er lige om en Uge. Jeg saa' nok Borgmester Hansens brillante Indhug. Gud hjælpe mig, om ikke herhjemme endog Retskrivning er bleven en Strid mellem Klerikale og Frisindede.

De vil altsaa ikke tale Storpolitik; ja jeg heller ikke. Min private Mening er den, at Historien er ude og at det i hvert Fald for mig vilde være en Velsignelse, om jeg faldt d. 23 April. Stille mig synes jeg, at jeg maa — men kan hænde, at jeg bagefter kan demissionere.

God Lykke med Bogen

Deres

E. B.

300. Fra Georg Brandes.

Havnegade 55. 6 Marts 92

Kjære Hr. Rubin.

Læs indlagte Brev fra Professor Frederick i Gent og gjør mig den Tjeneste dels at lade mig udnævne Dem til at være det ene 5 Navn for Danmark, dels med et Par Linjer at opgive mig, hvem der er de mest egnede Personer for Norges, Sverigs og Finlands Vedkommende. Burde man ej nævne Tietgen som det andet Navn for Danmark?

Deres hengivne 10
Georg Brandes.

301. Til Georg Brandes.

Kjøbenhavn, den 7 Marts 1892.

Kære Dr. Brandes!

Tak for Deres Billet og det vedlagte Brev. Jeg er Dem taknemme- 15 lig for den Ære, De vil vise mig, men det forekommer mig ikke, jeg er Manden. Jeg tænker ikke paa, at jeg ikke kan staa under en Indbydelse sammen med Gladstone etc., thi vi har jo overhovedet ikke herhjemme saamange Kæmper; men jeg er bange for, jeg falder noget udenfor, hvad Professor Frederick har tænkt sig. »Pro- 20 fessor Petersen« er jo Alexis Petersen-Studnitz, og det kan ikke nægtes, at han forsaavidt har en vis Adkomst, som han har introduceret Laveleye paa dansk alt for mange Aar siden, han tilhører jo ogsaa Oppositionen, og hans Navn, med Tilføjelsen »Redaktør af Nationaløkonomisk Tidsskrift«, synes mig i og for sig ikke ubru- 25 geligt. Fyldigere Klang har jo Falbe-Hansens Navn, der vistnok var det bedst egnede herhjemmefra. Hvis De insisterer paa at ville have mit Navn, er jeg til Raadighed, men, som sagt, hvert af de to andre Navne har paa sin Maade bedre Adkomst.

Tietgen synes jeg er et godt Navn ved Siden af. Men vil han gaa 30 med? Og vil han gaa med sammen med mig? Jeg tror, han vil foretrække Falbe-Hansen, og dette er jo ogsaa af Betydning.

For Finland kan jeg intet Navn opgive. I Sverig véd jeg ikke, hvad der hører til Oppositionen. Jeg vilde anse Forssell som rime-

lig for det ene Navns Vedkommende og maaske Sidenbladh, Direktør for det svenske statistiske Statsbureau for det andets. For Norge vilde jeg foreslaa A. N. Kiær, Direktør for det statistiske Bureau (og vel kendt i Udlandet) og maaske J. E. Sars som passende; men
 5 dér kender De sikkert gode Oppositionsnavne saa godt som jeg. Nogen Nationaløkonom i Norge af oppositionel Retning kender jeg ikke; de bedst kendte ere stærkt højre.

Idet jeg efter dette overlader Sagen til Deres Skøn og Beslutning — jeg har selvfølgelig skrevet oprigtigt og ikke skabet mig —
 10 er jeg, med fornyet Tak

Deres ærb. hengivne
 Marcus Rubin.

302. Til *Georg Brandes*.

Kjøbenhavn, den 14 Marts 1892.

15 Kære Dr. Brandes!

Jeg har faaet tilsendt medfølgende (der bedes tilbagesendt), men da jeg, med Skam at tale om, aldrig har haft med sligt at gøre, beder jeg Dem være ulejliget med at svare mig: hvad nu? Er jeg alene her paa Pladsen eller er Tietgen med? Skal der udgaa nogen
 20 offentlig Opfordring og af hvem? Eller har jeg blot at svare tilbage efter Adressen, at jeg takker for Æren og skal interessere mig for Sagen — afventende yderligere Meddelelser?

Med Undskyldning for, at jeg plager Dem

Deres ærb. hengivne
 25 Marcus Rubin.

303. Fra *Georg Brandes*.

14. 3. 92.

Kjære Hr. Rubin

jeg beder Dem tage derimod med et Par høflige Ord. Jeg foreslog foruden Dem Falbe-Hansen og de Mænd i Norge og Sverig,
 30 De opgav mig.

Deres hengivne
 Georg Brandes.

304. Fra *A. D. Jørgensen*.

Lindevej 10 April 92.

Hr. kontorchef Rubin!

Med megen tak har jeg modtaget Deres skrift om 1807-14. Foreløbig trykker og ængster dets lærdom mig i høj grad — jeg har nemlig været så letsindig at love at skrive om 1814-63, hvad jeg rigtignok senere ofte har fortrudt, men ikke des mindre er bunden til. Deres bog har dog mere end noget andet jaget mig en skræk i livet.

På den anden side miskender jeg ikke, at den vil blive et fortrinligt udgangspunkt for mine egne undersøgelser og i alle tilfælde give dem fodfæste. Bare De var gået videre, ligesom Falbe-Hansen. Når det engang kommer, er jeg ikke mere — (d.v.s. i stand til at gøre brug af det).

Jeg håber, at De ikke forarges over, at jeg straks bringer bogen i forhold til mig selv; dette er nemlig ikke blot et resultat af den almindelige menneskelige svaghed, men jeg antager at det bedre end almindelige talemåder vil vise Dem, hvor store forventninger jeg knytter til den og i hvor høj grad jeg straks ved det første bekendtskab har fundet dem stadfæstede. For vor historiske litteratur vil den blive en berigelse ikke blot ved det, den bringer klarhed i, men også derved at den skærper fordringerne til os alle.

Deres forbundne

A. D. Jørgensen.

305. Til *J. A. Fridericia*.

25

Kbh. d. 18/4 92.

Kære Ven!

Allerede igaar vilde jeg have tilskrevet Dig et Par Ord, men betænkte mig paa det, fordi jeg, malgré tout, synes, det er saa sin Sag, at stille sig i direkte Rapport til sin Anmelder; men da det er om positive Punkter, kan det vel forsvares. Ved nemlig at kigge efter i min Bog, ser jeg, at jeg ikke blot har omtalt Landboforholdene under Norges Kornforsyning og i tredje Bog, men at jeg navnlig ogsaa paa Pg. 436, der har til Overskrift »Fremskridt i Landbruget« omtaler dette, ligesom jeg Pg. 538 udtrykkelig fremhæver Forholdet mellem Kreditorer og Debitorer paa Landet, og

iøvrigt henviser jeg til Falbe-Hansens Bog. Hvad jeg indrømmer er, at jeg maaske saavel paa dette Punkt som m. H. t. almindelige politiske Forhold skulde have forudsat mindre bekendt, end sket er, men jeg tilstaar, at jeg helt igennem har været betaget af Frygten for at fortælle kendte Ting og at benytte den kostbare Plads til Ud-
viklinger af, hvad man kunde finde paa Tryk ikke blot i gamle, men i nutildags gængse Skrifter. Dette i Forening med Bogens Genesis forklarer Manglerne paa disse Punkter; finder man imidlertid, de alligevel er tilstede, indrømmer jeg, de ikke kan dækkes med Ordet »Studier«. Thi der er jo, trods dette Ord, et aabenbart Forsøg paa en Gennemførelse af en Plan — hvad der ogsaa vilde være forrykt andet i et saa omfattende Skrift —, og denne maa Forf. staa til Ansvar for, uden at kunne løbe derfra ved et Ord paa Titelbladet. — Angaaende Valget af 1809–10 til Indkomstskatten lod der sig sige en Del, som dog bliver for vidtløftigt at skrive. Du vil imidlertid have lagt Mærke til, at jeg gennemgaaende har benyttet Krigen midterste Aar til Sammenligning (hvad der meget kan tale for, naar man skal skildre en Periode), og at jeg uafbrudt har fremhævet *Købmændenes* relative Velstillethed (gennem Spekulationer, og fordi deres Varepriser voxede med Courantens Depreciering) under Krigen; men da baade de naturlige og kunstige Rigdomsveje stoppede efter Krigen, ødelagdes de, medens selve Bankerotten berøvede dem deres Formuer.

Jeg nævnede Falbe-Hansens Bog. Du véd, jeg betragter den som for »let« gjort og vilde ikke være stolt af at være dens Forfatter. Han kunde ikke have budt et saadant Skrift paa et Omraade, hvor han havde grundige Konkurrenter (f. Ex. det filologiske, naturvidenskabelige, strængt historiske eller strængt statistiske), men man var glad ved, hvad han ved Hjælp af intuitiv Evne og gode Erfaringer bød i læselig Form, af Mangel paa Andres Havelse. Hvis min Bog ikke, med samme Læselighed, er grundigere, mere uddybet og, paa en Maade, mere almindannet (ogsaa overfor almindelige historiske Vuer), vil jeg ikke være tilfreds (Du forstaar, at dette, for Himlens Skyld, Intet har med Din Anmeldelse at gøre). Mit Ideal er, ikke blot, som A. D. J. skrev til mig, at have skærpet Fordringerne, i den Forstand at man kan se, der er store Omraader,

som kræve Undersøgelse, men ogsaa blot tilnærmelsesvis at have fyldestgjort idetmindste nogle af Fordringerne paa samme Maade, som man vilde kræve det i andre Videnskaber. At fyldestgøre dette vil imidlertid blive endnu vanskeligere for den følgende Tid, hvor Materialet let bliver fuldkommen overvældende, og jeg skal derfor, i Alvor sagt, have en ærlig ment Opfordring dertil fra Mænd af Din og Holms Art for at indlade mig derpaa.

Hvad jeg glæder mig ved, er at jeg vedblivende hører Bogens Læselighed og »Interessanthed« paa forskellige Omraader prist; om selve min Evne til at skrive har jeg ikke været i Tvivl, men til at bemestre et saa brydsoomt og forskelligartet Stof krævedes der Egen-skaber, som jeg frygtede vilde svigte overfor saa omfangsrigt et Arbejde. Hvis dette nogenledes er lykkedes, vil det ogsaa opmuntre mig til at gaa videre.

Bogens Hovedmangel er, efter min Mening, at den ikke er skrevet af en samtidig handels- finans- og historisk-politisk kyndig Forf. (Forssell maaske, for ikke at nævne større Navne). Det piner mig at vide, hvad der kunde være gjort i Retning af samtidig dybt-gaaende og overlegen Behandling, og hvad der er ugjort. Det er Stykarbejde, men ultra posse osv.

Din hengivne

Marcus R.

306. Fra Th. Sørensen.

Hobro d. 27/4 92

Kjære Ven!

Dersom jeg bliver Sygekasseinspektør, skal jeg huske paa den af Dem anbefalede Kand. Nielsen, men en anden Sag er, om jeg bliver det. Jeg selv personlig har egentlig ingen Lyst til at bortbytte min nuværende uafhængige Stilling med noget som helst Embede. Derimod vilde min Hustru gjerne til Hovedstaden, og da hun uheldigvis fik Deres Brev at læse, har hun siden den Tid insisteret paa, at jeg ikke lod den paagjældende Lejlighed til at opfylde hendes Ønske ubenyttet. Hvem der bliver den stærkeste af os i den Sag, kan jeg endnu ikke se.

Men Deres Opfordring om at opsøge Ministeren i Kjøbenhavn

har jeg under alle Omstændigheder ikke anset det for nødvendigt at følge. Dels har jeg nemlig selv i Sommer talt med Ministeren i Aarhus om mine Chancer, dersom jeg aspirerede til det paagjældende Embede — jeg traf ham nemlig ved en Middag hos en fælles Bekjendt —; dels har jeg nu ladet denne fælles Bekjendt bringe mig i Erindring hos Ministeren i Paasken, da han var paa Marselisborg. Ved begge Lejligheder udtalte Ingerslev, at jeg jo havde gode Kvalifikationer til Embedet, men han har ganske sikkert endnu ikke taget Spørgsmaalet om Besættelsen op til alvorlig Overvejelse.

10 Der er en Ting, som jeg aldeles ikke er paa det Rene med, og det er, om Embedet vil blive opslaaet vakant, eller om det vil blive besat uden Ansøgning. Mon De i denne Henseende kunde meddele mig noget sikkert? Under alle Omstændigheder vilde jeg være Dem taknemlig, om De vilde lade mig vide, *naar Embedet opslaaes*
 15 *vakant*, dersom saadant sker. Da jeg nemlig ikke altid følger med Aviserne, kunde det nok ske, at jeg oversaa Meddelelsen derom. Efter Modtagelsen af denne Meddelelse fra Dem, maa min Hustru og jeg da tage Livtag, om jeg skal søge eller ikke. I en Henseende kunde jeg jo nok have Lyst til at faa Embedet, da det er en Sag, som
 20 har min varmeste Interesse, og jeg vilde derfor være meget glad over at kunne føre den ud i Livet, *forsaavidt jeg har Betingelserne derfor*, hvilket sidste jeg imidlertid ikke er sikker paa.

Fra Trautner fik jeg Brev forleden, hvori han meddelte mig, at han muligvis var Ansøger. Ham er jeg imidlertid ikke bange for
 25 eventuelt at skulle staa mig i Vejen, eftersom Ministeren i Sommer udtalte til mig, at han dengang kun var paa det Rene med Et, nemlig at han ikke vilde have Trautner til Embedet.

Jeg havde glædet mig til, at De muligvis kunde have gjort en lille Sviptour hertil fra Aarhus. De fik vel min Indbydelse? Deres
 30 sidste Bog vilde jeg være glad ved at kunne faa Lejlighed til at læse, men da jeg principmæssig næsten aldrig køber Bøger, maa jeg stole paa, at De vil vise mig den Venlighed at laane mig Deres Exemplar, eller skaffe mig et Exemplar til Laan fra en af Deres Bekjendte. Jeg skal nok være omhyggelig med Exemplaret.

36 Med venlig Hilsen til Dem og Hustru

Deres hengivne Th. Sørensen

307. Fra Harald Høffding.

Den 4. Maj 1892.

Kære Rubin!

Det er paa Tide, at jeg takker Dem for den venlige Tilsendelse af Deres Bog, som jeg har læst med stor Glæde og Interesse. Jeg har, som saa mange Andre, beundret den Kunst, hvormed De har forstaaet at gøre den sørgelige Periode i vor Historie (en af de mange) levende ved Hjælp af det statistiske Materiale. Og der hviler, som over Alt fra Deres Haand, en Stemning over det hele Arbejde, som gør det særligt tiltrækkende. 10

De har sikkert megen Glæde af at have gjort dette Arbejde, og Deres Betænkkeligheder ved at paatage Dem det have være[t] ubegrundede.

Med venligst Hilsen

Deres hengivne 15

Harald Høffding.

308. Fra Alexis Petersen-Studnitz.

17. 5. 92

Kære Rubin!

I dette Øjeblik læser jeg S. 569 i Deres Bog. — Mit Øje falder paa en pudsig, lille Fejl, som jeg maa tillade mig at nævne for Dem: Fr. VI sad skam ikke i Forstavnen, men i Agerstavnen af sin Baad.

Deres heng.

A. P.-St.

309. Fra den Hvidtske Komité.

24/5 1892 25

Hr. Kontorchef Rubin!

Efter at Komiteen for det Hvidtske Præmielegat idag har holdt Møde, har jeg herved den Ære at udtale dens Paaskjønnelse og Anerkjendelse af det betydelige og for vor Historie vigtige Arbejde »1807—1814«, som De har udgivet, og hvortil den selv har givet Anledning ved i sin Tid at opfordre Dem til at skrive Kjøbenhavns Historie fra 1807—1857. Skjønt den Plan, hvorefter De har udarbejdet Deres Værk, er meget bredere, end Komiteen havde tænkt sig den, 30

da den sendte Dem sin Opfordring, maa den erkjende, at Kjøbenhavns Historie og Forhold har faaet en fyldig Behandling i Deres Arbejde. Som en Følge af den af Dem fulgte Plan har det kun været en kort, om end overordentlig vigtig Periode af Kjøbenhavns

6 Historie, der er bleven skildret i Deres Skrift, en Periode, der kun paa et enkelt Punkt har givet Dem Lejlighed til at nævne L. N. Hvidt, den Mand, hvis lange Virksomhed som kjøbenhavnsk Borger netop har givet Anledning til Præmielegatets Stiftelse. Men Komiteen gaar ud fra, at De agter at fortsætte det af Dem paa en saa

10 smuk Maade begyndte Værk, og den beder Dem derfor modtage som Honorar for det foreliggende Bind en Kvotadel af den som Præmie for hele Værket udsatte Sum, nemlig 1500 Kroner. Komiteen kan ikke andet end dertil føje en Udtalelse af det Haab, at det maa lykkes Dem at faa Lejlighed til at fortsætte Deres Arbejde med

15 saamegen Kraft, at den forholdsvis snart kan komme til at udbetale Dem den hele i sin Tid som Præmie udsatte Sum for det til Ende bragte Værk

Paa Komiteens Vegne
E. Holm

20 Det ovennævnte Honorar vil jeg bede Dem hæve hos mig en af de første Dage fra 8^{1/2}–10^{1/2} Formiddag.

310. Fra V. Falbe Hansen.

6-7-92

Kjære Rubin!

25 Jeg har idag faaet tilsendt det Hefte af Nationaløkonomisk Tidsskrift, hvori findes min Anmeldelse af Deres Bog 1807–14. Jeg læste Anmeldelsen igjennem, men jeg fandt mig ikke rigtig fornøiet med den. Den forekom mig at være noget for negativ. Den har netop den Feil, som jeg selv siger, at Deres Bog har et Par Ste-

30 der, nemlig formeget at fremhæve de Mangler, der findes, og for lidt at fremhæve de gode Sider.

Det er fremkommen paa den Maade, at jeg læste Deres Bog to Gang[e]. Først en Gang for Fornøielsens Skyld og dernæst en Gang som Anmelder; ved denne sidste Gjennemlæsning søgte jeg særlig

35 at klare for mig og at fremhæve de Mangler, der findes ved Bogen,

jeg læste Bogen unødigt kritisk, og dette har, forekommer det mig, ubevidst paavirket den Anmeldelse af Bogen, jeg derefter skrev. Og det er først nu, da jeg gennemlæser Anmeldelsen, at dette bliver indlysende for mig.

Det er jo muligt, at jeg har set fejl heri; jeg sidder ene herude paa Landet i Hornbæk, i Regnveir og Kulde, og jeg har Ingen at tale med om Sagen, men jeg tror dog at jeg har set rigtigt, og at Anmeldelsen for stærkt har betonet de faa og forholdsvis ubetydelige Mangler ved Bogen.

Jeg vil i den Anledning gjøre Dem et Forslag. *Har De ikke Lyst til i »Nationaløkonomisk Tidsskrift« at fremkomme med nogle Bemærkninger om de formentlige Mangler, som jeg har paatalt? Jeg kan da i samme Hefte svare Dem og benytte denne Leilighed til at udtale, at de paapegede Mangler ere ubetydelige i Sammenligning med Bogens saa langt overveiende gode Sider osv., og paa denne Maade komme til at udtrykke min rette Mening.*

Eller vilde De foretrække, at jeg skrev en Anmeldelse et andet Sted f. Ex. i »Nordisk Tidsskrift«? Jeg skulde da sætte mig i Forbindelse med J. Lange.

Min Adr. er: Hornbæk pr. Hellebæk

Deres hengivne

V. Falbe Hansen

P.S. Jeg er ikke sikker paa, om det er overensstemmende med literær Skik og Brug at samme Person skriver to Anmeldelser af den samme Bog, men det kan E. Brandes maaske bedst sige os, og jeg formoder, at De let kan faa hans Mening at vide.

311. Til Niels Neergaard.

Kjøbenhavn, den 20 Septbr. 1892.

Kære Neergaard!

Hjertelig Tak for Deres elskværdige Anmeldelse. Jeg synes udmærket godt om det Uddrag, De har gjort af Bogen. Et Punkt, som ingen af de mange venlige Anmeldere, jeg har haft, i særlig Grad har lagt Mærke til, og som jeg i Grunden kunde have ønsket kyn-

dige Mænds Dom om, er Kapitlet om Forholdet til Hertugdømmerne, i det hele Betydningen af Alliancen med Napoleon m.H.t. det senere slesvig-holstenske Spørgsmaal. Men jeg indrømmer, at det paa en Maade falder ud af Bogens Ramme og altsaa ikke kunde
 5 faa Plads i Deres Uddrag, der jo allerede i og for sig optager mere Plads, end jeg havde turdet vente, De vilde vurdere min Bog til. (Hvad der har glædet mig meget, er, at man i Norge fra mange Sider, deriblandt yderst sagkyndig, har udtalt sig særdeles gunstig om Bogen, ikke mindst om de norske Forhold).

10 Som sagt, baade Holsten og Norge ligger jo udenfor Planen, og i det hele er min Bog mildest talt noget spredt — hvad De paa overmaade let Maade antyder, medens det nok kunde være sagt med adskillig Styrke, thi jeg er ikke blind for, at det er en væsentlig Svaghed ved Bogen. Maaske hænger denne Svaghed noget sam-
 15 men med noget af det, der formentlig har bidraget til Bogens foreløbig gode Skæbne — nemlig, at jeg havde samlet sammen, til jeg mente, jeg kendte tilstrækkelig til Tiden, og efterat have gennemgaaet det væsentligste Materiale, og at jeg derefter nogenlunde ufortrødent har skrevet løst, uden mange Blink til højre og venstre —
 20 »uforbløffet«, som det hedder i moderne Journalistik.

Ligemeget, hvad det nu er, der har bevirket, at man er kommen mig saa godt imøde, saa er jeg selvfølgelig glad derved. Jeg er fuldkommen paa det rene med, at det ikke bringer *mig* til at overvurdere mit Arbejde — dertil ser jeg dets Svagheder altfor tydeligt,
 25 og er jeg altfor overrasket over, at Andre endnu ikke har set dem eller udtalt sig om dem —; men jeg betragter kun Modtagelsen som en Ansporing til at gaa videre. De vil forstaa, kære Neergaard, at i Anmeldernes store Klasse spiller det en særlig Rolle, hvad en Mand som De siger, og om end jeg nok kan forstaa, at De kan have
 30 Indvendinger af Betydning, trods den milde Tone, De anslaa — jeg vød jo ogsaa, hvordan man skriver —, læser jeg dog ikke fejlt i, at De alt i alt er tilfreds med min Bog og har villet sige det. Derfor paany min bedste Tak!

Deres hengivne

Marcus Rubin.

312. Fra Emil Meyer.

30/10 92

Kære Ven

Tak for dine venlige Meddelelser. De kom for Resten desværre for saa vidt for sent, som min Biografi af H. P. Hansen allerede for nogen Tid siden har passeret sidste Korrektur. Imidlertid tror jeg ikke, at dette gør nogen Forskel. Det Indtryk af HPH som Bankdirektør, som jeg havde samlet sammen fra flere forskellige Sider, stemmer saa temlig med hvad du har fremdraget i Brevet. At der skulde have været noget uhæderligt i hans Transaktioner troer jeg ikke. Ligeledes tvivler jeg heller ikke om, at han var dygtig, og at hans Uheld baade som Forretningsmand og Direktør mest beroede paa, at man troede, at man saa at sige kunde give alle og enhver en ret ubegrændset Kredit.

. . . I Parenthes bemærket har Borgmester Hansen ikke meddelt mig nogen Udtalelse af Adler om H. P. H., og i det hele taget var han ikke overvættets meddelsom, da jeg talte med ham om Faderen. Jeg fik netop samtidig en ganske anden rig Fylde af personlige Erindringer om Andreas Hansen meddelt i en Samtale med Octavius.

Tietgens Ytringer om din Bog havde jeg faaet refereret. I det hele synes T. for Tiden at være i sit aimable Hjørne; jeg konfererer for Tiden med ham om Møntspørgsmaalet, da han skal være Danmarks Delegerede paa Konferencen i Brüssel.

Det skal more mig at høre hans Ytringer om forskellige Personer. Hvad hans Bemærkninger om David og Adler angaar, tror jeg nok, at jeg kan supplere dem med forskellige Ytringer af Adler om David og Tietgen.

Din hengivne

E. Meyer 30

313. Fra P. Koch.

d. 11 Dec. 92

Hr. Kontorchef Rubin.

Jeg takker Dem meget for de Oplysninger betr. Assuranceselskaber m. v., som De har sendt mig til Brug ved Behandlingen af Forslaget til Lov om Husleieskat. Jeg tør imidlertid ikke lade være

at modtage Deres gode Tilbud om de yderligere specificerede Oplysninger, som det vil være Dem muligt at skaffe til Tirsdag EM. Tirsdag Kl. 7 holder Udvalget Møde i Borgerrepræsentationens Udvalgsværelser og, hvis der til den Tid kunde foreligge et saadant
 5 Materiale, at man kunde danne sig et nogenlunde paalideligt Skjøn om Størrelsen af den paagjældende Del af den skattepligtige Husleie, vilde det være heldigt.

Jeg takker Dem ligeledes for Gjengivelsen af Deres Foredrag om Husleieskatten, som det har interesseret mig at læse og som jeg vil
 10 tillade mig at gjøre forskjellige Medlemmer bekendte med. Jeg vilde sætte Pris paa, at det blev optaget i Nationaløkonomisk Tidsskrift henimod den Tid, da Sagen skal til Behandling i Rigsdagen — forudsat at den kommer saa vidt. Jeg tror, at det vil kunne gjøre
 ikke ringe Nytte, dog maaske endnu mere, naar de skarpe Ud-
 15 tryk i det Afsnit af Afhandlingen, hvor der tales om Skattens Overvæltning paa Huseieren noget modificeredes.

Deres med Høiagtelse hengivne

P. Koch.

314. Til *Kr. Erslev*.

Kbhvn. d. 26 Decbr. 92.

20

Kære Ven!

Den Sorg slukket! Imorges fik jeg Brev om de 3×300 Kroner, og jeg behøvede altsaa ikke at ærgre mig over den mulige Uuhøflighed, at Holm ikke havde tilskrevet mig — endsige over, ikke at faa
 25 Pengene.

Ser Du, det er nu underligt med Religionen her i Verden. Der-
 som jeg havde været en troende Barnekristen Juleaften istedetfor en vantro Jøde, kunde det ikke være gaet mig bedre, end det gik. Jeg havde nemlig Juleaften, i Lørdags, to Ønsker: at jeg fik Brev
 30 fra Holm (hvilket kun var en ganske lille Sten, men generede Lig-
 tornen), og at »vi hørte fra eller saa noget til Erslevs«, hvad der laa mig overmaade meget paa Hjertet. Nu er begge Dele gaet i Opfyldelse. Og da det sidste nu er overstaet, kan man tale om det med det Velbehag, man snakker om overstaede Ængstelser med.

35 Jeg troede, der var noget i Vejen. Jeg syntes, der begyndte at komme System i en vis Passivitet fra jeres Side, og hvor meget teore-

tisk Hader af og Spotter man er over, at selskabelige Pikanterier skal faa Magt over en, viser det sig, man ikke er Herre derover. Man begynder at underbygge det smaa og det skrøbelige, og saa først bliver det til noget. Ja, jeg førte Sagen helt tilbage til hin Affære fra for to Aar siden — da I tre gjorde Kollegium, istedet- 5 for, hvis En havde haft noget at sige, han dog var Mand for at tale direkte, og jeg Mand for at høre direkte. Naa — lad den Sag ligge. Det var et farligt Experiment. Det er altid farligt at sende nogen — selv den bedste — med »Besked«; altid farligt at lade sine Ytringer i en lang Samtales Løb referere, altid farligt at være censor mo- 10 rum, selv naar det er gjort — og naar den censurerede véd, det er gjort — i den bedste Mening. Men Hovedfaren ligger i, at man ikke giver den Paagældende Lejlighed til at sige et Ord om *sin* Opfattelse. Lægger man saa til, hvad Vedk. maa tro, naar det fortælles, at *alle* hans Venner og Bekendte (rent bortset fra Uvennerne) mene et og 15 det samme, sige et og det samme om denne Ting: hvad Indtryk maa han da ikke faa af denne omfattende Vennekreds, der beskæftiger sig med ham, tilsyneladende elskværdigt, i Virkeligheden med et forborgent Smil! — — Det gjorde nu Altsammen ikke saameget, som det overfor Andre kunde have gjort. Selv i mine »barnligste« Øjeblikke har jeg en lille skælmsk Genius, der vogter mig for at falde helt som Offer for min egen Naivitet, og samme Genius kommer mig maaske tilhjælp ogsaa til andre Tider, selv paa Dommedage. — Lad mig, for at udtale mig positivt, sige, at det gør ikke saa- 20 meget, en Mand er en Nar, naar han ikke er ondartet, og naar han præsterer noget. For mig spiller Bi-egenskaber hos Folk en mindre og mindre Rolle, jo ældre jeg bliver. Lagde jeg for megen Vægt paa, om en er skæv, en pukkelrygget, en hyppigst ler, en anden hyppigst græder, fik jeg nok at gøre — thi hver har sit. »Schlag ihn todt den Hund — er ist ein Recensent!« er gaaet mig over i Blo- 30 det. Dette og meget mere lod sig sige om hin Ting, hvori ikke ligger, at jeg ikke var oprigtig taknemmelig for, hvad jeg saa blev gjort af oprigtig Hengivenhed for mig, ikke heller ligger, at jeg ikke lagde mig paa Sinde — formodentlig i min Alder uden megen Nytte — de Sandheder, der sagdes mig. Hvormed Punktum. 35

Det fortrød mig altsaa, sagde jeg ovenfor (Du ser, jeg er i For-

fatterstilen), at vi saa sjældent saaes, og i Reglen da paa tredje Sted. Der er dog ingen Mening i, naar man bor en halv Times Vej fra hinanden, kun at mødes, hver Gang den ene eller den anden bliver 70 eller maaske til den officielle Ligbegængelse. Forudsat, 5 mener jeg, at man ikke har sat Følgerne af tidligere Tidens daglige Samliv helt overstyr. I den Henseende var jeg klar over mig selv, men vidste ikke, hvad Vederparten tænkte, og kunde kun anse det for sandsynligt, at samme Vederpart ogsaa havde sine Ankeposter, som jeg paa dette Omraade imidlertid Intet fik at vide om og der- 10 for ikke kunde udtale mig om.

Moral: Se lidt hyppigere til mig, og jeg gør Gengæld. Jeg er ganske paa det rene med, at selv en halv Times Vej ogsaa er en Vej, at vi begge har meget travlt, at man ikke bliver ved at være 20 Aar, og hvad der ellers kan siges. Men alligevel er der en saadan festi- 15 vitas over »alte Klänge«, at den Musik bliver den kønneste for Ens Øren, og man dog ikke frivilligt helt bør abandonnere den.

Det er ikke min Mening, at nærværende Juleepistels Indhold skal drøftes imellem os. Sturm- und Drangperiodens Opgørstil- 20 bøjeligheder er jo forbi; og, det følte jeg bedst igaar Aftes, vi har jo heller ikke noget at opgøre; vi trænger jo blot til, at Hængslerne smøres lidt for ikke at ruste; Alt er jo i god Orden, naar vi blot kommer sammen.

Naar Du vil være enig med mig deri, enig ikke paa den Maade, at vi nu fastsætter at mødes ved Maaneskifter eller lign., men blot 25 saaledes, at vi engang imellem ved Tid og Lejlighed slaar en Passiar af blot for at høre hinandens Stemme og Latter, snakke om os selv, stikke til Medmennesker o.s.fr., saa er jeg fornøjet.

Jeg beder Dig altsaa, naar Du har læst dette Brev — jeg kunde fristes til at sige, at »brænde Brevet«. Betragt det i hvert 30 Fald som *uskrevet*, kun som en Antydningssække, vi begge er enige om og retter os efter som efter de uskrevne Love. Ex tuto: intet Svar er mig ogsaa Svar paa, at vi er enige.

Til Slut: Hjerteligst Lykønskning til Din Fødselsdag! Glædeligt Nytaar til Dig, Augusta og Børnene — item til Din Fader, hvem 35 Du bedes hilse, og hans Børn. Best compliments fra Kaja.

Din hengivne Marcus R.

